A. Lat. a ~~1149~~
~~1164~~ 2183
Virgilius

<366283938900 11 S

<366283938900 11

Bayer. Staatsbibliothek

P. VIRGILII MARONIS OPERA,

Cum Notis

THOMÆ FARNABII.

PATAVII MDCCI
Ex Typographia Seminarii
Apud Joannem Manfrè.
Superiorum permissu.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

Bayerische
Staatsbibliothek
München

P. ∴ VIRGILII MARONIS[3]

* BUCOLICA.

.. Ecloga I. cui nomen

TITYRUS.

ARGUMENTUM.

QUum Virgilius, cujus personam hic sustinet Tityrus pastor, agrum vicinum Cremonæ amitteret, Romam venit: ubi quum sua eum carmina Mecœnati commendassent, Mecœnas autem Augusto, agrum recuperavit. Tityrum igitur felicem esse prædicat pastor Meliboeus: (sub cujus nomine cæteri quoq; pastores Mantuani intelliguntur) & suam contra calamitatem deplorat, finibus suis à milite veterano pulsus. Ipse autem Tityrus se tanti beneficii auctorem colere, & semper culturum esse profitetur.

MELIBOEUS, TITYRUS.

ME. a TItyre, *tu patulæ* b *recubans sub tegmine fagi.* (*avena.*
c *Sylvestrem tenui musam meditaris*
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva.
Nos d *patriã fugimus: tu Tityre* b *lentus in umbra,*
Formosam resonare doces e *Amaryllida sylvas.* 5
TI. O f *Meliboee*, g deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit g *ille mihi semper deus; illius aram*
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
* *Ille meas errare boves (ut cernis) & ipsum*
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti. 10

.*. Ab antiqua Virginiorum familia diminutivum deduxerim potius, quã cũ Grammaticis à virginea modestia, unde & Parthenius dictus, vel à virga laurea; vel à Vergiliis. unde Vergilium scribi oportere contendit Aug. Politianus. 7.c. Miscell.

*Subintellige ἔπη. ἀβουκόλω & bubulcus. q. d. carmina pastoralia .. Ab ἐκ, & λέγω. An quod hæc Bucolica è Theocriti Eidyllis excerpta sunt? ut vult Turnebus 9.l.Adv.c.22. An potius quod ex incondita tuba eorum, quæ subito excidisset e calore, selecta quædam, & concinniora ἐκλογὰς appellare placuit? ut censet I. C. Scalig. 1. Poet. cap. 4. a B Theocriti Idyl. 3. adoptatum poetæ nostro nomen, pastori satis aptũm, cum Tityrus Libyce *hircum*, Dorice *satyrum* significet, & *tibiam*. Athenæus lib. 4. b Summo in ocio, & securitate resupinus, & membra stratus in umbra. c Rusticum carmen μελετᾷς, exerces, ludis. d Τὴν πατρίδα φεύγομεν, agris exuti patrium solum exilio mutamus, infra vers. 65. e Nomen amicæ tuæ, vel carmen de amica compositũ. *Alleg.* Romam. infra 9. ἐστι μέλλ αὐτῷ τῶν βοῶν. g Octavius Cæs. qui mihi propter beneficentiã in reddendis agris, indulto ocio, ac libertate, numinis instar est, eritque. Cui præsenti, & in vivis divini honores habiti. Hor. 1. Ep. l. 2. & Suetonius c. 59. * Vide Senecam de beneficiis, l. 4. c. 6. & Scal. poet. l. 4. c. 19.

328
4
45

ME. *Non equidem invideo ; miror magis . undique*
Usque adeo turbatur agris . en ipse capellas (*totis*
h *Protinus eger ago , hanc etiam vix Tityre duco .*
Hic inter densas corylos modo namque gemellos ,
Spem gregis, ah, silice in nuda connixa reliquit . 15
Sæpè malum hoc nobis , si mens non i læva fuisset ,
*De cælo * tactas memini prædicere quercus ,*
k *Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix .*
Sed tamen iste deus qui sit, l da, Tityre, nobis . 19
TI. *Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe , putavi*
Stultus ego m *huic nostræ similem,* n *quo sæpe solemus*
Pastores ovium teneros depellere fœtus .
Sic canibus catulos similes , sic matribus hœdos
Noram, sic parvis componere magna solebam .
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes, 25
Quantum lenta solent inter viburna cupressi .
ME. o *Eeque tanta fuit Romam tibi causa videndi?*
TI. *Libertas : quæ, sera tamen , respexit inertem ,*
p *Candidior postquam tondenti barba cadebat :*
Respexit tamen , & longo post tempore venit : 30
q *Postquam nos Amaryllis habet , Galatea reliquit :*
Namque (fatebor enim) r dum me Galatea tenebat ,
Nec spes libertatis erat , nec cura peculi .
Quamvis multa meis exiret victima septis .
Pinguis , & ingratæ premeretur caseus urbi , 35
Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat .

h longè hinc, vel prægredientes longè quasi porro tenus. Serv. alii . *Protinus* . i. valde. & apponunt τῷ *æger* .
i Stulta , & vesana.
* Fulguritas , fulminitas .
k Rejicitur hic versus pro adulterino , neq; eum agnoscunt plerique codices vet. iisdem tamen

penè verbis concipitur Eclog. 9. Poterit ergo jus tueri suum . Et cornix à sinistra (testibus Cic. 1. 1. de Divin. & Plauto in Asinaria) ratum fecit malum fulminatæ quercus omen . *l* Dic, uti *accipe* pro *audi* . *m* Mantuæ . *n* Quo agnos lacte depulsos agere solemus , vid. v. 34. infra . *o* Al *Et quæ* . *p* Cum Virgilius Bucolica scripserit juvenis , τὸ *Candidior* alii ad libertatem detorquent . alii *lanuginem primam* intelligi volunt . Quoniam vero eum postea Meliboeus senem bis vocat, Turnebus l 2. c. 26. sentit Poetam (cum se fingat servum, libertatis desiderio Romam profectum) respexisse ad imaginem servorum ; qui jam ætate grandiores vel etiam peculio suo , non raro libertatem consecuti sunt . Græci autem servos etiam senes appellabant παῖδας . Pollux καλοῦσι δὲ παῖδες οἱ δοῦλοι, κἂν ὦσι πρεσβύτεροι . *q* Ex quo Romam veni , relicta Mantua . Roma autem triplici olim insignita erat nomine ; vulgato , Roma ; arcano, Amaryllide ; sacro , & rituali , Florentia , ceu Authusa . Ang. Politian. Epist. 2. lib 1. Sed vide Nannium miscell lib. 6 cap. 1. *r* Dum Mantuæ quidem agerem , non pauca ingenii mei specimina edidi, cum tamen nullo apud rudes meos municipes in precio esset ars mea , deplorata jam omni honoris , quæ artes alit , spe ; languore confecta Musa tacuit, excidit mihi carminis studium, & cura .

ME. (*Mi-*

ME. ſ *Mirabar quid mœſta deos, Amaryllı, vocares.*
Cui pendere ſua patereris in arbore poma:
Tityrus hinc aberat. ipſæ te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.
TI. *Quid facerem? neque ſervitio me exire licebat,*
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos.
Hic illum vidi t *juvenem, Melibœe,* u *quotannis*
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
x *Paſcite, ut ante, boves, pueri,* y *ſubmittite tauros.*
ME. *Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt,*
Et tibi magna ſatis; z quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua junco.
*Non inſueta *graves tentabunt pabula:* a *fœtas*
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter b *flumina nota.*
Et fontes c *ſacros frigus captabis opacum.*
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
d *Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,*
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura palumbes,
Nec gemere aeria ceſſabit turtur ab ulmo.
TI. *Ante leves ergo paſcentur in * æthere cervi,*
Et freta deſtituent nudos in littore piſces:
Ante, pererratis e *amborum finibus, exul*
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
ME. *At nos hinc, alii* f *ſitientes* g *ibimus Afros;*
h *Pars Scythiam, &* i *rapidũ Cretæ veniemus Oaxen,*

ſ Mirabar quiſnam is eſſet, cujus nomine Romani Auguſto ſupplicarent, ut ſui illi manerent agri, video jam fuiſſe Virgilium, cui omnes ordines ſummis ſtudiis favent. Sed *Galatea* in quibuſdam Miſ. haberi adſerunt, nonnulli, ſuaderque ratio; ut magis proprie dicantur hæc de Mantua quam Roma. t Auguſtum quo nullum numen præſentius, qui tanquam ex oraculo reſponſum dedit. u Cujus immortale beneficium ſacris ἐμμήνοις colo. cujus præſentiſſimo, potentiſſimoque numini ſingulis Calendis rem facio divinam. ſupra not. ad v. 6. x Poſſeſſiones tuas recipe, & Muſis vaca. y Jugo ad arandum, Al. vaccis ſaliendis. z Ut quæ à ſaxoſo monte ad Mincium ſe extendant, ut Eclog. 9. verſ. 7. * Quæ in utero geſtant, prægnantes. a Quæ jam pepererunt partu levatas. b Padum, & Mincium. c Omni enim fonti numen præeſſe credebatur propter perennem ſcaturiginem. d *Synecdoche*. Hybla autem mons erat Siciliæ thymo ad mellificia clarus. * Quod ſi detur audacia, *æquore* admiſerim pro *æthere*, quo ſibi reſpondeant antitheta. e ἀλλήλων. i. permutatis ſedibus Arar Parthiam, Tigris Germaniã alluet, vel Germani patria ejecti Parthiam incolent, Parthi Germaniam. E decoro autem inſcitia paſtoralis Gallicum fl. pro Germano poſitum, Armenium pro Parthico. f Ob calorem. g Adibimus. h Alii. i Vibius Sequeſter, Politianus c. 37. Miſcell. & Brodæus l. 1. c. 39 Oaxen Cretæ fl. ſtatuunt. cujus tamen non meminerunt Ptolemæus, Plinius, Strabo, Mela. quod n. quidam habent fl. Meſopotamię rapidũ albę cretę non placet

k A continenti divisos insulares. l Meos agros, possessiones meas. Ant. ad Crassũ. i. de Oratore Cic. *Nisi in tuo regno essemus, Hoc humilis tugurii rusticum culmen æquitas animi regna fecerat.*

Et k *penitus toto divisos orbe Britannos.*
En unquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen, 69
Post aliquot (mea l *regna) videns mirabor* m *aristas?*
n *Impius hæc tam culta novalia miles habebit?*
Barbarus has segetes? en, quo discordia cives
Perduxit miseros; en queis consevimus agros.
o *Insere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites!*
Ite meæ, quondam felix pecus, ite capellæ. 75
Non ego vos posthac viridi projectus in antro
Dumosa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam; non me pascente, capellæ
Florentem cytisum, & salices carpetis amaras.
TI. *Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noctem*
Fronde super viridi. sunt nobis mitia poma, 80
Castaneæ p *molles; &* q *pressi copia lactis.*
r *Et jam summa procul villarum culmina fumant,*
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Quintil. declam. m Spicas, messes, annos. Metalepsis. n Civili bello agros suos amissos imputat Mantuanus: indignatus tam cultos fundos cessuros militibus; iisque forte barbaris, Gallis, Teutonibus, &c. o Apostrophe, & Epitrophe ad se, suosque cives amara. q d. Agite Mantuani, arbores serite, agros colite, vites maritate, & disponite, ut alieni tandem, vobis ejectis, fructus percipiant. p Maturæ, ac recentes. q In caseum coacti. r Sole enim occidente, fumi apparent crassiores, umbræ montium majores.

Ecloga II. cui nomen * ALEXIS.

ARGUMENTUM.

*Mecœnatis fuisse puerum innuit Martialis l. 8 Ep. 56. Apul. 1. Apol. Pollionis. Lud. Vives tamen, & N. Frischlinus Coruelium Gallum significari volunt. Apud

CCorydon pastor, Alexidis puèri amore captus, nihil eorum prætermittit, quæ ad puerilem animum demulcendum, mutuumq; amorem conciliandum, possunt pertinere: verum ubi se neque querelis, neque blanditiis, aut munusculis quidquam proficere intelligit, tandem ad se rediens, dementiamque suam agnoscens, ad intermissam rei familiaris curam sibi statuit revertendum: ut assueto labore infelicis sui amoris (qui fere exercitio nasci solet) tædium discutiat. Sub Corydone autem (si Donato credimus) Virgilium; sub Alexide Alexandrum intelligimus, Pollionis puerum, quem ab eo postea dono accepit.

Theocritum autem (quèm sibi imitandum in Bucolicis proponit noster) Æpolus se ab Amaryllide spretum queritur. 3. Idyl.

Formosum pastor Corydon a *ardebat Alexin,*
Delicias domini, nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter b *densas umbrosa cacumina fagos*
Assidue veniebat: ibi hæc c *incondita solus*
Montibus, & sylvis studio jactabat inani.
O Crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil nostri miserere, mari me denique coges.
d *Nunc etiam pecudes umbras, & frigora captant;*
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos,
e *Thestilis, & rapido fessis messoribus æstu*
Allia, serpillumque, herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcam?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses,
O formose puer, nimium ne crede colori:
Alba f *ligustra cadunt,* g *vaccinia nigra leguntur.*
Despectus tibi sum, nec quis sim, quæris, Alexi:
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ h *Siculis errant in montibus agnæ:*
Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.
Canto quæ solitus, si quando armenta vocabat,
i *Amphion Dircæus in* k *Actæo Aracyntho.*
Nec sũ adeo informis, l *nuper me in littore vidi,*
Quum placidum ventis staret mare, non ego Daphnim
Judice te metuam, si nunquam fallit imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura

a Hellenismus, ἤθελεν Sophocles, ἔφλεγεν Moschus. cujusmodi verba Em. Alvarez appellat neutroactiva. b Habentes densa, & umbrosa cacumina. c Indigesta, temere effusa, abrupta. d Cum cæteri omnes, pecudes, lacerti, messores refrigerium suũ, & requiem nacti sunt adversus meridiani solis rabiem; ego solus, nisi quando concinant cicadæ, dum te inquies quærito, foris æstu, intus amore ardeo. e Mulier rustica moretum apparat pransuris, & interquiescentibus messoribus. f Ligustri fruticis flores, qui candidi: Massarius, Junius, Brodeus 4. lib. 13. cap. g Alii mora agrestia statuunt vaccinia, alii nigras violas, & hyacinthos. vertisse scil. Virgilium quod scripsit Theocritus Eidyll. 10. Καὶ τὸ ἴον μέλαν ὅσσι, καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. h Imitatione Theocriti Siculi, quem se in his Bucolicis imitari profitetur Virgilius, ut & in sequenti versu. τυρὸς δὲ ἁλείπτῃ μ' ἔστ' ἐν θέρει, ἔστ' ἐν ὀπώρᾳ, ἁ χειμῶνος ἄκρῳ. 10. Id. i Filius Jovis, & Antiopæ arte musica insignis, utpote qui citharæ sono Thebana mœnia struxit. Dircæus, Thebanus, à Dirce fonte Bœotiæ. k Παραθαλασσίῳ, littorali promontorio prærupto, scopuloso, ab ἀκτὴ ut 5. Æn. *At procul in sola secretæ Troades acta*. Aracynthum autem agnoscimus Bœotiæ montem, cum Stephano, non Acarnaniæ, nedum Atticæ. l In aqua tanquam speculo contemplatus sum. Η γὰ ὥρην ἐς ὥντο ἐσέβλεπον, ἦν ἁ γαλάνα. Theocr. 6. Eidyl.

Atque humiles habitare casas, & figere m *cervos,*
Hœdorumque gregem viridi compellere n *hibisco.*
Mecum una in sylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit; Pan curat oves, ovium que magistros.
Nec te pœniteat calamo o *triviisse labellum:*
Hæc eadem, ut scirct, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi p *disparibus septem compacta cicutis*
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas, invidit stultus Amyntas.
q *Præterea duo nec tuta mihi valle reperti*
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.
Jampridem à me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades ò formose puer. tibi lilia plenis,
Ecce, ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais
r *Pallentes violas, & summa papavera carpens,*
Narcissum, & florem jungit bene olentis anethi.
Tum casia, atque aliis intexens suavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam t *cerea pruna, & honos erit huic quoq; pomo.*
Et vos ò lauri carpam, & te proxima myrte;
Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
Rusticus es Corydon, nec munera curat Alexis:
Nec si muneribus certes, concedat u *Jolas.*
Eu cu quid volui misero mihi? floribus x *Austrum*
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis ah demens? habitarunt, y *dii quoq; sylvas.*
z *Dardaniusq; Paris.* a *Pallas, quas condidit arces,*
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylvæ.
Torva leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciva capella;
b *Te Corydon ò Alexi.* Trahit sua quemque voluptas.

m Ἐλάφους βάλλειν, venari." Quidam de furculis intelligi volunt, quibus ædes rusticæ sustentantur. nescio in subtiliori sensu, quã veriori.

n Ad Hibiscum malvam sylvestrem. pastum scil. nec me movent qui exponunt, baculo ex hibisco.

o Χείλεα θλίβειν, Theocr. 24. Idyl. *dum labro calamos percurrit hiantes.* Lucret. 4. l.

p An quia ad internodia qua junguntur cera cãnę, quæ excipiunt superiores cannas? an quia junctæ ex septenis cannis ad alæ figuram, aliæ aliis longiores essent ad discrimina vocum, qualem videmus Organorum seriem? Tib. 2. l. 5. El. q Ἦ μήν τοι λιγυρὰν διδυμαστόκον αἶγα φυλάσσω. Theocr. 3. Idyl. r Λευκόϊα *tinctus viola pallor amantium.* Hor: ſ Μῆλα χνοάοντα. vel cotonea. t Flava, vel mollia. u Augustum innui volunt, dictumque Jolam quasi Julum. x Hortis inimicum. *Pubentesque rosæ primum moriuntur ad Austrum.* Papin. 3. Sylv. y Pan, Apollo, Liber, &c. apud Theoc. Idyl. 8. & 24. z Propter Hecubæ somnium expositus. a Πολιὰς, ἐρυσίπολις imo ἀρχιλεκτονικὴς inventrix. Luc. in Hermotimo, & Opp. in ἁλιεύτ. 2. b Ἀ' αἴξ τ' κύπτον, ὁ λύκος τὰν αἶγα διώκοι, Ἀ' γέραν ὁ τ' ὤροτρον. ἐγὼ δὲ ὅπᾳ τὶν μεμάχημαι. Theocr. 10. Idyl.

Ae-

Aspice, c aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor: Quis enim modus adsit amori?
d *Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?*
Semiputata tibi e frondosa vitis in ulmo est.
Quin tu f aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus mollique paras detexere junco?
g *Invenies alium, si te hic fastidit Alexis.*

c Adveniente nocte solis ardor remittitur, jugo solutis bobus adest quies: meus tamen non deferv escit non novit

finem, non modum. *d* Increpatio sui, cum adhoratione ad opus faciendum, potentissimum remed um amoris; qui *gignitur luxu, ocio nutritur, &c.* Se. Hipp. Ω Κύκλωψ, Κύκλωψ, πᾶ τὰς φρένας ἐκπεπότασαι. Theo. 11. Idyl. *e.* Quam oportebat dudum frondibus nudatam. quo melius aprici matureſcerent racemi *f* Corbes, fiscellas, calathos. Αἴκ' ἐνθὼν ταλάρως τε πλέηοις. Theocr 11. Idyl. *g* Εὑρήσεις Γαλάτειᾳ ἴσως κἠμὲ καλλίον' ἄλλᾳ, ibid.

Ecloga III. cui nomen PALÆMON.

ARGUMENTUM.

MEnalcas, & Damœtas pastores, mutuis primum inter se conviciis certant: mox, interveniente Palæmone judice, Amœbæi carminis lege disceptant: ubi neuter vincitur, sed utrique alteri, Palæmonis sententia, exæquatur, ex 4. 5. & 8. Idyll. Theocriti.

a Εἰπέ μοι ὦ Κορύδων, τίνος αἱ βόες, ἢ ῥα Φιλώνδα; Οὐκ, ἀλλ' Αἰγωνος. Βόσκειν δέ μοι αὐτὰς ἔδωκεν. Theocrit. 4. Idyl.

MENALCAS, DAMOETAS, PALÆMON.

ME. a *Dic mihi Damœta, Cujum pecus? an Melibœi?*
DA. *Non, verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.*
ME. *Infelix ò semper* b *ovis pecus, ipse Neæram*
Dum c *fovet, ac ne me sibi præferat illa, veretur:*
Hic alienus oves custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.
DA. d *Parcius ista viris tamen objicienda memento;*

b Oves. grex ovium.
c Dum amores Neæræ sequitur assiduus.
d *Ego tamen vir sum,* inquit

Vesp. Suct 13. cap. cave, cui maledicas viro, ne si pergas, quæ vis dicere, ea, quæ non vis, audias.

e Novi enim qui te (scin' quid velim?) inclinarint; & quid passus sis ipsis hircis advertentibus; quod nisi faciles expertus fuisses luci Deas, violati sacelli protinus dedisses pœnas, ex Theocr. Idyl. 5. Αἰνίκ' ἐπύγιζόν τυ, τὺ δ' ἄλγεες· αἰ δ' ὄχ' ἵμερον &c. tanquam si invidissent hirci.

f In transversum. transversim. Hellenism.

g Non diluit objecta, sed alia Damœtæ objicit, idque Ironice, sua persona. h Quid tandem fiet de nobis, qui domini sumus, si modo? &c. vel quid non ausurus est tuus herus Ægon, ubi servus ejus conductitius, atque idem furax audeat talia? i Furari. k Cane, ex lupo, & cane nato. l Eho, pastor, observa, ne quid tibi depereat de grege. m Victoriæ meæ præmium. n Quasi vero tu indoctus illum viceris. o Χρήσδεις δ' ὢν ἐσιδεῖν, χρήσδεις καταβεῖναι ἄελλον. Theocr. 8. Idyl. 11. p Quoniam ἄμουσος musicum, asinus equum in campum provocare vis. q Præstantissimi artificis. r Hedere corymbis, & vitis pampinis inter se mutuo implicatis. Theo. 1. Eid. s Insignis Mathematicus, cujus meminere Archimedes in epistola ad Dositheum, Callimachus, & Catullus. t Quem excidisse, vel ignotum esse, pastori ex decoro tribuit Poeta. videtur fuisse Archimedes, aut Aratus, Eudoxus, vel Hipparchus.

c Novimus & qui te, s transversa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello. 9
ME.g Tum credo, quum me arbustum videre Myconis
Atque mala vites incidere falce novellas.
DA. Aut lic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregisti, & calamos: quæ tu, perverse Menalca.
Et quum vidisti puero donata, dolebas;
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses. 15
ME. h Quid domini facient, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis pessime, caprum
i Excipere insidiis, multum latrante k lyciska?
Et quum clamarem, Quo nunc se proripit ille?
l Tityre coge pecus: tu post carecta latebas. 20
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula caprum?
Si nescis, m meus ille caper fuit: & mihi Damon
Ipse fatebatur, sed reddere posse negabat.
ME. n Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas 26
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
DA. o Vis ergo inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus) 30
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
ME. De grege non ausim quicquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater, est injusta noverca:
Bisque die numerant ambo pecus, alter & hœdos.
Verum id quod multo tute ipse fatebere majus, 35
(p Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum q divini opus Alcimedontis.
r Lenta quibus torno facili super addita vitis,
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa. s Conon, & t quis fuit alter, 40
Descripsit radio totum qui gentibus orbem:

Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?
Nec dum illis labra admovi, sed condita servo.
DA. *Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,*
Et molli circum est ansas amplexus acantho;
u *Orpheaque in medio posuit, silvasque sequentes.*
Nec dum illis labra admovi, sed condita servo.
x *Si ad vitulam spectes, nihil est, quod pocula laudes.*
ME. *Nunquam hodie effugies: veniam quocunque vocaris.*
Audiat hæc tantum vel qui venit, ecce, y Palæmon
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas.
DA. *Quin age, si quid habes: in me mora non erit ulla,*
Nec quenquam fugio. tantum vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis z *(res est non parva) reponas.*
PA. *Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba:*
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos.
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca.
a *Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.*
DA. b *Ab Jove principium Musæ*, Jovis omnia plena:
Ille c *colit terras, illi mea carmina curæ:*
ME. *Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me*
Munera sunt, lauri, & d *suave rubens hiacynthus.*
DA. e *Malo me Galatea petit lasciva puella,*
Et fugit ad salices, & f *se cupit ante videri.*
ME. *At mihi sese offert ultro meus* g *ignis Amynthas;*
Notior ut non sit canibus jam h *Delia nostris.*
DA. *Parta meæ* i *Veneri sunt munera, namque notavi*
Ipse locum, aeriæ quo k *congessere palumbes.*
ME. *Quod potui puero* l *silvestri ex arbore lecta*
m *Aurea mala decem misi, cras altera mittam.*
DA. *O quoties & quæ nobis Galatea locuta est!*
n *Partem aliquam venti divum referatis ad aures,*

u Orphei imaginem & fabulam satis notam.
x Mittamus pocula laudare, & deponamus uterq; vitulam.
y Non temere positum suum nomen postea gloriatus est Rhemnius Palæmon, sed præsagiente quasi Poeta fore aliquando omnium Poetarum judicem Palæmonem. *Suet. lib. de Clar. Grammaticis.*
z Cùm de vitula simul agatur, & gloria. a Μισγόμενοι δ' ἀπ' ἄειδον ἀμειβόμενοι ὀπὶ καλῇ. Hom. Il. α

b Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα. Aratus, & Theocr. Idyl. 17. c Amat, curat, habitat. d Suaviter. Hellenism. e Ultro ad amoris commercia à Galatea allicior, id enim esse Græcis μήλοις βάλλειν indicat interpres Theocr. Eid 6 & Scholiastes, Aristophanis f Non sine grata quadã protervitate. g Cujus amore ardeo. h Diana venationis Dea. i Amicæ meæ k Nidum posuere. Nidamenta congessere. Plaut. in Rud. l In sylva reperta. m Chrysomela, *vel* cydonia, citria, *aut simpliciter* mala, ut 3. Eid. Theoc. τοὶ δέκα μᾶλα φέρω. n Hęc ò venti internuntii ad Deos ferte; grata sc. iis futura.

ME. o *Quid prodeſt, quod me ipſo animo non ſpernis*
Amynta,
Si, dum tu ſectaris apros, ego retia ſervo?
DA. *Phyllida mitte mihi, meus eſt natalis, Iola;*
p *Quum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito.*
ME. *Phyllida amo ante alias. nam q me diſcedere*
flevit,
Et, longum formoſe vale, vale inquit, Iola.
DA. r *Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,*
Arboribus venti: nobis Amaryllidis iræ.
ME. *Dulce ſatis humor, ſ depulſis arbutus hœdis,*
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.
DA. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam,*
t *Pierides* u *vitulam lectori paſcite veſtro.*
ME. x *Pollio & ipſe facit nova carmina. paſcite*
taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
DA. *Qui te Pollio amat, veniat quo te quoque gaudet* y:
z *Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.*
ME. a *Qui Bavium non odit, amet tua carmina*
Mævi,
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.
DA. *Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,*
Frigidus, ò pueri fugite hinc, latet anguis in herba.
ME. b *Parcite oves nimium procedere, non bene ripæ*
Creditur: ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
DA. *Tityre paſcentes à flumine rejice capellas:*
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
ME. *Cogite oves pueri: ſi lac præceperit æſtus,*
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
DA. *Eheu quam pingui macer eſt mihi taurus in*
c *arvo!*
Idem amor exitium eſt pecori, pecoriſque magiſtro.

• Quid te juvant verba utut aurea. ſi ego, vel alius quiſpiam veri amoris uſumfructum capiat? pQuum vitula cæſa Telluri pro frugibus ſacra fecero. q Quando ego diſcedebam. Helleniſ. r Triſtis res eſt. Dulcis res eſt. Helleniſm. Th. 8. Id. ſA lacte. t Muſæ filiæ Pieri. vel propter amœnitatem, & ſolitudinem Pieri montis Theſſaliæ. u Bucolicis vitula, epicis taurus, tragicis hircus proponebatur carminis præmium. x Aſinius Pollio vir conſularis, ſumma in gratia apud Auguſtum, à quo impetraverat Virgilio agros ſuos. is tragœdiam, & hiſtorias de bello civili ſcripſit. teſte Horat. 2. lib. 1. od. y Subintelligit *pervenisse*: Pervenerat autem ad Conſulatum, & triumphum victis Salonis oppido Dalmatiæ. z Omnia feliciter cedant iis, qui Pollioni bene volunt. a Contra qui malis, & trivialibus delectatur poetis, Bavio & Mævio, delectetur æque rebus abſurdis, ita ut jungat aratro ſeu currui vulpes, mulgeatque hircos. b Ne ſinite, videte, ne procedant. c Al. *ervo*, quo legumine ſaginantur boves. Plin. 18. 15. Dioſcor. 1. 31.

ME. *His certe neque amor causa est*, d *vix ossibus hærent*:
Nescio quis teneros e *oculus mihi fascinat agnos*.
DA. f *Dic quibus in terris* (& *eris mihi magnus*
g *Apollo*)
Tres pateat cæli spatium non amplius ulnas. 105
ME. *Dic quibus in terris* h *inscripti nomina regum*
Nascantur flores & i *Phillida solus habeto*.
PA. k *Non nostrum inter vos tantas componere lites*.
Et vitula tu dignus & *hic*; & *quisquis amores*
Aut metuet l *dulces*, *aut experietur* l *amaros*. 100
m *Claudite jam rivos pueri*, *sat prata biberunt*.

d Τήνας μὲν δήτοι τᾶς πόρτιος αὐλὰ λέλειπται γ' ὡς ἔα, Id. 4. Theocr.
e Urens, malus, invidus, βάσκανος, ut qui è corde infenso per oculos emittat spiritus veneficos radios. *f* Verè dicit, quod refert Criticus, respondisse Virgilium, se hanc Grammaticis crucem fixisse. Aliis enim est clibanus aut puteus Syenes, qui totus illuminatur Solstitii æstivi die medio, vel, alius quispiam puteus. vid. Brodæi Misc. l. l. 7. Aliis. Cælii Sepulchrum. Aliis fossa in urbis Romæ centro, qui Mundus dictus, tres tantum dies per annum patebat. *g* Cui reliqui Dii concesserunt, ut præter cæteros divinaret. Conjector peritus, qui ænigma solvat. *h* De Hyacintho intelligi volunt ex fab. Hyacinthi. 10. Met Ovid & fab. Ajacis. libr. 13. de nummis sub Augusto cusis à Floro III. viro, & flore vario inscriptis. De Cerda. *i* Quæ prius nobis amor communis. *k* Non sine utriusque laude neutrum pronuntiat victorem. Cum tamen Menalcas difficiliores sustinuerit partes, quem oportuit ex lege Amœbæi vel prius distichon æquasse, vel etiam superasse. Theocr. 6. Idyll. *l* γλυκυπίκρους. *m* Allegoricè, ut Catullus; *Claudite ostia virgines*, *lusimus satis*.

Ecloga IV. cui nomen POLLIO.

ARGUMENTUM.

ASinius Pollio, ductor Germanici exercitus, quum post captas Salonas, Dalmatiæ civitatem, primo meruisset lauream, post etiam consulatum adeptus fuisset, eodem anno suscepit filium, quem à capta civitate Salonium vocavit: cui nunc Virgilius genethliacum dicit. Hæc Servius. Huc autem detorquet quæ Sibylla de futura aurei seculi felicitate cecinerat. Obiter tamen & Pollionis patris, & ipsius etiam Augusti laudes admiscet. Nam quod dicit, Pacatumque r.p.v.o. de Augusto quidam intelligunt, qui à C. Jul Cæs. fuit adoptatus. Alii hoc quoque ad Salonium referunt & intelligunt principium magni anni, quem cecinit Sybilla, procedere consulatu Pallionis, quo ille puer nascitur: ut magni menses sunt magni anni menses.

Sicelì-

Sicelides a Musæ, paulo majora canamus.
Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.
Sic canimus sylvas, b sylvæ sint consule dignæ,
c Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Jam redit & d virgo, redeunt e Saturnia regna:
Jam f nova progenies cælo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave g Lucina: tuus jam regnat h Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te consule inibit,
Pollio, & incipient i magni procedere menses.
k Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri.
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, divisque videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis;
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
l At tibi prima puer nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mistaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera: m nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.
n At simul heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ sit, poteris cognoscere, virtus:
Molli paulatim flavescit campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis.
o Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.

a Theocriteæ, pastorales. *b* Bucolicum, ut fiet carmen, & ipsum tamen consule Pollione, qui *amat nostram, quamvis sit rustica, musam*, non indignum sit, sed & sylvarum cura ad Coss. pertinebat. *c* Adimpletum est tempus Sibyllæ Cumanæ vaticiniis jam olim prædictum, quo siderum in ortum suum redeuntium confectis spaciis de novo incipiat magnus annus Platonicus, novusque ineat orbis ab ætate aurea. *d* Astræa, quæ terras prius reliquerat, Justitia. *e* Ætas aurea. *f* Heroes. vel ipse Salonius, quæ de Christo vaticinata est Sibylla, transfert poeta ignarus ad filium Pollionis jam natum *g* Partus dea, *Juno Lucina fer opem.* Ter. And. *h* Augustus. *i* Menses magni anni. *k* De Salonio hæc ab aliis intelliguntur; ab aliis de Augusto. *l* Ut mundi quasi ver, & infantia nascenti puero conveniat. *m* Vide Sibyllinos versus lib. 7. Lactantii cap. 24. vide Esaiæ cap. 11. *n* At ubi ad ætatis tuæ æstatem adoleveris, Poesi, Historiæ, Philosophiæ initiandus: tum demum ætas aurea virtutes longius, ac latius exercebit. *o* Quæ navigationem, urbium munitionem, agriculturam, militiam exerceant.

Alter erit tum p *Tiphys, & altera quæ vehat Argo*
Delectos heroas: erunt etiam altera bella:
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
q *Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,*
Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem:
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator,
Nec varios diſcet mentiri lana colores:
Ipſe ſed in pratis aries jam r *ſuave rubenti*
Murice, jam s *rocco mutabit vellera luto:*
Sponte ſua t *ſandyx paſcentes veſtiet agnos.*
Talia ſecla ſuis dixerunt currite fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit jam tempus) honores,
Chara u *deum ſoboles, magnum Jovis incrementum:*
x *Aſpice, convexo nutantem pondere mundum,*
Terraſque, tractuſque maris, cœlumque profundum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſeclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atq; huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo:
Pan Deus y *Arcadia mecum ſi judice certet,*
Pan etiam Arcadia dicat ſe judice victum.
Incipe parve puer z *riſu cognoſcere matrem:*

p Fabricator, & gubernator navis illius qua vecti aureum petebant vellus delecti Achivi, Ἀργοναῦται οἱ δ' αὐτῷ ἀριστῆες συνέπονλο, Πασᾶν ἐκ πολίων προλελεγμένοι. Theo. Idyll. 13.

q Ubi verò Salonius in virum evaſerit: perfecta ætatis aureæ ἀκμὴ, artibus, & laboribus, periodum addet, tanquam non neceſſariis, poſtquam omnis fert omnia tellus. r Suaviter. ut Eclog. 3. v. 63. ſ Colore, quem inficit Lutea, herba. *Plin.* 33. l. c. 5. t Color flammeus: ſed factitius, quam tamen Virgilius herbam eſſe exiſtimavit, inquit Plin. 35. l. 6. c. u Alumne Jovis, Διογενὲς, διοτρεφὲς. x Nutanti mundo ſuccurrat tua virtus. y Et muſicæ perita, & ſua. *Pan deus Arcadiæ*. z Non id vult (inquit P. Bembus, quem ſecuti & alii) ut puer arrideat matri, ſed ut cognoſcat matrem ex ejus riſu. Expeditior tamen videtur Joſ. Scaligeri explicatio, qua confirmat illud Catulli; *Torquatus, volo, parvulus Matris è gremio ſuæ Porrigens teneras manus Dulce rideat ad patrem*. Manifeſto, inquit, hortatur Virgil. puerum, ut ad matrem rideat, non contra ut illi parentes, ſic Plaut. in Capt. *quaſi muti ſilent, neque me rident*. Vitalitatis quippe omen erat, ſi pueri ad parentes riderent. unde ſequitur: qui non riſere ad parentes, ex illis nullum dignatus eſt Genius menſa, neque Juno cubili, exploduntur ſc. Potitia, & Edulia. Sed quis tandem componet dividuas interpretum? Quin. l. 9. c. 3. Servii, Turnebi. 16. l. 13. c. Bembi in Culicem Virgilii, & Erythræi, Rami, Friſchlini, Politiani. 89. c. Miſcell. Ludov. de Cerda, Landi, Achillis Statii, Joſ. Scaligeri in Catull.

a Risu tuo compensa fastidia, quæ tulit mater tua,

a *Matri longa decem tulerunt fastidia menses,*
Incipe parve puer: b *qui non risere parentes,*
Nec Deus hunc mensa, dea nec dignata cubili
est.

jam decimo inchoante mense partum enixa. *b* Al. *cui.*

Ecloga V. cui nomen DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

MEnalcas, & Mopsus pastores Daphnidis, pastoris Siculi, quem Mercurius genuit, Musicam docuit, mortem deflent alterque ejus epitaphium, alter apotheosin canit. Sunt qui per Daphnim Cæsarem Dictatorem intelligi putent, paulo ante quam hæc scriberet Poeta, tribus, & viginti vulneribus in curia confossum. Alii Quintilium Varum accipiunt, in Germania cum tribus legionibus cæsum. Alii Flaccum Maronem intelligi malunt, Virgilii fratrem: de quo exstat pervulgatum quidem illud, sed incerti authoris, distichon.

Tristia fata tui dum flet in Daphnide Flacci
Docte Maro, fratrem diis immortalibus æquas.

Salonium alii, cujus genethliacon superiore Ecloga cecinit, nunc vero ejusdem fato functi apotheosin canit. ad primum vero, & undevicesimum Theocr. Idyll. expressit hanc Eclogam noster.

MENALCAS. MOPSUS.

ME. *CUr non Mopse (a boni quoniam convenimus ambo,*
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus)
Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos?
MO. *Tu major: tibi me est æquum parere Menalca,*
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: aspice, ut antrum
Silvestris raris sparsit labrusca racemis.
ME. *Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.*
MO. *Quid si idem certet Phœbum superare canendo?*
ME. *Incipe Mopse prior, si quos aut* b *Phyllidis ignes,*
Aut c *Alconis habes laudes, aut jurgia* d *Codri.*

a Periti, εἰδότες ἄμφω. Ἀμφωσυρίσδειν δεδαημένω, ἄμφω ἄειδεν, Theocr. 8. Idyll.

b Amores Phyllidis: sive illa quæpiam è pastoritiis fœminis; vel illa Demophoontis amore celebris. Ovid. 2. Ep.

c Cretensis sagittarii usque adeo periti, ut serpentem Phalero filio implicitum sagitta confixerit, illæso filio. *d* Regis Atheniensium, *pro patria non timidi mori.* Hist. nota. Val. Max. libr. 5. cap. 6.

Incipe

Incipe: pascentes servabit Tityrus hœdos.
MO. *Imo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi*
Carmina descripsi, & e modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.
ME. *Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,*
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. *Sed tu desine plura, puer, successimus antro.*
f *Exstinctum Nymphæ crudeli funere* g *Daphnim*
Flebant: vos coryli testes, & flumina Nymphis,
Quum complexa sui corpus miserabile nati,
Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.
h *Non ulli pastos illis egere diebus*
Frigida Daphni boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, i nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum k *Pœnos etiam ingemuisse leones*
Interitum, montesque feri, sylvæque loquuntur.
l *Daphnis & Armenias curru subjungere* m *tigres*
Instituit: Daphnis n *thiasos inducere Baccho,*
Et o *foliis lentas intexere mollibus hastas.*
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis:
Tu decus omne tuis, postquam te fata tulerunt,
Ipsa p *Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.*
Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis
Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciso,
Carduus, & spinis surgit paliurus acutis.
q *Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras*
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen.
r *Daphnis ego in sylvis hinc usque ad sidera notus,*
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
ME. *Tale tuum carmen nobis, divine poeta,*
Quale sopor fessis in gramine, quale per æstum

c Modò fistula, modò voce, desultoria opera citharæ carmina dividens. Horat. 1. li. 15. Od.
f Ἐπικήδιον Daphnidis incipit.
g Respice argumentum hujus Ecl.
h Ὦρεα δ' οὔ νιν ἄφωνα, οὐδὲ αἱ βόες οὐ ποτὶ τοὔρεσς Πλαζόμεναι γοάουσι καὶ οὐκ ἐθέλουσι νέμεσθαι. Theocr. 19. Idyll.
i Vid. Suet. cap. 81. Jul. Cæs. de equis pabulo abstinentibus à cæde Cæs.
k Τῆνον καὶ ὤκα δρυμοὶ λέοντες ὠλόλυξαν
θανόντα. Idyll. 1. l Hæc ad Jul. Cæs. referunt, quem Bacchi sacra ex Armenia Romam primum transtulisse volunt, sed non ego credulus illis. longe enim ante Cæs. scelerum hæc seminaria Romæ investigata à Coss. & vindicata refert Liv. 4. 9. m Tigribus vehebatur Bacchus. n Chorus Orgia celebrantium vociferatione, & saltu, θιασῶται. o Thyrsos, hastulas pampinis, ac hederæ foliis vestitas. p Pastorum dea. q E more funerum, in quibus spargebantur flores, tumulis inferebantur virentes arbores, fontibus injiciebantur corolæ. r Ἐπιτάφιον Daphnidis, sic Theocr. 1. Idyll. Δάφνις ἐγὼν ὅδε τῆνος ὁ τὰς βόας ὧδε νομεύων.

Dul-

Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce Magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunque modo: tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
MO. *An quicquam nobis talis ſit munere majus?*
Et puer ipſe fuit cantari dignus, & iſta
*Jampridem * Stimichon laudavit carmina nobis.*
ME. ſ*Candidus inſuetum miratur limen Olympi,*
Sub pedibuſque videt nubes, & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſylvas, & cætera rura voluptas
Panaque, paſtoreſque tenet, Dryadaſque puellas,
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
t *Ipſi lætitia voces ad ſidera jactant*
Intonſi montes: t ipſæ jam carmina rupes,
t *Ipſa ſonant arbuſta, Deus, deus ille, Menalcæ,*
u *Sis bonus, ò felixque tuis. en quattuor aras.*
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.
x *Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,*
Craterasque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit; ſi meſſis, in umbra.
Vina novum fundam calathis y *Ariuſia* z *nectar.*
a *Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:*
Saltantes ſatyros imitabitur Alphesiboeus.
Hæc tibi ſemper erunt, b *& cum ſolemnia vota*
Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit;
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudeſque manebunt.
Ut Baccho, Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: c *damnabis tu quoque votis.*
MO. *Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?*

* Paſtor quiſpiam. ſ Ἀποθέωσις Daphnidis. Alluſum forte ad circulum lacteum; ubi Heroas ſuos poſt fata habitare opinabatur antiquitas.
t Polyptoton, ipſi, ipſæ, ipſa ut Eclog. 1
u Ἴλαος γοῦν φίλος Ἀπόλλων Idyll. 15.
x Στασσῶ δὴ κρητῆρα μεγάλω λιπαροῖο γάλακτος Idyll. 5. tanquam Lari.
y Ἀρίσια χώρα. ager Chius inſ. optimi vini feraciſſimæ.
z Vinum Nectaris æmulum.

a Ἀυλησεῦντι δέμεν δύο ποιμένες, &c. Idyll. 7. b Ubi pro frugibus faciemus hoſtia Ambarvali. c Tu etiam potens, præſenſque numen obligabis, obnoxioſque reddes Agricolas, compotes factos votorum: quæ concipiunt, ſolvunt, & debent tamen uſque rei.

d *Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,*
Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.*
Hæc nos, e Formosum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, e Cujum pecus? an Meliboei?
MO. *At tu sume pedum (quod, me cum sæpe rogaret,*
Non tulit Antigenes: & erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca.

d Ἄλλα γὰρ οὐδὲ ἐμὲ τοσσατίου ἐπιβρομέοντος Νότου, τόσσον ἀκουάζει, οὐδὲ τὰ κύματα τοῖα παραῤῥήγνυται ἀκταῖς, οὐδ' ὅσα πετραίαις ὀχετηγέεται ῥόα νάπαις.
ΜΕ. Ἐκ τοῦ σοι τάδε δῶρα φερέσβιον ἐκ δρυὸς ὄζου Ἀμφὶς ἀπὸ κροτάφων καὶ ὀφρύων ἔξυσε νέμεσθαι. Ταῦτα καὶ ἐμὲ Κόρυδων ἐμάνιε, τῷ δὲ Μενάλκᾳ Ταῦτα καὶ ἐξαύδα· τίνος ἐστὶ νομός; Τιτύρου;
ΜΟ. Ἀλλὰ σὺ τὸν κορυνητὰν ἐμὸν ἀμφιβάλευ, τόν ποκα μοῦνον Ἀντιγένης ἐθέλων ἐρατὸν φάτο θέσθαι, Ἀντιγένης, ὃς πολλὸν ὑπὲρ σέθεν ἤρατο Μούσας.

Theocr. Idyll. 1. e Synecdochice. v. secundam, & tertiam Eclogas, suprà.

Ecloga VI. cui nomen SILENUS.

ARGUMENTUM.

SIlenum in hac Ecloga inducit, ebrium quidem illum, ut Bacchi educatorem decebat, sed tamen perite secundum Epicureorum opinionem de rerum primordiis canentem, idque in gratiam Quintilii Vari, qui (teste Donato) una cum Virgilio huic sectæ sub Sirone Philosopho operam dedit. Cęterum, quoniam hæc Bucolici carminis humilitati non satis conveniebant, statim ab initio veniam precatur. neque ita multum argumento illi immoratus, statim ad fabulas transit.

P *Rima a Syracusio dignata est ludere versu*
Nostra, nec erubuit sylvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges, & prælia b Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves, c deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non iniussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget, te nostræ, Vare, d myricæ,
Te nemus omne canet. nec Phœbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite Pierides: e Chromis, & Mnasylus in antro
Silenum pueri somno videre jacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Baccho;

a Theocritum, qui Syracusanus, Musa mea imitata, Bucolica cavere non erubuit.
b Apollo admonuit. auris vero memoriæ dicata est, ut frons, vel os pudori, dextra fidei, genua misericordiæ, nasus irrisioni, &c. atque hinc credo, antestandi mos. c Tenue, humile. v. Macrob. & Erythræi indicem. d Pastoritiæ Eclogæ. e Fictitia Satyrorum nomina, sub quibus latent Varus, & Virgilius Philosophiæ Epicureæ sub Sileno operam dantes.

Ser-

Serta procul tantum capiti delapsa jacebant,
Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambos
Luserat) injiciunt ipsis ex f vincula sertis,
Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle,
Ægle Najadum pulcherrima; jamque g videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit:
Solvite me pueri: satis est potuisse h videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis:
i Huic aliud mercedis erit: Simul incipit ipse.
Tum vero k in numerum, Faunosque, ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnasia rupes:
Nec tantum Rhodope miratur, & Ismarus Orphea:
l Namque canebat; uti magnum per m inane coacta
n Semina terrarumque, o animæque, marisque
fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis:
Tum durare solum, & discludere p Nerea ponto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
q Jamque novum terræ stupeant lucescere solem:
Altius atque cadant summotis nubibus imbres:
Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc r lapides Pyrrhæ jactos, s Saturnia regna,
t Caucasaeasque refert volucres, furtumque Promethei,
His adjungit, u Hylam x nautæ quo fonte relictum
Clamassent: ut littus, Hyla Hyla omne sonaret:
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,

f Neque enim nisi vincti vaticinabantur. Silenus, Proteus, Faunus, cæterique semidei.

g Expergefacto.

h Quod invitis ipsis semidei, rarum & difficile; nisi deprehensis.

i Venerea merces, stuprum nympham manet.

k In modum, quamvis *modus* propriè ad carmen, *numerus* ad saltationem pertinet.

l Ἦδεν δ' ὡς γαῖα, καὶ ὑδρηὸς, ἦδε θάλασσα, τὸ πρὶν, &c. Apollon. 1. 1. *m* Chaos. spatium corporum capax. Lucret. 1. *Magnum per inane soluta*. *n* Rerum primordia, elementa. sic Lucret. l 1. Ex *igni, terra, atque anima procrescere, & imbri*. licet Epicurus Lucretii magister, ex atomorum concursione gigni omnia censuerit. *o* Aeris. *p* Mare. Nereus enim Ponti, vel ut alii Oceani, & Tethios filius. *q* Et alia cœlestia corpora canit: Meteora, plantas, animalia, &c. *r* Diluvium, & genus humanum reparatum. *s* Aurea secula. *t* Aquilas, aut vultures tondentes jecur Promethei Caucaso alligati, idque Jovis imperio, à quo ignem furto detulerat. *u* Herculis amasium, à nymphis raptum, fonte submersum, & ab Hercule inclamatum, Theocr. 13. Id. τρὶς μὲν Υ''λλω ἄϋσεν, &c. vide 1. Æn. *nec jam exaudire vocatos*. *x* Argonautæ.

y *Pasiphaen nivei solatur amore juvenci.*
Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
a *Prœtides implerunt falsis mugitibus agros:*
At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus: quamvis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
Ah virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille latus niveum molli fultus hyacintho
Illice sub nigra pallentes ruminat herbas:
Aut aliquam in magno sequitur grege. b *claudite nymphæ*
c *Dictææ, nimphæ nemorum jam claudite saltus.*
Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia: Forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta sequutum
Perducant aliquæ stabula ad d *Gortynia vaccæ.*
Tum canit e *Hesperidum miratam* e *mala puellam.*
Tum f *Phaethontiadas musco circundat amaræ*
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem g *Permessi ad flumina* h *Gallum,*
i *Aonas in montes ut duxerit una sororum,*
Utque viro k *Phœbi chorus assurrexerit omnis:*
Ut l *Linus hæc illi divino carmine pastor,*
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit; Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
m *Ascræo quos antè seni: quibus ille solebat*
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi n *Grynæi nemoris dicatur origo:*
Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo (ta est
Quid loquar o *aut Scyllam Nisi aut quã fama secu-*
Candida succinctam latrantibus inguina monstris

y Fab. notissima de Pasiphae, Minoe, Minotauro, Dædalo. vide Mythologos, & nostrum 6. Æneid.
z Virginis nomen συνεκδοχικῶς κατὰ χρήσις, inquit Ger: Voss. 14. Inst. Orat. iis tribuitur, quarum jam libata virginitas, ex autoritate Euripidis in Jove, Terentii in Hecyra, & nostri.

a Præti ex Sthenobæa filiæ, quas à βραγχία, seu παραπληξία sanæ menti restituit Melampus. Vitruv. li 8 c. 3. Politian. Misc. cap. 50. b Ex persona Pasiphaes. c Cretenses. Dicte mons Cretæ. d Gortyna Cretæ oppidum. e Fab. Atalantæ ab Hippomene cursu victæ, dum 3. aurea mala ab illo projecta declinans tollit. Ovid. Met. 10. f Phaethontis sorores cortice circundatas, & in alnos versas canit. Met. 2. g Fl. ex Helicone monte Bœotiæ orti. h Cornelium Gallum oratorem, & Poetam clarum, de quo infra Eclog. 10. i Montes Bœotiæ. k Musæ in honorem assurrexerint. l Poeta eximius, Apollinis filius. m Hesiodo, oriundo Ascra vico Bœotiæ. n In finibus Joniis Apollini consecrati juxta Clazomenas. o Hanc lectionem adstruunt Strabo l. 8. Lucretius l. 5. & Ovidius 3. l. Amorum 11. eleg. *Per nos Scyllæa patrica nos furata capillos; Pube premit rabidos inguinibusque canes.* Legi tamen in vet codicibus ait Petrus Nannius Miscell. 6. l. *aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est*, & *Præterita cautus Niseide navita gaudet*. 2. Remed. Am.

p Ulyssis, Dulichii insulæ ducis

q Verbi hujus gravitatem adversus Servium, & Cornutum adsertam, vide apud Agell. l.2.c.6. & ex illo Macrob. lib.6. c 7. quamvis & ipse Poeta videatur allusisse ad etymon Scyllæ, à σκύλλω, vexo, infesto.

p *Dulichias* q *vexasse rates, & gurgite in alto*
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis;
r *Aut ut mutatos Terei narraverit artus?*
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiverit, & quibus ante
Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
Omnia, quæ Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit s *Eurotas, jussitque edisscere lauros,*
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles:
Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
Jussit, & t *invito processit vesper Olympo.*

r Fab. trite, Ovid. Met. 6. l. s Flu. Spartæ, juxta cujus ripas lauris consitas Apollo luxit Hyacinthum à se percussum disco. t Ut qui plura audiendi studio ægre feras, vesperum properare.

Ecloga VII. cui nomen MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

SUmptum est Eclogæ hujus argumentum ex Bucoliastis Theocriti. Inducit autem hic Poeta Melibœum pastorem referentem certamen Corydonis, & Thyrsidis, cui (dum caprum, qui à grege deerraverat, quæreret) fortè intervenerat, accersitus à Daphnide certaminis judice: quem secundum Corydonem pronunciasse innuit, cum ait ad finem Eclogæ: *Hæc nemini, & victum frustra contendere Thyrsin.* Per Corydonem autem Virgilium intelligi volunt: per Thyrsin, Theocritum, aut alium quempiam.

CORIDON. THYRSIS.

a Stridula, susurranti, ex leni ventorum sibilo mobilibus foliis inhorrentium.

FOrtè sub a *arguta consederat ilice Daphnis;*
Compulerantque greges Corydon, & Thyrsis in unum,
Thyrsis oves, Corydon distentas b *lacte capellas:*
Ambo florentes ætatibus, c *Arcades ambo,*
Et cantare pares, & respondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
d *Vir gregis ipse caper deerraverat: atq; ego Daphnin*

b Eis ἓνα χῶρον Τὰν αἰγέλαν συναγαγον. Theocr. Id. 6. c Musica præstãtes. *Musicam*, inquit Polybius, *universis utilem esse constat, Arcadibus necessariam.* & nollet Eclog. 10. *Solicantare periti Arcades.* d Τᾶν αἰγᾶν ἄνερ. Th. Id. 8. Catachresis, ut Hor. od. 17. l. 1. *deviæ olentis uxores mariti.*

Astu-

Aſpicio: ille ubi me contra videt, Ocyus, inquit,
Huc ades ò Melibœe [caper tibi ſalvus, & hœdi]
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbra.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci:
Hic viridis tenera e prætexit arundine ripas
Mincius, eque f ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem? g neque ego Alcippen, nec Phyllida
habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos,
Et certamen erat, h Corydon cum Thyrſide, magnum:
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere: k alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
CO. *Nymphæ, noſter amor, l Libethrides, aut mihi*
(carmen
Quale meo Codro, concedite: proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta m ſacra pendebit fiſtula pinu.
TH. *Paſtores hedera creſcentem ornate Poetam*
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro:
Aut, ſi n ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, o ne vati noceat mala lingua futuro.
CO. *Sctoſi caput hoc apri p tibi, Delia, parvus,*
Et ramoſa Mycon q vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Punicco ſtabis ſuras evincta cothurno
TH. r *Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis*
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
CO. *ſ Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,*
Candidior cyonis, hederi formoſior alba:
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venato.
TH. *Imo ego t Sardois videar tibi amarior herbis,*
Horridior ruſco, projecta vilior alga,

e Borders with Red. *f* Jovi, vel Nymphæ, Dryadi. *g* Neque amicam, aut uxorem, ut habuit uterque certantium, quæ claud. *h* Corydon quippe certator erat. ſic Æneid. 5. *nunc tertia palma Diores*. & in Culice. *Fama vetus nunquam moritura per ævum Curtius*. *i* Capri deſiderati inveſtigationem. *k* Ἀμοιβαίην ὑπελάμψε Δάφνις ἀοιδὴν Βωκολικὰν Idyl. 8. *l* Libethron. Plin. fons Magneſiæ; Pauſaniæ Bœotia; Muſis ſacer. *m* Tanquam effœtus, & emeritus profeſſionis meæ arma fiſtulam hanc ſuſpendam in hac pinu Cybele ſacra. *n* Ultra quam ipſe placeam, aut merear; aut ultra quam ipſi placet, & ea tantum mente, ut me faſcino urat. ut Plin. lib. 7. cap. 2 *o* Tanquam amuleto adverſus faſcinum linguæ. *p* Tibi, Diana, venationis dea, ex more, & voto. *q* Τετραχορώνυς. v. Virgil. epigr. de ætatibus animalium. *r* Vas. Græcè δῖνον. *ſ* Nerei filia. *t* Herbam quandam in Sardinia naſci ferunt apiaſtro ſimilem, quæ comeſa nervos contrahat, labiaque in rictum diducat, ita ut quaſi ridentes morientur.

Si mihi non hac lux toto jam longior anno eſt,
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. *Muſcoſi fontes, &* u *ſomno mollior herba,*
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
x *Solſtitium pecori y defendite: jam venit æſtas*
Torrida; jam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. *Hic focus, & tædæ pingues; hic plurimus ignis*
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri:
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut z *numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.*
CO. *Stant & luniperi, & caſtaneæ hirſutæ:*
Strata jacent p ſſim ſua quæque ſub arbore poma:
Omnia nunc rident: a *At, ſi formoſus Alexis*
Montibus his abeſſet, videas & flumina ſiccæ.
TH. *Aret ager: vitio moriens ſitit aeris herba:*
Liber Pampineas invidit collibus umbras:
b *Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit,*
c *Jupiter & læto deſcendet plurimus imbri.*
CO. *Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Jaccho,*
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phœbo;
Phyllis amat corylos: Illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. *Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,*
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſylvis cedet tibi, pinus in hortis.
ME. *Hæc memini & victum fruſtra contendere Thyrſin:*
Ex illo Corydon, d *Corydon eſt tempore nobis.*

u Υπνω μαλακώτερος. Theocr. Idyl. 5.

x Solis in Cancro ſummi æſtum.

y Arcète. ſic enim & vox ſignatè ſonat Gallica, *defendre*: & vocis Latinæ uſus obtinet, Horat 17. od. 1. l, *Defendit æſtatem capellis*. idem quod *Arcebit gravido pecori*. 3. Georg & *Claſſes Aquilonibus arcet.* Hor. ad Piſones.

z Neque enim parcit numeratis. neque timet numerum.

a Ἂν ἀφέρωη Χ' ὡ ποιμὴν ξηρὸς τηνόθι χ' αἱ βοτάναι. Idyl. 8. b Κἤν τι Μεναλκας τῆ δ' αἰγάγοι, χαίρων ἄφθονα πάντα νέμοι. Ibid. c Pluvia è media regione aeris, quæ Jovi tribuitur. d Κατ' ἐξοχὴν, victor, primas ferens. *Corydon inde ede.* Καὶκ τύτῳ Δάφνις ωχὶ ποιμέσι πρᾶτος ἐγένετο. Theocr. 9. Idyl.

Ecloga VIII. cui nomen PHARMACEUTRIA

ARGUMENTUM.

DUæ ſunt Eclogæ hujus partes. In priore Damon Paſtor, Niſæ puellæ amore captus, cum illa ſibi Mopſum prætuliſſet, impatientia amoris in varias erumpit querelas. Poſterior pars pene tota ſumpta eſt ex Theocriti ejuſdem nominis Idyllio, in quo venefica quædam pharmacis, & incantationibus animum viri, à quo ſpernebatur, ad ſui amorem conatur revocare.

DAMON. ALPHESIBOEUS.

Paſtorum muſam Damonis, & Alpheſibœi,
a Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca,
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
b Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis muſam dicemus, & Alpheſibœi.
c Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa d Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola e Sophocleo f tua carmina digna cothurno?
g A te principium, tibi deſinet, accipe juſſis
Carmina cœpta tuis, atque hanc ſine tempora circum
h Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis deceſſerat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit olivæ.
DA. *Naſcère, i præque diem veniens age, Lucifer, almum;*
k Conjugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & divos, l quanquam nil teſtibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.

a Suæ Muſæ adſcribit Poeta, quicquid de Orpheo, fingitur feras carmine detinuiſſe, rapidos fluminum curſus moratum eſſe, &c.
b Et flumina curſus ſuos mutata requierunt.
c O Auguſte. Qui jam in Illyrico bella geſſiſſe videtur. d Venetæ regionis fl. e Grandi, ac ſublimi carmine, æmulato Sophoclem Scriptorem tragœdiarum. tragœdi autem grande locuturi nitebantur cothurnis, ut heroas æquarent. f Quæ res à te geſtas, tuaſque laudes canant. Non quæ tu condidiſti. g Ἔνσοι μὺ λήξω, σέο δ' ἄρξομαι. Hom. 9. Il. h Tenuem hanc Muſam meam comitari tuos triumphos, i Prævèniens diem. Tmeſis. k Sponſæ; quam ſperabam quidem mihi conjugem futuram. l Quanquam nihil mihi profuit invocaſſe illos pacti teſtes, quos tu falſos habitos impunè fuliſti.

Incipe m *Mænalios mecum mea tibia versus* :
Mænalus argutumque nemus, pinosque loquentes
semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, n *qui primus calamos non passus inertes.*
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus. 2
o *Mopso Nisa datur quid non speremus amantes?*
p *Jungentur jam gryphes equis, ævoque sequenti*
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse novas q *incide* r *faces: tibi ducitur uxor.*
Sparge marite s *nuces:* t *tibi deserit Hesperus Oetam.*
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus. 31
O digno conjuncta viro, dum despicis omnes;
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,
Hirsutumque supercilium, prolixaque barba:
Nec curare deum credis mortalia quenquam. 35
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Sepibus in nostris parvam te roscida mala
(Dux ego vester eram) u *vidi cum matre legentem:*
x *Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus;*
Jam fragiles poteram à terra contingere ramos, 40
y *Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.*
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
z *Nunc scio, quid sit amor: duris in cotibus illum*
a *Ismarus, aut Rhodopci, aut extremi Garamantes,*
Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt. 45
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Sævus amor docuit natorum sanguine b *matrem*
Commaculare manus: crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an c *puer improbus ille?*
Improbus ille puer: Crudelis tu quoque mater. 50
Incipe Mænalios mecum mea tibia versus.
Nunc & oves ultro fugiat lupus: d *aurea duræ*

m Arcadicos, à Mœnalo monte Arcadiæ. Bucolicos: sic enim Theocr. intercalariutitur versu. 1. Idyl. Ἀρχέτε βωκολικᾶς Μῶσαι φίλαι, ἄρχετ' ἀοιδᾶς. n *Pan primus calamos, &c.* Eclog. 2. o Indignatur sc. iniquas conjugum formas, & fata mitti sub juga ahenea. p Πάντα δ' ἔναλλα γένοιντο, &c. Theocr. Idyl. 1. q In spicæ formam, ut ignem concipiant. 2. Georg. *ferroque faces inspicat acuto.* r Nuptiales quæ à pueris 5. præferebantur, dum uxor domum duceretur. s Missilia nuptiarum solennia boni ominis, juglandes sc. Plin. 15. lib. cap. 22. Ne exaudiatur nova nupta corrupta, vel ut valedicat puerilibus lusibus, & concubinis maritus. Catull. in Epithalamio. t Tibi sc. in tuam gratiam appetit nox, quam, ut & diem, prospicere Oetam, atque è montibus Orientalibus advenire volunt poetæ ironice. u Ἀνίκα πρῶτον Ἥβης ἐμᾷ σὺν μητρὶ, &c. Idyl. 11. x Decimus tertius. y ὡς ἴδον, ὡς ἐμάνην, Id. 2 & 3. z Νῦν ἔγνων τί Ἔρωτα. Βαρὺς θεὸς, &c. Idyl. 3. a H. Steph. & alii legendum volunt ex fide vet. cod. ut *Aut Tmarus, aut* qui mons est Epiri. b Medeam. c Cupido. d Νῦν ἴα μοὶ Φορέοιτε βάτοι, &c. *Omnia naturæ præposteræ legibus errent*, postquam *Mopso Nisa datur*.

Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ: ſit Tityrus Orpheus,
Orpheus in ſylvis, inter Delphinas e *Arion.*
Incipe Mænalios mecum mea tibia verſus.
f *Omnia vel medium fiant mare:* g *vivite ſylvæ,*
h *Præceps aerii ſpecula de montis in undas*
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.
i *Deſine Mænalios, jam deſine tibia verſus.*
Hæc Damon. vos quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite Pierides. non omnia poſſumus omnes.
AL. k *Effer* l *aquam, & molli cinge hæc altaria* m *vitta*
Verbenaſque adole pingues, & n *maſcula thura:*
Conjugis ut magicis ſanos avertcee ſacris
Experiar ſenſus: nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.
o *Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunam:*
Carminibus Circe ſocios mutavit Ulyſſis.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diverſa colore
Licia circumdo; terque hæc altaria circum
p *Effigiem duco:* q *Numero Deus impare gaudet.*
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
r *Necte tribus nodis ternos Amarylli colores:*

c Citharœdus nobilis notuſq; ex Agellio. 16. l. 19 c. Plin. 9. lib. 8. cap. & aliis.
f Me moriente mergantur omnia.
g Valete, æternum valete.
h Κατὰ τὴν τᾶς πέτρας μυχὸν εἰς Κρᾶθιν ἁλοίμαν. Idyl. 5.
i Λήγετε βωκολικᾶς, μῶσσαι, λῆγε, λήγελ' ἀοιδᾶς. d. Id. 1.
k Vide argumentũ Eclogæ.
l Luſtralem. m Στέψον τὰν κελέβαν φοινικέῳ οἰὸς ἀώτῳ, Idyl. 2. Si legiſſes *Virgilium*, inquit Apulejus in Apol. *Profecto ſciſſes alia quæri ad hanc rem ſolere. Ille enim enumerat vittas molles, verbenas pingues, thura maſcula, & licia diſcoloria: præterea laurum fragilem, limum durabilem, ceram liquabilem.* n Thus, quod ex rotunditate guttæ pendet, maſculum vocatur, cum tamẽ alias non vocetur mas, ubi non ſit fœmina, Plin. 12. l. 14. cap. o Vires has in expugnandis formis cęleſtibus, humanis, ferinis attribuunt carminibuſ Poetæ. Theocr. Apoll. Hom. Noſter. Ovid. Luca. Statius. Petron. alii. vide quæ nos ad Senecæ Medeam, & Delrii Diſq. Mag. Sic in Ciri: *Terque novena ligat, triplici diverſa colore Fila*, &c. p Daphnidis. q Ex opinione. Pythagor. τὸ πᾶν, καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὥρισται, &c Ariſtot. 1. de cœlo, & Plutarch. 9. Sym. 3. cap. Ο πάντων ἀριθμῶν πρῶτος τέλειος ἡ μιὰ τριὰς, ὡς ἀρχὴν καὶ μέσον ἔχουσα καὶ τέλος. Licia diſcoloria necti nodis jubet ad ligandum in amoribus Daphnidem.

ſΠάσ' ἄ-μᾳ, καὶ λέ-γε ταῦτα, τὰ Δέλφι-δ' ὀσέα πάσω. Idyl. 2. Al. *Nectite Amarylli nodos. perperam.*

t Duas imagines, è cera, unam è limo, alteram ad ignem ſtatuit. Theocrit. 2. Idyl. & Horat. ſat. 8. l. 1. *Lanea & effigies erat, altera cerea*, &c.

u Far ſale miſtum.

x Crepitantes in igne.

y Δέλφις ἔμ' ἀνίασεν, ἐγὼ δ' ὑπὲρ Δέλφιδι δάφναν Αἴθω. Idyl. 2.

f *Nectite Amarylli modo, & Veneris, dic, vincula nectо.*
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
t *Limus ut hic dureſcit, & hęc ut cera liqueſcit*
Uno, eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Spargeu molam, & x fragiles incende bitumine lauros.
y *Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum:*
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis cum feſſa juvencum
Per nemora, atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ rivum viridi procumbit in z herba
a *Perdita, nec ſeræ meminit decedere noctі.*
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim b *exuvias mihi perfidus ille reliquit,*
Pignora chara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo
Terra tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atque hæc c *Ponto mihi lecta venena*
Ipſe dedit Mœris: naſcuntur plurima c *Ponto.*
His ego d *ſæpe lupum fieri, & ſe condere ſylvis*
Mœrin, ſæpe animas imis exire ſepulchris,
Atque e *ſatas alio vidi traducere meſſes.*
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
f *Per cineres Amarylli foras, rivoque fluenti,*
Transque caput jace; ne reſpexeris: his ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille deos; nil carmina curat:
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aſpice, g corripuit tremulis altaria flammis

z Al. *ulva*. *a* Amore afflicta. *b* Veſtes Æneid. 4. *Arma viri, exuviaſque omnes, lectumque jugalem. Quo perii ſuperimponas*. Et Theocr. 2. Idyll. τῦτ' ἀπὸ τᾶς χλοίνας, &c. *c* Viroſa. venenorum feraci regione Aſiæ. *d* Fabulam hominum in lupos verſorum narrat Plin. 8. lib. 22. c. Elevatque, laboraſſe tamen Melancholiæ ſpecie, quam λυκανθρωπίαν appellant, quoſdam agnoſcunt Cælius Rhod. l. 14. c. 45. Vadeſius, Bodin. alii. *e Cantus vicinis fruges traducit ab agris.* Tibul. 1. l. 8. El. in 12. tab. *qui fruges excantaſſit*. *f* Februa, & purgamenta luſtrationis, & incantationis poſt tergum abjiciebant in aquas, quæ reſpicere nefas. *g* Lætior illuxit ignis, felix πυρομαντίας omen, inquit ancilla, vel ipſa maga.

sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse: h *bonum sit.*
Nescio quid certe est? & i *Hylax in limine latrat.*
Credimus? an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
k *Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina,*
Daphnis.

h Fausti cominis formula.
i Canis nomen, ab ὑλάω latro.

Κύνες ἄμμιν ἀνὰ πόλιν ὠρύονται. Idyl. 2. k Ἀήγετε. missa facite carmina.

Ecloga IX. cui nomen MOERIS.

ARGUMENTUM.

POst Philippensem victoriam, cum in distributione agrorum, qui Triumvirorum jussu trans Padum dividebantur, sua quoque prædia Virgilius amisisset, Romam profectus, cum favore ingenii, tum præsertim adjuvante Pollione trans-Padanæ regionis præfecto, possessiones suas recepit. Verum ægre id ferente Arrio, cui forte Virgilii fundum in portionem cesserat, parum abfuit, quin ab irato milite interficeretur. Denuo itaque Romam profecturus præcepit procuratori, ut Arrio usque ad reditum suum, quam minimo posset detrimento suo, obsequeretur. Is igitur ex patroni sui præcepto Mantuam proficiscitur, hædorum aliquod munusculum Arrio oblaturus. Mœrin subsequitur Lycidas pastor, itineris ejus causam inquirens, ibi nactus occasionem Mœris, temporum illorum calamitatem deflet. Deinde una Mantuam euntes itineris tædium variis sublevant cantilenis.

LYCIDAS, MOERIS.

Quo te, * *Mœri,* a *pedes, an (quo via ducit) in* b *urbem?*
MOE, *O Lycida,* c *vivi pervenimus, advena nostri*
(Quod nunquam veriti sumus) ut d *possessor agelli*
Diceret: e *Hæc mea sunt, veteres migrate coloni.*
Nunc f *victi tristes* [*quoniam* fors omnia versat.]
Hos illi (g *quod nec bene vertat)* h *mittimus hœdos.*
LY. *Certe equidem audieram, qua se subducere colles*

* Per Mœrin, Virgilii villicum intellige.
a Supple *ferunt*, Theo. 13. Id. ὦ ποῖδες ἄγον.
b Mantuam.
c In has diuturnioris vitæ pœnas damnati, nec opinantes. d Ut culta hæc novalia barbarus miles invaderet, priori, & vero domino expulso. e Formula vindicandi possessiones. f Væ victis. g Imprecandi formula. h Dono.

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad i *aquam, & veteris jam fracta cacumina fagi.*
Omnia carminibus vestrum servasse k *Menalcam.*
MOE. *Audieras, & fama fuit:* l *sed carmina tantum*
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
m *Chaonias dicunt aquila veniente columbas.*
Quod nisi me quacunque novas incidere lites
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix,
n *Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas*
LY. *Heu cadit in quenquam* o *tantum scelus! heu tua nobis*
Pene simul tecum solatia rapta, Menalca!
p *Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis*
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ q *sublegi tacitus tibi carmina nuper,*
Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras?
Tityre, dum redeo (brevis est via) pasce capellas:
Et potum pastas age Tytire, & inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caveto.
MOE. *Imo hæc, quæ* r *Varo necdum perfecta canebat,*
Vare tuum nomen [superet modo Mantua nobis,
s Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ]
Cantantes sublime ferent ad sydera cygni.
LY. t *Sic tua* u *Cyrneas fugiant examina* u *taxos:*
Sic cytiso pastæ distentent ubera vaccæ.
Incipe, si quid habes, & me fecere Poetam
Pierides: sunt & mihi carmina: x me quoque dicunt
Vatem pastores; sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc y *Varo videor, nec dicere* y *Cinna*

i Mincium fi. prædii Virgiliani describit limites.
k Virgilium herum tuum.
l Sed armorum strepitus impedit jus, & gratiam.
m Epiroticas *Synecdoche*.
n Neque ego, neque dominus meus Virgilius.
o Ut Virgilium vita extinctum eat.
p Quis, ut in 5. Eclo-ga Daphnidem i.e. Cæsarem.
fleret? *canent* ex-*stinctum Nymphæ crudeli fu-*

nere, & mox, *Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras, &c.*
q Surripui, transtuli. Ex Amaryllide Theocriti Βόσκε τὰς ἀίγας Καὶ ποτὶ τὰν κράνλω ἄγε Τίτυρε, καὶ τὸν ἐνόρχλω Τὸν Λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μή τυ κορύψη. r De quo in Ecloga 6. *Te nostra vare myrice, &c.* s Cum enim militibus Octavii assignatus ager Cremonensium, qui adversis partibus favissent, in divisionem non satis esset; Mantuani quoque agri pars donata est; vide Argumentum. t Obtestantis particula. Sic prosperè cedant mellificia, abundet lac. u Taxi, ut & thymum Corsicæ apibus noxium. x Καὶ γὰ ἐγὼ μυστᾶν κατυρὸν ςόμα, &c. Idyl. 7. Theo. y Nobili poeta.

Digna

Digna, 'sed argutos interstrepere z anser olores.
M. *Id quidem ago: & tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,*
Si valeam meminisse: neque est ignobile carmen.
a *Huc ades ô Galatea: quis est nam ludus in undis?*
Hic ver purpureum; varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.
LY. *Quid? quæ te pura solum sub nocte canentem*
Audieram? b numeros memini, si verba tenerem.
MOE. *Daphni, quid antiquos signorum suspicis, ortus?*
Ecce c Dionæi processit Cæsaris astrum;
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere Daphni pyros: carpent tua poma nepotes.
Omnia d fert ætas, e animum quoque: sæpe ego longos
Cantando puerum memini me f condere soles.
Nunc g oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim.
Jam fugit ipsa: h lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen ista satis: refert tibi sæpe i Menalcas.
LY. k *Causando nostros in longum ducis amores:*
l *Et nunc omne tibi stratum silet æquor, & omnes*
(Aspice) ventosi ceciderunt murmuris aurę.
Hinc adeo media est nobis via; namque sepulchrum
Incipit apparere m Bianoris: hìc ubi densas
Agricolę stringunt frondes, hic, Mœri, canamus:
Hic n hædos depone, tamen veniemus in urbem:
Aut si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque (minus via lędet) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te fascie levabo.
MOE. *Desine plura puer: &, quod nunc instat, agamus.*
Carmina tum melius, cum venerit o ipse, canemus:

z Non inepta modesti Poetæ comparatio: allusum tamen ad Anserem ignobilem poetam, qui scripsit Antonii gesta.
a Ex Idyl. 5. & 11. Theocr. Ἀλλ' ἀφίκεο τὼ ποτί με, &c.
b Modus, νόμος, thythmum. Quintil. 9. lib. 4. c.
c Astrum felicius longe, & lætius veteribus, novum sc. Julii Cæs. ab Julo, Veneris nepote oriundi.
d Aufert, adimit.
e Memoriam quoq;
f Consumpsisse dies. g Passive, oblivioni data. h Ex opinione noxii luporum visus, qui homini, quem priores viderint, vocem ad tempus adimunt. Plin. l. 8. c. 22. Theocr. 14. Id. Οὐ φθέγξῃ; λύκον εἶδες; i Ipse Virgilius. k Causas prætexendo, & excusando incendis magis, intendisque desiderium meum tui audiendi. l Invitat ab opportunitate. m Qui & Ocnus dictus est, & Mantuam à se conditam à nomine matris suæ Mantus dixit. n Onus donum Arrio missum. o Mœnalcas, Virgilius.

Ecloga X. cui nomen GALLUS.

ARGUMENTUM.

COrnelius Gallus eximius poeta fuit, primusque Ægypti præfectus, qui cum Cythereiden meretricem, Volumnii libertam, quam poeta hic Lycoridem vocat, perdite adamaret, neque illa mutuo amori responderet, sed, ipso spreto, Antonium in Galliam sequuta esset, ægerrime repulsam tulisse creditur. Eum itaque hac Ecloga consolatur Virgilius, sed ita, ut à pastoralibus personis, rusticisque comparationibus non secedat. Totum autem fere hoc Argumentum sumptum est ex Thyrside Theocriti, ubi similem Daphnidis amorem exsequitur.

EXtremum hunc, a Arethusa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa b Lycoris:
Carmina sunt dicenda; neget quis carmina Gallo?
c Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
d Doris amara suam non intermisceat undam,
Incipe; sollicitos Galli dicamus amores:
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia sylvæ.
e Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere puellæ
f Najades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnassi vobis g juga, nam neque
h Pindi,
Ulla moram fecere, neque Aoniæ i Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
k Mœnalus, & gelidi fleverunt saxa k Lycæi.
Stant & oves circum, nostri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poeta,

a Nympha fontis Siculi. mox c. Invocat, uti supra, musas Sicelidas, Theocrit. in auxilium extremæ Eclogæ.

b Vero nomine Cytheris. *Eadem*, inquit Apulejus in Apologia, *opera accusent Catullum, quod Lesbiam pro Clodia nominarit, &c. Et Propertium, qui Cynthiam dicat, Hostiam dissimulet: Et Tibullum quod ei sit Flavia in animo, Delia in versu.* c Sic, ex Elide in Siciliam per occultas subter mare vias labaris pura, intemerata, nec mari permista. v. 3. Æn. sub fine. d Nerei conjux, filia Oceani, Nympharum mater. e Ubi tunc eratis vos Nymphæ? tardæ sc. ad officium consolandi Galli. The. 1. Id. Πᾶ ποτ' ἄρ' ἦσθ', ὄφρα, &c. f Nymphæ fontium, à ναίω, fluo. g Tithorea, & Hyampeus, duo vertices Parnassi montis in Phocide. h Montis Thessaliæ. i Fons Bœotiæ, quæ & Aonia, prope Heliconem. k Arcadiæ mons.

l Et formosus oves ad flumina pavit Adonis:
m Venit & Upilio: tardi venere n bubulci:
Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iste, rogant: tibi venit o Apollo;
Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris
Perque nives p alium, perque horrida castra secuta est.
Venit & agresti capitis Sylvanus honore.
Florentes ferulas, & grandia lilia quassans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem.
Et quis erit modus? inquit, amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille tamen: q Cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris. r soli cantare periti
Arcades: ò mihi tum quam molliter s ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores.
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ.
Certè, sive mihi Phyllis, sive esset t Amyntas,
Seu quicunque u furor (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, & x vacinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite jaceret:
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes, hic mollia prata Lycori:
Hic nemus: hic ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media, atque adversos detinet hostes.
Tu procul à patria (nec sit mihi credere) tantum,
Alpinas ah dura nives, & frigora Rheni
Me sine sola vides: ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas.
y Ibo, & z Chalcidico quæ sunt mihi condita versu,
Carmina a pastoris Siculi modulabor avena.
Sertum est in sylvis, inter spelæa ferarum
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus; b crescent illæ, crescetis amores.
Interea mistis lustrabo Mænala nymphis:
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt

l Ἀρχᾷ δ' ἐγὼ Δάφνις, καὶ ὦ Σικελὰ μοῦσα, ἐπεὶ καὶ μάλα μοῦσα. Idyl. 1.
m Ἦλθον τοὶ βῶται, τοὶ ποιμένες, ὠ δὲ καὶ ἆπόλοι ibid.
n Al. *subulci*, bubulcos vero pastores, & caprarios tantum admittunt poetæ Bucolici,
o Αὐτὸς Ἀπόλλων, καὶ Σάτυροι μύρονται, &c. καὶ Πᾶνες.
p M. Antonium ut in argumento.
q Gallus resp.
r Supra, Ecloga 7. c.
s Superstitiosæ antiquitati in votis erat terra levis, ut molliter ossa cubarent.
t Amica, aut amasius.

u Amor, cura, deliciæ. x Ecl. 2. *vacinia nigra leguntur*. y Statuit sibi solatium, & remedium quærere à carmine, sylvarum lustratione, & venatu. z Gallus latine reddiderat Euphorionis Chalcidensis carmina. a Theocriti Sicula Musa. b *Et quantum trunci, tantum mea nomina crescent: Crescite, & in titulos surgite vite meos*, Ovid. Epist. Oen.

Frigora c *Parthenios canibus circundare ſaltus.*
Jam mihi per rupes videor, lucoſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere d *Cydonia* e *cornu*
Spicula: tanquam hæc ſit noſtri medicina furo-
ris. 60
Aut deus ille malis hominum miteſcere diſcat.
f *Jam neque* g *Hamadryades rurſus, nec carmina nobis*
Ipſa placent. ipſæ rurſus concedite ſylvæ.
Non illum veſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi frigoribus mediis h *Hebrumque bibamus,* 65
Sithoniaſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ.
Nec ſi, cum moriens alta liberaret in ulmo,
Æthiopum i *verſemus oves ſub ſydere Cancri.*
Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.
Hæc ſat erit, k *divæ,* l *veſtrum cecini ſſe poe-*
tam, 70
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides, m *vos hæc facietis maxima Gallo:*
Gallo, cujus amor tantum mihi creſcit in horas,
n *Quantum vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.* 74
Surgamus: ſolet eſſe gravis o *cantantibus umbra:*
p *Juniperi gravis umbra. nocent & frugibus um-*
bræ:
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

c Arcadios, à monte Parthenio, quem luſtrant παρθένιος: Dianæ comites.
d Cretènſia. Cydon eſt è nobilibus Cretæ urbibus.
e Arcu Parthico.
f Æger animus mutat conſilia.
g Nymphæ querquetulanæ.
ἅμα τοῖς δρυσὶ, natæ, & denatæ.
h Thraciæ fl.
i Ducamus ad nova pabula. αἰπολῶμεν.
k O Muſæ.
l Me vatem veſtrum, Virgilium luſiſſe humili, deducto, & levidenſi carmine.
m Veſtra gratia hæc utcunque parva faciet maxima.
n Quantum creſcit ſe attollens arbor occulto ævo.
o *Cunctantibus* legit Titius 10. l. locor. 1. c. p *Arboribus primum certis gravis umbra tributa eſt, uſque adeo capitis faciant, ut ſæpè dolores*, &c. Lucret 6. l.

PUB. VIRG. MARONIS GEORGICORUM LIBER I.

ARGUMENTUM.

PRopositio operis. invocatio Numinum. Aratio. Ejus præcognita; arandi tempora; soli natura, & discrimina. novalis prærogativa. Sementis. Pestes Satorum. Agriculturæ origo. Instrumenta rustica. Operum rusticorum tempora: quæ à cœli, & siderum cognitione pendent. Tempestatum prognostica, à Sole, & Luna. Prodigia, quæ Jul. Cæs. cædem secuta, præsagierunt civile bellum contra Brutum, & Cassium,

AD C. MECOENATEM.

1 *Quid faciat lætas segetes: quo sidere terram*
Vertere, Mecœnas, 2 ulmisque adjungere vites
Conveniat: 3 quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: 4 atque apibus quanta experientia parcis:
*Hinc canere incipiam. * Vos ò clarissima mundi* 5
a *Lumina, labentem cœlo quę ducitis annum:*
b *Liber, & alma Ceres, vestro si munere tellus*
c *Chaoniam pingui glandem mutavit aristâ,*
Poculaque inventis d *Acheloia miscuit uvis:*
Et vos agrestum e *præsentia numina* f *Fauni.* 10
Ferte, simul f *Faunique pedem,* f *Dryadesque puellæ,*

1 Pulchra, & plena Georgicorum, & laborum, & librorum propositio, & divisio, ut argumentum sit libri 1. 1 Agriculturæ rationes, & tempora. 2 Arborum plantatio, atque insitio. 3 Pecoris cura. 4 Apum & mellificii ratio. * *Invocatio.* a Sol, & Luna, anni duces. *quorum motu tempora observantur à serentibus, ac condentibus*, inquit Varro 1. l. R. Rust. 1. c. cui hæreo eos distinguenti in invocatione sua à Libero, & Cerere, quos alii eosdem hic esse volunt cum Sole, & Luna. b Inventores vini, & frugum. vestro siquidem beneficio gens humana à glandium, & aquæ usu ad mitiorem frumenti, & vini victum traducta est. c Κατ' ἐξοχήν, & Synecdochicè ut qua Epiri querceta abundant pro omni glande. uti & —— d —— Acheolia pocula, pro qualibet aqua, respectu tamen habito ad hunc fluvium, qui primus omnium terra erupisse dicitur. e Propiora, & in terris degentia: f Bacchi comites, numina rustica, rerum sylvestrium præsides. ad 2. l.

Munera vestra cano, g Tuque ò cui h prima fremen-
tem
Fudit equum magno tellus percussa tridenti,
Neptune: & i cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci.
k Ipse nemus linquens patrium, saltusque Licæi,
Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis, O Tegeæe favens: oleæque Minerva
Inventrix: uncique l puer monstrator aratri:
Et teneram m ab radice ferens Sylvane cupres-
sum:
Diique, deæque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis nonnullo semine fruges,
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem.
n Tuque adeo, o quem mox quæsint habitura deorum
Concilia, incertum est, p urbesne invisere, Cæ-
sar,
1 Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens q materna tempora myrto:
2 An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant: tibi serviat r ultima Thule,
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis:
3 Anne novum t tardis sidus te mensibus addas,
u Qua locus Erigonen inter, Chelasque sequentes
Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, & cæli justa plus parte relinquit.

g Neptune, cujus tridente percussa terra in certamine cum Pallade super Athenarum nomine, produxit equum ad 3. lib. *h* Generaliter, quæ Deorum parens fuerit cum cœlo, vel quæ prima emerserit ante omnia elementa, vel speciali respectu ad Atticam, contentionis Nept. cum Pallade locum; quæ primam se, & antiquissimam terram, gentemque prædicat. *i* Aristæe, pecorum in Cæa inf. præses, ubi & reparasse apes diceris. ad l. 4. *k* Pan præses pastorum, relicta Arcadia, in qua Lycæus, & Mænalus montes, Tegea oppidum, adsis. *l* Triptoleme, qui à Cerere edoctus in Attica primum, mox per orbem agri colendi rationes sparsit. Alii Osyrim Ægyptium intelligunt, vide Ia. Nicolai epiph. l. 1. c. 11. *m* Integram cupressum, radicitus evulsam. Nota ex fab. Cyparissi. *n* Auguste Cæsar. Adulatoriam hanc invocationem imitatus est Lucanus ad Neronem 1. lib. *o* Cujus sero tandem hinc ad Deos migrantis, in arbitrio est, in quorum numero velis esse Deorum, 1 terrestrium, 2 marinorum, 3 cœlestium, aut 4 inferorum. quem tamen rejicit Poeta. *p* Pro *urbes* Agell. 13. l. c. 19. *q* Veneri sacra, è cujus stirpe Octavius. *r* Ultima Romanis tum nota, nec vera tamen. *s* Allusum ad nuptias Rom. quæ fiebant farre, usu, vel coemptione. vid I. CC. & Boeth. comm. ad primum Cic. Topicorum. *t* Æstivis, propter longissimos dies, & horas civiles. *u* Inter Virginem, & Scorpium plus æquo sibi in Zodiaco occupantem, vacare ait Augusto locum. in Libra sc. sub quo signo natus est, & ad cujus justitiam imperavit.

Quicquid eris (4 nam te nec sperent x Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis;
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere, & votis y jam nunc assuesce vocari.
z Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & Zephyro putris se gleba resolvit;
Depresso incipiat a jam tum mihi taurus aratro 45
Ingemere, & sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
Agricolæ, b bis quæ solem, bis frigora sensit:
Illius immensæ ruperunt horrea messes. 49
c Ac prius, ignotum ferro quam scindimus d æquor,
e Ventos, & varium f cœli prædiscere morem
Cura sit; ac patrios, cultusque, habitusque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset,
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque g injussa virescunt 55
Gramina, nonne vides, croceos ut h Tmolus odores,
India mittit ebur, i molles sua thura i Sabæi?
At k Chalybes nudi ferrum, l virosaque Pontus
l Castorea, m Eliadum m palmas Epeiros equarum?
n Continuo has leges, æternaque fœdera certis 60

x Rejectam vult inferni regni optionem, utcunque inferni Elysium à Græcis efferatur laudibus. & à Proserpina supero cœlo prælatum fuerit.
y In vivis. viventi enim divini honores habiti.
z Cujus signa ponit nives solutas, & glebas putrescentes spiritu genitabilis Favonii. *a* Arandi instat tempus. *b* Novalis ager qui alternis cessat, & vacante anno proscissus hyberno pateat imbri, æstivo calori; sequenti deinde anno satus utrumque itidem patitur: Florid. Sabin. 2. l. Succisiv. c. 14. Jacob. vero Nicolaus Epiphyl. 1. &. cap. 12. ex mente Plin. lib. 18. cap. 20. existimantis Virgilium voluisse, *quarto seri sulco*: putat novalem quater aratro inverti debere. νεῶν τετράπολον. *c* Præcognita agricolæ, ac prædiscenda. *d* Campum, agrum planum. *e* Aeris, & siderum qualitatem, & aspectum. *f* Cuique regioni peculiarem, ac debitam colendi rationem. *g* Αὐτοφυῆ. sponte sua. *h* Mons Lydiæ, vitibus, & croco nobilis. *i* Arabiæ felicis populi, cujus Saba metropolis est, propter rerum copiam vita delicati. *k* Asiæ Minoris ad Pontum populi. σιδηροτέκτονες, unde nudi, ut 8. Æn. *& nudus membra Pyracmon*. *l* Castori, testiculos magnæ in medicinis virtutis. *virus* autem ambiguæ significationis est, ut Φάρμακον. *m* Epeirus producit equas palmis, & victoriis nobiles in certaminibus Olympicis juxta Elydem Achajæ urbem. *n* Quos habitus, & ingenia alia aliis terris indidit rerum omnium parens natura ab ipso Deucalionis diluvio, & ipsa mundi origine.

Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem,
o *Unde homines nati o durum genus. Ergo age,*
terræ
p *Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni*
Fortes invertant tauri, glebaſque jacentes 65
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas:
q *At, ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum*
r *Arcturum, tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:*
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam. 70
ſ *Alternis idem tonſas ceſſare novales,*
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut ibi flava Ceres t *mutato ſidere farra,*
Unde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus vicia, u *triſtiſque lupini* 75
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ,
Urunt x *Lethæo perfuſa papavera ſomno.*
Sed tamen alternis facilis labor. y *arida tantum*
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola. neve 80
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec nulla interea eſt inarat æ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros, 84
Atque leuem ſtipulam crepitantibus z *urere flammis.*
1 *Sive inde occultas vires, & pabula terræ*
Pinguia concipiant: 2 *ſive illis omne per ignem*
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor;
3 *Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat*

o *inde hominum durum genus, documenta damus, quaſimus origine nati.* Ovid. 1. Metaph.

p Pinguis ager primo vere altius proſcindatur, glebęque inverſæ exponantur ſolibus æſtivis, quo tollantur herbæ noxiæ.

q Macer leviter vomere ſtringatur ſub autumno, ne intereat penitus humor, qui exiguus erat in terra arenoſa. r Qui oritur Coſmicè. 12. die Septembris. ſ Alternis ceſsare arva ſuadet Virgilius [inquit Plin. 18. l. 21. c.] & hoc ſi patiantur ruris ſpatia, utiliſſimum eſt. Quod ſi neget conditio, far ſerendum, unde lupinum, aut vicia, aut faba ſublata ſint, & quę faciant terram lætiorem. t Alia anni tempeſtate. Si admittatur lectio *mutato ſemine*, liquidum erit. u Acris, amari, alluſum ad etymon lupini, ἀπὸ τῆς λύπης. x Papavera ſomnum conciliantia, nec raro lethum. Lethe autem fl. eſt poeticus rerum oblivionem τὴν λήθην inducens. ut 6. Æneid. y Exhauſta terra, & effœta renovetur, fiatque fœcundior, aut ſtercoratione, idque fimo, aut cinere, qui ſolvit, & calefacit; aut ſtipularum in arvo incenſione: quin & ipſarum glebarum. z Adeoque terræ crematæ quatuor de cauſis remedia ſunt, & fructus. Ignis quippe vi. 1 Frigida macies ſublevatur. 2 Uligo exſudatur. 3 Laxantur meatus ad ſuccum, & genitalem aerem admittendum. 4 Adſtringuntur ad arcendas pluvias nimias, calorem, & frigus.

Spira-

Spiramenta, novas veniat, qua succus in herbas;
4 Seu durat magis, & venas astringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ a penetrabile frigus b adurat.
c Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, juvat arva; neque illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo.
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore d terga,
Rursus in obliquum verso per rumpit aratro,
e Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
f Humida solstitia, atque hyemes optate serenas,
Agricolæ; hyberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager, nullo tantum se Mysia cultu
Jactat: & ipsa suas mirantur g Gargara messes,
Quid dicam jacto qui semine cominus arva
Insequitur, cumuloque h ruit male pinguis arenæ?
Deinde satis i fluvium inducit, rivosque sequentes?
Et cum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce k supercilio clivosi tramitis undam
Elicit. illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid, qui l ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Cum primum sulcos æquant sata? m quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim n incertis si mensibus amnis abundans

a Meatus enim, & poros penetrat, insinuatum mox stipat. Sic Lucr. *penetrabile frigus, & manabile.*
b Cum frigus calorem plantis innatum exstinguat, humoreque evocato, ut inaresçant, faciat, idem præstat, quod ignis; adeoque adurere dicatur, sed vide Hieron. Magium 17. c

1. lib. Misc. & quæ nos ad 4. lib. Lucan. *Urebant montana nives*, &c. p. 84. c Interpretatur hæc Plin. 18. lib. 20. cap. *Aratione per transversum iterata, occatio sequitur, ubi res poscit, crate, vel rastro, & sato semine iteratio*, &c. d Superficiem, glebas inversas. e *Philosophatus cum terra*. Cato apud Cic. de Senectute: *Militiamque soli exercet*. ut habet Manil. 1. lib. f Æstiva, sc. æstates humidas, hiemes serenas. g Oppidum ad radicem Idæ montis in Mysis, ut una, eademque sit regio. Macrob. 5. lib. Sat. cap. 20. h Complanat agrum, & sulcos, ut æque foveant semina per lirationem cooperta. i Ad irrigandos agros. k Jugo, cacumine. l Ne in frondem luxurient sata, ubertatem nimiam pecore immisso depascit, detondetque. quod Plinius, *pectinari segetem in herba*, vocat. m Qui sulco ducto exsiccat arva, cavetque uliginem satis noxiam. n Si qua inundatione, per menses vernos, & autumnales, quorum tempestates haud ita certæ sunt, limo obducantur arva.

Exit; & obducto latè tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum sint hominumque, boumque labores
Versando terram experti) nihil p *improbus anser,*
q *Strymoniæque grues, & amaris* r *intyba fibris*
Officiunt, aut f *umbra nocet.* t *Pater ipse colendi*
Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
Movit agros, u curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi passus sua regna x *veterno.*
* *Ante jovem nulli subigebant arva coloni.*
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: y *in medium quærebant; ipsaque tellus*
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
z *Ille* a *malum virus serpentibus addidit atris;*
Prædarique lupos jussit, pontumque moveri;
Mellaque decussit foliis, b *ignemque removit;*
Et passim rivis currentia vina repressit;
Ut varias usus meditando c *extunderet artes*
Paulatim, & sulcis frumenti quæreret herbam;
Et silicis venis abstrusum excuderet ignem.
d *Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas:*
Navita tum stellis numeros, & nomina fecit,
e *Pleiadas,* f *Hyadas, clarumque Lycaonis* g *Arcton*
Tum laqueis captare feras, & fallere visco

o Atque ne desit agricolæ novus subinde labor. qui magno illo defunctum exerceat, tamen arcendæ erunt aves voraces, exstirpandæ noxiæ herbæ. *vveedes*, & quæ novercali umbra premunt fata arbores.

p Avidus insatiabilis. Plin. 10. lib. 95. cap.

q A Strymone Thraciæ fl. advenæ. r Πικρὶς, κιχώριον, σέρις, erratici intybi species. f *Nocent & frugibus umbræ.* ult. Eclog. t Jovi prudenti humanamque solertiam excitaturo adscribit, quod Hesiodus Jovi simplicem victum mortalibus invidenti, mox indignato sibi ignem à Prometheo furto sublatum imputaverat. Κρύπτουσι γὰρ ἔχουσι θεοὶ βίον ἀνθρώποισι. u Parans sc. γηροκόρυς μελεδῶνας ἀνδράσιν ἀλφηστῆσιν. *longa dies acuit mortalia corda. Et labor ingenium miseris dedit*, &c. Manil. 1. lib. x Inerti ocio, tanquam segni lethargo. * Sub aureo Saturni ævo. y *In commune bonum commentum læta degere.* z Jupiter argenteum auspicatus seculum. a Est enim in numero ambiguorum: uti Φάρμακον, *valetudo*. &c. b Κρύψε γὰρ πῦρ Hesiod. c Signate. quasi fabricaret artes, Agriculturam, Nauticam, Astronomicam, Venationem, Piscationem, Ferrariam. d *Tunc fera diversis exercita frugibus arva: Et vagus in cæcum penetravit navita pontum, Fecit & ignotis itiner commercia terris.* Manil. 1. l. e Septem stellas conglomeratas in dorso Tauri. f Septem stellas in fronte Tauri. g Helicen. ursam majorem. Ex Lycaonis filia Calisto Jovis pellice sidus relatum in septentrionem. Fab. nota ex Ovidio, & Mythologis.

Inventum, & magnos canibus circundare saltus:

Atque alius latum h *funda jam verberat amnem*
Alta petens, pelagoque alius trahit humida i *lina.*
Tum ferri rigor, atque k *argutæ lamina serræ,*
[Nam primi cuneis scindebant fissile lignum]
Tum variæ venere artes. l *labor omnia vincit*
* Improbus, & duris urgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit; m *cum jam glandes atque arbuta sacræ*
Deficerent sylvæ, & victum Dodona negaret.
n *Mox & frumentis labor additus; ut mala culmos*
o *Esset rubigo, segnisque horreret in arvis*
Carduus; intereunt segetes: p *subit aspera sylva,*
Lappæque, tribulique, interque nitentia culta
q *Infelix lolium, & steriles dominantur avenæ.*
Quod nisi & assiduis terram r *insectabere rastris,*
Et s *sonitu terrebis aves, & ruris opaci*
Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem;
t *Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum.*
Concussaque u *famem in sylvis solabere quercu.*
Dicendum & quæ sint duris agrestibus x *arma,*
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes.
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque y *Eleusinæ matris volventia plaustra,*
Tribulaque, trabeæque, & iniquo pondere rastri;
z *Virgea præterea Celei, vilisque supellex,*
Arbuteæ crates, & a *mystica vannus Iacchi:*
Omnia quæ multo ante memor provisa repones,

h Retis genere, quod ἀμφίβληστρον.
i Retia è lino.
k Stridulæ.
l Durum necessitatis telum artes excudit. *Omnia exercendo docilis solertia vincit.* Manil. 1. lib. Ἀπειρία μόνα τὰς τέχνας ἐγείρει. Αὐτὰρ τῷ μόχθοιο διδάσκαλος Theoc. 5. Idyll.
*Immanis, vehemens. Πονηρὸς ὁ πόνος, etiam in pericula, & mala impellens.
m Cum arbutei fœtus, & glandes, quibus abundat nemus Dodoneum in Epeiro, jam deficerent, quo tantum cibo primi mortales vescebantur.
n Mox & pestes aliæ segetes novis vitiis, agricolas novis laboribus vexabant.
o Ederet, consumeret.
p Impediens satorum incrementum.
q Idem versus habetur Ecl. 5.
r Sarrieris, occaveris. ſ Πόνον ὀρνίθεσσι πιθείς. Hesiod. l. 2. ἔργ.
t Μήπως τὰ μεταξὺ χαπίζων Πτώσσῃς ἀλλοτρίους δόμους, καὶ μηδὲν ἀνύσσῃς. ibid.
u Farris inops, glande famem inertem expiabis.
x Enumerat autem ad arationem quatuor, ad messem totidem.
y Cereris, ab Eleusi urbe Atticæ, ubi Ceres à Celeo rege hospitio excepta filium ejus Triptolemum agriculturam docuit.
z Vasa ex arbuto, vimine, virgis, sc. crates, vanni, &c. quorum texturam, & usum Celeus à Cerere accepit.
a Ad purgandam quidem frugem: sed quorum usus in mysticis Bacchi sacris solennis, & frequens. Vocem Jacchi mysticam sibi ab Eleusiniis sacris auditam refert Dicæus Demerato in Herodoti Urania.

Si te digna manet divini gloria ruris.

b *Continuo in sylvis magna vi* c *flexa domatur*
In d *burim, & curvi formam accipit ulmus aratri.*
Huic à stirpe pedes temo protentus in octo: 171
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso;
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus;
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos,
Et e *suspensa focis explorat robora fumus.* 175
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
f *Area* g *cum primis ingenti æquanda cylindro,*
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat: 180
Tum variæ illudunt pestes: sæpe exiguus mus,
Sub terris posuitque domus, atque horrea fecit:
Aut h *oculis capti fodere cubilia talpæ,*
Inventusque cavis bufo; & quæ plurima terræ 184
Monstra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Gurgulio: atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se i nux plurima sylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore. 190
At si luxuria foliorum exuberat umbra,
k *Nequicquam pingues palcæ teret area culmos.*
l *Semina vidi equidem multos medicare serentes,*
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca
Grandior ut fœtus siliquis m *fallacibus esset:* 195
n *Et quamvis igni exiguo properata maderent.*

b Υ'λοτομεῖν μεμνημένῳ ὤρειον ἔργον, Hesiod. 2. l.

c Incurvatur in buris usum Πολλὰ δ' ὑπ' ἀμπυλίαι πᾶλαι, &c. ibid.

d Patres aratri, è quo ligno, inquam formam paranda sint, docet.

e Πηδάλιον μὲν ὑπὲρ καπνοῦ καταθεῖο. Hesiod. li. 1. & l. 2. Πηδάλιον δ' ἄρσας ὑπὲρ καπνοῦ κρεμάσασθαι.

f De area paranda videsis Rei rusticæ autores. Caton. 91. & 129. cc. Varronem 51.c. Columellam 20.c. Palladium tit 36. l. 1. & l. 7. tit. 1. Atque, ut semel dictum sit; De cæteris Rei rust. operibus consulenda sunt Georgica illa eadem oracula; quibus adjice Theophrastum, Plinium, &c. g Super omnia, Præcipue. Nam primum versanda erit manu, de increta tenaci firmanda, postremo cylindro æquanda. ὕστερον πρότερον. h Organa habentes, sed non usum. Talpis quippe oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranulam, Plin. 11. l. c 37. & Aristot. 3. de Anim. c. 1. i Amygdalus, cujus germina, & flores si foliorum numerum superent, prognosticum uberrimæ messis habes, & è contra. k Non pingues. i.e. plus habentes paleæ, quam grani. l Fabas inquiunt interprete Plinio. l. 18. c 17. Virgilius nitro, & amurca perfundi jubet fabam: sic etiam grandescere promittit. & Columella. 2. cap. 10. Sed & de omni semine præcipitur lib. 3. cap. 10. m Alias fallacibus futuris. n Quamvis ignis lento macerata concoquerentur, ut inde properarent proventum.

Vidi le-

Vidi lecta diu, & multo spectata labore
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. o sic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro sublapsa referri:
¶ p *Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum*
Remigiis subigit, si bracchia forte remisit,
q *Atque illum in præceps prono rapit alveus amne.*
r *Præterea tam sunt* s *Arcturi sidera nobis,*
t *Hœdorumque dies servandi, & lucidus* u *Anguis:*
Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
x *Pontus, & ostriferi* y *fauces tentantur Abydi.*
z *Libra* a *die, somnique pares ubi fecerit horas,*
Et medium luci, atque umbris jam dividet orbem:
Exercete viri tauros, serite hordea campis.
Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Necnon & lini segetem, & b *Cereale papaver*
Tempus humo tegere, & jamdudum incumbere aratris
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio, tunc te quoque c *medica pu-tres*
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:
d *Candidus auratis aperit cum cornibus annum*
Taurus, & adverso cedens Canis e *occidit astro.*
At si triticeam in messem, robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis f *aristis:*
Ante tibi Eoæ g *Atlantides abscondantur,*

o Damnosa quid non imminuit dies? Ætas parentum, &c. Hor. 3. l. Od. 6.

p Sic cum gravatam navita adversa ratem propellit unda, cedit in vanum labor. Et victa prono puppis aufertur vado. Senec. Hip.

q Statim. exponente Agellio. lib. 10. c. 29.

r Virgilio jubente, inquit Plin. l. 18. c. 24. prædisci ventos ante omnia, ac siderum mores; neque aliter quam navigantibus, servari. s Stellæ lucidæ, primæ magnitudinis inter crura Bootæ. t Stellarum duarum obscurarum in sinistra Erichtonii parte, sub capra stella primæ magnit. u Qui insinuatus circumvolvitur duas Arctos. x Euxinus, sese à Mœotide palude ad Bosphorum Thracium extendens. y Hellespontus interfluens Seston, & Abydon ostreis nobilem. z Æquinoctio autumnali. a Antiquo more dictum pro *dici*. Agellius tamen l. 9. c. 14. legi vult *dies* in genitivo. b Omissis conjecturis aliorum, & fabulis Cerealibus, idem esse credo, quod *vescum papaver*. l. 4. Georg. c Herba equos pascens, à Media, ubi abundat, nomen habens, Plin. l. 18. c. 16. & Columel. l. 11. contra quam sentit Jo. Bapt. Pius. c. 32. posterior; *melica* legens, quem castigat Floridus Sabinus l. 2. Succisivorum cap. 19. quæ ex unica semente ducat annos 10. cum milium annuam postulet curam. d Cum Sol Taurum ingressus, Aprili medio, annum aperit. e Heliace. à xv. Cal. ad ipsas Calendas Majas, & oppositè. f Triticeis, & farreis g Cosmico, & matutino occasu Virgiliarum, seu Plejadum, h. e. die 28. Octobris.

h Gnoſiaque ardentis i decedat k ſtella coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
l Invitę properes anni ſpem credere terrę.
Multi ante occaſum m Maje cœpere: ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit avenis.
Si vero viciamque ſeres, vilemque faſelum,
Nec n Peluſiace curam aſpernabere o lentis;
Haud obſcura p cadens mittet tibi ſigna Bootes.
Incipe, & ad q medias ſementem extendę q pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per r duodena regit mundi ſol aureus r aſtra.
ſ Quinque tenent cœlum zonę: quarum una coruſco
Semper ſole rubens, & torrida ſemper ab igni:
Quam circum extremæ dextra, lęvaque trahuntur
Cęrulea glacie concretę, atque imbribus atris.
Has inter, mediamque, duę t mortalibus ægris
Munere conceſſę divum; & via ſecta u per ambas,
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam, Rhipheaſque arduus arces
Conſurgit, premitur Libyę devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper x ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.
Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur y anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,

h Corona Ariadnes filiæ Minois regis Cretę, cujus Gnoſos oppidũ. i Recedat à Sole. i. e. oriatur Heliace medio Octobri. k Lucidiſſima, prę cęteris, nam *ſtella vincitur una Circulus in medio radians*, &c. Manilius l. 1. l Coactæ imperiis agricolarum non ſponte ſua. m Plejadum, quarum Maja eſt una. n Peluſium in Ægypto, unum eſt è ſeptem oſtiis Nili. o ubi lens provenit optima. p Coſmice. Nam quarto Non. Octobr. Auriga occidit mane, Colum 11. l 2. c. q Ad mediam hiemem. r Signa Zodiaci; quæ ſol curſu ſuo emenſus anni tempeſtates variat. ſ Dividitur cœlum, ut & terra ſubjacens, in quinque partes, quas Zonas vocant Media inter Tropicos Sole verticali calet, inde *Torrida* dicta. Duæ hinc inde extremæ polo alterutrique ſubjiciuntur; hæc, dextra, *Arctica* glacie torpet; illa, ſiniſtra, *Antarctica* imbribus madet. Inter mediam utraque ex parte, & extremas illas jacent duæ aliæ temperatæ, & habitabiles. *Neque enim mediam duaſque extremas habitari credebant Veteres.* Hanc deſcr. ex Eratoſthene ſumpſiſſe noſtrum ſcribit Hadr. Junius l. 3. Animadver. 5. c. t Δικλοῖσι βροτοῖσι. u Inter ambas, ab utroque Tropico per Æquatorem ſignat obliquam Solis orbitam per Zodiacum. x Nobis Septentrionalibus elevatur polus Arcticus, quantum ſub Horizonte noſtro premitur Antarcticus ad Ἀντίχθονας. quorum ſedem ignara vetuſtas Manibus, & Tartaro deſignavit. y Τὰς ϗ δι' ἀμφοτέρας, ὅτι ποταμοῖο ἀποῤῥὼξ Εἰλεῖ (μέγα θαῦμα) δράκων περὶ τ' ἀμφὶ τ' ἐαγὼς Μυρίος. Arat. Phænom. v. 45.

Arctos

Arctos Oceani z *metuentes æquore tingi.*
a *Illic (ut perhibent) aut intempesta silet nox*
Semper & obtenta densantur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis aurora, diemque reducit.
Noscque ubi primus equis oriens afflavit b *anhelis,*
Illic sera rubens accendit lumina vesper.
c *Hinc tempestates dubio prædiscere cælo*
Possumus: hinc d *messisque diem, tempusque serendi:*
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat, quando e *armatas deducere classes,*
Aut f *tempestivam sylvis evertere pinum.*
Nec frustra signorum obitus speculamur, & ortus,
Temporibusque parem diversis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando g *continet imber,*
h *Multa forent, quæ mox cælo properanda sereno,*
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem, i *cavat arbore lintres:*
Aut pecori signum, aut k *numeros impressit acervis.*
Exacuunt alii l *vallos, furcasque bicornes,*
Atq; m *Amerina parant lentæ retinacula viti.*
Nunc facilis n *Rubea texatur fiscina virga.*
Nunc o *torrete igni fruges: nunc frangite saxo.*
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
p *Fas & jura sinunt rivos* q *deducere nulla*
Religio vetuit: segeti pretendere sepem:
Insidias avibus moliri: incendere vepres:
Balantumque gregem fluvio r *mersare salubri.*
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli,

z Cavendes tingi, ut quæ numquam tinguntur, quia vicinæ polo elevato. Nota est Junonis imprecatio, *Ne puro tingatur in æquo repellex* Ov. 2. Met. *Sic penna metuente solvi*, Hor. 2. l. 2. Ode, quæ nunquam solveretur. a Ibi autem in altero hemisphærio apud Antipodes aut perpetua caligat nox, aut si quam habent lucem, à nobis ad illos per vices demeat, ita ut illorum vesperum nostra excipiat aurora. b In ascensu arduæ viæ, *qua vix mane recentes Enituntur equi*. c Ab Astrorum observatione. d Al. *mensisque dies*. e Instructas velis, remis, rudentibus. Sic 4. Æn. *Armari classem, cursumque parari. Trimmed and rigged.* f Tempestive arbores incidere, ne ligna termites exedant. g Domi, ne possit exire ad agriculturam h Plurima, quæ alias occupato agricolæ per serenum fuerant properanda, jam per ocium pluviale maturè conficere licebit. vide Agel. 10. l. 11. c. & Macrob. 7. l. 8. c. i Arbores cavabit in scaphas. *cannas*. k Frumenti in horreis reconditi. l Palos, & sudes, pedamenta futura vitium, & arborum. infra l. 2. *Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos*. m Ex ameria Umbriæ oppsaligna vimina. n A rubis Italiæ opp. vel è rubo frutice vitibus apto. o Al. *Torrere igni fruges nunc frangere saxo*. h.e. siccare, & molere. p Fas ad Deos, & religionem spectat, jura ad homines. q Festis diebus rivos veteres detergere licet, novos fodere non licet. Macrob. 3. l. c. 3. & Columella l. 2. c. 22. Cato. 3. c. r Ut curetur scabies; non ut purgetur lana. ibid.

Vilibus aut onerat pomis, ſ lapidemque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam t picis urbe reportat:
Ipſa dies alios alio dedit ordine luna
Felices operum: u quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenideſque ſatæ: tum partu terra nefando
x Cœumque x Japetumque creat, ſ ęvumque x Typhœa,
Et conjuratos cœlum reſcindere y fratres,
Ter ſunt z conati imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atque Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter pater extructos disjecit fulmine montes.
a Septima poſt decimam felix, & ponere vites,
Et prenſos domitare boves, & b licia telæ
Addere: nona c fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere:
Aut cum ſole novo terras irrorat d Eous,
Nocte leves ſtipulæ melius, nocte arida prata
e Tondentur, noctis lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces f inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem,
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis musti Vulcano g decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni:
h it rubicunda Ceres medio ſuccliditur æſtu;
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
i Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumq; fruuntur,
Mutuaque inter ſe læti convivia curant.
Invitat genialis hyems, curaſque reſolvit,

ſ Molarem, cudendo aſperatam. t Cujus maximus agricolis uſus ad vaſa cõdienda, picanda, &c. u Πέμπτας δ' ἐξαλέασθαι, ἐπεὶ χαλεπαί τε φαῖναί. Ἐν πέμπτῃ γὰρ φασὶν Ἐρινύας ἀμφιπολεύειν ὅρκον πυνυμβρίας, &c. Heſi. ἡμέραι, ſed à coitu in Cancro, quæ domus eſt Lunæ uſque ad Leonem ſunt quinque dies; Leo autem ſignum triſte, & infelix. x Gigantes Θεομάχας, *magnum manibus reſcindere cœlum Conjuratos*. 6. Æn. y Terræ filios, γηγενεῖς, in genere *vel* Othon, & Ephialtum. z Οσσαν ἐπ' Ὀλύμπῳ μέμβλομεν Θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Οσσῃ Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἀμβάτος εἴη. Hom. 1. Odyſſ. a Decimaquarta. vide rationem Cœli, Rhod. l. 20. c. 8. vel utraque dies, decima, & ſeptima: ſed ſeptima proxime decimam, namque hæc felicior. γὰρ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ. Et, Εὐλὴ δ' ἀνδρογόνῳ δεκάτη Heſ. b Telam ordiri. c Fugientibus è captivitate, bello, ab hoſte, &c. bene cedens; non ita furibus, qui tum deprehendi obſervati ſunt. d Solis equus. Synec. vel, Lucifer die: prænuncius. e Metuntur. f In formam ſpicarum faculas cultro incidit, acuitque. g Siræum, ſapam, aut defrutum coquit. h Cereales fruges medio die, & æſtu merendæ, torrendæ, atque in area terendæ. i Γυμνὸν σπείρειν, γυμνὸν ὃ βοωτᾶν, Γυμνὸν δ' ἀμᾶσθαι prædicit Heſiodus ſc. ante hybernum frigus, quo torpet agricola. k Per mediam vero hiemem, fruatur partis: convivationibus, & Genio libere indulgeat.

¶ 1 *Ccu pressæ cum jam portum tetigere carinæ,*
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas. 304
m *Sed tamen & quernas glandes tunc stringere tempus*
*Et lauri baccas, oleamque, * cruentaque myrta.*
Tunc gruibus pedicas, & retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores, tum figere damas,
Stuppea torquentem n *Balearis verbera fundæ,* 309
Cum nix alta jacet, o *glaciem cum flumina* o *trudunt.*
p *Quid tempestates* r *autumni, & sydera dicam?*
Atque ubi jam breviorque dies, & mollior æstas,
Quæ q *vigilanda viris? vel* 2 *cum* r *ruit imbriferum ver:*
Spicea jam campis cum messis inhorruit, & cum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent? 315
1 *Sæpe ego, cum flavis messorem induceret arvis*
f *Agricola, & fragili jam* t *stringeret hordea culmo,*
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi:
Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro 320
Ferret u *hyems, culmumque levem, stipulasque volantes.*
2 *Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,*
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes? ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti sata læta, boumque labores 325
Diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt
Cum sonitu. x *fervetque fretis spirantibus æquor.*
Ipse a *pater, media nimborum in nocte, coruscat*
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugere feræ, & mortalia corda 330
Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
Aut b *Athos, aut* c *Rhodopen, aut alta* d *Ceraunia telo*
Dejicit: ingeminant austri, & densissimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora e *plangunt.*

l Non secus ac nautæ, ubi portum appulerint, naves pretiosa onustas merce læti coronant. Quod & à portu solventibus factitatum probat idem hic versus repetitus 4. l. Æn. *m* Quin & hiems ipsa sua habet opera, studia, & præmia, dum stringendis baccis, glãdique, aucupio, & venationi intenti sunt agricolæ. * Matura, rubra *n* Baleares insulæ duę sunt in mari Mediterraneo, quarum incolę funditores erant peritissimi: ut quibus id unum ab infantia studium. *o* Cum flumina glaciei crustas supernatantes impellunt, ac protrudunt. *p* Duas autem maxime, statas sc. certis anni temporibus, 1 Ineunte autumno alteram: 2 Exitu veris alteram, easque ventorum, pluviarum, fulminum. *q* Observanda agricolis. *r* Declinat. *s* Qui facem inferret. *t* Secaturus sc. *u* Tempestas hæc autumnalis, procella. *x* Allusum ad Etymologiam *freti* *a* Jupiter. *b* Al. *leg.* *Athon*, sed exprimere voluit illud Theocriti; Ἢ Ἄθω, ἢ Ῥοδόπαν ἢ Κωίκασον ἐσχατόεντα montem Macedoniæ. *c* Montem Thraciæ. *d* Acroceraunia, promontorium Epiri. *e* Rauco fragote resonant.

f *Hoc*

f Hoc metuens, cæli menses, & sidera serva: 335
Frigida Saturni sese quo stella receptet:
Quos ignis cæli g Cyllenius erret in orbes.
h Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis i operatus in herbis,
Extremæ sub casum hiemis jam vere sereno. 340
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
k Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret,
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat l hostia fruges, 345
Omnis quam Chorus, & socii comitentur ovantes,
Et cererem clamore m vocent in tecta: neque
ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri, tortæ redimitus tempora n quercu
Det: motus o incompositos, & carmina dicat. 350
Atque hæc ut certis possimus discere signis,
Æstusque, pluviosque, & agentes frigora ventos:
q Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret:
r Quo signo caderent Austri: quid sæpe videntes
Agricolæ propius stabulis armenta tenerent. 355
s Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata 1 tumescere; 2 & t avidus altis
Montibus audiri fragor; aut 3 resonantia longe
Littora misceri; & 4 nemorum increbescere murmur.
Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis,
5 Cum medio celeres revolant ex æquore mergi, 361
Clamoremque ferunt ad littora: cumque 6 marinæ
In sicco ludunt fulicæ: 7 notasque paludes

f Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonens observandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Plin. 18. l. 25 c.

g Stella Mercurii nati in Cyllene monte Arcadiæ.

h Εὔχεσθαι Διὶ χθονίῳ Δημήτερι θ' ἁγνῇ Ἐκτελέα βρίθειν, &c. Hesiod. 2. l.

i Sacris re divina facta; lacte, melle, vino.

k Pulchra descriptio ritus sacri Ambarvalis pro frugibus facti. *l* Porca, eaque gravida. *m* Carmine orent, ut salva domum veniat messis, & abunda. *n* In memoriam glandis, qua vescebantur mortales ante Cereris beneficium. *o* Rudes, & sine arte saltationes. *p* Hymnos. *q* Ipse Deus statuit tempestatum prognostica, ex novæ lunæ facie, singulis mensibus, nec minus ——— *r* ——— Exortu, & obitu signorum, & siderum, quæ vel tollere, vel ponere ventos solent. Hic autem *caderent* significat ruerent, incumberent ad ciendas tempestates, potius quam cessarent, ponerentque, quo sensu sæpius usurpatur. *s* Neque astra observata solum, sed & usus, & experientia. 1 Tumor maris dabit certa prognostica. 2 Fragor è montibus. 3 Mugitus fluctuum à littore. 4 Murmur nemorum. 5 Mergorum ad littora frequens volatus. 6 Fulicarum in terra lusus. 7 Ardearum sub-

volatus.

Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
8 *Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis* 365
u *Præcipites cœlo labi, noctisque per umbras*
Flammarum longos a tergo albescere tractus.
9 *Sæpe levem paleam, & frondes volitare caducas:*
10 *Aut summa nantes in aqua colludere plumas.*
x *At* 1 *Boreæ de parte trucis cum fulminat: & cum*
2 *Eurique, Zephyriq; tonat domus; omnia plenis* 371
Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. nunquam y *imprudentibus imber*
Obfuit, 3 *aut illum surgentem vallibus imis*
Aeriæ fugere grues; 4 *aut bucula cœlum* 375
Suspiciens, patulis captavit naribus auras;
5 *Aut arguta lacus circum volitavit hirundo;*
6 *Et* z *veterem in limo ranæ cecinere querelam.*
7 *Sæpius & tectis penetralibus extulit ova*
Angustum formica terens iter: 8 *& a bibit ingens*
Arcus: 9 *& è pistu decedens agmine magno* 381
Corvorum increpuit densis exercitus alis;
10 *Fa varias pelagi volucres, & quæ* b *Asia circum*
Dulcibus in stagnis rimantur prata c *Caystri,*
Certatim largos humeris infundere rores; 385
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio d *incassum videas gestire lavandi.*
11 *Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,*
Et e *sola in sicca secum spatiatur arena.*
12 *Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ* 390
Nescivere f *hyemem,* g *testa cum ardente viderent*

8 tractus stellarum cadere visarum.
9 Paleæ, & frondium volatus.
10 Plumarum in aquis lusus. De quibus vide Arati Phænomena, & quæ nos ad 5. l. Lucani. & Plin. 18. l. 35. cap.
t Ξηρὸς ἠχώ, & αὖον ἄυσεν Hom. 14. Il.
Aridus unde aures terget sonus Lucret. 6.
u De cœlo stella sereno, Et si non ceciderit, potuit cecidisse videri. Ovid 2. Metam. x A prognosticis ventorum transit ad prognostica pluviarum, quæ ex Arato, & Varrone Atacino numerat duodecim. 1. 2. 3. & c. infra, *nunquam te crastina fallet Hora, nec insidiis*, &c. y Tàm multa, tàm certa, & manifesta sunt pluviæ, & tempestatum prognostica, ut neminem non clarè, & abundè præmonitum, ut neminem nisi improvidum deprehendant. z Allusum aut ad fab. Æsopi de ranis conquestis de Jove, qui ciconiam iis in regem dederat: aut ad Lyciorum à Latona in ranas mutatorum querelam. 6. Metamor. Ovid. a Hoc ex opinione, & errore vulgi recepto, haurire sc Irim aquam cornibus suis, & ea nutriri: cum illa fiat ex reflexu radiorum solis ad nubem resolutam, Solique in adspectu nostro oppositam. b Prima producta, ut volunt, est palus Mysiæ vel *limosa* ab ἄσις. exprimere autem voluit, Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα. Hom. Iliad. β. c fl. Asiæ. d. Neque enim admittunt aquam plumæ cygneæ c Sigmatisinos, Alliteratio τοῦ s f Pluviam, ab ὕω. g Lucerna fictili, lampade testacea.

Scintillare oleum, & putres concrescere h *fungos.*
Nec minus i *ex imbri soles, & aperta serena*
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis.
1 *Nam neque tum stellis acies obtusa videtur;* 395
2 *Nec* k *fratris radiis obnoxia surgere Luna;*
3 *Tenuia nec* l *lanæ per cœlum vellera ferri.*
4 *Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt*
m *Dilectæ Thetidi Halcyones: 5 non ore solutos*
Immundi meminere n *sues jactare manipulos:* 400
6 *At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:*
7 *Solis & occasum servans, de culmine summo*
Nequicquam seros exercet noctua cantus:
8 *Apparet liquido sublimis in aëre* p *Nisus,*
9 *Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo,* 405
Quacunque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno q *stridore per auras*
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces, 410
Aut quater ingeminant, & sæpe r *cubilibus altis,*
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulcesque revisere nidos.
s *Haud equidem credo, quia sit divinitus illis* 415
Ingenium, aut rerum fato prudentia major.
Verum ubi tempestas, & cœli mobilis humor
Mutavere vias, & t *Jupiter humidus austris*
Densat, erant quæ rara modo, & quæ densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, & pectora motus 420
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & u *ovantes gutture corvi.*
Si vero solem ad rapidum, lunasque sequentes
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet 425

h Λύχνοιο μύκητας καὶ μυξωτὸν Arat. excrementa circa funem seu ellych nīū candelæ, & lampadis.

i A pluviis, post pluvias serenitatis futurę adducit indicia novē. 1. 2. 3. &c.

k Lumine mutato à fratre Sole. Latonæ quippe è Jove liberi, vel Theæ, & Hyperionis. *l* Neq; tenues nubeculę tanquam vellera lanæ. νέφεα ϖόκοισιν ἐοικότα. Aratus.

m Quibus nidificantibus, & fętum excludentibus, Dii maris tranquillum præstant mare. Unde Halcedonia dicta. *n* Straminis in hara cubilia parantes; vel pabulum rimarii ὄδε σύες φορυτῷ ἔνι μαργένσσαι, Arat. *o* Non. *p* Haliæetus subvolans, & Cirin avem persecutus. Fab. Nisi, & Scyllæ nota est ex Virgilii Ciri, & Ovid. 8. Metam. *q* Alarum plausu. *r* Ἑωὴν κοίτοιο μέδωνται φωνῆς ἔμπαλιοι, &c. Aratus. *s* Neque ista brutis, alitibusque præsagia à prudentia, sed à naturali aereæ affectionis subinde mutatæ sensu. *t* Aer. *u* Lætę crocitantes.

x *Hora, neque* y *insidiis noctis capiere serenæ.*
a *Luna revertentes cum primum colligit ignes,*
1 *Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu;*
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
2 *At si virgineum suffuderit ore ruborem;*
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin b *ortu in quarto (namque is certissimus autor)*
3 *Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit;*
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo,
Exactum ad mensem, pluvia, ventisque carebunt:
Votaque servati c *solvent in littore nautæ*
d *Glauco, &* e *Panopeæ &* f *Inoo Melicertæ.*
Sol quoque & exoriens, & cum se condet in undas,
Signa dabit: solem certissima signa sequentur,
Et quę manè refert, & quę g *surgentibus astris.*
h *Ille ubi nascentem* 1 *maculis variaverit ortum*
2 *Conditus in nubem,* 3 *medioq; refugerit orbe;*
Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto,
Arboribusque, satisque notus, pecorique siniſter,
i *Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese*
Diversi erumpunt radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu male tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando,
Hoc etiam, k *emenso cum jam decedet olympo,*
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores:
Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Euros,
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento, nimbisque videbis
Fervere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moncat convellere funem.
At si, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit; frustra terrebere nimbis,
Et l *claro sylvas cernes Aquilone moveri.*

x Dies.
y Quæ pluvio exitu claudunt noctem initio serenam.
a Nova, renascens,
1 *Pallida luna pluit.*
2 *Rubicunda flat.*
3 *Alba serenat.*
b Die quarto: qui certissimus est reliqui mensis index, quod tamen negãt authores alii.
c Diis marinis Γλαύκῳ, καὶ Νηρεῖ καὶ Ἰνοῖ.
Μελικέρτη. habuit Parthenius, unde sumpsit Virgilius.
Εἰναλίῳ Μελικέρτῃ.
A. Gel. 13. l. 25. c.
d Episcatore facto deo maris. herba degustata. 13. Met. Ovid. e Doridis filiæ, nymphæ maris. f Palæmoni, Portumno filio Inus. Ovid. Metam. 4. g Superveniente nocte. h Sol oriens, 1 maculosus. 2 Nubilus, 3 Ex parte occultatus, pluviæ præsagium habet. i Aut si in ortu sub nube latens in diversas partes spargat radios. aut si Aurora ante ortum solem palleat, grandinem time, usque adeo vites verberantem, ut nec tectis parcat. k Decurso, confecto diei spatio, ubi occidet Sol. l Detergente nubes, serenitatem inducente.

Denique m *quid vesper serus vehat, unde* n *serenas*
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit. o Solem quis dicere falsum
Audeat? *ille etiam cæcos instare tumultus*
Sæpe monet, fraudemque, & operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus p *Cæsare Romam,*
Cum caput obscura nitidum q *ferrugine texit,*
Impiaque r *æternam timuerunt sæcula* r *noctem.*
s *Tempore quanquam illo tellus quoque, & æquora ponti,*
Obscœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant, quoties t *Cyclopum effervere in agros*
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere saxa?
Armorum sonitum toto Germania cælo
Audiit: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & u *simulacra modis pallentia miris*
Visa sub obscurum noctis: pecudesque loquutæ
Infandum: sistunt amnes, terræque dehiscunt:
Et mœstum illacrymat templis x *ebur: æraque sudant.*
Proluit insano y *contorquens vortice sylvas*
Fluviorum rex Eridanus: camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit. nec tempore eodem
Tristibus, aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit, & alte
Per noctem resonare lupis ululantibus urbes.
z *Non alias cœlo cecidere plura sereno*
Fulgura: nec diri toties arsere cometæ.
a *Ergo inter sese* b *paribus concurrere telis*

m Macrob. 1. Sat. citat Menippæa Varronis satyram, cui titulus: *Nescis quid serus vesper vehat.*

n Aridas, siccas.

o Quis autem mortalium tàm perditæ est audaciæ, ut Solem mundi oculum vanitatis arguat? testẽ, atque inspectorem omnium naturalia emẽtitum esse signa; quando & in prodigiosis vera ediderit præsagia? ille enim deficiens prædixit bella civilia, &c. p A conjuratis in Senatu interfecto. q Defectu, eclipsi pullatus luxit. r Rerum omnium exitum, mundi dissolutionem. Quanquam testantur authores, Solis globum per totum illum annum palluisse. s Prodigia hæc, aliaque habes apud Plutarchum in vita Cæsaris, Appianum in bellis civilibus, Ovidium 15. Met. Lucanum l. 1. &c. ad quem vide quæ & nos. t In fines Siculos, ubi Cyclopes è familia Polyphemi, & officina Vulcani. u Umbræ. x Eburnea Deorum simulachra; & ærea. Θεῶν γ' ἐξέῤῥεε δάκρυ. Calaber. 12. l. y Inundans. z Quod infausti est ominis. *per purum tonantes egit equos.* Horat. 1. lib. 34. Ode. a Quæ omnia prodigia prædixerunt & alia futura bella civilia; Octavii sc. & Antonii contra Brutum, & Cassium. b *Infestis obvia signis Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.* Lucan. 1. l.

Romanas acies iterum videre c *Philippi.*
Nec fuit indignum superis bis sanguine nostro
d *Emathiam, & latos* e *Æmi pinguescere campos.*
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila:
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
f *Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulchris.*
g *Dii patrii,* h *Indigetes, & Romule,* i *Vestaq; mater*
Quæ Thuscum Tiberim, & Romana palatia servas,
k *Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo*
Ne prohibete. satis jam pridem sanguine nostro
l *Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.*
Jampridem m *nobis cæli te regia, Cæsar,*
Invidet, atque hominum quærit tur curare triumphos.
n *Quippe ubi fas versum, atque nefas, tot bella per orbem;*
Tam multæ scelerum facies; non ullus aratro
Dignus honos; squallent abductis arva colonis;
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
o *Hinc movet* p *Euphrates, illinc Germania bellum:*
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt: q *sævit toto Mars impius orbe.*
Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt se in spatia: & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque r *audit currus habenas.*

c Excusandus est noster, qui Pharsalum Thessaliæ, ubi depugnatum est inter Cæsarem, & Pompejum, confundit, cũ Philippis Macedoniæ, ubi Octavius & Antonius ulturi percussores Cæsaris devicerunt Brutum, & Cassium. vide, quæ nos ad Lucanum sub fin. lib. 1. qui in eodem errore est. ut & Ovidius 15. Met. & alii. *d* Macedoniam, quam pro Thessalia promiscue usurpat passim Lucanus. *e* Montis Thraciæ. *f* Magnorum, & nobilium virorum. *g* Roman. Imperii Præsides, Tutelares Dii, Jupiter Capitoline, Mars pater Phrygii penates. *h* Indigenæ, inde nati, & in Deos relati, Ænea, Quirine. *i* Cujus æterni ignis religione æternum constat imperium. *k* Augustum. *l* Luimus perjuria Laomedontis regis Troję, qui Apollinem, & Neptunum pacta condendorum Troję mę nium mercede fraudavit. *m Nostris vitiis iniquum* invidet, indignata te *hic potius amare triumphos*. Hor. 2. Ode. l. 1. *n* Ita scelere permista sunt jura divina, & humana omnia, adeoque per armorum fremitum silent pacis jura. *multos inarata per annos Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis*. Luc. *o* Nec longinqua tantum hinc inde moventur bella, sed & à vicinis. *p* Flu. Mesopotamiæ. innuit autem Orientis populos, Parthos. *q* Quinimo per orbem totum longe, lateque grassatur furor Martius. Mortales omnes *in facinus jurasse putes*. præcipitès adeo in scelesta ruunt arma, non secus ac feroces equi carceribus emissi, quibus ubi jam cursu in spaciis incaluere animi, effręnes se proripiunt, non habenis coercendi, non sufflamine remorandi, *r Equi auris in orę est*. Hor.

GEORGICORUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

ARborum procreandarum ratio, eaque vel Naturalis, ſponte, ſemine, radice: vel artificialis, avulſione, infoſſione, propagatione, tranſpoſitione, ſurculo, inſitione, & inoculatione. Species arborum; ſteriles,& fructificæ. Quibus quæ ſola conveniant. Italia aliis terris prælata. Terræ qualitas, ut diſcerni poſſit. Vites, & earum cura: Et Olearum. Laus ruſticæ vitæ cum aliis collatæ.

HActenus arvorum cultus, & ſydera cœli:
Nunc te, Bacche, canam: nec non ſylveſtria tecum
b *Virgulta, & prolem* c *tarde creſcentis olivæ.*
Huc pater ò d *Lenæe (tuis hic omnia plena*
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager: ſpumat plenis vindemia e *labris)*
Huc pater ò Lenæe veni, nudataque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.
f *Principio arboribus varia eſt natura creandis;*
g *Namq; aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ*
1 *Sponte ſua veniunt, camposque, & flumina latè*
Curva tenent: ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus: & glauca h *canentia fronde ſalicta.*
2 *Pars autem poſito ſurgunt de ſemine: ut altæ*
Caſtaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet

a Tua, Bacche, munera vites. quarum tamen alii Alpheo, Oſiridi alii, alii Thebanis inventionem ferunt acceptam.

b Arbores, quibus maritantur vites, nec non alias.

c Heſiodus negavit oleæ ſatorem, fructum ex ea percepiſſe. Plin. 15. lib. 1. cap. d à ληνὸς, lacus, torcular. ad quod invitat Bacchum cothurnis exutum calcandis in lacu uvis: hoc eſt, mihi adſis, O Bacche, de muneribus tuis dicturo, eadem benignitate, qua faves vitiſatoribus. e Vaſis, quæ vinum è torculari excipiunt, cupis, lacubus. f *Prima pars libri continet rationem procreandi arborum, idque vel Natura, vel Arte.* g Natura profert arbores tribus modis. 1 Sponte, 2 Semine, 3 Radice. h Ab inferiore parte canent ſalices, à ſuperiore vi-

Æsculus, atque habitæ Grajis i oracula quercus.
3 Pullulat ab radice aliis densissima sylva:
Ut cerasis, ulmisque: etiam k Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se l subjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Sylvarum, fruticumque viret, nemorumque sacrorum.
m Sunt alii, quos ipse via sibi repperit usus.
1 Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis: 2 hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos.
3 Sylvarumque aliæ pressos propaginis arcus
Expectant: & viva sua plantaria terra.
4 Nil radicis egent aliæ summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
5 Quin & candicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur è sicco radix oleagina ligno:
6 Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pyrum, & prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite ò proprios generatim discite cultus
Agricolæ, fructusque feros mollite colendo:
Neu segnes jaceant terræ. n juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire o Taburnum.
p Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, ò famæ merito pars maxima nostræ,

i Dodonæam sylvam fabulati sunt Græci reddidisse responsa per columbas duas, seu virgines, vel lebetes, unam autem quercum vocalem fuisse, unde carina Argus facta. Et ipsa erat fatidica.
k Quę multa nascitur in Parnasso Phocidos monte.
l Succrescit.
m Ars autē, cura, casus etiam, & usus adinvenit alios modos serendi arborum; præcipuè verò sex sunt. 1. 2. 3. &c. 1 Avulsio stolonum cum fimbriis à stirpe, hos scrobibus mandant. 2 Ubi stirpes ipsæ, vel taleæ, sudesve ab illa parte, qua infiguntur terræ, transversum fissæ, aut etiam valli spicati infodiuntur. 3 Propagatio, cum ramus arcuatus in scrobem depressus radicem agit. 4 Surculi, ramulive abscissi satio. 5 Ubi ex caudice olivæ quasi intermortuo, secto tamen, & insosso novo pullulascit planta, vide Floridi Sabini 2. l. Subcis. c. 16. 6. Insitio, ubi citra damnum stirpi immittitur surculus è feliciore arbore, & fructus mollioris sic, &c. *n* Cura, & industria etiam naturam evincent, itaut vel montes Thracii vites ferant, inculti Samnitum colles oleas. *o* Samnii mon. Cluverius. 1. libr. 7. c. Italiæ antiquæ. *p* Tuque Mecœnas præsens benigna aura adspira velis meis, naviculæ meæ; quæ in altum materiæ tam ardnę, & immensæ mare provehi per se timet. Neque enim tanto operi sufficero; non si mihi linguæ C. sint, oraque C. ferrea vox.

Mœcœnas, q pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto,
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ; r non hic te carmine ficto,
Atque per ambages, & longa exorsa tenebo.
s Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infacunda quidem, sed læta, & fortia surgunt:
b Quippe solo natura subest, tamen hæc quoque si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint sylvestrem c animum; cultuq; frequenti
In quascunque voces artes, haud tarda sequentur,
d Nec non & sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
e Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros.
f Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Crescentiq; adimunt fœtus, g uruntque ferentem.
h Nam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram,
Pomaque degenerant succos oblita priores,
Et turpes avibus prædam fert i uva racemos.
Scilicet k omnibus est labor impendendus, & omnes
Cogendæ in sulcum, ac multa l mercede domandæ.
m Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Respondent, solido n Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ corylinascuntur, & ingens
Fraxinus, o Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
p Chaoniique patris glandes: etiam arduapalma
Nascitur, & casus abies q visura marinos.

q —— Proinde da veniam legenti littus nec procul à terra, portuve ipso discedere audenti. *Sic enim hæc concipere subit*, deserere interpretes, & sequi Senecam: qui ultimo libro de Benefic. exordium præmittit, legitque, *In manibus terræ. Non hic te carmine longo, Atque per ambages, & longa exorsa tenebo.* Ubi Lipsius A navigantibus sumptum, *jam portumque, terramque tangimus.* *r* Omittam itaque ambages, & longa exordia; *& summa sequar fastigia rerum.* Virgilius, inquit Plinius prologo. libr. 14. flores modo rerum decerpit. *s Redit Poeta ad naturam, & culturam trium generum, quæ supra meminerat, naturalium arborum, & primo earum, quæ sponte nascuntur.* *a* Al. *oras.* *b* His quippe terra mater est. *c* Naturam. *d* Secundo, quæ ex radice matris pullulant. *e* Cultu mitescit liberum indepta campum, & aera. *f* Quandiu succrescunt. *g* Enecant. *h* Tertia species naturalium arborum; quæ ex semine. *i* Vitis. *k* Quæ sponte, radice, & semine. *l* Opera, sumptu. Al. *ac mutata sede domanda.* *m* Ex iis autem arboribus, quas arte, & usu natas dixi, aliæ aliis modis nascuntur melius; oleæ ex truncis, Vites propagine, &c *n* Veneri Paphiæ sacræ. *o* Herculi sacra est alba populus, ut qua coronatus descendit ad inferos. *p* Jovis, cui Dodonæum nemus sacrum. *q* Navis futura, ut quæ malis, & antennis propter levitatem apta.

Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida:
Et ſteriles platani malos geſſere valentes,
Caſtaneas fagus, r ornuſque incanuit albo
Flore pyri; glandemque ſues ſ fregere ſub ulmis.
Nec t modus inſerere, atque oculos imponere, t ſimplex:
u *Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,*
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent x inoleſcere libro.
y *Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte*
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde aſeraces
Plantæ immittuntur; nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non ſua poma.
b *Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,*
Nec ſalici, lotoque, nec c *Idæis cypariſſis.*
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
d *Orchades, &* e *radii, & amara* f *pauſia bacca*
g *Pomaque, &* g *Alcinoi ſylvæ: nec ſurculus idem*
h *Cruſtumiis,* i *Syriiſque pyris, k gravibuſque volemis,*
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam l *Methymnæo carpit de palmite Lesbos.*
Sunt m *Thaſiæ vites, ſunt &* n *Marcotides albæ:*
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ:
Et paſſo o *Pſythia utilior, tenuiſque* p *Lagcos,*

r Lectio convenientior præcedentibus, quam *Caſtaneæ fagos*, ut fagus ſit pluralis rectus quartæ inflexionis.

ſ *Legere* habet Florid. Sabinus t. Subcif. c 12

t Nec una tantum ratio eſt inſerendi, atque inoculandi.

x Inoculandi ratio.

x *Incorporari*. Plin. 17. l. 14. c.

y Inſitionis ratio ſtirpe reſecta, fiſſaque.

a Feliciores ſurculi inſeruntur. *b Secunda pars libri: de ſpeciebus arborum. 3. olearum. totidem pyrorum. 15. Uvarum, quarum Plin. lib. 15. c. 15. numerat. 35.* c Cupreſſis nobilis eſt Ida Cretica. Ἐν Κρήτῃ ἐν τοῖς Ἰδαίοις ὄρεσι κυπάριττον εἶναι, Theophraſt. 4. hiſt. *d* Al. *Orchites*, à ſimilitudine, & rotunditate. *e* Olivæ longæ. *f* A paviendo. Servius. Dicitur & *poſia*, & *puſia*. Columel. l. 5. c. & Cato 7. c. ſed de his omnibus vide Rei Ruſticæ authores. immenſi enim operis foret, omnia adferre. *g* Pomaria, & poma, quo nomine concluduntur pyra, & alii omnes fructus. celebrantur autem horti Alcinoi regis Phæacum Hom. Odyſ. 7. *h* Pyris à Cruſtumio opp. Italiæ. *i* Tarentinis è Syria translatis. *k* Quæ volam implent. *l* Methymna urbs in Lesbo ins. vino nobiliſſimo laudata. *m* Huc ex Thaſo inſ. Ægęi maris translatæ. *n* Ex Mareotide Ægyptia translatæ. *o* Græcula Columel. 2. c. l. 3. (vel à ψύθα inuſtum) vitis aliis utilior ad paſſum conficiendum, vinum ſc. ex uvis ad ſolem panſis, & paſſis, quomodo fiat, vide Columel. 12. l. c. 3. & Pallad. 11. lib. 19. titu *p* A colore leporario, ut & aliæ uvæ, vide Brodæi Miſc. l. 4. cap. 25.

Tentatura q *pedes olim, vincturaque linguam:*
r *Purpureæ, s Preciæque; & quo te carmine dicam*
t *Rhetica? nec cellis ideo contende Falernis.*
Sunt etiam u *Amineæ vites, firmissima vina;*
* *Tmolus & assurgit quibus, & rex ipse Phanæus,*
x *Argitisque minor; cui non certaverit ulla;*
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te y *mensis, & y diis accepta secundis,*
Transierim, Rhodia, & tumidis z *Bumaste racemis.*
1 *Sed neque quam multæ species, nec nomina quæ*
sint,
Est numerus: neq; enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
2 *Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.*
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni:
Littora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles: Aquilonem, & frigora taxi.
Aspice & extremis 3 *domitum cultoribus orbem,*
Boasque domos Arabum, a pictosque Gelonos;
b *Divisæ arboribus patriæ. Sola India nigrum*
Fert ebenum: c *solis est thurea virga Sabæis.*

q Pedes captat primũ, luctator dolosus est. Inebrians se, & percutiens caput, & pedes flore Liberi. r A colore itidem. s Quasi precoque, Colum. l. 3. c. 2. & Plin. 14. l. c. 2. t Quo vino delectatus est Augustus. Suet. c. 77. hæret itaq; Poeta in laude ejus: præfert tamen Falernum. Rhetia autem Veronam complectitur. Plin. lib. 14. c. 6. u Ab Aminea regione, ubi nunc Falernum est. Macrob. Saturn. 2. lib. cap. 16. vide Cluverium lib. 4. cap. 5. Ital. * Quibus cedant (ut eclog. 6. *utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis*) & vites Tmoli Lydiæ montis, & ipsæ principatum obtinentes vites Phanæi, qui promontorium est Chii inf. x Ab Argis traducta primum, vel à candore ἀργετὸς. y Uvæ pensiles secundarum mensarum τραγήματα, è Rhodo trad. aut vina in sacris Deorum: vel propinata in honorem heroum in secundis mensis. v. Luisin. par. l. 1. c. 7. z Tument mammarum modo bumasti, Plin. 14. c. 1. unde & bumamma dicta Vaccio apud Varronem R. R. lib. 2 c. 5. 1 Adeo infinita sunt vitium genera Hyperbolice. 2 *Tertia libri pars. Quæ loca conveniant naturali sympathia quibus arboribus. Deinde quæ arbores sint peculiares quibusdam regionibus.* 3 Domitum cum cultoribus extremis, in gratiam Augusti dictum. a Stigmatis inustos. *Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus.* Claudian. in Rufin. Quin potius, *pictos*, ut habet Marcellinus 13. l. cæruleo colore interstincti corpora, & crines. & Mela. l. 2. Sic *picti Agathyrsi*, Scythiæ itidem pop. Æn. 4. & *Britanni olim picti, & cærulei*, videque nos ad Martialem l. 11. e. 54. vidi tamen apud Indos, non paucos distinctos in ornamẽtũ, stigmatis ad formã moniliũ, torquiũ, &c. b Proprias, & peculiares habent arbores suas certæ regiones. c Thuriferã arborẽ soli habent Sabæi Arabiæ felicis populi.

Quid

Quid tibi odorato referam d *sudantia ligno*
Balsamaque, & baccas semper frondentis e *acanthi?*
Quid nemora Æthiopum molli canentia f *lana?*
Velleraque ut foliis g *depectant tenuia* g *Seres?*
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis? ubi aera vincere summum
Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ,
Et h *gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.*
i *Media fert* k *tristes succos, tardumque saporem*
Felicis mali: quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
Miscuerintque herbas, & l *non innoxia verba,*
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro:
Et, si non alium late jactaret odorem,
Laurus m *erat, folia haud ullis labentia ventis,*
Flos n *apprima tenax:* o *animas & olentia Medi*
Ora fovent illo, & p *senibus medicantur anhelis.*
q *Sed neque Medorum sylvæ, ditissima terra,*

d Arbores Judęas balsamum sudantes.
e Acanthion, arbor spinea, foliis araneosa lanugine obductis, è qua collecta vestes bombycinis similes sunt in Oriente Plin. 24. l. 12. c.
f Gossipio ἐριοξύλῳ, Plin. 24. l. 10. c. & 11.
g Nostro adstipulatur Plin. l. 6. c. 17. Seres lanificio sylvarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: Solinus, Strabo, alii. Quos tamen contra tendunt authores, authoritatis æque gravis, Pausanias, Pollux, Heliodorus; ali arboribus apud Seras vermem aranei similem, cujus è visceribus prodit volumen staminis serici. Bombycinum itaq; idem cum Serico esse volunt. legè epistolam Marsilii Cognati 11. l. 4. ad Aloysium Rodulphum, necnon Pancirol. de nove repertis tit. 24. & ad eum H. Salmuth. & Saunazarii bombyces *silke wvormes*. *h* Gens utut sagittis mittendis strenua. De arboribus Pl. l. 7. c. 2. *i* Habet & Media arborē suam virtute, atque usu mirabilem. Ex notis autem citrea esse creditur, quæ & Medica dicitur. Alibi jam olim nascitur. *k* Malum acerbi succi. Hypallage. *l* Magica, malefica carmina. *m* Esset, esse videretur. *n* Hellenismus. τὰ πρῶτα. Alii, *apprime*. *o* Olentibus vino nimio animis succurrunt Medi proceres grano Assyrii mali. Plin. 11. libr. 53. capit. Rhododendron hanc dici vult Bapt. Pius 4. cap. Priorum. *p* Spiritus angustia laborantibus, δυσπνόοις, καὶ ἀσθμαπικοῖς. *q* Occasione sumpta digreditur in Italiæ laudes, quam aliis omnibus terris præfert, tum propter mala, quibus caret, serpentes, venena, &c. tum propter bona, quibus uberrime affluit, eminetque: uber soli, fruges, vinum, oleum, armenta, greges, aeris temperiem, atque inde fœcunditatem, & proventus amplissimos, urbes, ædificia, flumina, maria, lacus, metallorum fodinas, populos, viros denique bello claros, atque in his præcipuè Augustum.

Nec pulcher r *Ganges, atque auro turbidus* r *Hermus,*
Laudibus Italiæ certent: non s *Bactra, neque Indi,*
Totaque thuriferis t *Panchaia pinguis arenis.*
u *Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem*
Inventore, fatis immanis dentibus Hydri:
Nec galeis, densisque virum seges horruit hastis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Implevere: tenent oleæque, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
*Hinc albi, * Clitumne, greges, & maxima taurus*
Victima, sæpe tuo perfusa flumine x *sacro*
Romanos ad templa deum y *duxere triumphos.*
Hic ver assiduum, atque z *alienis mensibus æstas;*
1 *Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.*
At rapidæ tigres absunt, & sæva a *leonum*
Semina; nec miseros fallunt aconita legentes.
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squammeus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos b *subter labentia muros.*
An mare, quod c *supra memorem, quodque alluit* d *infra?*
Anne lacus tantos? te e *Lari* f *maxime, teque*
Fluctibus, & fremitu assurgens g *Benace marino?*
An memorem h *portus, aut* h *Lucrinoque addita claustra?*
Atque i *indignatum magnis stridoribus æquor?*

r Non India Gange, non Lydia Hermo fl. aureis celebres cum Italia sunt conferendę

s Bactrianę regia, quæ est in Persia. h.

t Arabiæ Felicis pars, thuris, & aromatum feracissima, unde addit *arenis*.

u Multo minus Italiæ conferri poterunt Colchi aurei velleris, flammiferorum taurorum, serpentigenarum fabula famosi. * Flu. in Falisci, cujus aqua pota boves candidos facit; x Jovi, qui hinc & Clitumnus dictus; licet omnes fluvii sacri habentur. y Præibant in sacris, & triumphis victimæ coronatæ, ducebantque pompam z Non statis, ut alibi, sed etiam per autumnum, ipsamque hyemem. 1 Ut in agro Consentino. Plin. 16. lib. 27. cap 2. Neque leones hic nati. a Neque enim hìc nascuntur venenatæ herbę. aconitum fingunt ex Cerberi spuma genitum in ἀκόνας. Alii ab Acone portu Ponti. b Cingentia, vel alluentia, aut etiam interfluentia; forte aquæductus. c Superum mare, Adriaticum. h. Venetum. *golfo di Venetia*. d Inferum mare, Tyrrh. e Prope Comum. *Lago di Como*. f Qui distinguunt, & per *maxime* intelligi Verbanum lacum volunt, quia h. dicitur *Lago maggiore*, explodduntur à Cluverio lib. 2. It. ant. c. 36. g Lacus in agro Veronensi. h Ante omnes Juliuni portum à Julio inceptum, ab Augusto perfectum, ubi mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum. Hor. ep. ad Pisones. *sive receptus Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet*. i Se excludi, arcerique.

k *Julia, qua ponto longe sonat unde refuso,*
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos, ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum, Marsos, pubemque Sabellam,
Assuetumq; l malo Ligurem, Volscosque m verutos
Extulit: hæc n Decios, n Marios, magnosque n Camillos,
Scipiadas duros bello, & te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem o avertis Romanis arcibus Indum.
Salve magna parens frugum, p Saturnia tellus,
Magna virum: q tibi res antiquæ laudis, & artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes:
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
r *Nunc locus arvorum ingeniis, quæ robora cuique,*
Quis color, & quæ sit rebus natura ferendis.
s *Difficiles primum terræ, collesque maligni,*
Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva t vivacis olivæ.
t *Indicio est tractu surgens olcaster eodem*
Plurimus, & strati baccis sylvestribus agri.
u *At, quæ u pinguis humus, dulcique uligine læta,*
Quique frequens herbis, & fertilis ubere campus,
Qualem sæpe cava montis convalle solemus
Despicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum; quique editus Austro,
Et filicem curvis invisam pascit aratris:
Hic tibi prævalidas olim, multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites; hic fertilis uvæ,

k Portum Julium apud Bajas, immisso in Lucrinum, & Avernum lacum mari, effecit, Sueton. in Augusto.
l Labori, & rerum inopiæ. ubi *mare senza pesci, montagne senza alberi.*
m Gladiis punctim cædentibus verum instar, usos. n Imperatores, qui se pro legionibus devoverunt, patriæ assertores, & belli fulmina.
o Imminentes Lacus Parthos, alios que Asiæ pop. tuis legionibus impares armis coerces. p Saturno quondam regnata. 8. Æneid. q In tuum usum laudatas olim Rei Rusticæ artes canere aggredior, Hesiodi Ascræi præceptis insistens. r *Quarta libri hujus pars distinguit naturas, vires, qualitates, notas, indicia terræ: quæ sc. conveniat* 1 *oleis*, 2 *vitibus*, 3 *pascuis*, 4 *& frugibus*, Varro 1. l. 9. c. Columel. 2. l. 11. c. Palladius l. 1. tit. 5. & 7. Theophrast. libr. 2.
s *Tarde crescentis.* supra, & diu durantis, Plin. 10. lib. 12. cap. & 16. lib. 44. cap. t Natura hoc indicante, cum hujusmodi solo nascantur sponte oleæ. u Ad radicem montium, declivi tamen planitie Meridiem spectante, uliginosus, læto & uberi proximus, filictis impeditus.

a *Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,*
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
3 *Sin armenta magis studium, vitulosq; tueri,*
Aut fœtus ovium, aut b *urentes culta capellas:*
Saltus, & c *saturi petito longinqua Tarenti,*
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niveos herboso flumine cygnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina de-
sunt:
d *Et quantum longis carpent armenta diebus,*
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
4 *Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,*
*Et cui putre solum (*c *namque hoc imitamur arando)*
Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere f *plaustra juvencis:*
* *Aut unde* g *iratus sylvam devexit arator,*
Et nemora evertit multos h *ignava per annos,*
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis:
At i *rudis enituit impulso vomere campus.*
Nam jejuna quidem clivosi k *glarea ruris*
Vix humiles apibus casias, roremque ministrat:
Et l *tophus scaber, & nigris* m *exesa chelydris*
Creta, negant alios æque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
n *Quæ tenuem exhalat* o *nebulam, o fumosque vo-*
lucres;
Et bibit humorem, & cum vult, ex se ipsa remittit;
Quæque suo viridi semper se gramine vestit;
Nec scabie & p salsa lædit rubigine ferrum:

a Quæ fluant precioso vino, dignoque, quod libetur aureis pateris in Deorum sacris, ubi pinguis minister ex Etruria tibiis canit eburneis, & exta aris superponuntur patulis lancibus.

b *Morsus capræ arbori exitialis*, &c. Plin. 8. lib. 50. cap. Varro 1. l. 2. cap.

c Qualia sunt pascua circa Tarentum, aut Mantuam, cujus agri divisi erant veteranis post prælium Philippense. 6. eclog. d De Roseæ campis, quos Vopiscus *flumen Italiæ* dixit, in quibus relicta pertica postridie non appareret. vide Varr 1. lib. 7. cap. Plin. 4. lib. 7. cap. e Neque enim aliud est *colere*, quàm resolvere, & fermentare. Colum. 2. lib. 2. c. f Messe onusta, ut gemant boves, crepent horrea. * Illud etiam solum bonum est, quod è sylvestri in culturam domatur. g Obfuisse suo commodo sylvas. vel, vehemens, & attentus succidendis arboribus. h Infrugifera. i Horridus ante sylvis nunc cultura nitescit. k Glareosa contra terra est sicca, & proinde sterilis vix casiam educat apibus, vix rorem, forte marinum. l Tophacea est scabra. m Cretacea alit serpentes. n Humida vero terra, irrigua, herbosa, dulcis, erit omni usui apta, oleis, vitibus, pascuis, frugibus. o Humoris indices. p Quod salsuginis indicium est. infra, *Salsa tellus frugibus infelix*.

Illa tibi lætis intexit vitibus ulmos;
Illa ferax oleæ est, illam experiere colendo
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat a Capua, & vicina b Vesevo
c Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus d Acerris.
e Nunc quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
1 Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
(Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
2 Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo)
Ante locum f capies oculis; alteque jubebis
g In solido h puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, & i pedibus summas æquabis arenas
Si deerunt, rarum; pecorique, & vitibus almis
Aptius uber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, & k scrobibus superabit terra repletis,
l Spissus ager: glebas cunctantes, crassaq; terga
Exspecta, & validis terram proscinde juvencis.
3 Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea m nec mansuescit arando,
n Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat)
Tale dabit specimen. tu spisso vimine o qualos,
Colaque prælorum fumosis deripe p tectis.
Huc q ager ille malus, dulcesque à fontibus undæ
Ad plenum r calcentur: aqua s eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ.
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu t torquebit amaror.
4 Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: u haud unquam manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos u lentescit habendo.

a Campaniæ metropolis.
b Campaniæ monti crebris incēdiis infami. Cl. 4. l 5.
c De *ora* in locum tũ *Nola*, vide Agel. 7. l. 20. c.
d Camp. item oppido Clanii fl. inundationibus infestato, & incolis exhausto, proinde *vacuo*. Cluv. 4. l. 5.
c. e Docet quibus modis explorandæ sint terræ qualitates, ac discernendæ: utrum sit, 1 rara, an 2 densa, 3 salsa, 4 pinguis,

5 humida, 6 gravis, 7 levis, 8 nigra, 9 frigida. *f* Locum aliquem lustrabis, eligesque. *g* Ubi terra solida maxime est, non cava. *h* Scrobem. *i* Calcibus preme terram ingestam. *k* Si scrobs terram egestam recipere non posset. *l* Pro certo habe terram illam esse gravem, solidam, & spissam. *m* non ponit salsam amaritudinem, dulcisque fit. *n* Quin & vites, & poma in ea degenerant. *o* Sume vimineos qualos, & cola, quæ vinum è prælis recipiunt. *p* Ubi reponebantur ab injuria pluviæ secura. *q* Terra ex agro quem explorare vis. *r* Fontana aqua dulci imple. *s* Viam sibi faciet, transibitque. *t* Lectionem hanc adstruit Favorinus apud A. Gell. l. 1. cap. 21. & Lud. Carrio l. antiqu. Lect. 1. c. 12. ex authoritate Lucretii l 4. *Cum tuimur misceri absynthia, tangit amaror.* *u* Non est friabilis, sed viscosa, & lenta.

5 Humi-

5 *Humida majores herbas alit, ipſaque juſto*
Lætior. ah! * *nimium ne ſit mihi fertilis illa,*
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis.
6 *Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit:*
7 *Quæque levis. 8 promptum eſt oculis prædiſcere nigram*
Et quiſquis color. 9 at x *ſceleratum exquirere frigus*
Difficile eſt. y *piceæ tantum, taxique nocentes*
Interdum, aut hederæ pandunt veſtigia nigræ
z *His animadverſis;* 1 *terram multo ante memento*
Excoquere: & a *magnos ſcrobibus concidere montes.*
Ante ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruïnæ,
Et labefacta b *movens robuſtus jugera foſſor.*
2 *At* c *ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;*
Ante d *locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur*
Arboribus ſeges, & e *quo mox digeſta feratur,*
f *Mutata ignorent ſubito ne* g *ſemina* h *matrem,*
Quinetiam cæli regionem in cortice i *ſignant:*
Ut quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
k *Auſtrinos tulerit, quæ tergo obverterit* l *Axi,*
Reſtituant: adeo in teneris conſueſcere multum eſt.
3 *Collibus, an plano melius ſit ponere vites,*
Quære prius. m *ſi pinguis agros metabere campi,*
Denſa ſere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
m *Sin tumulis acclive ſolum, colleſque ſupinos,*
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in n *unguem*

* Non probo luxuriæ evanidam, & quæ fallacibus ſpem eludit ariſtis.
x Perniciosum frugibus, plantis exitiale.
y Non raro tamen frigoris indicia ſunt taxi, piceæ, & hæderæ nigræ ibi natæ.
z *Quinta pars libri, de vitibus, ubi traditur.* 1 *paſtinatio,* 2 *translatio è ſeminario,* 3 *ſatio,* 4 *defenſio,* 5 *vitium electio,* 6 *putatio,* 7 *ſtercoratio,* 8 *repaſtinatio,* 9 *pedatio,* 10 *pampinatio, ſeu frondatio,* 11 *eaque repetita ablaqueatio. hortatio ad diligentiam.* a E ſcrobibus effoſſas glebas, aggeſtaſque, invertere, ſoli, ventis & pruinæ exponere, ut excoquantur, & putreſcant, priuſquam viviradices ſolo committas. b Ut macerentur, ſodiens, paſtinans. c Diligentes vinitores videant, at ——— d ——— Solum parent in uſum ſeminarii, ejuſdem naturæ, & ſitus cum ——— e ——— Vineto, in quod transferendæ ſint viviradices, ——— f ——— Ne degenerent, aut tabeſcant. g Plantæ, viviradices. h Vinetum, quo transferuntur novellæ ex nutrice ſeminario. i Rubrica notet, ut quas cœli partes, in ſeminario ſpectaverint, eaſdem & in vineto retineant. k Meridiem. l Septentrionali. m In plano ſolo denſius ordinabis vites, in acclivi, & collino rarius. n Directas accurate. Metaph. à marmorariis. *ut per lævo ſeveros Effundat junctura ungues.* Perſ. 1. Sat.

Arbo-

Arboribus positis secto o via limite p quadret.
¶ q *Ut sæpe ingenti bello cum longa coh ortes*
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directeque acies, ac late r fluctuat omnis
Ære s renidenti tellus, t nec dum horrida miscent
Prœlia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum:
u *Non animum modo uti pascat prospectus inanem;*
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.

Forsitan, & scrobibus x quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel y tenui vitem committere sulco:
Altius, ac penitus terræ defigitur arbos,
Æsculus inprimis: z quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multosque per annos
Multa virum volvens durando sæcula vincit.
Tum fortes late ramos, & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
4 *Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:*
*Neve inter vites * corylum sere: 5 neve flagella.*
Summa pete, aut summas defringe ex arbore plantas;
(Tantus amor terræ) 6 neu ferro læde arentem
Semina: b neve olea sylvestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus
Robora comprendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem cælo sonitum dedit: inde secutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & c ruit atram
Ad cælum picea crassus caligine d nubem:
Præsertim si tempestas à vertice sylvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.

o Interstitia.
p In quadratum dirigatur. Alii quincuncem inniui volunt. sed non quadrat.
q Similitudo illustris r Κυμαίνει, undanti mari similis movetur.
s Armis telisque vibratis. Lucret. 2. l. *Aere renidescit tellus.*
t Prælio nondum commisso.
u Neque hoc in speciem tantum ut delectet; sed in usum, ut ex æquo alimentum singulis supperat. c

x Quæ debeat esse altitudo. y Scrobi non ita altæ, & profundæ cõtra, atq; requirũt arbores: æsculus maxime. z Habentur iidẽ versus 4 Æneid. * Cujus radices vitibus nocent. 5 Neque malleolos, aut taleas terræ depangendas sume ex summa vitis parte, sed ex ima, ut quæ terram alimento ejus assuetæ desiderent. a Quo obtritæ potius, quàm amputatæ rubiginem contrahunt. b Neque oleastros internasci patere, quorum cortex pinguis facile ignem pastorum incuria, *vel nimis admotum*, *vel jam sub luce relictum* apprehendat, incendioque vinetum longe, lateque correptum dispereat. c Ruere facit, subvolvit. d Fumi, & flammæ. e Ἀνέμοιο θύελλα.

f Ejusmodi incendium si quando acciderit, à stirpe, & radice pereunt vites superstites; repullulant oleastri.

g Hyberno tempore fodere, & vites serere.

h Φοινικοβαφὲς flores purpura, omnibusque coloribus pictura.

i Ciconia quæ advenit mense Martio.

k Præcipitans dies contractiores.

l Non secus ac virgines adultæ tument pectore, & mammis, maturæ, scil. viro.

m Tum Jupiter, hoc est aer aureo imbre descendens in gremium Vestæ, i. e. Terræ, impregnat, fœcundatque conjugem. n Paronomasia. o Statis anni temporibus. p Qui comes est veris, & terræ maritus. q Tum primum à se visos, vel, cum novo anno quasi novos. r Et fame crediderim mundi conditi natalem incidisse in vernum tempus. Cui opinioni adstipulantur plurimi gravissimæ authoritatis viri. Quamvis & Autumnale nascentis mundi initium tuentur patroni nec pauci, nec levis fidei. s Γένος σιδήρεον. humanum genus in dura natum, & qua, ut terra editum. t Necesse enim fuit, ut cœli clementia frigoris, & caloris mistã temperiem mundo recens nato indulgeret. 7 *Stercoratio*.

f Hoc ubi, non à stirpe valent, cæsæque reverti
Possunt, atque imas similes revirescere terras:
Infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat au-
thor, 315
g Tellurem Borea rigidam spirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems: nec semine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio est, cum vere h rubenti
i Candida venit avis, longis invisa colubris 320
Prima vel autumni sub frigora, cum k rapidus sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit
æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile sylvis:
Vere l tument terræ, & genitalia semina poscunt.
m Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes 326
Magnus alit magno commistus corpore fœtus.
n Avia tum resonant n avibus virgulta canoris,
Et venerem o certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager, p Zephyrique tepentibus au-
ris 330
Laxant arva sinus: superat tener omnibus humor.
Inque q novos soles audent se gramina tuto
Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes. 335
r Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim; ver illud erat, ver magnus agebat
Orbis, & hybernis parcebant flatibus Euri,
Cum primum lucem pecudes hausere, virumque 340
s Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ sylvis, & sidera cœlo.
t Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque, caloremque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras. 345
7 Quod supersit, quæcunque premes a virgulta per
agros,

Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem b *tibulum, aut squalentes infode conchas.*
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent lata: cujusque reperti
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ
Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres:
Hoc, ubi sulca sati findit Canis æstifer arva.
8 d *Seminibus positis superest deducere terram*
Sæpius ad e *capita, & duros jactare bidentes:*
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
f *Flectere luctantes inter vineta juvencos.*
9 *Tum leves* g *calamos, & rasæ hastilia virgæ,*
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes:
Viribus enitį quarum, & contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
10 *At dum prima novis adolescit frondibus ætas,*
Parcendum teneris: & dum h *se lætus ad auras*
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
i *Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed uncis*
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ k *stirpibus ulmos*
Exierint; tunc stringe l *comas, tunc brachia tonde:*
Ante reformidant ferrum; tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos m *compesce fluentes*
4 *Texendæ sepes etiam, &* n *pecus omne tenendum est:*
Præcipue dum frons tenera, imprudensque laborum:
Cui, o *super indignas hyemes, solemque potentem,*
Sylvestres p *Uri assidue, capreæque* q *sequaces*
Illudunt: pascuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,

a Plantaria, malleolos depactos, viviradices.
b Arenarium, per quem meent aqua, & aer.
c Sunt etiam qui saxis, & testis operiunt vites, adversus imbres, & æstum Caniculæ.
8 *Repastinatio.*
d Plantis, viviradicibus jam satis.
e Radices, est enim arbos homo inversus.
f Arare interstitia, & invertere.
9. *Tedatio.*
g Adminicula ex arundine, calamis, & virgis levigatis admovere; sudes item, & furcas; quibus innixæ vites novellæ discant populos, & ulmos, quibus maritandæ sunt, scandere; unde ventos sustineant, & hinc inde spargant multa tabulata racemis onusta. 10 *Pampinatio, seu frondatio.* h Sic Lucret. 5 l. *Arboribusque datum est, variis exinde per auras Crescendi magnum immissis certamen habenis.* i Surculus vitis novellæ anniculus horret falcem. k Virgulis solidioribus. l Folia, & pampinos tonde. m Luxuriem falce preme. 4 *Defensio, & munitio.* n Continendum, arcendum, dum surculi teneri sunt. o Plus quam iniquæ hyemes, aut Sol æstivus. p Uri sunt boves sylvestres, Herciniæ sylvæ propriè. Vulgus tamen bubalos vocat Uros. legendum itaque monent, vel intelligendum *tauri*, qui Italo cœlo notiores. q Celeres, fugaces.

r Venenati morsus.

Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,
Quantum illi nocuere greges, r *durique venenum*
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.

s Neque aliam ob causam immolatur caper in ludis Liberalibus, quam quod vites rodat. à quibus ludis Bacchi theatrales, ac scenici ludi, tragœdia maxime, originem traxere.

s Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt t *proscenia ludi:*
u *Præmiaque* x *ingentes pagos, & compita circum*
Thesciadæ posuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis y *unctos saliere per utres:*
z *Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni*
Versibus incomptis ludunt, risuque soluto,
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
a *Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.*
b *Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu:*
Complentur, vallesque cavæ, saltusque profundi,
Et quocunque Deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lanceæque & c *liba feremus:*
Et d *ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,*
Pinguiaque in verubus torrebimus exta e *colurnis.*
Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam f *exhausti satis est: namque omne quotannis*
Terque quaterque solum scindendum: glebaq; versis
g *Æternum frangenda bidentibus.* 10 *omne levandum*
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem,

t Vestibula, pulpita, locum ante scenam, scenam ipsam.

u Athenienses in memoriam pagorum, in quibus dispersi victitabant, priusquam à Theseo in urbem redacti sunt, veteres hosce ludos Libero patri per pagos, & compita celebrabant præmio proposito, qui hircus, iis, qui agillime saltassent uno pede per utres ex hircina pelle inflatos, unctosque. x Pletius legit, *ingeniis*, Poetis sc. Hor. ad Pisones, *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum*. y Ἀσκω-λιὰ ab Icario qua causa fuerint instituta, lege apud Hyginum l. 2. Poet. Astron. tit. Arctophylax. z Atque hinc ad Italos à Trojana colonia oriundos fluxere etiam ludi in honorem Liberi patris, quos celebrant inconditis versibus, & risu, larvis ex corticibus cavatis personati. a Imagunculas, quæ vertibularum coagmentis formatæ, & pensiles varias rerum species simulabant. Macrob. l. 1. c. 7. Sat. humana esse simulachra vult, refertque institutioriginem ad Herculem. Alii suspendicula esse autumant, quibus se invicem per transversum in aere ludentes levabant, ut premebant. quas jactationes Latini cernuationes, Græci γιγώρας dicebant. b Et tamen ab hoc cultu Bacchi utcunque rudi, Dei læta præsentia vini, rerumque abundantiam suppeditabat. c Placentas ex lacte, sesamo, & melle, vel farre, melle, oleo. d Verbum rituale. e Quia & corylus Baccho, vitibusque infesta. f Laboris. g Perpetuo, assidue. 11 *Iterandapampinatio, & ablaqueatio curanda.*

At-

Atque h *in se sua per vestigia volvitur annus.*
Et jam olim seras i *posuit cum vinea frondes,*
Frigidus & sylvis Aquilo decussit k *honorem:*
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus: & 11 *curvo* l *Saturni dente relictam*
Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus m *devecta cremato*
Sarmenta, & n *vallos primus sub tecta referto:*
o *Postremus metito.* p *bis vitibus ingruit umbra:*
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. *Nec non etiam* q *aspera rusci*
Vimina per sylvam, & ripis fluvialis q *arundo*
Cæditur, incultique exercet cura salicti.
r *Jam vinctæ vites: jam falcem arbusta reponunt,*
Jam canit extremos effetus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.
s *Contra,* t *non ulla est oleis cultura: neque illæ*
Procurvam expectant falcem, rastrosque tenaces,
u *Cum semel hæserunt arvis, auraque tulerunt.*
x *Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,*
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem, & y *placitam paci* z *nutritor olivam.*
a *Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,*
Et vires habuere suas, ad sydera raptim

h Inde annus Græcis ἐνιαυτὸς, Latinis ab *Am.* ideſt, circum, dictus.
i Exacto plane Autumno.
k Frondes, decus arborum. namque *turpis sine frondibus arbor.*
l Falce vinitoria ablaqueat. h. e. recidit minorum gentium radiculas, quo felicius creſcant majores, quas tamen putando fingit.
m Al. *defecta*. *n* Pedamenta, in uſum ventuti anni. *o* Matura ſit vindemia, ut racemi legantur bene cocti. *p* Et quia bis excreſcunt pampini; bis ſuccreſcunt herbæ: bis pampinandum, bis runcandum, & ſarriendum. *q* Ligamina vitibus futura. *r* Et tamen laboribus quaſi defuncto, jamque defeſſo, poſt vites alligatas, putatas, & uſque ad extremos earum ordines omnem laborem devoratum, & devictum, novus ingruit; denuo tellus ſollicitanda, pulvis, & lapis omnis movendus, aeris intemperies uſque metuenda, & pluvia. *ſ Sexta libri pars tractat, ſed levi brachio, de oleis, malis, arboribus aliis, nec non fruticibus.* *t* Si cum vitium cultura conferantur. alias curam deſiderant. *u* Ubi radicem egerint, & ſtirpem extulerint, *x* Tellus ſimplici vomere inverſa ſufficit humorem, qui ſatis ſit ad oleas. *y* Pacis ſymbolum. Idcirco, & inſigne. Φιλείρηνον. *z* Nutrito. Deponens, ſeu Medium verbum. *a* Pomiferæ arbores.

Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostræ.
Nec minus interea fœtu b nemus omne gravescit
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis:
c Tondentur cytisi: d tædas sylva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt,
: Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid majora sequar? salices, humilesque genistæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbram
Sufficiunt, sepemque satis, & pabula melli:
Et juvat f undantem buxo spectare g Cytorum,
h Narycïæque picis lucos: juvat arva videre
Non rastris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ i Caucaseo steriles in vertice sylvæ,
Quas k animosi Euri assidue franguntque, feruntque.
Dant alios aliæ l fœtus: dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrosque, m cupressosque.
n Hinc radios o trivere rotis, hinc p tympana plaustris
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ: frondibus ulmi:
At q myrtus validis hastilibus: & bona bello
Cornus: r Iturgos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves, aut torno rasile buxum,
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non & torrentem undam levis innatat s alnus
s Missa Pado: nec non & apes examina condunt,
Corticibusque cavis, t vitioseque ilicis alvo.
u Quid memorandum æque Baccheja dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam causas dedit: ille furentes

Sylvestre arbores, avium domicilia etiam cultura destituta proferunt arbuteos fœtus, & *baccis dumeta rubent*.

c A capellis apibus, jumentis.

d Larices, & piceas, unde succus fluit in usum luminum, & ipsæ faces conficiuntur.

e Epiphonema Interrogatorie. sic Æneid. 6. *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?*

f Ventorum flabris impulsam. sic *fluctuo, fluito, nato, nuto*, usurpantur. g Paphlagoniæ montem. h Narycium, oppidum est Locrorum. 3 Æneid. i Caucasus mons Scythiam Asiaticam disterminat ab Albania. k Valide spirantes, ab ἄνεμος ventus. l Si non in fructum, in usum tamen, m Hypermeter, ut longa inde signetur cupressus. n Ex his sylvis, neque enim è cedris, cupressisve fiunt radii. o Torno composuere. p Vehiculorum tecta ad instar tympani testudinata. q Mascula, Fœmina enim hastis inutilis. r Ituræi Cælo-Syriæ populi arcu pugnaces, ut & Parthi. vide quæ nos ad Lucanum l. 7. vers. 230 s Alludsum ad sorores Phaetontis mutatas in alvos prope Eridanum, seu Padum. t Ævo confectæ, exesæ, cavæ. u Quid tale vites? quinimo in libidinem, & rixas furiant. testis *Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero Debellata*, quam pugnam in Pirithoi nuptiis, lege 12. l. Metam. Ovid.

Centau-

Centauros letho domuit, Rhœtumque, Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem. 457
x O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! *quibus ipsa procul discordibus armis,*
Fundit humo facilem victum y justissima tellus. 460
z *Si non ingentem foribus domus alta superbis*
a *Mane salutantum totis vomit ædibus undam,*
Nec varios b *inhiant pulchra* c *testudine postes,*
d *Illusaque auro vestes,* e *Ephyreiaque æra,*
Alba nec f *Assyrio fucatur lana veneno:* 465
g *Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:*
h *At secura quies, & nescia fallere vita,*
Dives opum variarum: at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida i *Tempe,*
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni 470
Non absunt: illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum, parvoque assueta juventus:
Sacra Deum, sanctique patres: extrema per illos
Justitia, excedens terris, vestigia fecit.
k *Me vero primum dulces ante omnia Musæ,* 475
l *Quarum sacra fero ingenti perculsus amore,*
Accipiant; m *cœlique vias & sidera monstrent;*
n *Defectus solis varios, Lunæque labores:*

x Septima; eaque ultima libri hujus pars excurrit in laudes vitæ rusticæ.

y Quæ justissime respondet agricolarũ votis, quæ accepit, largo cum fœnore reddens.

z Confert cum urbana, quam elevat, imitatus Lucretium: l. 2. *Si non aurea sunt,*

&c. mox. *At tamen inter se*, &c. *a* Clientum *Ave matutinum* portantium importunam turbam cum fastidio emittat. *b* Mirati cupiant. *c* Testudinum Indicarum putaminibus in laminas sectis distinctos, ac gemmantes. *d* Auro intexto, aut perfuso variegatas, Phrygionum opera, & lusu fabularum pictas. Adverte, *vomit, illusas, fucatur, corrumpitur*. *e* Corinthia, quæ optima casus incendii miscuit, capta à Mummio Corintho, quæ prius Ephyre dicta est. *f* Purpura, cujus inventio Assyriis accepta fertur. *g* Persius 2. Satyr. interpretabitur hunc locum. *Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo; Hæc Calabrum coxit vitiato murice vellus*, &c. Juvenal. 3. Satyr. *Nec ingenuum violarent marmora tophum*. & 11. Satyr. *Nullo violatus Jupiter auro*. *h* Fucatum tamen hunc civium splendorem compensant rusticæ vitæ securitas, simplicitas, rerum copia, amœna loca, nativæ voluptates, frugalitas, religio, Dii præsentiores, è quibus Justitiæ numen diutius cum rusticis moratum est. *i* Loca amœna; propriè Thessaliæ locus, de quo vide Ælian. lib. 2. cap. 1. *k* Locum hunc interpretatur Maternus, aut imitatur potius, in dialogo, quem alii Quintiliano, Tacito alii adscribunt. Me vero dulces, &c. *l* Quarum mystam me, & sacerdotem profiteor. *m* Doceantque cœlestium orbium motus, siderum ortus, & obitus —— —— *n* —— —— Eclipsis solis, ac Lunæ rationes —— ——

o *Unde*

o —— Motus terræ ——

p —— Reciproci maris æstus causas——

q —— Cur dies hyberni breviores, æstivi longiores,

r Quæ naturæ mysteria, si per ingenii tarditatem, & cordis à frigido, crassoque sanguine hebetati, assequi, & nosse non datur; secundo loco rura, rusticaque numina amo, venerorque.

o *Unde tremor terris: p qua vi maria alta tumescant*
Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant:
q *Quid tantum Oceano properent se tingere Soles*
Hyberni; vel quæ tardis mora noctibus obstet:
r *Sin, has ne possim naturæ accedere partes,*
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis:
Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, sylvasque inglorius. s Ò, ubi campi,
t *Sperchiusque, & virginibus u bacchata Lacænis*
Taygeta! ò qui me gelidis in vallibus x Hæmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra!
y Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari:
z *Fortunatus & ille, deos qui novit agrestes,*
Panaq; Sylvanumque senem, a Nymphasque sorores
Illum non populi b fasces, non c purpura regum
Flexit, & infidos agitans discordia d fratres:
e *Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:*
f *Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille*
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec h ferrea jura,
i *Insanumque forum, aut populi k tabularia vidit*
l *Sollicitant 1 alii remis freta cæca; 2 ruunique*

s Ò soles! ò tunicata quies! ò nemus! ò fontes &c. Martial 10. lib. 51. Epigr. *t* Thessaliæ fl. *u* Lacænarum bacchantium Orgiis celebrata Taygeta, mons Laconiæ. Sic Æneid. 3. *Bacchatamque jugis Naxen.* *x* Montis Thraciæ. *y* Felix utique est sapiens, qui cum rerum causas sciat, quæ vera est scientia, fatum infra se videt, non ipsam mortem timet. —— *z* —— Sed & felix rusticus, qui Deorum consortio, ac cultu lætus, tutus, & securus agit. *a* Orcadas, Dryadas, Najadas, Napæas. *b* Honores, & magistratus Rom. quibus præferebantur fasces à lictoribus. *c* Regnandi libido, & splendor. *d* Ut Eteoclem, & Polynicem, Romulum, & Remum. *e* Securum quid meditentur hostes, quid rebelles socii. Daci autem in bella profecturi. Istrum jurabant, se nolle re infecta redire. *f* Non solicitum de Imperio rebusque Romanis, stentne, cadantne. *h* Dura, inviolata. *i* Litibus fremens. *k* Locus Romæ in atrio Libertatis, ubi asservabantur tabulæ, & instrumenta publica de prædiis, vectigalibus, portoriis, &c. *l* Neque Rustica hæc vita urbanam tantum superat, aut Philosophicam æquat: sed & alia omnia vitæ instituta, & conditiones longe antecellit, quæ vel 1 nautæ, atque mercatores ineunt, vel 2 milites, 3 aulici, 4 patriæ libertatis oppressores, 5 avari Euciones, 6 oratores, & patroni, 7 munerarii, 8 qui arma capessunt civilia.

In

In ferrum; m *penetrant* 3 *aulas, & limina regum.*
4 *Hic petit excidiis urbem, miserosque penates,*
Ut n *gemma bibat, &* o *Sarrano dormiat ostro.*
5 *Condit opes alius, defossoque* p *incubat auro:*
6 *Hic stupet* q *attonitus rostris: 7 hunc* r *plausus hiantem*
Per s *cuneos (geminatur enim plebisque patrumque)*
Corripuit: 8 gaudent t *perfusi sanguine fratrum,*
Exilioque domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro.
Hinc u *anni labor, hinc patriam, parvosque nepotes*
Sustinet: hinc armenta boum, x *meritosque juvencos.*
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus;
Aut fetu pecorum, aut Cerealis y *mergite culmi,*
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems, teritur z *Sicyonia bacca* a *trapetis;*
Glande sues læti redeunt. dant arbuta sylvæ;
Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in b *apricis coquitur vindemia saxis.*
Interea pendent dulces circum oscula nati:
Casta c *pudicitiam servat domus, ubera vaccæ*
Lactea demittunt, pinguesque in gramine lato
Inter se adversis luctantur cornibus hœdi.
Ipse dies agitat festos, fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, & socii cratera d *coronant:*

m Insinuât se principibus, ut intimi sint.
n Gemmato poculo, gemmas ad pocula transfert. Juven. li. 5. Sat.
o Tyrio, à purpura pisce, cui Sar nomen, dicta Sarrha, inde Tyrus.
p Divitiis soli incubuere repertis. 6. Æn. non ausi uti, ac frui iis.
q Acclamationibus convasatis su-

pra mortalitatem se efferri opinatus. r *Famaque petitur Multa dare in vulgus: totus popularibus auris Impelli, plausuque sui gaudere theatri.* Lucan. de Pomp. l. 1. s Graduum ordines in theatro. Vitruv. Lipsi. Bullingerus. t *Sanguine civili rem conflant, divitiisque Conduplicant, avidi cædem cæde accumulantes Crudeles gaudent in tristi funere fratres.* Lucr. 3. l. Adeoque pars victa cogitur, *patriæ fines, & dulcia linquere arva*, ut Eclog. 1. & 9. *Et nos hinc alii sitientes ibimus Afros, Pars Scythiam.* u Ex agricolæ labore, *qui redit actus in orbem anni*, proventus annuus, sibi, suis, patriæ alimentum. x Operis consortes, quandoque una feriatos. y Spicarum manipulis. z Oliva quæ optima, & abunde nascitur in Sicyone civ. Laconiæ. a Molis, prælis olearis. b Vinum matureſcit in amphoris igni, aut soli expositis. c Uxoris. d Florea corolla, aut serto, ut 3. Æn. *magnum cratera corona Induit*, vel vino implet, quod instar coronæ labra poculi contingit. Κρατῆρας ἐπεστέψαντο ποτοῖο. Homer. Il. x. Athen. alii.

Te libans, e Lenæe, vocat: pecorisque magistris
g *Velocis jaculi certamina ponit in ulmo:*
Corporaque agresti nudat prædura palæstra.
h *Hanc olim veteres vitam coluere* i *Sabini.*
Hanc K *Remus, et frater: sic fortis* l *Hetruria crevit,*
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
m *Septemque una sibi muro circundedit arces:*
n *Ante etiam sceptrum Dictæi regis, &* o *ante*
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Nec dum etiam audierant inflari classica, nec dum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
p *Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:*
Et jam tempus equum fumantia solvere colla.

g Bacche, ut supra 4. v. hujus libri. *f* Pastoribus, opilionibus, operum sociis.

g Ponit certamina sagittarum, ut 5. 1. Æneid. aut palæstræ; proponitque præmia. *h* Vitæ rusticæ laudationem firmat testimoniis humanis, & divinis. *i* Qui Tatienses. *k* Romani, qui Rhamnenses. *l* Hetrusci, qui Luceres. *m* Montes Capitolinum, Aventinum, Cœlium, Exquilinum, Viminalem, Quirinalem, Palatinum. *n* Ante Jovis regnum, qui educatus fuerat in Dicte monte Cretæ. Ante argenteam ætatem. *o* Ant equam carne vescerentur mortales, sponte natis terræ fructibus contenti, nunc nec parcunt ipsis bobus rustici operis sociis, Cereris ministris. *p* Priorem librum clausurus Poeta à Martis equis non audientibus habenas in abruptum rapiebatur; hic autem Pacis Rusticæ equis diurnum opus emeritis, &, cursu confecto, labore defatigatis solvuntur colla fumantia.

GEORGICORUM LIB. III.

ARGUMENTUM.

VOvet Augusto Templum Honoris, & Monimentum Æternitatis. Equorum cura, & Boum. Taurorum pugnæ. Equarum amor. Tractatio ovium, & caprarum. Præcepta de lanitio, de lacte. De canibus alèndis, fugandis serpentibus. Pecorum morbis. Hinc occasio sumpta describendæ pestis, quæ grassata est per Alpinas, & Venetas regiones.

a Uti prioribus libris Cererem frugum, & Bacchum vini parentes, sic te quoque, Pales nemorum, & pabuli Deam canam. *b* Et te Apollo, qui propter Amphrysum fl. pavisti pecus Admeti regis Thessaliæ.

TE quoque magna a Pales, b & te memorande canemus

Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ, amneſque c *Lycæi.*
d *Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,*
Omnia jam vulgata. quis aut Euryſthea e *durum,*
Aut f *illaudati neſcit* g *Buſiridis aras?*
Cui non dictus h *Hylas puer, & Latonia* i *Delos?*
K Hippodameque, humeroque Pelops inſignis l *eburno,*
Acer equis? tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, m *victorque virum* n *volitare per ora.*
o *Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)*
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus p *Idumæas referam tibi Mantua palmas,*
q *Et viridi in campo templum de marmore ponam*
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
r *In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.*
ſ *Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,*
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, t *Alpheum linquens, lucoſque Molorchi,*
Curſibus, & crudo decernet Græcia cęſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus u *olivæ*
Dona feram. Jam nunc ſolennes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſoſque videre juvencos:
Vel ſcena ut x *verſis diſcedat frontibus, utque*

c Montis Arcadiæ pecoroſæ, Mercurio, & Pani familiaris. d Namque fabuloſa illa, quæ male feriatas aures delinire poterant, omitto, tãquam trita, pervulgata, ac vilia. e Imperiis, ut qui, Junone dictante, Herculi faceſſerit labores. f Qui nihil unquam laude dignum dixerit, aut fecerit, quo ſe à vituperio redimeret, ne profeſto quidem die nominandus. vide Agell. l. 2. c. 6. Quem Iſocratis encomium ab infamia non vindicarit. g Regis Ægypti hoſpites immolare ſoliti. Quis, inquit Poeta, neſcit has fabulas? ſi quis neſciat, Mythologos per me adeat. h De quo ſupra 6. Eclog. i Inſula Ægęi maris, in qua Latona enixa eſt Apollinem, & Dianam. k Cujus nuptias curſu, & fraude Myrtilli meruit Pelops. l Reſtituto pro carneo, quem Ceres eſu abſumpſerat. m Voti compos. Græcorum victor. namque ego primus, &c. n Ennius: *volito vivus per ora virum.* o Primus ego ex Latinis, inito cum Græcis Poetis certamine, referam Muſas, Muſarumque præmia victoriæ inſignia, palmas ex Helicone Mantuam, è Græcia in Italiam. p *Arbuſto palmarum dives Idume*, Lucan. 13. l. *Tu palmæ Judæa ferax.* q Et victoriæ monimentum erigam, ponamq; Honoris templum, atq; Æternitatis ex marmore, Auguſto Cæſari conſecratum. r Stabit itaq; in medio templi Auguſti ſimulacrum, Tutelaris ſc. dei. ſ Victor ego purpura conſpicuus in agro Mantuano inſtituam in honorem Cæſaris Circenſes ludos ex more Romano, 25. miſſuum per factiones 4. h. e. 100. quadrigarum veteri inſtituto, ad ripam fluminis. t Omiſſis in poſterum Olympicis prope Alpheum fl. Elidos, & Nemæis, ubi Molorchus excepit Herculem hoſpitio, huc ad Mantuanos ſolennes confluet tota Græcia, noſtros hoſce ludos cęſtibus, & palęſtra celebratura. u Victoris in Olympiacis pręmii x Περίακτ@, verſatilis ſcena, hinc deinde diſcedens. Vitruv. l. 5. c. 7. Pollux. l. 4. c. 10. vide & Scauri theatra duo verſatili ſuſpenſa libramento. Plin. l. 36. c. 15.

Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro, solidoque elephanto
a *Gangaridum faciam, victorisque arma* b *Quirini.*
Atque hic c *undantem bello, magnumque fluentem*
Nilum, ac d *navali surgentes ære columnas.*
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque e *Niphatem,*
Fidentemque f *fuga Parthum, versisque sagittis:*
Et duo rapta manu diverso ex hoste trophæa,
g *Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.*
h *Stabunt & Parii lapides, spirantia signa,*
Assaraci proles: demissique ab Jove gentis
Nomina, Trosque parens, & i *Trojæ Cynthius auctor.*
k *Invidia infelix furias, amnemque severum*
Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exsuperabile saxum.
Interea l *Dryadum silvas, saltusque sequamur*
m *Intactos, tua, Mecænas, haud mollia jussa.*
Te sine nil altum mens inchoat; n *en age segnes*
Rumpe moras: vocat ingenti clamore o *Cithæron,*
Taygetique p *canes, domitrixque* q *Epidaurus equorum,*
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
r *Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.*

y An ipsi Britanni victi theatralibus officiis destinati: an quia levato aulæo, intextæ figuræ levare illa videntur. Turneb. 5 l. 3. cap. 2 Ebore.

a Ex spe, & voto Poetæ hoc potius, quam ex victoria parta, aut pugna commissa, cum Gangaridis pop. Indiæ ultra Gangen.

b Augusti. ex historia tractatum in Senatu, *ut Augustus, condito Imperio, Romulus* vocaretur. Florus & Sueton. August. 7. cap.

c Ex Ægypto cum classe, & exercitu minantem Imperio ruinam Antonium, & Cleopatram ab Augusto devictos.

d Columnas ex ære victarum navium conflatas, & erectas.

e Armeniæ fluvii accolas.

f Fuga simulata *mittentem post terga sagittas.*

g Dalmatas, & Cantabros. Sueton. Florus. Messal. Corv.

h Stabunt & ex marmore Pario ad vivum expressæ effigies Jovis, Dardani, Erichtonii, Trois, Assaraci, Capys, Anchisæ, Æneæ, Julii, unde gens Julia.

i Apollo, qui cum Neptuno condidit Pergama, *vel* cujus oraculo monitus Ilus condidit Ilium.

k Infra hæc stabit invidia non ausa hiscere, utpote metuens ultrices Furias, pœnas Cocyti, rotæ Ixioniæ, saxi Sisyphii.

l Nymphæ hæ quercuum arborum, ut supra.

m Argumentum à Poeta nemine hactenus dictum.

n Adhortatio sui.

o Mons Bœotiæ pascuis nobilis: ut & Bacchantium clamore.

p Mons Laconiæ, quæ canibus strenuis clara.

q Illyrii civitas equis clara.

r Tithoni longævitas nota est ex Auroræ voto, & fab.

f Seu quis Olympiacæ miratus præmia palmæ
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos;
Corpora præcipuè matrum legat. t optima torvæ
Forma bovis, cui u turpe caput, cui x plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis, & albo:
Aut juga detrectans, interdumque aſpera cornu,
Et facie tauro propior, quęque ardua tota,
Et gradiens ima vertit veſtigia cauda.
Ætas y Lucinam, juſtoſque pati z Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cætera nec fęturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, a ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares, mitte in Venerem pecuaria primus:
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
b Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubèunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis,
Semper c enim d refice: ac ne poſt amiſſa requiras,
Nec non & pecori eſt idem delectus equino.
Tu modo, e quos in ſpem ſtatuis ſubmittere gentis,
Præcipuum f jam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in arvis
g Altius ingreditur, & mollia crura h reponit;
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere i ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. illi k ardua cervix,

f Secunda libri pars. Si quem juvet equos alere alipedes ad curſum, & certamina in Olympicis, aliiſve ludis, ſive ſtrenuos ad laborem, & arandum: matres in utroque genere, equas ſc. & vaccas accurate eligat ad generavide Rei ruſt. authores, & Plin. 8. l. 45 c.

t *Vaccæ optimæ ſigna.*

u Magnum, & deforme. x Craſſa, & longa. y Partum. z Admiſſionem, coitum. *Catachreſticè*. à Deo nuptiarum Hymenæo. ὑμὴν membranula virginitatis clauſtrum. nos ad Senec. Theb. v. 262. a Dum ſuperſtat ætas fęturæ habilis, admiſſuræ vacent, quo perpetuetur ſoboles, & conſervetur ſpecies. b Et quia in fluxu omnia ſunt, avolatque ætas vegeta, ſubitque ætatis fæx in fundo: mutandi ſubinde & mares, & fœminæ effœtæ vegetioribus, ne intereat, aut degeneret ſoboles. c Itaque. d Suffice, ut ſuccedatur à novis. Metaph. à foro, & Judiciis. e Admiſſarium, & equam. f Jam inde à pullo; ut à generoſis parentibus deſcendat. g *Equi nobilis, generoſique nota, & ſigna*. h Facili motu, & agili. i Al. *ponto*. k Excelſa, ſublata, erecta.

l Exiguũ.
m Subſtricta.
n Laudantur in equis phœniceus color, *brounebay*, & glaucus, vide Agellium l. 2. c. 26.
o Al. *fremens*.
p Et latis naribus proflabit animoſos ſpiritus.
q Diviſa, vel gemina per ſpinam linea,
r Amyclæ, Laconiæ urbs, Caſtoris, & Pollucis patria.

l *Argutumque caput*, m *brevis alvus*, *obeſaque terga*,
Luxuriatque toris animoſum pectus: n *honeſti*
Spadices, *glaucique*: *color deterrimus albis*,
Et gilvo: *tum ſiqua ſonum procul arma dedere*,
Stare loco neſcit, *micat auribus*, *& tremit artus*,
Collectumque o *premens* p *volvit ſub naribus ignem*.
Denſa juba, *& dextro jactata recumbit in armo*:
At q *duplex agitur per lumbos ſpina*: *cavatque*
Tellurem, *& ſolido graviter ſonat ungula cornu*.
Talis r *Amyclæi domitus* ſ *Pollucis habenis*
Cyllarus; *& quorum Graji meminere poetæ*,
Martis equi bijuges, *& magni* t *currus Achillis*.
Talis & ipſe jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix u *Saturnus*, *& altum*
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
x *Hunc quoque ubi aut morbo gravis*, *aut jam ſegnior annis*
Deſicit, *abde domo*, *nec turpi ignoſce ſenectæ*.
Frigidus in Venerem ſenior, *fruſtraque* y *laborem*
Ingratum trahit, *& ſi quando ad prælia ventum eſt*,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
z *Incaſſum furit*. *Ergo animos*, *ævumque notabis*
Præcipue; *hinc alias artes*, *prolemque parentum*:
a *Et quis cuique dolor victo*, *quæ gloria palmæ*.
Corripuere, *ruuntque effuſi* c *carcere currus*:
Cum ſpes arrectæ d *juvenum*, *exultantiaque haurit*
Corda pavor pulſans: *illi inſtant verbere torto*,
Et proni dant lora; *volat vi fervidus axis*.

ſ Æque domitoris equorum, ac Caſtoris; quorum utrique alternis inſerviit Cyllarus: non ſecus ac Caſtor, & Pollux Caſtores dicti ſunt. Neque enim hic frater pro fratre poſitus, è recepto illo errore; hunc pugnis, illum equis inſignem tantum fuiſſe. Turnebus 5. l. 3. c. *t* Equi Achillis, Xanthus, Balius, Pedaſus. *u* Saturnus Phillyram compreſſit, interventu uxoris Opis, ſe in equum convertit, fugitque in Pelion Theſſalię montem. *x* Bellatorem equum, aut admiſſarium, cui jam morbo, aut annis gravi, emeritoque habenda eſt gratia, & ſenectus non turpis, & ignobilis eſt alenda. Gul. Canterus legit, *& turpi.* 8. c. 6. l. Nov. Lect. *y* Martis, non Veneris, de qua jam ante. *z* Crepat quidem; at ſtatim extinctus evaneſcit. *a* Quæ gloriæ cupido eos incenderit, an victores exſultaverint, victi doluerint. *b* Exſpatiatur in deſcriptionem curulis certaminis, qualem habes in Electra Sophoclis luculentiſſimam. *c* Carceribus. *d* Aurigarum.

e Jam-

e *Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur*
Aera per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
f *Nec mora, nec requies. at fulvæ nimbus arenæ*
Tollitur: g humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
h *Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.*
Primus i Erichthonius currus, & quatuor auſus
Jungere equos, rapidiſque rotis inſiſtere victor.
Fræna k Pelethronii Lapithæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo: atque l equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus m uterque labor: n æque juvencmque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis, & curſibus acrem:
Quamvis ſæpè fuga verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam o Epirum referat, fortеſque p Mycenas;
q Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animadverſis, inſtant ſub r tempus, & omnes
Impendunt curas ſ denſo diſtendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
t Florenteſque ſecant herbas, fluvioſque miniſtrant,
Farraque, ne blando nequeant ſupereſſe labori,
Invalidique patrum referant jejunia nati.
u Ipſa autem macie tenuant armenta x volentes:
Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondeſque negant, & fontibus arcent.
Sæpe etiam curſu quatiunt, & ſole fatigant,
y Cum graviter tunſis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.

c Ἄρματα δὲ ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο τυκλυβοτείρη, Ἄλλοτε δὲ ἀίξασκε μετήορα. Homer. confert Macrobius Saturn. l. 5. c 12.

f *Nec mora, nec requies* interdatur ulla. Lucret. 4. l.

g Πυοῖ δὲ ἁμάλοιο μετάφρενον, &c. Macr. ex Hom. Il. Ψ. h Epiphonema.

i Vulcani, & Telluris filius. Alii aliis hoc inventum deferunt. k Centauri Pelethronium montem Theſſaliæ incolentes. l Equum, inquit Agell. lib. 10. c. 5. & alii. Sic vector, qui vehitur, poteſt tamen ipſe eques intelligi. Lapithę docuere equitem in armis inſultare ſolo, & fingere equi gyrantis glomeratos greſſus. m Vehendi equitem, aut trahendi currum. *Al.* admiſſuræ. n Equiſones, & magiſtri equum quærunt annis, animis, & curſu acrem; quibus muniis niſi claret, fruſtra cluet in bello victor, fruſtra patriam præ ſe fert, aut parentes. o Supra Georgic. 1. *Eliadum palmas Epirus equarum*. p *Aptum dicet equis Argos, ditеſque Mycenas.* Hor. q Deſcendatque ab ipſo equo, quem Neptuni percuſſa tridente tellus edidit. r Admiſſuræ. ſ Taurus ille, quem patrem, maritumque gregis deſignavere, ſaginent probe, ut Veneri ſufficiat, prolemque ſimilem gignat. t Al. *Tubentes*. u Vaccæ jejunio macerandæ, curſu, ſole, labore areæ laſſandæ, quo melius concipiant. x De induſtria. y Die medio.

Hoc faciunt, nimio ne z luxu obtusior usus
Sit genitali a arvo, & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque b recondat.
Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit, c exactis gravidæ cum c mensibus errant.
d *Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,*
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum
Flumina, muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra.
e *Est lucus Silari circa, ilicibusque virentem*
Plurimus Alburnum volitans: cui nomen f Asilo
Romanum est; œstron Graji vertere vocantes:
Asper, f acerba sonans, quo tota exterrita sylvis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concussus, sylvæque, & sicci ripa g Tanagri.
h *Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras*
Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque [nam mediis fervoribus acrior instat]
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
i *Sole recens orto, aut i noctem ducentibus astris,*
Post partum, cura in vitulos traducitur omnis:
k *Continuoque notas, & nomina gentis inurunt:*
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacris, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera pascuntur virides l armenta per herbas.
m *Tu quos ad studium, atque usum formabis agrestem,*
Jam vitulos hortare; viamque insiste domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos n tenui de vimine circlos
Cervici subnecte: dehinc ubi libera collat
Servitio assuerint, ipsis è torquibus o aptos
Junge pares, & coge p gradum conferre juvencos.

1 Obesitatè, & pinguedine.
a Utero. naturalibus. honesta metaphora.
b Claudat meatus.
c Mensibus aliquot à conceptu, ubi jam prægnantes vicinę sunt partui.
d Laborum immunes, ne abortiant, libere vagentur per nemora.
e In Lucania, ubi Silarus flumen, & Alburnus mons, est insectum quoddam, Latine asilus, Græce οἶστρος, dictus, qui miseris modis vexat armenta.
f Hellenismus. g Fl. Lucaniæ. h Hujusmodi cestro ulta est Juno pellicem Ion Inachi filiam, à Jove in vaccam mutatam, ut lateret uxorem, quo tabano agitata se in mare præcipitavit
i Mane, aut vesperi. k Signant notis domini, generis, patriæ. & cui destinentur muneri, soboli propagandæ, sacrificiis, aut agriculturæ. l Vaccæ, ut supra, *ipsa autem macie tenuant armenta*, idest vaccas, discretas à maribus. m Ratio domandi juvencorum à teneris, & gradatim; vide Palladium 12. tit Martii. Non ante tertium annum, nec post quintum, &c. Columell. 6. lib. 2. cap. n Circulos, seu torques vimineos. o Aptatos, ligatos, ἁρμόζω ἁπλομένους. p Simul, & conjunctim incedere.

Atque

Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur q *inanes*
Per terram, & ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Poſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea r *pubi indomitæ non gramina tantum,*
Nec ſ *veſcas ſalicum frondes, ulvamque paluſtrem,*
Sed frumenta manu carpes ſata. nec tibi fœtæ
More t *patrum nivea implebunt mulctralia vaccæ:*
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, u *turmaſque feroces,*
x *Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,*
Et Jovis in luco currus agitare volantes:
Primus equi labor eſt, animos, atque arma videre
Bellantum, y *lituoſque pati, tractuque gementem*
Ferre rotam, & ſtabulo frænos audire ſonantes.
Tum magis, atque magis z *blandis gaudere magiſtri*
Laudibus, & plauſæ ſonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat: inque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, a *etiamque tremens, etiam inſcius ævi.*
At, tribus exactis, ubi quarta acceſſerit b *æſtas,*
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, c *ſinuetque alterna volumina crurum:*
Sitque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet; ac per aperta volans, ceu liber habenis,
d *Æquora, vix ſumma veſtigia ponat arena.*
Qualis Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hyemes, atque * *arida* e *differt*
Nubila: tum ſegetes altæ, campique f *natantes*
Lentibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longique urgent ad littora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fuga, ſimul æquora verrens.
Hic vel ad g *Elei metas, & maxima campi*
Sudabit ſpatia, & ſpumas aget ore cruentas:

q Varro li. 1 de re Ruſt. 20. cap.
r Juvencis.
ſ Edules, infra 4. Georg. *veſcumque papaver.*
t Qui lacticiniis veſcebantur, neglecta prole, quam vetat noſter à lacte, & uberibus depelli.
u Equeſtres ad bellum.
x Aut in certamine Olympico curru contendere, qua Alpheus alluit Piſam oppidum Elidos regionis, ubi ſacer eſt Jovi lucus.
y Pati cornuum, & lituorum ſtridorem; nec non ſtrepitum gementium rotarum. *z* Sentire blandimenta, & poppyſmata à manu magiſtri. *a* Dum annis tener, & operum rudis vinci laborat. *b* Al. *ætas*. *c* Alterna glomeret, voluterque crura. *d* Campos. * Siue pluviis. *e* Diſpergit, diſſipat. Lucret. 1. lib. *Et nubila differt*. *f* Undantes, fluctuantes, criſpantes segetes. *g* Elis urbs eſt, & regio Peloponneſi, certaminibus Olympiacis clara.

Belgica vel molli melius feret h *cesseda collo.*
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere jam domitis sinito. namque ante domandum
Ingentes tollent animos: prensique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere i *lupatis.*
k *Sed non ulla magis vires industria firmat,*
Quam Venerem, & cæci stimulos avertere amoris:
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideò tauros procul, atque in sola relegant
Pascua, post montem l *oppositum, & trans flumina* l *lata:*
Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
Carpit enim vires paulatim, m uritque videndo
Fœmina: *nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.*
Dulcibus illa quidem illecebris, & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere n *amantes.*
Pascitur in magna sylva formosa juvenca.
o *Illi alternantes multa vi prælia miscent*
Vulneribus crebris; lavit ater corpora sanguis:
Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
Cum gemitu: reboant sylvæque, & magnus p *Olympus,*
Nec mos bellantes una stabulare: sed alter
q *Victus abit, longeque ignotis exulat oris,*
r *Multa gemens ignominiam, plagasque superbi*
Victoris, tum quos amisit inultus amores:
s *Et stabula aspectans regnis excessit avitis.*
t *Ergo omni cura vires exercet, & inter*
Dura jacet u *pernix* x *instrato saxa cubili,*
Frondibus hirsutis, & carice pastus acuta:

b Vehicula, & currus Belgis in usu ad viam, & olim ad prælia.
i Frænis asperrimis, instar lupinorum dentium ferratis.
k Neque tamen sagina farrea tantum valet ad incrementa boum, & equorum, firmandasque ipsorum vires; quantum continere à Venere in longinqua pascua mares ablegatos.
l Non tam transitus prohibendi gratia, quam ut amatarum fœminarum desiderium æquius ferant, habeantque ardoris refrigerium ab interfluentibus aquis. *m* Fascinone, an igne Cupidinis, qui oculis emicans per alterius oculos ad intima delapsus præcordia in medullis acerrimum commovet incendium. Apul. 10. Met. *n* Tauros, quorum pugnam descripturus est. *o* *Illi inter sese multa vi vulnera miscent, Cornuaque obnixi*, &c. 12. Æneid. *p* Cœlum. *q* Lucanus hac comparatione utitur lib. 2. Statius 2. Thebaid. & Silius 16. *r* Βαρυσθενάχων. *s* Et respiciens pascua, in quibus dudum imperaverat vaccis. *t* Ὀχθήσᾳ ὁ νικῶν τῶν ταύρων: ὅταν δ' ἐξαδυνατήσῃ ἀλλὰ τὴν λαγνείαν, ὑπτιάζει ὁ ἡττώμενος, καὶ κρατεῖ πολλάκις. Arist. l. 6. Hist. c. 21. *u* Obstinatus, ut se austeritate reficiat. Al. *pernox*. *x* Non strato, nudo.

Et tene-

Et tentat seſe, atque y *iraſci in cornua diſcit*
Arboris obnixus trunco: ventoſque laceſſit
Ictibus: & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, ubi collectum robur, viresque receptæ,
z *Signa movet, præcepſque oblitum fertur in hoſtem;*
a *Fluctus ut in medio cœpit cum albeſcere ponto,*
Longius, ex altoque ſinum trahit: utque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, nec ipſo
Monte minor procumbit; at ima exæſtuat unda
Vorticibus, nigramque altè ſubjectat arenam.
b *Omne adeo genus in terris hominumque, ferarumque,*
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
c *In furias, ignemque ruunt: amor omnibus idem.*
Tempore d *non alio catulorum oblita leæna*
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa e *informes urſi, ſtragemque dedere*
Per ſylvas tum ſævus aper, tum peſſima tigris:
Heu male tum Lybiæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota f *tremor pertentet equorum*
Corpora, ſi tantum notas g *odor attulit auras?*
Ac neque eos jam fræna virum, nec verbera ſæva,
Non ſcopuli, rupeſque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptoſque unda torquentia montes.
Ipſe ruit, denteſque h *Sabellicus* i *exacuit ſus:*
Et pede proſubigit terram, fricat arbore coſtas;
Atque hinc, atque illinc humeros ad vulnera k *durat.*
Quid l *juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem*
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Cæca nocte natat ſerus m *freta: quem ſuper ingens*
Flammamque nequit relevare mari, mox amat inſani bellua Ponti. Senec. Hipp.

y Iratus experitur cornuum vires in arboris trunco, tanquam ad palum exerceat ſe.
z Redit ad hoſtem nuper victorem, renovat prœliũ, debellat, profligat.
a Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης, &c. Homer. Iliad. δ. & 11.
Æneid. *Qualis ubi alterno procurrens, &c.*
b *Hæc regna tenet puer immitis, Spiculaque cujus ſentit in imis Cærulus undis grex Nereidum, Flammamque nequit relevare mari, mox amat inſani bellua Ponti.* Senec. Hipp.

c In furialis amoris ardorem. *d* Quam quo furit libidine. *e* Turpes, immanes. Neque enim verum eſt, quod de fœtu informi lambendo fabulata eſt antiquitas. A ſecundis expediendis error ille. *f* Impetus ex titillatione venerea, dum erumpere laborat, trepidans. *g* Equarum. Nota eſt hiſtoria equi Darii. *h* Synecdochice. Aper quilibet. *i* Inter ſe atterendo, non ad ſaxa, aut arbores, ut alii volunt. *k* Loricat ſe luto, induratque ad prælium. Ariſt. 6. Hiſt. Anim. c. 18. Plin. l. 8. c. 52. *l* Leander cui non dictus? cui non notus? ex Muſæo, Ovidio. *m* Helleſpontum.

o *Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant*
Æquora, nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere p *virgo.*
Quid Lynces Bacchi q *variæ, & genus acre lupo-*
rum,
Atque canum? quid quæ r *imbelles dant prælia*
cervi?
Scilicet ante omnes ſ *furor eſt inſignis equarum,*
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore t *Glauci*
Potniades malis membra abſumpſere quadrigæ.
Illas ducit amor u *trans Gargara, tranſque ſonan-*
tem
u *Aſcanium: ſuperant montes, & flumina tra-*
nant:
Continuoque avidis ubi ſubdita flamma medul-
lis:
(x *Vere magis, quia vere redit calor oſſibus*) *illæ*
y *Ore, omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis,*
Exceptantque leves auras: & ſæpe ſine ullis
Conjugiis, vento gravidæ (*mirabile dictu*)
Saxa per & ſcopulos, & depreſſas convalles
Diffugiunt, non, Eure, tuos, neque Solis ad or-
tus:
In Boream, Caurumque, aut unde nigerrimus Au-
ſter
Naſcitur, & pluvio contriſtat frigore cœlum.
Hinc demum Hippomanes, vero quod nomine di-
cunt
Paſtores: lentum diſtillat ab inguine virus.
Hippomanes, quod ſæpe z *malæ legere novercæ,*
Miſcuerunt que herbas, & non innoxia verba.
a *Sed fugit interea*, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ;
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas,

o Qua fulmen è nube dirupta oblique exit. *vel* reſpectu ad Cœli templa, & regiam. Homer. 8. Iliad. Αὐτόμαϑ ὑπὸ πύλαι μυκὸν ὄραντο. p Hero. q Maculoſæ, virgatę, quę Bacchi currum trahere finguntur. r *Si conjugio timuere ſuo, poſcunt timidi prælia cervi*, &c. Sen Hipp. ſ Quid furiet matres equarum, & cauſam ἱππομανίας reddit Ariſt. lib. 4. de generatione Animal. c. 5. t Glaucus filius Siſyphi ſprevit ſacra Veneris: irata Dea equas ipſius ſtimulis ſuis furiavit, ita ut Glaucum diſcerperent juxta Potniam urbē non procul à Dirce, Pauſan. in prior. Eliacis. u Trans montes, & flumina. Aſcanius fi. Myſiæ. Strabo 14. l. x Equæ libidinis furiis extimulantur circa vernum Æquinoctium. Colum. 6. l. 27. c. y Sedandæ æſtuantis libidinis deſiderio, aſcendunt in montes, converſæ ad Zephyrum, illius excipiunt auras, hinc concipiunt: fętum quidem abortivum, qui diſtillat ab inguine, viroſus, diciturque Hippomanes. Dē alio Hippomane, *caruncula naſcentis equi de fronte revulſa*, infr. l. 4. Æneid. vid. Ariſt. Hiſt. Ani. 6. l. 18. c. Columell. 6. l. 27. c. z Ardentes amore privignorum, ut Phędra, & aliæ veneficæ. ſupra 2. Georg. a Caſtigat ſtudium ſuum ſingulis nimis immoratum; tranſitque ad *curam ovium, & caprarum, quæ eſt tertia libri hujus pars.*

Hic b *labor; hinc laudem fortes sperate coloni.*
c *Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum*
Quam sit, & angustis hinc addere rebus honorem.
d *Sed me Parnassi* e *deserta per ardua dulcis*
Raptat amor: e *juvat ire jugis, qua nulla priorum*
Castaliam f *molli divertitur orbita clivo.*
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Ingipiens g *stabulis edico in mollibus* * *herbam*
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula, filicumque maniplis
Sternere subter humum: glacies ne frigida lædat
h *Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.*
Post hinc digressus, jubeo frondentia capris
i *Arbuta sufficere, & fluvios præbere recentes,*
Et stabula k *à ventis hyberno opponere Soli*
Ad medium conversa diem, cum frigidus olim
Jam cadit, l *extremoque irrorat Aquarius anno.*
m *Hæc quoque non cura nobis leviore tuenda:*
Nec minor usus erit, quamvis n *Milesia magno*
Vellera o *mutentur,* p *Tyrios incocta rubores.*
Densior q *hinc soboles: hinc largi copia lactis.*
Quo magis exhausto spumaverit r *ubere mulctra,*
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.

b Labor vester in tuendis minoribus animalibus, *vel* labor meus in ornanda re tam humili; unde & laus major, ut l. 4. Georg. *In tenui labor at tenuis non gloria.*
c Compone cum Lucretio, quē imitatur. *Nec me animi fallit, quam sint obscura: sed acri Percussit thyrso laudis spes magn.* &c. l. 1.
d Me vero primum dulces ante omnia Musæ, Quarum sacra fero, ingenti perculsus amore, &c. supr. 2. Georg. *e Avia Picridum peragro loca, nullius ante Trita solo*, &c. Lucret. l. 1. & 4. *f* Facili ascensu. Est enim fons Castalius ad ima Parnassi montis in Phocide. *g* Non educendæ oves pastum per hyemem; sed continendæ domi ad usque ver frondosum in stabulis mollibus, stipula, & filice stratis. Varr. l. 2. c. 2. * Fœnum, frondem populeam, ulmeam, folia ficulnea, paleam, furfur. Varro 2. l. 2. c. Cato. 5. c. *h* Ex omnibus animalibus vestitissimum, frigoris tamen impatientissimum, nec minus æstivi vaporis, Colum. l. 7. c. 3. *i* Cacumina arbuti, & lentisci, nec non recentem in dies aquam. *k* Ita ad Meridiem sita, ut spectent tamen Orientem. *l Ubi inversum contristat Aquarius annum.* se. Januario. *m* Caprilia æque, ac ovilia curanda erunt. *n* Miletus urbs Joniæ, principe lana nobilis. *o* Permutatione mercium, commercio. *p* Tyria incocta purpura. *q* A capris. *r* Al. *ubera*. Quæ quo magis pressa, & emulsa, eo magis lacte manant.

Nec minus interea barbas, ſ incanaque mentæ
t *Cinyphii tondent hirci*, u *ſetaſque comantes*
x *Uſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.*
Paſcuntur vero ſylvas, & ſumma y *Lycæi,*
Horrenteſque rubos, & amantes ardua dumos.
Atque ipſæ z *memores redeunt in tecta: ſuoſque*
Ducunt, & gravido ſuperant vix ubere limen.
a *Ergo omni ſtudio glaciem, ventoſque nivales,*
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes; victumque feres, & b *virgea lætus*
Pabula: nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero c *Zephyris cum læta vocantibus æſtas;*
In ſaltus utrumque gregem, atque in paſcua mittes.
d *Luciferi primo cum ſidere frigida rura*
Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent;
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora;
Et cantu querulæ e *rumpent arbuſta cicadæ:*
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
f *Currentem ilignis potare canalibus undam;*
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:
Sicubi magna g *Jovis antiquo robore quercus*
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet umbra.
Tum tenues dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum; cum frigidus aera veſper
Temperat, & ſaltus reficit jam h *roſcida Luna:*
i *Littoraque halcyonē reſonant, & acantida dumi.*

ſſ Valde cana, ut 6. Æneid. ſub fin. de Numa.
t Cinyphis fl. Africæ, ubi inſignes hirci. *Synecdoche* pro genere, Cinyphii paſtores tondent menta, & barbas *hircis*: vel Paſtores tondent barbas Cinyphii hirci. i. e. hircorū. *tondēt*, pro *tondentur*, poni vult interpretū vulgus.
u Pilos, villos.
x Varro l. 2. Ruſt. c. 11. Capra pilos miniſtrat ad uſum nauticum, & ad bellica tormenta. Non tamen in munimen caſtrorum, ne noceant tormenta bellica, ut volunt quidam: potius in uſum ciliciorum, & gauſapinorum ſagorum in funes navium, & tormentorum bellicorum. y Montium, uti Lycæus mons eſt Arcadiæ. Synec. ſpeciei. z Neminē reducente domum redeunt tempeſtivè, hędoſque una ducunt, cum oves ſtultum pecus, & obliviosum cuſtode indigeant. a Quo minus ſibi conſulere, ſuique curam gerere valent, ut parent, quæ mortalis egeſtas deſiderat, eo magis tu proſpice neceſſaria, quæ defendant eas, alantque. b Arbutea, quernea, fœnilia, inducta large, & liberè per totam hyemem. c Ubi novam æſtatem, h. e. ver evocarint Zephyri. d Primo mane. e Παρὰ προσδοκίαν, ut, *ruptæ lectore columnæ*, & *fregit ſubſellia verſu*. f Sale, ut docet Columella. l. 7. c. 3. velut ad pabuli condimentum canalibus ligneis impoſito. g Sacra Jovi quercus. h Roriflua, demittens vaporem humidum, qui non altum ſubvectus fuerat. i Veſperi, die inclinante, ubi littora reſonant cantu halcyonum, dumi carduelium.

k Quid

k *Quid tibi paſtores Libyæ: quid paſcua verſu*
Proſequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine menſem
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. omnia ſecum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque,
l *Armaque*, m *Amyclæumque canem*, n *Creſſamque pharetram.*
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
o *Injuſto ſub faſce viam cum carpit, &* p *hoſti*
q *Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.*
r *At non, qua Scythiæ gentes,* ſ *Mæoticaque unda,*
Turbidus & torquens flaventes t *Iſter arenas:*
u *Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axem.*
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu latè, ſeptemque aſſurgit in ulnas:
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum ſol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec cum invectus equis altum petit æthera, nec cum
Præcipitem Occani x *rubro lavit æquore currum.*
y *Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ:*
Undaque jam tergo z *ferratos ſuſtinet* z *orbes:*
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris:
a *Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt*
Indutæ: b *cæduntque ſecuribus humida vina:*

k Alia Afris paſtoribus pecora paſcendi ratio, ut quibus loca ſubinde mutantibus *Nulla domus, plauſtris habitant, migrare per arva mos, atque errantes circumvectare penates.*
l Adverſus populabundos prædones.
m Laconem, Spartanum. Amyclæ urbs Laconiæ.
n Synecdochice. Cretes ſagittis nobiles.
o Iniquo, & gravi. Ex Rom. enim. diſciplina milites in expeditionibus bajulabant cibaria, annonam quandoque menſtruam, & ſi quid opus eſſet ad munienda caſtra, ſupra gladium, ſcutum, galeam, & arma cętera. p Obvius. Alii leg. *hoſtem*. q Antequam expectetur. Ovid. 8. Metam. *Ante expectatum portus tenuere petitos*. r Alia, & longe diverſa paſcendi ratio Scythis, & qui armenta per totum annum in ſtabulis clauſa continent. ſ Palus Mæotis. t Danubius. u Qua Rhodope porrecta ad Septentrionem Hæmo, à quo antea divulſus erat, conjungitur. *Threiciam Rhodopen habet angulus unus, & Hæmum.* Ovid. 6. Metam x A repercuſſu radiorum Solis occidentis y Iſter, fluminaquè alia, ut & mare, durantur glacie. *Quaque rates ierant, pedibus nunc itur, Perque novos pontes Ducunt Sarmatici barbara plauſtra boves.* z Rotas ferro armatas, a Æreæ hydriæ frigore rumpuntur. *Nudaque conſiſtunt formam ſervantia teſtæ Vina, nec hauſta meri, ſed data fruſta bibunt.* Ovid. Triſt. 3. l. & Pont. lib. 3. & vide Brodæi Miſcel. 5. l. 21. c. *Humida* itaque hic non eſt ocioſum epitheton, ut cenſuit Quintilian. l. 8. c. 6.

Et

Et totæ ſolidam in glaciem c *vertere lacunæ:* 365
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aere ningit:
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent d *mole nova, & ſummis vix cornibus extant.*
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis, 371
Puniceæve agitant pavidos e *formidine pennæ:*
f *Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,*
Cominus obtruncant ferro, graviterque g *rudentes*
Cædunt, & magno læti clamore reportant. 375
h *Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta*
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & i *pocula læti*
k *Fermento, atque acidis imitantur vitea ſorbis.* 380
l *Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni*
Gens effræna virum Rhiphæo tunditur Euro:
Et m *pecudum fulvis velantur corpora* m *ſetis.*
n *Si tibi lanicium curæ, primum aſpera ſylva,*
o *Lappæque, tribulique abſint: fuge pabula læta.*
Continuoque greges villis lege mollibus albos. 386
p *Illum autem, (quamvis aries ſit candidus ipſe)*
Nigra ſubeſt udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum: plenoque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ (ſi credere dignum eſt) 391
q *Pan deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,*
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentes,

f Sed fruſtra conatos cervos niviuni montem oppoſitum trudere venatores ipſi cominus conficiunt g Catachreſtice translatum, ab aſinis. *h* Sarmatæ ob ſævitiam hyemis ſpecus, aut ſuffoſſa habitant, totum braccati corpus, &, niſi qua vident, etiam ora veſtiti. Mela l. 2. c. 1. *i* Ex hordeo, aut frumento in quandam ſimilitudinem vini corrupto potum conficiunt. Tacit. de Germanis. De Zitho & Cerviſia lege Hadr. Junii c. 12. l. 2. Animadv. *k* Potum ex hordeo fermentant, ſorbiſque condiunt, ut vinum ſapiat. *l* Atque hæc eſt vitæ ratio genti efferæ, quæ habitat terras ſubditas Septentrionali axi, vapulatque Euro à Rhiphæis montibus, ſi qui ſunt, flante. *m* Rhenonibus, & inverſis pecudum, ferarumque pellibus. *n* *Quarta libri pars*. *o* Quæ omnia lanam hamis velut inuncatam vellicant. *p* Quin & aries ipſe rejiciendus ab admiſſura, cujus ſub lingua vena ſit nigra. namque concolores erunt agni. Varro 2. l. 2. c. Colum. *q* Adſerit hanc fabulam Pani, abdicatam Endymioni, ex Nicandro Macrobius l. 5. Sat. c. 22. ut qui menſes à Luna collegerit, uti Endymion periodos.

Ipſe manu, r ſalſaſque ferat præſcpibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt:
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hędos,
Primaque ſ ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere, horiſque diurnis,
Nocte t premunt: quod jam tenebris, & ſole cadente,
Sub lucem exportant u calathis [adit oppida paſtor)
Aut parco ſale contingunt, x hyemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed una
Veloces y Spartæ catulos, acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui. nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis z Iberos
Sæpe etiam curſu timidos agitabis a onagros:
Et canibus leporem, canibus venabere damas;
Sæpe b volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu c turbabis agens: monteſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce & odoratam ſtabulis accendere d cedrum,
d Galbaneoque agitare graves nidore chelydros,
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut malu tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & umbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique aſpergere virus,
Fovit humum. cape ſaxa manu, cape e robora paſtor:
Tollentemque minas, & ſibila colla tumentem
Dejice: jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus, extremæque f agmina caudæ
Solvuntur, tardoſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus g anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ, ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit: ripiſque habitans, hic piſcibus atram

r Vide Plutarchū in Naturalibus Queſt. Cur paſtores pecori ſalem porrigunt? ſ Quæ claviculis inverſis armata pungant matrem, ne admittat hędum. t In caſeū cogunt. u Lactis metas, lacticinia venalia in calathis ferunt ad oppida. x In hyemem. y Laudantur paſſim Lacones, & Epirotici canes. Hic ad cuſtodiam, & venationem. z Hiſpanos, bellicoſos, adeoque prędones, & abigeos. a Sylveſtres aſinos,

quorum pulli, laliſiones, in deliciis. Mart. 13. lib. 94. Epigr. b E volutabris cœni, quibus gaudet amica luto ſus. c Urgebis. vox venatica. d Cujus ſuffitu, & odore, arceantur chelydri, Viperæ latitantes, & colubri lactis ſina, aut vini dolia frequentantes. e Sudem. f Orbes, nexus. g Cherſydrus, aquas, & terras infeſtans. Natrix.

h *Improbus ingluviem, raniſque i loquacibus explet.*
Poſtquam exhauſta palus, terræque ardore dehiſcunt:
Exilit in ſiccum; & flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſperque ſiti, atque K *exterritus æſtu.*
l *Ne mihi tum molles ſub divo carpere ſomnos,* 435
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas,
m *Cum poſitis novus exuviis, nitiduſque juventa*
Volvitur, aut catulos tectis, aut ova relinquens,
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.
n *Morborum quoque te* o *cauſas, & ſigna docebo.*
Turpis oves tentat ſcabies, 1 *ubi frigidus imber* 441
Altius ad vivum perſedit, & 2 *horrida cano*
Bruma gelu: vel 3 *cum tonſis illotus adhæſit*
Sudor, & 4 *hirſuti ſecuerunt corpora vepres.*
p *Dulcibus idcirco pluviis pecus omne* q *magi-* 445
ſtri
Perfundunt: udiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni.
Aut tonſum triſti contingunt corpus r *amurca,*
Et ſpumas miſcent argenti; ſ *vivaque ſulphura,*
t *Idæaſque pices, & pingues unguine ceras,* 450
u *Scyllamque,* x *helleboroſque graves, nigrumque bitumen.*
y *Non tamen ulla magis præſens fortuna laborum eſt,*
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os, alitur vitium, vivitque tegendo, 454
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, z *& meliora deos ſedet* a *omnia poſcens.*
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
b *Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris;*
Profuit incenſos æſtus avertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam: 460
c *Biſaltæ quo more ſolent, acerque* d *Gelonus,*

h Audax, & vorax. *i* Coaxantibus. *k* Al. *exercitus*. *l* Neque enim ſine periculo dormitur ſub dio, graſſante hoc cherſydro, & ſæviente. *m* De Pyrrho eadem. 2. l. Æneid. Lucret. 4. l. *Cum lubrica ſerpens Exuit in ſpinis veſtem.* i. e. leberidem. *n* *Quarta libri pars, de morbis pecorum.* Quatuor. 1. 2. 3. 4. *p* Remedia morbi, & ſcabiei docet. *q* Paſtores. *r* Fæcibus olei. *ſ* Ad fluorem verſus, alii legunt, *ac ſulphura viva*. *t* Ida mons Phrygiæ pinubus nobilis, è quibus fluit pix liquida. *tarre*, & reſina. *u* Cepam marinam. *x* Album, & nigrum veratrum. *y* Non tamen efficacius, aut præſentius aliud remedium, quam exulceratæ partis reſciſſio: *Ulcus enim vivescet, & inveteraſcet alendo*. Lucret. 4. *z* Et ipſe otioſus deſidens, neque manum admovens, remedium cœlitus ignavis precibus expoſcit, expectatque. Fruſtra enim ſi te ignaviæ tradideris, votis muliebribus auxilia Deorum implores. Saluſt. *a* Canterus legi vult, *omina*. *b* Ad febrim ovium mittatur ſanguis è vena in talo, aut inter ungulas. *c* Accolæ Ponti Euxini. Val. Flacc.

Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
c *Cum* 1 *procul aut molli succedere sæpius umbræ*
Videris, 2 *aut summas carpentẽ ignavius herbas,*
3 *Extremamque sequi,* 4 *aut medio procumbere campo*
Pascentem, 5 *& seræ solam decedere nocti:*
f *Continuo ferro culpam compesce, prius quam*
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi
Corpora corripiunt: sed tota g *æstiva repente,*
h *Spemque, gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.*
Tum sciat aerias i *Alpes, & Norica siquis*
Castella in tumulis, & Japidis arva Timavi,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, & longe saltus, lateque vacantes.
k *Hic quondam* l *morbo cœli miseranda coorta est*
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu:
Et genus omne necі pecudum dedit, omne ferarum:
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed ubi ignea venis
Omnibus acta sitis, miseros abduxerat artus.
Rursus abundabat fluidus m *liquor, omniaque in se*
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
[illegible] ceu fumore ad aram
Linea dum nivea circundatur o *infula vitta,*
Inter cunctantes cecidit moribunda p *ministros:*
Aut si quam ferro mactaverat q *ante sacerdos,*
Inde neque impositis ardent altaria fibris,

c Cum 1 procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, 2 aut summas carpentẽ ignavius herbas, 465
3 Extremamque sequi, 4 aut medio procumbere campo
Pascentem, 5 & seræ solam decedere nocti:
f Continuo ferro culpam compesce, prius quam
Dira per incautum serpant contagia vulgus. 469
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes, nec singula morbi
Corpora corripiunt: sed tota g æstiva repente,
h Spemque, gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
Tum sciat aerias i Alpes, & Norica siquis
Castella in tumulis, & Japidis arva Timavi, 475
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, & longe saltus, lateque vacantes.
k Hic quondam l morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu:
Et genus omne necі pecudum dedit, omne ferarum: 481
Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex: sed ubi ignea venis
Omnibus acta sitis, miseros abduxerat artus.
Rursus abundabat fluidus m liquor, omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat. 485
Linea dum nivea circundatur o infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda p ministros:
Aut si quam ferro mactaverat q ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris, 490

d Geloni, Sarmatæ, Getæ pop. Scythię prędabundi, in itinere, aut fuga, deprehensi fame, aut siti, sanguinem è cruribus equinis emissum equarum lacte mistū (sunt enim ἱππομολγοὶ) bibunt.
e Signa pecudis febricitantis quinque, 1. 2. 3. 4. 5.
f Interfice, ne latius grassetur morbus.
g Greges in æstivis. Metonym. loci. æstate autem potissimum febre corripiuntur ovės. h Agnos simul, & oves. i Nobilitatæ olim ovibus regiones Alpinæ, Noricæ, & Venetæ, qua Japis ex Ætolia ducta colonia juxta fl. Timavum consedit, etiamnum hodie à tanto temporum intervallo, gregibus peste extinctis, desertæ jacent. K Mentione facta luis Venetæ, sumit occasionem poeta describendæ pestis, cujus primas duxit lineas Iliad. α. Homerus, à quo ceu fonte perenni fluxit pestilentiæ descriptio ad reliquos, Thucydidem 2. l. Lucretium lib. 6. Ovid. Met. lib. 7. Senec. Oedip. 1. act. Lucan. 6. l. ad quos vide, quæ nos de causis, & symptomatis pestis. Sil. Ital. l. 17. l Corrupto aere. m Humor corruptus, cacochymia. n Grassata lues invasit 1 Hostias, 2 Vitulos, 3 Canes, 4 Sues, 5 Equos, 6 Boves, 7 Feras, 8 Pisces, 9 Serpentes, 10 Aves. o Hostiæ coronabantur infulis, quæ fasciæ erant instar diadematum, à quibus utrinque dependebant vittæ. p Popas. q Quam ipsa peste caderet.

Nec responsa potest consultus redderer vates:
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri;
Summaque jejuna sanie infuscatur arena.
2 *Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,*
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
3 *Hinc* [f] *canibus blandis* [t] *rabies venit, & quatit ægros*
[k] *Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.*
Labitur infelix studiorum, atque immemor [u] *herbæ*
[5] *Victor equus: fontesque* [x] *avertitur, & pede terram*
Crebra ferit: demissæ aures; incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu cœpit [y] *crudescere morbus,*
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis: imaque longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & [z] *obsessas fauces premit aspera lingua.*
Profuit insertos [a] *latices infundere* [b] *cornu*
Lenæos: ea visa salus morientibus una.
Mox erat [c] *hoc ipsum exitio: furiisque refecti*
Ardebant: Ipsique suos jam morte sub ægra
(*d Dii meliora piis, erroremque hostibus illum*)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
6 *Ecce autem duro fumans sub vomere taurus*
Concidit, & mistum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. it tristis arator
Mœrentem abjungens [e] *fraterna morte juvencum,*
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
[f] *Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt*
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes;
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.

* Extispex. cujus erat consultis extis futura prædicere, nihil hic præsagire potest corruptis tabo extis.

J Sagacibus sc. & odoris prima infectio. vide quæ ad Sen Oedip.

t Quæ propria canum, ut ——*—— Tussis, & angina suum.

u Pabuli. ut eclog. 8. *Immemor herbarum* non *victoriæ*, ut nimis subtiliter Jacob. Bonon. 3. Syllog.

x Aversatur ∴ Hellen. ut *aprima, torva, fera.*

y Ingravescere.

z Intercluſas. *a* Vinum autem, quod in mali hujus remedium adhiberi ſolitum eſt, in tantum non profuit, ut etiam obfuerit in furiam actis equis, ut ipſi ſe ſuis dentibus laniarent: *b* Infundibulo. *c* Vinum. *d* Mittant. Abominandi formula. *e* Conſortis, jugalis tauri interitu. *f* Nulla juvant remedia, nuſquam patet ſuffugium; levamen nullum.

g *Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras*
Invertisse graves? h *atqui non Massica Bacchi*
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ.
Frondibus, & victu pascuntur simplicis herbæ.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina; nec somnos abrumpit cura salubres.
i *Tempore non alio, dicunt, regionibus illis*
Quæsitas ad sacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur, & ipsis
Unguibus infodiunt fruges: montesque per altos
K *Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.*
7 *Non* l *lupus insidias explorat ovilia circum,*
Nec gregibus nocturnus m *obambulat: acrior illum*
Cura domat. timidi damæ, cervique fugaces
Nunc interque n *canes, & circum tecta vagantur.*
8 *Jam maris immensi prolem, & genus omne* o *natantum*
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
p *Proluit: insolitæ fugiunt in flumina Phocæ.*
9 *Interit & curvis frustra defensa latebris*
Vipera, & attoniti squamis q *astantibus hydri.*
10 *Ipsis est aer avibus non æquus, & illæ*
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt:
r *Præterea* s *nec jam mutari pabula refert:*
t *Quæsitæque nocent artes: cessere* u *magistri,*

g Neque iis operæ in terra colenda impensæ gratia ulla, aut respectus.
h Atqui non à temulentia, aut crapula ex vino, & epulis hic morbus tauris, quibus simplex victus herbæ, & potus fluentis aquæ; nedum ab insomni cura.
i Jam quidem, si cubi alias, necesse erat, in locum taurorum, qui interierant, jungere uros, qui ad Junonis templum ferrent sacra. Allusum volunt ad Argivam sacerdotem, quam, desideratis jumentis, filii Cleobis, & Biton ad fanum sub curru juncti traxerunt. Cic. Tusc. quæst. 1. k Quin & ipsi homines aratra junctim trahebant. l Citarem poetas nostri interpretes, & imitatores, sed quia ætate, & ingenio inferiores, sat est, supra nominasse, ut, qui volet, eos conferat. m Insidiaturus. n Innoxios, ut quos sua etiam cura domat. o Piscium. p Impulsu provolvit in littus. q Horrentibus, & asperis ex morbo. r *Nec ratio remedi communis certa dabatur*, &c. lucr. 6. l. s Quod tamen unicum remedium statuit Columel. 7. l. 5. c. t *Succumbit medicina malis.* Manil. *mali moles potentior arte est.* u Medici optimi, cujusmodi fuere ——

x *Phillyrides Chiron* , y *Amythaoniusque Melampus*
z *Sævit, & in lucem Stygiis emissa tenebris*
Pallida Tisiphone , morbos agit ante, metumque ,
Inque dies avidum surgens caput altius effert .
Balatu pecorum , & crebris mugitibus amnes ,
Arentesque sonant ripæ , collesque supini .
Jamque catervatim a dat stragem , atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo :
b *Donec humo tegere , ac foveis abscondere discunt .*
Nam neque erat coriis usus : nec viscera quisquam ,
Aut undis c *abolere potest , aut vincere flamma* ,
Nec tondere quidem morbo, illuvieque peresa
Vellera , nec telas possunt attingere putres .
Verum etiam invisos si quis tentaret amictus ,
Ardentes d *papulæ , atque immundus olentia sudor*
Membra sequebatur : nec longo deinde moranti
Tempore , contactos artus e *sacer ignis edebat .*

Chiron Saturni, & Phillyræ filius. y Melampus, filius Amythaonis.
z Et quis modus? ubi furiæ ab inferis emissæ, longè, latèque luem illam spargant, morbos, metumque indies adaugeant.
a Tisiphone, aut ipsa pestis.
b Tandem inventum altis fossis sepelire animalia peste absumpta; quorum vellera, coria, ac viscera nulli erant usui, imo tangentibus exitialia: c Purgare. d Pustulæ, exanthemata, aut carbunculi. e *Exurit sacer ignis*. Lucret. 6. Insanabilis sacer ignis, quem pustulam vocant pastores, &c. Columella 7. lib. 5. c.

GEORGICORUM
LIBER IV.
ARGUMENTUM.

MEllarii ſedes ut deſignanda. Alveorum materies, & fabrica. Apum ſeditiones, & pugnæ. Breviter de cultura horti, laudata Tarentini cujuſdam ſenis induſtria. Apum Reſpublica, fœtus, victus; patria, leges, fœdera pacis, ac belli; laboris, & quietis: Providentia: Præſagia tempeſtatum, Genus, ætas; cultus in Reges, Ingenium, ſolertia, & quaſi rationis ſcintillæ. Mellatio, cujus duo tempora, Ver, & Autumnus. Apum morbi, & remedia. Extinctarum reſtauratio ex putrefacto juvenco: Quæ refertur inventa Ariſtæo, cujus hiſtoriæ adjicitur Orphei fabula. Epilogus operis.

PRotinus a aerii mellis cœleſtia dona
Exequar. hanc etiam Mecœnas aſpice b partem.
c Admiranda tibi levium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prælia dicam. 5
In tenui labor, at tenuis non gloria: *ſi quem*
Numina d læva ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus, e ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus (nam pabula venti 9
Ferre domum prohibent) neque oves, hœdique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentes atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti

a Μέλι ϛ τὸ πίπον ἐν τῷ εἰέρ. Ariſt. Hiſt. Anim. l. 5. cap. 22. &. Plin. l. 11. c. 12. *Venit hoc ex aere, & maxime ſiderum exortu, &c. ſive ille eſt, cæli ſudor, ſive quædam ſiderum ſaliva, ſive purgantis ſe aeris ſuccus*, &c. b Agriculturæ. c Attentionem petit, dicturus de admiranda apum natura, politia, præliis, &c. de quibus videndi Ariſtot. 9. l. hiſt. animal. c. 40. Plin. l. 11. Varr. Re. Ruſt. 3. l. c. 16. Columel. l. 9. 2. c. Pallad. 1. tit. 37. Auctor Geoponic. d Quamvis Romanis auguria capientibus antica fuerit pars Meridies; atque hinc auſpicia ab Oriente læva fuerint proſpera: hic tamen ex mente Agellii 5. l. 12. c. *Læva numina* intelligo, quæ vim lædendi habent, placandaque, ne obſint. e Metaph. à caſtris, & navibus. Locus apiario deſtinatus.

f Pin-

f *Pinguibus à ſtabulis*, g *meropeſque, aliæque volucres*,
Et manibus h *Progne pectus ſignata cruentis.*
Omnia nam latè vaſtant, ipſaſque volantes
Ore ferunt, i *dulcem* k *nidis immitibus eſcam.*
l *At liquidi fontes, & ſtagna virentia muſco*
Adſint, & tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmaque m *veſtibulum, aut ingens oleaſter obumbret:*
Ut cum prima novi n *ducent examina reges*
Vere ſuo, ludetque favis emiſſa o *juventus,*
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, p *ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor*,
Tranſverſas ſalices, & grandia conjice ſaxa:
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, & alas
Pandere ad æſtivum ſolem, ſi forte morantes
Sparſerit, q *aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.*
Hæc circum r *caſiæ virides, & olentia latè*
ſerpylla, & graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
ſ *Ipſa autem ſeu* t *corticibus tibi ſuta cavatis,*
Seu lento fuerint alvearia vimine texta;
Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hyems, eademque calor liquefacta remittit.
u *Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ*
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, x *fucoque, &* y *floribus oras*
Explent, collectumque hæc ipſa ad muncra gluten,
Et viſco, & Phrygiæ ſervant z *pice lentius* z *Idæ.*
Sæpe etiam a *cæſſis (ſi vera eſt fama) latebris,*
Sub terra fodere larem: penitusque repertæ

Ab alveariibus melle fœtis.

g Aves apibus inimicæ. Ariſt. & Plin. paros addunt.

h Hirundo. Ovid. 6 Met. fab. Philomelæ. *neque adhuc de pectore cædis Excesſere notæ, ſignataque ſanguine pluma eſt.*

i Mellificam ic.

k Pullis crudelibus,

l Noxia prius amoverat, utilia jam adeſſe monet.

m Locum fornicatum, in quo locantur alvearia.

n Tanquam novam coloniam.

o Apiculæ, fœtus novus.

p Sive ſtagnabit, ſive fluet aqua. q Aut aquis immerſerit vis venti. r Poetica caſia, vulgo *lavendula*. ſ Alvei conficiendi ratio, & materia ejus. t Suberis. u Caloris, & frigoris, ille reſolvit, hoc cogit. x Glutine ex fuco marino frutice. y Florum lacrymis. z Pice laudatiſſima ex Ida monte Phrygiæ. a Ariſtot. l. 5. hiſt. An. c. 22. Apud Themiſcyram circa Thermodoontem amnem, apes tam in terra, quam in alveis faciunt favos.

b *Pumicibusque cavis, exesæque arboris antro:*
Tu tamen & levi rimosa c *cubilia* d *limo*
Unge, fovens circum, & raras superinjice frondes.
Neu propius tectis e *taxum sine,* f *neve rubentes*
Ure foco cancros: altæ neu crede paludi,
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.
Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus egit
g *Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit:*
Illæ continuo saltus, sylvasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, & flumina libant
Summa leves: h *hinc* i *nescio qua dulcedine lætæ*
k *Progeniem, nidosque fovent: hinc arte recentes*
Excudunt ceras, & mella tenacia l *fingunt.*
Hinc, ubi jam emissum m *caveis ad sidera cœli*
n *Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,*
Obscuramque trahi vento mirabere o *nubem,*
p *Contemplator: aquas dulces, & frondea semper*
Tecta petunt, huc tu jussos asperge q *sapores,*
Trita Meliphylla, & Cerinthæ r *ignobile gramen;*
[*Tinnitusque cie, &* t *Matris quate cymbala circum.*
Ipsæ considunt medicatis sedibus, ipsæ
Intima more suo sese in u *cunabula condent.*
Sin autem ad pugnam exierint [x *nam sæpe duobus*
Regibus incessit magno discordia motu]
Continuoque animos vulgi, & trepidantia bello

b Saxis cavernosis.
c Alveos.
d Seu luto, & fimo bubulo.
e Arborem mellificiis gravem. *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.* ecl. 9.
f Gravis, & tetri odoris quælibet prohibeantur, sicuti cancri nidor, cum est ignibus adustus, aut odor paluſtris cœni, nec minus cavæ rupes, aut valles argutæ, quas Græci ἠχοὺς vocant, interprete Columella lib. 9. cap. 5. g Ad Antipodas. h Post novi veris flores libatos. i Immensa, ineffabili. k Examinis spem, prolemque in favis. l Al. *figunt*. Metaph. à ferrariis, ut & *excudunt*. m Alvearibus. n Volare. o Examen apum glomeratim ludentium in formam nubis. p Observa eas. q Succos florum apibus gratorum. r Ubique obvium. ſ Æris, cujus delectatione captæ, vel metu territæ se in alveos condunt. t Cybeles, Matris Deum, cujus in sacris Galli pulsant cymbala, & tympana. u Alvearia. x Sæpe enim intra idem alvearium [quandoque & è diversis) oritur seditio, discediturque in partes duorum regum de imperio contendentium. Arist. 9. 1. Histor. 40. cap.

Corda licet y *longe præſciſcere: namque morantes*

Martius ille gris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum z *trepidæ inter ſe cocunt, penniſque coruſcant:*
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos:
Et circa regem, atque ipſa ad a *prætoria denſæ*
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo ubi b *ver nactæ* b *ſudum, campoſque patentes,*
Erumpunt portis; concurritur, æthere in alto
Fit ſonitus, magnum miſtæ glomerantur in orbem,
¶ *Præcipitesque cadunt: non denſior aere grando,*
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
c *Ipſi per medias acies, inſignibus alis,*
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga coegit.
d *Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta*
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verum, ubi ductores acie revocaveris ambos,
Deterior qui viſus, eum, ne e *prodigus obſit,*
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
f *Alter erit maculis auro* g *ſqualentibus ardens:*
[*Nam duo ſunt genera*] *hic melior, inſignis & ore,*
Et rutilis clarus ſquamis: h *ille horridus alter*
Deſidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis;
Namque aliæ i *turpes horrent, ceu pulvere ab alto*
Cum venit, & terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: k *elucent aliæ, & fulgore coruſcant,*
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
l *Hæc potior ſoboles:* m *hinc cœli tempore certo*
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum

y Triduo ante eruptionem mellarius præſciſcere poterit ex veſpertinis apum bombis ad modum claſſicorum reſonantibus.
z Tumultuantes arma parant, ſeque ad pugnam expediunt.
a Tabernacula Imperatoris utriuſque, alluſum ad caſtra Rom.
b Diem ſerenum, & aerem purum.
c Reges.
d Unius inter ſe diſſidentis, vel duorum examinum diſcordantium pugna facile compeſcitur pulveris jactu, fumo, mulſo, paſſove ſparſo, &c. Columell. 9. lib. 9. c. e Mella abſumens. f Melior. g Fulgentibus ad ſpeciem ſquamarum. Vide Agell. lib. 2. cap. 6. h Deterior ille, μέλας, καὶ πλατυγάστωρ. Ariſt. 9. l. Hiſt. Anim. 40. cap. i Deterioris notæ apes ſunt pulveri ſputo concreto concolores. k Melioris notæ apes. l Ex hac ſobole. m Stato anni tempore, vel cœli temperie.

Et n *liquida, & durum Bacchi domitura saporem.*
At cum incerta volant, cœloque examina o *ludunt,*
Contemnuntque favos, & p *frigida tecta relinquunt:*
Instabiles animos ludo prohibebis inani: 105
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non q *illis quisquam cunctantibus* r *altum*
Ire iter, aut castris audebit [*vellere signa.*
Invitent croceis halantes floribus horti, 109
Et t *custos furum, atque avium, cum falce saligna*
u *Hellespontiaci servet tutela Priapi.*
Ipse thymum, pinosque ferens de montibus altis,
Tecta serat latè circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres. 115
Atque equidem, extremo x *jam sub fine laborum*
x *Vela traham, & terris festinem advertere proram:*
Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria y *Pæsti;*
Quoque modo potis gauderent intyba rivis, 120
Et z *virides apio* z *ripæ: tortusque per herbam*
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera a *comantem*
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesque hederas, & amantes littora myrtos.
Namque sub b *Oebaliæ memini me turribus altis,* 125
Qua c *niger humectat flaventia culta Galesus,*
d *Corycium vidisse senem: cui pauca* e *relicti*

n Puræ, & quæ admisceas austero vino ad mitigandam asperitatem. *Tam bene Thesæis Massica vina favis.* Martial. 4. l. 13. ep.
o Per ludum, & ocium glomerata gyros, & choreas ducentia.
p Non opere, ut prius, ferventia.
q Regibus domi manentibus.
r Subvolare ludibunde.
s Aut in bellum prodire.

Metaph. à militari disciplina. t *Deus inde ego furum, aviumque maxima formido.* Hor. 1. l. sat. 8. u Nati in urbe Lampsaco prope Hellespontum. x Metaph. à nautis, qui portum subituri vela colligunt. y Oppidi maritimi Lucaniæ, bis in anno rosas ferentis. z Fluviorum, *vel* hortorum pulvini, & areæ. a Sero comas spargentem, florentemque. Hellenismus, ut, *Torva tuentem. Acerba fremens. Multa gemens*, &c. b Tarenti, conditi à colonia Lacedæmonia, duce Phalanto, Oebalus autem rex fuit Laconiæ, unde Lacones Oebali dicti. c Altus, Al. *piger*, lente fluens. d Corycus est urbs, mons, antrum, Ciliciæ. Erit itaque Corycius, Cilix, vel è remigum numero, quorum opera contra ipsos Cilicas piratas usus fuerat Pompejus, *vel* miles Pompejanus, post Cilicas devictos emeritus, & agro donatus.

Jugera ruris erant, nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hìc rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenasque f *premens,* g *vescumque papaver,*
Regum æquabat opes animis, *seraque revertens*
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
h *Primus vere rosam, atque autumno carpere poma:*
Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum:
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æstatem i *increpitans seram, Zephyrosque morantes.*
Ergo apibus fœtis idem, atque examine multo
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella favis: illi l *tiliæ, atque uberrima* l *pinus:*
m *Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos*
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in n *versum distulit ulmos,*
Eduramque pyrum, & spinos jam pruna ferentes,
Jamque o *ministrantem platanum potantibus* o *umbram.*
Verum hæc ipse equidem p *spatiis discluſus* p *iniquis*
Prætereo, atque aliis post commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede canoros
q *Curetum sonitus; crepitantiaque æra secutæ,*
r *Dictæo cæli regem pavere sub antro.*
Solæ communes natos, consortia tecta

e Præteriti in divisione, & contempti, utpote inutilis, ut in seq. Alii exp. hæreditarii; à patre sc. relicti, ut, *Res non parta labore, sed relicta.* Martial. 10. I. 47. ep. voluntque poetam respicere ad duos fratres Vejanios, quibus à patre relictam esse parvam villam refert Varro l. 3. R. R. c. 16. Quid si *relictum rus sit*, quo pulsus prior dominus cesserit veterano militi, cui assignabatur in divisione? *Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva.* Eclog. 1. & 9. *f* Serens, *vel* falce metens. *g* Cereale. 1. Georg. *h* Fructu perenni dives, & felix. Verno, æstivo, autumnali, hyberno. *i* Voto, & voce, ut cujus studium ætas sera, & Zephyri veris comites nondum spirantes morarentur. *l* Ad gluten, & favos. *m* Nec ullus Vernus flos destituebat eum autumnali fructu. *n* In ordinem, & quincuncem transtulit. Quid si dicamus, inversas ulmos incurvabat, pedamenta futura vitibus? *o* Hospitalem convivantibus. *p* Metaph. à Circo. Opificii mellarii immensis, temporis, atq; instituti mei angustis spatiis. *q* Curetes. Cretæ incolæ, sacriq; fratres, Opi parturienti, Saturnumque filios ex pacto cum Titane vorantem fallere cupienti, suppetias laturi, æreis crepitacu is nati infantis Jovis vagitum celarunt, cymbalorum sonitum secutæ apes melle nutrierunt Jovem in antro Cretensi. In cujus officii mercedem tulere à Jove singulare naturã, politiã, & mores; sobolis, patriæ, cibi in medii questi communionem, & Rempublicam, quasi Platonicam. *r* Dicte mons Cretæ.

Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum:
Et patriam solæ, & certos novere penates:
Venturæque hyemis memores, æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ t *victu invigilant, & fœdere pacto*
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
x *Educunt fœtus: aliæ purissima mella*
Stipant, & liquido y *distendunt nectare cellas.*
Sunt quibus ad portas cecidit custodia z *sorti:*
Inque vicem a *speculantur aquas, & nubila cœli:*
Aut b *onera accipiunt venientum, aut agmine facto*
Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis c *Cyclopes fulmina massis*
Cum d *properant, alii taurinis follibus auras*
Accipiunt, redduntque: alii stridentia tingunt
e *Æra & lacu: gemit impositis incudibus* g *Ætna:*
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
h *In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum,*
Non aliter [si parva licet componere magnis]
i *Cecropias innatus apes amor urget habendi,*
Munere quamque suo. grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & k *Dædala fingere tecta.*
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim,

f Alvearis t Antique, pro *victui*. Ita, *concubitu indulgens*.
u Partiti inter se opera, juvenes negotiantur foras, seniores intus.
x Incubant, fovent, excludunt fœtus.
y Melle favos replent.
z Sortito, forte electis.
a Pluviæ, & tempestatum præsagæ, infra. *Nec vero à stabulis*, &c.
b Seniores apes excipiunt gerulas juniores, easque exonerant: repetuntur versus isti Æneid. 1. *c* De his l. 8. Æneid. ubi & quinque versus seq. repetuntur. *d* Propere excudunt. *e* Ferrum. Synecd. *f* In quo ferrum candens immergitur. *g* Mons ignivomus Siciliæ, Vulcani, & Cyclopum officina. Al. leg. *antrum*, ut 8. lib. Æneid. *h* Ut ex alternis ictibus numerus, & concentus musicus audiatur, ex quo Pythagoras Symphoniam observasse dicitur, cujus tamen inventionem Sacræ literæ tribuunt Tubalcain magistro Metallorum, Vulcano. *i* Atticas, κατ' ἐξοχήν, optimo enim melle celebratur Hymettus mons Atticus, thymi ferax. *k* Artificiosa, Δαίδαλα, unde ingenioso architecto nomen.

Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & l ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis: nusquam mora: rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis 185
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit m *ſonitus, muſſantque oras, & limina circum.*
Poſt ubi jam n *thalamis ſe compoſuere, ſiletur*
In noctem, feſſoſque ſopor o *ſuus occupat artus.*
189
Nec vero à p *ſtabulis pluvia impendente recedunt*
Longius, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus urbis aquantur,
Excurſuſque breves tentant, & q *ſæpe lapillos,*
Ut cymbæ inſtabiles fluctu jactante saburram ¶
Tollunt: his ſeſe per inania nubila librant. 195
Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec r *concubitu indulgent, nec corpora ſegnes*
In Venerem ſolvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipſe foliis natos, & ſuavibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem, parvoſque s *Quirites* 200
Sufficiunt, aulaſque, & cerea regna t *refigunt.*
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam ſub u *fuſce dedere.*
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamvis anguſti terminus ævi 205
Excipiat [*neque enim* x *plus ſeptima ducitur æſtas*]
At genus y *immortale manet: multoſque per annos*
Stat y *fortuna domus,* z *& avi numerantur avorum.*
Præterea a *regem non ſic Ægyptus, & ingens*
209
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus b *Hydaſpes*

l Nigri coloris.
m Bombus.
n Cellis.
o Qui ipſis convenit: ſic ſupra *Vere ſuo*, & *More ſuo*.
p Alveariis. Prædivinant ventos, imbreſque; continentque ſe tectis. Plin.
q Solertiam hanc apum celebrant auctores una voce.
r Concubitui, Archaicè. De generatione apum, an coeant, an fœturam deportent ex floribus, variãt auctores, Ariſt. 3. l. Gener. 10. cap. & hiſt. Anim. 5. l. 22. c.
ſ Cives, prolem. Metaph. à Romanis civibus.
t Accuratè, atque iterata opera figunt. Al. *refingunt*.
u Onere mimio.
x Pluſquam.
y Succeſſione familiæ, & ſtemmatis, ad quod alluſum.
z *Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.* 3. Æneid.
a Nulla uſquam gens, non Ægyptii, non Lydi, non ipſi Parthi, & Medi majori veneratione colunt regem ſuum, quam apes.
b Fl. alluens Mediam, ſeque in Indum exonerans.

Plin. 11. lib. 16. c. Col. 9. l. 14. c.

Observant, c *rege incolumi*, *mens omnibus una est*:
Amisso, *rupere fidem*; *constructaque mella*
Diripuere ipsæ, & *crates solvere favorum*.
d *Ille operum custos*: *illum admirantur*, & *omnes*
Circumstant fremitu denso, *stipantque frequentes*:
Et sæpe attollunt humeris, & *corpora bello*
Objectant, *pulchramque petunt per vulnera mortem*.
f *His quidam signis*, *atque hæc exempla secuti*,
Esse apibus partem divinæ mentis, & *haustus*
Æthereos dixere: g *deum namque ire per omnes*
Terrasque, *tractusque maris*, *cœlumque profundum*.
Hinc pecudes, *armenta*, *viros*, *genus omne ferarum*,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet h *huc reddi deinde*, *ac resoluta referri*
Omnia: *nec* h *morti esse locum*, *sed viva volare*
Sideris in numerum, *atque alto succedere cœlo*:
i *Si quando* k *sedem* l *angustam*, *servataque mella*
m *Thesauris relinet*, *prius haustus* n *sparsi aquarum*,
Ore fove, o *fumosque manu prætende sequaces*.
Bis gravidos cogunt fœtus: p *duo tempora* q *messis*:
r *Taygete simul os terris ostendit honestum*
Plejas, & *s Oceani spretos pede reppulit amnes*.

c Vide pulcherrimam allusionem ad hunc versum, Senec. 114. ep. *Rex noster est animus, hoc incolumi cætera manent in officio*, &c.
d Præter Arist. & Plin. locis dict. vide Ælianum l. 5. Histor. An. 11. c.
e Præses, qui operum labores æquis partibus dividat, aut sortito.
f Quibus apum studiis, & ingeniis animadversis adducti quidam non solertiam tantum apibus, sed & rationem, & divinæ particulam mentis assignarunt. g Deum quippe vim suam in elementa omnia transfundere, hinc animalia, quæ ex elementis constant, spiritu illius, alia magis, aut minus, imbui, ac inflari: vide 6. Æneid. *Principio cœlum*, &c. h Ex opinione Pythagorica nullum animal penitus perire, interire quidem, & dissoluto animali migrare animam ex alio in aliud, puram tandem ad suum astrum redire. i Præcepta mellationis, ejusque Vernæ, & Autumnalis. k Alvearium. l Al. *augustam*. m Eximes è reclusis alveariis. n Pro *spargens* poni volunt. Aquam ore haustam sparge in modum imbris, pluviæque. o Qui vel cogant apes in priorem partem alvearii, vel abigant. p. Ver, & autumnus. q Mellationis, vel castrationis alveorum.
r Ortu Plejadum, quarum Taygete una est. Synecd. mense Majo. s Oriens scilicet, & mare navigationi aperiens.

t Aut occasu Plejadum, quo tempore Pisces oriuntur.
u Aculeis.
x Aculeos penitus infixos, & vulnere relictos cum parte intestini, unde ipsas mors consequitur.
y Quod si duram metuens hymem benignè agere voles cum apibus, ne animum despondeant; ne pigeat tamen alveos aperire, favos à vermibus, fucis, stellionibus corruptos, aut inanes eximere, suffumigatione refigere apes, & purgare alvearia à blattis, tineis, &c. z Laboris expers, nihil adferens utilitatis. a Cui & viribus, & armis impar est apis. b Ob procaciam à Minerva in araneam versa Arachne puella Lydia. Ovid. 6. Metam. c Fœtus. d Cellas, favos. e Languentium apum morbis, quorum statuit signa sex, remedia præscribit novem. f Cum hominibus communes. g Mortuarum efferunt cadavera. h Natura sua; ut qui à gelido polo Antarctico spiret: accidentali tamen, & adventitio calore, dum ad nos per torridam zonam permeat, fervidus. Macr. l. 2. in somn. Scipionis c. 5. i Comparationes hasce tres ab Homero Il. 14. ductas 6. versibus, noster felicius contraxit tribus comprehensas. k Remedia 9. Columel. l. 9. c. 13.

t *Aut eadem sidus fugiens ubi piscis aquosi,*
Tristior hybernas cœlo descendit in undas.
Illis ira modum supra est; læsæque venenum
u *Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt*
x *Affixa in venis, animasque in vulnere ponunt.*
y *Sin duram metues hyemem, parcesque futuro,*
Contusosque animos, & res miserabere fractas:
At suffire thymo, cerasque recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
Stellio, lucifugis congesta cubilia blattis:
z *Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,*
Aut asper crabro a imparibus se immiscuit a armis:
Aut dirum tineæ genus, aut b *invisa Minervæ*
In foribus laxos suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent c *generis lapsi sarcire ruinas:*
Complebuntque d *foros, & floribus horrea texent.*
e *Si vero (quoniam* f *casus apibus quoque* f *nostros*
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis:
(Continuo est g *gris* 1 *alius color:* 2 *horrida vultum*
Deformat macies, 3 *tum* g *corpora luce carentum*
Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
4 *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent:*
5 *Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,*
Ignavæque fame, & contracto frigore pigræ.
6 *Tum sonus auditur gravior; tractimque susurrant:*
h *Frigidus* i *ut quondam silvis immurmurat*
Auster,
Ut mare sollicitum stridet refluentibus undis,
¶ *Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.)*
k *Hìc jam* 1 *Galbaneos suadebo incendere odores,*

2 *Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro*
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
3 *Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,*
4 *Arentesque rosas, 5 aut igni pinguia multo*
Defruta, 6 vel l Pythia passos de vite racemos,
m *Cecropiumque 7 thymum, & 8 graveolentia centaurea.*
9 *Est etiam flos in pratis, cui nomen* n *amello*
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque o *imo ingentem tollit de cespite sylvam:*
Aureus ipse, sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.
Sæpe deum nexis ornatæ p *torquibus aræ.*
Asper in ore sapor: q *tonsis in vallibus illum*
Pastores, & curva legunt prope flumina r *Mellæ.*
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
[*Sed, si quem proles subito defecerit omnis,*
Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit:
Tempus, & t *Arcadii memoranda inventa magistri*
Pandere, quoque modo u *cæsis jam sæpe juvencis*
x *Insyncerus apes tulerit cruor. altius omnem*
Expediam, prima repetens ab origine famam.
Nam, qua y *Pellæi gens* z *fortunata Canopi*
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et a *circum pictis vehitur sua rura phaselis:*
b *Quaque* c *pharetratæ vicinia Persidis urget,*
d *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,*
Et diversa ruens e *septem discurrit in ora,*

l Supra l. 2. *Et passo Pythia utilior.*
quem locum vide.
m Atticum, ut quod optimum.
n Amellum florem eundem cum Astere Attico, bubonio, esse autumant Herbarii proceres.
o Multos caules fundit à radice. Al. leg. *uno ingentem tollit de stipite sylvam.*

p Corollis ex hoc flore ornantur aræ. *q* Pratis, ut ante. *r* In Gallia nobilis est hujus nominis fluvius, aliique cognomines alibi. Poetæ tamen notior Mela Italus, quem sinistra ripa receptum Ollius fl. in Padum defert, videturque hinc nomen inditum flori amello, Cluv. 1. l. ult. cap. *s* Inventum restaurationis apum extinctarum è bovis cæsi putrefactione refertur acceptum Aristæo. *t* Aristæi regis Arcadii, qui invenisse fertur mellis, & olei usum, apum amissarum reparationem, lactis coagulum, Just. 14. l. & interp. Apollonii. vide hanc eandem fab. apud Ovid. 1. Fastorum. *u* Verbere, & fustibus, citra effusum sanguinem. *x* Corruptus, & putridus. *y* Propter Alexandriam ab Alexandro Pellæ in Macedonia nato conditam in vicinia Canopi inf. unde ostio illi nomen. *z* Felix ubertate soli, quam præstat Nilus exundans. *a* Stagnante Nilo. *b* Quaque Indus urget vicinia Persidis. i. e. in Persia. *c* Persas sagittis claruisse nemo non novit. *d* Surreptitium hunc versum suspicantur plurimi, fatentur, cassant. *e* Indo etiam septem ostia assignant Geographi, nominantque Ptolemæus, Ortelius, alii.

Vſque f *coloratis annis devexus ab Indis:*
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primum, atque ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtique imbrice tecti,
Parietibuſque premunt arctis, & quatuor addunt,
Quatuor à ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus bima curvans jam cornua fronte
Quæritur: huic geminæ nares, & ſpiritus oris
g *Multa reluctanti obſtruitur: plagiſque* pto *perem-*
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiaſque tes: *virentes*
Hoc geritur, h *Zephyris primum impellentibus undas;*
Ante novis rubeant quàm prata coloribus, ante
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat i *hirundo.*
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat, & viſenda modis animalia miris,
k *Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pinnis*
Miſcentur, tenuemque magis, magis aera carpunt.
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber, ¶
Erupere, aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
l *Unde nova ingreſſus hominum experientia cæpit?*
Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneia m *Tempe,*
Amiſſis (ut fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit n *amnis,*
Multa o *querens; atque hac affatus voce parentem:*
Mater p *Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus*
Ima tenes, quid me præclara ſtirpe deorum
(Si modo, quem perhibes, pater eſt q *Thymbræus Apollo)*
Inviſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri
Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,

Fuſcis, an ſtigmate, quod ſibi honori ducebant, inuſtis?
g Multum, valde, Helleniſm.
h Primo verè.
i Veris nuncia.
k Alluſum volunt ad Etymon ἄωρος, vermiculi primum, deinde nymphæ, tandem ruptis membranis apes.
l Quo auctore habuit experimentum hoc primos aditus?
m Locum amænum Theſſaliæ, quem medium interluit Peneus. deſcriptum ab Æliano Var. hiſt. 3. l. 1. c.
n Penei fl.
o Efficta * querela hac ab illa Achillis. 18. Iliad. Hom. p Nympha Penei fl.
q A Tymbra Troados oppido, ubi colebatur.

Quem

Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
r *Quin age & ipsa manu felices erue sylvas:*
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes:
Ure sata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
At mater s *sonitum thalamo sub fluminis alti*
Sensit: eam circum t *Milesia vellera nymphæ*
Carpebant, u *hyali saturo fucata colore,*
x *Drymoque, Xanthoque, Ligæaque, Phyllodoceque,*
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippe, & y *flava Lycorias (altera virgo,*
Altera tum z *primos Lucinæ experta labores)*
Clioque, & Beroe soror, a *Oceanitides ambæ,*
Ambæ auro, b *pictis incinctæ pellibus ambæ,*
Atque Ephyre, atque Opis, atque Asia, Dejopeja;
Et tandem positis velox c *Arethusa sagittis.*
Inter quas d *curam Clymene narrabat inanem*
Vulcani, Martisque dolos, & dulcia e *furta,*
Atque f *Chao densos divum numerabat amores.*
Carmine quo captæ, dum g *fusis mollia pensa*
Devolvunt: iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi; vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flavum caput h *extulit unda.*
Et procul, O gemitu non frustra exterrita tanto
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
Huic perculsa nova mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina divum
Tangere ait. simul alta jubet discedere late
Flumina, qua juvenis gressus inferret. at illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda:
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genitricis; & humida regna,

r Permissio acerba, & invidiosa, *clademque auctore levabis.*
s Confusũ, neque enim primum animadvertit, neque agnovit vocem.
t Purissima, è Mileto. 3. Georgic. supra.
u Vitreo multoties tincta. unde cæruleus color.
x Nympharum nomina.
y Flava crines.
z Primipara, de Lucina, supra Ecl. 4.
a Oceani filiæ.
b Maculosis, hinnuleis, quæ Nebrides dicuntur.
c Nympha Sicelis, Ecloga 10.
d Fab. Martis in Veneris amplexibus deprehensi, traductique à Vulcano, Odyss. Hom. 8. Ovid. Met. 4.
e Adulteria.
f Crebros Deorum amores ab orbe usque condito.
g Dum telas texunt.
h Κῦμα περισάτη ὄρεσσιν Κυρτωθέν. Homer. Odyss. 11.

Spelunciſque i *lacus clauſos*, k *lucoſque ſonantes*,
Ibat, *& ingenti motu ſtupefactus aquarum*,
Omnia ſub magna latentia flumina terra
Spectabat diverſa locis, l *Phaſimque*, m *Lycumque*,
Et caput, *unde altus primum ſe erumpit* n *Enipeus*;
Unde pater o *Tyberinus*, *& unde* o *Aniena fluenta*,
p *Saxoſumque ſonans Hypanis*, q *Myſuſque Caitus*,
r *Et gemina auratus* ſ *taurino cornua vultu*
t *Eridanus: quo non alius per pinguia culta*
In mare u *purpureum violentior influit amnis*.
Poſtquam eſt in thalami x *pendentia pumice tecta*
Perventum, *& nati fletus cognovit inanes*
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, *tonſiſque ferunt mantilia villis*.
y *Pars epulis onerant menſas*, *& plena reponunt*
Pocula: z *Panchæis adoleſcunt ignibus aræ*.
Et mater, *cape* a *Mæonii* b *carcheſia Bacchi*:
Oceano libemus, *ait*; *ſimul ipſa precatur*
Oceanumque c *patrem rerum*, *nymphaſque ſorores*,
Centum quæ ſylvas, *centum quæ flumina ſervant*.
d *Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam*;
e *Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit*.
Omine quo firmans animum ſic incipit ipſa:
Eſt in f *Carpathio Neptuni gurgite vates*
Cæruleus Proteus: *magnum qui* g *piſcibus æquor*,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc h *Emathiæ portus*, *patriamque reviſit*

i Fontium, & fluviorum origines, & receptacula.
k Forte, Corallii.
l Colchorum fl.
m Lyciæ fl.
n Theſſaliæ fl.
o Tyberis, & Anio Italiæ fl.
p Rauco ſtrepitu inter ſaxa devolutus Hyp. fl. Scythiæ.
q Myſiæ fl.
r Cum reſpectu ad fl. hunc relatum in cœlum, & 32. ſtellis inſignem.
ſ Tauriformes dicti fluvii à mugitu, & rapido curſu: cornuti, à geminis ripis, vel alveis, in quos ſe dividunt. unde Acheloo Hercules alterum cornu avulſiſſe fingitur, qui fluvium in unum alveum redegerit. t Fl. Italiæ Padus in Adriaticum ſe exonerans. u Cujus unda remis pulſa purpuraſcit. Cic. 2. Acad. quæſt. ἅλα πορφύρεον Hom. x Fornicata, columnis fulta. y Sacrificium parant, & convivium. z Arabicis, ut volunt, qui Panchajam urbem Arabiæ Felicis ſtatuunt. ego fictitium nomen puto ex πᾶν, & καίω, uro. a Lydii, optimi. Strab. lib. 13. b Pocula, de quorum forma Athen. 11. l. & Macrob. Sat. 5. l. 21. c. c Ex Thaletis, & veterum Philoſophorum opinione, qui omnia ex aquis generari aſſerebant. d Ter vinum libavit, infuditque in ignem. e Ter emicuit boni ominis flamma. f Carpathio mari, à Carpatho inſ. maris Mediter. g Hippocampis, qui anteriore parte equi, poſteriore piſces. Caput equi eſt; cæteræ partes Draconem repræſentant; cauda gammari, &c. Jul. Scalig. exer. 226. 7. h Theſſaliæ, Macedoniæ à veteribus confuſe dictæ,

i Pal-

i *Pallenen. hunc & nymphæ venerantur, & ipse*
Grandævus k *Nereus. novit namque omnia vates,*
l *Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.*
Quippe ita Neptuno visum est, m *immania cujus*
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi n *causam, eventusque secundet.*
Nam sine vi non ulla dabit præcepta, o *neque illum*
Orando flectes: vim duram, & vincula capto
Tende: doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit: facilè ut somno aggrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis,
p *Tum variæ illudent species, atque ora ferarum.*
Fiet enim subito sus horridus, q *atraque tigris,*
Squamosusque draco, & fulva cervice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno:
Hæc ait, & liquidum ambrosiæ r *diffudit odorem;*
Quo totum nati corpus perduxit: at illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus in-
gens
Exesi latere in montis: quo plurima vento
Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos,
f *Deprensis olim statio tutissima nautis.*
Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.
Hic juvenem in latebris aversum à lumine nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.
Jam rapidus torrens t *sitientes* u *Sirius Indos*
Ardebat cœlo, & medium sol igneus orbem
Hauserat. arebant herbæ, & cava flumina siccis

i Peninsulam Macedoniæ.
k Et ipse vates.
l Ος γ' ἤδη τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἔοντα. Hom. Iliad. α.
m Cete, balænas, monstra natantia.
n Culpam, quæ causa interitus apum, & remediũ.
o Eadem de Sileno, Eclog. 6. vid. Hom. Odyss.
p De Proteo Rege Ægypti, vide Mythologos, quibus est bellator, variis galearum formis terribilis, sophista aliis, vafer, histrio, præstigiator, &c.
Spumat aper, fluit unda, fremit leo, sibilat anguis. q Aspera, sæva. r Quo gratior visu, & vegetior esset ad luctam. s Tempestate aliquando deprehensis. t Arentes à Sole propinquo. u Stella in ore Canis, cujus ortu intensivus est calor.

x Faucibus ad limum radii repefacta coquebant:
Cum Proteus consueta petens è fluctibus antra
Ibat. eum vasti circum y gens humida ponti
Exultans, z rorem latè dispergit z amarum.
Sternunt se somno diversæ in littore phocæ.
Ipse (velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi è pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni)
Consedit scopulo medius, numerumque recenset.
Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat: ille suæ contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore loquutus.
a Nam quis te juvenum confidentissime nostras
Jussit adire domos? quidve hinc petis? inquit: at ille.
Scis Proteu, scis ipse, b neque est te fallere cuiquam,
Sed tu desine velle. deum præcepta secuti
Venimus huc lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus: ad hæc vates vi denique multa
c Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et graviter c frendens sic fatis ora resolvit.
Non te nullius exercent numinis iræ:
d Magna lues commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haudquaquam ob meritum pœnas (ni fata resistant)
Suscitat, & rapta graviter pro e conjuge sævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura e puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At f chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: flerunt g Rhodopejæ arces,
Altaque g Pangæa, & h Rhesi i Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque k Hebrus, atque l Actias Orithyia.
m Ipse cava solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te n solo in littore secum,

x Æn. 10. Ille sitim, morbosque ferens mortalibus ægris, &c.
y Genus æquoreum, phocæ, pisces.
z Aquam marinam.
a Indignãter.
b θὐκ ἔξεστι, non licet cuiquam te fallere. Tu ergo desiste velle fallere alios.
c Ira.
d Delictũ magnum ulta est lues magna, ad internecionem usque tuarũ apum. *Alias*: Tu lues magna commissa.
e Eurydice.
f Nymphæ populares, connutritiæ.
g Montes Thraciæ.
h Anachroniſmus, quam postea Rhesus rex tenuit. i Cui Mars præsidet, bello strenua. k Fl. Thraciæ. l Attica, filia Erichthonii, quam rapuit Boreas. m Orpheus. n Ipse solus.

Te veniente die, te decedente canebat.
o *Tœnarias etiam fauces, alta ostia Ditis,*
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesque adiit, p regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant q tenues, simulacraque luce carentum:
Quam multa in sylvis avium se millia condunt,
Vesper ubi, aut hybernus agit de montibus imber:
r *Matres, atque viri, defunctaque corpora vita*
Magnanimum heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima lethi
Tartara, cæruleosque t implexæ crinibus angues
Eumenides: tenuitque inhians tria Cerberus ora;
Atque Ixionei u vento rota constitit orbis.
Jamque pedem referens casus evaserat omnes,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens: (namque hanc dederat Proserpina x legem)
Cum subita incautum dementia cepit amantem:
(Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes.)
Restitit, Eurydicemque suam jam y luce sub ipsa
Immemor, heu, victusque z animi respexit: ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor stagnis auditus a Avernis.
Illa, quis & me, inquit, miseram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant: conditque b natantia lumina somnus.
Jamque vale: feror ingenti circundata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu, non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commistus tenues, fugit diversa, neque illum
Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem

o Quin & ausus infernos adire, per Tœnarum Laconiæ promontoriũ; quà descẽsus patere ad inferos perhibetur.
p Plutonẽ.
q Leves populi, simulachraque functa sepulchro, Ovid. 10. Metam.
r Tres isti versus repetuntur 6. Æneid.
s Irremeabilis, vel, per languorem, non navigabilis. Al. leg. *inamabilis*, & hic cum seq. repetitur. 6. Æn.
t Involutę, implicitę. Al. leg. *innexæ*; Alii *impexæ*.
u Al. *cãtu*, nam *vento*, quo prius movebatur, nõ me movet.

x Ne Orpheus respiceret. y Exitum prope consequutus. z Quartus, vel sextus casus loci, in quo fit passio. per Synecdochen Grãmaticalem vertitur non raro in Genitivum, ut *timendus mentis, fervidus ingenii, præceps animi*, &c. a Avernus, Campaniç palus, introitus ad inferos, b Oculos lãguide fluitantes mors cõdit.

Dice-

Dicere præterea vidit: nec c portitor Orci 501
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret?
Quo fletu manes, qua numina voce moveret?
d *Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.* 505
Septem illum totos perhibent e *ex ordine menses*
Rupe sub aeria, deserti ad f *Strymonis undam*
Flevisse, & gelidis g *hæc evolvisse sub antris,*
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens philomela sub umbra ¶
Amissos queritur fœtus, quos durus arator 511
Observans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis latè loca questibus implet. 514
h *Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenæi.*
Solus i *Hyperboreas glacies,* k *Tanaimque nivalem,*
Arvaque Rhiphæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens. l *spretæ* m *Ciconum quo* n *munere matres* 519
Inter sacra deum, nocturnaque o *Orgia Bacchi*
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque p *marmorea caput à cervice revulsum*
Gurgite cum medio portans q *Oeagrius Hebrus*
Volveret: Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ. 526
Hæc Proteus: & se jactu dedit æquor in altum:
Quaque dedit, spumantem r *undam sub vortice torsit.*
s *At non Cyrene. namque ultro affata timentem:*
Nate, licet tristes animo deponere curas. 530
Hæc omnis morbi causa: hinc miserabile nymphæ,
t *Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,*

c Charon, 6. Æneid.
d Eurydice.
e Continuos, sine intermissione.
f Fl. Thraciæ.
g Quæ passus fuerat, animo, & cithara percurrisse.
h Nullus amor, nullæ placuere nuptiæ, Hymeneus, a. nuptiarum Deus. ὑμὴν membranula virginitatis claustrum.
i De gente Hyperborea, & Rhipheis montibus, supra ad 3. l. Georg.
k Scythiæ fl. qui in Mœotin paludem influit, Asiamque ab Europa dividit. l A Threiciis mulieribus, quarum amores, & nuptias spreverat, Bacchanalia celebrantibus discerptus est. m Thraciæ pop. n Nuptiis, & amore. o Sacra ab ὄργω, à quibus arcentur profani, non initiati. p Candida, pulchra. q Oeagrus, fl. Thraciæ, à quo Hebrus nascitur: pater, ut volunt, Orphei. r Undam vorticosam. s At Cyrene non in altum se dedit, relicto filio, sed miti affamine illum solata est. t Quæ cum illa, dum viveret, ludere, & choreas ducere solebant.

Exitium miſere apibus: tu munera ſupplex
Tende, petens pacem, & faciles venerare u *Napæas.*
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed, modus orandi qui ſit, prius ordine dicam
Quatuor x *eximios præſtanti corpore tauros,*
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma y *Lycæi,*
Delige, & z intacta totidem cervice juvencas.
a *Quatuor his aras alta ad delubra dearum*
Conſtitue, & ſacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, ubi nona ſuos aurora oſtenderit ortus:
Inferias Orphei b *Lethæa papavera mittes,*
Et c *nigram mactabis ovem, lucumque reviſes:*
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa.
Haud mora, continuo matris præcepta faceſſit;
Ad delubra venit, d *monſtratas excitat aras:*
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Poſt ubi nona ſuos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reviſit.
Hic vero ſubitum, ac dictu mirabile monſtrum
Aſpiciunt: liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes utero, & ruptis effervere coſtis,
Immenſaſque trahi e *nubes, jamque arbore ſumma*
Confluere, & lentis f *uvam demittere ramis.*
g *Hæc ſuper arvorum cultu,* h *pecorumque canebam,*
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
i *Fulminat* k *Euphratem bello, victorque volentes*

a Nemoroſarum vallium ſeu clivorum Nymphas νάω &
x Nomen rituale, qui electa cervice eximantur è grege, aut armento ad ſacrificium. Macrob. Sat. 3. l. 5. cap.
y Montis Arcadiæ. Synecd.
z Indomita. injuges juvencas.
a Videntur referri ad nationem loci, ſupra. *quatuor addunt, Quatuor à ventis obliqua luce feneſtras.*

b Quæ Orpheo injuriæ oblivionem inducant, ἀ λήθη. c Furvæ hoſtiæ inferis mactantur. d A matre imperatas. e Examina, nubium inſtar volitania. f In racemi, aut uvæ formam conglobatas de ramo pendere. βοτρυδόν. Hom. 2. Iliad. g Epilogus operis Georgici. h Sub hoc nomine & apes includit, ut tertium, & quartum libb. comprehendat. i Fulminis inſtar, aut fulminantis Jovis bellum gerit. k Fl. Meſopotamiæ. Innuit autem Parthos. Namque hi rerum à Cæſare geſtarum fama perterriti ultro redditis per legatos, quæ Craſſo ademerant, inſignibus Romanis, pacem petebant; & impetrabant.

Per populos dat jura, viamque l affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
m *Parthenope, studiis florentem n ignobilis oti.*
Carmina, qui lusi pastorum, audaxque o juventa,
p *Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.*

565

l Sibi ad immortalitatem, & cœlum sternit viam.

m Campaniæ civitas à Sirenum una ibi sepulta nomen sortita, quæ à Cumanis eversa, & ab iisdem postea oraculo monitis restaurata, Neapolis dicta est. *n* Modeste de se, vel non ita clara studia, si cum Augusti bellicis studiis conferantur. *o* Bucolica scripsit natus annos 28. *p* Synecdoche, pro ecloga illa, vel Bucolicis, ut ecl. 5. *Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexin, &c.*

GEORGICORUM FINIS.

P. VIRG.

P. VIRG. MARONIS ÆNEIDOS LIBER I.

ARGUMENTUM.

TRoja capta, Æneas Anchisæ, & Veneris filius, vir singulari pietate, paríque fortitudine præditus, dum erroris sui anno septimo per mare Tyrrhenum à Sicilia in Italiam navigat, immissa ab Æolo, rege ventorum (rogatu Junonis) graviſſima tempestate, ad Libycum littus appellitur: egressúsque in terram septem ingenti magnitudine cervos sagittis prosternit, singulosque in singulas naves (tot enim ex dispersa classe collegerat) æqualiter distribuit: socioſque deiude, longis jam erroribus fatigatos, spe futuræ quietis ad tolerandum, quod reliquum erat laboris, hortatur. Interea Venus Æneæ sui, Trojanorumque causſam apud Jovem agit, omniumque calamitatum illarum causſam Junoni imputat. Jupiter contra, reserata fatorum serie, spe felicis posteritatis, potentiæque Romanorum, filiæ dolorem consolatur. Cujus oratione confirmata Venus Æneæ suo, locorum ignaro, & explorandæ regionis causa huc illuc oberranti, sese obviam præbet: naveſque dispersas salvas esse nunciat; ostenditque non procul illinc abesse Carthaginem, quam tunc in iis locis condebat Dido. Æneas itaque matris beneficio cava nube cinctus, una cum Achate Carthaginem ingreditur: ubi & socios salvos reperit, & à Didone benignè excipitur. Venus tamen, quòd neque Junonio hoſpitio, neque muliebri inconſtantiæ satis fideret, sopito in Idaliæ lucis Ascanio, pro eo Cupidinem substituit, qui inter amplexus, & oscula latenter reginæ amorem inspirat Æneæ.

* ILle ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus sylvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis 4

sub fine quarti Georgici, contra plagiariorum furta, & falsa-

* Quatuor hos versus abdicant plerique Virgilio, Tuccæ adscriptos: alii contra injecta manu repetunt, tanquam ejusdem Tuccæ, & Varii consilio rejectos, ut à sublimiori auspicio prodiret hoc opus, cujus *Arma, virumque* exprimeret Homeri Μῆνιν ἄειδε θεὰ, & Ἀνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα; voluntque hanc ἀνακεφαλαίωσιν appositam quasi sigillum, uti & illam

riorum adulteria, constareq; triplicis styli artificio, ut à tenui carminis Bucolici avena, à mediocri Georgici calamo ad sonorum Martiæ tubæ clangorem assurgeret. Ego certe ad hos propendeo, ductus

a ARma, virumque cano, Trojæ qui b primus ab oris
Italiam, c fato profugus, d Lavinaque venit
Littora; multum ille & terris jactatus, & alto,
Vi superum, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoque & bello passus, dum conderet e urbem,
Inferretque f deos Latio: genus g unde Latinum, 10
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
h Musa mihi causas memora; quo numine læso,
Quidve dolens regina deum, tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores,
Impulerit. tantæne animis cœlestibus iræ? 15
i Urbs antiqua fuit (Tyrii tenuere coloni)
Carthago, k Italiam contra, Tyberinaque longe
Ostia, dives opum, l studiisque asperrima belli,
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
m Posthabita coluisse Samo: hic illius arma, 20
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,

momento authoritatis gravium virorum, qui quoties Æneidos meminerunt, toties *Arma, virumque* citant. Ovid. 2 Trist. *Contulit in Tyrios arma, virumque toros*. Persii Sat. 1. *Arma virum, nonne hoc spumosum, & cortice pingui?* Martialis Epigr. 56. lib. 8. *Protinus Italiam concepit & arma, virumque*. & Epigr. 185. l. 14. *Ne nugis positis arma, virumque canas*. Ausonii Epigr. 129. *Arma, virumque docens, atque arma, virumque peritus*. Ovidius disertim ex primo cujusque operis Virgiliani versu tria confert auspicia in unum hunc, *Tityrus, & segetes Ænejaque arma legentur*, 2. lib. Amor. 15. Eleg. *a* Errores Æneæ, & virtutes 6. prioribus libris, bella in Italia 6. posterioribus. καθ' ὕστερον πρότερον. *b* Antenor quidem prior & ipse à Troja advenit, sed in fines tunc Italiæ, non ipsum Latium, Laviniumque, *Antenor potuit mediis*, &c. infra. *c* Fatis actus, non fuga, aut crimine. *d* Πρόληψις. Neque enim ante adventum Æneæ dictum erat. —— *e* —— Lavinium lib. 12. *urbique dabit Lavinia nomen*. *f* Patrios ex Troja, lib. 6. vide infra, *Victosque penates*. *g* A quo Ænea, sub pacis iniquæ (contra jus victoriæ; quæ victis nomen imponit) fœdere, & precibus Junonis l. 12. indultum est, ut continuaretur imperium sub nomine Latino, libr. 5. *Priscos docuit celebrare Latinos; Albani docuere suos: nunc maxima porro Accepit Roma*. *h* Calliope, heroici carminis præses. *Invocatio*. *i* Condita à Tyriis, sub Didone profugis, An. Mundi 3058. post Æneam annis 286. Obtinuit tamen Virgilii figmentum, prægravatque historiæ fidem. *k* In Africa è regione Italiæ. *l* Studiosa, & cupida bellorum, *m* Etiam patriæ Samo Carthaginem prætulisse.

n *Si qua fata sinant, jam tum tenditque, fovetque,*
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, o Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè regem, belloque superbum*
Venturum excidio Libyæ. p Sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Trojam pro charis gesserat Argis,
Necdum etiam caussæ irarum, sævique dolores
Exciderant animo: manet alta mente repostum
q *Judicium Paridis, spretæque injuria formæ,*
Et r genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaum, atque immitis Achilli,
Arcebat longe Latio, multosque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
s *Tantæ molis erat Romanam condere gentem.*
t *Vix è conspectu Siculæ telluris in altum*
Vela dabant læti, & u *spumas salis ære ruebant.*
Cum Juno æternum servans sub pectore x *vulnus,*
Hæc secum: y *Mene incepto desistere victam?*
Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
z *Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem*
Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto;
a *Unius ob* b *noxam, &* c *furias Ajacis Oilei?*
d *Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,*
1 *Disjecitque rates, evertitque æquora ventis:*
Illum exspirantem 2 *transfixo pectore flammas*
Turbine 3 *corripuit, scopuloque* 4 *infixit acuto.*

n Si qua ratione fata sinant.
o Quæ Carthaginem aliquando eversura esset.
* Longe, lateque imperantem, victoremque.
p Ita esse in fatis.
q Quo prælata fuit Junoni, & Palladi Venus in certamine formæ. sunt, qui referant *injuriam* ad fab. Antigones filiæ Laomedontis, quæ cum Junone contendebat de pulchritudine. Ovid. 6. Met. r Trojanos invisos propter auctorem Dardanum Jovis ex Electra filium: referri malo ad Heben filiam Junonis remotam à ministerio pocillandi, admisso Ganymede. s Epiphonema. t Mirari hic subit Poetæ artificium, qui professus se Æneam à Trojæ oris; à Sicilia septimo erroris anno nunc primum producit, ut de Homero Flaccus. *In medias res, Non secus ac notas auditorem rapit.* u Spumans mare rostris navium ære armatis secabat. x Odii, vindictæ. y Abruptum indignantis exordium, z Ironicè. a Ἐνὸς δὲ λώβης ἀντὶ, μυρίων, &c. Lycophron de eodem Ajace. b Cassandram sc. ab Ajace Oilei f. in æde Palladis stupratam. c Furiosos amores. Insolentem potius insaniam, quia è naufragio in scopulos Geras enatans gloriatus se vel invita Pallade evasisse, pœnas dedit scopulo abrupto affixus fulmine. φῆ ϑ κεἰ μάλα πάντες ὀλύμπιοι, &c. Calaber. 14. l. d Habet & Pallas, i. e. summa regio aeris suum fulmen, sed Jovi acceptum. Servius hic 4. genera adducit. 1 Disjiciens. 2 Transfigens. 3 Corripiens. 4 Infigens. Senec. 2. Nat. quæst. c. 14. Jovi tribuit tres manubias.

Ast ego, quæ divum e incedo regina, Jovisque
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero; & quisquam numen Junonis adoret
f *Prætereà? aut supplex aris imponat honorem?*
Talia flammato secum dea corde volutans,
g *Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Austris,*
Æoliam venit. hic vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos, tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure h *montis*
Circum claustra fremunt: celsa sedet i *Æolus arce,*
Sceptra tenens, mollitque k *animos, & temperat iras.*
Ni faciat; maria, ac terras, cælumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens; l *molemque, & montes insuper altos*
Imposuit: m *regemque dedit, qui fœdere certo*
Et premere, & laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
Æole (namque tibi divum pater, atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus, & tollere n *ventos)*
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
o *Ilium in Italiam portans,* p *victosque* q *penates.*
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes:
Aut age diversas, & disjice r *corpora ponto.*
Sunt mihi bis septem præstanti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Dejopea jam
Connubio a *jungam stabili,* b *propriamque dicabo:*
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole c *parentem.*
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes
Explorare labor; mihi jussa capessere fas est.

e Ad Majestatem, & incessus gravitatem refert. inde ἡρῶον βαδίζει.
f Postea, vel propterea.
g Æolias insulas, Liparen, Hieran, Strongylen, quæ regia Æoli, Didymen, &c
h Circum claustra montis.
i Æolus, qui Vulcanis insl. imperitavit, cur ventorum rex fingatur, vide Diod. l. 5. & Strab. l. 1. & Cœl. Rhodig. l. 20. c. 18.
k Proprie A'νέμους. 2. Georg. animosi Euri.

l Molem montium. Hendiadys. m Æolum. n Al. *vento*. o Reliquias rerum Ilienſium. p Adeoque nec ſibi tuendis, aut vindicandis ſufficientes. q Alii Apollinem, & Neptunum penates eſſe putant Trojæ conditores; Alii Jovem, Junonem, Minervam, aeris præſides, per quos penitus ſpiramus, &c. qui penitus nos regunt ratione, caloie, ac ſpiritu. Macrob. 3. l. Saturn. 4. c. Arnob. l. 3. adverſ. gentes. r Hominum, *vel* navium. a Nuptiarum ſc. præſes, *cui vincla jugalia curæ*. b Peculiarem, & perpetuam, *propria hæc ſi dona fuiſſent*. 6. Æneid. c Nubem ſc. fœtam aeris, & ventis gignendis materiam aptam.

Tu mihi quodcunque d hoc regni, tu ſceptra, Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere divum,
d Nimborumque facis, tempeſtatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit e in latus: ac venti velut agmine facto,
Qua data porta, fruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Una Euruſque, Notuſque ruunt, creberque procellis
g Africus; & vaſtos volvunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamorque virum, ſtridorque rudentum.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli; & crebris micat ignibus æther;
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ h ſolvuntur frigore membra.
i Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: k O ter que, quaterque beati,
Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere: O Danaum fortiſſime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe? l tuaque animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi m ingens
Sarpedon, ubi tot Simois correpta ſub undis
Scuta virum, galeaſque, & fortia corpora volvit.
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum n adverſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum o prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo præruptus aquæ mons.

d Ventis quippe Æoliis præſtatur materies ab aere moto.
e Unde oblique ruunt venti τλάγιοι.
f Repetita multoties litera canina fremitum ventorũ ſignat.
g Zephyrus. mox enim *Eurum ad ſe, Zephyrumque vocat.* & Hom. 5. Odyſſ. Εὖρός τε, Νότος τ' ἔπεσε, Ζέφυρός τε δυσαὴς.
h Calore, quo continentur membra, deficiente rigent extrema, ſolvuntur, tremunt. *i* *Non timuit lethum, genus at miſerabile lethi* Heros. Cum enim animam crediderit antiquitas eſſe igneam, naturæ ejus maxime contrarium ducebat in aquis extingui. Syneſ. 4. ep. eo magis, quod nullum daretur ſpecimen fortiter moriendi. Ariſt. Eth. 3. l. 6. cap. *k* Non ex ſuperſtitioſa numeri obſervatione, ut vult Macrob. 1. l. in ſom. Sc c. 6. ſed Homerum imitatus Τρὶς μάκαρες Δαναοὶ, καὶ τετράκις Odyſſ. ε. *l* A Diomede ictu ſaxi fuſus prope interierat, niſi à matre ſubtractus fuiſſet. Il. 8. & 5. Neptuno hoc intimante. *m* Jovis fil. procerus, fortis. Il. 6. *n* Italiam enim petentibus contrarius eſt Aquilo. *o* Avertit ſe prora adverſo cedens Aquiloni, datque latus undis.

Hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa p *latentia torquet;*
q *Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus* r *Aras,*
Dorsum immane mari summo, tres Eurus ab alto
In brevia, & s *Syrtes urget (miserabile visu)*
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,
Ipsius ante oculos ingens t *à vertice pontus*
In puppim ferit; excutitur, pronusque u *magister*
Volvitur in caput. ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, & rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vasto:
x *Arma virum, tabulæque, & Troja gaza per undas.*
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, & qua grãdævus Alethes.
Vicit y *hyems: laxis laterum compagibus omnes*
Accipiunt inimicum z *imbrem, rimisque fatiscunt.*
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hyemem sensit Neptunus, & imis
Stagna refusa vadis: graviter commotus, & alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disjectam Æneæ toto videt æquore classem,
Fluctibus oppressos Troas, a cœlique ruina.
Nec latuere dolis b *fratrem Junonis, & iræ.*
Eurum ad se, Zephyrumque vocat: dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Jam cœlum, terramque meo sine numine venti,
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
c *Quos ego. sed motos præstat componere fluctus:*
Post mihi d *non simili pœna commissa luetis.*

p Cæca, & ὐφάλως, *vel*, in hac tempestate non apparentia.

q Cæca hæc tempestas induxerat confusum Hyperbaton, sic explicandum. Quæ saxa in mediis fluctibus Itali vocant *Aras*, quæ in modum dorsi exstant in summo mari.

r Scopulos quosdam inter Africam, & Sardiniã, ad quos primo bello Punico fœdus ictũ est inter Romanos, & Carthaginenses.

Jos. Scal. omnes crepidines, & dorsa maris *Aras* dici ait.

s Duæ sunt Syrtes in sinu Africo, trahentes ad se cum æstu arenas, & naves, à σύρω, traho. t Desuper. Odyss. ε. Ὡς ἄρα μιν εἰσῶντ' ἔλασεν μέγα κῦμα κατ' ἄκρης. u Leucaspis. l. 6. x Remi, hastæ, scuta, tabulæ, vestes, tapetes, &c. y Tempestas, χειμών. z Neptuni imbrem. i. e. aquam marinam. a Imbre, fulgure, tonitru. b Neptunum. c Ἀποσιώπησις. Quos ego ulciscerer, si quidem vacaret: sed motos, &c. d Non tam levi, non hac verborum.

e *Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:*
Non illi imperium pelagi, sævumque tridentem,
Sed mihi f sorte datum: tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos: illa se jactet in aula
Æolus, & clauso ventorum carcere regnet. 145
Sic ait, & dicto citius tumida æquora placat,
Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
g *Cymothoe simul, & Triton adnixus acuto*
Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti,
Et vastas aperit Syrtes, & temperat æquor, 150
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus,
Jamque faces, & saxa volant, furor arma ministrat:
Tum pietate gravem, ac meritis si forte h virum
quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant: 156
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet:
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloque invectus i aperto
Flectit k equos, l curruque volans dat lora secundo.
Defessi Æneadæ, quæ proxima littora, cursu 161
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
m *Est in secessu longo locus: insula* n *portum*
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, inq; sinus scindit sese unda reductos. 165
Hinc, atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice latè
Æquora tuta silent. o tum sylvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrũ. 170
Intus aquæ dulces, p *vivoque sedilia saxo,*
Nympharum domus. hic fessas q *non vincula naves*

e Fallun-tur, qui Servium audiunt, & Macrobium exponentes, *sedatè, & deliberatè. Maturè*, inquit Agellius lib. 10. cap. 11. nunc significat *properè*, & *cito*, &c. Neque enim ex mente, aut majestate Neptuni fuerat, ventorum discessum precariis, & disertis verbis mitigare, sed pro imperio, & re præsenti jubere. Rationes,

& auctoritates verbi hujus vide apud Fr. Floridum 5. libr. succisiv. cap. 11. *f* Communi, qua cuique Deorum munus suum contigit, vel illa, qua divisum est mundi imperium inter tres fratres, Jovem, Neptunum, Plutonem. *g* Propric. fluxu enim celeri undarum *κυμάτων*, & æstu fluctus *Τεταῶν*, expediuntur, quæ hæserant naves. *h* Ad gravitatem viri exprimendam gravatur versus monosyllaba. *i* Sereno. *k* Marinos. *ἱππονέμπτης*. vide Scal. exer. 226. 7. *l* Volans curru dat lora illi secundo. Al. leg. *currui*. *m* Descriptio hæc portus; adumbrata est ad illum Homeri 13. Od. cui geminam vide apud Livium l. 26. Novæ Carthaginis in Hispania. *n* In ostio recedentis sinus objecta mari portum facit. *o* Sylvæ desuper obumbrant sinum, ad modum scenæ, quæ inumbrat theatrum, à *σκιὰ*. *p* Naturali. *q* Usque adeo tranquillus erat portus.

Ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.
Huc septem Æneas collectis navibus r *omni*
Ex numero subit: ac magno telluris amore
Egressi optata potiuntur Troes arena,
Et s *sale tabentes artus in littore ponunt.*
Ac primum silicis scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum t *Cererem corruptam undis, Cerealiaque arma*
Expediunt fessi rerum: frugesque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.
Æneas scopulum interea conscendit; & omnem
Prospectum late pelago petit, Antheasiqua
Jactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus u *arma Caici.*
Navem in conspectu nullam, tres littore cervos
Prospicit errantes: hos tota armenta sequuntur
A tergo, & longum per valles pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu, celeresque sagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates.
Ductoresque ipsos primum capita alta ferentes
Cornibus x *arboreis sternit; tum vulgus, & omnem*
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam:
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum navibus
æquet.
Hinc portum petit, & socios partitur in omnes.
Vina, bonus quæ deinde cadis onerarat y *Acestes*
Littore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Dividit; & dictis mœrentia pectora mulcet:
O socii, (neque enim ignari sumus z *ante malorum)*
O passi graviora, dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem, penitusque a *sonantes*
b *Accestis scopulos; vos & Cyclopea saxa*
Experti; revocate animos, mœstumque timorem
Mittite. forsan & hæc olim meminisse juvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere Trojæ.
Durate, & vosmet rebus servate secundis.
Talia voce refert, curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt, dapibusque futuris.

r Ex viginti.
s Salsa aqua.
t Fruges aqua marina corruptas, & instrumenta necessaria frugibus prius torrendis, siccandisque, dein terendis. Neque enim admitto, quod hic inculcant. ὕστερον πρότερον.
u Insignia Caici, vel navis παράσημον in puppi. ut l. 10. *aurato fulgebat Apolline puppis.*
x Ramosis. 7. Ecloga. *Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.*
y Rex Siciliæ, de quo plura Æneid. 5.
z Conjunctim legi volunt *ante malorum*. Sed quorsum tanta subtilitas? cum Homerus Odyss. 12. unde hic locus sumitur, habeat, Ω φίλοι ἦ γάρ πω τι κακῶν ἰδαήμονες ἔσμέν. &c. a *Scyllam, & cærulcis canibus resonantia saxa*. l. 3. Æn. b Appropinquastis, non adiistis. 5. Æn.

Tor-

Tergora diripiunt costis, & c viscera nudant.
Pars in frusta secant, verubusque d trementia figunt:
Littore e ahena locant alii, flammasque ministrant.
Tum victu revocant vires; fusique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguisque ferinæ.
f Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt:
Spemque, metumque inter dubii, seu vivere credant:
Sive extrema pati, nec jam exaudire g vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci casum gemit, & crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Et jam finis erat, h cum Juppiter æthere summo
Despiciens mare velivolum, terrasque jacentes,
Littoraque, & latos populos, sic i vertice cœli
Constitit, & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Tristior, & lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus. O qui k res hominumque, deumque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus tot funera passis
Cunctus l ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, m volventibus annis,
Hinc fore ductores revocato à sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus: quæ te genitor sententia vertit?
Hoc equidem occasum Trojæ, tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. quem das finem, rex magne, laborum?
n Antenor potuit mediis elapsus Achivis

c Carnes ad epulas: utrumque enim significant viscera, & carnes, & exta.
d Etiamnum palpitantia.
e Non ad lavandas solum, ut volunt interpretes, sed & ad elixandas carnes, quæ etiam veteribus in usu, probat Jos. Castilio. 3. c. Var. lect.
f Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος, καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο Homer. non semel.
g Ex more, ut quos amiserant peregre, desiderabantq;, inclamarent ter, ut habet Hom. Odyss. 9. Πρίν τινα τῶν δειλῶν τρὶς ἑτάρων τε ἕκαστον ἀῦσαι. *Relictum clamassent, ut littus Hyla, Hyla omne sonaret.* h Scite miscentur consilia Deorum. *Non enim*, inquit Petronius, *res gestæ versibus comprehendendæ sunt, &c. Sed per ambages, Deorumque ministeria, & fabulosum sententiarum tormentum præcipitandus est liber impetus, &c.* i Hom. ἀπὸ κρατὸς, κορυφῆς, Διὸς Ὀλύμποιο. k Res Deum regis nutu, ac imperio; hominum fulmine, eoque præsagiente, terrente, puniente. l Ne Italiam appellant. m Revolutis, περιπλομένων. infra *volvendis mensibus orbes.* Lucret. 5. l. *per cœlum Solis volventia lustra.* n Proditor Trojæ cum Ænea, *ut quidam. Alii*, pacis, & reddendæ Helenæ auctores.

Illyricos penetrare sinus: atque intima tutus
Regna Liburnorum: & fontem superare Timavi:
Unde per o ora novem p vasto cum murmure montis
It mare præruptum, & pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum, & genti q nomen dedit, r armaque fixit
Troia: nunc placida compostus pace quiescit.
Nos tua progenies, cæli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amissis unius ob iram
Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum sator, atque deorum,
Vultu, quo cælum, tempestatesque serenat,
Oscula s libavit natæ: dehinc talia fatur.
Parce metu, Cytherea, manent immota tuorum
Fata tibi; cernes urbem, & promissa t Lavini
Mœnia, sublimemque feres ad sidera cæli
Magnanimum Æneam: neque me sententia vertit.
u *Hic tibi (fabor enim: quando hæc te cura remordet,*
Longius & volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia; populosque feroces
Contundet, moresque viris, & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternaq; transierint Rutulis hyberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur, (Ilus erat dum res stetit Ilia regno)

• Nō ostia, per quæ fluit Timavus in mare; (quæ crux auctores, & interpretes male habet) sed fōtes, qui inter Aquilejam, & Tergeste sex erumpunt ex antris saxei collis. septimum his adjiciunt in palude ortum: sic cōstat numerus à Strabone ex Polybio citatus. ut vero conficiatur numerus novenus nostri auctoris, & Melæ, adsciscendi duo, ex lacu Rubri Saxi unus; è fl. S. Antonii alter. *p* Timavus per cuniculos quosdam ab adfluxu maris patitur incrementum; ita ut lenis, dulcisque in refluxu: ubi tamen mare æstu suo intumuit, ingenti fragore, ac mugitu saxei montis, per complura illa spaciosa ora prorumpit, & arva inundat. adi Cluverium l. 1. *Italiæ* antiquæ c. 20. *q* Primum Antenoridas vocavit: postea ab augurio *Patavium*. *r* Ut victor, & compos voti: qui rerum fortiter, ac feliciter gestarum monumenta erigunt, arma figunt, & paginam, 3. Æn. *Ære cavo clypeum magni gestamen Abantis Postibus adversis figo, & rem carmine signo*. *s* Leviter tetigit. Oscula volunt esse religiosi officii, suavia, & basia voluptatis. *t* Primum in Latio à Trojanis conditum Lavinium, Var. l. 4. de L. L. *Urbique dabit Lavinia nomen.* 12. Æneid. *u* Longa hæc Rom. historiæ series, vel nota est, vel petenda ex Livio, Diodoro, Varrone, Plutar. Dionysio.

Trigin-

Triginta x *magnos volvendis mensibus orbes*
Imperio explebit, regnumque à sede Lavini
Transferet, & longam multa vi muniet y *Albam.*
Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub z *Hectorea: donec* a *regina sacerdos*
Marte gravis b *geminam partu dabit Ilia prolem.*
Inde c *lupæ fulvo nutricis* d *tegmine lætus*
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
Imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
Quæ mare nunc, terrasque e *metu, cœlumque fatigat,*
f *Consilia in melius referet, mecumque fovebit*
Romanos rerum dominos, g *gentemque togatam.*
Sic placitum: veniet h *lustris labentibus ætas,*
i *Cum domus Assaraci Phthiam, clarasque Mycenas*
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur k *pulcra Trojanus origine Cæsar,*
l *Imperium Oceano, famam qui terminet astris:*
Julius, à magno demissum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo m *spoliis Orientis onustum*
n *Accipies secura: o vocabitur hic quoque votis.*
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis:

x Solares, quorum singuli cõstant 12. mensibus volvendis. y Latii urbem à Lavinio distantem 12. milliaria, à Roma totidem. z Trojana, ab Æneæ Hectoris affine. a Ilia, Numitoris filia ex Marte gravida, sacerdos Vestalis. b Romulum, & Remum.

c Ferę ne; an Laurentiæ Faustuli uxoris, quæ Lupa; an quia expositorum infantium nutrices dictę lupæ, ut Cedrenus ait. d In memoriam nutricis, vel quia ipse venator. e Romæ, quæ ventura olim est excidio suæ Carthagini. supra. f Conciliatam Romanis secundo bello Punico refert ex Ennio Servius. v. Horat. lib. 3. Od. 3. g Aliæ gentes erant tunicatæ, palliatæ, braccatæ, Romana togata, à Lydis. Tertull. de pallio. h Lustrum alii quatuor annorum statuunt; alii quinque absolutorum; alii, exacto quadriennio ineuntis quinti, ut sit idem cum Olympiade. i A Paulo Æmilio victa Macedonia, à Mummio Achaja. 5. Æn. k Propter Venerem, à qua Cæsares originem ducebant. l *Imperium suum ultra Solis vias, & ipsius Oceani limites propagavit.* Minutius de Roma. si de Augusto intelligere libet, referas ad somnium Acciæ, quæ somniavit, se concepisse ex Apolline, visceraque sua in cęlum tolli, & per omnem terram extendi. m Ex bello Pharsalico, & Pontico; devictis regibus, qui auxilia tulerunt Pompejo. n In Deos relatum. o Eclog. 5. *Damnabis tu quoque votis.* Meruit quippe post mortem aram, fastigium, flaminem.

p Cana fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus
Jura dabunt: diræ ferro, & compagibus arctis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
q Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait, & Majæ genitum demittit ab alto,
Ut terræ, utque novæ patcant Carthaginis arces
Hospitio Teucris: ne fati nescia Dido
Finibus arceret. volat ille per aera magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris:
Et jam jussa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente deo; in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemque benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos, quas vento accesserit oras;
Qui tenecant (nam inculta videt) hominesne, feræne,
Quærere constituit, sociisque r exacta referre.
Classem in convexo nemorum sub rupe cavata
Arboribus clausam circum, atque horrentibus umbris
Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater media sese tulit obvia silva,
Virginis os, habitumque gerens, & virginis arma
s Spartanæ: vel qualis equos Threissa fatigat
t Harpalice, Volucremque fuga prævertitur u Hebrum.
Namque humeris de more x habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque y comas diffundere ventis,
Nuda genu, z nodoque sinus collecta fluentes.
Ac prior: Heus, inquit, juvenes, monstrate, mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra, & a maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus. at Veneris contra sic filius orsus:

p Post Julium imperante Augusto, qui Fidei solēne instituit & Flaminem; qui religionem Vestalium restauravit. ipse Pontifex Max. qui leges Julias, & Sumptuarias tulit, Justitiam sanxit, Concordia, & pace per orbem propagata, templum Jani clausit.

q Belli imaginem, inquit Pli. l. 35. c. 10. restrictis à tergo manib. ab Apelle pictam Augustus in foro suo dicavit.

r Exquisita, explorata.

s Virgines Spartanæ, ex instituto Lycurgi, venationibus, cursu, lucta, palæstra exercebantur. t Quæ Getas equites perniciissimo assequuta cursu, partem ab iis captam in libertatem asseruit. u Fl. Thraciæ. x Viribus suis aptum. y *Incomptum Lacænæ More comam religata nodum*. Horat. z Succincta, quo expeditior esset ad cursum. a Variegatæ lyncis à se interfectæ spoliis indutam.

Nulla tuarum audita mihi, neq; visa sororum.
O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat: b dea certe,
An c Phœbi soror, an Nympharum sanguinis una,
Sis d felix, nostrumque leves quæcunque laborem:
Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Jactemur, doceas: ignari hominumque, locorumque
Erramus, vento huc, vastis & fluctibus acti:
e Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tum Venus: haud equidem tali me dignor f honore.
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
g Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem,
Sed fines Libyci, genus h intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
i Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, & magno miseræ dilectus amore
Cui k pater l intactam dederat, primisque jugarat
m Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, n scelere ante alios immanior omnes,
Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
Impius ante o aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, p securus amorum
Germanæ; factumque diu celavit: & ægram,
Multa malus simulans vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris.
q Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit: r cæcumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam, patriaque excedere suadet,
Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus, & auri.
His commota fugam Dido, sociosque parabat:
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naves, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro: portantur avari

b Εἰ μέν τις θεὸς ἐσσι, &c. Odyss. 6.
c Quod ab arcu, pharetra, & habitu conjicere licet.
d Propitia.
e Numini tuo gratidebitam solvemus hostiam.
f Sacrificii. neque enim Dea sum, sed virgo Tyria, cui mos est gest.
g Terræ hujus, quæ Libya est, partem hanc incolunt Pœni ex Tyro urbe Phœniciæ, cui olim imperavit Agenor, huc advecti ab Elisa, Didone.
h Studiis asperrimæ belli.
i Pygmalionem. Adi lib. 18. Justini. *k* Belus. *l* Virginem. *m* Auspiciis, quæ cum omni negotio, tum nuptiis maxime adhibita. *n* Ipsos etiam furiosos scelere superat. *o* Herculis, cujus erat sacerdos. *p* Nihil respiciens, aut misertus sororem, quę misere amabat Sichæum. *q* Per se quidem pias: sed ante quas crudeliter interfectus est Sichæus. *r* Hactenus celatum, & occultum.

Pygmalionis opes pelago, dux fœmina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem:
Mercatique solum, facti de nomine ſ *Byrsam,*
Taurino quantum possent circundare t *tergo.*
Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens à pectore vocem:
O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet u *annales nostrorum audire laborum:*
Ante diem clauso componet vesper olympo.
Nos Troja antiqua (si vestras forte per aures
Trojæ nomen iit,) diversa per æquora vectos
x *Forte sua* Libycis *tempestas appulit oris.*
y *Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste penates*
Classe veho mecum, fama super æthera notus:
Italiam quæro z *patriam, & genus ab Jove summo.*
Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus:
Vix septem convulsæ undis, Euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europa, atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus, medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus, auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi a *reduces socios, classemque relatam*
Nuncio, & in tutum b *versis aquilonibus actam:*
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Aspice c *bis senos lætantes agmine cygnos,*
Æthereа quos lapsa plaga d *Jovis ales aperto*
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt stridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere:
Haud aliter puppesque tuæ, pubesque tuorum
Aut portum tenet: aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, &, qua te ducit via, dirige gressum.
Dixit: & avertens rosea cervice refulsit:
e *Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem*

ſ Βύρσα significat corium. Sed Joſ. Scal. in Feſtum vult tranſpoſitione Græca dici pro בצר *arx, turris, locus munitus.*

t Tergore.

u Relationem. Annales proprie fuerunt tabulæ, in quas ſingulorum annorum res geſtæ referebantur à Pontifice max. 3. l. 2. c. Sat. Macrob.

x Caſu. *alii* vi.

y Εἰμ' Ὀδυσσεύς. & νοί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει Odyſſ. ι.

z E Corytho .n. urbe Hetruriæ ortus eſt Dardanus gentis noſtræ auctor, & ipſe ex Jove natus.

a Incolumes.

b Ponentibus, vel converſis: namque ſupra, ſtridens Aquilone procella velum adverſa percuſſerat.

c Auſpicata omnia, & apta; numerus, volatus, cantus avium.

d Aquila, Jovis pinnata ſatelles. cum relatione ad Aquilonem.

e Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται, Il. α.

Spiravere ; pedes f *vestis defluxit ad imos :*
Et vera g *incessu patuit dea . Ille, ubi matrem*
Agnovit , tali fugientem est voce secutus .
Quid natum toties crudelis h *tu quoque falsis*
Ludis imaginibus? cur i *dextræ jungere dextram*
Non datur , ac veras audire , & reddere voces?
Talibus incusat , gressumque ad mœnia tendit .
At Venus obscuro gradientes k *aere sepsit :*
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu :
Cernere ne quis eos ; neu quis contingere posset ,
Molirive moram , aut veniendi poscere causas .
Ipsa Paphum sublimis abit , sedesque revisit
Læta suas : ubi templum illi, centumque Sabæo
l *Thure calent aræ , sertisque recentibus halant.*
Corripuere viam interea , qua semita monstrat:
Jamque ascendebant collem , qui m *plurimus urbi*
Imminet , adversasque aspectat desuper arces.
Miratur molem Æneas, n *magalia quondam:*
Miratur portas , strepitumque , & o *strata viarum .*
Instant ardentes Tyrii , pars ducere muros,
Molirique arcem , & manibus subvolvere saxa :
Pars p *optare locum tecto , & concludere sulco .*
Jura, magistratusque legunt, sanctumque senatum .
Hic portus alii effodiunt : hic alta theatris
Fundamenta locant alii ; immanesque columnas
Rupibus excidunt , scenis decora alta futuris.
¶ *Qualis* r *apes æstate nova per florea rura*
Exercet sub sole labor , cum gentis adultos
Educunt fœtus ; aut cum liquentia mella
Stipant , & dulci distendunt nectare cellas ;
Aut onera accipiunt venientum ; aut agmine facto
Ignavum fucos s *pecus à præsepibus arcent.*

f Succincta prius , *nodoque sinus collecta fluentes*, ut supra.
g Deorum quippe incessus est continuus, & æqualis, non dimotis pedibus neq; transpositis, ἀλλὰ κατὰ ῥύμην αἰέρσιν, καὶ ὁρμὴν ἀπαραπόδιστον. Heliodor.
h Non secus atque Juno, cæteraque numina adversa.
i Cõventu, mutuoque frui colloquio.
k Nebula. Odyss. 7. & 13. Ulysses à Minerva tegitur nebula.

l Thure, & floribus tantum sacra Veneri fiebant, non hostiarum sanguine. *m* Altus 3. milliaria . *n* Afrorum *varis habitata mapalia tectis* · Georg. 3. l. *o* Vias lapide constratas . *p* Locum tectis sulco, quasi urbi mœnia aratro designare . ab ὄπτω considero . Alii leg. *aptare* . *q* Forum, & locum juri dicundo, curiam Sanctissimo senatus ordini, & magistratibus ; Theatrum . Sic corpori , animæ , ornamentis Reip. consulitur . *r* Labores hosce apum, de iis versus prope eosdem, & quæ nos ibi ; vide 3. Georgic. *s* Proprie quod πέκεται. ovis. Sed pecus, inquit Isidor. 12. l. dicimus quicquid humana lingua, & effigie caret.

Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum jam mœnia surgunt,
Æneas ait, & fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris, neque cernitur ulli.
t Lucus in urbe fuit media, lætissimus umbra;
Quo primum jactati undis, & turbine Pœni
Effodere loco signum, quod regia Juno
Monstrarat, u caput acris equi: sic nam fore bello
Egregiam, & x facilem victu per sęcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum, & numine divæ:
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
Ære trabes: foribus cardo stridebat ahenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit: hic primum Æneas sperare salutem
Ausus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens; y dum quæ fortuna sit urbi,
Artificumque manus inter se, operumque labores
Miratur; videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque jam fama totum vulgata per orbem:
z Atriden, Priamumque, & sævum ambobus Achillem.
Constitit, & a lacrymans; Quis jam locus (inquit) Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En b Priamus: sunt hic etiam sua præmia c laudi:
d Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tangunt.
Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namq; videbat, uti bellantes Pergama circum

* Adjicietur mox templum. nullum enim veteribus templum erat sine luco, ut majorem religionem loci horror incuteret. u Idem refert Justinus l. 18. & ipsa Carthago olim *Caccabe* dicta, quod lingua Punica significat caput equinum. Cœl. Rhod. l. 18. c. 38. x Victoriis, ad vincendum, significatione activa, ajunt. Sed coacta, & quæ exemplo caret. *Alii* facili, & parabili contentam victu, ut Senec. 90. epist. *Sapiens facilis victu fuit.* y Dum miratur, quæ in magnifico templo pingebantur, Didonis fugam, equi caput, corium sectum, varios urbis casus. z Sanior hæc, atque expeditior lectio, quam probat Senecæ auctoritas 105. epist. alludens ad Catonem Cæsari, & Pompejo infestum; quàm quæ in vulgatis editionibus habetur, *Atridas, Priamumque*. a Ex χαρᾶς δακρυῤῥόων. b Priami famæ. c Virtuti, & patriæ fortiter, atque cum laude propugnatæ. d Hic etiam rerum nostrarum tristium miseratio, ut quæ cuivis accidere possunt.

Has

Hac fugerent Graii, & premeret Trojana juventus:
Hac Phryges: instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc f Rhesi niveis tentoria velis
Agnoscit lacrymans; primo quæ g prodita somno
Tydides multa vastabat cæde cruentus:
Ardentesque avertit equos in castra prius, quam
Pabula gustassent Trojæ, Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis h Troilus armis
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis; curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen. huic cervixque, comæque trahuntur
Per terram, & i versa pulvis inscribitur hasta.
Interea ad templum k non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades l passis, m peplumque ferebant
Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
n Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros;
Exanimumque auro corpus o vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
p Se quoque principibus permixtum agnoscit Achivis,
q Eoasque acies, & r nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina f peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens t exertæ cingula mammæ

e Insequeretur fugientes. impressionem enim facere est urgere cedentes.
f Regis Thracum, qui Trojanis auxilio venit, cum hac oraculi conditione, invictam fore urbem, si equi ipsius intra urbē pabulum gustassent, atque è Xantho fl. bibissent. Clausis autem portis cum extra urbem castra posuisset, à Diomede, & Ulysse speculatum missis, idque à Dolone rescientibus, cæsus est cum suis, avectique equi in castra Græcorum.

Il. 10. *g* A Dolone speculatore Trojano. *h* Priami filius. *i* Sulcatur hasta inversa, & per terram tracta. *k* Infensæ Trojanis, quorum tamen erat numen tutelare. *l* Sparsis in luctu, & supplicationibus, à pando. *m* Pallam pictam à Thene Antenoris uxore Palladi oblatam. *n* Il. 23. *o* Patri, Priamo supplici. Il. 24. *p* Æneid. 2. *Vadimus immissi Danais.* *q* Ab India sub Memnone, Hῦς, i. Auroræ filio profectas. *r* Indi, *& Mauro obscurior Indus*. Juv. *s* Cetris, scutis semiplenam lunam referentibus. Ἀσπίδα δῖον ἀλίγκιον ἄντυγι μήνης. Hθ' ..... ἤμισυ πεπληθυία. Calaber. 1. l. *t* Sinistræ nudatę. namque dextra adurebatur μάζα, quo expeditiores essent arcubus, hastisque in bello tractandis.

Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno:
Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit, magna juvenum stipante caterva.
¶ u Qualis in x Eurotæ ripis, aut per juga y Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille secutæ
Hinc, atque hinc glomerantur z Orcades: illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnes.
a Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi, regnisque futuris.
Tum foribus divæ, b media testudine templi
Septa armis, solioque altè subnixa resedit.
Jura dabat, legesque viris, operumque laborem
Partibus æquabat justis, aut sorte trahebat.
Cum subito Æneas concursu accedere magno
Anthea, Sergestumque videt, fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios; ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias advexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates:
Lætitiaque, metuque avidi conjungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, & nube cava speculantur amicti,
Quæ fortuna viris: classem quo littore linquant;
Quid veniant, cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes c veniam, & templum clamore petebant.
Postquam introgressi, & coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Juppiter urbem,
d Justitiaque dedit gentes frænare superbas;
Troes te miseri, ventis e maria omnia vecti,
Oramus; prohibe infandos à navibus ignes:
Parce pio generi, & propius res aspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare g penates
Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, h Hesperiam Graii cognomine dicunt,

a Οἵη δ' Ἀρτεμις, &c. Odyss. 6.
x Laconiæ fl.
y Deli inf. montis.
z Nymphę montium, ab ὄρος.
a Matris gratulatæ sibi filiæ formam. pulchra gaudet Latona Diana. Juvenal. Sat. 10.
b In ipso ædis sacræ meditullio, inquit Apulejus 11. Met. Ante deæ simulachrum constitutum tribunal, &c.
c Subtrahendi naves, armandi eas, instruendique, vel, petentes pacem, gratiamque reginæ, contra incendium, quod parabant Tyrii in naves Trojanas. d Infrænes Numidas accolas subjugare, & imperio justo premere. e Per maria omnia. maria omnia circum, supra.
f Quibus naves nostras incendere parant tui Tyrii. g Ædes sacras, & profanas, quibus sui Penates patrii, & domestici. h Italiæ nomina, & rationes, cur dicta Argessa, Camasene, Hesperia, Ausonia, Oenotria, Italia, adi Ph. Cluverium 1. 1. Ital. Antiq. 1. c.

Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, i ducis de nomine gentem.
Huc cursus fuit.
Cum subito assurgens fluctu nimbosus k Orion
In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris,
Perque undas, superante salo, perque invia saxa
Dispulit. huc pauci vestris adnavimus oris.
Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.
Bella cient, l primaq; vetant consistere l terra.
Si genus humanum, & mortalia temnitis arma,
m At sperate Deos memores fandi, atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo justior alter
Nec pietate fuit, nec bello major, & armis.
Quem si fata virum servant, si vescitur aura
Æthereа, nec adhuc crudelibus occubat umbris:
n Non metus, officio nec te certasse priorem
Pœniteat. sunt & Siculis regionibus o urbes,
Armaque, p Trojanoque à sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem;
q Et sylvis aptare trabes, & stringere remos.
Si datur Italiam, sociis, & rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti, Latiumque petamus.
Sin absumpta salus, & te, pater optime Teucrum,
Pontus habet Libyæ, nec spes jam restat Iuli:
At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Acestem.
Talibus Ilioneus. cuncti simul r ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido vultum demissa profatur:
Solvite corde metum, Teucri; secludite curas.
Res dura, & regni novitas me talia cogunt
Moliri, & l late fines custode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Trojæ nesciat urbem?
Virtutesque, virosque, & tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;

i Non itaque ab *i*-ταλῷ bove, ut volunt quidam.
k Constellatio nautis infesta, ortu suo, & occasu tempestates ciens. oritur autem 6. Cal. Jul.
l Littore, quod jure gentium omnibus patere debet.
m Certo scitote, atque expectate Deos remuneratores justi fore, atque injusti: Ἐλπίσας δὲ μόνον ἐπ' ἀγαθῷ, ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι τῇ τῶ μέλλοντ' ἐνβάσ{λέγεται παρ' Ατ-τικοῖς. Suidas. quæ etiam significatio manet in voce Hispanica, *sperar.*
n Non metus sit, neque te pœniteat ultro bene de illo meruisse. legitur, & *Officio nec te certasse*. *o* Cives, & auxilia. Al. *Arva*. *p* Rex Siciliæ, ex Hegesta Trojani Hippotæ filia, & Crinisо fl. oriundus. *q* Remos è sylvis incidere, ut l. 4. *r* Adsensum profitebantur fremitu oris, non concussione armorum, pro more militari. *s* Adversus Pygmalionem, Iarbam, accolas.

t *Nec tam aversus equos Tyria sol jungit ab urbe.*
Seu vos u *Hesperiam magnam, Saturniaque arva,*
Sive x *Erycis fines, regemque optatis Acestem:*
Auxilio tutos dimittam, opibusque juvabo.
Vultis & his mecum pariter considere regnis?
y *Urbem quam statuo, vestra est: subducite naves:*
Tros, Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam rex ipse z *noto compulsus eodem*
Afforet Æneas. equidem per littora certos
Dimittam, & Libyæ lustrare extrema jubebo:
Si quibus ejectus sylvis, aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,
Et pater Æneas, jamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior Æneam compellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides, classem, sociosque receptos.
a *Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi*
Submersum: dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, & in æthera purgat apertum.
Restitit Æneas, claraque in luce refulsit:
Os, humerosque deo similis. namque ipsa decorem
Cæsariem nato genitrix, lumenque juventæ
b *Purpureum, & lætos oculis afflarat honores.*
c *Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo*
Argentum, d *Pariusve lapis circumdatur auro.*
Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
Troius Æneas, Lybicis ereptus ab undis.
e *Sola infandos Trojæ miserata labores,*
Quæ nos, reliquias Danaum, terrâque, marisque
Omnibus exhaustos jam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo socias. grates persolvere dignas,
Non opis est nostræ, Dido: nec quicquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
f *Di tibi,* g *si qua pios respectant numina, si quid*
Usquam justitiæ est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt

* Qui regiones à Sole remotiores incolunt, stupidi sunt, & barbari. Arist. 1. Polit.

u Italiam, Latium.

x Siciliam, cujus rex Eryx Veneris, & Butę filius, l. 5.

y Alii, Urbem, quam statuo; vestra est, hoc sensu: vultis urbem, quam statuo; vestra est.

z Vento, Synec. namque ab Aquilone huc cõpulsi erãt.

a Orontes. Supra, *Unam, quæ Lycios, fidumque vehebat Orontem,* &c.

b Roseum niveo mistum. ὡς δ' ὅτε τις τ' ἐλέφαντα γυνὴ Φοίνικι μιήνῃ, juventæ gratiam.

c *Quale per artem Inclusum buxo, aut Orycia terebintho lucet ebur*: lib. 10.

d Marmor ex insula Paro.

e Exterorum: namque exceperat errantes Anius, Helenus: sed hi propinquitate conjuncti, & amicitia. f *Naufragis, & advenis benefacimus*, inquit Seneca 1. l. de Benef. *illi discedunt debitores, debitores nobis Deos delegant, precanturque, ut illi pro se gratiam referant.* g Si qua numina, quæ justitiam respiciant, & rectas mortalium actiones, mentesque advertant.

Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, h *dum montibus umbræ*
Lustrabunt convexa, i *polus dum sidera pascet:*
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt:
Quæ me cumque vocant terræ. Sic fatus amicum
Ilioneа petit dextra, lævaque Serestum,
Post alios, fortemque Gyam, fortemque Cloanthum.
Obstupuit primo aspectu Sidonia Dido,
Casu deinde viri tanto, & sic ore loquuta est:
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis k *immanibus applicat oris?*
Tu ne ille Æneas, quem Dardanio Anchise
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem l *Teucrum memini Sidona venire,*
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, & victor ditione tenebat.
Tempore jam ex illo casus mihi cognitus urbis
Trojanæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum m *antiqua Teucrorum à stirpe volebat.*
Quare agite, ô tectis juvenes succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Jactatam, hac demum voluit consistere terra:
Non ignara mali, miseris succurrere disco.
Sic memorat; simul Æneam in regia ducit
Tecta; simul divum templis indicit n *honorem.*
Nec minus interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum o *horrentia centum*
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos:
p *Munera, lætitiamque dei.*

h Quamdiu umbræ lustrabunt convexa, i. e. latera, & ambitus montium.
i Ex opinione vet. philosophorum, qui putabant, astra ali humoribus marinis, fluvialibus, terrenis.
k Barbaris, sublesta fide, feris moribus, rapto viventibus; quorum injurias, etiam nos novos incolas cogit res dura, amoliri, & *latè fines custode tueri.*
l Telamonis filium ex Hesione, qui quoniam à Trojano bello fratris Ajacis mortem non ultus rediit, à patre non exceptus, Salamine exul, Sidona venit, & cum patre meo Belo Cyprum inf. vastavit; ibique novam Salamina condidit. inde mihi nota omnia de Græcis, & Trojanis. *m* Non tantum ab Hesione regis Laomedontis filia, sed à Teucro, qui in Troade cum Dardano genero regnavit. unde Trojani Teucri dicti. *n* Sacrificii, supplicationum, festi convivii. *o* Sues C. quorum terga setis horrebant. *p* Bacchi læta munera, vinum. ut infra, *Adsit lætitiæ Bacchus dator.* Agellius legi vult *dii* pro *diei*, quem adi l. 9. c. 14.

At domus q *interior regali ſplendida luxu*
Inſtruitur, mediiſque parant convivia tectis.
Arte laboratæ r *veſtes, oſtroque ſuperbo:*
Ingens ſ *argentum menſis, cælataque in auro*
Fortia facta patrum, ſeries longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiquę ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem;
Aſcanio t *ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.*
Omnis in Aſcanio chariſtat cura parentis.
Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre jubet, pallam ſignis, auroque rigentem,
Et u *circumtextum croceo velamen acantho,*
Ornatus x *Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,*
Pergama cum peteret, y *inconceſſoſque Hymenæos,*
Extulerat matris Ledæ mirabile z *donum.*
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, colloque monile
a *Baccatum,* & b *duplicem gemmis, auroq; coronam.*
Hæc celerans iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia, ut faciem mutatus, & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque c *furentem*
c *Incendat reginam, atque* d *oſſibus implicet ignem.*
Quippe domum e *timet ambiguam, Tyrioſque bilingues.*
Urit atrox Juno: & ſub f *noctem cura recurſat.*
Ergo his aligerum dictis affatur amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia ſolus,
Nate patris ſummi, qui tela g *Typhoea temnis;*
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Littora jactetur odiis Junonis iniquæ,
Nota tibi, & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe h *Junonia vertant*
Hoſpitia: i haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis, & cingere flamma

q Ad magnificentiã convivii facit receſſus penitior.
r Aulęa, ſtragulaque purpurea.
ſ Scyphi, & alia vaſa argentea, aureaque à cęlatura, & vetuſtate precioſa, ut in quibus origo, incrementa, & res geſtæ regum Aſſyriorum inſculpta fuerint.
t Referat, nunciet.
u Cycladem, cujus oræ prætexebantur aureo opere, acanthum herbam referente.
x Græcæ, Lacedęmoniæ. Sic Homerus, Αργείης Ελένης.
y Paridis adulteri, ſeu raptoris.
z Et artificium ipſius, quod ipſa fecerat. a Margaritis diſtinctum. b Coronam auream duplici gemmarum ordine diſtinctam. c In furorem amoris impellat, incendatque. d Medullis inſinuet amoris ignem. e Ne ab infeſtę Junonis odio incitãti leves Tyrii res novas moliantur. f Nox enim ſolitaria, & curarum parens. g Quibus Juppiter Typhoeum cõfecit. h Junonis Carthagini ſuæ timentis. i Non omiſſura eſt hãc occaſionem, cujus in articulo, & momento totius negotii ſui quaſi cardo vertitur.

Regi-

Reginam meditor, nec quo se numine mutet;
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Quo facere id possis, nostram nunc accipe mentem.
Regius accitu chari genitoris ad urbem
l Sidoniam puer ire parat, mea m maxima cura;
Dona ferens pelago, & flammis restantia Trojæ.
Hunc ego sopitum somno super alta Cythera,
Aut super n Idalium sacrata sede recondam:
Ne qua scire dolos, o mediusve occurrere possit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
p Falle dolo, & notos pueri puer induc vultus:
Ut, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas, laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus, atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires q ignem, fallasque q veneno.
Paret amor dictis charæ genitricis, & alas
Exuit, & gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
r Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos; ubi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra.
Jamque ibat dicto parens, & dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate
Cum venit, s aulæis jam se regina superbis
t Aurea composuit sponda, u mediamque locavit.
Jam pater Æneas, & jam Trojana iuventus
Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
Dant manibus famuli lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, & x flammis adolere penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.
Necnon & Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum,

k Junonio, aut alio quovis.
l Carthaginem à Sidoniis, & Tyriis conditam.
m Spes nepotum, quibus debetur fato imperium Italiæ, Romæ, orbis.
n Montem Cypri, Veneri sacrum.
o Interventu suo importunus.
p Assume, teque illi assimila.
q Amoris.
r Physicè, irrigato scilicet à fumo, & vaporibus cerebro, quibus resolutis obstruuntur nervi, & meatus sensorii, impedituruque spirituum animaliumfluxus. s Quæ vel parietibus appensa, vel sub cameris extensa, ad defendendum pulverem. Horat. Sat. 8. l. 2. t Ipsa aureo insignis cultu? an sponda aurea per Synæresin? hoc potius. u Qui locus in lecti discubitorii, & triclinii ratione honestissimus: apud Numidas, inquit Salustius, præcipuè. Ergo Æneas in summo loco, ut l. 2. in imo Ascanius falsus, quem *gremio fovet insciа Dido, insideat quantus miseræ Deus*. x Libaminum nidore, & thuris odore suffire.

y Amorem conciliantes etiam in Cupidine dissimulante Deũ, & simulante puerum.
z Amori exitiali.
a Qui & ipse putabat hunc esse Ascanium suũ,
b Mandati sibi negotii à matre, quæ Acidalia dicta ab Acidalio fonte Bœotiæ, Veneri, & Gratiis sacro.
c Redivivo.
d Inter primam, & secundam mensam vacat libationibus, hilaritati, Musicæ.

y *Flagrantesque dei vultus, simulataque verba,*
Pallamq; & pictum croceo velamen acantho.
Præcipuè infelix z pesti devota futuræ
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phœnissa, & puero pariter, donisque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ, colloque pependit,
Et magnum a falsi implevit genitoris amorem,
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, & interdum gremio fovet; inscia Dido,
Insideat quantus miseræ deus. at memor ille
b *Matris Acidaliæ paulatim abolere Sichæum*
Incipit, & c vivo tentat prævertere amore
Jampridem residES animos, desuetaque corda.
d *Postquam prima quies epulis, e mensæque remotæ,*
Crateras magnos statuunt, & vina f coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina g gravem gemmis, auroque poposcit,
Implevitque mero pateram, h quam Belus, & omnes
A Belo soliti. tum facta silentia tectis.
i *Juppiter (hospitibus nam te dare jura loquuntur)*
Hunc lætum Tyriisque diem, Trojaq; profectis
Esse velis, nostrosque hujus meminisse minores.
Adsis lætitiæ Bacchus dator, & bona Juno:
Et vos ò cœtum Tyrii celebrate faventes.
Dixit, & in mensa k laticum libavit honorem,
Primaque libato l summo tenus attigit ore.
Tum m Bitiæ dedit n increpitans: ille impiger hausit

Spu-

hilaritati, Musicæ. *e* Fercula prioris mensæ; namque in mensa manente statuuntur crateres, & facta libatio. *f* Corolla florea, sertoque cingunt: aut mero ὑπερχειλεῖ ad labrum usque pocula implent. vide, quæ ad calcem 3. Georg. *Socii cratera coronant.* 3. Æn. *Anchises magnum cratera corona induit.* *g* Pateram ex auro gravem, gemmis distinctam, vetustate nobilem. *h* Quam Belus Priscus, & ab illo omnes reges Phœniciæ solebant implere in libationibus. *i* Dido libans precatur Jovem Xenium, i. hospitalitatis deum, Junonem Carthaginis præsidem, Bacchum lætitiæ datorem. *k* Vinum, laticum honorem, florem Liberi. *l* Modeste, & verecunde. *m* Sacerdoti primo. *ut alii*, magistro equitum. Nannius 5. misc. c. 8. *n* Moram, ille ergo *impiger hausit*.

Spumantem paterâm, & pleno se proluit auro.
Post alii proceres. citharâ p *crinitus Iopas*
q *Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.*
Hic canit 1 *errantem Lunam,* 2 *Solisque labores:*
3 *Unde hominum genus, & pecudes,* 4 *unde imber, & ignes;*
5 *Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones.*
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hyberni; vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrii, Troesque sequuntur.
Nec non & vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, r *longumque bibebat amorem,*
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa.
Nunc quibus Aurorę venisset [*filius armis;*
Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.
Imo age, & à prima dic hospes origine nobis
t *Insidias, inquit, Danaum, casusque tuorum,*
u *Erroresque tuos. nam te jam* x *septima portat*
Omnibus errantem terris, & fluctibus æstas.

o Vino ex aurea patera.
p Ex more citharœdorum, qui Apollinem præsidem suum crinitum æmulabantur.
q Canit ergo ab Atlante summo philosopho, & astronomiæ peritissimo edoctus carmen physicum.
1 Lunæ cursus varios secundum latitudinem, & altitudinem. 2 Solis cursus, ascensus, & descensus, unde longiores æstate diès, hyeme breviores. 3 Rerum ortus, & interitus hominum, cæterorumque animalium. 4 Causas meteororum. 5 Cœli, siderumque motus, situs, ortus, obitus. r Tractim, sensimque, *vel* alte fixum, mansurumque. [Memnon. t Argumentum secundi libri. u Argumentum tertii libri. x Septimus annus inchoatus. namque sub fine ejusdem Iris sub persona Beroes impellens Troadas ad incendium navium in Sicilia, ait; *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.*

ÆNEIDOS LIB. II.

ARGUMENTUM.

DIdonis voluntati morem gerens Æneas excidii Trojani seriem narrat; ea est hujusmodi. Græci decimo belli Trojani anno, attritis jam viribus, virtutique diffidentes, ad dolum confugiunt: nocteque ea, quæ urbis incendium antecessit, fugam simulantes, circa Tenedum latitant, relicto in agro Trojano equo ligneo tantæ magnitudinis, ut portis urbis recipi non posset: ejus utero lectissimum quemque

que procerum includunt. Trojani partim fraude Sinonis impulsi, partim Laocoontis supplicio territi, diruta muri parte, equum in arce statuunt. Nocte intempesta Græci à Tenedo profecti, per eam muri ruinam, qua equus erat introductus, urbem invadunt. Sinon reserato equi utero armatos emittit: omnia ferro, flammisque fœdantur. Æneas interim ab Hectore in somnis admonetur, ut sibi fuga consulat, deosque patrios incendio eripiat. Ille tamen honestam mortem turpi fugæ præferens, frustra in arma ruit. Satis feliciter primus impetus succedit Trojanis, donec Choræbi consilium sequuti, sumptis Græcorum armis, suorum telis obruuntur. Interea Priami regia oppugnatur, Priamusque ipse à Pyrrho Achillis filio interficitur. Æneas itaque frustra tentatis omnibus, cum jam nihil spei reliquum esset, sacra Anchisæ patri committit, eoque in humeros suos sublato, assumptisque Ascanio filio, Creusaque uxore fugam arripit. Græci à tergo insequuntur. In eo tumultu Creusam uxorem amittit: cujus quærendæ causa per totam urbem oberranti obvia fit uxoris umbra, virumque mortis suæ certiorem facit: ipse ad socios revertitur, quo jam magnus virorum, mulierumque numerus confluxerat, ejus auspicium, quocunque terrarum abducere vellet, sequi paratus.

* Ne forte, quas concepi,

* *Conticuere omnes, & intentique ora tenebant.*:

quasque in promptu habeo explicationes, variæque authotum sententiæ super hujus secundi libri historia, equi sc. Duratei insidiis, & Ilii excidio, ipsam equi molem exsuperent, atque adeo marginis exundantis terminum, *Nec recipi in portis, nec duci in mœnia possint*, veniam mihi præfato Lectorem, si cui curæ in tantum ambitiosæ sint, ut ex incertis velit hæc impenso studio reddere sibi incertiora, exorare liceat, ut Græcos auctores, qui tamen Græca hæc tradunt fide, adire velit; atque hi post Homerum, ejusque enarratorem Eustathium, maxime sunt Dictys Cretensis, Dares Phrygius, Tryphiodorus de Ilii excidio, Lycophron, & ejus commentator Is. Tzetzes, Q. Calaber, alias Cointus Smyrnæus libris 12. & 13. Lectione item digna erit Dionis Chrysostomi oratio Troica, *Quod Ilium non fuerit captum*. Hos deinde sequuti Latini, Petronius in ἁλώσεως tabula, Hyginus 108. Fab. & alibi: Josephus Iscanus de bello

Tro-

Inde b *toro pater Æneas sic orsus* b *ab alto.*
Infandum regina jubes renovare dolorem:
Trojanas ut opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai; quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
c *Myrmidonum*, d *Dolopum ve, aut duri miles*
e *Ulyssi*,
Temperet à lacrymis? & jam nox humida cælo
f *Præcipitat, suadentque* g *cadentia sidera somnos.*
Sed si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Trojæ supremum audire laborem:
Quamquam animus meminisse horret, luctuque
refugit,
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi
h *Ductores Danaum, tot jam labentibus annis,*
Instar montis i *equum divina* k *Palladis arte*
Ædificant, sectaque intexunt abiete costas.
l *Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.*
Huc delecta virum sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri: penitusque cavernas
Ingentes, uterumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant.
Nunc tantum sinus, & statio malefida carinis.
Huc se provecti deserto in littore condunt,
Nos abiisse rati, & vento petiisse m *Mycenas.*

Trojano libris 6. Cornelio Nepoti falso adscriptis; Lauri Rhodomanni Troica, & si qui sunt alii.

a Ora in eũ cõversi eũ silentio attendebant.

b A summo lecti loco, in quo discubuit Æneas, uti in medio Dido, in imo Ascanius. l. priore, v. *mediamque locavit.*

Namque ut altus sit, gradibusque scansilis, quod volunt, non placet.

c Milites hi Achillis, à rege Thessalorum Myrmidono dicti. vel, ut habet fabula notiss. è formicis. 7. Ovid. Met. Μύρμωνα τὸν ἐξάπεζον ἀνδρώσας στρατὸν, &c. Lycophr. *d* Militum Pyrrhi, ut alii, Phœnicis. *e* Secundæ formæ declin. Nominativo tetrasyllabo Ulysseus, Ulyssei, contracte Ulyssi. *f* Se, *g* Ad occasum vergentia, exacta jam media nocte, & appropinquante aurora, h *Tot jam volventibus annis, Duces Danaum delecti prima virorum.* Lucret. 1. *i* Machinamne subruendis muris? an portam, cujus insigne equus, qua ab Antenore aperta immissi Græci? an equitatus Græcorum, à quo victi Trojani? an mons Hippius, unde ex insidiis adorti exercitum Trojanum, in urbem irruerint Græci? an classis, qua advecti? Plaut. in Rudente, *Nempe equo ligneo per vias cærulas æstis advectæ.* An denique monstrum aliquod arietis, aut machinæ bellicæ, quam ab enormi magnitudine, particula ἵππος, intendit quasi ἱππομηχανήν. *k* Παλλάδος ἐννεσίῃσι. Calaber 12. *l* Cum inscriptione, *Danai Minervæ dono dant.* Hyginus fab. 108. & Simmiæ πέλεκυς. *Stipant graves Equi recessus Danai, & in voto latent.* Petronius, & mox. *Ibat juventus capta, dum Trojam capit.* *m* Græciam.

Ergo

Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu,
Panduntur portæ, juvat ire, & Dorica castra,
Desertosque videre locos, littusque relictum.
n *Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles:*
o *Classibus hic locus, hic acies certare solebant.*
Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi; primusque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari,
Sive p *dolo, seu jam Trojæ sic fata ferebant.*
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias, suspectaque dona
Præcipitare jubent, subjectisque urere flammis;
Aut tenebrare cavas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva,
q *Laocoon* r *ardens summa decurrit ab arce:*
Et t *procul: ò miseri, quæ tanta insania, cives?*
Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaum? sic notus Ulysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi;
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, u *venturaque desuper urbi:*
Aut aliquis latet error. equo ne credite Teucri.
Quicquid id est, timeo Danaos, & x *dona ferentes.*
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque y *feri curvam compagibus alvum*
Contorsit. stetit illa tremens, uteroque recusso
Insonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
Et si fata deum, si mens non læva fuisset,
Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
Trojaq; nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus juvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ, qui se ignotum venientibus ultro,
Hoc ipsum ut strueret, Trojamq; aperiret Achivis,
Obtulerat fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
Undique visendi studio Trojana juventus
Circumfusa ruit, z *certatque illudere capto.*

n Ex persona Trojani alicujus civibus suis castrametationē indicantis.
o Manipulis exercitus procinctis. forte & simpliciter, navibus.
p In ultionē sc. crudelitatis Priami, qui Thymœtis uxorem cū infante interficiendos curaverat.
q Vates, & sacerdos Apollinis, de quo mox plura.
r Indignatione, & ira.
s Ἀκροτόλει, cui præses Pallas. infra, *summaque* pctūt *Tritonidis arces.* 2. Ecl. *Pallas, quas condidit, arces ipsa colat.* t A longe, & in cursu exclamavit: ò miseri. u Quæ defensores mœnium desuper urbi ventura opprimat. Vegetius 4. l. 19. c. x Ἐχθρῶν δ' ἄϊδωτα δῶρα, & θὴν ὀνήσιμα. Sophocl. Ajax. y Equi Durii. de eodem Petronius: *hoc titulo ferus incisus.* z Πολλὰ δολόφρονα φῶτα δαΐζον. mox, Οὔαθ' ὁμῶς & ῥῖνας ἀπὸ μελέων ἐτάμοντο Πάμπαν ἀεικίζοντες. Calaber. 12. l. Tryphiodorus refert advenisse παναίολα γοῖτα κομίζοντα, Αἰμοπσμώδυγας, &c. quibus sc. videri posset à suis cæsus.

Accipe nunc Danaum insidias, a *& crimine ab uno*
Disce omnes.
Namque, ut conspectu in medio turbatus inermis
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspexit:
Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid jam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos usquam locus: insuper ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus & omnis
Impetus: hortamur fari, quo sanguine cretus;
Quidve ferat, memoret; quæsit fiducia capto.
Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur.
Cuncta equidem tibi, rex, fuerint quæcunque, fatebor
Vera, inquit, neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum; b *nec, si miserum fortuna Sinonem*
Finxit, vanum etiam, mendacemque improba finget.
Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures
c *Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama*
Gloria: d *quem falsa sub proditione Pelasgi*
Insontem, infando indicio, qui bella vetabat,
Demisere neci, nunc cassum lumine lugent.
Illi me comitem, & e *consanguinitate propinquum,*
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
f *Dum stabat regno incolumis, regnumque vigebat*
Consiliis, & nos aliquod nomenque, decusque
Gessimus. invidia postquam pellacis Ulyssi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris, luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: & me, fors si qua tulisset,
Si patrios unquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem, & verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Ulysses
Criminibus terrere novis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, & quærere conscius g *arma.*

a Et ex hoc scelere cõjecturam facias universæ gentis Danaum. Scal. ex uno criminoso:

b Mirus artifex viam sibi ad insidias struit; qui, ubi se veracem profitetur maximè, tum mentiatur maximè: sed dolis ita coniarcinatis, ut falsis vera misceat, ut hæc illis fidẽ faciãt. ut in seq.

c Ex Amymone Beli filia Neptunus genuit Nauplium Palamedis patrem.

d Cujus prudentiæ cum invideret Ulysses, detectus ab illo insaniæ simulatæ, atque in frumentatione illi inferior, struxit Palamedi insidias, accusavit, proditionis prolatis literis adulterinis, & auro, quod in illius tentorio abscondi curaverat, effosso; unde à Græcis Palamedes saxis est obrutus. e Falsum, namque Ulyssis erat propinquus, filius Æsinii fratris Anticleæ, quæ Ulyssis mater. f Palamedi enim delatum est subinde summum imperium, Agamemnoni abrogatum. g Sua, i. artes, dolosque.

h Vate, & augure præstantissimo.

i Apostiopesis.

*Nullam mihi gratiam, nullam veniam à vobis impetratura.

k Si ex æquo Græcos omnes hostili odio prosequimini, jam satis audivistis, quod ultra dicturus eram in rem vestram, non valebit ad gratiam. proinde oportuit jampridē de me sumpsisse pœnas: pergratum hoc erit Ulyssi, &

Nec requievit enim, donec h Calchante ministro. i
100
*Sed quid ego hæc autem nequicquam * ingrata revolvo?*
Quidve moror? k si omnes uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est: jamdudum sumite pœnas.
Hoc Ithacus velit, & magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus scitari, & quærere causas, 105
Ignari scelerum tantorum, artisque Pelasgæ.
Prosequitur l pavitans, & ficto pectore fatur.
Sæpe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, & longo fessi m discedere bello:
Fecissentque utinam. sæpe illos aspera ponti 110
Intercluśit hyems, & terruit Auster euntes.
Præcipue cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus; toto sonuerunt æthere n nimbi.
Suspensi o Eurypylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat.
Sanguine placastis ventos, & p virgine cæsa, 116
Cum primum Iliacas Danai veniśtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, q animaque litandum
Argolica: vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obstupuere animi, gelidusque per ima cucurrit 120
Ossa tremor, cui fata r parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ sint ea numina divum
Flagitat: & mihi jam multi crudele canebant
Artificis scelus, & taciti ventura videbant. 125
Bis quinos silet ille dies, s tectusque recusat
Prodere voce sua quenquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus
t Composito rumpit vocem, & me destinat aræ.
Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat, 130
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Jamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,

Atridis. *l* Simulato pavore ad fidem veri timoris. *m* Al. *decedere*. *n* Tempestates caligine, tonitru, fulgure mistæ, quæ religionem objecerunt, & navigandi metum. *o* Filium Astyoches, quæ soror Priami. *p* Iphigenia Agamemnonis filia, quam sibi immolandam poscebat Diana indignata Agamemnoni ob cervam sibi sacram ab illo in Aulide cæsam, ventosque negarat. Cujus tamen Dea miserta, cervam illius loco summisit. *q* Duo, inquit Macrob. 3. l. 5. c. sunt hostiarum genera: unum, quo per exta voluntas Dei disquiritur; alterum, in quo sola anima Deo sacratur. *r* Exitium, mortem. *s* Domi suæ abditus, invitus prodere voce quenquam. *t* Pactus, coactusque ab Ulysse.

Et u *falsæ fruges, & circum tempora* x *vittæ:*
Eripui (fateor) letho me; & vincula rupi,
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in ulva
Delitui, dum vela darent; ſi forte dediſſent.
Nec mihi jam y *patriam antiquam ſpes ulla videndi,*
Nec dulces natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabunt.
Quod te per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc mortalibus uſquam
Intemerata fides, oro; miſerere laborum
Tantorum, miſerere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, & miſereſcimus ultro.
Ipſe viro primus manicas, atque arcta levari
Vincla jubet Priamus, dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc jam obliviſcere Grajos:
z *Noſter eris, mihique hæc ediſſere vera roganti.*
Quo molem hanc immanis equi ſtatuere? quis author?
Quidve petunt? quæ relligio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis inſtructus, & arte a Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas:
Vos b *æterni ignes, & non violabile veſtrum*
Teſtor numen, ait: vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi; c *vittæque deum, quas hoſtia geſſi:*
Fas mihi d *Grajorum ſacrata reſolvere jura:*
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
e *Si qua tegunt:* f *tenear patriæ nec legibus ullis;*
Tu modo promiſſis maneas, ſervataque ſerves
Troja fidem, ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaum, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: g *impius ex quo*
Tydides ſed enim, ſcelerumque inventor Ulyſſes,
Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibuſque cruentis
h *Virgineas auſi divæ contingere vittas:*
Ex illo fluere, ac retro ſublapſa referri
Spes Danaum: fractæ vires: averſa deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit i *Tritonia monſtris.*
Vix poſitum caſtris ſimulacrum: arſere coruſcæ
ſuſpiciens palmas ſuſtulit. c Vittæque, quas diis devota hoſtia geſſi. d Ejurare Græcos, & ſacramenta eorum, quibus obligor. e Si qua Graii tecta, & ſecreta habent. f Al. *tenear.* g Sed enim ex quo tempore impius Tydides, &c. h Palladis αἰεὶ παρθένου, μιτορύμφου. i Pallas. Τριτογένεια. vide Etymologiſtas.

u Mola, far toſtũ, ſale miſtum, quæ victimæ frons, cultri, & foci ſpargebantur.
x Faſciæ, quibus victimæ obnubebantur.
y Ἀργός μοι πόλις ἔσται, &c. Sinon apud Tryphiodorũ.
z Civis noſter, juris noſtri. alluſum ad verba Imperatoris Rom. trãsfugam in fidem ſuã recipientis.
a Mala, vafra.
b Veſtales. unde in nonnullis lib. legitur, *& non violabile Veſtæ Teſtor numen*. Alii *ſidera* intelligunt, ad quæ

Luminibus flammæ arrectis: salsusque per artus
Sudor iit: terque ipsa solo (mirabile dictu)
k *Emicuit, parmamque ferens, hastamque trementem,*
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
l *Omnia ni repetant Argis,* m *numenque reducant,*
Quod pelago, & curvis secum advexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere n *Mycenas,*
Arma, deosque parant comites, pelagoque remenso
o *Improvisi aderunt. ita digerit omnia Calchas.*
Hanc pro Palladio p *moniti, pro numine læso*
Effigiem statuere, q *nefas quæ triste piaret.*
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere jussit;
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit,
r *Neu populum antiqua sub religione tueri.*
Nam si vestra manus violasset dona Minervæ,
Tum magnum exitium (quod dii prius omen in ipsum
Convertant) Priami imperio, Phrygibusque futurum.
Sin manibus vestris vestram ascendisset in urbem,
Ultro Asiam magno s *Pelopeja ad mœnia bello*
Venturam, & nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis, perjurique arte Sinonis
Credita res; captique dolis, lacrymisque coacti;
Quos neque Tydides, nec t *Larissæus Achilles,*
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud u *majus miseris, multoque tremendum*
Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon x *ductus Neptuno sorte sacerdos*
Solennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem y *gemini à Tenedo tranquilla per alta*
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæque
Sanguineæ exsuperant undas, pars cætera pontum

k Exiliit.
l Auspicia nisi de novo petant Argis, quia sub prioribus illis infeliciter cessit bellum.
m Et Palladium in Græciam asportatum reducant. Aliis placet exp. & numen læsum reconcilient.
n Græciã.
o Quod vere nimis accidit.
p Oraculo Apollinis. Petron. *Cum Delio præsante sæsi vertices Idæ*, &c. vel, moniti à Pallade, ut Calaber l. 12.
q Diomedis & Ulyssis sacrilegiũ, & profanationem Palladii.
r Ne Trojanos sub priore religione tueri posset.
s Græcas urbes bello tentaturam, à Pelope, qui nomen indidit Peloponneso.
t Larissa Thessaliæ opp. cujus in vicinia fuit Phthia Achillis patria.
u Multa hic mœsta litera m *majus, miseri, multo, magis*, &c. sicut infrà serpentina litera ſ *sonitus, spumante, salo, suffecti, sanguine, sibila*, &c.
x Erat quidem Apollinis sacerdos; sed quia alius certus Neptuni sacris deerat, ille idem sorte ductus Neptuno.

Pone legit, ſinuatque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus ſpumante ſalo jamque arva tenebant,
Ardenteſque oculos ſuffecti ſanguine, & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt, & primum parva duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus, & jam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite, & cervicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas, atroque veneno:
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit.
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aras
Taurus, & incertam excuſſit cervice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque deæ, clypeique ſub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Inſinuat pavor, & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt, ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque divæ
Numina, conclamant.
Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subjiciunt lapſus, & ſtuppea vincula collo
Intendunt: ſcandit fatalis machina muros
Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria, ô divum domus Ilium, & inclyta bello
Mœnia Dardanidum. quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores, cæcique furore:
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.

y Omnia norunt Græci. νήσους διπλᾶς, Lycoph. unam tantum Calaber, ſed hanc καλύδνην: nomina etiam ſerpentum Leſches, Φόρκεα, & Καρίβοιαν. nec non filiorum Laocoontis nom. Antiphuntem, & Thymbræum. Hygin. 135. z Quæ ob celerem motum creduntur triſulcæ. a Tractu, lapſu. b *Accumulat ecce liberum funus parens, infirmus auxiliator.* Petron. &c. Il. 19.

c Supereminent. d Ὡς ὅτε ταῦρος Ἡρυγξω, c Ictu fallente, nec toto impactam. f Templum Palladis in arce Trojana. g Ulciſcentis munus ſuum à Laocoonte læſum. h Se. i Supra Scæam portam. *murum* autem ambitum, *mœnia* munimen eſſe volunt. k Ποσὶν ὑπὸ βειαροῖσιν ἑὑτροχα δέρατα θῆκεν Calaber. 12. l Durateũ ſolenni lætitia inducunt, & debita thenſis Deorum δίλαβεία, quibus lora prætenduntur, quæ gaudent manu tenere, & tangere, qui eas ducunt. Aſconius ad 3. Verrin. m Nutans. Juvenalis 3. Sat. de plauſtris pinũ vehentibus, *nutant alte, populoq; minantur.* n Myſię totius domitrix.

Tunc etiam fatis aperit o Cassandra futuris
Ora, dei jussu, non unquam credita Teucris.
Nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, & ruit Oceano nox 250
Involvens umbra magna terramque, polumque,
p *Myrmidonumque dolos. fusi per mœnia Teucri*
Conticuere; sopor fessos complectitur artus.
Et jam Argiva Phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, q *tacitæ per amica silentia lunæ,* 255
Littora nota petens, r flammas cum regia puppis
Extulerat: fatisque deum defensus iniquis
Inclusos utero Danaos, & pinea furtim
Laxat claustra Sinon. Illos patefactus ad auras
Reddit equus, lætique cavo se robore promunt 260
s *Tisandrus, Sthenelusque duces, & dirus Ulysses,*
t *Demissum lapsi per funem, Athamasque, Thoasque,*
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, & ipse u *doli fabricator Epeus.*
Invadunt x *urbem somno, vinoque sepultam.* 265
Cæduntur vigiles; portisque patentibus omnes
Accipiunt socios, atque agmina y *conscia jungunt.*
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divum gratissima serpit.
In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector 270
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus,
z *Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento*
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo

o Cui vaticinii munus dederat Apollo virginitatis libamẽ pactus, qua fraudatus fidem illi vera dicenti fustulit.

p Græcorum. Synecd.

q Non erat coitus, aut interlunium, uti silentem lunam à nonnullis appellari scribit Plinius l. 16. Namque mox, *oblati per lunam Hypanisque, Dymasque.* & Petronius in ἀλώσει. *Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar.* Quid ergo? Solventibus à Tenedo, & Trojam appellentibus nondum exorta erat luna, mox urbe capta lucebat? An, cum Parrhasio lunam silentem pro nocte intempesta intelligi placet, quia tunc omnia tacent? Vide Jani Parrhasii argumenta contra Ang. Politianum, & testimonia in prima ejus epistola ad Jo. Lascarim. r Pro more navigationis nocturnæ, ubi puppis regia, *the Admiral*, præfert facem sociæ classi, ut sequatur ducem. An Sinoni datum intelligemus solutarum navium signum, uti opportune laxaret claustra equi? Sinon certe facem extulisse fertur; nec non Helena, 6. Æn. Et Antenor apud Lycophronem Α'πεμπολητὴς τῆς Φυταλιᾶς χθονὸς φλέξας, &c. s Catalogum eorum, qui conscenderunt equum dabit Calaber l. 12. & Tryphiodorus. t Hinc conjicere licet altitudinem equi. u Equi. x *Sepultos Priamidas nocte, & mero.* Petr. y Socia, armis, insignibus, & tesseris sibi invicem nota. z Ab Achille cæsus, loris trajectus pedes, bigis raptatus. Il. 22.

Hectore, qui redit a exuvias indutus Achillis, 275
Vel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes.
Squalentem barbam; & concretos sanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quę circum plurima muros
Accepit patrios. ultro flens ipse videbar
Compellare virum, & mœstas expromere voces. 280
O lux Dardaniæ, spes ò fidissima Teucrum,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
b Expectate venis? ut te post multa tuorum
Funera, post varios hominumque, urbisque labores
Defessi aspicimus? quæ causa indigna serenos 285
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
c Ille nihil, nec me quærentem vana moratur:
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea, teque his, ait, eripe flammis:
Hostis habet muros; ruit alto à culmine Troja: 290
Sat patriæ, Priamoque datum; si Pergama dextra
Defendi possent, etiam d hac defensa fuissent.
e Sacra, suosque tibi commendat Troja penates.
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære;
Magna pererrato statues f quæ denique ponto. 295
Sic ait, & manibus g vittas, h Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur mœnia luctu:
Et magis, atq; magis (quanquam i secreta parentis
Anchisæ domus, arboribusque obtecta recessit) 300
k Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior somno, & summi fastigia tecti
Ascensu supero, atque arrectis auribus asto.
¶ l In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
¶ Incidit: m aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumque labores,
Præcipitesque trahit sylvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaumque patescunt

a Quas Patroclo armis Achillis induto detraxerat.
b Diu desiderate.
c Ille nihil respondit mihi intempestive roganti, neque .n. vacabat.
d Hac mea. Sed, Æn. 11. Hectoris, Æneæque manu victoria Grajum Hæsit.
e Penates qui fuerint vide supra l. 1. ad illud. *victosque penates.*
f Lavinium.
g Fascias, velamina, pepla, Deorum.
h Cujus nomine ignis cultus, & ἄσβεστος in ἑστίᾳ servatus, quæ religio à Persis, quibus ignis pro Deo tanquam solis symbolum ad Græcos, inde ad Romanos fluxit. *Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige Flammam.* Ovid: 6. Fast. Sed vide Clariss. V. I. Seldeni Syntagma de Diis Syris 2. capit. 7. & Plutarch. l. 7. Sympos. 4. qu. i In regione urbis Lyrnessia, Idam versus. Strabo 13. l. k Clarius audiuntur, increbrescunt. l Hom. Il. 2. Ἥϋτε πῦρ αἰδηλον; & Il. 11. Ὡς δ' ὅτε πῦρ. m Ὡς δ' ὅτε χείμαῤῥοι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες. Il. 4.

Insidiæ: jam n *Deiphobi dedit ampla ruinam*
Vulcano superante domus: jam o *proximus ardet*
Ucalegon: p *Sigæa igni freta lata relucent.*
Exoritur clamorque virum, clangorque tubarum.
Arma amens capio, nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi: furor, iraque mentem
Præcipitant, pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achivum,
Panthus q *Otriades,* r *arcis, Phœbique sacerdos,*
Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad t *littora tendit.*
Quo res summa loco, u *Panthu?* x *quam prendimus arcem?*
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
y *Venit summa dies, & ineluctabile tempus*
Dardaniæ. fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum, ferus z *omnia Juppiter Argos*
Transtulit: incensa Danaï dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus astans
Fundit equus: victorque Sinon incendia miscet
Insultans. portis alii bipatentibus adsunt;
a *Millia quot magnis nunquam venere Mycenis.*
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi. stat ferri acies mucrone coruscо
Stricta, parata neci: vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte resistunt.
Talibus Otriadæ dictis, & c *numine divum*
In flammas, & in arma feror: quo tristis d *Erinnys,*
Quo fremitus vocat, & sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios, Rhipheus, & maximus e *armis*
Iphitus, oblati f *per lunam, Hypanisque, Dymasque,*
Et lateri agglomerant nostro; juvenisq; g *Chorœbus*

n Filii Priami, cui post Paridis fatum nupsit Helena, de quo plura 6. Æneid.

o Proxima illi domus Ucalegonis ardet.

p Pontus sub Sigæo promontorio.

q Otrei filius ad distinctionem alterius, qui Euphœbi f.

r Phœbi, in summa etiam arce culti.

s Qui cum non transiissent evocati ad victores, comitabantur victos.

t Al. *limina*, sed vide infra, quæ ad *jacet ingens littore truncus*. u Crasis in vocativo. x Siquidem Minervæ arx, unde tu fugis, ab hoste sit occupata. y Rogas, Æneà, quo loco sit *res summa*? ah nullo, venit *summa dies*, & exitium irremediabile: *Quis fons, quis torrens*, inquit Macrob. l. 5. c. 1. *quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundavit*? Non ultra sumus, & miserum est fuisse. z Fortunam, opes, imperium à nobis ad Græcos victores. a Amplificatio numeri, qui formidini major semper apparet. b Confusio in tenebris, nocturno prælio. c Furore, iraque divinitus immisso, itaque —— d —— Furia q. ἔρις νῦν. e Al. *annis*, quia infra. *Iphitus ævo jam gravior*. f Revide notam ad *tacitæ per amica silentia lunæ*, hoc libro. g De quo 13. Il. & Calaber 13. l. Νήϊος δ' ἀπόνητο γάμων, ὧν οὔνεκ' ἴκανεν.

Mygdo-

Mygdonides; illis qui ad Trojam forte diebus
Venerat, insano Cassandræ incensus amore:
Et g gener auxilium Priamo, Phrygibusque ferebat.
g Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierat.
Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
Incipio super his. Juvenes, h fortissima frustra
Pectora (si vobis audentem extrema cupido est
Certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis.
i Excessere omnes, adytis, arisque relictis,
Dii, quibus imperium hoc steterat) succurritis urbi
Incensæ, k moriamur, & in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.
¶ Sic animis juvenum furor additus. Inde l lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit m cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus expectant n siccis; per tela, per hostes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Urbis iter. nox atra cava circumvolat umbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, o multos dominata per annos,
Plurima perque vias sternuntur p inertia passim
Corpora, perque domos, & relligiosa deorum
Limina, nec soli pœnas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in q præcordia virtus:
Victoresque cadunt Danai. crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & r plurima mortis imago.
Primus se Danaum, magna comitante caterva,
Androgeos offert nobis, socia agmina credens,
Inscius, atque ultro verbis compellat amicis.
Festinate viri; nam quæ tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa, feruntque
s Pergama; vos celsis nunc primum à navibus t itis?
Dixit: & extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios u delapsus in hostes.

h Fortissima pectora, sed frustra: frustra enim contenditis succurrere urbi jam incensæ.
i Dii Tutelares, si non elicio carmine evocati ad hostes trãsierint, certe urbe in hostium potestatem redacta, jam excessere, *profanatis sacris peritura Troja perdidit primum Deos.* Petron.
k Ruamus morituri. Hyst. prot.
l Λύκοι ὡς Ὠμοφάγοι, Iliad. 16.
Omnia intendunt; lupos natura raptores urget famelica rabies, ὀργὴ in catulos, opportunitas caliginis.
m Cujuscunque periculi securos. *n* Jejunis quidem; sed sitientibus alimentum humidum, quod à calore nativo continuo absumitur. *o* Annos 312 *p* Cæsa cadavera. *q* Corda, quæ fortitudinis sedes. *r* *Mille simul lethi facies.* Sil. 4. *s* Trojam. Trojanas opes ab incendio ereptas. *t* Venitis. *u* Hellenismus, delapsum.

Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
¶ x Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem:
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis:
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus. aſpirat primo fortuna labori.
Atque hic y exultans ſucceſſu, animiſque Choræbus,
O ſocii, qua prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaumque z inſignia nobis
Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. ſic fatus, deinde a comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argivum accommodat enſem.
Hoc Rhipheus, hoc ipſe b Dymas, omniſque juventus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
c Vadimus immiſti Danais d haud numine noſtro,
Multaque per cæcam congreſſi prælia noctem
Conſerimus; e multos Danaum demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, & littora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rurſus equum, & nota conduntur in alvo.
Heu nihil f invitis fas quenquam fidere divis.
Ecce trahebatur paſſis Priamcia virgo
Crinibus g à templo Caſſandra, adytiſque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra;
Lumina: nam teneras h arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Choræbus:
Et ſeſe medium injecit moriturus in agmen.
Conſequimur cuncti, & denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes

a Ὡς δ' ὅτε τίς τε δρύ-ος πίτυος ἰ-δὼν.. ..Il. 3.

y Conſultiſſime juveni imprudenti dantur partes audaciæ, & temeritatis, quæ in ipſos recidérint auctores.

z Clypeis inſculpta: ſubjicitur enim, *Clypeique inſigne decorum*.

a Criſtatam.

b Diſtinguendum hic cenſent, ut de ſe loquatur Æneas, *hoc ego, hoc Dymas*.

c Se *quoque principibus permiſtum agnovit Achivis.*

I. 1.

d Alienis auſpiciis, Græcorum ſc. quorum in armis pro Græcis habiti. vel, *adverſo, non favente*, ut Tibullus. *Audiat averſa non meus aure Deus*. Horat. Epod. *ventis iturus non ſuis*. *e* Πολλὰς ἡρώων ψυχὰς Ἄϊδι προΐαψεν. Il. *a*. *f* Αἰκηθεῖσα θεῶν. *g* Quo ſupplex confugerat in ſummo diſcrimine Caſſandra, Choræbo deſponſata. Ilio capto ab Ajace Oilei vitiata, in prædæ diviſione Agamemnoni ceſſit. cum ipſo à Clytemneſtra in convivio trucidata. *h* Continebant, ſtringebant.

Armo-

Armorum i *facie, & Grajarum errore jubarum.*
Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis ira
Undique collecti invadunt: acerrimus k *Aiax,*
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
¶ l *Adversi rupto ceu quondam turbine venti*
Confligunt Zephyrusque, Notusque, & lætus Eois
Eurus equis: stridunt sylvæ; sævitque m *tridenti*
Spumeus, atque imo m *Nereus ciet æquora fundo.*
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent. primi clypeos, mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono n *discordia signant.*
Ilicet obruimur numero: primusque Chorœbus
Penelei dextra, o *divæ armipotentis ad aram*
Procumbit, cadit & Rhipheus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris, & servantissimus æqui.
Diis aliter visum. pereunt Hypanisque, Dymasque,
Confixi à sociis: nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, p *nec Apollinis infula texit.*
Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela, nec ullas,
Vitavisse q *vices Danaum; &, si fata fuissent,*
Ut caderem, meruisse manu. divellimur inde
Iphitus, & Pelias mecum: quorum Iphitus ævo
Jam gravior, Pelias & vulnere tardus Ulyssi.
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe:
Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
Cernimus, obsessumque acta r *testudine limen.*
Hærent parietibus scalæ; postesque subipsos
Nituntur gradibus: clypeosque ad tela sinistris
Protecti objiciunt; prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra, turres, ac tecta domorum
Culmina convellunt (his se, quando ultima cernunt,
Extrema jam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum

i Simulata specie armorum Græcorum, quibus induti eramus.
k Oilei f. namque Telamonius jam non erat.
l Ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντου —— Il. 9.
m Ponitur pro Neptuno, Deus maris pro Deo maris, namque Neptuni proprius est trident.
n Lingua disc. *vel* tessera.
o Palladis.
p Neque te protexit religio, ratiove habita est sacerdotii, cujus insigne infula Apollinis quam gerebas, Velamentum sc. capitis sacerdotalis, vittas habens laneas, albas coccineis intextas, utrinque dependentes. q Ut paterer vulnera, & cædem à Danais, non segnius atque ipse iis inferebam. r Testudo proprie erat tabulatum coriis, & ciliciis contextum, adversus tela, & incendium: qua tecti oppugnatores muris appropinquabant. Subita testudo erat series scutorum supra capita sublatorum, continuata in morem squamarum.

Devolvunt. alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores: has servant agmine denso.
Instaurati animi regis succurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, caecaeque fores, & pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo: infelix qua se, dum regna manebant,
Saepius Andromache ferre incomitata solebat
Ad t soceros, & avo puerum u Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis; unde
Tela manu miseri jactabant irrita Teucri.
Turrem in praecipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
Et Danaum solitae naves, & Achaica castra:
Aggressi ferro circum, qua summa labantes
Juncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimusque: ea lapsa repente ruinam
Cum sonitu trahit, & Danaum super agmina late
Incidit. ast alii subeunt; nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum, primoque in limine x Pyrrhus
Exultat telis, & luce coruscus y ahena.
¶ z *Qualis ubi in lucem coluber a mala gramina pastus,*
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc positis novus exuviis, nitidusque juventa,
Lubrica convolvit sublato pectore terga
Arduus ad solem, & b linguis micat ore b trisulcis.
Una ingens Periphas, & equorum agitator Achillis,
Armiger Automedon: una omnis c Scyria pubes
Succedunt tecto, & flammas ad culmina jactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque à cardine vellit
Æratos. jamque excisa trabe, firma cavavit
Robora, & ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, & atria longa patescunt:
Apparent Priami, & veterum penetralia regum:
d *Armatosque vident stantes in limine primo.*

ſ Secretæ, & paucis notæ, aut animadversæ, ψευδοδύπορ.

s Priamum, & Hecubam, socerum, & socrum Andromaches.

u Filium Hectoris q. urbis principem ἄσεϑ' ἄναντα. dictum & Scamandrum, ab aliis Nesum.

x Achillis fil. ex Deidamia Lycomedis filia.

y Armorum sc. ex ære, aut etiam ferro, pro quo æs à veteribus usurpatum,

z Ὡς ὅ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέσϑερ' ἄνδρα μένῃσι Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακα, &c. Il. 22. unde & Lycophron dictus Σκύϑιος δράκων. a Potentia ad λεβηρίδα exuendam. fœniculum. Plin. 8. 27. vel, ad venenum efficaciora. lege, quę Erodæus habet 28. c. 7. l. Misc. b Lingua, quæ ob celerem motum triplex videtur. c E Scyro insula, & patria Pyrrhi. d Defensores regiæ, quos mox *custodes* vocat.

At do-

At domus interior gemitu, miſcroque tumultu
Miſcetur: penituſque cavæ plangoribus ædes
Fœmineis ululant. ferit aurea ſidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæq; tenent e poſtes, atque oſcula figunt. 490
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, nec ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat f ariete crebro
Janua, & emoti procumbunt cardine poſtes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, & late loca milite complent. 495
g Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo: camposque per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſque in limine Atri-
das. 500
Vidi Hecubam, h centumque nurus, Priamumque
per aras
Sanguine fœdantem, i quos ipſe ſacraverat ignes.
Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
k Barbarico poſtes auro, ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere. tenent Danai, qua deficit ignis. 505
Forſitan, & Priami fuerint quæ fata, requiras.
Urbis ubi captæ caſum, convulſaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hoſtem:
Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo 509
Circumdat nequicquam humeris, & l inutile ferrũ
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
m Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, juxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atq; umbra complexa penates. 514
n Hic Hecuba, & natæ o nequicquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ, ¶
Condenſæ, & divum amplexæ ſimulacra tenebant.
Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
Ut vidit; Quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit. 520
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede; hæc ara tuebitur omnes;

e Quos religione ſacros, & ſibi familiares, extremo amplexu, oſculo, et vale dicto ſalutant.

f Aries erat trabs ingẽs ferro præmunita, tranſverſis aſſeribus, intra teſtudinem plerumq; ſuſpẽſa librata, quæ à multitudine retroacta ad majorem impetum, deinde emiſſa propellebatur ad quaſſanda, labefactãda, diruendaq; mœnia.

g Οὗνε δ' ἁμπεδίον ποταμὸς πλήθοντι ἐοικὼς χειμάῤῥῳ, &c. Iliade 5. Atq; in hac ſimil. quadrata õnia.

h Quinquaginta filiorũ uxores, natas totidẽ. vel numerũ finitũ pro infinito. *i* Quos ipſe pervigiles ſacraverat in ara Jovis Hercei. *k* Phrygio. ſed Græcis cęterę õnes gẽtes habitæ barbarę. *l* Utpote unius, illiuſq; capularis ſenis. *m* Intra ædiũ ſepta, ἕρκει, ſub dio, & in impluvio erat ara Jovis inde *Hercei* dicti, ut & penates hic culti. *n* Huc, ad aſylum, confugerat Hecuba cum natis, nuribus, &c. *o* Sed fruſtra. nãq, hinc per vim, & ſcelus abſtractæ.

Aut moriere simul. sic ore effata recepit
Ad sese, & sacra longævum in sede locavit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polytes,
Unus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat
Saucius. illum ardens infesto p vulnere Pyrrhus
Insequitur: jam jamque manu tenet, & premit
hasta.
Ut tandem ante oculos evasit, & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in q media jam morte
tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci, iræque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Dii (si qua est cœlo pietas, quæ talia curet)
Persolvant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui nati coram me cernere letum
Fecisti, & patrios fœdasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis r in hoste fuit Priamo: sed jura, fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Conjecit: rauco quod protinus t ære repulsum,
Et summo clypei u nequicquam umbone pependit
Cui Pyrrhus; x Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori; illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hæc dicens, altaria ad ipsa tre-
mentem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati;
Implicuitque comam læva, dextraque coruscum
Extulit; ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Trojam incensam, & prolapsa vi-
dentem
Pergama, y tot quondam populis, terrisque superbum
y Regnatorem Asiæ. z jacet ingens littore truncus:
Avulsumq; humeris caput, & a sine nomine corpus.

p Telo vulnus minante.
q Manifesta, et certa.
r In me, utcunque hoste, cui supplici, & Hectoris cadaver redempturo, jus, fidemque servavit. Hom. Il. ult.
s Imbecille, invalidum, sine viribus ad ictum, & vulnus.
t Clypeo æreo.
u Nihil, aut leviter penetrans.
x Sarcasmus.
y Ab Æsopo ad Caicum fl. extenso imperio, super principes octo, præter auxiliares, & socios. Strab. 13. li.
z Allusum à Poeta volunt ad hist. Pompeji à Ptolemæi satellitibus cæsi, cujus truncus, capite abscisso, in littore jacuit. Negãt enim Priamo ablatum caput, aut in littore cecidisse. Alii à Pyrrho raptatum Priamum ferunt ad tumulum Achillis in Sigæo, ibique prope littus cæsum. Alii Trojam in littore condi-tam. adi Fl. Floridum l. 1. subcis. c. 10. Manilium clare. *Priamũq; in littore trũcũ, cui nec Troja rogus.* 4. l. a Nõ agnoscendũ, ablato capite: vel, sine honore sepulturę, & inscriptione nominis.

At me

At me tum primum sævus circumstetit horror:
Obstupui: subiit chari genitoris imago,
Ut regem b *æquævum crudeli vulnere vidi*
Vitam exhalantem: subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, & parvi casus Iuli.
Respicio, & quæ sit me circum c *copia lustro.*
Deseruere omnes defessi, & corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
d *Famque adeo super unus eram, cum limina Vestæ*
Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
e *Tyndarida aspicio. dant clara incendia lucem*
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaum, & deserti conjugis iras
Præmetuens, Trojæ, & patriæ communis f *Erinnys,*
Abdiderat sese, atque g *aris invisa sedebat.*
Exarsere ignes animo: subit ira, cadentem
Ulciscî patriam, & h *sceleratas sumere pœnas.*
i *Scilicet hæc* k *Spartam incolumis, patriasque* l *Mycenas*
Aspiciet? partoque ibit regina triumpho?
Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit
m *Iliadum turba, & Phrygiis comitata ministris?*
Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita. namque etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem;
Extinxisse nefas tamen, & sumpsisse merenti
Laudabor pœnas: n *animumque explesse juvabit*
Ultricis flammæ, & o *cineres satiasse meorum.*
Talia jactabam; & furiata mente ferebar:
Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa deam, qualisque videri
Cœlicolis, & quanta solet: dextraque prehensum
Continuit, p *roseoque hæc insuper addidit ore.*
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius aspicies, ubi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen? q *superetne conjuxne Creusa,*
Ascaniusque puer? quos omnes undique Græ
Circum errant acies: &, ni mea cura r *resistat,*

b Patri meo æquævum. *c* Sociorum. *d* Versus 22. qui sequuntur, non admittunt quidam, ut qui Deiphobo casum suum referenti l. 6. Æn. non consonent, ideoque amotos à Tucca, Varoque, tanquam adulterini irrepserint. *e* Helenam Jovis è Leda Tyndari uxore filiam. *f* Furibundi hujus belli fax. *g* Ad quas confugerat. *h* De sceleratа Helena. *i* Æstuans apud se deliberatio Æneæ Helenam stomachantis. *k* Suam patriam. *l* Menelai conjugis sui patriam. *m* Captivarum. *n* Animum vindictæ cupidine inflammatum. *o* Umbras civium, & manes hac hostia, his inferiis placasse. *p* Æn. 1. *rosea cervice refulsit.* rosa flos Veneris. *q* Superstit in vita. *r* Restitisset.

Jam

Jam flammæ ſtulerint, inimicus et ſ hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inviſa Lacænæ,
Culpatuſve Paris, verum inclementia divum
Has evertit opes, ſternitque à culmine Trojam.
Aſpice (namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum 605
Caligat, nubem eripiam: tu nequa parentis
Juſſa time, neu præceptis parere recuſa)
Hic, ubi disjectas moles, avulſaque ſaxis
Saxa vides, miſtoque undantem pulvere fumum:
t *Neptunus muros, magnoque emota tridenti* 610
Fundamenta quatit, totamque à ſedibus urbem
Eruit. hic u Juno Scæas ſæviſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à navibus agmen
Ferro accincta vocat.
x *Jam ſummas arces Tritonia (reſpice) Pallas* 615
Inſedit, nimbo effulgens, & y Gorgone ſæva.
Ipſe Pater Danais animos, viresque ſecundas
Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe nate fugam, finemque impone labori.
Nuſquam abero, & tutum patrio te limine ſiſtam. 620
Dixerat, & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Trojæ
Numina magna deum.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignes
Ilium, & ex imo verti z Neptunia Troja. 625
¶ a *Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum*
Cum ferro acciſam, crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim: illa uſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
Vulneribus donec paulatim evicta, ſupremum 630
Congemuit, traxitque jugis avulſa ruinam.
Deſcendo, ac ducente b Deo flammam inter, & hoſtes
Expedior. dant tela locum, c flammæque recedunt.
Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos; genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumq; petebam, 636

ſ Tuliſſet, & hauſiſſet enſis inimicus.

t Neptuno murorum, & fundamentorum diſcutiendi partes dat, ut qui θεμελιοῦχος, σεισίχθων, ἐννοσίγαιος.

——u——

Junoni portas, ut quæ regnis præſideat.

——

x ——Palladi arces, ut quæ ipſius inventum, & cura. *Pallas, quas condidit arces, ipſa colat.* Et in arce Trojana præcipuus hujus Deæ cultus, & Palladium, memor utraque judicii Paridis.

y Ægide, in qua caput Meduſæ. v. l. 8. Æneid. *ipſamque in pectore divæ Gorgona.* z A Neptuno, & Apolline condita, aut muris cincta. a Αἰγειρὸς ὡς, &c. Il. 4. Αλλ' ὡς τις τ' ἐν ὄρεσσι πελώριη ὑψόθι πεύκη, &c. Apoll. 4. Arg. b Venere, numine Veneris, quæ mas, & fœmina perhibetur, à Cypriis barbata culta. quin & θεὸς utriuſque eſſe generis autumant. vid. Macrob. 3. Saturn. 8. c. c *Raptoſque ex ignibus ignes, Cedentemque viro flammam, qui templa ferebat.* Manil. 4. lib.

Abnc-

Abnegat excisa vitam producere Troja,
Exiliumque pati. Vos ò quibus integer ævi,
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam.
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. d satis una, superque
Vidimus excidia, & captæ superavimus urbi.
Sic ò, sic e positum affati discedite corpus.
Ipse f manu mortem inveniam, miserabitur hostis,
Exuviasque petet: g facilis jactura sepulchri est.
Jampridem invisus divis, & inutilis annos
Demoror, ex quo h me divum pater, atque hominum rex
Fulminis afflavit ventis, & contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat.
Nos contra effusi lacrymis, conjuxque Creusa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque, & sedibus hæret in iisdem.
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto.
Nam quod consilium, aut quæ jam fortuna dabatur?
Me ne efferre pedem, genitor, te posse relicto
Speraști? i tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta superis placet urbe relinqui,
Et sedet hoc animo, perituræque addere Trojæ
Teque, tuosque juvat: patet isti janua letho:
Jamq, aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
k Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quo me per tela, per ignes
Eripis? ut mediis hostem in penetralibus, utque
Ascaniumque, patremque meum, juxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, ferte, arma, vocat lux ultima victos,
Reddite me Danais; sinite instaurata revisam
Prælia. nunquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.

d Satis superque est, quod Troja jam ab Hercule sub Laomedonte semel excisam vidimus, expugnatæ ubi superstites.

e Vox funebris, & Libitinaria. Me pro mortuo, & conclamato hic relinquite; ex more ter Vale dicto. Æn. II. *Æternumque Vale.*

f Vel mea, vel hostis, qui, si minus mei misereatur, ut spoliet tamen, adjutrice manu mortem meam promovebit.

g Nec tumulum curo, *sepelit natura relictos.* Mecœnas. *capit omnia tellus, Quæ genuit, cœlo tegitur, qui non habet urnam.* Lucan. *h* Gloriantem φιλότητι μιγῆναι ἐϋστεφάνῳ Κυθερείῃ, hym. Homer. oculis mulctavit. *i* Tam iniquum de pietate mea judicium, ut velim te deserere cædi expositum, aut ut tu velis nos hic morantes una perire. *k* Politen in conspectu Priami, supr.

l Ita Andromache II.6. Hectorem ad bellú prodeuntem remorari domique, continere laborat. Παῖδ' ὅτι κόλπον ἔχουσα.

m Prodigium.

n Ignis lãbens à capite diffusus; regni præsagium agnoscit Anchises augurii nõ imperitus, cæteris timentibus. Allusum volunt ad hist. Servii Tull. 1. Liv. de Lavinia, l. 7.

o Quod boni est omnis. Quæ enim nobis læva, à Diis dextra proveniunt. Vel, quia auspicia captantibus, & Meridiem servantibus, læva auguria sunt ab Oriente, quæ melior cœli pars. Æneid. 9. plura. *p* Et hæc etiam prospera, firmat omen, signatque viam fugæ, ducto claro lucis tractu ab Anchisæ domo ad Antandrum sub Ida. *q* Sulphureæ materiæ fuisse fulmina, faces, & alios ignes divinos opinabantur veteres, atque hinc θεῖον sulphuri nomen. *r* Familiam, genus. *s* Arbitrio vestro cadit antiqua Troja, stabit nova.

l Ecce autem complexa pedes in limine conjux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum.
Si perituru abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus sumptis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, & conjux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum subitum, dictuq; oritur mirabile m *monstrum.*
Namque manus inter, mœstorumque ora parentum,
Ecce n *levis summo de vertice visus Iuli*
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit.
Juppiter omnipotens, precibus si flecteris ullis,
Aspice nos; hoc tantum: & si pietate meremur,
Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma.
Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit o *lævum; & de cœlo lapsa per umbras*
p *Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.*
Illam summa super labentem culmina tecti
Cernimus Idæa claram se condere silva,
Signantemque vias: tum longo limite sulcus
Dat lucem, & late circum loca q *sulphure fumant.*
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque deos; & sanctum sidus adorat.
Jam jam nulla mora est; sequor, & qua ducitis, adsum.
Dii patrii servate r *domum, servate nepotem:*
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troja est.
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
Dixerat ille: & jam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.

Ergo

Ergo age, chare pater, t cervici imponere nostræ:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit:
Quo res cunque cadent, unum, & commune periclum,
Una salus ambobus erit: mihi parvus Iulus
Sit comes, & u longe servet vestigia conjux.
Vos famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
x Desertæ Cereris, juxtaque antiqua y cupressus
Relligione patrum multos servata per annos.
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque penates:
z Me bello è tanto digressum, & cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero.
Hæc fatus, a latos humeros, subjectaque colla
Veste super, fulvique insternor pelle leonis,
Succedoque oneri. dextræ se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis.
Pone subit conjux, ferimur per opaca locorum
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique, onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam, subito cum creber ad aures
Visus adesse pedum sonitus: b genitorque per umbram
Prospiciens, Nate, exclamat, fuge nate, propinquant;
Ardentes clypeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido c male numen amicum

t Adi Senecam 3. 1. Benefic. c. 37. ubi hāc Æneæ, ut & Cataneorum fratrū pietatem examinat: vide & Æliani var. hist. l. 3. c. 22. & Q. Calabrum l. 13.

u E lōginquo sequatur, ne ab hoste advertamur, multi simul.

x An quia Cereris fana in recessibus semper fūdata, ad memoriam derelictæ Cereris, & orbatæ filiæ rapta? An quia arvorum Dea, extra urbem posita? an quia cultus jam desuetus per decennalem obsessionem? y Quæ arbor Diti sacra, & funeribus devota juxta aras, & templa conseri solita. z A cæde, aut etiam funere venientibus nefas sacra adire, nisi fluviali aqua prius lotis, ac purificatis. a Ὡς παῖς εἰθλὸς ἀμύμονος Ἀγχίσαο Ἀξυλίπωὶν, δείδοισι καταθνόμενον πυρὶ πολλῷ, Υἷ'εα, Ϛ πατέρα σφὸν ἀναρπάζας, φορέεσκε, Τὸν μὲν δὴ πλατὺν ὦμον ἐφεσσάμενος, &c. Quintus Calaber l. 13 b Anchises territus, paventque videtur sibi per imaginationis umbram videre, quæ non sunt: certe, quæ cæco, utpote fulminis afflato ventis, conspici nequaquam possent. c Inimicum numen, infestus Dæmon, aut etiam Deus, quem malorum æquè, ac bonorum auctorem dixere gentes.

Confu-

Confusam eripuit mentem: namque avia cursu
Dum sequor, & nota excedo regione viarum,
Heu misero conjux fato ne erepta Creusa
Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
Incertum: d nec post oculis est reddita nostris.
Nec prius amissam respexi, animumque reflexi,
Quam e tumulum antiquæ Cereris, sedemque sacratam
Venimus. hic demum collectis omnibus, una
Defuit, & comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incusavi amens hominumq; deorumque?
Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?
Ascanium, Anchisemque patrem, Teucrosque penates
Commendo sociis, & curva valle recondo.
Ipse urbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat casus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rursus caput objectare periclis.
Principio muros, f obscuraque limina portæ,
Qua gressum extuleram, repeto, & g vestigia retro
Observata sequor per noctem, & h lumine lustro.
Horror ubiq; animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum si forte pedem, si forte tulisset,
Me refero. irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad vestigia vento
Volvitur; exsuperant flammæ; furit æstus ad auras.
Procedo ad i Priami sedes, arcemque reviso.
Et jam porticibus k vacuis, Junonis asylo
Custodes lecti Phœnix, & dirus Ulysses
Prædam asservabant. huc undique Troïa l gaza
Incensis erepta adytis, mensæque deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque m vestis
n Congeritur. o pueri, et pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias: mœstusque Creusam
Nequicquam ingeminans, iterumque, iterumque vocavi.
Quærenti, & tectis urbis sine fine furenti
Infelix simulacrum, atque ipsius umbra Creusæ
Visa mihi ante oculos, & p nota major imago.
Obstupui, q steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:

d Umbra tantum illius apparuit, ut mox.
e De quo modo dictum nota x.
f Per noctem. Alii leg. *obsessaque limina portæ.*
g Viam remetior.
h Oculis, non face, nec incendii lumine.
i Qui Creusæ pater.
k Amplis.
l Vox Persica, quæ regiam pecuniam, & ærarium propriè significat.
m Vestes, & ornamenta simulachrorum.
n In commune præda postea dividenda.
o Captivi abducendi.
p Territis imagines apparent augustæ, humanis, & notis majores.
q Stuporè adeo lapsus est in quantitate syllabæ, cui corripiendæ Grammatici Systolen adhibent.

Quid

Quid tantum r *insano juvat indulgere labori,*
O dulcis conjux? non hæc sine numine divum
Eveniunt, nec te hinc comitem asportare Creusam
Fas: haud ille sinit superi regnator Olympi.
Longa tibi exilia, & vastum maris æquor arandum.
Ad terram Hesperiam venies: ubi t *Lydius arva*
Inter opima virum, leni fluit agmine Tybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia conjux
Parta tibi; lacrymas u *dilectæ pelle Creusæ.*
x *Non ego Myrmidonum sedes, Dolopumve superbas*
Aspiciam: aut Graiis servitum matribus ibo,
Dardanis, & divæ Veneris nurus:
y *Sed me magna deum genitrix his detinet oris.*
Jamque vale, & nati servæ communis amorem.
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentem
Dicere, deseruit, tenuesque recessit in auras.
z *Ter conatus ibi collo dare brachia circum;*
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios, consumpta nocte, reviso.
Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admirans a numerum, matresque, virosque,
Collectam exilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis, opibusque parati,
In quascunque velim pelago deducere terras.
Jamque b *jugis summæ surgebat Lucifer Idæ,*
Ducebatque diem: Danaique obsessa tenebant
Limina portarum: nec spes c *opis ulla dabatur.*
Cessi, & sublato montem genitore petivi.

r immenso, & inutili; vehementi.
s Δεικτικῶς digito in cœlum intento.
t Thuscus. Namque Lydi, Tyrrheno duce, in hac Italiæ parte consederãt, *ubi Lydia quondã Gens bello præclara, jugis insedit Hetruscis*, l. 8. & 10.
u Super me Creusa tibi dilecta.
x Neque enim in manus hostium veni inter captivas abducenda.
y De Creusa memoriæ proditum est (inquit Pausanias in Phocicis) à Deum matre, & Venere Græcis præreptam esse, & vindicatam in libertatem. z Τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε. Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιὴ ἴκελον, ἢ εὐ- ϖειρῳ Ἐϖτατο. Odyss. 11. a Si Dareti Phrygio credimus. 3400. b Sol, & stellæ Poetis, ex opinione, & sensu vulgi, dicuntur montes prospicere, & ex pelago oriri. c Servandæ, aut recuperandæ urbis.

ÆNEIDOS LIB. III.

ARGUMENTUM.

EVersa Troja, Æneas collectis suorum reliquiis, quæ cædi, flammisque supererant, parataque apud Antandrum viginti navium classe, primum in Thraciam defertur: ubi cum futuræ urbis fundamenta poneret, territus Polydori à Polymnestore cæsi prodigiis, Delum petit. Consultoque ibi Apollinis oraculo, cum antiquam gentis suæ matrem, hoc est, primam originis suæ terram repetendam didicisset, falsa Anchisæ patris interpretatione adductus, Cretam contendit. Verum cum ibi quoque, positis jam mœnibus, gravissima peste exagitaretur, in somnis monitus à diis penatibus, relicta Creta, Italiam petit. Ibi subito oborta tempestate, primum ad Strophades insulas appulsus, ab Harpyis infestatur, mox Actium delatus, in honorem Apollinis ludos celebrat. Inde Corcyram prætervectus, Epirum tenet: quæ id temporis Heleno Priami filio parebat, cui post Pyrrhi cædem Andromache in conjugium cesserat. Helenus Æneam hospitio excepit, omnique humanitatis genere complectitur, imminentiumque terra, mariq; periculorum certiorem facit. Æneas, relicta Epiro, Tarentum, primamque Italiæ oram prætervectus, ad eam Siciliæ partem, quę Ætnæ monti adjacet, appellitur. Ibi Achæmenidem ab Ulysse in Cyclopis antro desertum, supplicem recipit, edoctusque ab eo de Cyclopum feritate, inde anchoras solvit: memorque præceptorum Heleni, vitaris Charybdis, & Scyllæ periculis, Siciliæ littora longo circuitu circumvectus, tandem Drepanum advehitur, ubi Anchises tum senio, tum longæ navigationis jactatione fatigatus fatis concedit. Inde Italiam petiturus immissa ab Æolo subita tempestate, in Africam ejicitur: quam partem libro primo exequitur.

Postquam a res Asiæ, Priamique everterę gentem

b *Immeritam visum superis, ceciditque superbum*

a Imperium Trojanum, florentissimum in Phrygia minore, quæ in Asia. *Columen eversum occidit Pollentis Asiæ.* Sen. Troi. b Invidiose, in Deos, & fata rejectum.

Ilium,

Ilium, & omnis humo fumat c *Neptunia Troja:*
Diversa exilia, & d *desertas quærere terras*
e *Auguriis agimur divum: classemque sub ipsa*
f *Antandro, & Phrygiæ molimur montibus Idæ,*
Incerti, quo fata ferant, ubi sistere detur;
Contrahimusque viros. vix prima incœperat æstas,
Et pater Anchises dare fatis vela jubebat.
Littora tum patriæ lacrymans, portusque relinquo,
g *Et campos, ubi Troja fuit. feror exul in altum*
Cum sociis, natoque, h *penatibus, & magnis diis.*
Terra procul vastis colitur i *Mavortia campis,*
(Thraces arant) k *acri quondam regnata Lycurgo;*
l *Hospitium antiquum Trojæ, sociique penates,*
Dum fortuna fuit. *feror huc, & littore curvo*
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis;
m *Æneadasque meo nomen de nomine fingo.*
Sacra n *Dionææ matri, divisque ferebam*
Auspicibus cœptorum operum, superoque o *nitentem*
Cœlicolum regi mactabam in littore p *taurum.*
Forte fuit juxta tumulus, q *quo cornea summo*
Virgulta, & densis hastilibus horrida r *myrtus.*
Accessi, viridemque ab humo convellere * *sylvam*
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras:

c A Neptuno mœnibus cincta. d Ab incolis desertas, adeoq; vacuas. *vel*, à Dardano quondam derelictas, Italas sc. *hinc Dardanus ortus*, Huc *reptit. 7. Æn.* e Imperiis, fatis, oraculis, prodigiis, ut priore lib. f Oppido ad radicem montis, in quo Paris inter Deas judicarat. montes autē Idæ numerant 4. Phalacran, Lecton, Pergamon, Gargaron. g *Ecce*, inquit Macrobius l. 5. c. 1. *paucissimis verbis maximam civitatem hausit, & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam*, quam tamen dilataverat. l. 2. *venit summa dies*, &c. h De penatibus l. 1. & alibi. magni Dii sunt illi majorum gentium, Juppiter, Neptunus, Apollo, &c. Enniano disticho inclusi. i Bellicosa. unde Marti patria assignatur, k Severo: vites enim omnes succidi jussit, exosus Thracum ebrietatem. l Jus hospitale, & religiosa societatis fœdera. m Ænon Thraciæ opp. ab Ænea conditum agnoscunt Geographi. n Veneri, Jovis ex Dione filiæ. o Nitidum, utpote pinguem, & saginatum, *vel*, candidum, ex religione, quia Diis superis candidæ offerebantur victimæ, Diis inferis nigræ. p Sacrificium non litans, itaque monstro secuturo prævium. Alii tamen taurum rite Jovi immolari tradunt. q Ex corno arb. semina, quæ fruticosa. r *At myrtus validis hastilibus, & bona bello Cornus*, 2. Georg. * Frondes, frutices.

Horrea-

Horrendum, & dictu video mirabile monstrum.
*Nam, quæ prima solo ruptis radicibus * arbos*
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ;
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
*Rursus & alterius lentum convellere * vimen*
Insequor, & causas penitus tentare latentes:
Ater & alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa movens animo, f nymphas venerabar agrestes,
t *Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis:*
u *Rite secundarent visus, omenque levarent.*
*Tertia sed postquam majore * hastilia nixu*
Aggredior: genibusque adversæ obluctor arenæ;
(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad aures.
Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto:
Parce pias scelerare manus. x non me tibi Troja
Externum tulit; haud cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum:
Nam Polydorus ego: hic confixum y ferrea texit
Telorum y seges, & jaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
z *Obstupui: steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit.*
a *Hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno*
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
b *Threicio regi; c cum jam diffideret armis*
Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrum, & fortuna recessit,
Res Agamemnonias, victriciaque arma sequutus,
d *Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & auro*
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis
Auri e sacra fames? *postquam pavor ossa reliquit,*
Delectos populi ad proceres, primumque parentem

f Hamadryades, arborum præsides, & inquilinas nativas, veritus, ne forte ipsarum sanguinem elicuissem.
t Martem, Thraciæ præsidem, & Deum.
u Monstrum hoc in melius verterent.
x Sed civẽ, propinquũ, cognatum.
y Jacula cornea, myrteaque ferro armata, quæ è sepulchro enata constituunt hoc virgultum. Allusumque volunt ad hastam à Romulo ex Aventino in palatium jactam, quæ radice acta in arborem excrevit. z Idem habetur versus sub fine sec. lib. quem adi.
a Adi Euripidis Hecubam, & Ovid 13. Met. & Dictyn Cret.
b Polymnestori, cui Ilione maxima natarum Priami nupserat.
c In spem restaurandi regni Troj quod ipse Priamus in se redempto expertus fuerat. *Consilium sapiens, sceleris nisi præmia magnas Adiecisset opes.* 13. Met. Ovid. d Jus hospitale, & socia fœdera violat. e Execranda cupido.

Monstra

Monſtra Deum refero, & ,quæ ſit ſententia,poſco.
Omnibus idem animus,ſcelerata excedere terra, 60
Linquere pollutum hoſpitium , & dare f claſſibus
Auſtros.
Ergo g inſtauramus Polydoro funus , & ingens
Aggeritur tumulo tellus . ſtant manibus aræ
Cæruleis meſtæ vittis , atraque cupreſſo :
Et circum Iliades crinem de more ſolutæ. 65
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras , animamque ſepulcro
Condimus , & magna ſupremum voce ciemus.
Inde , ubi prima h *fides pelago , placataque venti*
Dant maria , & lenis crepitans vocat Auſter in
altum ; 70
Deducunt ſocii naves , & littora complent .
Provehimur portu : i terræque, urbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima k *tellus*
I Nereidum matri , & Neptuno m *Ægæo :*
Quam n *pius* o *Arcitenens oras , & littora cir-*
cum 75
Errantem p *Myrone celſa, Gyaroque revinxit:*
Immotamque coli dedit , & q *contemnere ventos .*
Huc feror , hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit . egreſſi veneramur Apollinis urbem . 79
Rex r *Anius , rex idem hominum , Phœbique ſa-*
cerdos ,
Vittis, & ſacra redimitus tempora lauro ,
Occurrit , veterem Anchiſen agnoſcit amicum .
Jungimus hoſpitio dextras , & tecta ſubimus.
Templa dei ſ ſaxo venerabar ſtructa vetuſto . 84

f Hypallage.
g Errantes Polydori manes revocamus , placamus ; ac rite cõdimus ſepulchro ; , honore adhibito tumuli , geminæ aræ , vittis , & funereæ cupreſſo velatę , luctu ſolenni, inferiis novi lactis, & ſanguinis hoſtiarum; ſupremo Vale dicto. adi 6. l. in funere Miſeni , & 11. l. fun. Pallantis .

h Per opportunam anni tempeſtatem , cœli clementiam , maris tranquillitatem . *i* Oculus quippe nos quieſcere judicans, motu conſpecto quaſi ſemet retractans , terram retro tendere opinatur . *k* Delos inſ. dicta prius Ortygia . *l* Doridi . *m* Ægea urbs erat Eubęæ , ubi templum Neptuni Ægæi. Strabo lib. 9. unde & nomen mari Ægæo. quod tamen alii à ſcopulo αἰγα referente dictum autumant : alii à fluctibus protervis , & αἰγῶν more inſultantibus . *n* In matrem , quam ultus eſt Pythone interempto , in natalem Delon, quam prius errantem fixit . *o* Apollo , κλυτότοξος , ἀργυρότοξος . *p* Inſula , quæ Ovid. 7. Met. *humilis* , ſed in qua mons celſus Dimaſtus . *q* Non ultra ventis agi, aut moveri. *r* Filius Apollinis ex Staphyli filia, quem regno, & ſacerdotio Deli pater honoravit. Quin & olim apud varias gentes ipſi Reges , atque Imperatores , iidem Sacerdotes erant, & Pontifices . *ſ* Ubi templum Delphicum , aliæque in Græcia incendiis , prædonibus , ac terræ motibus diruta eſſent , Delium intactum ſemper manebat eodem ſaxo. Macrob. 3. l. 6. c. Sat.

Da propriam, t Thymbræe, domum, da mœnia fessis,
Et genus, & manſuram urbem: ſerva altera Trojæ
Pergama relliquias Danaum, atque immitis Achilli.
Quem ſequimur? quove ire jubes? ubi ponere ſedes?
Da, pater, augurium, atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram: tremere omnia viſa repente,
Liminaque, lauruſque dei, totuſque moveri
Mons circum, & mugire u adytis x cortina reclusis.
Submiſſi petimus terram, & vox fertur ad aures.
y Dardanidæ z duri, quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces: a antiquam exquirite matrem:
Hic b domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
c Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus: miſtoque ingens exorta tumultu
Lætitia, & cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt,
Quo Phœbus vocet errantes, jubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monumenta virorum,
Audite, ò proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Jovis magni medio jacet inſula d ponto:
Mons Idæus ubi, & gentis cunabula noſtræ.
e Centum urbes habitant magnas, uberrima regna:
Maximus unde pater (ſi rite audita recordor)
Teucrus f Rhœteas primum eſt advectus ad oras,
g Optavitque locum regno. nondum Ilium, & arces
Pergameæ ſteterant: habitabant vallibus imis.
h Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus; hinc fida ſilentia ſacris;
Et juncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, &, divum ducunt qua juſſa, ſequamur:
Placemus ventos, & i Gnoſſia regna petamus;
Nec longo diſtant curſu: (modo Juppiter adſit)
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.

* Apollo, cui templũ fuerat, cultuſque in Thymbræo campo prope Trojam.
u Adytum erat ſecretior templi pars, ubi pegma exſtructum, &
x —— Tripos, quem Pythia oraculum edicturа conſcendebat, cujus velamentum erat ex ære, vel auro. hæc cortina dicebatur. 6. l. Æn. adi Diodorum Sic. lib. 16. de origine Delphici oraculi diſferentem. Vide, quæ, & nos ad Senecæ Oedip. v. 23.
y A Dardano oriundi, qui & ipſe ortum habuit ex Italia: quam vel hinc innuere voluit Oraculum ab illis repetendam.
z Variis laboribus exerciti
a Terram patriam. Allulum ſimul ad hiſtoriam Bruti, & Tarquiniorum. Liv. 1.
b Æneæ poſteri in Italia, Roman. Imperium.
c Καὶ παῖδες παίδων, τοίηεν μετόπιοθε γένωνϑ. Iliad. 20.
d Mediterraneo.
e Ἑκατόμπολιν Cretam.
f Phrygias, à Rhœtea Trojæ promontorio
g Elegit.
h Hinc à Teucro inductus cultus matris Cybeles; Corybantum cymbala, quibus Jovis naſcentis vagitus celabatur; Idæ nomen, & religio; ſilentium in ſacris Deæ; *Turrigeræque urbes, bijugique ad fræna leones.* ut 10. l. Æneid.
i Cretam, cujus urbes inſignes Gortyne, Cydon, Cnoſſus.

Sic fa-

Sic fatus, meritos aris mactavit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
Nigram k *Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.*
Fama volat l *pulsum regnis cessisse paternis*
Idomenea ducem, desertaque littora Cretæ,
Hoste vacare domos, sedesque astare relictas.
Linquimus m *Ortygiæ portus, pelagoque volamus,*
n *Bacchatamque jugis Naxon,* o *viridemque Donysam.*
Olearon, p *niveamque Paron,* q *sparsasque per æquor*
Cycladas, & crebris legimus freta consita terris.
r *Nauticus exoritur vario certamine* r *clamor:*
Hortantur socii, Cretam, proavosque petamus.
Prosequitur surgens à puppi ventus euntes,
Et tandem antiquis s *Curetum allabimur oris.*
Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
t *Pergameamque voco, & lætam cognomine gentem*
Hortor amare u *focos, arcemque attollere tectis.*
Jamque fere sicco subductæ littore puppes:
x *Connubiis, arvisque novis operata juventus:*
Jura, domosque dabam, subito cum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miserandaque venit
Arboribusque, satisque y *lues, & lethifer annus.*
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora: tum steriles exurere z *Sirius agros;*
Arebant herbæ, & victum seges a ægra negabat.
Rursus ad oraculum b *Ortygiæ, Phœbumque remenso*

& Tempestati, pro Deo consecratę à Romanis. Cicero 3. de Natura Deorum. *Caper, & agna tempestatibus.* Horatius Epod. 10. & Aristoph. in Ranis, eiusq, Scholiastes.

l Regno à suis pulsum, quod à Troja redeunti sibi filium gratulatum progressum immolare parabat; ex voto, oblaturum se, quod primum occurreret. Alii tradunt prohibitum regno à Leucone, qui Idomenei in bello Trojano absentis uxorem vitiarat, & regnum occupaverat. *m* Deli, ita appellatæ ab ea Ortygia, quæ in Ætolia est. Alii à coturnicibus, quæ ὄρτυγες, & ibi frequentes. *n* Bacchi Orgiis celebratam, ut 2. Georgic. *Virginibus bacchata Lacænis Taygeta.* Alii *Bacchatam* leg. i. vitibus consitam. *o* A pabulo, quo abundat? an à marmore viridi insignem insulam? *p* Niveo marmore nobilem. *q* Unde & σποράδες dictæ hæ insulæ. & *freta hæc terris consita*. Præferunt alii lectionem *concita* æstu, scil. crebro, & reciprocis undis. *r* Hortantium se invicem, κέλευσμα. *s* Qui primi inf. Cretæ cultores. *t* Urbem. Pergamum inter Cretæ urbes agnoscunt Geographi vet. *u* Domos privatas exstruere, & arcem juxta in editiore loco ad defensionem. *x* Conjugiis fundare familias, agros signare, & colere cœpere juvenes: sed non nisi auspiciis sumptis, & peractis sacris. *y* Pestis. redi ad 3. Georgicor. sub fin. libri. *z* Stella in ore Canis. *Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos Ardebat*, &c. Georgic. *a* Et ipsa lue tacta. *b* Deli, supra.

Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quem fessis finem rebus ferat; unde laborum
Tentare auxilium jubeat, quo vertere cursus.
Nox erat, & terris animalia somnus habebat:
Effigies sacræ divum, c Phrygiique penates,
Quos mecum à Troja, mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculos astare jacentis
In somnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per d insertas fundebat Luna fenestras.
Tum sic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygia dicturus Apollo est,
Hic canit, & tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti;
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor,
Idem venturos tollemus in astra nepotes;
Imperiumque e urbi dabimus: tu mœnia f magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes; non hæc tibi littora suasit
Delius, aut Cretæ jussit considere Apollo.
g *Est locus (Hesperiam Graji cognomine dicunt)*
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ:
Oenotrii coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Hæ nobis propriæ sedes; hinc h *Dardanus ortus,*
h *Jasiusque pater, genus à i quo principe nostrum.*
Surge age, & hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer. k Coritum, terrasque require
l *Ausonias: Dictæa negat tibi Juppiter arva.*
Talibus attonitus visis, ac voce deorum
(Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
m *Velatasque comas, præsentiaque ora videbar:*
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio è stratis corpus, tendoque supinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo
n *Intemerata focis. perfecto lætus* o *honore*
Anchisen facio certum, remque ordine pando.

c De his lib. 1. & 2. supra.
d *Cum lumina Solis insertim fundunt radios per opaca domorum.* Lucan. 2.
e Romæ.
f Nepotibus, posteris. vaticinium Calchantis de Æneæ nepotibus, & Romano Imperio lege apud Q. Calabrũ lib. 13.
g Habentur quatuor hi versus l. 1. ex ore Ilioneï. Adi.
h Jasius, & Dardanus filii Coriti regis Hetruriæ, de hæreditate patris defuncti decertarunt. Siculus Hispaniæ rex Atlantis filius litteris Jasii accitus fratres pacavit. Dardanus postea Jasium fratrem per scelus interceptum peremit. Quod parricidium ulturus avunculus Siculus Dardanum Hetruria expulit. Ille primum Samothraciam, inde in Asiam delatus, Ilium condidit. ab illo Erichthonius, Tros, Ilus, Laomedon, Priamus. i Dardano. k Hetruriæ opp. à Corito rege, nota præced. l Italas ab Ausone Ulyssis, & Calypsus filio. m Vittatas. n Rite perfecta. o Sacrificio.

p *Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes;*
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat; Nate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat:
Nunc repeto hæc generi portendere debita nostro,
Et sæpe Hesperiam, sæpe Italia regna vocare. 185
Sed quis ad Hesperiæ venturos littora Teucros
Crederet? q aut quem tum vates Cassandra moverct?
Cedamus Phœbo, & moniti meliora sequamur.
Sic ait: & cuncti dictis paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem, paucisque relictis 190
Vela damus, vastumque cava trabe currimus æquor.
Postquam altum tenuere rates, r nec jam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undique, & undique pontus:
Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber, 194
s Noctem, hyememque ferens, & inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque surgunt
Æquora, dispersi jactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, & nox humida cœlum
Abstulit; t ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, & cæcis erramus in undis. 200
Ipse diem, noctemque negat discernere cœlo,
Nec meminisse viæ media u Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine x soles
Erramus pelago, totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se attollere tandem 205
Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt: remis insurgimus; haud mora nautæ
Adnixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Servatum ex undis y Strophadum me littora primum
Accipiunt. Strophades Graio stant nomine dictæ 210
Insulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,

p Agnovit statim errorem suũ, ex geminis originis auctoribus, Dardano ex Italia, Teucro ex Creta profecto.

q Vaticiniorum fides ublata, *Dei iussa non unquam credita Teucris.* supra. Æneid. 2. adi.

r Οὐδέ τις ἄλλη φαίνετο γαῖα, ἀλλ' οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα. Δὴ τότε κυανέην νεφέλην. Odyss 12.

s Caliginẽ, & tempestatem.

t Micant fulgura, crepant tonitrua.

u Gubernator regię navis, de quo v. l. 5.

x Dies. y Ἀπὸ τῆς στροφῆς, quod Calais, & Zethus Boreæ filii alati huc usque Harpyias persequuti, revertebantur in Arcadiam ab Iride moniti, ne ulterius Jovis canes persequerentur; cum prius Plotæ dictæ fuissent hæ insulæ.

z Monstra volucria,& rapacia , fide & nomen, tria , Aello,Ocypete, Celæno.

a Phineus rex Arcadiæ liberos ex priore uxore, suasu Harpalices superinductæ iis novercæ excæcavit. Hanc impietatem Dii ulti, & ipsum oculis privarunt,missis insuper his monstris , quæ cibos ejus fœdarent.

b Retrimẽtorum sordes .

c Ungues .

d Voto in partẽ prædę advocamus, mox, *arisque reponimus ignem.*

e Quasi ad succidaneas hostias, cum prioribus non litatum esset. f Tractu. g Tubicen, de quo in lib. 6. h Lituo , tuba . i Terræ, & Ponti , ut alii , Neptuni filias. inde mox, *regno patrio* . i. Neptunio. insula sc. k Trojani à perfido Laomedonte oriundi. * Easdem enim Harpyias , & Furias esse volunt; apud Inferos sc. Furias , & Canes; apud Superos , Diras & Aves; in medio , Harpyias.

z *Harpyiæque colunt aliæ : a Phineia postquam*
Clausa domus , mensasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum , nec sævior ulla
Pestis , & ira deum Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum vultus , fœdissima ventris
b Proluvies, uncæque c manus, & pallida semper
Ora fame .
Huc ubi delati portus intravimus , ecce
Læta boum passim campis armenta videmus ,
Caprigenumque pecus, nullo custode , per herbam.
Irruimus ferro , & divos , ipsumque d vocamus
In prædam,partemque Jovem . tunc littore curvo
Exstruimusq; toros , dapibusque epulamur opimis .
At subitę horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiæ , & magnis quatiunt clangoribus alas ;
Diripiuntque dapes , contactuque omnia fœdant
Immundo : tum vox tetrum dira inter odorem .
Rursum in secessu longo sub rupe cavata,
Arboribus clausi circum,atque horrentibus umbris
Instruimus mensas , e arisque reponimus ignem .
Rursum ex f diverso cœli , cæcisque latebris
Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis ;
Polluit ore dapes. sociis tunc arma capessant
Edico , & dira bellum cum gente gerendum .
Haud secus, ac jussi faciunt , tectosque per herbam
Disponunt enses , & scuta latentia condunt .
Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere
Littora, dat signum specula g Misenus ab alta
h Ære cavo.invadunt socii,& nova prælia tentãt:
Obscœnas i pelagi ferro fœdare volucres .
Sed neque vim plumis ullam , nec vulnera tergo
Accipiunt , celerique fuga sub sidera lapsæ,
Semesam prædam , & vestigia fœda relinquunt .
Una in præcelsa consedit rupe Celæno
Infelix vates , rupitque hanc pectore vocem :
Bellum etiam pro cæde boum , stratisque juvencis ,
k Laomedontiadæ , bellumne inferre paratis ?
Et patrio insontes Harpyias pellere regno ?
Accipite ergo animis , atque hæc mea figite dicta :
Quæ Phœbo pater omnipotens , mihi Phœbus Apollo
*Prædixit , vobis * furiarum ego maxima pando.*

Italiam cursu petitis, ventisque vocatis,
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit.
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem, 255
l *Quam vos dira fames, nostræque injuria cædis*
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit, & in sylvam pennis ablata refugit.
At sociis subita gelidus formidine sanguis 250
Diriguit: cecidere animi: nec jam amplius armis,
Sed votis, precibusque jubent exposcere m *pacem:*
* *Sive deæ, seusint* * *diræ, obscœnæque volucres.*
At pater Anchises, passis de littore palmis
Numina magna vocat, meritosque indicit n *honores.*
Dii prohibete minas: dii talem avertite casum, 265
Et placidi servate pios. Tum littore funem
Diripere, excussosque jubet laxare rudentes.
Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus undis,
Qua cursum, ventusque, gubernatorque vocabant.
Jam medio apparet fluctu nemorosa Zacyn-
thos, 270
Dulichiumque, Sameque, & o *Neritos ardua saxis.*
Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna:
Et terram altricem p *sævi execramur Ulyssis.*
Mox & q *Leucatæ nimbosa cacumina montis,*
Et r *formidatus nautis aperitur Apollo.* 275
Hunc petimus fessi, & parvæ succedimus * *urbi:*
Ergo inspe[illegible]
Lustramurque s *Jovi, votisque incendimus aras,*
t *Actiaque* u *Iliacis celebramus littora ludis.* 280
Exercent patrias, oleo labente, palæstras
Nudati socii. juvat evasisse tot urbes
Argolicas, medioque fugam tenuisse per hostes:
Interea x *magnum Sol circumvolvitur annum,*

l Expectatam ex hujus vaticinii diritate famem, sublatam, eluſamque habes lib. 7. ubi mensæ adoreæ placentam eduliis substratam etiam consumi, voraque, per jocum dixit Julus.

m Et veniam.

n Sacrificia.

o Mons Ithacæ.

p Trojæ domitoris.

q Promon-

λευκὸς dicti.

r Propter scopulos naufragos evitatum promonto-

rium, in quo fanum Apollinis. * Actio. s Rei votorum in Strophadibus à nobis conceptorum, vel etiam, læti gratias acturi, quod Græcas evasissemus urbes, & hostes: alluſum simul ad lustrum Rom. quia ludi isti quinquennales. t Ludos Actiacos ab Augusto Cæs. institutos in littore juxta Actium Ambracii sinus promontorium, ob victoriam ibi de Cleopatra, & Antonio relatam, refert poeta in principis sui honorem, ad antiquiorem originem. u Lucta, scil. pancratio, palæstra, idque nudi, & uncti. x Suum, i. Solarem, non Lunarem, nec tamen Mundanum, nec Platonicum.

Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clypeum, magni gestamen y *Abantis,*
Postibus adversis figo; & rem carmine signo;
z *Æneas hæc de Danais victoribus arma.*
Linquere tum portus jubeo, & considere transtris.
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus a *aerias Phæacum abscondimus arces,*
Littoraque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, & celsam Butroti ascendimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum b *Grajas regnare per urbes,*
Conjugio Æacidæ Pyrrhi, sceptrisque potitum:
Et c *patrio Andromachen iterum cessisse marito.*
Obstupui; miroque incensum pectus amore
Compellare virum, & casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes, & littora linquens.
Solemnes tum forte dapes, & d *tristia dona,*
Ante urbem in luco e *falsi Simoentis ad undam*
Libabat f *cineri Andromache, manesque vocabat*
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite g *inanem,*
Et h *geminas, causam lacrymis, sacraverat aras.*
Ut me conspexit venientem, & Troia circum
Arma amens vidit, magnis exterrita i *monstris,*
Diriguit visu in medio, calor ossa reliquit.
Vera ne te facies, verus mihi nuncius affers,
Nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? dixit, lacrymasque effudit, & omnem
Implevit clamore locum. vix pauca l *furenti*
Subjicio, & raris turbatus vocibus hisco.
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita, nam vera vides.
Heu, quis te casus dejectam conjuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?
Hectoris Andromache, Pyrrhin' connubia servas?
m *Dejecit vultum, & demissa voce locuta est:*
O felix una ante alias n *Priamia virgo,*

y Græci alicujus ab Ænea victi, & spoliati. namque de Abante Trojano mentio rursus l. 10.

z Titulo hoc; *Æneas hæc de Dan.* &c. arma detracta dicavit.

a Corcyrâ è conspectu amittimus.

b Sortitum partem Epiri, ut cui post cędem Pyrrhi cesserit uxor eius Andromache regno.

c Trojano. Hectori sc. prius nupserat Andromache, ut ut Thebana.

d Parentalia, anniversaria.

e Repræsentati hic in Epiro ab Heleno, & nuncupati ad memoriam Trojani illius fl. f Hectoris. g Cenotaphium; honorarium. h Ut Ecl. 5. *Ecce duo tibi, Daphni, duoque altaria Phœbo,* binis sc. honorabant Deos, & heroas. i Viso miro, & inexpectato. k Animi deliquio. l Affectu, & dolore consternatæ. m Pudibunda. n Polyxena à Pyrrho ad placandos patris manes mactata ad tumulum Achillis.

Hostilem ad tumulum Trojæ sub mœnibus altis
Jussa mori: o quæ sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile.
Nos patria incensa, diversa per æquora vectæ,
p Stirpis Achilleæ fastus, juvenemque superbum
Servitio q enixæ tulimus, qui deinde secutus
r Ledæam Hermionem, Lacedæmoniosque Hymenæos,
Me famulam, famuloque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
Conjugis, & ſscelerum furiis agitatus Orestes
Excipit incautum, t patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamq; omnem Trojano à u Chaone dixit:
x Pergamaque, Iliacamque jugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
Aut quis te ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne, & vescitur aura?
y Quem tibi jam Troja.
Ecquæ jam puero est amissæ cura z parentis?
Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles
Et pater Æneas, & avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
Incassum fletus, cum sese à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert:
Agnoscitque suos, lætusque ad mœnia ducit,
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, & a parvam Trojam a simulataque magnis
Pergama, & b arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scææque c amplector limina portæ.
Necnon & Teucri sociis simul urbe fruuntur;

o Quæ sortitione cessit nemini Græcorum, ut ego, & reliquæ Trojanæ primariæ.
p Pyrrhi.
q Pyrrho enim peperit filium Molossum dictum.
r Filiam Helenæ, quam peperit Leda, & Menelai, à quo desponsata sibi fuerat, repetit Pyrrhus, & ipse ab Oreste, dum sacris operaretur, cæsus.
s Ob interfectam à se matrem Clytemnestram.
t Sibi, patrique fatales. Achilles enim à Paride ad aram Apollinis Thymbræi extra Trojam, Neoptolemus Delphis ad aram item Apollinis ab Oreste interfectus. u Fratre suo, qui, ita poscente oraculo, devoverat se, ut servarentur socii Heleni, grassante æva inter eos peste. x Repræsentata, & delineata ad formam antiquæ Trojæ. y Ἀποστώπησις, sensu, & versu imperfectis. supplent alii. *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creusa.* z Creusæ, non *patriæ*, ut volunt, quia Creusæ mortem Andromache scire non poterat. a Ad repræsentationem veteris Trojæ, ut supra, *falsi Simoentis*, ubi Pergama, Xanthus, Scæa porta b Sic & Horatio Epod. 13. & Lucano. 7. l. *parvus & in sicco serpebat pulvere Xanthus.* c Veneror in memoriã portæ illius Trojanæ, quæ ad σκοιὰν lævã sita.

Illos porticibus rex d *accipiebat in amplis.*
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus; pateraſque tenebant.
Famque dies, alterque dies proceſſit: & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus Auſtro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo.
Trojugena, e *interpres divum, qui numina Phœbi,*
Qui f *tripodas,* g *Clarii lauros, qui ſidera ſentis,*
Et h *volucrum linguas, & præpetis omina pennæ,*
Fare age (namque i *omnem curſum mihi proſpera dixit*
Relligio: cuncti ſuaſerunt numine divi
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola novum, dictuque nefas, Harpyia Celæno
k *Prodigium canit, & triſtes denunciat iras,*
Obſcœnamque famem) quæ prima pericula vito:
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores.
Hic Helenus, cæſis primum de more juvencis,
Exorat l *pacem divum, vittaſque* m *reſolvit*
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo n *ſuſpenſum numine ducit,*
Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos.
Nate dea (nam te o *majoribus ire per altum*
o *Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata deum rex*
Sortitur, volvitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis. prohibent nam cætera Parcæ
Scire p *Helenum, farique vetat Saturnia Juno.*
Principio Italiam, quam tu jam rere propinquam,
Vicinoſque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante & q *Trinacria lentandus remus in unda,*
Et r *ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,*
ſ *Infernique lacus,* t *Æææque* u *inſula Circes,*
Quam tuta poſſis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
* *Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis undam,*

d Convivio excepit. q. cœna adventitia.
e Θεοπροπός, vaticinandi perite ex afflatu numinis, aſtrologia, & augurio.
f Suggeſti genus, quod conſcendebat Pythia δαφνηφάγος, lauro comeſa, reſponſum dedit. v. ſupra *mugire adytis cortina reclusis*.
g Apollinis, cui ſacra Claros inſ. vel ut alii, urbs Colophoniorum.
h Oſcines, & præpetes obſervans, ex cantu ſc. & volatu avium divinans. i Hypallage. omnis religio mihi dixit curſum proſperum. k Supra, hoc libro. l Et veniam. m Ut demiſſæ pendeant, ritu ſacro. n Religioſe anxium, & ſollicitum. o Majoribus fatis, quam quæ auſpiciis egeant, Jovis ſc. p Me. q Siculâ. à tribus promontoriis Siciliæ, Lilybæo, Pachyno, Peloro. r Maris Italici, infra, hoc eod. libr. ſ Lib. 6. t Ab Ææa urbe Colchorum dictæ. u Lib. 7. * Adi l. 8. ſub initio, ubi idem habetur vaticinium.

Litto-

Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
Alba ſolo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Nec tu x *menſarum morſus horreſce futuros;*
Fata viam invenient, *aderitque vocatus Apollo.* 395
y *Has autem terras, Italique hanc littoris oram,*
Proxima quæ z *noſtri perfunditur æquoris æſtu,*
Effuge: cuncta a *malis habitantur mœnia Grajis.*
b *Hic & Narycii poſuerunt mœnia Locri:*
c *Et Salentinos obſedit milite campos* 400
Lyctius Idomeneus: d *hic illa ducis Melibœi*
Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes,
Et poſitis aris jam vota in littore ſolves;
Purpureo e *velare comas adopertus amictu,* 405
Ne qua inter ſanctos ignes in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.
Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto,
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ 410
Ventus, f *& anguſti rareſcent clauſtra Pelori:*
Læva tibi tellus, & longo læva petantur
Æquora circuitu: dextrum fuge littus, & undas.
Hæc loca vi quondam, et vaſta convulſa ruina 414
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt; g *cum protinus utraque tellus*
Una foret, venit h *medio vi pontus, & undis*
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque, & urbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu. 419

x Prodigii hujus exitum habes lib. 7.
y Hanc Italiæ partem, quæ è regione nobis adverſa, ſc. Calabriã, Apuliam, Lucaniã, &c. Magnam quõdam Græciam dictam declina.
z Adriatici.
a Hoſtibus noſtris, adeoque fidei malæ.
b Hic Græci à Naryacio urbe Attica profecti condidere urbem Locros Epizephyrios.
c Idomeneus è Lycto Cretæ opp. pulſus conſedit in Salentinis.
d Philoctetes ex Meliboea Theſſaliæ urbe condidit Petiliam.
e Phrygio more, ut mox, & orto ab Ænea; qui in littore Laurenti dum ſacra faceret velato capite, non agnitus eſt ab Ulyſſe, qui ibi forte appulerat. Alii referunt ad Diomedem ſacris intervenientem. Sed & arceri à ſacris profanos ſolemne erat, ne myſteria non initiati funeſtarent. unde vela viis, foribus, feneſtris prætenſa, & deſpectio è feneſtris interdicta. Macrob. Sat. lib. 1. cap. 6. f Per fretum, quod Rhegium Italiæ à Peloro Siciliæ dividit, navigare noli; quin ipſam Siciliam totam circumnaviga, devitabis inde Scyllæ, & Charybdis pericula. g Cum continuatim una eſſet terra, i. e. continens, Italia, & Sicilia, atque hoc ex fide vet. hiſtoricorum. h Terræ motu avulſum, refert Strabo, unde & Rhegio nomen. libr. 7.

Dextrum Scylla latus, lævum i implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
k *Erigit alternos, & sidera verberat unda.*
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exsertantem, & naves in saxa trahentem.
l *Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo*
Pube tenus: postrema immani corpore Pistris,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
m *Cessantem, longos & circumflectere cursus,*
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.
Præterea si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris implet Apollo;
Unum illud tibi, nate dea, præq; omnibus unum
Prædicam, & repetens iterumque iterumque monebo.
Junonis magnæ primum prece numen adora:
Junoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus n *supera donis: sic denique victor*
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc ubi delatus o *Cumæam accesseris urbem,*
p *Divinosque lacus, & Averna sonantia silvis,*
q *Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima*
Fata canit, r *foliisque notas, & nomina mandat.*
Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit s *janua frondes:*
Nunquam deinde cavo volitantia prendere t *saxo,*
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
Inconsulti u *abeunt, sedemque odere Sibyllæ.*
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti:
Quamvis increpitent socii, & vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos:
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas:
Ipsa canat, vocemque volens, atque ora resolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,

i Al. *Impacata*. de Scyllarupe, cujus cavernæ fluctibus allisis resonãt, & de vorticoso Charybdis gurgite passim poetæ, & abunde Mythologi. Ov. 14. Metam.

k al. *Egerit*.

l Mulier superne, desinit in piscem, balęnam, vel Delphinas, sub utero latrantibus monstris, lupis, ceu canibus succincta. ut 6. Ecl. μιξοπάρθεν & κύων. Lycophr.

m Cum vię, & temporis dispendio potius circumvectum, quam semel, &c.

n Sacrificiis expugnatam concilia. o Cumas. libr. 6. p Apollini sacros, & Sibyllæ lacus Lucrinum, & Avernum. q Fatidicam, afflatam numine, & furore divino, ut lib. 6. r In foliis palmæ scribi fata à Sibylla solita, scribit Varro, & Æneid. libr. 6. s Aperta, admittens ventum. t Rupe, antro. u Oraculi responso non accepto.

Et

Et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad æthera Trojam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est;
Dona dehinc auro gravia, x sectoque elephanto
Imperat ad naves ferri: stipatque carinis
Ingens argentum, y Dodonæosque lebetas,
Loricam z consertam hamis, auroque trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
Arma Neoptolemi, sunt & a sua dona parenti.
Addit equos, additque b duces.
c Remigium supplet, socios simul instruit d armis.
Interea classem velis aptare jubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua e ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
f Conjugio Anchisa Veneris dignate superbo,
Cura deum, g bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniæ tellus; hanc arripe velis:
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est.
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade (ait) ô felix nati pietate. quid ultra
Provehor? & fando surgentes demorer Austros?
Nec minus Andromache digressu mœsta supremo
Fert picturatas auri subtegmine vestes,
Et h Phrygiam Ascanio chlamydem: i nec cedit
honori:
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe & hæc, k manuum tibi quæ monumenta
mearum
Sint puer, & longum Andromaches testentur
amorem
Conjugis Hectoreæ: cape dona extrema tuorum
O mihi sola mei l super Astyanactis imago:
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis.
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies, nullum maris æquor arandum,
Arva neque Ausoniæ, m semper cedentia retro
Quærenda. n effigiem Xanthi, Trojamque videtis,

x Ebore in laminas ductо.
y Ex ære Dodonæo, quod vaticiniis æque celebratur, ac quercus Dodonæa.
z Consertã hamis aureis, iisque triplici serie cõnexis.
a Anchisæ data.
b Belline futuri? an navigationis? an forte equisonès?
c Remiges.
d Nauticis armamentis.
e Secundo.
f Honesto verbo Veneris furtum velat.
g Primo, sub Hercule, secundo, sub Agamemnone, capta Troja.
h Acu pictam, proprie, opus, & inventum Phrygum. i Neque enim Andromache in honore munerum cedit Heleno. k Τοῦτο δίδωμι, Μνῆμ' Ελένης χειρῶν. Odyss 15. l Superstes, qui superes. m *Italiam sequimur fugientem.* libr. 5. n Supra, *simulataque magnis Pergama, & arentem Xanthi*

Quam vestræ fecere manus: melioribus opto
Auspiciis, & quæ fuerit minus obvia Grajis.
Si quando Tyberim, vicinaque Tybridis arva
Intraro, gentique meæ o data mœnia cernam,
p *Cognataſque urbes* q *olim, populoſque propinquos*
Epiro Heſperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus, unam faciemus utramque
Trojam animis; maneat noſtros r *ea cura nepotes.*
Provehimur pelago, vicina ſ *Ceraunia juxta;*
Unde iter Italiam, curſuſque breviſſimus undis.
Sol ruit interea, & montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam
Sortiti remos; paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus: feſſos ſopor t *irrigat artus.*
Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
u *Arcturum*, x *pluviaſque Hyadas*, y *geminoſque Triones*,
z *Armatumque auro circumſpicit Oriona.*
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,
Dat clarum è *puppi* a *ſignum, nos* b *caſtra movemus,*
Tentamuſque viam, et velorum pandimus alas.
Jamque rubeſcebat ſtellis aurora fugatis,
Cum procul obſcuros colles, c *humilemque videmus*
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto ſocii clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera d *corona*
Induit, implevitque mero, Divoſque vocavit
Stans celſa in puppi.
Di e *maris, & terræ, tempeſtatumque potentes,*

o Fatis.
p Hanc in Epiro veſtram, & in Italia noſtram.
q Tempore futuro.
r Fœderum, & amicitiæ, de quare lege Dionyſium Halicarnaſſeum, l. 1. Contraria huic imprecatio Didonis. l. 4.
ſ Acroceraunia, promontorium Epiri, è regione Italiæ, à fulmine, quo crebro feriuntur, dicta.
t A naturali ſomni cauſa.
u Stellam primæ magnitudinis, inter crura Bootæ. x Septem ſtellas in fronte Tauri, quæ ortu ſuo, & occaſu pluvias creant, ἀπὸ τῦ ὕειν. y Utramque urſam, quarum majorem, plauſtrum ſc. trahunt triones, boves. z Sidus Auſtrale ſtellis 32. conſpicuum, ſtellato enſe fulgens. a Tubæ; aut etiam vigiliis facem. b Nautica, i. claſſem. c Ita è longe proſpicientibus viſam, propter intervalli Sphæricam ſuperficiem, *vel* ab illa parte planam. d Florea corolla, vel ſerto, vide quæ ad 2. Georg. ſub fine. *ſocii cratera coronant*, niſi forte *implevitque mero* interpretetur coronam, i. e. cratera ad marginem uſque repletum. e Maris, quod navigo; terræ, ad quam affecto; tempeſtatum, quæ viam expediant.

Ferte viam vento facilem, & spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit
Jam propior, f templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt socii, & proras ad littora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curvatur in g arcum,
Objectæ salsa spumant aspergine cautes:
Ipse latet, gemino demittunt bracchia muro
Turriti scopuli, refugitque à littore templum.
Quatuor hic (primum omen) equos in gramine vidi
Tondentes campum latè, candore nivali.
Et pater Anchises, h Bellum, ò terra hospita, portas:
Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur,
Sed tamen iidem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, & fræna jugo concordia ferre.
Spes est pacis, ait. tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit i ovantes:
k *Et capita ante aras Phrygio velamur* l *amictu:*
Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, ritè
Junoni Argivæ jussos adolemus honores.
Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum:
m *Grajugenumque domos, suspectaque linquimus arva.*
Hinc sinus n *Herculei, si vera est fama, Tarenti*
Cernitur: attollit se o *diva Lacinia contra,*
p *Cauloniscque arces, & navifragum* q *Scylacæum.*

f In Japygiæ promontorio Salentino Minervæ eminebat arx; hodie *Castro*. Sub illo portus Veneris. Cluv. l. 4. 13.

g Sinum, recessum, scopulos utrinque defendentes portum descriptum. vid. l. 1. Æn.

h Belli præsagium interpretatur equum, ad bella natum, ut in 1. l. de Carthagine, in cujus fundamentis reperiebatur *caput acris equi*. Et in contentione Neptuni cum Minerva de Athenis; quoniam vero quatuor, iique candidi, & curru succedere, frænaque ferre sueti, in omen pacis convertit, agriculturæ sc. certaminibus, triumphis aptos. *i* Lætos. levium bellorum, aut non justorum victores urbem ingrediebantur ovantes, equo vecti, vel etiam pedites, & ovem mactabant, ut triumphantes taurum. *k* Ex præcepto Heleni, supra, *Purpureo velare comas*, &c. vide rationem ibid. *l* Rutilo. *m* Ab Heleno moniti, ut partem illam Italiæ, quæ à Græcis ibi colonis Magnæ Græciæ nomen sortita est, vitaremus. supra. *n* Neque enim plane stare vult Aristotelis fide, qui in libro περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, scribit Tarentum ab Hercule conditum, ac Heracleam dictum. alii à Tara Herculis comite. *o* Junonis Laciniæ templum in promontorio cognomine juxta Crotonem. *p* Post Sagram Caulonia extat, prius Aulonia. Strab. 6. l. *q* Promontorium in Brutiis. vide Erythræi indicem.

Tum procul è fluctu r Trinacria cernitur Ætna,
ſ Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad littora voces:
t Exſultantque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat:
Eripite, ò ſocii, pariterque inſurgite remis.
Haud minus, ac juſſi, faciunt: primuſque u rudentem
Contorſit lævas proram Palinurus ad undas,
Lævam cuncta cohors remis, ventiſque petivit.
u Tollimur in cœlum curvato gurgite: & iidem
Subducta ad manes imos deſcendimus unda.
Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedere:
Ter ſpumam eliſam, & x rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum ſole reliquit:
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe, ſed horrificis juxta tonat y Ætna ruinis:
Interdumque atram z prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo, & candente favilla:
Attollitque globos flammarum, & ſidera a lambit.
Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, b Enceladi ſemiuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Ætnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare c caminis;
Et ſæpe ſurgentes quoties d motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.

r Sicilia. à tribus promontoriis, ut ſupra.
ſ Nimirum hæc Scylla eſt.
t —— Nimirum hæc illa Charybdis.
u Tridentem dum ſecat fluctus. Metaph. à ruditu aſinorum.
x Aſpergine irrorata.
y De Ætna, monte Siciliæ flammivomo, poſt philoſophos, geographos, Poetas majorum, & minorum gentium, & in his Cornelii Severi poema inſcriptum Ætnam, & Virgilio adſcriptum, vide Cluverii Siciliam l. 1. c. 8. & Jovianum Pontanum defendentem Virgilium contra Agellium. l. 17. c. 10. & Macrobium c. 17. l. 5 Saturn. calumniantes Virgilium parum feliciter æmulatum eſſe Pindari Ætnam deſcriptione Pythiorum, vide & Jul. Scal. l. 5. Poet. c. 4.
z Eructat, evomit. *a* Tremulo motu ad inſtar vibratæ linguæ aſcendens. *b* Fil. Titanis, & Terræ, qui cum cœlo bellum cum aliis gigantibus inferret, à Jove fulminatus, atque Ætnæ ſubjectus eſt. Quod tamen nonnulli de Typhœo narrant. Placet autem Poetæ à vera cauſa, viſceribus ſc. ſulphureis à vento per cavernoſam terram accenſis, diſcedere ad fabulas. *c* Fornacibus, cratere. *d* Alii, *mutat*.

Noſtam

Noctem illam tecti in sylvis immania monstra
Perferimus: nec, quę sonitum det causa, videmus,
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus e *æthra*
Siderea polus: obscuro sed nubila cœlo:
Et lunam in nimbo nox f *intempesta tenebat.*
Postera jamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque aurora polo dimoverat umbram;
Cum subito è sylvis, macie confecta suprema,
Ignoti g *nova forma viri, miserandaque cultu*
Procedit, suppliciterque manus ad littora tendit.
Respicimus: dira illuvies, h *immissaque barba:*
Consertum tegmen spinis: at i *cætera Grajus:*
Et quondam patriis ad Trojam missus in armis.
Isque ubi Dardanios habitus, & Troia vidit
Arma procul; paulum aspectu conterritus hæsit,
Continuitque gradum: mox sese ad littora præceps
Cum fletu, precibusque tulit. per sidera testor,
Per superos, atque hoc cœli k *spirabile lumen:*
Tollite me Teucri; quascumque abducite terras.
Hoc l *sat erit, scio me Danais è classibus unum,*
Et bello Iliacos fateor petiisse penates.
Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.
Si pereo manibus hominum, periisse juvabit.
Dixerat, & m *genua amplexus, genibusque volutans*
Hærebat: quisnam fari, quo sanguine cretus,
Hortamur, quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipse pater o *dextram Anchisæ, haud multa moratus,*
Dat juveni, atque animum præsenti o *pignore firmat.*
Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes p *infelicis Ulyssi,*
Nomine Achæmenides, Trojam genitore Adamasto
q *Paupere (* r *mansisset q; utinam fortuna) profectus.*

e Splendore æthe-ris, à sideribus illato.
f Obscura, utpotè mędia.
g Quasi larva hominis, aut λυκάνθρωπος. V. Ovid. Metamor. 15. l.
h Promissa. i. Per, vel quoad cætera, κατὰ τ' ἄλλα.
k Aerem, cujus beneficio ex æquo spiramus.
l Beneficii loco abunde effugisse Cyclopas.
m Fateor.
n Misericordiæ veteres assignabant genua, ut & mentum, pudori os; sagacitati nasum; judicio aurem; fastui supercilium; virtuti, & o —— Fidei dextram. p Vobis invisi, nec suis minus: quantum ad se ipsum, miserrimi, diutino sc. errore jactati. q *Pauper in arma pater primis me misit ab annis*. Sinon. 2. l. r Atque utinam propria quiessem pelle, intra fortunam meam utcunque pauperculam tutus, potius quam, &c.

Hic me,

Hic me , dum trepidi crudelia limina linquunt ,
Immemores ſocii vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere . domus ſanie , dapibuſque cruentis
Intus opaca , ingens : ipſe arduus , altaque pulſat
Sidera (dii talem terris avertite peſtem)
ſ Nec viſu facilis , nec dictu affabilis ulli .
Viſceribus miſerorum , & ſanguine veſcitur atro.
t Vidi egomet , duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum , ſanieque u aſperſa natarent
Limina : vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet , & tepidi tremerent ſub dentibus artus .
Haud impune quidem , nec talia paſſus Vlyſſes ,
x Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto .
Nam ſimul expletus dapibus , vinoque ſepultus ,
Cervicem inflexam poſuit , jacuitque per antrum
Immenſam ſaniem eructans , ac fruſta cruento
Per ſomnum commiſta mero : nos magna precati
Numina , ſortitique vices , una undique circum
Fundimur , & y telo lumen terebramus acuto
Ingens , quod torva ſolum ſub fronte z latebat ,
Argolici clypei , aut Phœbeę lampadis inſtar :
Et tandem leti ſociorum ulciſcimur umbras ,
a *Sed fugite, ò miſeri , fugite , atque ab littore funem*
Rumpite .
Nam qualis , quantuſque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes , atque ubera preſſat :
Centum alii curva hæc habitant ad littora vulgo
Infandi Cyclopes , & altis montibus errant.
Tertia iam lunæ ſe cornua lumine complent ,
Cum vitam in ſylvis , inter deſerta ferarum
Luſtra, domoſque traho , vaſtoſque ab b ruſe Cyclopas
Aſpi-

Cujus aſpectum nemo ferat , nedum colloquium .

t Homer. Odyſſ. 9.

u Al. *exſperſa* .

x Nec ſibi , ubi opus, defuit , immemor veterum artium .

y Sude oleaginea , præuſta .

z Dormienti Cyclopi clauſum. al. ſub capillitio ſento latens .

a Oratio ex abrupto turbida , timentis , & fugam cum feſtinatione ſuadentis .

b De qua deſcendunt, qua errant . uti mox de Polyphemo . *ſummo cum monte vi-*

demus Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole moventem.

Proſpi-

Prospicio, sonitumque pedum, vocemq; tremisco.
Victum infelicem baccas, lapidosaque corna
Dant rami, & vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad littora classem
Conspexi venientem: huic me, quæcunque fuisset,
Addixi. satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocunq; absumite letho.
Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
Pastorem Polyphemum, & littora nota petentem:
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum c *pinus regit, & vestigia firmat:*
Lanigeræ comitantur oves, ea sola voluptas:
d *Solamenque mali de collo fistula pendet.*
e *Postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,*
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu, e *graditurque per æquor*
Jam medium; nec dum fluctus latera ardua tinxit.
Nec procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito; tacitique incidere funem:
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Sensit, & ad sonitum f *vocis vestigia torsit.*
Verum uli nulla datur dextram affectare potestas,
Nec potis Jonios fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum tollit; quo pontus, & omnes
Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus
Italiæ, curvisque immugiit Ætna cavernis.
At genus è sylvis Cyclopum, & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & littora complent.
Cernimus astantes g *nequicquam lumine torvo*
h *Ætnæos fratres, cælo capita alta ferentes;*
¶ *Concilium horrendum; quales cum vertice celso*
Aeriæ quercus, aut i *corniferæ cyparissi*

c Hinc immanē corporis vastitatem conjicere licet.
d Sunt, qui quatuor voces ultimas; sunt, quitotū versum Poetæ abdicant, quibus sc. placet oves esse solā voluptatem. sint modo, sed & solamen admittant fistulā, moti authoritate Theocriti, Philostrati, Ovidii, Manilii, qui omnes Polyphemum inducunt, *cui fistula collo Hæreat.*
e Postquam undas littoreas emensus in altum, planumque mare venit. quam magnus Orion *Cum pedes incedit medii per maxima Nerei Stagna, viam scindens, humero supereminet undas.* lib. 10. f Fluctuum remis agitatorum. supra, *fractasque ad littora voces, & fugam trepidi celerare, tacitique incidere funem.* modo. g Extra ictum enim, & periculum se expedierant Troes. h Siculos Cyclopas. allusum simul ad αἰτναῖος, immanes. i Ferentes fructus, ceu baccas imitantes formam ipsius arboris, quę *metas imitata* est, κωνοειδής.

Consti-

Conſiterant, k *ſylva alta Jovis, lucuſve Dianæ.*
Præcipites metus acer agit quocumque rudentes
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra, juſſa monent Heleni, Scyllam, atque Charybdin
Inter utramque viam lethi diſcrimine parvo, 685
m *Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.*
Ecce autem Boreas anguſta à ſede n *Pelori*
Miſſus adeſt. vivo prætervehor oſtia ſaxo
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, o *Thapſumque jacentem.*
Talia monſtrabat p *relegens errata retrorſum* 690
Littora Achæmenides, comes infelicis Ulyſſi.
Sicanio prætenta ſinu jacet inſula contra
q *Plemmyrium undoſum; nomen dixere priores*
r *Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem*
Occultas egiſſe vias ſubter mare: qui nunc 695
Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur undis.
Numina magna loci juſſi veneramur, & inde
Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Elori.
Hinc altas cautes, t *projectaque ſaxa Pachyni*
Radimus: & fatis nunquam conceſſa moveri 700
Apparet u *Camarina procul, campique Geloi,*
x *Immaniſque Gela fluvii cognomine dicta:*
y *Arduus inde Agragas oſtentat maxima longe*
Mœnia, magnanimum quondam generator equorum,

Quercus enim ſacra Jovi; cupreſſus Dianæ.

l Etiam iis, qui nos à puppi ſecuti urgebant inter Siciliam, atque Italiam.

ſed memores præceptorum Heleni, quæ monebant, ne tenerem us curſũ cum vitæ diſcrimine per anguſtum fretum inter Scyllam, & Charybdim, retrorſum vela dare contendebamus. Cum ſubito mutatus numinis benignitate ventus nos in Auſtrum revectos Siciliam circumvehi impulit.

m Prout Turnebus l. 17. c. 11. Vel, Niſi poſſunt tenere medium curſum. *n* Promontorii Siciliæ Septentrionem verſus. *o* Fl. intra Taurum promontorium; ſinum Megarenſem, & Thapſum peninſulam, eamque humilem. Cluv. Sicil. 1 l. 11. c. *p* Per quæ errarat prius cum Ulyſſe. *q* Promontorium juxta Syracuſas. *r* Inſulam, quam pons Syracuſis connectit. hic fons Arethuſa, ex quo ferunt per ſubterraneos cuniculos emergere Alpheum flumẽ Elidis. Ἀ"μπνδυμα σεμνοῖ Ἀ'λφεῦ Ορτυγία. Pindarus Nem. Od. 1. *ſ* Inundantis, & ſuperfuſi ad inſtar Nili. Cluv. 13. c. l. 1. Sicil. *t* Pachynum promontorium Siciliæ Auſtrum ſpectans. *u* Camarina urbs ſupra paludem cognominem, è cujus tetra exhalatione cum orta eſſet peſtilentia, conſultus à civibus Apollo, an ſiccanda eſſet, reſpondit: Μὴ κίνει Καμαρίναν. Illi autem contempto oraculo exſiccarunt, unde ſedata peſtilentia, ſed per eam ingreſſi hoſtes urbem ceperunt. *x* Urbs magna à fluvio cognomine dicta. *y* In editiſſimo monte ſitum Agrigentum. unde equi nobiles miſſi ad agones Græciæ.

Teque datis linquo ventis z palmosa Selinis :
Et vada dura lego saxis a Lilybæia cæcis .
Hinc b Drepani me portus , & c illætabilis ora
Accipit . hic pelagi tot tempestatibus actus ,
Heu genitorem, omnis curæ, casusque levamen ,
Amitto Anchisen : hic me , pater optime , fessum
710
Deseris, heu tantis nequicquam erepte periclis .
Nec vates Helenus cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno .
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum .
Hinc me digressum vestris deus appulit oris .
Sic pater Æneas intentis omnibus, unus
d Fata renarrabat divum, cursusque docebat .
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit .

z Sylvestriũ palmarum fertilis, & apii, unde nomen.
a Lilybęũ, tertium Siciliæ promontoriũ, sub quo vada latentibus saxis periculũ nautis facessút.
b Urbis ad radicẽ mõtis Erycis, à falce Saturni ibi projecta; vel, Cereris ibi à Vulcano accepta. δρέπανον enim falx est Ἄρπη Κρόνε Πήληϊ. Lycophr. c Amisso hic patre. d Excidium narrabat Trojæ, & suos errores.

ÆNEIDOS LIB. IV.

ARGUMENTUM.

DIdo amore Æneæ insaniens, animi sui morbum sorori aperit: ejusque consilium sequuta, ad nuptias animum adjicit. Juno quoq; ut Æneam facilius ab Italia averteret, agit cum Venere, ut ejus bona cum venia liceat Æneæ Elisam uxorem ducere: quoque id commodius fieri possit, se opportunitatem oblaturam ostendit. Postridie Æneas, & Dido venatum proficiscuntur. Ibi omnibus jam prædæ intentis, Juno subitam immittit tempestatem. Comites alius alio diffugiunt. Æneas, & Dido in idem antrum conveniunt, ibique infaustis ominibus conjunguntur. Interim Juppiter Jarbæ Getulorum regis (qui advenam sibi præferri iniquo animo ferebat) precibus fatigatus, Mercurium mittit ad Æneam, jubetque, ut relicta Africa in Italiam naviget. Ille Jovis imperio morem gerens, quæcunque ad navigationem erant necessaria, clam per socios parari jubet. Cæterum Dido ubi classem instaurari sensit, suspicata id, quod res erat, graviter cum ipso expostulat, precibusque, & lacrymis tum per seipsam, tũ per sororem, eum ab incępto revocare conatur. Æneas iterum in somnis à Mercurio admonitus, intempesta nocte

ancho-

anchoras ſolvit. Illa doloris impatiens, in editiſſima ædium parte, ſimulatione ſacrorum ingentem pyram extruit, ablegataque Barce Sichæi nutrice, ne quid deſtinatæ morti impedimenti afferret, necem ſibi conſciſcit:

AT regina gravi jamdudum ſaucia cura,
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri 1 *virtus animo, multuſque recurſat*
2 *Gentis honos: hærent infixi pectore* 3 *vultus,*
4 *Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.*
Poſtera Phœbea luſtrabant lampade terras,
Humentemque aurora polo dimoverat umbram;
Cum ſic unanimem alloquitur male ſana ſororem:
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam a *inſomnia terrent?*
Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
Quem 3 *ſeſe* 4 *ore ferens? quam forti pectore, & armis?*
Credo equidem (nec vana fides) 5 *genus eſſe deorum.*
Degeneres animos timor arguit. *heu quibus ille*
Jactatus fatis? quæ bella exhauſta canebat?
Si mihi non animo fixum, immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
Poſtquam primus b *amor deceptam morte fefellit;*
Si non pertæſ[um]
d *Huic uni forſan potui ſuccumbere* e *culpæ.*
Anna (fatebor enim) miſeri poſt fata Sichæi
Conjugis, & ſparſos f *fraterna cæde penates,*
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit. agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam;
Ante pudor, quam te violem, aut tua jura reſolvam.
Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores
Abſtulit; ille habeat ſecum, ſervetque ſepulchro.
Sic effata, g *ſinum lacrymis implevit obortis.*

Didonem interea moverat Æneę 1 ardēs virtus. 2 gentis honos, 3 flagrans oris venuſtas. 4 facundia prudens. 5 genus divinum. tacito itaque, & ad tēpus celato amore jam dudum accenſa æſtuare jam, atque in flammas ire cępit. a Per reliquam noctem, quę à fine narrationis Æneæ ſuperfuit ad auroram. b Conjux Sichęus 1. lib. Æneid. c Nuptiarum; quibus ſternitur lectus genialis in aula, & præferuntur quinque faces è teda arbore de laricum genere. d Singula hic verba emphaſin habent, & pondus, inquit Scal. e Digamiæ, ſecundis nuptiis. quarum nomen Ethnicis etiam infame habitum. Cæl. Rhod. l. 28. cap. 22. f Fratris Pygmalionis manu. ut 1. Æneid. g Gremium, non ſinum oculorum tantum, ut volunt quidam.

Anna

Anna refert : O luce magis dilecta sorori,
h *Solane perpetua mœrens carpere juventa?*
Nec dulces natos, i Veneris nec præmia noris?
Id k *cinerem, aut manes credis curare sepultos?*
Esto : ægram nulli quondam flexere mariti,
Non Libyæ, non ante Tyro despectus l *Iarbas,*
Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit : placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
m *Hinc Getulæ urbes, genus insuperabile bello,*
Et Numidæ n *infreni cingunt, &* o *inhospita Syrtis :*
Hinc p *deserta siti regio, lateque furentes*
q *Barcæi. quid bella Tyro surgentia dicam,*
r *Germanique minas?*
Diis equidem auspicibus reor, & Junone secunda,
Huc cursum Iliacas vento tenuisse carinas,
Quam tu urbem soror hanc cernes! quæ surgere regna
Conjugio tali! Teucrum comitantibus armis
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce deos veniam, s sacrisque litatis
Indulge hospitio, causasque innosce morandi,
Dum pelago desævit hyems, & aquosus t *Orion,*
Quassatæque rates, & non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammavit amore :
Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.

h Solitaria sine consortis solatio, & sobole. i Χρυσῆς δῶρ' Ἀφροδίτης. k Cõjugis defũcti. l Rex Maurusiorum, qui cum Elisæ per legatos ãbiret nuptias, non sine belli, si recusaret, minis : illa trimestris spatii impetrata mora, ut prioris mariti manes placaret, in pyram, quam eo prætextu extruxerat, se conjecit, maluitque ardere, quã nubere. historiam lege apud Justinum lib. 18. contra cujus veritatem obtinuit Virgilii figmentum de Ænea. m Carthaginem à Meridie Getulia, & deserta Libyæ, ab Ortu Syrtis major, ab Occasu Numidia, sive Mauritania, à Septentrione mare, cingebant. n Qui equos non fræno regunt, sed virga tantum. *Et Massylæum virga gubernat equum*. Mart. l. 9 ep. 23. Gens tamen fera nec legibus, nec imperio parens. Æn. 1. *cui condere Juppiter urbem, Justitiaque dedit gentes frenare superbas*. o Importuosa, & inaccessa, propter vada, & reciprocos æstus, & accolas Nasamonas naufragiis, & raptu victitantes. Duæ autem sunt Syrtes, vide, quæ nos ad Lucanum, l. 1. v. 362. p Libya deserta, neque fluvios habens, neque pluviam. q Gens Africæ bellicosa. Turn. l. 22. c. 26. r Pygmalionis, vindicaturi fugam suorum, & thesauros abductos. l. 1. s Venia impetrata, per sacrificia Diis accepta, καλλιερῆσαι. t Sidus navigantibus infestum, ortu, & occasu tempestates ciens.

Princi-

Principio delubra adeunt, u pacemque per aras
Exquirunt: x mactant lectas de more bidentes
y *Legiferæ Cereri, z Phœboque, patrique a Lyæo,*
b *Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.*
Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ c media inter cornua fundit:
Aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras,
Instauratque diem donis, d pecudumque reclusis
Pectoribus inhians, spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes, quid vota furentem?
Quid delubra juvant? e est f mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis conjecta cerva sagitta,
Quam procul incautã nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
g *Nescius: illa fuga silvas, saltusque peragrat*
h *Dictæos; hæret lateri lethalis arundo.*
i *Nunc media Æneam secum per mœnia ducit,*
Sidoniasq; ostentat opes, urbemq; paratam.
Incipit effari, mediaque in voce resistit.
Nunc eadem labente die convivia quærit:
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Post ubi digressi, lumenque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos:
Sola domo mœret vacua, k stratisque relictis
Incubat; illum absens absentem auditque, videtque:
Aut gremio Ascanium genitoris imagine capta
Detinet, l infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portusve, aut propugnacula bello.

* Veniam, gratiam. explorant volũtatem Deorum sacrificando.

x Verba ritualia, de quibus l. 12. Æn.

y Θεσμοφόρῳ, quæ frugibus invẽntis, una leges, urbes, civilem vitam, conjugia sanxit.

z Ut auspicia mitteret bona, quę nuptiis felicibus prævia.

a Lætitiæ, libertatisq; datori. 1. Æn.

b Pronubæ, & nuptiarũ præsidi.

c Setis inter cornua avulsis primum libata, sale deinde, & farre fronti insperſis, immolata, tum vino inter cornua fuso probata est hostia. d De extispicina, sive aruspicina, quo parcatur huic margini, relegandus es ad ea, quæ nos late ad Senec. Oedip. Act. 2. sc. 2. & Thyest. v. 763. & Lucanum l. 1. à versu 610. e Edit, consumit. f Al. *molleis*, molles. Catull. Epigr. 42. *Ignis mollibus ardet in medullis*. g Latens cervam dum percussit. vel Activè: Nescius à se percussam cervam, adeoque non insequens. Ovid. 5. Metam. *Quam si venabula Taurus corpore fixa gerat, factique refugerit author*. h Dictys mons Cretæ, quæ celebris peritia sagittandi, cervis, & Dictamno. i Affectus miserè amantis, & artes, quibus Æneam contineri, remorari, ambire studet. k Lectis, quibus modo discubuerat una cum Ænea. l Si explere mentem posſit, satiataque patre in filii vultu conspecto amorem eludere, & extinguere.

Tuta parant: pendent opera interrupta, m *minæq;*
Murorum ingentes, æquataque machina cælo.
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Chara Jovis conjux, n *nec famam obstare furori;*
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.
o *Egregiam vero laudem, & spolia ampla refertis*
Tuque, p *puerque tuus; magnum, & memorabile nomen:*
q *Una dolo divum si fœmina victa duorum est.*
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc r *certamine tanto?*
Quin potius pacem æternam, pactosque s *Hymenæos*
Exercemus? habes tota quod mente petisti:
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusq; regamus
Auspiciis: t liceat Phrygio servire marito,
Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (sensit enim simulata mente loquutam,
Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra est ingressa Venus. Quis talia demens
Abnuat? aut u *tecum malit contendere bello?*
Si modo, quod memoras, factum x *fortuna sequatur.*
Sed fatis incerta feror, y *si Juppiter unam*
Esse velit Tyriis urbem, Trojaque profectis;
Miscerive probet populos, aut fœdera jungi:
Tu conjux, tibi fas animum tentare precando.
Perge, sequar. Tum sic excepit regia Juno.
Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat,
Confieri possit, paucis (adverte) docebo.
Venatum Æneas, unaque z *miserrima Dido*
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem commista grandine nimbum,
120
b *Dum trepidant alæ, saltusq* c *indagine cingunt,*

m Pinnæ murorum, unde propugnatores hostium impetus arcent, ἐπάλξεις. Batlements.
n Adversa fama æque ac amore laborare.
o Ironia, Rhetoribus notissima.
p Cupido, pro Ascanio suppositus.
q Emphaticè omnia.
r Subaudi. opus est?
s Nuptias. vide, quæ nos ad Senecæ Thebaid. v. 262.
t Invidiosè, & virulenter, quasi in servitium turpe cum suis cessura sit, quæ Æneæ Phrygio nupserit. Cum respectu simul ad Rom. nuptias, quæ per coemptionem fiebant. adi 1. Georg.
u Emphaticè. quæ regia Juno; regis filia, soror, uxor.
x Consulto satis. ubi adhibentur fortuna, fatum, voluntas Deorum.
y Utrum, an.
z Perditè amore saucia.
a Rite, ac jure, ut quæ aëris præses.
b Dum hinc inde alæ citæ discurrunt equitum, qui cum clamore feras in obstantes plagas imp ellunt.
c Serie plagarum, formidinibus vicissim interpositis, ad retinendas, vel terrendas feras, nos ad Senecæ Hippolytum. 1. sc. 1. act.

Desuper infundam, & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & d *nocte tegentur opaca.*
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandem
Devenient. adero,& e *tua si mihi certa voluntas,*
f *Connubio jungam stabili, propriumque dicabo.*
Hic g *Hymenæus erit. Non adversata petenti*
Annuit, atque dolis h *risit Cytherea repertis.*
i *Oceanum interea surgens Aurora reliquit:*
It portis, k *jubare exorto, delecta juventus:*
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
l *Massylique ruunt equites, &* m *odora canum*
vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant, ostroque insignis, & auro
Stat sonipes, ac frœna ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur magna stipante caterva,
Sidoniam picto n *chlamydem circundata limbo,*
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aureâ purpuream subnectit fibula vestem.
Nec non & Phrygii comites, & lætus Iulus
Incedunt, ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, atque o *agmina jungit.*
p *Qualis, ubi hybernam* q *Lyciam, Xanthique*
fluenta
Deserit, ac r *Delum maternam invisit Apollo,*
Instauratq; s choros; mistique altaria circum
Cretesque, Dryopesque t *fremunt, pictique Agathyrsi.*
Ipse iugis u *Cynthi graditur, mollique fluentem*
Fronde premit crinem fingens, atq; implicat auro.
Tela sonant humeris: haud illo x *segnior ibat*

d Caligine tempestuosa.
e Siquidem conjugii præsidi adsentiatur amoris dea.
f Hunc eũdem versú reperies, 1. Æn.
g Hymenæi, nuptię.
h Φιλομμειδής.
i Ex opinione vulgi maritimi, cui sidera è mari emergere videntur. cum relatione item ad fabulosum Auroræ, & Oceani cõjugium.
k Lucifero: vel etiam, Sole.
l Numidæ, equites expediti. supra hoc lib. m Naris sagacis canes. n Pallium non minus viatorium, ac venatorium, quam militare. o Comites, comiatum suum. p Οἵ & δ' ὅτε νηὸν ἐσ Δηλον ἀν' ἠγαθέην, &c. Apollonius 1. Argonaut. Qualis ubi vere novo ab hybernis suis ad æstiva remigrans nos revisit pulchrior, & alacrior. q Asiæ provinciam, in qua Xanthus fl. r Inf. natalem Apollinis, Latonæ sacram. s Sacris propemodum omnibus adhibiti chori; maxime Apollinis; qui & ipse ὀρχηστὴς summus. hujus altaria circum gens omnis. Cretes saltandi peritissimi, Dryopes Parnassi accolæ, Agathyrsi Scythiæ pop. qui se pingunt, ut de Gelonis dictum 2. Georg. saltant; idque à sinistris dextrorsum, Solis in Zodiaco cursum signantes, & à dextris sinistrorsum, cœli cursum notantes. t Cantantes. *Lætitia, plausuque viæ, ludisque fremebant.* 8. Æneid. u Montis in Delo inf. x Vegetus æque & alacer, tamque oris decore insignis.

Æneas; tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montes, atque invia lustra,
Ecce feræ y saxi dejectæ vertice capræ
Decurrere jugis: alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.
At puer z Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, jamque hos cursu, jam præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter a inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
Interea magno misceri b murmure cœlum
Incipit; insequitur commista grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, & Trojana juventus,
Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros,
c Tecta metu petiere; ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux & Trojanus eandam
Deveniunt. d 1 prima & Tellus, & pronuba Juno
Dant signum: 2 fulsere ignes, & 3 conscius æther
Connubii, summoque 4 ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primusque malorum
Causa fuit, neque enim specie, famave movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.
e Extemplo Libyæ magnas it fama per urbes:
Fama, malum, qua non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo:
f Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, & g caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata deorum,

y Montis scopulosi, quę capreis, sive rupicapris sedes.
z Verus Asc. jam patri redditus Veneris mandatis à supposititio illo peractis.
a Imbellia, capras, cervos, & quę repugnare nesciant.
b Tonitru, tempestate ingruente.
c Shelter. latibula ferarum, cavas arbores, antra, rupes prominentes.
d Male ominata omnia.
1 Pro auspiciis, Terræ motus, & surda tonitrua:
2 Pro facibus nuptialibus, fulgura. 3 Pro auspicibus aer solus conscius. 4 Pro puellis, quæ ante thalamos à vespere ad mediam noctem concinerent, ululârunt Nymphæ. fuerintve illæ Orcades, & Napeæ, aut, ut alii volunt, Diræ. e Imitamen hujus descriptionis habes apud Ovid. 12. Metam. quem adhibe hujus quasi expositorem. f Ἠ'τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει. Homeri Eris. 5. Iliad. vide hic vindicias Pontiani in Antonio Dialogo à calumniis Macrobii, & Scalig. lib. 5. Poet. cap. 3. g Quia autor rumorum fere incertus est, Scalig. ibid.

h *Extremam (ut perhibent) Cæo, Enceladoque*
sororem
Progenuit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
Monstrum horrendum, ingens; cui quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat, i cæli medio, k terræque per umbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine l tecti,
m *Turribus aut altis, & magnas territat urbes;*
Tam ficti, pravique tenax, quam nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, & pariter facta, atque infecta canebat.
Veniſſe Æneam, Troiano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur jungere Dido.
Nunc hyemem inter ſe luxu, n quam longa, fovere,
o *Regnorum immemores, turpique cupidine captos.*
Hæc p paſſim Dea fœda virum diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarbam,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic p *Ammone ſatus, rapta Garamantide nympha,*
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras poſuit, q vigilemq; ſacraverat ignem,
Excubias divum æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina divum,
Multa Jovem r manibus ſ ſupplex oraſſe ſupinis.
Juppiter omnipotens, cui nunc Mauriſia pictis
Gens epulata toris, t Lenæum libat honorem:
Aſpicis hæc? an te genitor, cum fulmina torques
Nequicquam horremus? u cæciq; in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Fœmina, quæ noſtris errans in finibus, urbem
Exiguam pretio poſuit: cui littus arandum,
Cuique x loci leges dedimus, connubia noſtra

b Amotu-ram à fratribus ſuis crimen cæli affectat, & ulturam Deos, furta eorum, & delicta divulgando. i inter cælum, & terrã media. k Noctis tenebras.
l Privatarũ ædium.
m Regum aulis.
n Quã longa eſt, i. totam hyemem. Neque tãmen hyemem Carthagini inſumebat. Hæc fama tam ficti, praviq; tenax, quam nũcia veri, nãq; dicit Iris li. 7. *Septima poſt Trojæ excidiũ jã vertitur æſtas.* vide.

o Hũc Italici, illam, Africani. p Jovis Ammonis, in arenoſa regione Cyrenaica culti ſub forma arietis, & nymphæ ex gente, patre Garamante, filius. vide quæ nos ad Lucan. l. 9. q Ἄσβεστον in ἑστία ſervandum. ſupra. l. 2. ad *Æternumque adytis effert penetralibus ignem.* r Converſis ad cælum palmis. ſ Exprobrans potius, & expoſtulans indignabunde. t Vinum. Lenæus Bacchi nomen à ληνὸς torcular, & lacus. u Bruta fulmina, κατωνὸς ποιητικὸς, ἄτεχνως, καὶ ἄσβολως, Timon Luciani. x Pomerii, ad menſuram corii bubuli, vel loci vectigalis.

Reppu-

Reppulit, ac y dominum Æneam in regna recepit.
Et nunc ille z Paris cum a ſemiviro comitatu
b Mœonia mentum mitra, crinemque c madentem
Subnixus, rapto potitur; nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamq; fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, d araſque tenentem
Audiit omnipotens, oculoſq; ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, & labere pennis:
Dardaniumque ducem (Tyria Carthagine qui nunc
e Exſpectat, fatiſq; datas non reſpicit urbes)
Alloquere, & celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promiſit, Grajumq; ideo f bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis, belloq; frementem
Italiam regeret, genus alto à ſanguine Teucri
g Proderet, ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem;
Aſcanione pater Romanas invidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe h inimica in gẽte moratur?
Nec prolem Auſoniam, & Lavinia reſpicit arva?
Naviget: hæc ſumma eſt, hic noſtri nuncius eſto.
Dixerat: ille patris magni parere parabat
Imperio, & primum pedibus i talaria nectit
Aurea, quæ ſublimem alis, ſive æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum k virgam capit: hac l animas ille evocat Orco
Pallentes, alias ſub triſtia Tartara mittit:
Dat ſomnos, adimitq; & lumina morte m reſignat.
Ilia fretus agit ventos, & turbida tranat
Nubila, jamq; volans apicẽ, & latera ardua cernit
n Atlantis duri, o cœlum qui vertice fulcit:

y Contemptim & Ironice. Juno ſupra, *Phrygioſervire marito.*
z Hic Paris alter, raptor.
a Molli, corpore quidẽ viris, animo, & cultu fœminis, ſpadonibus Gallis.
b Vide 9. l. quæ ad, *Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitrę*, &c.
c Unguentis delibutum, & nitidum.
d Ex more precantiũ, & jurantiũ.
e Moratus terit otia.
f A Diomede, ipſa, & Æneid. 5.

Iliad. 5. Iterum ab Achille, per Neptunum. Iliad. 20. g Propagaret, extenderet, proferret. h Cum reſpectu ad hoſtile odium futurum inter Romanos, & Carthaginenſes. i Πέδιλα περῶν ταρσοὺς ἔχοντα. k Caduceum. κηρυκεῖον, quod ab Apolline, pro lyra à ſe inventa acceperat. l Πομπαῖος ſc. ψυχαγωγὸς, & νεκρόσομπος. m Cum relatione ad veterum morem, à quibus oculi mortuorum in rogo aperiebantur, qui in morte domi clauſi fuerant, quod munus Mercurio aſſignat. n Cui quia ex viro in montem mutatus eſt, attribuit Poeta promiſcue, quæ ſunt utriuſque, ſaxa, pinus, flumina, necnon verticem, barbam, mentum, latera, &c. vide 4. Metamorph. Ovid. o Montis vertex nubes ſuperans aciem oculorum fugit, adeoq; ab accolis vocatur Cęli columna. Alluſum ſimul ad ipſum Atlanta regẽ Mauritaniæ, Aſtronomiæ peritiſſimum, cęliq; motus docentem.

Atlantis cinctum assidue cui nubibus atris
Piniferum caput, & vento pulsatur, & imbri:
Nix humeros infusa tegit: tum flumina mento
Præcipitant senis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum p *paribus nitens Cyllenius alis*
Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
Misit, q *avi similis, quæ circum littora, circum*
Piscosos scopulos humilis, volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter, cœlumque volabat,
Littus arenosum Libyæ, ventosque secabat,
r *Materno veniens ab avo Cyllenia proles.*
Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conspicit. atque illi stellatus jaspide fulva
Ensis erat: Tyrioque ardebat s *murice* t *læna*
Demissa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exstruis, heu regni, rerumque oblite tuarum!
Ipsa deum tibi me claro demittit Olympo
Regnator, Cœlum, & terras qui numine torquet:
Ipse hæc ferre jubet celeres mandata per auras.
Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem:
Ascanium surgentem, & spes hæredis Iuli
Respice, cui regnum Italiæ, Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore loquutus,
Mortales visus x *medio sermone reliquit,*
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Æneas adspectu obmutuit y *amens:*
z *Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus*
hæsit:
Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu, imperioque Deorum.
Heu quid agat? quo nunc reginam a *ambire furentem*
Audeat affatu? & quæ prima exordia sumat?
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc:
In partesque rapit varias, perque omnia versat.
Hæc b *alternanti potior sententia visa est:*

p Æquatis, non motis lenivolatu. q Laro. que Mercurii avis, & ex imitatione Homeri Odyss. ε. Σδύπετ' ἔπειτ' ὀπὶ κῦμα λάρῳ ὄρνιθι ἐοικώς. Alii nerguntintelligi volunt. r Atlante patre Maje, quæ mater Mercurii, educati in Cylleno, monte Arcadiæ. s Capulus, ceu vaginę frons, interprete Juvenale, 5. Satyr. t Purpura murex piscis est è cõcharum genere, cujus in faucibus succus est, quo tingitur purpura. u Χλαῖνα, vestis crassa arcendo frigori adhibita, ut & auguralis amictus. x Non expectato Æneæ responso. y Consternatus animo. z *Steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit:* Il. 2. & 3. a Aggredi, & verbis circumvenire. b Varie agitanti; reciproco inter amorem Didonis, & Jovis jussa æstu.

Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Cloanthum:
Claſſem aptent taciti, ſociosq; ad littora cogant,
c Arma parent, & quæ ſit rebus cauſa d novandis
Diſſimulent. ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ e molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. ocyus omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros,
f Omnia tuta timens. g eadem impia fama furenti
Detulit, armari claſſem, curſumque parari.
Sævit inops animi, totamque incenſa per urbem
h Bacchatur. qualis commotis excita ſacris
i Thyas, ubi audito ſtimulant k trieterica Baccho
l Orgia, nocturnuſque vocat clamore in Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
n Diſſimulare etiam ſperaſti, o perfide, tantum
Poſſe nefas? tacituſque mea decedere terra?
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quinetiam p hyberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas q aquilonibus ire per altum
Crudelis. Quid, ſi [illegible] domoſque
Ignotas peteres? & Troja antiqua maneret?
Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
Mene fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam te,
Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui:

c Defenſiva, adverſus Pœnos, ſi opus ſit: vel etiam navalia, quibus armetur claſſis. ut infra.
d De novo moliendis, mutandis.
e Maxime opportuna conſilio ſuo detegendo, ἐγκρατείας.
f Omnia, etiam, quæ tuta ſunt, timens. adi Scal. 3. Poet. c. 13.
g Quæ Jarbæ dudum nunciaverat amores Æneæ, & Didonis.
h Vel propter effigiē Bacchi in his ſacris prælatam; vel tumultum vociferantium, & cymbalorum ſonitum. i Mœnas, Bacchi miniſtra. à θύω furoris impetu feror. k Bacchanalia tertio quoque anno celebrata, in memoriam triennalis Bacchi expeditionis in Indiam. l Sacra, à quibus arcentur profani, non initiati, ab εἴργω. m Mons Bœotiæ Nyctheliis. i. nocturnis Bacchi Orgiis reſonans. 2. Georg. *virginibus bacchata Lacænis Taygeta*. n Orationis hujus, inter alias perpetuam explicationem habes apud Jul. Scalig. 3. Poet. l. c. 23. o In perfidia, diſſimulatione, ingratitudine exprobranda inſiſtit maximè. p Per anni, cœlique inclementiam, & mare tempeſtuoſum. veteribus autem poſt Cal. Novembris intempeſtiva habita eſt navigatio. Solviſſe tamen ex Africa Æneam ſub finem æſtatis ex ſequentibus conſtat, rediiſſeque in Siciliam ante hyemem. q Qui navigantibus ex Africa in Italiam contrarii.

Per connubia noſtra, per r *inceptos hymenæos,*
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum: miſerere domus ſ *labentis, & iſtam*
Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes, Nomadumque t *tyranni*
320
Odere, u *infenſi Tyrii: te propter eundem*
Extinctus pudor, x *&, qua ſola ſidera adibam,*
Fama prior, cui me moribundam deſeris, hoſpes?
Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat. 324
y *Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater*
destruat aut z *captam ducat Getulus Iarbas?*
Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
Ante fugam b *ſoboles: ſi quis mihi parvulus aula*
Luderet Æneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta, aut deſerta viderer.
330
Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, & c *obnixus curam ſub corde premebat.*
Tandem pauca refert. d *Ego te, quæ plurima fando*
Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ, 335
Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
Pro re pauca loquar. e Nec ego hanc furto
Speravi, ne finge, fugam: nec f *conjugis unquam*
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me ſi fata g *meis paterentur ducere vitam* 340
Auſpiciis, g *& ſponte mea componere curas:*
h *Urbem Trojanam primum, dulceſque meorum*
Reliquias colerem, & Priami tecta alta manerent:
Et i *recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.*
Sed nunc Italiam magnam k *Grynæus Apollo,* 345
Italiam l *Lyciæ juſſere capeſſere ſortes.*

y Quos novitate etiãdum dulces eſſe parerat.
ſ Te diſcedente ruituræ.
t Hiarbas, & ductores alii. ſupra.
u Civium meorum alienati à me animi.
x Et qua longe, lateque clara eram pudicitiæ fama, omni unguento ſuavior, omni gemma pretioſior.
y Quid ultra moror?
z Ulturus fugam.
a Ulturus ſpretum à me illius mearũ nuptiarũ ambitum.
b Cujus aſpectu fallere poſſem tui deſiderium. c Obſirmato animo reluctans. d Diluit hac oratione exprobrationes, abitum transfert in fata. Scalig. 3. lib. Poet. 23. ca. e Nec clam adornavi fugam, nec fieri id poſſe ſperabam. f Conjugii. g Meo arbitrio. h Patriæ meæ ruinas reſtaurare contenderem. i Poſt caſum reſtituta priori dignitati. k In Grynæo nemore, de quo dictum Eccl. 6. oracula reddens. Sunt qui Grynæi Apollinis oraculum in Delo ſtatuunt. unde reſponſum accepit Æneas lib. 3. Æneid. l Patara urbs eſt Lyciæ, Apollinis templo, & oraculo clara.

Hic amor, hæc patria est. Si te Carthaginis arces
Phœnissam, Libycæque aspectus detinet urbis,
Quæ tandem Ausonia Teucros considere terra,
Invidia est? & nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt.
Admonet in somnis, & turbida terret imago:
Me n puer Ascanius, capitisque injuria chari,
Quem regno Hesperiæ fraudo, & fatalibus arvis.
Nunc etiam o interpres divum, Jove missus ab ipso
(Testor p utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit; ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Desine meque tuis incendere, teque querelis:
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem jamdudum q aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
r Luminibus tacitis; & sic accensa profatur:
s Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus author.
Perfide: t sed duris genuit te cautibus horrens
u Caucasus, Hyrcanæque admorunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reservo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?
x Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima
y Juno,
Nec z Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.
Nusquam tuta fides. *ejectum a littore egentem*
Excepi, & regni demens in parte locavi:
a Amissam classem, socios à morte reduxi.

m Naturæ, ut quibusdam philosophis placitum est, igneæ.
n Ratio habita Ascanii filii.
o Ἑρμῆς. Mercurius.
p Meum, & Ascanii. qui 2. lib. *Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat.*
q Recta intueri dedignata, aut non sustinens.
r Oculis ægris, cum indignatione & fastidio, ipsa tacita.
s Perpendit & hanc orationem Jul. Scalig. dicto 23. c. 3. lib. Poetices.
t Nec partionem solam, sicut ille quem sequebatur (Homerus sc. Iliad. 16. Νηλεὲς, ἦ ἄρασοί γε πατὴρ ἰῶ, &c.) sed nutricationem criminatur. addit enim de suo, *Hyrcanæque admorunt ubera tigres*, & quæ seq. vide apud Agellium lib. 12. c. 1. & Macrob. Sat. 1. l. 11. c. & Scal. l. 5. c. 3. *u* Mons Indiam à Scythia dividens, Promethei supplicio notissimus.
x Quid primum querar? Deorumve neglectum? an hominis injuriam. Servius exp. Quid prius, quid posterius dicam?
y Quæ urbis meæ, ut & conjugii præses. *z* Juppiter fil. Saturni, aspectu noxius. *a* Lib. 1. Æneid. cum hospitio prohiberetur arenæ classis quassa.

Heu b *furiis incensa feror*. c *nunc augur Apollo,*
Nunc Lyciæ sortes, nunc & Jove missus ab ipso
Interpres divum fert horrida jussa per auras,
d *Scilicet is superis labor est: ea cura quietos*
Sollicitat. e *neque te tenco, neque dicta refello.*
I, sequere Italiam ventis: pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia f *hausturum scopulis, & nomine Dido*
Sæpe vocaturum. sequar atris ignibus absens:
Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis g *adero: dabis, improbe, pœnas.*
Audiam, & hæc manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, & auras
h *Ægra fugit, seque ex oculis avertit, & aufert,*
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere. suscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.
At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis avertere curas:
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore:
i *Jussa tamen Divum exequitur, classemque revisit.*
Tum vero Teucri incumbunt, & littore celsas
Deducunt toto naves; natat k *uncta carina:*
Frondentesque ferunt remos, & robora sylvis
Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes,
¶ *Ac velut ingentem formicæ farris acervum*
Cum populant, hyemis memores, tectoque repo-nunt.
l *It nigrum campis agmen*, m *prædamque per herbas*
Convectant calle angusto. pars grandia trudunt

380 385 389 394 405

b Injuriæ indignitas mentẽ tollit de cardine, rationem luxat, in furias me agit.
c Et nunc ptætexis Apollinis oracula, Jovisq; mandata. Repetit autẽ Ironica Mimesi ipsa Æneæ verba.
d Elevatio Ironica. ex Epicureis placitis. *namq; Deos didici securum agere ævum: Nec si quid*, &c. Horat. 5. Sat. 1. l.
e Epitrope Ironica.
f Ovid. 2. Amor. 10. eleg. *Æquora perjuro naufragus ore bibat.*
g Exopinione veterũ; infestari vivos ab umbris eorum, quibus injustæ necis fuerint causæ. *h* Præ iræ impotentia, miseram relinquit anima. *i* Amorem religione, dolorem ratione vincit. *k* Navis pice, & resina obducta, ad excludendas rimis undas. *l* Hemistichium Ennii de Elephantis, quo ante Actius usus erat de Indis. *m* Ruunt sepedum populorum undæ, summoque studio singulæ granatim totum digerunt acervum, Apul. 6. Met.

Obnixæ frumenta humeris : n *pars agmina cogunt,*
Castigantque moras . opere omnis semita fervet.
Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus?
Quosve dabas gemitus, cum littora fervere late
Prospiceres arce ex summa, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, & supplex animos summittere amori,
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari littore circum:
Undique convenere: o *vocat jam carbasus auras:*
p *Puppibus & læti nautæ imposuere coronas:*
Hunc ego si potui tantum q *sperare dolorem,*
Et perferre soror potero. Miseræ hoc tamen unum
Exequere, Anna, mihi: solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus:
Sola viri r *molles aditus, & tempora noras.*
I, soror, atq; hostem supplex affare superbum.
t *Non ego cum Danais Trojanã exscindere gentem*
u *Aulide juravi, classemve ad Pergama misi.*
Nec patris Anchisæ cineres, manesve revelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miseræ det munus amanti:
Exspectet, x *facilemque fugam, ventosque ferentes,*
Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
Nec y *pulchro, ut latio careat, regnumque relinquat:*
Tempus inane peto, requiem, z *spatiumq; furori,*
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

n Ex disciplina Reip. secus, atq; in Monarchia.

a Demissa antennis vela exspectant. Nonnullis placet Hypallage: auræ vocant carbasa.

p Redi ad ea, quę super hoc eodem versu adnotãtur 1. Georg.

q Si tantum dolorem, quantum nunc fero, sperare potui, potero etiam perferre. Quo insinuat, se non posse perferre, quia id non potuit sperare. Cerda. Cum hunc dolorẽ sperare. i. exspectare potuerim; eundem, si necesse sit, perferam. *Sperare* autem pro *exspectare* usurpari dictum est 1. Æneid. *At sperate Deos memores*, &c. r *Mollissima fandi tempora.* supra. s Simpliciter. an, hospitem? ut supra. *cui me moribundam deseris hospes? Hoc solum nomen, quoniam de conjuge restat.* Cic. 1. off. Hostis apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum vocamus. t Neque enim ego illi rea sum hostilitatis, neque impietatis. *Aversio.* Scal. 3. Poet. 81. c. u Portu in Bœotia classe, & conjuratione principum Græcorum de Helena repetenda, claro. x Mitius discedendi tempus, & ventos secundos. y Prę quo cætera omnia illi sordent. z Quo desæviat amoris mei impetus, atque ex furore transeat temporis beneficio in dolorem.

Extremam hanc oro a veniam (miſerere ſororis)
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinquam,
Talibus orabat, taleſque miſerrima fletus
Fertque, refertque ſoror, ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidaſque viri deus obſtruit aures.
¶ *Ac veluti annoſam valido cum robore quercum*
b *Alpini Boreæ nunc hinc, nunc flatibus illinc*
Eruere inter ſe certant; it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis, & quantum vertice ad auras
Æthæreas, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc, atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno præſentit pectore curas:
Mens immota manet, lacrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli c convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, thuricremis cum d dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaq; in e obſcenum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore f templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
g *Velleribus nives, & feſta fronde revinctum:*
Hinc exaudiri voces, & h *verba vocantis*
Viſa viri, nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & i *longas in fletum ducere* i *voces;*
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant: agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Æneas: ſemperque relinqui
k *Sola ſibi, ſemper* l *longam incomitata videtur*
Ire viam, & Tyrios deſerta quærere terra.

a Gratiam, beneficiũ; cujus cumulo priorum additi, memoriam, & gratiam mors ſola mihi auferet.

b Tranſalpini, ex Alpibus ſpirãtes. Alpes autẽ cum Hyperboreis, & Rhiphæis confundũt veteres, vide Cęl. Rhod. l. 15. c. 7. & Athenęũ. l. 6. ca. 5. Πάλαι μὲν Ῥίπαι, &c. Νῶτῳ ἧ Ἄλπια. & ad eum Caſaub. Comparatio autem ſumitur ex Il. 6. & 12.

c Τὸ κυρτὸν ἡ τὸ κοῖλον, cõvexum, & cavum, exterius, & interius Poëtæ confundunt. d Libamina, quibus parentabatur mortuis. e Mali ominis. f Delubrum, ædicula eadem ſepulchrum Sichæi. g Tęniis, vittis, faſciis laneis cinctum, coronis, ramis, frondibus ornatum, lana a ramo circumvoluta στέμμα dicitur. h *Ipſe ſono tenui dixit Eliſa veni*. Ovid. Epiſt. Didonis. i *Shrieches*. k Quæ ſolitudo principibus, qui ſatellitio, & comitatu ſtipari ſolent, abominanda; & in ſomniis mali ominis. l Tænariam, ad inferos ſc. ubi ſuos deſiderat.

m *Eumenidum veluti demens videt agmina* n *Pentheus*, 469
Et o ſolem geminũ, & duplices ſe oſtendere Thebas
Aut Agamemnonius p *ſcenis agitatus Oreſtes*, ¶
Armatam facibus matrem, & ſerpentibus atris
Cum fugit, ultriceſque * *ſedent in limine Diræ.*
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori: tempus ſecum ipſa, modumque 475
Exigit: & mœſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat.
Inveni, germana, viam (gratare ſorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
Oceani finem juxta, ſolemque cadentem 480
Ultimus Æthiopum locus eſt: ubi maximus q *Atlas*
Axem humero r *torquet ſtellis ardentibus* ſ *aptum.*
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos
t *Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi*
Quæ dabat, & u *ſacros ſervabat in arbore ramos,* 485
Spargens humida mella, x *ſoporiferumque papaver.*
y *Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes,*
Quas velit: aſt aliis duras immittere curas:

m Furiarum, quas Argis placatas Oreſtes nuncupavit Εὐμενίδας.
n Thebanorum rex, in furias actus ob contemptum Bacchum, & à Bacchis diſcerptus. o Ὀρῶν μοι δύο μὲν ἡλίους δεκῶ, Διοπὰς δ' Θήβας. Eurip.
p In theatris, ac ſcenis paſſim actus.

*In Æſchili Tragœdia, cui nomen Eumenides, Delphis in templo Apollinis à Furiis, in limine præſtolantibus eum, obſeſſus, egredi non auſus eſt, & contendere ad Minervæ templum, ubi erat expiandus. q Mons Africæ ſupra, hoc l. r Sphærica vertigine volvit. ſupr. *vertice fulcit*. ſ Ἀπτόμενον, ἄρμενον. diſtinctum ſtellis quaſi clavis fixum. t Filiarum Heſperi, qui frater Atlantis. cuſtodiebant a. aurea poma in horto prope Lixum opp. Mauritaniæ, cui cuſtodiæ aderat una vigil draco, quem cibavit hæc ſacerdos. u Veneri. x Mulcendæ truculentiæ accommodatum, & mitigandæ naturæ feræ. y Poeta nihil ipſe aſſerit: verum ex perſona Magæ artem ſuam prædicantis. Operatur autem magia vel per motum localem; vel per cauſas naturales, applicando activa paſſivis; vel ſenſibus illudendo. amores an valeat ſolvere, aut impedire, an curſum naturæ mutare, procellas excitare, animas mortuorum evocare, &c. poſt Platonicos, Jamblicum, Plotinum, Porphyrium, Apulejum, Poetas, alioſque veteres, videantur H. Cornel. Agrippa de occulta philoſophia, Uvierius de Magis infam. & de cura. læſ. malefic. Binsfeldius Confeſſ. maleficarum, Auguſtin. de Natura Dæmonum, Cœlius Rhod. l. 43. c. Magiæ omnifariæ c. 5. & l. 4. c. 2. &c. vide etiam, quæ nos olim ad Senecæ Medeam. act. 4. ſc. 2. & ad Lucanum l. 6. vide etiam, quæ Alb. Gentilis habet ad tit. Cod. *De maleficis, & mathematicis*, &c. 16. Virgilian. lection.

Sistere aqua m fluviis, & vertere sidera retrō:
Nocturnosque ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos.
Testor, chara, deos, & te, germana, tuumque
Tu secreta pyram tecto interiore z sub auras
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Erige, & a arma viri, thalamo, quæ fixa reliquit
Impius, b exuviasque omnes, lectumque c jugalem
Quo perii, superimponas: abolere nefandi
Cuncta viri monimenta jubet, monstratque sacerdos.
Hæc effata silet: pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna novis d prætexere funera sacris
Germanam credit: nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, e quam morte Sichæi.
Ergo jussa parat.
At regina, pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti, tædis, atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, & f fronde coronat
Funerea: super exuvias, ensemque relictum,
g Effigiemque toro locat, h haud ignara futuri.
Stant aræ circum, & crines effusa sacerdos
i Tercentum tonat ore deos, k Erebumque, l Chaosque,
m Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat, & latices n simulatos fontis Averni.
o Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur & nascentis equi de fronte revulsus,

z Sub dio, cœlo aperto, *penetrali in sede.* infr.

a Ensē viri, cujus jā nomen quasi ingratum horret:

b Vestes ex arte Magica, ut 8. Ecl. *Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit.* vide de Corn. Agripp. li. 1. occultę philosophię c. 40. de ligationibus, & solutionibus, & c. 41. dē veneficiis, eorūq; virtute.

c Genialē.

d Prætextu sacrorum dissimulare, vel per Hippallagen prætexere. i. prætendere sacrum hoc funeri, quod intendebat. e Quam quæ contigerant morte Sichæi. f Cupresso, & verbenis. g Eff. Æneæ ceream incendio devotam. vid. Ecl. 8. & Hor. sat. 8. l. 1. h Reservato tamen sibi consilio moriendi, ut ut specie hac sacrorum velato. i Trecenta. i. infinita Deorum nomina citat, quod in his Cocytiis sacris fieri solet. k Infernos tenebrarum incolas. l Spiritus aerios. Chaos quidem vasta illa vorago, & moles indigesta primæ materiæ: sed tamen, Aristophani in avibus, est aer. m De Hecate triformi, vide, quæ nos ad Sen. Hippol. v. 410. n In sacris, ubi res ipsæ exhiberi non possent, repręsentabantur aliæ simulatę, & pro veris acceptabantur. o Ex horum sacrorum ritu omnia. Herbæ ad Lunæ observationem, cujus spumantis saliva efficaciores creditæ, falcibus ahenis, utpote purioribus, quam ferreis, præcidebantur, eæque pubescentes, & succo venenoso tumentes.

Et

Et p matri prȩceptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis altaria juxta
q *Unum exuta pedem vinclis, in veſte r recincta*
Teſtatur moritura deos, & conſcia fati
Sidera: tum ſi quod ſ non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtumque, memorque precatur.
t *Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem*
Corpora per terras, ſylvæque, & ſæva quierant
Æquora, cum medio volvuntur ſidera lapſu.
Cum tacet omnis ager. pecudes, pictæque volucres,
u *Quæque lacus late liquidos, x quæque aſpera dumis*
Rura tenent; ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa, nec unquam
Solvitur in ſomnos, oculiſve, aut pectore noctem
Accipit. y ingeminant curæ, rurſuſque reſurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat.
En, quid agam? z rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumq; petam connubia ſupplex?
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atque a ultima Teucrum
a *Juſſa ſequar? b quia ne auxilio juvat ante levatos?*
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti?
Quis me autem (fac velle) ſinet? ratibuſque ſuperbis
Irriſam accipiet? neſcis heu perdita, nec dum
c *Laomedonteæ ſentis perjuria gentis?*
Quid tum? d ſola fuga nautas comitabor e ovantes?
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inſequar? & quos Sidonia f vix urbe revelli,

p Hippomanes caruncula in fronte recens nati pulli, quam ſi quis præripuerit equi matri, illa non admittit fœtum ad ubera. Hanc in philtris efficacem eſſe ferunt. vid. Corn. Agr. l. 1. de occulta phil. c. 42. igni vero mandata abolere amorem creditur. Turn. lib. 5. c. 8.

q In Stygiis his Nudipedalibus ſiniſtrum pedem nudabant.

r In ſacris nihil eſſe ligatum decèt, præcipue quæ amori fovendo fiunt.

ſ Non pari amore ſibi mutuo reſpondentes. *t* Deſcriptio ſomni placidâ, divina, inquit Scal. l. 4. Poet. c. 9. & l. 5. cap. 6. & eloquentiæ florum manipulis adſperſa. *u* Piſces. *x* Feræ. *y* Se. *vel* ingeminantur. *z* Rejectane, & relicta ab Æneâ, referam me ad Hiarbam, Ductoreſque alios, quos procos prius aſpernata ſum? *a* Abitum à Diis imperatum. An? reſponſa, & imperia ultima. *b* An quod ita gratos eos, & auxilii memores experta ſum? *Ironicè*. *c* Trojanæ. invidioſe, à Laomedonte, quem ſuperbia, perfidia, & perjurio referunt. is autem Neptunum, & Apollinem pacta de condendis Trojæ mœnibus mercede fraudavit. *d* Emphatica omnia. *e* Lætos. quaſi de me reportata victoria triumphantes. *f* quia non convenirent niſi metu, aut odio tyranni compulſi. Quis enim aliter patriam deſereret? Scalig.

Rur-

Kursus agam pelago? & ventis dare vela jubebo?
Quin morere, ut merita es, ferroque averte dolorem.
Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His germana malis oneras, atque objicis g hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitã
Degere, h more feræ? tales nec tangere i curas?
k Non servata fides cineri, promissi Sichæo.
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, jam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus jam rite paratis.
Huic se forma Dei vultu, redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est,
Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, & membra decora juventæ.
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis
Demens? nec l Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos, dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu,
Non fugis hinc m præceps, dum præcipitare potestas?
Jam mare turbari n trabibus, sævasque videbis
Collucere faces, jam fervere littora flammis:
Si te his attigerit terris aurora morantem.
Eja age, rumpe moras, varium, & mutabile semper
Fœmina. *sic fatus, nocti se immiscuit atræ.*
Tum vero Æneas subitis exterritus umbris,
Corripit è somno corpus, sociosque o fatigat.
Præcipites vigilate viri, & consedite transtris,
Solvite vela citi. Deus æthere missus ab alto
Festinare fugam, tortosque incidere funes,
Ecce iterum stimulat, sequimur te, sancte deorum
p *Quisquis es: imperioq; q iterum paremus ovantes.*

g Hospiti. ut supra, & mox, *advenæ*.
h Quid enim aptius ad excusandum, quam ostendere vitam illam, quam optabat, esse ferarũ, ac brutorum vitã, hanc autẽ hominum, ac propterea non damnandam? ἔυνοιλω hanc figuram Græci Scaliger *Innuitionem* vocat 79. c. 3 l. Poet. cujus hanc explicationem ibi adfert.
Sunt qui allusum volunt ad singularem aliquam feram, quæ amisso conjuge nulli in posterum jungatur. *i* Amores. *k* Fides promissa Sichæo non servata cineri ejus. Alii pro. *Sichæio*. *l* Ventos Synecd. *m* Festinus. *n* Ratibus, ut vos insequuti adoriantur propter illud. infra. *Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur? Diripientque rates alii navalibus?* Sunt qui distinguunt post *turbari*. & *trabes* intelligunt *faces*. Quibus non assentio: neque enim bis, tervè Poeta dixisset idem: nec conjunctio enclitica placet in secunda voce, ad *sævas*. *o* Urget, excitat. *p* Formula ex religione veterum, ne Deum alium pro alio nominarent. Agel. lib. 2. cap. 28. *q* Ut ante paratis omnibus ad fugam. sic nunc celeri fuga.

Adsis ò: placidusque juves, & r sidera cælo
Dextra feras. dixit; vaginaque eripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet: rapiuntque, ruuntque
** Littora deseruere: latet sub classibus æquor:*
Annixi torquent spumas, & cærula verrunt.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
t Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina è speculis, ut primum albescere lucem
Vidit, & u æquatis classem procedere velis,
Littoraque, & vacuos sensit sine remige portus:
Terque, quaterque manu pectus percussa decorum,
Flaventesque x abscissa comas. y Proh Juppiter ibit
Hic (ait) & nostris illuserit advena regnis?
Non arma expedient? totaque ex urbe sequentur?
** Diripientque rates alii navalibus? ite,*
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor? aut ubi sum? quæ mentem insania mutat?
Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt.
z Tum decuit, cum sceptra dabas. en dextra, fidesque,
Quem secum patrios, a aiunt, portare Penates,
Quem subiisse humeris confectum ætate parentem.
b Non potui abreptum divellere corpus? & undis
Spargere? non socios? non ipsum absumere ferro
Ascanium? patriisque epulandum apponere mensis?
c Verum anceps pugnæ fuerat fortuna. d fuisset:
Quem metui moritura? faces in e castra tulissem,
Implessemque foros flammis: natumque, patremque

r Ventos, & navigationem prosperam ex siderum ortu, vel occasu.
s instar fulminis vibratū cum splendore, & rapide cum dicto retinacula rescindentem.
* Trepidationi, & Brachyologiæ concinunt dactyli accumulati.
t Supra. Oceanum interea surgens Aurora reliquit. allusū ad fabulosum Tithoni, & Auroræ conjugiū.
u Junctis frontibus, & rostris æquatis, ut 5. lib. Alii. Ego. Secundo vento sinum implente, velis paribus neutro sc. pede veli producto ad captandos ventos à latere. lib. 5. Æquatæ spirant auræ.
x Doloris impotentia comas vellens. y Oratio affectuum varietate vehemens, nunc concitata, mox sedata; furore, imprecationibus, vaticiniis ex interrupto mista. z Olim hæc provisa esse oportuit, cum sc pt. a Ironicè, ad elevandam pietatis creditæ fidem. b Allusum ad fabulas Penthei, Absyrti, Ityos, Orphei, Baccharum, Atrei, & Thyestæ, de quibus consulendi Mythologi. c Prolepsis. d Concessio, ex desperatione. e Navalia, classem; vel sim pl. castra.

Cum genere extinxem: memet super ipsa dedissem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras:
Tuque harum interpres curarum, & f conscia Juno,
g *Nocturnisq; Hecate triviis ululata per urbes,*
Et h *diræ ultrices, & dii morientis Elisæ,* 610
Accipite hæc: i meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite preces. k si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
Et si fata Jovis poscunt, hic l *terminus hæret:*
At bello m *audacis populi vexatus, & armis,* 615
Finibus extorris, n *complexu avulsus Iuli,*
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera: nec cum se sub leges o *pacis iniquæ*
Tradiderit, regno, aut optata luce fruatur: 619
Sed cadat ante diem, p *mediaque inhumatus arena.*
Hæc precor, hanc vocem extremam q *cum sanguine fundo.*
Tum vos ò Tyrii stirpem, & genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite nostro
r *Munera. s nullus amor populis, nec fœdera sunto.*
Exoriare t *aliquis nostris ex ossibus ultor,* 625
Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos,
Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires,
Litora littoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes. 629
Hæc ait: & partes animum versabat in omnes,
Invisam quærens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi
(Namque suam patria antiqua cinis ater habebat)
Annam, chara mihi nutrix, huc siste sororem:
Dic corpus properet fluviali u *spargere lympha,* 635
Et pecudes secum, & monstrata piacula ducat:
Sic veniat. tuque ipsa pia tege tempora vitta.

f Conciliatrix, & *pronuba Juno, & conscius æther Connubii.* supra h. lib.

g A veneficis ululatu invocata in nocturnis sacris per trivia. unde τριοδῖτις, *triviæ* in memoriam Proserpinæ raptæ, & à matre cum ululatu quæsitæ.

h Furiæ.

i Advertitè numen vestrum ulturum perfidos hosce, prout meretur.

k Imprecationes has Elisæ comparat cum diris Polyphemi ex. 9. Odyss. Scaliger. l. 5. poet 3. c. & 13.

l Fixi, ratique fati terminus quasi altè depactus. m Rutulorum.

n Quod evenit, ubi relictis cum Julo castris Evandrum Æneas adiit auxilium petiturus, inde Tarchonta. 8. l. Æn. o Cujus fœdere mansit victis nomen, & in Latinorum nomen gens victrix cessit. vide, quæ ad 1. l. sub initio, *genus unde Latinum.* p Æneas tertio anno in prælio contra Mezentium disparuit, mersus, ut creditum, in Numicio fl. q Obsignatam meo sanguine. r Inferias, parentalia. s Allusum ad Punica bella, & fidem fluxam, . t Annibalem innuit, cujus bello etiam intra Italiæ viscera res Romanorum graviter fuit affonsa. u Diis inferis sacrificantes aspergebantur; superis, abluebantur.

x *Sacra Jovi Stygia, quę rite incepta paravi,*
Perficere est animus, finemque imponere curis,
Dardaniique y *rogum capitis permittere flammæ.*
Sic ait; illa gradum studio celerabat z *anili.*
At trepida, & cęptis immanibus effera Dido
Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
Interfusa genas; & pallida morte futura,
a *Interiora domus irrumpit limina, & altos*
Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanium, b *non hos quęsitum munus in usus.*
Hic postquam Iliacas vestes, notumq; cubile
Conspexit, paulum lacrymis, & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
c *Dulces exuviæ, dum fata, deusque sinebant,*
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.
Vixi, &, d *quem dederat cursum fortuna, peregi:*
Et nunc e *magna mei sub terras ibit* f *imago.*
Urbem præclaram statui: mea mœnia vidi:
Ulta virum, g *pœnas inimico à fratre recepi:*
Felix, heu nimium felix, si littora tantum
Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.
Dixit: & os impressa toro: Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait: sic, sic juvat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, & nostræ secum ferat omnia mortis.
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, ensemque cruore
Spumantem, sparsasq; manus. it clamor ad alta
Atria: concussam bacchatur fama per urbem.

x Quę maga indicarat expiando, & solvendo amori accommoda.
y Rogum, in quo Æneæ imago ensis, & exuviæ, incendere.
z Testudineo sc. quo tamen posset. Tot mandata, tot moræ huc spectant, ut Didoni spacium sit peragendi, quod destinarat.
a Supra. *pyram tecto interiore* erexerat.

& *penetrali in sede.* b Non relictum ab Ænea, quo sibi mortem conscisceret Dido. c Vide Scal. 3. lib. Poet. c. 23. d Non quem indulget Natura annorum 120. non quem fatum, annorum 90. spacium: sed quem fortuitus casus infra, *Sed misera ante diem, subitoque accensa furore.* e An quia corporis angustiis exuta, latius se jam extendit aërea? an ex terrore eorum, quibus objectæ umbræ augustæ & usitatis majores videbantur. De Ceruſa 2. l. *Et nota major imago.* f Animæ idolum. *Acherusta templa. Nam neque permanant animæ, neque corpora nostra, Sed quędam simulacra modis pallentia miris:* Lucr. lib 1. Ex Ennio 1. Annal. Verum de tribus animæ vehiculis, æthereo sc. corpusculo, idest spiritu; animæ umbra; & animæ idolo, lege, quæ Cęl. lib. 17. capit. 16. g Cives subducti, atque *asportabantur avari Pygmalionis opes*, quarum causa Sichæum interfecerat. 1. Æneid.

Lamentis, gemituque, & fœmineo ululatu
Tecta fremunt, resonat magnis plangoribus æther.
Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros, flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur, perque Deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem h nomine clamat,
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes, aræque parabant?
Quid primum deserta querar? comitem ne sororem
Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus, patriosq; vocavi
Voce Deos, sic te ut i posita, crudelis abessem?
Exstinxti te, meque soror, populumque, k patresque
Sidonios, urbemq; tuam, date, vulnera lymphis
Abluam, & extremus si quis super halitus errat,
l Ore legam. sic fata, m gradus evaserat altos,
Semianimemq; sinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores:
Illa graves oculos conata attollere, rursus
Deficit: infixum stridet sub pectore vulnus.
Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit:
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
Quæsivit cœlo lucem, n ingemuitque reperta.
Tum Juno omnipotens longum miserata dolorem,
Difficilesque obitus; o Irim demisit Olympo,
Quæ luctantem animam, nexosque resolveret artus.
Nam p quia nec fato, merita nec morte peribat,

h Ut nomine citata rediret, si quid vitalis spiritus intercluſum ſupereſſet.

i Quaſi ad mortem compoſita, vox funebris.

k Senatum.

l More veterum, apud quos parens, proximus, cognatus, aut amicus intimus exſpirantem deoſculatus extremum halitum, & fugientem ore animam excepit.

m Per quos ad faſtigium pyræ aſcendebatur. hæc autem in conum ſurgebat. pro dignitate perſonæ celſior, aut humilior. n An quia vitam dudum pertæſa etiamnum odit? an quia amiſſæ jam pœnitet? ut lib. 6. *qui ſibi lethum Inſontes peperere manu: lucemque peroſi Projecere animas: quam vellent æthere in alto Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.* o Junonis. ideſt aeris nuncium. p Quia nec fatalem adimpleſſet vitæ periodum (ſupra ad verſum *Vixi, & quem dederat curſum fortuna*) nec ſcelus aliquod admiſiſſet morte adacta dignum, ſed furore amoris impulſa.

Sed miſera ante diem, ſubitoque accenſa furore:
q Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris r croceis per cælum roſcida pennis.
Mille trahens varios adverſo ſole colores,
Devolat, & ſupra caput aſtitit. ſhunc ego Diti
Sacrum juſſa fero, teque iſto corpore ſol-vo.
Sic ait, & dextra crinem ſecat. omnis & una
Dilapſus calor, atque t in ventos vita receſſit.

q Ex ſuperſtitione veterum, quibus perſuaſum, eos, qui morti eſſent proximi, à Proſerpina primum tonderi, & his quaſi primitiis Orco auctorari. Euripides de Alceſtide, Ιερὸς γὰρ ἔτ' ἦν τῶν κατὼ χθονὸς θεῶν, &c. A ritu ſacrificiorum ſumptum, ubi victimis abſciſſæ capitis ſetæ in ignem projiciebantur. r Rite omnia, & ex ratione Phyſica. Eſt enim Jris, arcus apparens varicolor à lumine Solis oppoſiti refracto in nube aquoſa, concava, & in pluviam reſolvi parata. ſCrinem. t Ex opinione eorum, qui animam aerem eſſe dicunt, adeoque evaneſcere.

ÆNEIDOS LIB. V.

ARGUMENTUM.

ÆNeas, relicta Carthagine, in Italiam navigans, vi tempeſtatis in Siciliam defertur; ubi, ab Aceſte benigne exceptus, manibus Anchiſæ patris, quem ſuperiori anno, eodem die, apud Drepanum ſepeliverat, anniverſarium ſacrum facit, ludoſque apud tumulum ejus inſtituit, ſuaque victoribus præmia decernit. Navali certamine vincit Cloanthus. Euryalus, Niſi dolo, curſu ſuperat. Eutellus ſenex Daretem juveniliter ſe jactantem cæſtu vincit. Sagittandi peritia ſuperat Eurytion: prima tamen præmia, ætatis, dignitatiſque habita ratione, Aceſtæ decernuntur, cujus ſagitta in aërem emiſſa ſubito exarſerat. Aſcanius in honorem Anchiſæ avi cum primæ nobilitatis puëris equeſtres ludos, pugnamque imaginariam exhibet. Interea Trojanæ mulieres, hortatu Iridis, longæque navigationis tædio, ignem in claſſem conjiciunt, quatuorque naves exurunt: cæteræ, ſubita à Jove immiſſa pluvia, incendio ſunt ereptæ. Nocte ſequenti Anchiſes Æneæ filio in ſomnis apparens, Jovis verbis admonet, ut Naturæ conſilium ſequutus, mulieres, imbelleſq; ſenes in Sicilia relinquat, ipſe cum juventutis robore, integræque ætatis flore in Italiam naviget; Sibyllæque imprimis antrum adeat: illius enim

ductu se in campos Elysios esse venturum, ubi & posteritatis suæ seriem, omniumque instantium bellorum discat eventum. Monitis itaque paternis morem gerens, Æneas oppidum in Sicilia condit, nomine Acestam: eo & matrum, & senum bello inutilium coloniam transcribit: ipse cum exercitus robore Italiam petit. Interim Neptunus, Veneris precibus exoratus, naviganti Æneæ mare tutum præstat. Palinurus in tanta securitate somno succumbens, una cum gubernaculo in mare excutitur: ejusque vicem supplet Æneas.

INterea medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat:
Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elissæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Causa latet, duri magno sed amore dolores
Polluto, notumq; furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec jam amplius ulla
Occurrit tellus, maria undiq; & undiq; cœlum:
Olli cœruleus supra caput astitit imber,
Noctem, hyememque ferens: & inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu quidnam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve, Pater Neptune paras? sic deinde loquutus,
Colligere arma jubet, validisque incumbere remis.
Obliquatq; sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Æneæ, non si mihi Juppiter author
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transversa fremunt, & vespere ab atro
Consurgunt venti: atq; in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, neque tendere tantum
Sufficimus. superat quoniam fortuna, sequamur
Quoque vocat, vertamus iter. *nec littora longe*

a Austro spirante, mare videri glaucum, & cæruleum; Aquilone obscurum, utrumque refert Agellius l. 2. c. 30. citatque Arist. probl. ult. 26. sect.

b Conjecturam, sinistri quidpiam accidisse vitæ, aut rebus Didonis.

c *Postquam altum tenuere rates*, eosdem ferè versus quatuor v. l. 2.

d Tenebras, & tempestatem.

e Cur, lege Erythræum in judice asserentem hanc lectionem contra aliorum *quidnam*, vel *quinam*.

f Contrahere vela; funes, rudentes. ἔπλα. non, omnino colligere. sequitur enim, *Obliquatque sinus in ventum*.

g Carthagine. n. solventes, æquatis velis, & vento secundo processerant. ventus autem mutatus, transversim ab Occasu jam fremit.

h Aer extenuatus in sublime fertur, concretus in nubem cogitur. Cic. 2. de Nat. Deorum.

Fida reor fraterna i Erycis, portusque Sicanos:
Si modo rite memor k servata remetior astra.
Tum pius Æneas: equidem sic poscere ventos
Jamdudum, & frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an sit mihi gratior ulla,
Quoque magis fessas optem dimittere naves?
Quam quæ l Dardanium tellus mihi servat Acestem?
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, & vela m secundi
Intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis,
Et tandem læti n notæ advertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice o montis
Adventum, sociasque rates, occurrit Acestes,
Horridus in jaculis, & pelle p Libystidis ursæ:
q Troja Crinisо conceptum flumine mater
Quem genuit, veterum non immemor ille parentum
Gratatur reduces, & r gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cum primo stellas oriente fugarat
Clara dies, socios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumuliq; ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, s genus alto à sanguine divum,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo relliquias, divinique ossa parentis
t Condidimus terra, mœstasq; sacravimus aras.
Jamque dies (ni fallor) adest, quem semper u acerbum,
Semper x honoratum (sic dii voluistis) habebo.
Hunc ego Gætulis agerem si Syrtibus exul,
Argolicove mari deprensus, & urbe y Mycenæ:
z Annua vota tamen, solemnesq; ordine pompas

i Qui veneris, & Beræ filius, cui in regno Siciliæ successit Acestes.
k Ante tempestatē observata.
l Filium Egestæ Hippotis Trojani filiæ, ex Criniso Sicilię fl.ut, mox, q.
m Jam à puppe adspirantes divertentibus in Siciliam.
n Hucenim appulerāt, hinc solverant, anno priore.
o Promontorii Drepani, quo appulisse Æneam scribit Dionysius.

p Non parvæ hic inter Criticos dividuæ, hos defendentes, illos oppugnantes Plinium, qui c. 35. & 58. l. 8. ursos in Africa gigni negat. ursas itaque Libycas contendit Lipsius esse leones, quem lege lib. 2. Electorum. cap. 4. *q* Egesta, ut modo, nota. lib. *r* Apparatu tenui, & plane rustico. *s* Oriundum à Dardano Jovis, & Electræ filio. *t* Anchisem alii in Sicilia obiisse ferunt, alii in Atho monte: inde ossa, & cineres in Siciliam delatos. *u* Ob amissi patris memoriam. *x* Relati in Deos cultu, & parentalibus solemnem. *y* Emphaticè, ubi regnavit Agamemnon ipse. Et *Mycenæ* in singulari posuit pro Mycenarum. Alii leg. *Mycenis*. *z* Signatè omnia ad *funera*, & *exequias*.

Exequerer, ſtrueremque ſuis a altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipſius & oſſa parentis
(Haud equidem ſine mente reor, ſine numine di-
vum)
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & cuncti b lætum celebremus ho-
norem:
c Poſcamus ventos, atq; hæc me ſacra quotannis
Urbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troja generatus Aceſtes
Dat numero capita d in naves. adhibete Penates
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes.
Præterea, ſi e nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam f certamina claſſis;
Quiq; pedum curſu valet, & qui viribus audax;
g Seu h crudo fidit pugnam committere ceſtu:
Aut jaculo incedit melior, levibuſq; ſagittis;
Cuncti adſint, meritæque expectent præmia palmæ:
i Ore favete omnes, & k cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat l materna tempora myrto.
m Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes.
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic n duo rite mero libans o carcheſia Baccho,
p Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro,

a Virorum honoratorũ Manes geminis aris cõſecrabat antiquitas.
b Nos læti, vel quo lætatur Anchiſes in Deos relatus, à quo
c —— Poſcamus navigationẽ proſperam in Italiam, ubi urbe conſtituta, & templis dicatis anniverſario honore numen illius colamus.
d In ſingulas naves.
e Cum reſpectu ad Rom. ritus. apud quos defunctus per ſeptem diẽs adſervabatur domi poſitus, octavo cremabatur, nono reliquiæ ſepeliebantur. Hinc Novendiales feriæ, epulæ, ludi.
f Expreſſa hæc certamina ex Hom. Il. 23. g Cum ex ordine certaminum ſeq. tum ex virium fiducia, quæ cæſtuum pugnæ ſuo quaſi jure convenit, duos hoſce verſus nec ſine authoritate vet. codicum tranſponere auſus ſum. h E corio bubulo crudo, vel cruento potius à pugna, ut infra. Apollon. lib. 2. ὠμὰς ἱμάντας dixit. i Sacro Silentio hoc agite, taciti precamini, nec minus ſacerdotis præeuntis preces conceptis verbis iterate, Ovid. 15. Met. *Verba ſacerdotis refe-runt geminata, piumque Æneadæ præſtant & mente, & voce favorem.* k Ex more celebrantium ludos, feſta, & ſacra. l Veneri ſacra. m Hoc idem faciunt duces populi; viri, ſenes, pueri; Troes, Siculi. n Duæ enim poſitæ fuerant aræ. ſupra. o Pocula anſata, & ad formam carcheſii quæ ſumma pars mali. p Hinc χοαὶ dictæ inferiæ, ex vivo meraco, lacte, ſanguine victimarum.

Hic-

Purpureosque jacit q *flores, ac talia fatur:*
Salve, sancte parens, r *iterum salvete, recepti*
Nequicquam s *cineres,* t *animæque,* u *umbræque paternæ,*
Non licuit fines Italos, fataliaque arva,
Nec tecum Ausonium, quicunque est, quærere Tybrim.
Dixerat hæc: adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
*Squamam incendebat fulgor. * ceu nubibus arcus*
Mille trahit varios adverso sole colores.
Obstupuit visu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras, x *& levia pocula serpens,*
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
Successit tumulo, & depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
Incertus y *geniumne loci,* z *famulumne parentis*
Esse putet, cædit quinas de more a *bidentes,*
Totque sues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.
Nec non & socii, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt, onerantque aras, mactantque juvencos.
Ordine ahena locant alii, fusique per herbam
Subjiciunt verubus prunas, & viscera torrent.
Exspectata dies aderat, nonamque serena
Auroram b *Phaetontis equi jam luce vehebant:*
Famaque finitimos, & clari nomen Acestæ
Excierat. læto complerant littora cœtu
Visuri Æneadas; pars & certare parati.
Munera principio ante oculos, circoque locantur

q Rosas, qui Veneris flores; aut etiã alios.
r Quos jam secundo revisimus, & salutamus.
s Nisi respicere videatur ad cineres Anchisæ à Diomede ablatos, quos ab oraculo monitus postea restituit.
t Rationẽ hujus vocis reddẽt duo seq. versus.
* Ex opinione Platonicorum duas animas statuentium, rationalẽ, & sensitivam. vel etiam quatuor, secũdum alios, vegetativã, vitalem, sensualem, intellectualem. Cœl. li. 15. cap. 23.
* Animas Heroum in aere habitare, umbras in sepulchris degere, idola ad inferos descendere credebat antiquitas: * De Iride, vide, quæ ad lib. 4. sub fine. x Et ipse levi lapsu proserpens. y Deum Topicum, quem regionibus, urbibus, locis omnibus Genium assignabat veterum superstitio. z Heroibus, & in Deos relatis suæ erant minores potestates, & ministræ, quos Famulos vocabant. Atque hi ut plurimum angues. quos tamen ex medulla hominum in sepulchris gigni tradunt physici. a Allusum ad Sucovetaurilia Rom. b Solis. Ἠέλιός θ' φαέθων ὑπεδέρκετο. Hom. 11. Odyss. de Solis filio Phaetonte, & equis Solis Ovid. 2. Metam.

In medio: sacri c *tripodes, viridesque coronæ,*
Et d *palmæ, pretium victoribus, armaque, & ostro*
Perfusæ vestes, argenti, aurique talenta.
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
Prima e *pares ineunt gravibus certamina remis,*
Quatuor ex omni delectæ classe carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige f *Pistrin,*
Mox Italus Mnestheus genus à quo nomine
g *Memmi:*
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
h *Urbis opus: triplici pubes, quam Dardana versu*
Impellunt: i terno consurgunt ordine remi.
Sergestusque, domus tenet à quo Sergia nomen,
k *Centauro invehitur magna: Scyllaq; Cloanthus*
Cerulea: genus unde tibi Romane Cluenti.
Est procul in pelago saxum, spumantia contra

6 Tripodes vasa erant, ut plurimũ ahenea, ansata, & tribus innixa pedibus, alii ἐμπυεβῆται, ad aquam calefaciendã, λεβηχόοι balneatores: alii ἀ'πυροι, ad miscendũ vinum.

Athenæus lib. 2. cap. 19. Hi in certaminibus proponebantur *præmia fortium*, i. victorum. Hor. 4. l. od. 8. Hom. 23. Il. Erant & dona principum. Il. 9. Agamemnon Achilli promittit septem tripodas. Quin & diis suspendebantur ἀναθήματα, unde *sacri* dicti. De tripode Pythio, vide, quæ 3. l. diximus ad, *Quæ tripodas, Clarii lauros*. *d* Rami è palma. *e* Utcunque mole, aut pondere inter se impares, instruebantur tamen remis, ut essent pares. *marched. Scylla*, infra. *melior remis, sed pondere tarda*. *f* A forma, qua referebat marinam belluam, ceu ballenam, quæ *Pristis* dicitur, aut *pistrix*. Vel ab insigni navis, ut in cæteris hisce, & l. 10. Tritone, Tigride, Apolline, &c. *g* Hæc in honorem familiarum Memmiæ, Sergiæ, Cluentiæ, quæ antiquitatem referant ad Æneam, & Trojanos. *h* Ad instar urbis. Vel cujus ædificationem, & impensam urbi imperatam credat. De ingenti navium mole, quas fabricavit Ptolemæus Philopater, & alii, legatur Athenæus lib. 5. Deipnosoph. cap. 9. *i* Triremes innuere videtur. Ἀναχορισμός. Namque Corinthi diu post excidium Trojæ primam triremem invenit Aminocles. De remorum ordinibus nihil certi statuunt, qui fuse de re navali scripserunt, apud quos θρανῖται, ζυγῖται, θαλαμῖται, conficiunt remigum ordinem in altum surgentium, summum, medium, imum, quæ in ἥρης exire volunt, ut τελήρης, quæ verò à numero remorum in longum extenduntur, in ορ, ut πεντηκόντορ. Videantur Laz. Bayfius de re Navali. Jos. Scaliger ad Eusebium pag. 61. Vvillebr. Suellius in præfatione ad Tiphyn Bat. Tho. Rivius li. 3. hist. nav. ca. 37. &c. *k* Navi, sc. *Magna* autem particulæ βῦ vim habere, atque hinc galeam, quam vocant Venetam, *Bucentoro* dictam volunt. adi Josephi Laurentii dissertationem Polymathiæ, ad Clariss. Dominicum Molinum.

Littora, l quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur unda
Campus, & aprilis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: m unde reverti
Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt: ipſiq; in puppibus auro
n Ductores longe effulgent, oſtroque decori.
Cætera populea velatur fronde juventus:
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſidunt tranſtris, intentaq; brachia remis
o Intenti exſpectant ſignum: exultantiaq; haurit
Corda pavor pulſans, laudumq; arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, p finibus omnes
(Haud mora) profiluere ſuis: ferit æthera q clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.
Infindunt pariter ſulcos: totumq; dehiſcit
Convulſum remis, r roſtriſq; ſtridentibus æquor.
ſNon tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuere, ruuntq; effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigæ t undantia lora
Concuſſere jugis, proniq; in verbera pendent.
Tum plauſu, fremituque virum, u ſtudiiſque favorum
Conſonat omne nemus: vocemq; incluſa volutant
Littora: pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primuſque elabitur undis
x Turbam inter fremitumque Gyas. quem deinde Cloanthus
Conſequitur melior remis, ſed pondere pinus

Littora, l *quod tumidis ſubmerſum tunditur olim* 125 *Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori:* *Tranquillo ſilet, immotaque attollitur unda* *Campus, & aprilis ſtatio gratiſſima mergis.* *Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam* *Conſtituit, ſignum nautis, pater:* m *unde reverti* 130 *Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.* *Tum loca ſorte legunt: ipſiq; in puppibus auro* n *Ductores longe effulgent, oſtroque decori.* *Cætera populea velatur fronde juventus:* *Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.* 135 *Conſidunt tranſtris, intentaq; brachia remis* o *Intenti exſpectant ſignum: exultantiaq; haurit* *Corda pavor pulſans, laudumq; arrecta cupido.* *Inde ubi clara dedit ſonitum tuba, p finibus omnes* *(Haud mora) profiluere ſuis: ferit æthera q clamor* *Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis.* 141 *Infindunt pariter ſulcos: totumq; dehiſcit* *Convulſum remis, r roſtriſq; ſtridentibus æquor.* *ſNon tam præcipites bijugo certamine campum* *Corripuere, ruuntq; effuſi carcere currus:* 145 *Nec ſic immiſſis aurigæ t undantia lora* *Concuſſere jugis, proniq; in verbera pendent.* *Tum plauſu, fremituque virum, u ſtudiiſque favorum* *Conſonat omne nemus: vocemq; incluſa volutant* *Littora: pulſati colles clamore reſultant.* 150 *Effugit ante alios, primuſque elabitur undis* x *Turbam inter fremitumque Gyas. quem deinde* *Cloanthus* *Conſequitur melior remis, ſed pondere pinus*

l Quod ſubinde fluctibus obruatur, ubi per hyemem. ſidera occidentia. vel etiam ventos ab Occaſu tempeſtuoſum eſt mare, placido contra marı eminet, &c. m Unde, ſigno audito, à carceribus effundantur, recta linea. n Domini, duces, o *vuners*, *Captaines*. o Suavis (inquit Scaliger. 4. lib. Poet. c. 29) τωωτότης ad exprimendam intentionē. habentes brachia intenta, & in ſtatione parata remigēs intenti exſpectant ſignum. Aliis placet hæc conſtr. Brachia remigum intenta exſpectant ſignum intenti rēmis. i. Portiſculi. Ennius apud Nonium, *tenſaque tenentes Parerent, exſpectarent portiſculus ſignum; Cum dare cepiſſet.* p Carceribus. q Κέλδσμς. r Al. *roſtriſque tridentibus*. propter antiquarum navium roſtra trifida. *ſpumas vomit ære tridenti*, Val. Flacc. lib. 1. ſ Hæc cum Homericis Il. 23. comparat Macrob. l. 5. Sat. c. 9. & Scal. 5. Poet. c. 3. vide & extremos verſus l. 1. Georg. t Laxa, effuſa fluitantia collis. 12. l. *manibuſque undantes flectit habenas*. u Planſui, fremitui, ſtudiis faventum reſpondent nemus conſonans, littora vocem volutantia, colles clamore reſultantes. x Inter turbæ ſtrepitum, & faventium hinc inde clamores.

Tarda y *tenet. post hos* z *æquo discrimine Pistris,*
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Pistris a *abit, nunc victam præterit ingens*
Centaurus: nunc una ambæ, junctiſq; feruntur
Frontibus, & longæ ſulcant vada ſalſa carinæ.
Jamque propinquabant ſcopulo, metamque tenebant,
Cum b *princeps, medioque Gyas in gurgite victor*
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum:
c *Littus ama, &* d *lævas ſtringat ſine palmula cautes:*
Altum alii teneant. Dixit: ſed è cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet f *ad undas.*
Quo diverſus abis? iterum, pete ſaxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat: & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, & propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ, ſcopuloſq; ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubituſq; priorem
Præterit: & g *metis tenet æquora tuta relictis.*
Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens:
Nec lacrymis caruere genæ, ſegnemq; Menœten,
Oblitus decoriſq; ſui, h *ſociumque ſalutis,*
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter,
Hortaturque viros, clavumque ad littora torquet.
At gravis, ut fundo vix tandem redditus imo eſt
Jam ſenior, madidaq; fluens in veſte Menœtes:
Summa petit ſcopuli, ſiccaq; in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem,
Et ſalſos rident revomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpes eſt accenſa duobus,
Sergeſto, Mneſtheoque, Gyan ſuperare morantem.
Sergeſtus capit ante locum, ſcopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior præcunte carina:
i *Parte prior, partem roſtro premit æmula Pistris:*
At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus: Nunc nunc inſurgite remis

y Moratur.
z Æquatis ſc. frontibus, inter ſe contendentes, utra eſſet prior.
a Al. *habet.* ſc. priorem locum.
b Primus, & ad tempus victor.
c Saxum, in quo meta.
d Remi leviter ſtringant propiores cautes: quo breviore gyro circũflectas metam à lęva cum vię compendio devitarant, ut in ſeq.
e Procurrẽtia, & ſub aquis latentia.
f Ad altum, cum viæ diſpendio.
g Prætervectus ſcopulos, inoffenſa navi redituru ad carceres.
h Sociorum, quorum ſalus hic, & alibi periculum ſubituræ erat, amiſſo gubernatore. Neque enim placet, quod video, quibuſdam placere, ut per *ſocium* in quarto caſu intelligat Menęten propter inelegantiam alterius, è geminis encliticis ſupervacuæ futuræ.
i Prora, namque puppim roſtro premit Piſtris.

k *Hectorei ſocii, Trojæ quos* l *ſorte ſuprema*
Delegi comites: nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Getulis m *Syrtibus uſi,*
n *Ionioque mari*, o *Maleæque ſequacibus undis.*
Non jam prima peto Mneſtheus: neque vincere certo.
(p *Quanquam ò*) *ſed ſuperent, quibus hoc, Neptune, dediſti.*
Extremos pudeat rediiſſe. hoc vincite cives,
Et prohibete nefas. olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus q *æreа puppis:*
Subtrahiturque r *ſolum. Tum creber anhelitus artus,*
Aridaque ora quatit, ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi, dum ſ *proram ad ſaxa ſuburget*
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in t *murice remi*
Obnixi crepuere, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
u *Ferrataſque ſudes, & acuta cuſpide contos*
Expediunt, fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
x *Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.*
¶ *Qualis ſpelunca ſubito commota columba,*
Cui domus, & dulces latebroſo in y *pumice nidi,*
Fertur in arva volans, z *plauſumque exterrita pennis*
Dat tecto ingentem: mox aere lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres, neque commovet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat ultima Piſtris
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibuſq; vadis, fruſtraq; vocantem

k Fortiſſimi, Hectoris quondã comites.
l In excidio Trojæ.
m In brevia, & Syrtes urgebãtur. 1. lib.
n Cujus proni verrebant certantibus æquora remis, l. 3.
o Μάλεα, vel Μάλα Laconiçeſt promõtoriũ cujus cautes in mare procurrunt per V. M. paſſuum.
ſequaces hinc, & Syrticæ undæ incautos impediunt, abſorbẽtq;
p Ἀποσιώπησις, modeſta
q Roſtro æreo armata.
r Τὸ ὑποκείμενον. ſic navibus mare, ſolũ eſt, ſtellis cęlum, *Aſtra tenent cęleſte ſolum.* Ovid. 1. Met. ſ Quo brevioris curſus compendio ſaxum circumflecteret, ſupra Gyas idem voluit. t Saxo aſpero, & acuto, cochleam marinam referente. u Al. *Ferratas trudes.* x Quieta, tuta, & expeditiora jam Mneſtheo καμπτῆρα emẽſo, & à meta tanquã à monte deſcendenti. Navigantium hæc (inquit Plinius de ſiderum ortu locutus) maxime curſus deprehendunt, in alia adverſo, in alia prono mari. lib. 2. cap. 70. y Rupe foraminoſa inſtar pumicis, vel pumicea rupe. z Exterrita dat plauſum pennis.

Auxilia, & fractis discentem currere remis.
Inde Gyan, ipsamq; ingenti mole Chimæram
Consequitur. cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus jamque ipso superest in fine Cloanthus:
Quem petit, & summis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor; cunctiq; sequentem
Instigant studiis: resonat clamoribus æther.
Hi proprium decus, & partum indignantur honorem,
Ni teneant: vitamq; volunt pro laude paciſci.
Hos successus alit; a possunt, quia posse videntur.
b *Et fors æquatis cepissent præmia rostris,*
Ni palmas ponto tendens, utrasque Cloanthus,
Fudissetque preces, divosque in vota vocasset.
Dii, quibus imperium pelagi, quorum æquora curro
Vobis lætus ego hoc c *candentem in littore taurum*
Constituam ante aras e *voti reus, extaque salsos*
f *Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam,*
Dixit. eumq; imis sub fluctibus audiit omnis
g *Nereidum,* h *Phorciq; chorus, Panopæaq; virgo:*
Et pater ipse manu magna i *Portunus euntem*
Impulit: illa Noto citius, volucriq; sagitta
Ad terram fugit, & portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex k *more vocatis,*
l *Victorem magna præconis voce Cloanthum*
Declarat, viridique advelat tempora lauro:
Muneraque in naves m *ternos* n *aptare juvencos,*
Vinaque, & o *argenti* p *magnum dat ferre talentum.*

a *Plus incipit habere posse, qui plus habet.* Seneca ep. 119.

b Et forte intrassent una portũ reversi ad carceres, æquatis rostris, ad æqua præmia, nisi divinã imploraſſet opem Cloãthus.

c Victorialem. alias, Neptuno immolandus erat niger taurus.

e Voti reus est, qui, suscepto sub conditione voto se numini obligat: damnatus, qui suscepta non solvit. f Ex aruspicum officina vox nata. Exta profecta, & porrecta nec non vina libabo, in fluctus; Diis sc. marinis, ut aliis Diis in ara, mensa, foco, aut terra. g Filiarum Nerei L. quarum una Panopœa. h Phorci (qui Neptuni, & Thesææ filius, Deusque marinus) chorus. h. e. Nymphæ marinæ. i Idem, Melicerta, & Phalæmon, portuum præses. k Præcones Ludorum gymnicorum coronas imposuerunt victoribus, eorumque nomina magna voce pronunciarunt. Cicer. lib. 5. epist. 12. l Ad Scyllam Tyrrhenorum piratarum navim, cujus celeritatem memorat Palæphatus, respexisse Poetam vult Snellius in præf. ad Tiphyn Batav. m Non singulis navibus ternos, sed singulos tribus, quæ redierant. n Alii, *optare*. o Hinc autumant legendum fuisse supra. *argenti*, *aurique talenta*, sed ubi hic remigibus, & navarchis datur talentum argenti, supereſt illud auri. p Talentum majus Atticum fuit 8000. drachmarum, nostræ monetæ 350. lib.

Ipſis præcipuos ductoribus addit q *honores.*
Victori r *chlamydem auratam, quam plurima circum*
Purpura Mæandro duplici ſ *Melibœa cucurrit:*
Intextuſque t *puer frondoſa regius Ida*
Veloces jaculo cervos, curſuque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſævitque canum latratus in auras.
At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam, u *auroq; trilicem*
Loricam (quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor, apud rapidum Simoenta ſub Ilio alto)
Donat habere viro, decus, & tutamen in armis.
x *Vix illam famuli Phegeus, Sagariſq; ferebant*
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleus, curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit, geminos ex ære y *lebetas,*
z *Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.*
Jamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi
Puniceis ibant evincti tempora a *tænis:*
Cum ſævo è ſcopulo multa vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque b *ordine debilis uno,*
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
c *Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu*
Seminecem liquit ſaxo, lacerumq; viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla,
Arduus attollens; d *pars vulnere claudа retentat*
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem,
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit e oſtia velis.

q Munera honoraria. r Indumẽtum Imperatorium, & militare, cujus oras gemina prætexta purpurea ſinuoſo, & in ſe remeabili flexu, ad inſtar Mæandri Cariæ fl. cinxit. ſAb inſula, vel urbe Theſſaliæ cognomine, purpura celebri. t Ganymedes, quem, dum in Ida monte venaretur, rapuit aquilа ales, *volucrumq; potens, & fulminis hæret, Geſturus ſummo telа triſulca Jovi.* Claudian. præ. 3. lib. &c. uAureis hamis, ſpiriſve conſertam, iiſqué triplici ſerie connexis. x Quantus interea Æneas, qui hanc tanto viro victor detraxerat? Scal. lib. 3. cap. 32. y Fortibus viris in præmia dari ſolitos, quos itaque & tripodas eſſe exiſtimant nonnulli. z Vaſa in formam cymbæ nauticæ, cælata, & ſignis ornata. a Vittis, aut lemniſcis coronarum. Tæniæ proprie ſunt extremæ partes vittarum, quæ ab infulis, vel coronis undantes pendent. b Remigum. c Æreo, vel ferreo armata cantho. d Poſterior pars ſaucia. e Portum oſtia proprie ſunt fluminum.

Sergestum Æneas f promisso munere donat,
Servatam ob navem lætus, socios que reductos.
Olli serva datur, g operum haud ignara Minervæ,
h Cressa genus Pholoë, geminiq; sub ubere nati.
Hoc pius Æneas, misso certamine, tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis
Cingebant sylvæ, mediaque in valle theatri
i Circus erat: quo se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit, exstructoque resedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mistique Sicani:
Nisus, & Euryalus primi.
Euryalus forma insignis, viridique juventa,
Nisus amore k pio pueri, quos deinde secutus
Regius egregia Priami de stirpe l Diores.
Hunc Salius simul, & Patron: quorum alter
m *Acarnan,*
Alter ab Arcadia, n Tegeæ de sanguine gentis.
Tum duo Trinacrii juvenes, Helymus, Panopesq;
o Assueti sylvis, comites senioris Acestæ.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in mediis sic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes:
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
p Cnossia bina dabo q levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre r bipennem.
Omnibus hic erit unus honos, tres præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva.
Primus equum phaleris insignem victor habeto:
Alter s Amazoniam pharetram, plenamq; sagittis
Threiciis, lato quam circum amplectitur auro
Balteus, & tereti subnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito t
Hæc ubi dicta, t locum capiunt: signoque repente
Corripiunt spatia audito: limenque relinquunt

f Uti jusserat eos meritæ expectare præmia palmæ, ita victis solatia non negãda duxit, ut infra, Dareti. *g* Lanificii, telæ, texturæ: quę Minervæ inventa. *h* Cretensis genere. *i* Erat vallis θεατρόμορφος, facili, ex omni parte, ascẽsu acclivis, ad modum theatralis Caveæ, aut Circi. sic Rhodope est Orpheũ Theatrum Ovidio 11. Met. & Martiali spectaculorũ l. ep. 21. *k* Casto, & honesto, Attico, & Lacedęmonio, inquit Plutarchus lib. de educat. non Thebano, aut Cretensi. *l* Nomina hæc non ficta, sed ex historia petita censet. Turnebus lib. 26. Adverss. cap. 17. *m* Epirota ex Acarnaniæ tractu. *n* Arcadiæ oppidi. *o* Venatores, & nobiles. *p* Cretensia. Cnossus civitas Cretæ, quæ sagittariis clara. *q* Levigato. *r* Securim ancipitem manubrio, & argento cælato instructam. *s* Quali utuntur Amazones. *vel*, superstitem ex spoliis Amazonum, quæ populabundæ Phrygiam invaserant; vel etiam ex iis, quæ auxilio Priamo venerant duce Penthesilea. *t* Carcerem, lineam, aut signum, *the starts.*

Effusi,

Effusi, nimbosimiles, simul ultima u signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
Emicat, & ventis, & fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto,
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur: quo deinde sub ipso
Ecce volat, x calcemque terit jam calce Diores,
Incumbens humero: y spatia, & si plura supersint,
Transeat elapsus prior, ambiguumq; relinquat.
Jamque fere spatio extremo, fessique sub ipsum
Finem adventabant: levi cum z sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis ut forte juvencis
Fusus humum, viridesq; super madefecerat herbas.
Hic juvenis jam victor ovans vestigia presso
Haud tenuit titubata solo, sed pronus in ipso
Concidit, immundoq; simo, sacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.
a Ille autem spissa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
b Prima tenet, plausuque volat, fremituque secundo.
Post Helymus subit, & nunc c tertia palma Diores.
Hic totum caveæ d consessum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet:
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus.
e Adjuvat, & magna proclamat voce Diores,
Qui subiit palmæ, frustraque ad præmia venit
Ultima, si primi Salio reddantur honores.
Tum pater Æneas, Vestra, inquit, munera vobis
Certa manent, f pueri, & palmam movet ordine nemo.
Me liceat casum misereri g insontis amici.

u Metam oculis directe intuentur, animo devorant avidi.
x In cursu pari, inquit Scaliger, æquata linea utriusque calcibus ita dirigebatur, ut calces inter se attererent, &c. lib. 5. cap. 3. contra Macrobium lib. 5. Sat. cap. 13. μετασοιχεὶ, & ex æquo, ad lacus currẽs. Adumbratus hic cursus ex Il. 23. ubi & Ajax cecidit.
y Quod si plus spatii ad metam superfuisset, Diores Helymum, in cursu jã æquum, & ambiguum, præversus, à tergo reliquisset. *z* Hostiarum, quæ, pro more, ante Agonalia cædebantur, ut Il. 23. *a* Salius. *b* Spatia. τὰ πρῶτα. *c* Tertius victor. *Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum.* *d* Spectatores, cum respectu ad caveam theatri. *e* Juvat Diores causam Euryali. excludendus sc. à tribus primis præmiis, si modo Salio stet primus locus. Alii distinguunt *in corpore virtus Adjuvat, & magna.* *f* Juvenes. ipse Æneas pater. *g* Salii, qui supplantatus dolo Nisi. vide Alciat. Parerg. l. 6. c. 42.

Sic fatus, h *tergum Getuli immane leonis*
Dat Salio, villis onerosum, atq; unguibus aureis:
Hic Nisus, si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret: quæ munera Niso 354
Digna dabis? primam merui, qui i laude coronam,
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset?
Et simul his dictis faciem ostentabat, & udo
k *Turpia membra fimo: risit pater optimus olli:*
Et clypeum efferri jussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro l *Danais de poste refixum:* 360
Hoc juvenem egregium præstanti munere donat.
Post ubi confecti cursus, & dona peregit:
Nunc si cui virtus, animusque in pectore præsens,
Adsit, & evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum m *pugnæ proponit honorem,* 365
Victori velatum n *auro, vittisque juvencum:*
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora, continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit:
Solus qui o *Paridem solitus contendere contra,* 370
Idemque p *ad tumulum, quo maximus occubat Hector,*
Victorem q *Buten immani corpore (qui se*
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat)
Perculit, & fulva r *moribundum extendit arena.*
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit: 375
Ostenditque humeros latos, alternaque jactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius. nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusq; inducere cæstus.

---

b Vide, quæ ad lib. 8. *Hercules Pelidis obit totum præfulgẽs unguibus aureis.*

i Laudabili nisu, virtute in cursu.

k Ἐν δ' ὄνθος βοέου πλῆτο σόμφαλε ῥινός τε. de Ajace.

l A Danais templa in Troiano excidio profanantibus detractum, & ab Heleno donatũ Æneæ.

m Cęstuum pugna erat ē pugilatus gẽnere, ubi pugnis res agebatur, sed armatis, tanquã si qui chirothecis è corio bubulo, iisq; ferro, & plumbo adfixo gravibus quę loris alligabantur brachiis, & cubitis, ne excidẽrent, armati inter se decertarent. cæstuum agonas, & icones exhibet Hier. Mercurialis in Gymnastic. Et Manutius l. 1. de quæsitis per epist. 8. epist. *n* Inter dona Heroum, & Præmia agonalia, militariaq; erant boves; iiq; aurati cornua, & laminis aureis frõtes ornari l 9. *aurata fronte juvencum*. *o* Qui, utcumq; propter Helenam raptam imputetur illi mollities, erat tamen strenuus, & fortis. namque expositus propter Hecubæ somnium, & inter pastores educatus pugilatu claruit, ideoque in solemnibus Ludis cum Hectore cæstuum pugna certans, à fratre agnitus est. *p* in ludis funebribus, ad Sigæum, ubi conditus erat Hector. *q* Filium Amyci, qui Neptuni filius rex Hebryciorum, à Polluce victus, cęsusq; pugil tamen strenuus, ut & Butes fil. *r* Semineccm / Ventilans.

Ergo

Ergo alacris, cunctosque putans excedere t pugna,
Æneæ stetit ante pedes, nec plura moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate Dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Qui finis standi? quo me decet usque teneri?
Ducere dona jube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promissa jubebant.
Hic gravis Entellum dictis u castigat Acestes,
Proximus ut viridante x toro consederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortissime y frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? ubi nunc nobis z Deus ille magister
Nequicquam memoratus a Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, & spolia illa tuis b pendentia tectis?
Ille sub hæc. Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iste
Exultat fidens, si nunc foret illa juventa:
Haud equidem precio inductus, pulchroque juvenco
Venissem: nec dona moror. Sic deinde loquutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Projecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroque c intendere brachia tergo.
Obstupuere animi: d tantorum ingentia septem
Terga boum, plumbo insuto, ferroque rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeque recusat.
Magnanimusque Anchisiades, & pondus, & ipsa
Huc illuc e vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces.
Quid, si quis cæstus, ipsius & Herculis arma
Vidisset, tristemque hoc ipso in littore f pugnam?
Hæc g germanus Eryx quondam tuus arma gerebat:
Sanguine cernis adhuc, sparsoque infecta cerebro.
His magnum Alcidem contra stetit: his ego suetus

t Al. *palma*.
u Graviter objurgans.
x Aggesto ex herbis.
y Si tam patiens suas prœmia hęc abire ἀηνιτί.
z Heros, divinas laudes in pugilatu cõsequutus.
a Filius Butæ, modo dicti, & Veneris (aliis, Lycastes) rex Siciliæ.
b Ex more, & honore athletarũ, qui liminibus suis spolia devictis antagonistis detracta suspendebant.
c Innectere brachia cęstuum loris è tergore boum.
d Non placet Servius, qui *tantorum* ad *hominum animi* refert, non ad *boum*. e Cæstuum lora, fascias, sinus, orbes, spiras, flexus. f Boum ex Hispania ab Hercule actorum unus ex Rhegio Italiæ in Siciliam transnavit. repetebat Hercules; Erycem abnegantem cæstuum pugna interfecit. Ἐξει ὃ ταῦρος, sic enim Erycem appellat Lycophr. γυμνάδας ναυοξένους Ἱλάης νομίσρας, & ibi Tzetzes. g Ὁμομήτριος, Butæ fil. ex Venere, vel Lycastes potius, nobilis scorti, quæ ob formam eximiam *Venus* dicta.

Dum melior vires sanguis dabat; h æmula nec
dum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus:
Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
Idque pio sedet Æneæ, probat i auctor Acestes:
Æquemus pugnas: k Erycis tibi terga remitto,
Solvę metus, & tu Trojanos exue cęstus.
Hæc fatus, duplicem ex humęris rejecit amictum;
Et magnos membrorum artus, magna ossa, lacertosque l
Exuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit m *in digitos extemplo arrectus, uterque,*
n *Brachiaque ad superas interritus extulit auras:*
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt.
Ille pedum melior motu, fretusque juventa:
Hic membris, & mole valens: sed tarda trementi
o *Genua labant: vastos quatit æger anhelitus*
artus.
Multa viri nequicquam inter se p *vulnera jactant:*
Multa cavo lateri ingeminant, & pectore vastos
Dant sonitus, erratque aures, & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem,
q *Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit.*
Ille velut celsam oppugnat, qui molibus urbem, ¶
Aut montana, sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum, & variis assultibus irritus urget.
r *Ostendit dextram insurgens Entellus, & alte*
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celerique elapsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit: & ultro
Ipse gravis, graviterque ad terram pondere vasto
Concidit: ut quondam s *cava concidit, aut* t *Erymantho,* ¶

h Ætati virili invidens, viresque ejus protrudēs.
i Hujus certaminis.
k Erycis cęstibus, & jure meo cedo, tu tuos, ego meos ęquos induemus.
l Hypermeter extendit lacertos.
m On tiptoe.
n Ventilat, uterque, præluditq;
o Proceleusmaticum hic alii pedem statuunt; alii, quibus assentio, vocalem mediā in consonam mutant, ut vox sit dissyllaba, sic *aricte, tenuia, pituita*, trisyllaba fiūt Scal. 2. lib. poet. c. 37.
p Ictus.
q Corporis declinatione ictus eludit: & ab ictus linea se subducit: adeoq; exit.
r Insurgens attollit dextram, ictum graviorem minatus. s Vetusta, annosa, carie, & annis exesa. t Nemoroso Arcadię monte.

Aut

Aut u *Ida in magna radicibus eruta pinus.*
Consurgunt studiis Teucri, & Trinacria pubes:
It clamor cœlo: primusque accurrit Acestes,
Æquævumq; ab humo miserans x *attollit amicum.*
At non tardatus casu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, & vim suscitat ira.
Tum pudor incendit vires, & y *conscia virtus:*
Præcipitemque Darem ardens agit æquore toto,
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
¶ z *Nec mora, nec requies, quam multa grandine nimbi*
Culminibus crepitant: a *sic densis ictibus heros*
Creber utraq; manu pulsat, versatq; Dareta.
b *Tum pater Æneas, procedere longius iras,*
Et sævire animis Entellum haud passus acerbis:
Sed finem imposuit pugnæ: fessumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
c *Non vires alias, conversaque numina sentis?*
Cede Deo: dixitque; & prælia voce diremit.
Ast illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantemq; utroque caput, crassumq; cruorem
Ore rejectantem, mistosq; in sanguine dentes,
Ducunt ad naves: galeamq; ensemque d *vocati*
Accipiunt: e *palmam Entello,* f *taurumque relinquunt.*
Hic victor superans animis, tauroque superbus,
Nate Dea, vosq; hæc, inquit, g *cognoscite, Teucri,*
Et mihi, quæ fuerint juvenili in corpore vires,
Et qua servetis revocatum à morte Dareta.
Dixit, & adversi contra stetit ora juvenci;
Qui donum astabat pugnæ: durosque reducta
Libravit dextra media inter cornua cæstus

u Phrygiæ monte, ut & Cretæ altero cognomine.
x Idque ex aqua pugilatus lege, ut casu collapsus elevetur, alioqui casui, non virtuti, cesserit victoria.
y Quam sibi inesse norat.
z *Nec mora, nec requies interdatur ulla.* Lucret. 4. l.
a Videatur Aldus Manutius, de Quæsitis per epistolas l. 1. Epist. 8. de Cęstu, & Jul. Cęs. Scal. lib. 1. Poet. c. 22.
b Cum neuter pugilum in arenam descenderit injuriam interneciva pugna ulturus; sed laude, & præmio invitatus: munerario licet prælium dirimere, atque alterutrum subtrahere. c Annon advertis ab illo stare vires plusquam mortales, pugnæ fortunam, & Deos? cede itaque tempori, fortunæ, Deo. Mulcet Dareta Æneas, in Deos mutatos, conversaq; numina iniquum quasi pugnæ exitum conferens, ut l. 2. Æneam Venus. *Verum inclementia Divum Has evertit opes.* d Neque enim per verecundiam sponte erant postulaturi. Macrob. 4. Sat. 1. c. & tamen luculentiore munere auctus est victus, quam victor, quippe sibi virtus pulcherrima merces, sibi vel indotatæ pretium. e Commune omnium certaminum præmium, utcunque nulla mentio ejus prius facta sit. f Allusum ad Rom. morem, immolandi bovis post certamina. g Observato senum decoro, quibus res suas gestas prædicare conceditur.

Arduus, h *effractoque illisit in ossa cerebro.*
i *Sternitur*, *exanimisque tremens procumbit humi bos.*
Ille super tales effudit pectore voces:
k *Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis*
Persolvo: hic victor cæstus, artemque l *repono.*
Protinus Æneas celeri certare sagitta
Invitat, qui forte velint, & præmia ponit:
m *Ingentique manu malum de nave Seresti*
Erigit, & volucrem n *trajecto in fune columbam,*
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Convenere viri: dejectamque o *ærea sortem*
Accepit galea: & primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis.
Quem modo navali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus evinctus p *oliva.*
Tertius Eurytion, tuus ô clarissime frater
Pandare: q *qui quondam jussus confundere fœdus,*
In medios telum torsisti primus Achivos.
Extremus, galeaque ima r *subsedit Acestes,*
Ausus & ipse manu juvenum tentare laborem.
Tum validis s *flexos incurvant viribus arcus*
Pro se quisque viri, & depromunt tela pharetris,
Primaque per cœlum, nervo stridente, sagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras:
Et venit, adversique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitq; exterrita pennis
Ales, & ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu
Alta petens, pariterque oculos, telumque tetendit.

h Fractis ossibus illisit cæstum in cerebrum. Hypallage.
i Et cũ bove versus corruit nõ sine summo Poetæ artificio, & judicio, ut ruinam signanter exprimat. sic. 1.1. *Præruptus aquæ mons.* Et 2. l. *ruit Oceano nox.*
k Taurum, gratiorem Eryci magistro meo, & Heroi hostiam futuram, quam si humanũ libarem sãguinem. Allusũ simul adsuccidaneam, sicubi prior non litaret hostia. l Gladiatores, nec non artifices alii, si ætate graves, vulneribus invalidi, consilio artem improbantes, victoriis saturi, aut alia de causa valedicerent arti suæ, tanquam emeriti, & rude donati artis suæ instrumenta Deo alicui, ad templi parietem suspensa, consecrabant. m Multa suorum manu. n Cui trajectus est suspensę columbæ pes πέλειάμ Λεπτῇ μηρίνθῳ δῆσεν ποδός. Homer. Il. χ. ψ. in certamine etiam sagittarum, neq; enim placet, quod omnes interpretes *trajecto* exponunt *extenso*. o Sitellæ forensis loco in certaminibus, & militia ad sortitiones adhibita est galea, ut Il. 7. & 13. p Nuperæ victoriæ insigni. q Qui jussu Minervæ in certamine Menelai, & Paridis sagitta missa fœdera certaminis disturbasti Il. 4. r Neque enim necesse erat fortem Acestis educi, qui ultimus erat. s Incurvos flectunt. Hypallage, flectendo incurvant.

Aſt ipſam t *miſerandus avem contingere ferro*
Non valuit : nodos,& vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos, atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, u *fratrem Eurytion in vota vocavit :*
Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus,& alis
Plaudentem, nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, x *vitamq; reliquit in aſtris*
Aeriis, fixamque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palma y *ſuperabat Aceſtes,*
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras.
z *Oſtentans artem pariter, arcumque ſonantem.*
Hic oculis ſubito objicitur, magnoque futurum
a *Augurio monſtrum: docuit poſt* b *exitus ingens:*
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo.
Signavitque viam c *flammis, tenuesque receſſit*
Conſumpta in ventos : d *cœlo cecu ſæpe refixa*
Tranſcurrunt, e crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, ſuperoſq; precati
Trinacrii, Teucriq; viri. f *nec maximus omen*
Abnuit Æneas ; ſed lætum amplexus Aceſtem
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur :
Summe pater (nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis g *exſortem ducere honorem)*
Ipſius Anchiſæ longævi hoc munus habebis :
Cratera impreſſum ſignis, quem h *Thracius olim*
Anchiſæ genitori in magno munere Cyſſeus
Ferre ſui dederat monimentum,& pignus amoris.
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro :
Et primum ante omnes victorem i *appellat Aceſtem,*
Nec bonus Eurytion præſtato invidit honori :
Quamvis ſolus avem cœlo dejecit ab alto.

t Quod à propoſita meta aberraret.
u Pandarũ, qui in vivis peritiſſimus ſagittandi à Lyciis pro Heroe colebatur: hujus itaque divinam quaſi opem invocat.
x Cum ſtellis, ac aſtris aves rite immolentur, laudat Macrobius poetæ ſciẽtiam, & judicium, qui volucrem in ſtellis animam reliquiſſe dixerit.
y Superfuit.
z Geſtu. an ſorte carchеſium, ubi ſuſpenſa fuerit columba, ſagitta perens.

a Prodigio. b Claſſis incenſa, poſtea ex hac ſagitta accenſa ſignificari, ſero intellexerunt, agnoveruntque vates : c Flamineo tractu. ut 2. lib. *Signantemque vias*. in eadem re. d Ex vulgi, putantis revulſas è cœlo ſtellas cadere, opinione de meteoro ſtellæ cadentis. *Quæ ſi non cecidit, potuit cecidiſſe videri*. e Inſtar cometæ. f Nec prodigio omine abhorruit, ſed lætum interpretabatur. g Præmium, extra ſortis, & pacti ordinem, ampliſſimum. cui & precium ponit à prioribus dominis, & artificio. h Pater Hecubæ, rex Thraciæ, i Præconis voce pronunciat.

k *Proximus ingreditur donis, l qui vincula rupit:*
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At Pater Æneas, nondum certamine misso,
m *Custodem ad sese, comitemque impubis Iuli*
Epytidem vocat, & fidam sic fatur ad aurem:
Vade age, & Ascanio, si jam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum:
Ducat n avo turmas, & sese ostendat in armis:
o *Dic, ait, ipse omnem longo decedere circo*
Infusum populum, & campos jubet esse patentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis, quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit, Trojæq; juventus.
p *Omnibus in morem tonsa coma pressa corona:*
q *Cornea bina ferunt præfixa hastilia ferro,*
Pars leves humero pharetras: it pectore summo
r *Flexilis obtorti per collum circulus auri.*
s *Tres equitum numero t turmæ, terniq; vagantur*
Ductores: pueri bisseni, quemque sequuti,
Agmine partito fulgent, paribusq; u magistris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus x ovantem
(Nomen avi referens) y Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos: quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis: z vestigia primi
Alba pedis, frontemq; ostentans arduus albam.
Alter Atys, a genus unde Atyi duxere Latini:
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaq; ante omnes pulcher Iulus
Sidonio est invectus equo; quem candida Dido
Esse sui dederat monimentum, & pignus amoris.
b *Cetera Trinacriis pubes senioris Acestæ*
Fertur equis.

k Proxime Eurytiona, donis insignis, & gloriabundus incedit Mnestheus.

l Hippocoõ.

m Pędagogum, rectorem, μύθων ῥητῆρα, πραχτῆρα τε ἔργων, pro more educationis liberorũ regum, & nobilium: Clem. Alex. lib. 1. pæd. cap. 7.

n In honorem avi, in ipsius sc. parentalibus, ludisque funebribus.

o Alii. *Sic ait.*

p Omnibus in morem unum, ac eundem, comam premebat galea, quam cinxit tonsa corona; vel insignivit crista in speciem coronæ tonsa. Namque in sequ. *Ascanius galeam ante pedes projecit inanem, Qua ludo indutus belli simulachra ciebat.* q E corno. *Et bona bello Cornus.* Georg. 2. r Torquis aureus. s Alludsum volunt ad tres centurias à Romulo institutas, Rhamnensium, Tatiensium, Lucerum. t Turma proprie est 32. equitum u Cum respectu ad *magistros equitum Rom.* x Lætam, & quasi triumphantem, de ovandi ratione, alibi dictum. y Qui filius Politæ, de cujus cæde dictum 2. Æneid. qui, cum Politorium condidisse feratur, Italos auxisse dicit. z Priotibus pedibus albis, & candida stella in fronte spectabilis. a Hoc in gratiam Augusti, & familiæ maternæ Atiæ, è qua erat Atia Augusti mater. b Cęteri pueri vehebantur Siculis equis: ex equili Acestæ.

Exci-

Excipiunt plauſu c *pavidos, gaudentque tuentes*
Dardanidæ : d *veterumque agnoſcunt ora parentum.*
Poſtquam omnem læti conſeſſum, oculoſque ſuorum
Luſtravere in equis : ſignum clamore paratis
Epytides longè dedit, inſonuitque flagello.
Olli e *diſcurrere pares: atque agmina terni*
Diductis ſolvere choris : rurſuſque vocati
Convertere vias ! infeſtaque tela tulere.
Inde alios ineunt curſus, alioſque recurſus
Adverſis ſpatiis, alternoſque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient g *ſimulachra ſub armis.*
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi : facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam h *Creta fertur Labyrinthus in* i *alta,* ¶
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum : quà ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus, & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrum nati veſtigia curſu
Impediunt, texuntq; fugas, & prælia ludo:
¶ *Delphinum ſimiles, qui per maria humida nando*
Carpathium, Libycumque ſecant, luduntque per undas.
Hunc morem, hos curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius, longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos:
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troia pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima k *porro*

c Hinc indè obequitantes, ut de equitibus Æn. 4. *Dum trepidant alæ.* Et de apibus 4. Geor. *Dum trepidæ inter ſe coeunt, penniſq; coruſcant.* Alii exponunt, gloriæ cupiditate ſollicitos. Alii ordinant, excipiunt pavidos plauſu. Quibus non applaudo.

d Avorum, quos ore referunt.

e Primum diſcurrebãt bini: deinde in tres diviſi turmas refere-

bant tres centurias; mox ab Epytide flagelli ſonitu moniti, converſi belli ſimulachra cient vibratis hinc inde telis ſe invicem laceſſunt. variis curſibus, recurſibus, orbibus repræſentant choreas, atque imaginariæ pugnæ prælium adverſum, receptum, ſive fugam, pacem. g Lucret. 2. lib. *Fervere cum videas belli ſimulachra cientes.* h Theſeus devicto Minotauro redux, inſtituit ſaltationem ad ſpeciem Labyrinthi erroribus flexuoſi: neque enim Labyrinthus fabula eſt, inquit Scaliger 1. 1. Poet. cap. 10. Sed etiam nunc exſtat, & in Creta viſitur. Non itaque ſine ſumma eruditione ludum Trojanum divinus deſcripſit Poeta, appoſita Labyrinthi comparatione. infra lib. 6. Æneid. per initia. i *Contra elata mari reſpondet Gnoſtia tellus.* Æn. 6. k Ludi quidam ante urbem conditam, inquit Scal. lib. 1. Poet. 28. cap. in Latium, atque inde Romam advecti; ut Troja, & compitalitii. Trojæ meminerunt Dio, Xiphilinus, Tacitus, Svetonius, alii.

Accepit

Accepit Roma, & patrium ſervavit honorem:
Trojaque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus l ſancto certamina patri.
Hinc primum fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolennia ludis,
m *Irim de cœlo miſit Saturnia Juno*
Iliacam ad claſſem, ventoſque aſpirat eunti,
Multa movens, nec dum antiquum ſaturata dolorem
n *Illa viam celerans per mille coloribus arcum*
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo:
Conſpicit ingentem concurſum, & littora luſtrat:
Deſertoſq; videt portus, claſſemque relictam.
At procul in o *ſola ſecretæ Troades* p *acta*
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes. q *Heu, tot vada feſſis,*
Et tantum ſupereſſe maris! vox omnibus una.
Urbem orant, tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe r *haud ignara nocendi*
Conjicit, & faciemque deæ, veſtemq; reponit.
Fit Beroe, ſ *Iſmarii conjux longævi Dorycli,*
Cui genus, & quondam nomen, natique fuiſſent;
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert.
t *O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaica bello*
Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus: ò gens
Infelix, cui te exitio fortuna reſervat?
u *Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas,*
Cum freta, cum terras omnes, tot inhoſpita ſaxa,
x *Sideraq; emenſæ ferimur: dum per* y *mare magnum*
Italiam ſequimur z *fugientem, & volvimur undis.*
Hic Erycis fines fraterni, atq; hoſpes Aceſtes:

l In Deos relato. m Nunciam Junonis; & Jovis. l. 4. & 9. cauſa phyſica, aeris ſc. nunciam. ἐέν plerunque, ad diſcordiam miſſam, ut Mercurium ad concordiã. n Ut arcus via ſit, & vehiculum, Iris numen, quod deſcendit. o Deſerta à viris ludos ſolennes alibi celebrantibus. p Littore. ἐπτή *In acta cum mulierculis jacebat ebrius.* Cic. Ver. q Atque hæc una erat omnium vox; Heu! ſuperſuntne tot vada, tantum maris, feſſis obeunda. r Fraudum ſcientiſſima. ſ Thracii. Alii leg. Tmarii. à Tmaro monte Epiri, ubi benigne excepti ab Heleno Troes, probabiliuſque eſt hic contracta matrimonia, quam in Thracia, à quo littore avaro feſtini ſe expediebant. t *O terque, quaterque beati! Queis ante ora patrum*, &c. lib. 1. u In primo lib. dictum, *num te jam ſeptima portat Æſtas*. Atque hic jam poſt tantum temporis intervallum *Septima vertitur æſtas*. *Portat* ergo æſtatem incipientem ſignat, *vertitur* finitam, vel deſinentem. x Maria, & terras vario ſiderum aſpectu diſtincta. y Mediterraneum; non Oceanum, quod mare magnum proprie. z Viſam retrocedere nobis poſt tot annos exactos tot maria emenſis. *tandem Italiæ fugientis prendimus oras*, lib. 6.

Quis

Quis prohibet muros jacere, & dare civibus urbem?
O patria, & rapti a nequicquam ex hoste penates,
Nullane jam Trojæ dicentur mœnia? nusquam
b Hectoreos amnes, c Xanthum, & Simoenta videbo?
Quin agite, & mecum infaustas exurite puppes. 635
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces; Hic quærite Trojam:
Hic domus est, inquit, vobis. d nunc tempus agires;
Nec tantis mora e prodigiis: en quatuor f aræ 639
Neptuno: g Deus ipse faces, animumque ministrat.
Hæc memorans prima infensum vi corripit ignem,
Sublataq; procul dextra connixa coruscat,
Et jacit. arrectæ mentes, stupefactaq; corda
Iliadum. Hic una è multis, quæ maxima natu
Pyrgo, h tot Priami natorum regia nutrix: 645
Non Beroe vobis, non hæc i Rhœteia, matres,
Est Dorycli conjux: divini signa decoris,
Ardentesque notate oculos: qui k spiritus illi,
Qui l vultus, vocisque sonus, vel m gressus eunti.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui 650
Ægram, indignantem, n tali quod sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres primo ancipites, oculisq; malignis 654
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisque vocantia regna:
Cum dea se paribus per cœlum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ o monstris, actæque p furore 659
q Conclamant, rapiuntque focis r penetralibus ignem.

a Siquidem nulla nobis vestra ope reperta sedes, neque adeo vobis ipsis.
b Trojanos.
c Coloni urbem novam ad patriæ urbis imaginem simulare solebant, & si fieri posset, fabricam, mœnia, portas, amnes ipsos. sic l. 3. ab Heleno conditam *parvam Trojam simulataque magnis Pergama, & arentem Xanthi cogn.* &c.
d Per absentiam virorum.

e Visis, & Cassandræ monitis. f An quæ à Cloantho victore, & cæteris posita ex voto? An ille, in quibus sacra fiebant anniversaria Anchisæ, igne nondum extincto? g Neptunus; cujus hæ aræ. h *Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.* 1. Æn. i Trojana, à Rhœto promontorio Trojæ. k Vivida virtus animi. Aliis *odor*. ut de Venere 1. *Divinum vertice odorem Spiravere comæ.* l *Namq; haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem sonat. ò dea certe.* 1. Æn. m *Et vera incessu patuit Dea.* vide, quæ nos ibi. n Quod per valetudinem non possit interesse his sacris. o Deæ visæ. p Ab Iride Junonis nuncia immisso. infra. *Excussaq; pectore Juno est.* q Castrense verbum quasi ad arma cum hoste conferenda, aut oppugnandam urbem, aut castra movenda. r Sacris, ab aris sc. quæ plerunq; in partibus ædium penitioribus.

Pars spoliant aras, frondem, ac virgulta, facesque
Conjiciunt. f furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per, & remos, & t pictas abjete puppes.
Nuncius Anchisæ ad tumulum, u cunctosque theatri
Incensas perfert naves Eumelus: & ipsi 665
Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus & Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petivit
x Castra: nec y exanimes possunt retinere magistri. 669
Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miseræ cives? non hostem, inimicaque castra
Argivum, vestras z spes uritis. en ego vester
Ascanius: a galeam ante pedes projecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulachra ciebat. 674
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrum.
Ast illæ diversa metu per littora passim
Diffugiunt: sylvasque, & si cubi concava furtim
Saxa petunt, b piget incepti, lucisque: suosque
c Mutatæ agnoscunt, d excussaque pectore Juno est:
Sed non idcirco flammæ, atque incendia vires 680
Indomitas posuere: e udo sub robore vivit
Stupa vomens tardum fumum: lentusque carinas
f Est vapor: & toto descendit corpore g pestis.
Nec vires heroum, infusaque h flumina prosunt.
Tum pius Æneas i humeris abscindere vestem, 685
Auxilioque vocare deos, & tendere palmas.
Juppiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Trojanos; k si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos: da flammam evadere classi,

f Licenter græssatur ignis.

t Simpliciter, puppes, in quibus Tutelares Dii picti, *aut* naves abiegnas rubrica, ut solēt, pictas

u Ordines sedilium in theatris ad formā cunei per gradus asceudentiū ab imo acuto in latū. videātur Icones Theatrorum apud Lipſ. Rosinum. Buleng, &c.

x Classem.

y Solliciti super Ascanii salute.

z Naves, quibus vectæ perveniatis ad sedes quietas. *a* Ut agnosci ab illis posset. *b* Pudet post tale facinus videri, speluncis itaque, & sylvis abdunt se. Alii omnes interpretantur, piget eas vitæ. *c* Ad mentem saniorem revèrsæ. *d* Excussus est pectore furor ille à Junone immissus. respicit autem enthusiasmum Phæbadum, de quo libr. seq. per initia. *e* Quin & per stupā, qua tabularū rimæ stipātur, vomit fumus, tardior tamen, quia matèria uda à vicinis aquis. *f* Edit, consumit ignis. *g* Incendium. *h* Aquæ impēnse infusæ, *vel* aqua fluvialis, cum marina non tam exstinguit, quam accenditur propter pinguedinem. *i* Pro more usitato, in luctu, & dolore, ut paterent humeri, & pectora ad planctum. *Tatcat pectus, jam nuda vocant pectora dextras.* Senec. Troad. 1. Chorus. quem morem testantur & Sacræ literæ. Alb. Gentilis II. c. Lect. Virgil. *k* Si pia numina respiciant pietatem humanam.

Nunc, pater, & tenues Teucrum res eripe letho:
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix haec ediderat, cum effusis imbribus, atra
Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum, & campi: ruit aethere toto
Turbidus imber aqua, densisque nigerrimus Austris:
Implenturq; super puppes, semiusta madescunt
Robora, restinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amissis, servatae à peste carinae.
At pater Æneas casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat, versans Siculisne resideret arvis,
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte:
Haec responsa dabat: vel quae portenderet ira
Magna Deum, vel quae fatorum posceret ordo:
Isque his Æneam solatus vocibus infit:
'Nate dea', quo fata trahunt, retrahuntque, sequamur:
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est'.
Est tibi Dardanius divinae stirpis Acestes:
Hunc cape consiliis socium, & conjunge volentem:
Huic trade, amissis superant qui navibus, & quos
Pertaesum magni incepti, rerumque tuarum est:
Longaevosque senes, ac fessas aequore matres.
Et quidquid tecum invalidum, metuensque pericli est,
Delige: & his habeant terris sine moenia fessi.
Urbem appellabunt permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici:
Tum vero in curas animus diducitur omnes.
Et nox atra polum bigis subvecta tenebat:
Visa dehinc caelo facies delapsa parentis
Anchisae, subito tales effundere voces:

1 Summe Deum, liceat perituro viribus ignis Igne perire tuo, clademque auctore levare. Ovid. 2. Met.

m Montés.

n Naves.

o Anxius. dubius an Siculis resideret arvis, an Italiam capess.

p Prudentia, & divinatione, adeo ut quasi ex oraculo responsa daret. *Ille Deo plenus tacita quem mente gerebat, Effudit dignas adytis è pectore voces.* Lucan. 9. vid. quae nos ibi.

q Trojanus, Criniso fl. & Egesta Trojani Hippotae filia: divinae ergo stirpis, à fluvio ortus, vel cum respectu ad Dardanum Trojae autorem, qui Jovis ex Electra filius. r In gratiam Acestae regis. s Quae postea dicta est Segesta. t Μέλαινα δ' Φρόνη. u Bigas dant Lunae, quadrigas Soli, trigas inferis, sejuges Jovi, desultores Lucifero, ratione Physica. x Heroum enim animae caelum incolunt, simulachra inferos, *vel*, à Jove demissa, ut quarto abhinc versu.

Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Chare magis, nate Iliacis exercite fatis:
Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos juvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. y gens dura, atq; aspera cultu
Debellanda tibi Latio est. z Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & averna per alta
Congressus pete, nate, meos. non me impia namque
Tartara habent, tristesque umbræ; sed amœna piorum
Concilia, Elysiumq; colo. huc casta Sibylla
a *Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.*
Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia, disces.
b *Jamque vale: torquet medios nox humida cursus,*
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.
Dixerat, & tenuis fugit ceu fumus in auras.
Æneas, quo deinde ruis? quo proripis? inquit:
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem, & sopitos suscitat c ignes,
Pergameumq; larem, & canæ penetralia Vestæ
d *Farre pio, & e plena supplex veneratur acerra.*
Extemplo socios, primumq; accersit Acesten:
Et Jovis imperium, & chari præcepta parentis
Edocet, & quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis, nec jussa recusat Acestes.
f *Transcribunt urbi matres, populumque volentem*
Deponunt, animos nil g magnæ laudis egentes,
Ipsi transtra novant, h flammisque ambesa repostunt
Robora navigiis: aptant remosque, rudentesque,
Exigui numero, sed bello vivida virtus.

y Rutuli, Aborigines Tyrrheni. de quibus Numanus lib. 9. *Durum à stirpe genus*, & quæ seq. vide.

z ab hoc Anchisæ mandato semina jacta sunt descensus Æneæ ad inferos, lib. seq.

a Furvæ n. hostiæ diis inferis debentur.

b Neque enim lucescente die dæmoniis, umbrisve permissum vagari. *Sed me imperiosa trahit Proserpina, vive, valeque.* Tiresias apud Horat. Sat. 5. lib. 2. Solis quippe adventu intereunt umbræ. Quibus adolear far, & thus, expiando somno. Neque interea aliud est lar Trojanus, & Vesta, quam ignis ἄσβες@. ut dictum à nobis ad illud 2. l. *Vestamque potentem, Æternumque adytis effert penetralibus ignem*. adi locum. d Mola falsa qua Vesta, & Ceres, quæ anima terræ habita est, placanda. e Thuris. f Cum respectu ad colonias Rom. in quas transcripti deducebantur. g Inglorios utique, nec laudis, & honoris ambitiosos. h Eximunt asseres roboreos ambustos, novos aptant.

Inter-

Interea Æneas urbem i *designat aratro:*
k *Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Trojæ*
Esse jubet: gaudet regno Trojanus Acestes:
m *Indicitque forum, & patribus dat jura vocatis.*
n *Tunc vicina astris Erycino in vertice sedes*
Fundatur Veneri Idaliæ: tumuloque sacerdos,
Et lucus late sacer additur Anchisæo.
Jamque dies epulata novem gens omnis, & aris
Factus honos: placidi strauerunt æquora venti;
Creber & aspirans rursus vocat Auster in altum,
Exoritur procurva ingens per littora fletus:
Complexi inter se noctemque, diemque morantur:
Ipsæ jam matres, ipsi quibus aspera quondam
Visa maris facies, & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ præferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ,
Tres Eryci vitulos, & p tempestatibus agnam
Cædere deinde jubet, solvique ex q ordine funes.
Ipse caput tonsæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
r *Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.*
Prosequitur surgens à puppi ventus euntes:
Certatim socii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum s *exercita curis*
Alloquitur, talesque effundit pectore questus.
Junonis gravis ira, & inexaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes:

i Pro more designandi mœnia urbis condendę; ubi quis tenens stivam aratri, in quo taurus à dextra, & vacca à sinistra juncti, obliquo vomere glebas invertebant, ut intrinsecus caderent, suspẽdebat veroaratrũ, ubi futuræ erãt portæ. *k* Sorte cuique domos signat. *l* Ad formã, & repręsẽtationẽ veteris Trojæ, ut supra, & l. 3. de Heleni urbe: unde & delectatio regi Acestæ. *m* Indicit forum rebus agendis, & leges, ad quas Senatores, quos evocaverat, Rempub. administrarent. Fori autem triplex est usus. 1 Ibi tribunal juri dicundo. 2 Cibaria habentur venalia. 3 Statis diei horis conveniunt negotiatores, *the court*, *the marchet*, *the burse*. *n* In monte Erycis matri Veneri templum erigit, & juxta patris sacellum, sacra, locum, sacerdotem. alluſum vero ad Julæum Romæ, & Flaminem Julio Cæs. in Deum relato, ab Augusto datum. *o* Utraque, Trojana, & Sicula. *p* Respectum ad Rom. quorum ritibus consecratæ Tempestates. Cicer. 3. de Nat. Deorum. vide, quæ ad lib. 3. *Nigram hyemi pecudem*. *q* Quo littus prætexebant, ad cavendum tumultum solventibus. *r* Vide supra in voto Cloanthi, quæ ad illa, *Extaque salsos Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam*. *s* Sollicita pro Trojanis.

Quam

Quam nec longa dies, t pietas nec mitigat ulla:
Nec Jovis imperio, fatisve, infracta, quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Urbem odiis, satis est: pœnam traxisse per omnem
Reliquias Troiæ: u cineres, atq; ossa peremptę
Insequitur. x causas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Lybicis tu testis in undis
Quam molem subito excierit: maria omnia cælo
Miscuit. Æoliis nequicquam freta procellis:
In regnis hoc ausa tuis.
Pro scelus! ecce etiam Trojanis matribus y actis,
Exussit fęde puppes, & z classe subegit
Amissa socios ignotæ linquere terræ.
Quod superest, oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi: liceat Laurentem attingere Tybrim:
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum a Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
b *Unde genus ducis. merui quoque: sæpe furores*
Compressi, & rabiem tantam cęlique, marisque,
Nec minor in terris (c Xanthum, Simoentaque testor)
Æneæ mihi cura tui: cum Troia Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho: c gemerentq; repleti
Amnes, nec reperire viam, atque evolvere posset
In mare se Xanthus. Pelidæ tunc ego forti
Congressum Æneam, d nec diis, nec viribus æquis,
Nube cava eripui: e cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi, pelle timores;
Tutus, quos optas, portus accedet Averni:

a Ut ut illi ab Heleno *jussos adolemus honores*. l. 3. b Immane odium, & vere inexsaturabile, quod in urbis exesę cinères, & ossa sæviat. c Ego certe causas nescio, inquit Venus. enumerat tamen Juno. l. 1. & 10. y In furorem. z Coegit nos, navibus quatuor incendio amissis, relinquere partem civium in terra peregrina. quorum auxilio nobis opus fuerat ad debellandas gentes duras in terra nobis fatis debita. a Neptunus Saturni filius. b Nata è spuma maris, unde ἀΦροδίτη. vide, quæad Senecæ Hyppolytum, v. 273. c Qui Achillem ita affatus. Πλήθέ μοι νεκύων ἐρατεινὰ ῥέεθρα, Οὐδέ πῃ δύναμαι προχέειν ῥόον εἰς ἅλα δῖαν. Iliad. 21. d Ος σθ ἅμα πρείστων καὶ φίλτερος ἀθανάτοισιν. Neptunus ad Æneam de Achille, cui nube objecta Æneam in singulari certamine jam devictum subduxerat. Il. 20. e Utcunque pœnas sumere cuperem de Troja, cujus rex Laomedon me pacta conditæ urbis mercede destituerat.

f *Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;*
Unum pro multis dabitur caput.
His ubi læta deæ permulsit pectora dictis:
Jungit equos curru genitor, spumantiaque addit
Fræna g feris, manibusque omnes effundit habenas.
Cæruleo per summa levis volat æquora curru:
Subsidunt undæ, tumidumque sub axe h tonanti
Sternitur æquor aquis, fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies, immania cete,
Et senior i Glauci chorus, k Inousque Palæmon,
l Tritonesque citi, Phorciq; exercitus omnis.
m Læva tenent Thetis, & Melite, Panopæaque virgo,
Nesæe, Spioq; Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ n suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyus omnes
Attolli malos, o intendi brachia velis.
Una omnes fecere p pedem: pariterque sinistros,
Nunc dextros solvere sinus: q una ardua torquent
Cornua, detorquentque: ferunt r sua flamina classem.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii cursum contendere jussi.
Jamq; fere mediam cœli nox humida metam
Contigerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ.
Cum levis æthereis delapsus Somnus ab astris
f Aera dimovit tenebrosum, & dispulit umbras,

f Palinurus. quem præcipitem cum clavo à Somno dejectum, ut mox, desideravit Æneas. Alii de Miseno intelligũt, qui sospes in Italiam vectus in littore periit. 6. 1.

g Equis marinis, ἱπποκάμποις: Scal. exercit. 126. 7.

h Al. Sonanti. quod præplacet, si conjecturæ subscriberent libri vet.

i Episcatore Dei marini facti.

Ovid. Met. 13. fab. ult. Ejus vero chorus, ut & Phorci (de quo supra hoc eodem lib.) exercitus, sunt Nymphæ marinæ. Phorcus erat rex Corsicæ, & Sardiniæ. k Filius Inus, Melicerta dictus, & Portunus supra h. lib. l Monstra marina à vertice ad umbilicum humana effigie, infra pisces: Neptuni, & Amphitrites proles. m Sinistram tenent sequioris sexus numina marina, & Nymphæ. n Anxiam. versantem sc. *Siculisne resideret arvis Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.* o Antennis intendi vela. p Imum veli angulum protulere dextrum modo, modo sinistrum, altero reducto, ut velorum obliquati sinus ventum à latere flantem captarent. *brought the tacke aboord.* q Extremitates antennarum una cum pede veli torquent, detorquentque. *brace the maineyard a sturbord ora larbord.* r Venti ferentes, prosperi. s Quo Palinurus cœlo fretus sereno in somnos secederet

Te,

Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppique Deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis, fuditque has ore loquelas:
t Jaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem:
Æquatæ ſpirant auræ: datur hora quieti:
Pone caput, feſſoſque oculos u furare labori:
Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.
Cui x vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi vultum, fluctuſque quietos
Ignorare jubes? mene huic confidere y monſtro?
Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavumque affixus & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub z aſtra tenebat.
Ecce Deus a ramum lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper utraque quaſſat
Tempora, b cunctantiq; c natantia lumina d ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus,
Et ſuper incumbens, cum puppis e parte revulſa,
Cumque gubernaclo liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantẽ.
f Ipſe volans, tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis:
g Promiſſiſq; patris Neptuni interrita fertur.
Jamque adeo h ſcopulos Sirenum advecta ſubibat
Difficiles quondam, multorumq; i oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Cum k pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
l O nimium cœlo, & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

* Jaſii fil. aut nepos.
u Furtim oculos feſſos ſubtrahe labori, & vigiliis.
x A ſomni vicinia gravedo oculos invaſerat, atq; hinc abruptum reſponſum, & ſomnolentum.
y Mari infido, & ventis fallacibus
z Quorum obſervatione curſum dirigeret.
a Qui utiq; lethæo rore, & Stygia vi ſoporatus, lethalẽ ſomnum, & triſtem ſoporem inducat.

b Reluctanti. *c* Inter ſomnum, & vigiliam fluitantia. *d* Λυσιμελὴς ὕπνος. *e* Cui affixus erat clavus. *f* Somnus. *g* Supra *Tutus, quos optas, portus accedet.* *h* Ἀρπυιογόνων κλῶμακάς τ' ἀηδόνων, Lycoph. Saxoſas inſulas prope Capreas, Σειρηνῦσας dictas, à Sirenum fabula celebres: nec minus naufragis, qui perierint, attracti ſcopulorum harmonia ex undarum hauſtu reciproco. an meretrices illæ fuerint, an adulatores, aut voluptates, ut alii. *i* Naufragorum, qui ibi perierint. *k* Æneas. *l* Ex perſona Æneæ deflentis Palinuri jacturam.

ÆNEIDOS LIB. VI.

ARGUMENTUM.

CUmas advectus Æneas antrum Sibyllæ petit, peractoque de more sacrificio, Phœbi oraculum consulit. Ibi & instantia pericula, & futuri belli eventum discit. Miseni cadaver in littore inventum exurit, reliquiasque sub proximo monte sepelit, qui Miseni nomen ab illo obtinuit: inde columbarum ductu ad aureum ramum pervenit: quo decerpto, mactatisque hostiis deos inferos veneratus, Sibylla duce per Averni fauces ad inferos tendit. Palinurum, quod sepulchri honore careret, circa Stygiam paludem oberrantem invenit, eumque una in ulteriorem ripam trajicere cupientem Sibylla prohibet, cenotaphiisque, & exequiarum spe consolatur. Post hæc Stygem trajectus Æneas, Cerberoque medicatis offis sopito, per loca infantium, eorumque, qui falso crimine damnati capite supplicium luerant, iter faciens, pervenit ad sedem eorum, qui amoris impatientia manus sibi consciverant. Ibi Elisam conspicatus cum ei se purgare vellet, illa indignabunda conspectum ejus effugit. inde progressus Deiphobum in sedibus eorum, qui bello aliquando clarueraut, multis vulneribus lacerum conspicit, necisque ejus indignum modum ab ipso edocetur. Relicto deinde ad lævam Tartaro, sceleratorumque pœnas à Sibylla edoctus, ad Ditis ipsius mœnia contendit, aureumque ramum in ipso regiæ limine defigit. Post hæc ad fortunatorum sedes iter instituit, & à Musæo ad patrem suum perducitur. Ibi Anchises Æneæ filio Albanorum, Romanorumque regum catalogum recenset, nobiliumque aliquot Romanorum nomina percurrens, ad Julii Cæsaris, & Augusti laudes descendit, Marcellumque Octaviæ filium, immatura morte præreptum, miris in cœlum laudibus effert. Inde per eburneam portam ad superos egressus, socios revisit, relictisque Cumis Cajetam petit.

a Miseratus sc. casum insontis amici, Palinuri. l. precedentis

SIc *fatur* a *lacrymans, classique immittit* b *habenas;*

ult. v. *b* Funes nauticos, qui vela tollant, vel intendant. Meraph. ab equis. Sunt, qui de novo clavo substituto intelligant.

Et tandem c *Euboicis Cumarum allabitur oris*.
d *Obvertunt pelago proras; tum* e *dente tenaci*
Anchora fundabat naves, & littora curvæ
f *Prætexunt puppes. juvenum manus emicat ar-*
dens 5
Littus in Hesperium: quærit pars g *semina flam-*
mæ
Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
Tecta rapit, sylvas, inventaque flumina monstrat.
At pius Æneas h *arces, quibus altus Apollo*
Præsidet, i *horrendæque procul secreta* k *Si-*
byllæ, 10
Antrum immane petit: magnam cui l *mentem,*
animumque
m *Delius inspirat vates, aperitque futura.*
Jam subeunt n *Triviæ lucos, atque aurea tecta.*
Dædalus (ut fama est) fugiens o *Minoia regna,*
p *Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,* 15
q *Insuetum per iter gelidas* r *enavit ad* s *Arctos,*
t *Chalcidicaque levis tandem super astitit arce.*
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, u *sa-*
cravit
x *Remigium alarum, posuitque immania templa.*

c Bajas appellit, quas in sinu Puteolano condidere Cha'cidenses ex Eubęa inf. coloni.

d Sic enim proræ pelago obversę, & in anchoris, quas νωσιπέδας Lexiphanes apud Lucianũ appellat, stãtes, melius sustinent fluctus volventes ad littora.

e Πεύκης ὀδόντι; Lycoph. *unco non alligat anchora morsu.* 1. Æn.

f Puppes à pelago aversę oras littoris prętexunt, *border the shore.* sic 7 Eclog. & 3. Geor. *Minojus viridi prætexit arundine ripas.* Metaph. à re vestiaria. g Σπέρματα πυρός. Odyss. ε. h Templum Apollinis in editiore loco positum, vel respicit simulachri Apollinis altitudinem xv. pedum, sed infra, *Teucros vocat alta in templa sacerdos.* i Ubi vates numine afflata *Horrendas canit ambages.* infra. Al. venerandæ. k Vatis, Berosi filiæ, ex Babylone profectæ. Justin. Martyr. in oratione Paræneticа: plura infra. l Confunduntur apud autores *Mens*, & *Animus* quandoque, ut hic conjunguntur, non raro dicitur: *Mens animi*. Distinguuntur tamen ab aliis, ut animus sit spiritus, mens ratio. Mens est Arist. l. 1. Moral. c. 34. divinior animi pars. Sed vide Lactant. l. 7. m Apollo, à natali insula: vel à vaticinatione, à δῆλος. n Dianæ lucum, in quo templum hoc illi cum Phębo commune. mox, *Phœbi, Triviæq; sacerdos.* o Cretam, ubi regnavit Minos. v. Ov. 8 Met. & 2. Art. p. Adeatur Agellius l. 6. c. 6. defendens hoc epitheton. q Homini negatum. volatu sc. r Deserte. namq; navigiis è Creta fugit, adinvento novo veli genere, dolone, quod hic Poeta innuit per præpetes pennas. s Cumæ à Creta Septentrionem spectant. t Cumis. supra not. c. u Ex more veterum; qui instrumenta artis, vel rerum, quæ iis usui fuissent, Deo alicui suspendebant. x Erudite & volatus fabulam, & navigationis historiam jungit. πλερύγων ἐρετμοῖσιν ἐρεσσόμενοι, Æschylus in Agamemnone.

In foribus, lethum y Androgeo tum pendere pœnas
Cecropidæ jussi (miserum) septena quotannis 21
Corpora natorum: stat ductis sortibus urna.
z Contra elata mari respondet Cnossia tellus.
Hic crudelis amor tauri, suppostaque furto
Pasiphaë: mistumque genus, prolesque biformis 25
Minotaurus inest, veneris monimenta nefandæ.
a Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum b reginæ sed enim miseratus amorem
Dædalus ipse dolos tecti, ambagesque resolvit,
c Cæca regens filo vestigia, tu quoq; magnam 30
Partem opere in tanto (sineret dolor) Icare, haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. quin protinus omnia
d Perlegerent oculis: ni jam præmissus Achates
Afforet, atq; una Phœbi, Triviæq; sacerdos 35
e Deiphobe Glauci: fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc f grege de intacto septem mactare juvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam (nec sacra morantur 40
Jussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos.
g Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum:
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Unde ruunt totidem voces, responsa h Sibyllæ:
Ventum erat ad limen, cum virgo poscere i fata 45
Tempus, ait, k Deus ecce, Deus: Cui talia fanti,
Ante fores subito non vultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale sonans: afflata est numine quando 50
Jam propiore dei. Cessas in vota, precesque
Tros (ait) Ænea, cessas; neque enim ante dehiscent

y Filii Minois, quem in certaminibus victorem per invidiam interfecerunt Athenienses. hos itaq; bello attritos coegit Minos quotannis (ut alii, nono quovis anno) mittere septem mares, & totidem feminas Minotauro devorandos, atq; hos sorte ductos:

z In foribus, ab alia parte oppositæ sculpserat Dædalus Cretam altius exstantem è mari, taurum à Pasiphae amatũ; Minotaurum, Labyrinthum, Theseo ab Ariadne datum filum, cujus ductu è Labyrintho rediret, cæso Minotauro. *a* De Labyrinthorum, Ægyptiaci, Cretici, Lemniaci, Itali, portentosa mole, artificio, erroribus, &c. Plin. l. 36 c. 13. *b* Ariadnes, filiæ regis Minois, de qua modo dictum, not. z. *c* Neq; enim sine glomere fili exitus inveniri potuit. *d* Perlegissent Æneas, & qui cum illo. *e* Quod propriũ huic Sibyllæ nomen. Glauci filia, alii secus. *f* Ex armento eximios, injuges, numeri item perfecti. Septenarii perfectionem docebit Macrob. 6. c. 1. 1 de Somnio Scipionis. *g* Templum hoc ex rupe cavata aliud erat ab illo juxta Avernũ, quod hodie *la grotta della Sibylla* dicitur. *h* Cumanæ, ut supra, ab Euboicis colonis habitatæ. *i* Responsa, oracula de fatis. *k* Phœbas numine afflata, sive illud sit dæmon ἔγγας ἔμυθος, sive spiritus è specu exhalãs, ut l. 16. Diod. Siculi, tota tremuit, fremuitq; in rabiem, & vecordiam acta, vide, quę nos ad 5. l. Lucan. v. 80. & deinceps.

l *Attonitæ magna* m *ora domus: & talia fata*
Conticuit, gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor: fuditque preces rex pectore ab imo:
Phœbe graves Trojæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela, manusque
n *Corpus in Æacidæ: o magnas obeuntia terras*
Tot maria intravi, duce te: penitusque repostas
Massylum gentes p *prætentaque Syrtibus arva.*
Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras:
Hac Trojana tenus fuerit fortuna secuuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas est parcere genti,
q *Diique, deæque omnes, quibus obstitit Ilium, & ingens*
Gloria Dardaniæ. tuque, ò sanctissima vates,
Præscia venturi, r *da (non indebita posco*
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Erranteſque deos, agitataq; numina Trojæ.
s *Tum Phœbo, & Triviæ solido de marmore templa*
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
Hic ego namque tuas t *sortes, arcanaque fata*
Dicta meæ genti ponam: lectosque sacrabo
Alma viros. u *foliis tantum ne carmina manda,*
Ne turbata volent, rapidis ludibria ventis:
Ipsa canas, oro, finem dedit ore loquendi.

l Ἔμβροντῆτες, attonantis. m Ostia, per quæ, ut primum patuerint, feruntur, *vatis responsa per auras.* infra. n In eam partem corporis, quæ erat vulnerabilis, calcaneum scil. quem tenuit mater, eum in Stygia palude tingens. In templo autem Apollinis, quo invitatus ab Hecuba fuerat Achilles ad nuptias Polixenæ, interfectus est sagitta à Paride post simulacrum latente. o Africam, cujus in mediterranea parte sunt Massyli. p Carthaginem innuit, cujus mari, ab Oriente; prætenditur Syrtis minor, exinde major. de his sæpe antea. q Pro Troja stabant, *Xanthus, Apollo, Venus, Mavors, Latona, Diana.* contra Trojanos, *Hermes, Neptunus, Vulcanus, Juno, Minerva.* Allusum simul ad Vejovem, Deosque noxios; de quibus Agellius lib. 5. cap. 12. nec non Fascinum excellentis gloriæ. r Concede. s Hæc in gratiam Augusti, qui ex Æneæ familia, & Phœbi, ut creditum est, filius, Apollini in Palatio templum dedicavit, ludosque Apollinares restituit. t Allusum ad sortes κλήρους χρησμῳδούς, oracula, libros Sibyllinos, de quibus Agell. lib. 1. cap. 19. & vide, quæ Dalecampius ad 13. cap. 13. lib. Plinii, à Tarquinio emptos, à XV. viris consulendos, si ubi opus esset, quos Augustus condidit duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Suet Aug. cap. 31. u Locum hunc interpretatur Heleni admonitio. repetatur l. 3.

x *At Phœbi nondum patiens immanis in antro*
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum fera corda domans, fingitque premendo.
Ostia jamque domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis,
Sed terræ graviora manent: in regna y Lavini
Dardanidæ venient (mitte hanc de pectore curam)
Sed non & venisse volent. bella, horrida bella,
Et Tybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non z Simois tibi, nec Xanthus, nec a Dorica castra
Defuerint: alius Latio jam partus b Achilles,
Natus & ipse Dea: nec Teucris c addita Juno
Usquam aberit: cum tu supplex in rebus egenis,
Quas gentes Italum, aut quas non oraveris urbes?
Causa mali tanti d conjux iterum hospita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: sed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna sinet. *via prima salutis,*
Quod minime reris, e Graja pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit f ambages, antroque remugit,
g Obscuris vera involvens: h ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Ut primum cessit furor, & rabida ora quierunt,
Incipit Æneas heros. non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies, inopinave surgit:
i *Omnia præcepi, atque animo mecum ante pere-*
gi.

* Reluctata Pythia ægre admittit ἐνθουσιασμόν. utpote cujus impetu concussa labascit anima. laborat itaque Deum qui insidet excutere: tanto magis ille fatigat, domat, fingit, premit.

y Al. *Latini.*

z Pro Simoente, & Xantho fluentibus sanguine, obstructis cæsorum cadaveribus erunt tibi de novo Tybris, & Numicius.

a Alii respici ad Turnum volunt origine Grajum, ut interpretatur Amata responsum li. 7. Alii ad Halensium Agamemnonis ex Briseide filium. *b* Turnus, *cui diva Venilia mater*. l. 10. *c* Quæ semel quasi dedit nomen ad insequendum Trojanos, nunquam desistet. Aliis *addita* est infesta, affixa. *d* Lavinia, qua sibi desponsata destitutus Turnus aspera movebit bella, cum respectu ad Helenam à Paride raptam. *f* Pallanteo, Evandri, Arcadis urbe, ut lib. 8. *g* Cujusmodi ἀμφιβολίας, & perplexa oracula Pythiæ suæ suggerit Apollo λοξίας. *h* Et stimulos adhibet furoris ad vaticinium, & frænis temperat ora ad silentium: *Accipit & frænos; nec tantum prodere vati; Quantum scire licet.* Lucan. 5. l. *i* Jamdudum ad omnes casus præparatus. Alii leg. *percepi*. Ex Heleno sc. & patre prædicta.

Unum oro (quando hic k inferni janua regis
Dicitur, & tenebrosa palus Acheronte refuso)
Ire ad conspectum chari genitoris, & ora
Contingat: doceas iter, & l sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas, & mille sequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnes pelagique minas, cęlique ferebat
Invalidus, vires ultra, sortemq; senectæ.
Quin, m ut te supplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat, natique, patrisque
Alma, precor miserere; potes namque omnia: nec te
Nequicquam lucis Hecate præfecit Avernis.
Si potuit manes arcessere conjugis n Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibusque canoris:
Si o fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque viam toties: quid p Theseа, magnum
Quid memorem q Alciden? & mi r genus ab Jove summo.
Talibus orabat dictis: s arasque tenebat:
Cum sic orsa loqui vates: Sate sanguine divum
Tros Anchisiade: t facilis descensus Averni:
Noctes, atque dies patet atri janua ditis:
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras
Hoc opus, hic labor est. *pauci, quos æquus amavit*
Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Diis geniti potuere. tenent media omnia sylvæ;

k Hic rursus innui videtur antiũ Sibyllæ juxta Avernum lacũ, in quem restagnare credebatur Acheron propter sulphureas mephytes, cavernas, & calidas aquas, unde & Νεκρομαντεῖα locus idoneus visus est Homero, & descensus ad inferos.

l Diti sacra, vel execrãda.

m Lib. 5. *Ditis tamen ante infernas accede domos, &c. huc ecista Sibylla.*

n De Orpheo abunde 4. lib. Georg. & Ovid. 10. Met. o Castora gemellum è Leda matre, & Tyndaro, communicata cum illo immortalitate, ut alternis viverent, adi Mythologos hoc de Geminorum sidere exponentes. p Qui ad Inferos descendit cum Pirithoo, rapturi Proserpinam. q Herculem, qui descendit Cerberum ab inferis tracturus. r Genus idem, causa mihi melior. s Pro more precantum, jurantium, vota concipientium. t Si Ethicè hanc fab. interpretari velimus: immanè vitiorum præcipitium, è quorum barathro non facile emergitur, intelligimus. Si mysticè, & Platonicè; pleriſque gravari divinam animi particulam terrena ὕλης corporeæ mole, opprimi à sensu rationem; ita ut ad virtutem, rerum cognitionem, & veritatis indagationem adspirent pauci, quibus vel benignitate Deorum, vel eximia virtute, vel divino ingenio datum est aureum studii ramũ carpere, & prudentia duce ad summa contendere. mox, *ramum hunc Lucus, & obscurę claudũt convallibus umbrę.*

u Co-

u *Cocytusque sinu labens* x *circumfluit atro.*
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est:
y *Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre*
Tartara, & z *insano juvat indulgere labori:*
Accipe quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus, & foliis, & a *lento vimine ramus,*
Junoni infernæ dictus sacer: hunc b *tegit omnis*
Lucus, & obscuris claudunt convallibus umbræ.
Sed non ante datur telluris operta subire:
Auricomos quam quis decerpserit arbore fœtus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. primo avulso non deficit alter
Aureus, & simili frondescit virga metallo.
Ergo c *alte vestiga oculis, & rite repertum*
Carpe manu; namque ipse volens, facilisque sequetur:
Si te fata vocant: d *aliter nec viribus ullis*
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus e *amici*
(Heu nescis) totamq; incestat funere classem,
Dum consulta petis, nostroq; in limine f *pendes:*
g *Sedibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.*
Duc h *nigras pecudes: ea prima piacula sunto.*
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
Aspicies. dixit, pressoque obmutuit ore.
Æneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur linquens antrum, i cæcosq; volutat
Eventus animo secum: cui fidus k *Achates*
It comes, & paribus curis vestigia figit.
Multæ inter sese vario sermone serebant:
Quem socium exanimum vates, quod corpus humandum
Diceret, atque illi Misenum in littore sicco,

u Quid Cocytus, Styx, Acheron Inferi sint secūdū veteres Theologos, docet Macrob. 1. lib. de Somnio Scipionis. cap. 10.

x Al. *circumvenit.*

y In vita semel, secundo in morte, gloriam in vivis cō-sequi, æternam, post mortem.

z Vehemēti.

a Proserpinæ.

b Allusum ad bonæ Deæ, quæ eadem Tellus est, sacra; quæ non nisi in operto fiebant.

c Deum, cœlumque suscipe. d Absque sit gratia, & auxilium divinum, incassum intercidunt humani conatus. e Miseni, ut infra, à Tritone intercepti, quem tamen nonnulli ab Ænea interfectum autumant; ut in hac necromantia suppeteret cadaver, & animam. f Moraris, vel sollicitus hæres. g Terræ, & inhumationi. h Furvis hostiis placandi Dii Inferi, ad quos tibi lustrato sternenda via. *huc casta Sibylla Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet*, lib. 5. i Incertos, ignotos. k Ἀπὸ τῆς ἄχθος. à sollicitudine, quæ summatum, & principum comes, Jul. Scaliger Æneæ genium esse vult. est enim ἄχθος ἄτης. Non quod vir tantus mœreat: sed quod inter tot ærumnas ad summam virtutem perpetuandam continuetur. lib. 3. Poetices cap. 25.

Ut venere, vident l indigna morte peremptum:
Misenum Æoliden, quo non præstantior alter,
Ære ciere viros, Martemque accendere m cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat, & hasta.
Postquam illum victor vita spoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ sese fortissimus n heros
Addiderat socium, o non inferiora sequutus.
Sed tum, forte cava dum personat æquora p concha
Demens, & cantu vocat in certamina Divos,
Æmulus q exceptum r Triton [si credere dignum est]
Inter saxa virum spumosa immerserat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Præcipue pius Æneas. Tum jussa Sibyllæ,
Haud mora, festinant flentes. Aramque sepulchri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam sylvam, stabula alta ferarum:
Procumbunt t piceæ, sonat icta securibus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fissile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Nec non Æneas, opera inter talia u primus
Hortatur socios, paribusq; accingitur x armis.
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Aspectans sylvam immensam, & sic ore precatur:
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Misene, loquuta est.
Vix ea fatus erat, geminæ cum y forte z columbæ
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi sedere solo. tum maximus heros

l Non respondente meritis, arti, & virtuti eius. aut quia exceptus insidiis ab eo, quem æmulabatur, aut quia anima in aquis exstinguebatur, quod genus mortis abominabantur veteres.
m Lituo.
n Æolides
o Virum nequaquam Hectori secundum neque virtute, neque laude; satis etiam superiorem.
p Tuba credo, & buccina, quæ Tritoni concha. *Cæruleum Tritona vocat, conchæque sonanti Inspirare jubet.* deinde *cava buccina sumitur illi.* *q* Insidiis interceptum. *r* Oceani, & Tethyos filius, Neptuni tubicen. Tritones qui sint, dictum lib. præcedente sub fin. *s* Pyram in altum exstructam, in aræ formam. *t* Piceæ, tedæque resina pingues: fraxini, ornique funeribus adhibitæ, quo clarius, & luculentius arderent rogi. *u* Exemplo suo prælucens aliis. *x* Securi, cuneis. *y* Oblativum ergo augurium. *z* Quæ & Veneris aves, & felix regibus augurium: per geminas columbas mystice duas animæ alas designari volunt. Contemplativam, Moralemque virtutem, quæ ad aureum Sapientiæ ramum à divinarum rerum amore mittuntur.

Maternas agnoscit aves, lætusque precatur:
Este duces, ò, si qua via est, cursumq; per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum: tuque ò dubiis ne desice rebus
Alma parens. Sic effatus a vestigia pressit,
Observans, quæ signa ferant, quo tendere pergant.
b *Pascentes illæ tantum prodire volando,*
Quantum acie possent oculi servare sequentum.
Inde ubi venere ad fauces gravcolentis Averni,
Tollunt se celeres, liquidumq; per aera lapsæ
Sedibus c *optatis geminæ super arbore sidunt:*
d *Discolor unde auri per ramos* e *aura refulsit:*
Quale solet sylvis brumali frigore f *viscum*
Fronde virere nova, quod non sua g *seminat arbos,*
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice: sic leni h *crepitabat bractea vento.*
Corripit extemplo Æneas, avidusque refringit
i *Cunctantem, & vatis portat sub tecta Sibyllæ.*
Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri k *ingrato suprema ferebant.*
Principio pinguem tedis, & robore secto
Ingentem struxere l *pyram: cui frondibus* m *atris*
Intexunt latera, & ferales n *ante cupressos*
Constituunt: o decorantq; super fulgentibus armis.
Pars p *calidos latices, & abena undantia flammis*
Expediunt, q *corpusq; lavant frigentis, & ungunt.*

a Subsistit. Captantes autem auguria, & observantes stare immobiles aut sedere solebant.
b Allusum ad pullare augurium, quod felix habitum, si pulli pascerent.
c Ex voto Æneæ.
d Alio à viridi arbore colore.
e Splendor. αὐρὸς vetus vox Græca auram significat. Scal. Poet. l. 4. cap. 16.

f *Misseldine*, *misselto*. quod brumali tempore matureſcit virore in flavum vergente. croceo ergo fœtu. g Naſcitur enim ex vitali excremento arborum. non ex fimo volucrum, ut vulgo receptum. Jul. Scal. in 2. lib. Theophraſti de Cauſ. c. 23. h Annon videris audire bracteati rami à ventis agitati crepitantem ſonum ex literarum aſpera conflictatione? i Viſam remorari deſiderium avidi Æneæ. k Minus grato amicis triſte hoc miniſterium exequentibus. l Apparatus mortuorum, funus dicitur; exſtructio lignorum, rogus; ſubjectio ignis, pyra; crematio cadaveris, buſtum; locus, uſtrina; operis conſtructio, ſepulchrum: inſcriptum nomen, & memoria, monumentum. citat hoc Servii Scal. in Feſtum. m Funereis, feralibus, viroris in atrum vergentis. n Ab anteriore uſquequaque parte. o Cum viris magnis una cremabantur arma, veſtes, equi, canes, & quæ in vita erant chariſſima. Apud Indos, & uxor amantiſſima. Cic. 5. Tuſc quæſt. & 11. 1. Æneid. *galeas, enſeſque decoros*, &c. p Calida ablui, & per intervalia inclamari ſolebant pro mortuis compoſiti, ne forte lateret vitalis ſpiritus obſtructus, adeoque vivi cremarentur. q Ex Ennii verſu. *Tarquinii corpus bona fœmina lavit, & unxit:*

Fit gemitus : tum membra r *toro defleta repo-*
nunt,
ſ *Purpureaſque ſuper veſtes, velamina nota*
Conjiciunt : pars ingenti ſubiere pharetro,
Triſte miniſterium : & ſubjectam more parentum
u *Adverſi tenuere facem : congeſta cremantur*
x *Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.*
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quievit :
y *Reliquias vino, & bibulam lavere favillam :*
Oſſaque lecta z *cado texit Chorineus aheno.*
Idem ter ſocios a *pura circumtulit unda,*
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ :
Luſtravitque viros, dixitque b *noviſſima verba.*
At pius Æneas ingenti mole ſepulchrum
Imponit, ſuaque arma viro, c *remumque, tubamque*
d *Monte ſub aerio, qui nunc Miſenus ab illo*
Dicitur, æternumque tenet per ſecula nomen.
His actis, propere exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, e *tuta lacu nigro, nemorumque tenebris,*
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis : talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens, ſupera ad f *convexa ferebat :*
Unde locum Graii dixerunt nomine g *Avernum.*
h *Quatuor hic primum nigrantes terga juvencos*
Conſtituit, frontique i *invergit vina ſacerdos :*
Et ſummas k *carpens media inter cornua ſetas,*
Ignibus imponit ſacris libamina prima,

v Funebri, qui una cũ cadavere cremabatur.

ſ Viris illuſtribus veſtes, quibus vivi utebãtur, injectę, purpureæ, prætextæ, paludamẽta, vide Pallantis funus lib. 11. Æneid. quę nos ibi, & l. 9. Lucani

u Teſtati dolorem, & ſe invitos id facere.

x Dona ab amicis ingeſta notũ eſt, thus, adipem hoſtiarum, oleum, &c.

y De more oſſa legendi, lavandi, componendi, vide, quæ nos ad Sen. Troad. 797. verſ.

z Urna ærea, quandoque aurea condebantur cineres. *a* Luſtravit pollutos funère aqua ſacrata ab aſpergillo felicis olivæ, namque oleaſter infelix. *b* Ilicet. & vâle, vale, vale. Æneid. 11. lib. *c* Inſignia remigis, & tubicinis. *d* Qui etiam ad hunc diem retinet nomen, & vulgo dicitur *Monte Miſeno*, & *Capo Miſeno*. *e* Cincta lacu, & ſylva. *f* Ad cœli curvitatem. *g* Ἄορνον, avium expertem. *h* Signate omnia, & Diis Manibus convenienter. Numerus par, hoſtiæ furvæ, ſacra in ſcrobe, & terra effoſſa Diis Inferis: ut Superis numerus impar, victimæ candidæ, aræ extructæ. *i* Inverſa patera. contra in ſacris ſupernis ſupina manu libatum. 4. lib. *media inter cornua fundit*. hoc autem ad probationem victimarum, ſi non ſtupuiſſent, gratarum. *k* Mola ſpaiſæ, & devotæ hoſtiæ vulſos è fronte pilos conjiciebant in ignem ἀπαρχὰς ſcil. primitias, & libamina.

l *Voce vocans* m *Hecaten, cæloque, Ereboque*
potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris. n ipse o atri velleris agnam
Æneas p *matri Eumenidum,* q *magnæq; sorori* 250
Ense ferit, * *sterilemque tibi, Proserpina, vaccam,*
Tum r *Stygio regi nocturnas inchoat aras:*
Et s *solida imponit taurorum viscera flammis,*
Pingue, superque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem primi sub lumina solis, & ortus, 255
Sub pedibus mugire solum, & juga cæpta moveri
Sylvarum: visæque t *canes ululare per umbram,*
Adventante dea. u *Procul ò, procul este profani,*
Conclamat vates, totoque absistite luco.
Tuque invade viam, vaginaq; eripe x *ferrum:* 260
Nunc animis opus Ænea, nunc pectore firmo.
y *Tantum effata, furens antro se immisit aperto.*
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
z *Dii, quibus imperium est animarum, umbræque silentes,*
Et Chaos, & Phlegeton; loca nocte silentia late, 265
Sit mihi fas a audita loqui: sit numine vestro,
Pandere res alta terra, & caligine mersas.
b *Ibant obscuri sola sub nocte per umbras,*
Perque domos Ditis c *vacuas, & inania regna:*

l Dissona, & aliena à voce humana, vide, quę nos ad Lucan 6. l. 687. vers. m De Hecates, quę Luna, nomine, & potẽtia, adi, quę nos ad Senecæ Hippolytum vers. 410. n Quo ipse victimarius, & enses adeo victimarum sanguine consecratus tuti, validique sint adversus umbras. o Concolorem agnam. p Nocti, quæ furias parit, fovetque. q Terræ, quæ Noctis soror fingitur, quia ex umbra ejus nox vicissim nata est. * Στείρην βῶν. Odyss. κ. Junoni infernæ propriam; infœcundam infœcundæ; sterilem illi, quæ nunquam enixa est; taurum Proserpinæ, ut Plutoni taurum. r Plutoni. s Holocaustum. t Stygiæ canes, Furię, Sed & Dianæ Triviæ suæ sunt canes, quin & Hecate Licophroni est κυνοσφαγὸς θεά. ubi interprẽs iccirco immolari Hecate scribit, quod ipsorum latratus incantationes, & monstrosas visiones solvit. *Et Hylax in limine latrat.* Ecl. 8. u Quod in sacris fieri solet, *profanos arcet*, heroa suum *hoc agere* monet. x Dæmones an sentiant dolorem, lædantur, ensem horreant, differit Cęl. Rhod. l. 2. c. 8. hæc noster ex opinione Platonicorum, infra sanior; *frustra ferro diverberet umbras.* Gentil. 16. c. lect. Virg. y Et cum dicto projicit se in Averni fauces, comite Ænea. z Pie, nec nisi veniam præfatus, accedit ad inferorum arcana retegenda. Plutonem, & Proserpinam precatus, mox umbras, inde vastam voraginem, & indigestam primæ materiæ molem, hinc loca ipsa, & lacus. a Uti per eburneam portam emissus redit ad Superos, sub calce hujus libri: ita per eandem se demissum profitetur, referre se hæc ex auditu tantum. b Hypallage. Ibant soli sub nocte obscura. c Corporibus vacuas, ubi umbræ tantum, & simulachra.

Quale per incertam lunam ſub luce d *maligna* 270
Eſt iter in ſylvis, ubi cœlum condidit umbra
Juppiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
e *Veſtibulum ante ipſum, primiſq; in faucibus Orci,*
Luctus, & f *ultrices poſuere cubilia Curæ:*
Pallenteſque habitant morbi, g *triſtiſque Senectus:* 275
Et Metus, & h *maleſuada Fames; & turpis Egeſtas,*
(i *Terribiles viſu formæ*) *Lethumque, Laborque.*
Tum k *conſanguineus Lethi Sopor, &* l *mala mentis*
Gaudia, m *mortiferumq; adverſo in limine Bellum:*
n *Ferreique Eumenidum thalami, &* o *Diſcordia demens*
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In p *medio ramos, annoſaq; brachia pandit* 282
q *Ulmus opaca, ingens: quam ſedem ſomnia vulgo*
Vana tenere ferunt, foliiſq; ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum, 285
r *Centauri in foribus* ſ *ſtabulant,* t *Scyllæque biformes,*
Et u *centumgeminus Briareus, ac* x *bellua Lernæ*
Horrendum ſtridens, y *flammiſque armata Chimæra,*
z *Gorgones,* a *Harpyiæque, & forma* b *tricorporis umbræ.*

f Quę animum excarnificant, & male conſciis ſtimulis fodiunt. *g* Moroſa, querula, difficilis. *h* Injurias, furta, rapinas, malas artes ſuggerens. *i* Non re terribiles, ſed viſu, inquit Seneca 104. Ep. quem adi. *k* Κασίγνητον Θανάτοιο. Heſiod. Orpheus, alii. *l* Lege Senecam explicantem hunc locum Ep. 59. malis ſuis lætos, ait. *m* Contra enim ſtat, atq; è regione pugnat. *n* Cubilia dura. Virgines enim furiæ non norunt thalamos. *o Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla.* 8. Æn. *p* Veſtibulo: Namq, illa ante veſtibulum. *q* Dabis mihi veniam, lector, per inſtitutæ brevitatis anguſtias excluſo, ſi ſtrictis tantum ſterilis hujus ulmi foliis, vaniſq; poeticorum monſtrorum ſomniis excuſſis, te ad ipſos Poetas, mythologos, eoſq; qui allegoriis philoſophantur, relegem. *r* Vide, quæ nos ad Senecæ Herc. furent v. 777. Et quæ diſſerit Hier. Magius de Centauris, monſtrorumq; ortu l. 1. Miſc. c. 19. *ſ* Apte, quia inferna parte equi. *t* Niſi filia. Ovid. Metam. 8. & Phorci f. l. 14. & nos ad 6. Ecl. & 3 Æn. & Senec. Medeam. v. 330. *u* Lib. 10. Æn. *x* Hydra multiceps, excetra, infra. *y* Πνέοντα πῦρ. Heſiod. Et Hom. Iliad. 9. Lucret lib. 6. *Prima leo, poſtrema draco, media ipſa Chimæra.* *z* Meduſa, Sthenyo, Euryale, filiæ Phorci. *a* De his dictum 3. l. Æneid. *b* Geryonis, & Edili.

d Caligante. ſublu-ſtri tamen. *e* Locũ ante januam vacuum. deſcribit Agellius l. 16. c. 5. per quẽ à via aditus, acceſſuſque eſt ad ędes. Hoc ut Romani ſignis, ſtatuis, & tabulis ornabant: ita ante veſtibulum inferorũ varias monſtrorũ formas depingit, quarũ adverte nativa epitheta.

Corri-

Corripit hic subita trepidus formidine c ferrum
Æneas, strictamque aciem venientibus offert:
Et, ni docta comes d tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare, cavas sub imagine formæ:
Irruat, & frustra ferro diverberet umbras.
*Hinc via Tartarei, quæ fert * Acherontis ad undas.*
Turbidus e hic ceno, vastaq; voragine gurges
*Æstuat, atque omnem * Cocyto eructat arenam.*
Portitor has horrendus aquas, & flumina servat
Terribili squalore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet: f stant lumina flamma:
g Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisq; ministrat,
Et ferruginea subvectat corpora cymba
Jam senior: sed h cruda deo, viridisq; senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat,
i Matres, atq; viri, defunctaq; corpora vita
Magnanimum heroum, pueri, innuptæq; puellæ,
Impositiq; rogis juvenes ante ora parentum.
k Quam multa in sylvis autumni frigore primo ¶
Lapsa cadunt folia: aut ad terram gurgite ab alto
l Quam multæ glomerantur aves, ubi m frigidus annus ¶
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
n Stabant orantes, primi transmittere cursum,
Tendebantq; manus ripæ ulterioris amore:
Navita sed o tristis nunc hos, nunc accipit illos:
Ast alios longe summotos arcet arena.
Æneas (miratus enim, motusq; tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt? illæ remis p vada livida verrunt?
Olli sic breviter fata est q longæva sacerdos:

c Gladium, quem vagina eripere jusserat supra Sibylla.
d Umbras, εἴδωλα, vide, quæ ad 4. l. *Et magna mei sub terras ibit imago.*
* De fluviis infernis, quid opinati veteres, lege Macrob. c. 10. lib. 1. de somnio Scipionis, qui Acheron, Lethe, Phlegethõ, Cocytus, & Styx.
e In Cocytum.
f Rigent, ardẽt, scintillant.
g *Venias ornatus ornatu nautico, Pallium habeas ferrugineum. Id erit connexum in humero lævo*, &c. Plaut. Mil.
h Prima senecta est ὠμογερόντων, crudorum, secunda γερόντων senum; tertia πεμπέλων capularium.
i Sexus, ætatis, conditionis omnis simulacra, & umbræ. Habentur hi 3. v. l. 4. Georg. sub fine.
k Η ὅσα φύλλα χάμαζε πεφυκότα δενδρεσσι πέσεν ὕλης φυλλοχόῳ ἐνὶ μηνί. Apollonius 4. l. Sub exitu Autumni, ubi primum invalescit frigus.
l Ορνίθες ὡς Αἴτ ἐπεὶ ἔαρ χειμῶνα φύγον. Il. 3.
m Hyems.
n Spondęorum tractus supplicibus convenit.
o Asper, *grim, churlish.*
p Stygæ, & Cocytum transmittunt.
q Πολυχρονιωτάτη παρθένος. quæ sæcula septem vixerat. Ovid. 14. Metam.

Anchiſa generate, Deum r *certiſſima proles,*
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem:
ſ *Dii cujus jurare timent, & fallere numen:*
Hæc omnis, quam cernis, t *inops, inhumataque turba eſt.*
Portitor ille Charon: hi, quos vehit unda, ſepulti.
Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt:
u *Centum errant annos, volitantque hæc littora circum:*
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reviſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit,
Multa putans, ſortemque animo miſeratus x *iniquam.*
Cernit ibi mœſtos, & mortis honore carentes,
y *Leucaſpim, & Lyciæ ductorem* z *claſſis* y *Orontem:*
Quos ſimul à Troja ventoſa per æquora vectos
Obruit Auſter, aqua involvens navemque, viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus a *agebat:*
Qui libyco nuper curſu, dum ſidera ſervat,
b *Excidérat puppi, mediis effuſus in undis.*
Hunc ubi vix multa mœſtum cognovit in c *umbra,*
Sic prior alloquitur: quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. Namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo:
Qui fore te ponto incolumem, fineſq; canebat
Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt d *?*
Ille autem: Neq; te Phœbi e *cortina fefellit,*
Dux Anchiſiade: ſ nec me deus æquore merſit.
Namque gubernaculum multa vi forte revulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
g *Præcipitans traxi mecum. maria aſpera juro,*
Non ullum pro me tantum cepiſſe timorem,

v Cui vivo inferos adire datur.

ſ Heſiodi Theogonia, & ibi Tzetzes. uti ad Lycophronem. ibi. Στυγὸς κελαινῆς νασμὸν, ἔνθα Τερμιτεὺς Ορκωμότης. &c quæ nos ad Sen. Herc. Furent. v. 711.

t Neque legitimam, neque imaginariam nacta ſepulturam.

u Locum hunc explicat Cœlius Rhodig. l. 23. c. 14. ex Philoſophia Platonica, denarium ſtatuente numerum in ſe multiplicatum, labis ex peccato inuſtæ, concretæque expiationi requiſitum.

x Ubi hæ admittuntur, illæ arcentur, *vel*, ubi mortui plectuntur ob peccatum vivorum, qui funera exſequi neglexerunt. y De his 1. l. Æn. z Navis. a Errabundus obibat, ibat. Terent. And. *Quo hinc te agis?* b Ut 5. l. ſub exitu. c Inferorum caligine. d Indignationi convenit oratio in monoſyllabam deſinens, inquit Scalig l. 4. Poet. cap. 48. e De cortina, & tripode lib. 3. per initia; & alibi. f Servius, & Fabricius diſtinguunt, *neque te Phœbi cortina fefellit, Dux Anchiſiade, neque me Deus æquore merſit*. ut Deus ſit Somnus, qui præcipitavit quidem, non merſit. g Præcipitans gubernaculum; aut me. i. præcipitatus.

Quam tua neſpoliata h *armis, i excuſſa magiſtro,*
Deſceret tantis navis ſurgentibus undis.
Tres Notus k *hybernas immenſa per æquora noctes*
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Proſpexi Italiam, ſumma ſublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ, & jam tuta tenebam.
Nil l *gens crudelis madida cum veſte gravatum,*
Prenſantemque uncis manibus m *capita aſpera montis,*
Ferro invaſiſſet, ſ prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantq; in littore venti.
Quod te per cœli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iuli
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi o *ter-*
vam
Injice, namq; potes, p *portuſque require Velinos:*
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diva creatrix
Oſtendit (neque enim credo ſine numine divum
Flumina tanta paras, Stygiamque innare paludem)
Da dextrã miſero, & tecum me tolle per undas:
Sedibus ut ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat: cœpit cum talia vates.
Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque q *ſeverum*
Eumenidum aſpicies? r ripamve injuſſus adibis?
Deſine fata deum flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor duri ſolatia caſus;
Nam tua finitimi longe, lateque per urbes
ſ Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt:
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolennia mittent:

h Clavo, gubernaculo.
i Cui excuſſus magiſter. Hypallage.
k Procelloſas, aſperas.
l Velienſium in Lucania.
m Prærupptos ſcopulos.
n Corpus meum.
o Leviſſimum ſalem ſepulturæ genus poſtulat. Si quis enim in cadaver inſepultum incidiſſet, nefas erat præterire, terræ gleba non injecta, aut pulvere, aut arena; quod præcidanea porca expiandum erat. *p* Invenies autem cadaver meum in portu Velino. Atque hunc locum ab Hygino exagitatum apud Agellium lib. 10. cap. 16. quod Velia, poſt ſexcenteſimum annum, quam Æneas in Italiam venit, condita fuerit, adſerunt plurimi, reſpexiſſe ſc. poetam loci naturam, non nomen urbis. portus ſc. paluſtres ab ἕλος. Turnebus l. 22. c. 1. Alc. parerg. c. 21. Pont. in Antonio. Cœlius l. 11. c. 24. πρόληψιν poetis uſitatam opponit. *q* Triſtem, Styga ſc. aut Cocytum, unde Furiæ accendunt faces. *r* Alii leg. *ripa*, ſc. citeriore. Alii *ripam adibis*, ulteriorem ſc. *ſ* Lucanis oraculum de ſedanda gravi peſtilentia, quæ apud eos graſſabatur, conſulentibus, reſpondit oraculum placandos eſſe manes Palinuri à Velienſibus interfecti. illi itaque lucus prope Veliam dicatus, & erectum cenotaphium.

Æter-

Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvioque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ: 386
Sic prior aggreditur dictis, atq; increpat t ultro:
Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: jam istinc & comprime gressum.
Umbrarum hic locus est, somni, noctisq; soporæ, 390
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me jum u lætatus euntem
Accepisse lacu: nec Thesea, Pirithoumque:
x *Diis quanquam geniti, atq; invicti viribus essent:*
y *Tartareum ille manu custodem in vincla petivit*
Ipsius à solio regis, traxitque trementem: 396
z *Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.*
Quæ contra breviter fata est a *Amphrysia vates:*
Nullæ hic insidiæ tales (absiste moveri)
Nec vim tela ferunt: b *licet ingens janitor antro*
400
Æternum latrans exsangues terreat umbras:
Casta licet c *patrui servet Proserpina limen.*
Troius Æneas, pietate insignis, & armis,
Ad genitorem, d *imas Erebi descendit ad umbras.*
Si te nulla movet tantæ pietatis imago; 405
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas, tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his: ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
410
Inde alias animas, quæ per e *juga longa sedebant,*
Deturbat, f *laxatque fores: simul accipit alveo*
g *Ingentem Æneam:* h *gemuit sub pondere cymba*
Sutilis, & multam accepit rimosa paludem.

t Prior non cõpellatus: u Anno enim integro in cõpedibus fuit Charon, quod Herculem trajecisset. x Hercules, & Pirithous Jove sati, Theseus Ægeo, ut alii Neptuno. y Cerberũ Hercules petivit. z Theseus, & Pirithous descendebant rapturi Proserpinam. a Apollinea, ab Amphryso. fl. Thessaliæ, juxta, quẽ Apollo pavit Admeti armenta, & Sibyllam sollicitavit. b Cerberus, per nos, antro tutus maneat.

c Plutonis, qui eam rapuit, Jovis ex Cerere filiam. d Ad intimas umbras inferni, pro quo Erebus ponitur Synecdochice. e Sedilia, transtra. f Quo Heroi, & vati sit sedendi spatium, laxat portitor fores, & Poeta versum, exstenditque cymbæ alvum, ut sit Hypermeter. g Gravem cymbæ sutili. h Sic currus Diomedis, insiliente Minerva. μέγα δ' ἔβραχε Φήγινος ἄξων Βειδοσωὴ. Iliad. ε.

Tum-

Tandem trans fluvium incolumes, vatemque, virumque
Informi limo, glaucaque exponit in ulva:
i *Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci*
Personat, adverso recubans immanis in antro.
Cui vates horrere videns jam colla k *colubris,*
Mille l *soporatam, & medicatis frugibus offam*
Objicit: ille fame rabida tria guttura pandens,
Corripit objectam, atq; immania terga resolvit,
Fusus humi: totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas adytum, custode m *sepulto,*
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens.
n *Infantumque animæ flentes in limine primo:*
Quos dulcis vitæ exsortes, & ab ubere raptos
Abstulit o *atra dies, & funere mersit* p *acerbo.*
q *Hos juxta falso damnati crimine mortis.*
r *Nec vero hæ sine sorte datæ, sine judice sedes:*
Quæsitor s *Minos urnam movet: ille* t *silentum*
Conciliumque vocat, vitasq; & crimina discit.
u *Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum*

i Ditis triceps canis, ut signet mortē genituræ, casus, fati. Horat. 13. od. lib. 2. centiceps, propter varia mortis genera. Terrā alii exponūt, alii sepulchrum. Adverte, quā frequens litera canina r.

k Qui illi pro pilis.

l Quę soporem inducat, ut 4. Æn. *humida mella, soporiferumque papaver* draconi pro cibo data. Alii *saporatum* legi contendunt, ut melle condiatur offa, sicut alia omnia dulciaria; saccharo nondum invento; somnum vero an concilient medicatæ herbæ, Turneb. lib. 28. cap. 45. & lib. 29. cap. 6. m Sopito.

n Hos, qui interierant primo limine, & ingressu vitæ, recte statuit in limine primo. qui etiam ante Solis exortum efferebantur ad funus, Erythræi *limbo*. o Fatalis. p Immaturo.

q Secundo loco statuit falso crimine damnatos. Plato in apologia. r Hæc cum respectu ad Romanum forum dici volunt, ubi à quæstionis judice qui dictus Quæsitor, inde Quæstor, è judicibus selectis adhibiti sunt illi, quorum nomina ex urna, vel sitella primum ducta, ad numerum legitimum. Quoniam autem nulla hic de judicibus sortitio, respici omnino arbitror ad judicia Græcorum, in quibus duæ erant urnæ, in alteram conjiciebantur à judicibus sortes, vel calculi absolventes, in alteram damnantes. Pro harum direptarum numero sententia lata est. Harum urnarum posterior tantum ad Inferos in usu. de pęna sc. & supplicii loco, namque Elysius campus à Jove assignatus. s Jovis filius, rex Cretæ, dum in vivis erat, justissimus unus. t Umbrarum, ad cognoscendum, & testandum de viris, & criminibus mortuorum. Plato in Georgia, Axiocho & 15. Leg. u Tertium locum assignat iis, qui non scelere adacti, sed miseriis pressi, & vitam pertæsi mortem sibi consciverant. Adi Aristot. lib. 3. Ethic. cap. 7. & Macrob. de Somnio Scipion. lib. 1. cap. 13.

In-

Insontes peperere manu, lucemque perosi 435
Projcere animas. quam vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!
Fata obstant, tristique palus y innabilis unda
Alligat, & z novies Styx interfusa coercet. 434
a *Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem*
Lugentes campi, sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Sylva tegit; curæ non ipsa in morte relinquunt. 439
His b *Phædram*, c *Procrinque locis, mæstamque* d *Eriphylen*
Crudelis e *nati monstrantem vulnera cernit:*
f *Evadnenque*, & g *Pasiphaen; his* h *Laodamia*
It comes, & i juvenis quondam, nunc fœmina, Cæneus,
Rursus & in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens à vulnere Dido 445
Errabat sylva in magna: quam Troius heros
Ut primum juxta stetit, agnovitq; per umbram
Obscuram (k *qualem* * *primo qui surgere mense* §
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam)
Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est.
Infelix Dido: verus mihi l *nuncius ergo*

x In vita, qua prius fruebantur, ut cunque misera, & æ rumnosa.
y Irremeabilis, ut modò nota. Alii leg. *inamabilis*. συγερά.
z Alii alluſum autumant ad Novendialia mortuorum. Alii ad novem orbes cœleſtes. Alii ad perfectionem numeri novenarii, qui conſtat ex tribus trinitatibus. Alii ad novem Inferorum regiones; 1 Infantum. 2 Falſo damnatorum. 3 Αυτοχείρων. 4 Amantum. 5 Bellatorum. 6 Nocentum. 7 Animarum Purgatarum. 8 Rediturarum in vitam. 9 Eliſii. a Quartum locum aſſignat iis, quæ (nam fœminæ) omnes perierunt amore, de quibus videndi Poetæ Homerus, Ovidius, Seneca, & Mythologi, Hyginus, Palæphatus, Fulgentius, Natalis Comes, Apollodorus, &c. b Senecæ Hippolytus videndus. & Fab. 47. Hygini, & Ovid. epiſt. 4. c Hyginum vide, fab. 189. & Ov. Met. 7. d Corruptam monili ab Adraſto, ceu Polynice, ut proderet maritum Amphiaraum. Hor. 16. Ode li. 3. & fab. 73. Hygini. e Alcmœonis ulciſcentis patrem. ibid. f Capanei uxorem, quæ ſe in rogum conjecit audita morte conjugis. Apollod 3. l. g Supra hoc lib. & eclog. 6. & Hygini fab. 40. h Uxor Proteſilai, quem ubi periiſſe in bello Trojano audiſſet, optavit, ut umbram ejus videret, & voti compos in ejus amplexu animam efflavit. Ovid. Epiſt. 13. Hygini fab. 103. & 104. i Impetravit quippe à Neptuno corrupta, in ſtupri precium, ut transformaretur in virum fortem, & invulnerabilem. Ovidii Met. l. 2. & Palæphat. 1. l. k Ὡς τίς τε νέῳ ἐνὶ ἤματι μήνην Η ἴδεν ἢ ἐδόκησεν ἐπαχλύστῳ ἰδέσθαι. Apollon 4. Arg. * Per menſis initium. l Κατὰ τὸ σιωπώμενον. vel, prænunciante Mercurio 4. l. *Illa dolos, dirumque nefas ſub pectore versat Certa mori.*

Ve-

Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſequutam.
Funeris heu tibi cauſa fui: per ſidera juro,
Per ſuperos, m *& ſi qua fides tellure ſub ima eſt,*
Invitus, regina, tuo de littore ceſſi.
Sed me juſſa deum, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemq; profundam,
Imperiis egere ſuis: nec credere quivi,
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teq; aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis? n *extremum fato, quod te alloquor, hoc eſt.*
Talibus Æneas ardentem, & o *torva tuentem*
Lenibat dictis animum, p *lacrymaſque ciebat:*
Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat:
q *Nec magis incepto vultum ſermone movetur,*
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet r *Marpeſia cautes.*
Tandem proripuit ſeſe, atque ſ inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi priſtinus illi
Reſpondet t *curis, æquatque Sichæus amorem.*
Nec minus Æneas caſu perculſus iniquo,
Proſequitur lacrymans longè, & miſeratus euntem eſt.
Inde datum molitur iter: Jamque u *arva tenebant*
Ultima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi occurrit x *Tydeus; hic inclytus armis*
y *Parthenopæus, &* z *Adraſti* a *pallentis imago.*
Hic b *multum fleti ad ſuperos, belloque caduci*
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens

m Et ſi quod apud inferos numen ſit, quod juratorum fidem obliget. Styx certe Deorum jusjurandum inviolabile.
n Neque enim mihi vivo dabitur te rurſus convenire, neque mortuo: umbris enim negata vox, niſi quibus fato. i. voluntate Deorum ſit conceſſa, ut hic Palinuro,

Deiphobo, Muſæo, Anchiſæ. *o* Torvè, Græciſm. *p* Sibi; non Didoni elicuit lacrymas, ut quibuſdam placet. *q* Adverte talionem. ſecundum Rhadamanthi edictum, Εικε πάθοι τὰ ἔρεξε, δίκη καὶ ἐθεία γένοιτο. Ariſt. Eth. 5. l. 4. c. Æneas, ſupra 4. l. *immota tenebat lumina*, hìc *Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat.* Ibi Æneas, quercus Boreæ flatibus immota, hic Dido ſilex, aut Marpeſia cautes. ibi ille fugit, hic illa. *r* Marpeſus mons in Paro inſ.ut Jornandes Caucaſi pars. *ſ* Adumbratur hic locus ex Odyſſ. 11. Hom. ubi Ajacis umbra Ulyſſem declinat. *t* Affectibus. *u* Quintam regionem, ubi bello clari. *x* Gener Adraſti, pater Diomedis: *Hic bello pugnax corpore parvus erat.* de quo, ut & de Parthenopæo. & Adraſto legendus Euripides in Phœniſſa, & Statius in Thebaide. *y* Filius Atalantæ. *z* Regis Argivorum. *a* Vel cum reſpectu ad repulſam illius à Thebis, *vel*, quia umbra. *b* Luctu, & exſequiis honorati à vivis propter virtutem.

In-

Ingemuit: c *Glaucumque*, d *Medontaque*, *Thersilocumque*,
Tres e *Antenoridas*, *Cererique sacrum Polybetem*,
f *Idæumq*; *etiam currus*, *etiam arma tenentem*.
Circumstant animæ dextra, *lævaque frequentes*.
Nec vidisse semel satis est; *juvat usque* g *morari*,
Et conferre gradum, *& veniendi discere causas*.
At Danaum proceres, h *Agamemnoniæq*; *phalanges*
Ut videre virum, *fulgentiaq*; *arma per umbras*,
Ingenti trepidare metu: *pars vertere terga*,
Ceu i *quondam petiere rates*: *pars tollere vocem*
Exiguam: *inceptus clamor frustratur* k *hiantes*,
Atque hic l *Priamiden laniatum corpore toto*
Deiphobum vidit, *lacerum crudeliter ora*:
Ora, *manusq*; *ambas*, *populataq*; *tempora raptis*
Auribus, *& truncas inhonesto vulnere nares*.
Vix adeo agnovit pavitantem, *& dira tegentem*
m *Supplicia*, *& notis compellat vocibus ultro*:
Deiphobe n *armipotens*, *genus alto à sanguine*
Teucri,
o *Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?*
Cui tantum de te licuit? mihi fama suprema
Nocte tulit fessum vasta te cæde Pelasgum
Procubuisse super confusæ stragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore p *inanem*
Constitui, *&* q *magna manes ter voce vocavi*.

c Antenoris fil. ab Agamemnone cæsum, vel alium, cujus meminit Hom. Il. 6.

d Alii legunt, *Mydonaq*; ductiauthoritate Hom. 21. Iliad. Θέρσιλοχόντε, Μύδωνά τε.

e Abdicant hos, ne sint Antenoris filii, quia Polybus, Aganor, Acamas, filii Antenoris cõmittuntur cũ Hectore.

Polydamante, & Ænea. Il. 11. *f* Aurigam Priami, cujus vivi studium etiam mortuo manet, ut infra hoc libro. *g* Immorari spectaculo vivi hominis, vel morari illius iter. quod si non possent, una tendere, causam illius descensus exploraturæ. *h* Græca agmina. *i* Il. 12. & 13. *k* Conantes loqui, sed vocis organis destitutas. Servius vocem faucibus hæsisse præ metu putat: cum aliæ umbrarum loquantur. redi ad notam n. modo. *l* Refert idem Dictys Cret. l. 5. De Deiphobo, qui post Paridis mortem duxit Helenam. *m* Mutilata membra, nares præcisas, aureasque, cujusmodi pœnas maritorum ira exigit inter alias ab adulteris. Martial. l. 2. ep. 85. & l. 3. ep. 85. & Athenæus l. 12. Deipu. *n* Deiphobi virtutem, & res gestas habes apud Calabr. 9. l. *o* Cui data est optatio, & voluntas? cui permissa tanta de te potestas? *p* Imaginarium: cenotaphium. cujusmodi repræsentabantur busta, & tumuli, ubi ipsa cadavera desiderabantur. Palinurus supra hoc lib. Andromache 3. & alibi. *q* Vide pag. 107. not. g. & hoc. lib. *dixitque novissima verba* in funere Miseni. & lib. 11. *Salve mihi maxime Palla*, *Æternumque vale*. Ausonius in parentalibus. *Cui defuit urna sepulchri Nomine ter dicto penè sepultus eris*, & ejusdem Ausonii 13. epitaph. Deiphobi.

r No-

Nomen, & ſ arma locum ſervant: t te, amice, nequivi
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
At que hic Priamides: nihil à tibi amice relictum eſt:
Omnia Deiphobo ſolviſti, & u funeris umbris.
Sed me fata mea, & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc x monimenta reliquit.
Namque ut ſupremam y falſa inter gaudia noctem
Egerimus, noſti; & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
z Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem gravis attulit alvo:
Ilia chorum ſimulans, a ovantes Orgia circum
b Ducebat Phrygias: c flammam media ipſa tenebat
Ingentem, & ſumma Danaos ex arce vocabat:
Tum me confectum curis, ſummoq; gravatum
Infelix habuit thalamus: preſſitque jacentem
d Dulcis, & alta quies, placidæque ſimillima morti.
e Egregia interea conjux, arma omnia tectis
Emovet, & fidum f capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaum, & limina pandit,
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam exſtingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo: g comes additur una
Hortator ſcelerum h Æolides: dii talia Grajis

r Ne alienentur, aut ab aliis occupentur, vel per Hypallagē noſtro frequentem, locus ſervat nomen, & arma, lib. 7. Et nunc ſervat honos ſedē tuus, ſ Suaq; arma viro, remumque, tubamque Imponit. ſupra in funere Miſeni, nec non Pallantis l. 11. t Tuū cadaver. u Funeri adumbrato repreſentativo, honorario, modo nota. p.

x Vulnera, mutilata membra. ſupplicia ſupra not. n. y Adi Sen. epiſt. 59. ubi *magna gaudia, & falſa gaudia* excutiuntur. z Repete lib. 8. Æneid. pag. 139. a Bacchi celebrantes Orgia 4. Georg. pag. 107. o. vociferantes *Evam*, quod Bacchi nomen, & *evohe Bacche frementes* lib. 7. b Ipſa choraga. c Speculatoriam, quæ ſignum daret Græcis ſolvendi à Tenedo. Tryphiodorus, ut noſter, has Helenæ partes dat; Dictys Sinoni, Lycophron Antenori. vide pag. 141. 1. d Νήδυμος ὕπνος, Νήγρετος, ἥδιστος, θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς. 13. Odyſſ. e Ironice, ſed vide, quæ 2. Æneid. pag. 149. not. d. f De hoc more, vel ſuſpendendi gladium ad caput, vel reponendi ſub pulvino, vide, quæ Ramirez ad 43. epiſt. lib. 1. Martialis. g Refert idem Homerus Od. 8. Tryphiodorus. h Ulyſſes filius Anticleæ, quam ex Syſipho Æoli filio gravidam duxit Laertes. hinc *ſanguine cretus Syſiphio* vocatur ab Ajace Ovid. Metam. 13.

i Reddite, rependite. *k* Ἀνηλίς δόμος, seu μύχος, qui loca turbida. Namque Elysii campi solem suum, sua sidera norant. infra.

l Ad sacra hæc Magica peragenda. concessū est spatium 24. horarum. Sacra incœpta sunt nocturno tempore: sub ortum lucis mugiit solum, & inceptum est iter. impensum est ante meridianum tempus trajiciendæ Stygi, lustrandis quinque regionibus inferorum, Didoni, & Deiphobo conveniendis. Jam Sol (quem per Auroram quadrigis vectam accipio, cum illa proprie vehatur bigis, ut l. 7. Æn.) trajecerat meridiem apud superos mortales; ruit nox, inquit Sibylla, vergente in occasum die, properandum, ut tempore, quod supereſt, fruamur ad colloquium Anchisæ. Nescio, an hoc liquidius quam commentatores, à quibus omnibus discesserim, ut quibus hic aqua hæreat. & revera locus hic est, ubi partes se via findit in ambas: aliis civilem diem à meridie, aliis à media nocte incipere contendentibus. legatur Agellius l. 3. c. 2. & Macrobius l. 1. Satur. c. 3. & Galeottus de promisc. doct. c. 30. *m* Η' μὲν εἰς μακάρων νήσους, ἡ δ' εἰς τάρταρον, Plato in Gorgia, quem locum, ut & multos alios adumbrat Poet. Plat. *n* Constat (inquit Macrobius l. 1. in Somn. Scip. c. 13.] numerorum certam, constitutamque rationem animas sociare corporibus. Hi numeri dū supersunt, perseverat corpus animari, cum vero deficiunt, mox arcana illa vis solvitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est, quod fatum, & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis, atque perpetua est, sed, impletis numeris, corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando, sed officium suum deserit corpus, cum jam non possit animari. hinc illud est doctissimi vatis, *explebo numerum, reddarque tenebris*. Nam cæteræ quidem expositiones, de implendo numero umbrarum, & de implendo .i. minuendo vestrum numerum, non habent micam salis, neque bonæ frugis. Sanius illi, qui de numeris hoc denariis, centenariis, aut millenariis intelligunt ex Platonica doctrina, quibus exactis, purgantur animæ, & ad vitam revertuntur. Re-

i Instaurate, pio si pœnas ore reposco. 525
Sed te qui vivum casus, age, fare vicissim,
Attulerint: pelagine venis erroribus actus?
An monitu divum? an quæ te fortuna fatigat?
Ut tristes *k* sine sole domos, loca turbida, adires? 530
Hac vice sermonum roseis *l* Aurora quadrigis
Jam medium æthereo cursu trajecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breviterq; affata Sibylla est:
Nox ruit, Æneа; nos flendo ducimus horas. 535
Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas:
m Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit,
Hac iter Elysium nobis: at læva malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne sæve magna sacerdos: 540
Discedam, *n* explebo numerum, reddarq; tenebris.
I decus, i nostrum: melioribus utere fatis.
Tantum effatus, & in verbo vestigia torsit.

Respicit Æneas subito, & sub rupe sinistra
o *Mœnia lata videt triplici circundata muro,*
Quæ rapidus p *flammis ambit* p *torrentibus amnis.*
Tartareus Phlegeton, torquetque sonantia saxa.
Porta adversa ingens, solidoque adamante columnæ.
Vis ut nulla virum, non ipsi excindere ferro
Cœlicolæ valeant; stat ferrea turris ad auras;
Tisiphoneq; sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis servat noctesq; diesque.
Hinc exaudiri gemitus, & sæva sonare
q *Verbera: tum stridor ferri, tractæque catenæ.*
Constitit Æneas, strepitumque exterritus hæsit.
Quæ scelerum facies [ò virgo, effare] quibusve.
Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: dux inclyte Teucrum,
r *Nulli fas casto sceleratum insistere limen.*
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipsa si deum pœnas docuit, & perque omnia duxit.
Cnossius hæc u *Rhadamanthus habet durissima regna:*
Castigatque, auditq; dolos, subigitque fateri,
Quæ quis apud superos, x *furto lætatus* y *inani,*
Distulit in seram commissa z *piacula mortem.*
Continuo sontes ultrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæva a *sororum.*

o Vide 2. Æneid. pag. 130. not. lib. Mœnia quid muris distent, hic autem urbem cinctam triplici munimine intelligo.

p Torrente flammeo, Flammis æstuantibus, Pyriphlegethonte.

q Furiarum, quibus noxii dilacerantur.

r Nulli pio datum est intrare, adeoque contueri, quæ in Tartaro gesta sunt. s Quas Dii exigunt à sceleratis.

t Perduxitque omnia ad me, relatione sc. neque enim duxit per omnia, cum nulli casto permittatur ingredi. u Rhadamanthus Cretæ, ut alii Lyciæ rex justissimus, Jovis ex Europa filius, non tantum à Poetis, sed à Platone perhibetur quæstionem exercere apud inferos, crimina audire, cogere ad confessionem, lege Platonis Gorgiam, sub fine. x Crimine clam admisso, sed ——— y ——— Frustra celato, apud inferos enim nihil potest latere, ubi per tot conscios delatores, testes quæstio à severissimis judicibus habetur. z Scelera, fraudes, flagitia admissa, neque in vivis expiata. a Megæræ, & Alectus, Sen. Herc. furent. *agmen horrendum anguibus Megæra ducat*. quas ab impetu, furore, & assiduitate supplicii agmina vocat.

b Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ : cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat? facies, quæ limina ſervet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps c tantum, tenditque ſub umbras,
Quantus ad ætherium cœli ſuſpectus Olympum.
Hic d genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
Hic & e Aloidas geminos, f immania vidi
Corpora, qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Jovem detrudere regnis.
Vidi & crudeles dantem g Salmonea pœnas,
Dum flammas Jovis, & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, & lampada quaſſans,
Per Grajum populos, mediæque per Elidis h urbem
Ibat i ovans, divumque ſibi poſcebat honorem.
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære, & cornipedum curſu ſimulabat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (k non illæ faces, nec fumea tedis
Lumina) præcipitemq; immani turbine adegit.
Nec non & l Tityon, terræ omnipotentis alumnum,
Cernere erat. m per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur: roſtroque immanis vultur obunco

b Dum hęc loquitur Sibylla, diræ, atque execrandæ Tartari portæ pandũtur, ſtridore horrẽdo. Illa pergit, videſne Æneа, quales hic cuſtodes. Furiæ? vel Hydra 50. habens capita, ſævior, quam illa prior in aditu ſtãs Inferni? ad hiatum explicandum, advetãtur A & I alternatim aperientes os, & claudentes. c Τόσσον ἔνερθ' Ἄϊδεω ὅσσον ὑρανὸς ἐς' ἀπὸ γαίης. Il. 8. d Γηγενεῖς, Terræ, & Titanis filii, qui Saturnum regno pellere, ut patrem reſtituerent, primo conabantur, mox & Jovem, à quo victi ad Tartara detruſi ſunt. e Othon, & Ephialren putativos Aloei filios, vere Neptuni ex Iphimedia. Apollodorus lib. 1. f Qui ubi novum explevere annum, novem cubitos longi excrevere. ibid. g Regem Elidis, qui per pontem aheneum quadrigis vectus, & facem jaculatus, tonitru, & fulmen imitaturus. ipſe vero fulmine à Jove ad inferos deturbatus eſt. Apollodorus lib. 1. h Piſam. i Jactabundus, glorians, ut in triumpho, ſeu ovatione, de qua alias. k Ut Salmoneus. l Jovis quidem filium ex Elara filia Orchomeni, quam à ſe compreſſam, ab ira, & zelotypia Junonis in terra occultavit. hinc terræ alumnum dictum. Hic cum Latonam de ſtupro appellaſſet, ab Apolline ſagittis transfixus has apud inferos dat pœnas libidinis, cujus ſedes jecur. m Ex Homeri Odyſſea 11. quem locum cum hoc contendit Jul. Scal. 5. lib. cap. 3. poeticęs, ideoque ſingula verba expendit.

n *Immortale jecur* o *tondens, fœcundaque pœnis*
Viſcera, p *rimaturq; epulis, habitatq; ſub alto*
Pectore: q *nec fibris requies datur ulla renatis.*
Quid memorem r *Lapithas, Ixiona, Pirithoumque*
Quos ſuper atra ſilex jam jam lapſura, & cadentique?
Imminet aſſimilis. lucent t *genialibus altis*
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu: u *furiarum maxima juxta*
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas:
Exurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
x *Pulſatuſque parens, & fraus innexa clienti:*
Aut qui divitiis ſoli incubuere repertis,
Nec partem poſuere ſuis (quæ maxima turba eſt)
Quique ob adulterium cæſi: quique arma ſequuti
y *Impia*, z *nec veriti dominorum fallere dextras:*
Incluſi pœnam expectant. ne quære doceri
Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunave merſit.
a *Saxum ingens volvunt alii, radiiſque rotarum*
Diſtricti pendent: b *ſedet, æternumque ſedebit*

n In pœnas in dies renaſc.
o Ita Homerus Odyſſ. XI. ἦ-παρ ἔνδρον. Sunt, quibus præplacet *tundẽs*. i. noſtro impetens.
p Diſſindens, ac ſcrutatus depaſcitur.
q Omnia autem, quæ de Inferis finguntur, eſſe in hac vita μυθολογῶσι Lucretius l. 3. & Macrobius in 1. Scip. c. 10. quos legere erit operæ pretium. r Diſtinctè, vel etiam Appoſitivè, erant enim Ixion, & Pirithous Lapithæ, qui Theſſaliæ pop. barbarus, & ferox. De his adeundi Mythologi. ſ Saxi pendentis, & uſq; ruinam minitantis naturam exprimit hypermeter. t Sumptu magnifico inſtructis, ad inſtar lectorum, qui nuptiis ſternuntur in honorem Genii. Alii hic Tantalũ, alii Phinea innui volunt ego de Ixione, & Pirithoo ambitoſis intelligo. legendus Cic. 5. Tuſc. de Damocle. u Megæram, vel Tiſiphonen alii, Famem alii intelligunt Si de Phineo accipiatur, de Celæno conſtabit, quæ 3. Æn. *Furiarum maxima*. Vide, quæ nos ibi. x Quod manu fit, non ferro, aut ſude. itaq; Sen. l. 9. controv. 4. Qui patrem pulſaverit, manus ei præcidatur. y Civilia, vel contra patriam. z Servi, qui prodiderunt, aut fidem (cujus ſymbolum dextra) fefellerunt domini. a De Siſipho, Ixione, &c. nota hæc vel perenda à Mythologis. b Theſeus quidem Pirithoo comes deſcenderat rapturus Proſerpinam, ubi comite cæſo ipſe manebat captivus: ſed ab Hercule avulſus fuit à petra, unde adſurgere non poterat, atq; adeo ab inferis reverſus eſt. Ut ſupra hoc lib. jam autem, & poſt fatum, damnatur, ut in æternum ſedeat eidem affixus ignescenti petræ. Apollonii interpres adeundus l. 1. ad illum verſum, Θησέαδος περὶ πάντας ἐρεχθεί-δας ἐκέκασο. Videndus & Baptiſta Pius, 1. Annot. Poſter. 3. c. 9. & Cœlius Rhod. l. 4. c. 8. Et Pontanus in Antonio. Quoniam autem *ſeſſio* lugentium, & pœnitentiũ proprius ſitus eſt, ut 9. l. Æn. quarto verſu, nota d. quid, ſi dicamus Theſea jam mortuum æterno luctu mœſtũ ſedere deflentem Hippolyti mortem? Lege, quæ Torrentius Lævinus ad 7. Oden, 4. l. carm. Horatii: tum quia *infelix*, ut mox de Bruto.

Infelix Theseus; c *Phlegyasq; miserrimus omnes*
Admonet, & magna testatur voce per umbras: 614
Discite justitiam moniti, & non temnere divos.
d *Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem*
Imposuit: e *fixit leges pretio, atque refixit.*
Hic thalamum invasit natæ, vetitosque Hymenæos!
Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
f *Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,* 620
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos;
Sed jam age, carpe viam, & susceptum g perfice munus.
Accelceremus, ait; Cyclopum h *educta caminis* 625
Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas:
Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.
Dixerat: *& pariter gressi per opaca viarum*
Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant.
Occupat Æneas adytum, corpusque recenti 630
Spargit aqua, ramumque adverso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Divæ,
Devenere locos lætos, & amœna vireta
i *Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.*
k *Largior hic campos æther & lumine vestit* 635

c Quid? an Theseus exemplari hac admonitione ad justitiam hortatur Phlegyas Thessaliæ populum impium, & latrociniis vectitantē? An Phlegyas filius Ixionis, & rex Lapitharū pœna sua monitos alios omnes velit, ut Deos colant, & justitiam? d Lasthenem hic innui volunt, qui Olynthum Philippo vendidit, nec non Curionem, qui Romam Julio Cæsari. e Leges sanxit, atque abrogavit rursus, pro sua libidine. Leges autem in æs incisæ fixis in publico tabellis proponebantur. f Οὐδ' εἰ μοὶ δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δ' ὐστόματ' εἶεν, Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη. Iliad. 2. g Aureum ramum offerendo Proserpinæ, mox, *perfecto munere Divæ*. h Mœnia in altum ducta una cum caminis, veluti Cyclopum opera, inquiunt interpretes. Non placet. Dixerint potius, Mœnia ferrea in Cyclopum fornacibus fabricata, quia supra. *Stat ferrea turris ad auras*, & quia omnia magnæ molis opera, mœnia præcipue Cyclopum credebantur, nos ad Senecæ Herc. Fu. v. 996. i Allusum ad insulas fortunatas, in quibus Elysium statuunt nonnulli, ut & alii in Hispania Bętica. videatur Natalis Comes lib. 3. cap. 19. Muretus lib. 5. cap. 1. Var. lect. Tertullianus item, Eusebius, & Irenæus vindicantes Elysii doctrinam, & notitiam ab Ethnicis, relatamque libb. Mosis, & Judæis. k Et purior, quam in orbe nostro. Pluto apud Claudianum. *sunt altera nobis Sidera, sunt orbes alii, lumenque videbis Purius, Elysiosque magis mirabere campos*, &c. lib. 2. de raptu Proserp. Plutarch. alii.

Pur-

Purpureo: ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris:
Contendunt ludo, & fulva luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.
Nec non l Threicius longa cum veſte ſacerdos
m *Obloquitur numeris* n *ſeptem diſcrimina vocum:*
o *Jamque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.*
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroes, nati p *melioribus annis,*
Iluſque, Aſſaracuſque, & Trojæ q *Dardanus author.*
Arma procul, currusq: virum r *miratur inanes.*
Stant terræ defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. Iquæ gratia currum,
Armorumque fuit vivis; quæ cura nitentes
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit, ecce, alios dextra, læva q; per herbam
t *Veſcentes, lætumq; choro* u *Pæana canentes.*
Inter odoratum lauri nemus: unde ſuperne
x *Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.*
y *Hic manus ob patriam pugnando vulnera paſſi;*

l Orpheus Thracius, qui ex Ægypto primus arcana ceremoniarum tranſtulit, & Orgia inſtituit. uſi autem vates in ſacris fluxa veſte, & Syrmate: ut & in ſcenis citharędi. *m* Pulſans pariter, & cantans. *digiti cum voce locuti.* Tibull. lib. Eleg. 4.

* Lyra à Mercurio inverta habuit 7. nervos, addidit Pythagoras octavum, nonum Terpander, ut Jul. Scal. 1. 1. Poet. cap. 48. Apollo. quem vide, ut & Turneb lib. 19. cap. 30. *o* Siniſtra chordas pulſat digitis; dextra pectine, vel plectro, h. e. intus canit, & foris. *p* Felicioribus, quam qui Laomedonti contigerant, & Priamo. *q* Vide 146. pag. not. h. *r* An dicam Æneam mirari arma abjecta, currus inanes, ut quæ principibus pacis ſtudioſis conveniant? an *mirari* exponam *cernere*. quæ ſignificatio etiamdum habetur apud noſtrum ſæpe, & alios authores, ut & in idiomate Hiſpano *mirar*. *ſ* Studia quippe, & affectus etiam hinc cum mortuis tranſire credebat antiquitas ſupra. *curæ non ipſa in morte relinquunt*. Col. lib. 10. cap. 9. *t* Plato in Axiocho aſſignat his locis συμπόσια, ἐλαπίνας, ἡδεῖαν διαγωγήν. *u* Apollini ſacrum hymnum, qui victorialis canitur à ducibus jam poſt bellum, & parta victoria. Namque & alter erat Pæan, quem Marti ante congreſſum canebant. *x* Diſertiſſime Eridanum ſtatuit fluvium Elyſiorum: utpote qui plurimus. i.e. cujus multa pars terra abſorbetur, nec emergit rurſus. Goropius 9. l. Orig. *y* Divinum Poetæ artificium. ut, cives pro patria fortiter cadentes; caſti, pii, inventores bonarum artium, bene de aliis meriti in Elyſiis degant beati, ex oppoſitione eorum, qui patriã vendiderunt, qui ob adulterium cæſi, qui Deos temnebant, pulſarunt parentes, fraude alios circumvenerunt, & qui divitiis ſoli incubuere repertis, quos in Tartaro puniri ſupra memorabat.

Quique pii vates, & Phœbo digna loquuti;
Inventas aut qui vitam excoluere per artes;
Quique sui memores alios fecere merendo:
Omnibus his z nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfusos sic est affata Sibylla:
(a Musæum ante omnes: medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris extantem suspicit altis.)
Dicite felices animæ, tuque optime vates,
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, & magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
b *Nulli certa domus; lucis habitamus opacis,*
Riparumque toros, & prata recentia rivis
Incolimus; sed vos (si fert ita corde voluntas)
Hoc superate jugum, & facili jam tramite sistam.
Dixit: & ante tulit gressum, camposque nitentes
Desuper ostentat: dein summa cacumina linquunt.
At pater Anchises penitus convalle virenti
c *Inclusas animas, superumque* d *ad lumen iturasque,*
Lustrabat studio recolens: omnemque suorum
Forte recensebat numerum, charosque nepotes:
Fataque, e *fortunasque virum,* f *moresque,* g *manusque:*
Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas utrasque tetendit;
h *Effusæque genis lacrymæ, & vox excidit ore:*
Venisti tandem? tuaque i *expectata parenti*
Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
Nate, tua? & notas audire, & reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Temproa k *dinumerans: nec me mea cura fefellit.*
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio! l quantis jactatum, nate, periclis!
Quam metui l ne quid Libyæ tibi regna nocerent!

2. Insignia castitatis, virtutis, & divinitatis.

a Theologum, Orphei discipulum. cujus laudes, & cur Homero præferatur, vide apud Scalig. l. 5. Poet. c. 2. & Cassiodor. l. 2. epist. 40.

b Anima, sc. à corpore secreta non terminatur. Heroũ tamen animæ in lucis coli solitæ. intellige itaque, quod sequitur mox animas inclusas —— s —— Separatas à multitudine cętera, possent distincte lustrari animæ in vitam hanc redituræ. d Al. *limen*. e Opes, gloriam, triumphos, imperium. f Virtutem, pacis studia, & jura. g Res bello gestas, aut gerendas. h Affectu, & gaudio. i Al. *spectata*. k Desiderium, & spes, cujus cura comes. l Propter odium, doloſque Junonis, & amorem Didonis, unde fieri posset, ut Italiæ suæ oblivisceretur.

Ille autem: tua me genitor, m tua triſtis imago
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant n ſale Tyrrheno claſſes: da jungere dextram,
Da genitor, teque amplexu ne ſubtrahe noſtro.
Sic memorans, largo fletu ſimul ora rigabat.
o Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno. q
Interea videt Æneas in valle p reducta
Secluſum nemus, & virgulta ſonantia ſylvis,
q Lethæumque, r domos placidas qui prænatat, amnem
Hunc circum innumeræ gentes, populiq; volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerena q
Floribus inſidunt variis, & candida circum
ſ Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito: cauſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porro;
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: t animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
u Securos latices, & longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi, atque oſtendere coram,
Jampridem hanc prolem cupio enumerare meorum:
Quo magis Italia tandem lætere reperta.
O pater; x anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum eſt
Sublimes animas? iterumque ad tarda reverti
Corpora? quæ lucis miſeris ſit ſuſpenſum, nate, tenebo:
Dicam equidem, nec te ambiguo, ſeque ordine ſingula pandit.
y ſuſcipit

m Li. 4. Me patris Anchiſæ, &c. Ammonet in ſomnis, & turbida terret imago. & lib. 5. Ditis tamen ante Infernas accede domos, & Averna per alta Congreſſus pete, nate, meos.

n Mari, ἁλί.

o Τὸν μὲν ἐφωρμήθων, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε, Τὸν δέ μοι ἐκ χλῳῶν σχεῖν ἵκελον ἢ ἔπτατο. Odyſſ. 11.

p Recedentem, in receſſum remota. q Qui potus animis rerum omnium, quæ in vita priore acta ſunt, inducit oblivionem, λήθων. ut mox. r Elyſios campos. ſ Synecdoche. flores omnis generis. t Philoſophiam hanc Socraticam (vel Pythagoricam μετεμψύχωσιν, & animarum παλιγγενεσίαν, & tamen eandem ſomniavit Empedocles) à Platone ſæpius inculcatam, in Phædone maxime, & Philebo, exploſerunt jamdudum ſaniores Philoſophi. ὥσπερ ἐνδεχόμενον κ τὸν Πυθαγορικὸν μύθον, τ τυχῶσαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχὸν ἐνδύεσθ σῶμα. Ariſt. 1. de anima. c. 3. u Qui poti curas, & labores prioris vitæ tollunt, adeoque eorum memoriam. Ut jam purgatam non pigeat in vitam redire. x An credibile, utique eſt animas expertas jam prioris vitæ labores, & ærumnas velle ex beatiſſima hac quiete Elyſia redire ſublimes ad vitam, oraſque ſuperas relinquere, & denuo aliis corporibus uniri? y Excipit orationem filii, & ſic incipit.

1 Aerem,
2 Ignem,
3 Terram,
4 Aquam,
5 Deus, vũς, Mens Mũdi ſpiritu quaſi genitali fovet, animat, informat cõplet, inovet, qualitatibus, & potẽtiis inſtruit propriis ad munia ſua obeunda. Ex elemẽtis itaq; & ſpiritu infuſo, præ-

Principio 1 *cœlum*, 2 *ac* 3 *terras*, 4 *camposque liquentes*,
Lucentemq; globum Lunæ, a *Titaniaq; aſtra*
5 *Spiritus intus alit; totamque infuſa per* b *artus*
Mens agitat c *molem, & magno ſe corpore miſcet:*
Inde hominum, pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
d *Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo*
Seminibus: quantum non noxia corpora tardant,
Terreniq; hebetant artus, moribundaq; membra.
e *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque*: f *nec auras*
Reſpiciunt clauſæ tenebris, & carcere cæco.
g *Quin & ſupremo cum lumine vita reliquit*,
Non tamen omne malũ miſeris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
h *Ergo exercentur pœnis: veterumque malorum*
Supplicia expendunt, aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.

gnante, alenteq; illa naſcitur τὸ πᾶν, Mundus, & quæ in mundo omnia; Cœlum, Sol, Luna Aſtra, Homines, Pecudes, Volucres, Piſces. Homini vero ad ſumma nato nobiliorem, quam cæteris animalibus indulſit animam; quam Philoſophi eſſentiam, ~~ſolis, animam.~~ ἐντελέχειαν, ideam, harmoniam, eſſentiam, ignem, aerem, ſpiritum, alii aliud opinati ſtatuebant. *a* Solem, & ſtellas. Titan, inquit Pauſanias, in Corinthiacis, Solis motum, & anni rationem ſolertiſſime invenit, unde fratrem Solis eum commenti ſunt. inde Sol Titan dictus, ut 4. Æneid. *Ubi primos craſtinus ortus Extulerit Titan*. Et aſtra dicta Titania. *b* Elementa, quę mundi membra. *c* Mundum. *d* Eſt illis animis vigor igneus, & è cœleſti ſemine oriundum: niſi quatenus à terrenæ compoſitionis noxa corruptæ tardentur, à corporum languore, ægritudine, aut ſenio gravatæ hebetentur. namque hinc, id eſt. —— *e* —— A corporis miſtura contrahuntur animæ contages, affectus ſc. circa bonum, & malum, de præterito, & futuro. Spes, metus, dolor, lætitia. *f* Obliviſcuntur cœleſtis ſuæ naturæ, tenebroſo ſc. corporis carcere incluſæ. *g* Nec tamen exutæ corpore animæ ſtatim etiam exuuntur ſordibus, quas ex diutino corporis commercio contraxerint, verum neceſſe eſt, ut pœnis exercitæ, pro peccatorum natura varie luſtrentur, & expurgentur. *h* Quin & animæ, pro ratione, & qualitate delictorum, dant pœnas; eluuntur ſcil. reliquiæ ſordium aqua, ventilantur aere, aut exuruntur igne.

i *Quisque suos patimur manes. k exinde per amplum*
Mittimur Elysium, & pauci læta arva tenemus:
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem: purumque reliquit
l *Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.*
Has omnes, ubi m *mille rotam volvere per annos,*
Lethæum ad fluvium n *Deus evocat agmine magno,*
Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
Rursus & incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises, natumque, unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, o turbamque sonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine possit
Adversos p *legere, & venientum discere vultus.*
Nunc age, Dardanium prolem, quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas, nostrumque in q *nomen ituras,*
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille (vides?) t pura [illegible], [illegible] hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca, primus ad auras
Ætherias Italo commistus sanguine surget

i Neq; nostrũ quisquam tam pie vixit, ut impune concreta ex corporis commercio vitia ferat. Quisq; pro suo merito patitur supplicia, & tormenta. Ausonius, *tormentaq; fera gehennæ Anticipat, patiturque suos mẽs conscia manes.* Suos lemures. Turneb. li. 22. cap. 1. k Sic tandẽ defæcatæ animę post volvendũ mille annorũ orbẽ, & rotam. i. e. spatiũ in Elysio exactum, Lethęa aqua epota, obliti omnium, quæ in corpore passæ sunt, in vitam reverti volunt. l Animam, æthereæ substantiæ, ut supra. Horatius, *adspicit humi divinæ particulam auræ.* Sat. 2. lib. 3. m E mysterio Platonico numeri denarii in se multiplicati, centenarium conficientis: supra, *centum errat annos.* Qui per decem multiplicatus millenarium constituit. n Sunt, qui hic Mercurium πομπαῖον signari volunt. o Supra comparaverat eas apibus, nunc alludit ad frẽmitum populi, & concionis, quamvis & per se sonum edere possint substantiæ, ut ut incorporeæ. p Lustrare, & discernere, & supra, *Perlegerent oculis omnia.* q Familiam, gentem. Alio enim cessit nomen. ut p. 101. not. g. dictum. r Non præpilata. sine ferro. Alii, incruenta. Cujusmodi hasta, quæ tyroni convenit magis, quam regi. Cerda sceptrum intelligit, & probat. cui & σκήπτε-τον. s Ex Lavinia Latini filia.

t *Sylvius*, u *Albanum nomen, tua x posthuma*
proles:
Quem tibi longævo y *serum Lavinia conjux*
Educet sylvis regem, regumque parentem: 760
Unde genus longa nostrum dominabitur Alba.
* *Proximus ille Procas Trojanæ gloria gentis*,
Et z *Capys, & Numitor: & qui te nomine reddet*,
a *Sylvius Æneas, pariter pietate, vel armis* 764
Egregius, b *si unquam regnandam acceperit Albã*.
Qui juvenes quantas ostentant, aspice, vires.
Atque umbrata gerunt c *civili tempora quercu*,
Hi tibi d *Nomentum, &* e *Gabios, urbemque*
f *Fidenam*,
Hi g *Collatinas imponent montibus arces*, 769
h *Pomerios*, i *Castrumque Inui*, k *Bolamque*,
l *Coramque*.
Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ,
Quin & m *avo comitem sese Mavortius addet*

* In sylvis natus, quo fugerat Lavinia, metu Ascanii, post mortem Æneç. u Albani enim reges omnes ab eo dicti Sylvii.

x Non eum significat, inquit Cæsellius apud Agellium lib. 2. ca. 16. qui patre mortuo, sed qui postremo loco natus est. qui, Ænea jam sene, tardo, seroque partu est editus. Qui posthumum defendunt, natum sc. patre mortuo, interpretantur *longævo* ævùm cum Diis agenti, hoc est, immortali, quod Anchises jam præscire poterat Æneam indigentem futurum. sc. δαιμοβοίοσι θεοῖσι. apud Æschylum. Parrhas. Epist. 34. Sed vide etiam interpretationem Fr. Luisini l. parergon. cap. 4. nec non Gul. Canter. lib. 2. novar. lect. cap. 10. Sed à prima expositione stat Ausonius Epist. 17. *Ut quondam in Albæ mœnibus ... Postremus* Ænea satus. y Τηλήγετον. Evander de Pallante l. 8. *mea sola, & sera voluptas*. * Non loco ascendendi in vitam, sed stadi coram Anchise. erit enim decimus tertius rex Albanorum, pater Numitoris, & Amulii. Neque justum observat ordinem noster, neque consentiunt historici. Dion. lib. 1. Antiq. Liv. l. 1. Ovid. l. 4. Fast. z Septimus ab Ascanio, ut & Numitor decimus quartus, vel quintus. a Tertius. b Vix enim & sero, anno sc. quinquagesimo tertio recuperavit regnum, quod invaserat tutor ipsius. c Corona quernea, ob cives servatos, & urbes conditas. Agell. lib. 5. c. 6. d Opp. Sabinorum. e Antiqui Latii urbem, in via Prænestina, Sext. Tarquinii dolo interceptam. f Fidenas, Sabinorum opp. *Castel Jubileo* hodie, ab Urbe 5. mill. g Collatiam, Sabinorum opp. in montibus, ab Urbe 4. mill. in via Tiburtina. h Suessam Pomeriam, Volscorum opp. i Castrum Inui. i. Panos in Volscis, hodie *Cornetto*. k Æquorum opp. in confinio Latinorum. jamdudum sine vestigiis. l Volscorum opp. hodie retinens nomen. Cluver. 3. lib. Italiæ antiquæ. 8. cap. qui exactissimus Italiæ pervestigator de his consulendus. m Romulus Martis ex Ilia filius, Numitori avo regnum restituet, cum eo aliquamdiu regnabit.

Romulus, n *Assaraci quem sanguinis Ilia mater*
Educet, viden', ut geminæ stant vertice cristæ,
Et o *pater ipse suo superum jam signat honore?*
En hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo:
p *Septemque una sibi muro circundabit arces:*
q *Felix prole* q *virum: qualis* r *Berecynthia mater*
Invehitur curru Phrygias [*turrita per urbes,*
Læta Deum partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies: hanc aspice gentem,
Romanosque tuos: hic * *Cæsar, & omnis Iuli*
Progenies, magnum t *cœli ventura sub axem.*
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar, divum genus. ** *aurea condet*
Sæcula qui rursus Latio, regnata per arva
Saturno quondam: u *super & Garamantas, & Indos*
Proferet imperium. x *jacet extra sidera tellus,*
Extra anni, solisque vias: ubi cælifer Atlas

n A quo dicti stemma, hinc Capyos, Anchisæ, Æneę, illinc Priami.

o Mars Romulum in deorũ numerum relatum nomine suo Quiriĩi, & honore insignit. *Quirinus Martis equis Acheronta fugit.* Hor. 3.l.3. ode. Alii ad Jovem referunt Romuli apotheosin, utpote cujus solius sit transcribere heroas in Deorum album. p Hunc versum habes 2. Georg. sub fine, vide, quæ nos ibi. q Fortium, & magnanimorum. de quorum virtute, ut & de ipsa Roma in necessariis his angustiis satius est nihil, quam pauca dicere. pleni sunt omnes libri, historiæ, monimenta. r Cybele, Deum mater, à Berecyntho monte Phrygię. [An quia urbis Midæ clausæ muros capite levavit ingressa? an *Quod primis turres urbibus illa dedit?* an quia eadem cum Vesta, quæ terra? * Julus Cæs. quem cęteris regibus omissis Romulo adjungit, ut secundum conditorem. t Virumne, Deorum turmalibus adscribendi? an simpliciter, emersuri in lucem. ** Eclога 4. u Ab Europa extendet Imperium in Africam, & Asiam, in illa Garamantes, in hac Indi. x Proferetque imperium ultra tellurem, si qua habitatur (namque de hoc ambigebant veteres) extra sidera majora, & planetas, qui intra Tropicos decurrunt, ultra ☥ κεκαυμένω, nempe ἀντάξονα nobis. Sed quid dicemus de Atlante? qui uterque intra Zodiacum situs, imo citra Æquatorem; Vel igitur Poeta in honorem Augusti sedem Atlanti adsignat nota remotiorem usque ad Æthiopas, quos M. Petronius Romanorum dux subegit: ubi Herodoto, Pomponio, & Plinio sunt Atlantes populi. vel, respexit ad insulam Atlantis, cujus meminit Plato in Timæo, & alii, novum sc. orbem, à Columbo repertum Anno Salutis MCDXCII. quèm tamen sciviſſe magis illos, quam noviſſe scribit Lipsius in epist. ad Frid. Taubinaunum. qua de re vide, quæ H. Salmuth adnotat ad 1. tit. Panciroli de novè repertis. namque hic, ut in plerisque salebris hæret aqua nostris interpretibus.

y Vide, quę nos ad hũc Versũ pag. 196. f.

z Oracula utcunque defecerunt nato Christo, nasciturotamen Oraculis ab omni parteMundi, qua Caspium mare, & Portę in Asia, qua Mæotis palus in Europa, qua Nilus in Africa, responsum est, Toti orbi terrarum nascisciturum

y *Axem humero torquet stellis ardentibus æptum:*
z *Hujus in adventu jam nunc, & Caspia regna*
Responsis horrent divum, & Męotica tellus,
Et septem gemini turbant trepida ostia Nili. 795
a *Nec vero Alcides tantum telluris obivit*
Fixerit b *æripedem cervam licet, aut Erymanthi*
Placarit nemora, & c *Lernam tremefecerit arcu.*
Nec d *qui pampineis victor juga flectit habenis,*
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres. 800
e *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?*
Aut motus Ausonia prohibet consistere terra?
f *Quis procul ille autem ramis insignis olivæ*
Sacra ferens? g nosco crines, incanaque menta
Regis Romani: primus, qui legibus urbem 805
Fundabit, Curibus parvis, & paupere terra
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
h *Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit*
Tullus in arma viros, & jam desueta triumphis 809
Agmina: quem juxta sequitur jactantior i *Ancus,*
Nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris.

invictum imperatorem, quod ad Augustum trahebatur, unde servitutem horrebant trepidi. Svet. August. cap. 94. *a* Terris ab Hercule, & Baccho devictis anteponit Augu. victorias. *b* Χαλκόποδα. alii, æripedem ἀελλόποδα pro-pugnant. Brod. Misc. 2. lib. 29. cap. *c* Hydram in Lerna palude confecerit. variant tamen fabb. ab arcu. *d* Bacchus ex India, in qua urbs Nysa, victor, vehebatur curru, quem traxerunt tigres junctæ, quas ille regebat pampineis habenis. *e* Et dubitamus tamen per virtutem arduam grassari ad tantam gloriam, tantum imperium, tantos nepotes? *f* Redit desultoria relatione ad reges Romanos: quoniam vero successio regiæ stirpis in Romulo defecit, fingit se ægre agnoscere Numam à Curibus Sabinorum urbe accitum in regnum Rom. pacis, religionis, legum latorem. *g* Agnosco ex crine, & valde cana barba Numam secundum regem Rom. *Sed de his regibus, & illustribus viris, qui sequ. videndi Dionysius, Livius, Plutarchus, historici alii: fusiorem enim relationem non admittunt marginales angustiæ.* *h* Tullus Hostilius. ad arma concitatior, tertius rex. *i* Martius Ancus, Numæ ex filia nepos, cui favore patrum, & plebis delatum Regnum, quartus rex.

Vis

Vis & k Tarquinios reges; l animamq; superbam
Ultoris Bruti, fasceſq; videre receptos?
Conſulis imperium hic primus, ſævaſq; ſecures
Accipiet: m natoſq; pater nova bella moventes 815
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix. n utcunque ferent ea fata minores:
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin o Decios, p Druſoſque procul, q ſævumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & r referentem ſigna Camillum.
s Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis, 821
Concordes animæ nunc, & dum t nocte prementur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies, ſtragemque ciebunt?
Aggeribus u ſocer Alpinis, atq; arce Monœci 825
Deſcendens; x gener adverſis inſtructus Eois.
y Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella,
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
z Tuq; prior, tu parce, a genus qui ducis Olympo,
Projice tela manu ſanguis meus. 830

k Tarquin. Priſcum, quintũ regem, & Tarq. Superbum, ſeptimum. omiſſo Servio Tullo, qui ſextus; Forte quia à ſerva natus eſt, & à Tarquinio genero trucidatus; per cujus cadaver filia carpentum egit.

l Nobilem animũ Junii Bruti Lucretiam ulti à Sexto Tarquinii filio ſtupratam, regibus exactis, aſſerta libertate, regum inſignibus, faſcibus ſc. & ſecuribus ad annuum Conſulum Imperium translatis. m Filios ſuos 2 inter alios nobiles juvenes de reducendis Tarquiniis conjuratos ipſe Brutus primus cum Tarqu. Collatino Conſul virgis cæſos ſecuri feriri jubebit. n Utcunque judicabunt poſteri de hoc Bruti facto (leg. alii, & fata) patriæ tamen amor, & juſtitiæ laus præponderabunt naturalem affectum. o Patrem, & filium, qui ſe pro ſalute legionum, & patriæ devoverunt, pater bello Latino, filius Gallico. p Neronem, qui Haſdrubalem fratrem Annibalis cum exercitu vicit, & Claudium. Auguſti privignum, qui Germanos domuit. q T. Manlium, qui dictator filium ſuum ſecuri cædi juſſit, quod provocatus ab hoſte contra imperium paternum pugnaſſet, utcunque feliciter. r Quæ Galli duce Brenno abſtulerant, victis hoſtibus, & urbe ſibi reſtituta. Liv. 5. Plutarch. in Camillo. Polyb. 2. Florus. l. 1. cap. 13. / Cæſaris, & Pompeii. t Nondum ingreſſæ vitam. u Cæſar, cujus filia Julia Pompeio nupſerat, legionibus, & auxiliis è Gallia per Alpes, & arcem Herculis Monœci (vide, quæ nos ad Lucan. 1. lib. pagin. 16.) deductis. x Pompeius milite ſuo, & auxiliis regum, & pop. Orientalium inſtructus. y Dehortatur blande, & cum affectu compellatos ſenex à bello civili. z Cæſar victor, qui certe victoria clementer uſus eſt. a Propter Venerem, Æneam, Julum, unde duxit Cæſar originem.

b *Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho*
Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
c *Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,*
Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achilli,
Ultus avos Trojæ, Templa & temerata Minervæ:
835
Quis te, d *magne Cato, tacitum, aut te,* e *Cosse, relinquat?*
*Quis*f *Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina belli,*
Scipiadas, g *cladem Libyæ?* h *parvoque potentem*
Fabricium? vel te i *sulco,* k *Serrane, serentem?*
l *Quo fessum rapitis* m *Fabii? tu maximus ille es,*
840
n *Unus, qui nobis cunctando restituis rem,*
o *Excudent* p *alii spirantia* q *mollius æra;*

b L. Mummius, qui vicit Achęos, Corinthum delevit, triumphans egit currum ad Capitoliũ, pro more triumphãtium.

c Paulus Æmilius subvertit Græcię urbes, & vires, Perſen Macedoniæ regem vincet, qui originem ducit ab Æacida Achille, ultus Trojanos, unde Romani deſcendunt, & templum Minervæ pollutum furto Palladii, & ſtupro Caſſandræ. *d* Cato major. cenſorie. qui max. Orator, max. Imperator, max. Senator. *e* Cornelius Coſſus victor Larte Tolumnio Vejentum rege opima ſpolia Jovi Feretrio tulit. *f* Sempronium, & filios Tiberium, & Cajum, ex Cornelia, viros eloquentia claros, ſed infelices. *g* Scip. Major Carthaginem tributariam fecit, Minor delevit. *h* Continentem, in re tenui repudiantem à Samnitum legatis oblatum aurum. *i* Al. *ſulcos*. *k* C. Attilium invènit Conſulatus oblatus ſerentem agros, unde Serrani cognomen. Plin. 18. l. 3. c. *l* Adverte, lector, ſummum conſiliofiſſimi Poetæ artificium. Supra deſtinærat clarare Auguſtum. noluit exſpectare locum proprium, ſed interturbato ordine, proxime Romulum, locatum tanquam alterum Romæ conditorem pleno ſpiritu ad cęlum ſuſtulit. Hic, in gratiam Atiæ ſororis Auguſti, quæ mater Marcelli, & hunc celebrare ſtatuit. Sed qua arte? quibus gradibus? fingit ſe multitudine Romanorum, qui virtutibus pacis, ac belli claruerunt, preſſum, & torrente laudum ſerie feſſum, nullo tamen modo omittere poſſe Fabios, & in his Fabium Maximum, Romanorum in bello Punico ſecundo, contra Annibalem, clypeum; hinc neceſſe habet nominare etiam Marcellum in eodem bello Romanorum gladium: ab hoc deſcendit ad Marcellum Atiæ filium, quem juxta addit comitem, cujus laude, & lucta abſolvit catalogum, & coronidem huic libro addit. *m* Cujus familiæ 306. uno prælio contra Vejentes ad Cremeram fl. interierunt. *n* Verſus Ennianus. Qui cum Annibalem frangere non poſſet, cunctando minuebat. *o* Aliæ gentes ſibi habeant aliarum artium principatum; Romana gens pacis, belliq; media aliis imperet, ſupplices, & afflictos defendat, injurios, & inſolentes ulciſcantur. *p* Corinthios innuere videtur, ut & Athenienſes eloquentia claros, Chaldæos, & Ægyptios aſtronomia. *q* Hora. ad Piſones: *molles imitabitur æra capillos.*

Cre-

Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius, cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem:
Parcere subjectis, & debellare superbos.
Sic pater Anchises: atq; hæc mirantibus addit:
Aspice, ut insignis spoliis r Marcellus s opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnes.
Hic rem Romanam, magno turbante t tumultu,
Sistet u eques: x sternet Pœnos, Gallumque rebellem,
y Tertiaq; arma patri suspendet capta Quirino.
Atq; hic Æneas (una namq; ire videbat
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis;
Sed frons læta parum, & dejecto lumina vultu)
Quis, pater, ille z virum, qui sic comitatur euntem?
Filius? anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Quis strepitus circa comitum? a quantum instar in ipso est?
Sed b nox atra caput tristi circumvolat umbra.
Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
O nate, ingentem luctum ne quære tuorum.
c Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent: d nimium vobis Romana propago
Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
e Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tyberine, videbis

r Claudius Marcellus, qui docuit Annibalem posse vinci modo.

s Opima spolia sunt arma, quæ ipse dux duci Victo, cæsoque exuit, & dedicat Jovi Feretrio. supra de Corn. Cosso.

t Proprie. Est enim tumultus, aut domesticus, aut Italicus; aut finitimus, aut Gallicus. quo de hic Poeta. cæso sc. Viridomaro eorum rege. Plutarchus in Marcelli vita. u Cum equitatu eum contendisse adversus Gallos, & vicisse refert idem Plutarch. x Quod fecit bis ad Nolam devicto Annibalis exercitu. y Quirinum. i. Romulum autorem secutus, appendit illi sua arma opima, sed quæ Jovi Feretrio dedicata. Namque quod ajunt, ex lege Numæ, prima spolia opima debere suspendi Jovi, secunda Marti, tertia Romulo, capiendum est, si quis unus tria suspendat spolia opima; non, si plures. z C. Marcellum Cos. a Quanta indoles, & spes ad summos honores, & gloriam? *vel*, quàm refert superiorem illum Marcellum? unde sperandum est fore, ut illum virtute æquiparet. b Mortis germana, & præsagium. c Introibit vitæ hoc theatrum, tantum ut exeat, natus enim annos 18. ut alii. 20. interiit Ant. Musæ medici incuria. vide Joseph. Scalig. ad 17. el. 3. lib. Propert. d Invidistis sc. Romanis diuturnam vitæ ipsius usuram, & perpetuum tanti viri futuri donum. e Quanto luctu, quanta pompa ducetur funus illius in campo Martio, juxta Tyberim? sexcentis sc. lectis ornatum.

Func-

f Romulea. *Funera, cum tumulum præterlabere recentem!*
Romana. *Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos*
g Quod si *In tantum spe tollet avos: nec f Romula quondam*
Deorum *Ullo se tantum tellus jactabit alumno.*
benignita- *Heu pietas, heu prisca fides, invictaque bello*
te, aut qua *Dextera! non illi quisquam se impune tulisset*
ratione a- *Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem,*
lia poteris *Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.*
fatalem *Heu miserande puer, g si qua fata aspera rumpas,*
moriendi *Tu Marcellus eris, manibus date lilia plenis:*
necessita- *Purpureos spargam flores: h animamq; nepotis*
tem effu- *His saltem accumulem donis: & fungar i inani*
gere, tu ve- *Munere. Sic tota passim regione vagantur*
ro eris *k Aeris in campis latis, atq; omnia lustrant.*
Marcellus. *Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,*
Fertur poe- *Incenditq; animum famæ venientis amore:*
ta recitasse *Exin bella viro memorat, quæ deinde gerenda:*
librum *Laurentesq; docet populos, urbemque Latini:*
hunc sex- *Et quo quemque modo fugiatque, feratq; laborem.*
tum coram *Sunt geminæ l somni portæ: quarum altera fertur*
Augusto, *Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris:*
præsente *Altera candenti perfecta nitens elephanto:*
Octavia, *Sed falsa m ad cælum mittunt insomnia manes.*
quæ, audi- *His ubi tum natum Anchises, unaque Sibyllam*
to nomine *Prosequitur dictis, portaq; emittit eburna.*
filii sui, *Ille viam secat ad naves, sociosque revisit.*
quod ille *Tum se ad Cajetæ recto fert littore portum:*
hucusque *Anchora de prora jacitur: stant littore puppes.*
suspende-

rat, spiritu defeciſſe dicitur; refocillata tandem fletu, atque ejulatu omnia miscuisse, sed poetæ pro singulis hujus argumenti versibus dena sestertia. h. e. nostræ monetæ 78. l. 2. ss. 6. d. dari jussisse. *h* Pro more funerum ornandorum, maxime in juvenum funeribus, quorum immaturam mortem referebant flores illi decerpti, sparsique. *i* Sic l. 11. *Nos juvenem exanimum* Pallantem *vano mœsti comitamur honore.* *k* Ubi inanis plaga, & umbræ aeriæ. per ἠερόεντα κέλευθα. *l* Somnii. Hom. δοιαὶ πύλαι εἰσὶν ὀνείρων, &c Cum duas somniorum portas faciat, Corneam unam, oculorum sc. à cornea tunica; Eburneam alteram, oris, cujus septum dentium eburneum, illam veram, hanc falsam; quia, quæ videntur, certiora sunt, quam quæ audiuntur ore prolata, Æneam porta eburnea emittit; obscure, ac symbolicè indicans totam hanc τερατολογίαν, descensum, & relationem de inferis, æque vera esse, ac somnia ex eburnea porta emissa. Macrob. l. 1. in Somn. Scip. c 3. *m* Ad regionem mortalium, qui Manibus superi. somnia autem ab inferis mitti credita.

ÆNEIDOS LIB. VII.

ARGUMENTUM.

CAjetam nutricem ſuam Æneas ſepelit, locumque ipſum ab ejus nomine Cajetam appellat. Inde Circes ſedem prætervehitur, ſecundoque vento ad Tyberis oſtia defertur; adverſoque flumine ſubvectus, in Laurentem agrum egreditur. Ibi cum ex Aſcanii verbis cognoviſſet eam eſſe terram fatis ſibi debitam, ad Latinum regem, qui ejus tractus regnum obtinebat, centum oratores mittit, qui & ſuo nomine illi munera offerrent, & urbis condendę locum peterent. Latinus, legatione benigne audita, præter poſtulata Laviniam filiam ſuam, quam ex Fauni (patris ſui oraculis, & Augurum reſponſis externo viro tradere jubebatur) ultro Æneæ conjugem offert. Interim Juno, proſperis Trojanorum rebus offenſa. Alecto ad diſturbandam pacem ab inferis evocat: quæ primum Amatam, Latini uxorem, deinde ipſum etiam Turnum furiis ſuis implet: atque inde ad Trojanorum juventutem converſa, quæ tum forte venationi operam dabat, manſuetum illis cervum objicit Tyrrhi Armentarii regii liberis imprimis charum; quem cum Aſcanius ſagitta vulneraſſet, ruſtici arreptis armis in Trojanos impetum faciunt. Alecto ex ſuperiore loco claſſicum canit: cadunt in eo tumultu Almou Tyrrhi filius natu maximus, & Galeſus agricola regionis totius locupletiſſimus: qui cum in urbem mortui eſſent relati, Turnus, & Amata regẽ Latinum ad bellum ſuſcipiendum, injuriamque manu vindicandam exſtimulant. Verum cum ille & fatorum, & fœderis nuper cum Trojanis initi memor, adduci non poſſet, ut illis bellum indiceret, Juno ipſa belli portas aperuit. Turni auſpicia ad bellum ſequitur Mezentius: una cum Lauſo filio: item Aventinus Herculis ex Rhea filius, Catillus, & Coras Tiburtini, fratres, Camilla ex Volſcorum gente, mulier fortiſſima, aliique complures, quorum catalogus ad finem libri recenſetur.

Tu a quoque littoribus noſtris Æneia nutrix
Æternam moriens famam Cajeta dediſti:

[a] Sicut Palinurus promontorio in Lucania; Miſenus monti in Campania l. 5. & 6. ſic

& tu nutrix Æn. nomen dediſti portui. Quem tamen alii à κρῆνον dictum volunt, quod ibi Trojanorum Claſſis incenſa fuerit, alii à κρίατλα, quod Laconibus cavitatem ſonat, h.e. Sinum, portum.

Et

Et nunc b *ſervat honos ſedem tuus : oſſaque nomen*
c Heſperia in magna [ſi qua eſt ea gloria]ſignat.
At pius exſequiis Æneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adſpirant auræ in d *noctem : nec candida curſum*
Luna negat : ſplendet tremulo ſub lumine pontus :
Proxima Circææ raduntur littora terræ :
e *Dives* f *inacceſſos ubi ſolis filia lucos*
*Aſſiduo * reſonat* g *cantu : tectiſq; ſuperbis*
Urit odoratam nocturna in lumina h *cedrum,*
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, & ſera ſub nocte rudentum :
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum :
Quos hominum ex facie i *dea ſæva potentibus herbis*
Induerat Circe in k *vultus, ac terga ferarum.*
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troes,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent,
Neptunus ventis implevit vela ſecundis :
Atque fugam dedit, & præter vada fervida vexit.
Jamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis :
Cum venti k *poſuere, omniſq; repente reſedit*
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ.
Atq; hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit : hunc inter fluvio l *Tyberinus amœno,*
Vorticibus rapidis, & multa flavus arena
In mare prorumpit : variæ circumq; ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres : & fluminis alveo,
Æthera mulcebant cantu, lucoq; volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat, & lætus fluvio ſuccedit m *opaco.*
Nunc age, qui reges, n *Erato, quæ tempora rerum,*

a Sedes ſervat tuum honorem. Hypallage.
c Italia.
dicta Græcis, quod ad Veſperum ſita eſſet.
Ut Italis Hiſpania, dicta Heſperia ultima. magna armis & gloria. eſt enim minor, quam Hiſpania.
Poetis dicitur ab Heſpero fratre Atlantis.
d Circa noctem, ubi increbreſcunt auræ.
e Expreſſa hæc ex Hom. 5. Odyſſ. de Calypſo, & 10. de Circe. vide, & hæc imitatum Ovidium 14. Metam. f Nulli impune adeundos. * Reſonare facit. g Leniendo lanæ, ac telæ ſtudio. 1. Georg. h Faces; vel oleum è cedro. in uſum lampadum. i Solis filia, Circe venefica. k Se poſuere, quievere. l Fl. ipſe, vel Deus fluminis. m Umbra ſylvæ, quam mediam interfluit. n Cur Muſa, quæ *nomen amoris habet*, invocatur ad bella dicenda? An pro Calliope ponitur, Muſa pro Muſa? An quia orta hæc bella ex amore, & nuptiarum Laviniæ ambitu?

Quis

Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primus Ausoniis exercitus appulit oris,
Expediam: & primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu diva mone, dicam horrida bella:
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam: major rerum mihi nascitur ordo:
Majus opus moveo. o Rex arva Latinus, & urbes
Jam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente p *Marica*
Accipimus. Fauno Picus pater: isque parentem
Te, Saturne, refert: tu sanguinis q *ultimus author.*
Filius huic fato Divum, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est,
Sola domum, & tantas r *servabat filia sedes,*
Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio, totaque petebant
Ausonia: petit ante alios pulcherrimus omnes
f Turnus, avis, atavisque potens: quem t *regia conjux*
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis u *portenta deum terroribus obstant.*
x Laurus erat tecti medio, in penetralibus altis, 59
[illegible] multosque y *metu servata per annos:*
Quam pater inventam primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
z Laurentisque ab ea nomen posuisse colonis.
Hujus apes summum densæ (mirabile dictu)
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ, 65
Obsidere apicem; & pedibus per mutua nexis
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates: Externum cernimus, inquit,
Adventare virum: & partes petere agmen eas-
dem
Partibus ex iisdem, & summa dominarier arce. 70
a Præterea castis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem astat Lavinia virgo,
Visa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari:
Regalesque accensa comas, accensa coronam 75
Insignem gemmis: tum fumida lumine fulvo

o Aborigi-num rex.
p Minturnēsis littoris juxta Lirim fl. ex Circe facta Dea dicta, & *Fatua*.
q Primus ultra quem non ascenditur.
r Paterni regni hæres.
s Rutulorum rex.
t Latini conjux, Amata.
u Prodigia.
x Primum prodigium, Examen apum confidentiū in apice lauri.
y Religione *Primus in orbe Deos fecit timor*.
z Laurentis urbis, *vel* Laurēes populos.

a Secundum prodigium. Flamma lambens. Ductum videtur ex historia Servii Tulli. Liv. 1. lib.

Involvi, ac totis b *Vulcanum spargere tectis.*
Id vero horrendum, ac visu mirabile ferri:
Namque fore illustrem fama, fatisque canebant
Ipsam sed populo magnum portendere bellum.
At rex sollicitus c *monstris oracula Fauni*
Fatidici genitoris adit: lucosque sub alta
Consulit d *Albunea: nemorum quæ maxima sacro*
Fonte sonat, sævamque exhalat opaca e *Mephitim.*
Hinc Italæ gentes, omnisque f *Oenotria tellus*
In dubiis g *responsa petunt: huc dona sacerdos*
Cum tulit, & cæsarum ovium sub nocte silenti
**Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit,*
Multa modis simulachra videt volitantia miris:
Et varias audit voces, h *fruiturque deorum*
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Averni.
Hic & tum pater ipse petens responsa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentes:
Atque harum effultus tergo, stratisque jacebat
Velleribus: subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
O mea progenies! i thalamis neu crede paratis.
Externi venient k *generi: qui sanguine nostrum*
Nomen in astra ferant, quorumque à stirpe nepotes
Omnia sub l *pedibus, qua sol, utrumque recurrens*
Aspicit Oceanum, vertique, regique videbunt.
Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
Nocturni, non ipse sua prodere silentia curat.
Sed circum late volitans jam fama per urbes
Ausonias tulerat: cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere classem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iulus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
Instituuntque dapes, & adorea m *liba per herbas*
Subjiciunt epulis (sic Jupiter ipse monebat)
Et o *Cerealc solum pomis agrestibus augent.*
Consumptis hic forte aliis, ut vertere morsus

a Ignē lābentem.
b Prodigiis hisce.
c Fonte, & nemore agri Tiburtis, sacro Albuneæ Nymphæ, quam Sibyllam Tiburtinam indigitat Suidas.
d Sulphureum vaporem assurgentem ex aquis Albuneis, cujus gravi odore afflati futura canebant. δαιμονίῳ ἀέρι Delphici originem, vide apud Diodorum 16. lib. Biblioth.
e Italia primū dicta est Hesperia, deinde Ausonia, mox Oenotria ab Oenotro Lycaonis filio Arcade, huc advecto. Cluv. 1. l. 1. cap. 9 Oraculi hujus institutum Amphiarao auguri, & somniorum interpreti referunt; Latioque illarum à Tiburno filio ejus. *Oraculum autem consulturus purgabatur primum, deinde cæsi arietis pelli incubuit, hinc per somnium captabat responsum. f Per Averni specum colloquium habet cum Diis infernis. g Turni. h Genere. Synecd. numeri. i Ditione, imperio. k Ex farre, melle, oleo placentas. l Δίος δ' ἐτελείετο βουλή. m Onerant mensas. id est liba adorea, vel quadræ è pane, fructibus, aliisque eduliis.

Exi-

Exiguam in p *Cererem penuria adegit edendi:*
Et q *violare manu, malisque audacibus* r *orbem*
f Fatalis crusti, patulis, nec parcere quadris:
Heus etiam mensas consumimus, inquit Iulus;
Nec plura alludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuo, Salve fatis mihi debita tellus,
Vosque, ait, ò fidi Trojæ salvete Penates.
Hic domus, hæc patria est: t genitor mihi talia namque
(Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad littora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas:
Tum sperare domos defessus: ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames hæc nos suprema manebant
u *Exitiis positura modum.*
Quare agite, & primo læti cum lumine Solis,
Quæ loca, quive x *habeant homines, ubi mœnia gentis*
Vestigemus, & à portu diversa petamus.
Nunc y *pateras libate Jovi, precibusque vocate*
z *Anchisen genitorem; & vina reponite mensis.*
Sic deinde effatus, a frondenti tempora ramo
Implicat, & b Geniumque loci, primamque Deorum
Tellurem, Nymphasque, & adhuc ignota precatur
c *Idæumque Jovem,* d *Phrygiamque ex ordine matrem*
Invocat: & e duplices Cœloque, Ereboque parentes.
Hic pater omnipotens ter cœlo f clarus ab alto
Intonuit: radiisque ardentem lucis, & auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
g *Diditur hic subito Trojana per agmina rumor,*
Advenisse diem, quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atque omine magno

p Mensas adoreas.
q Mensæ enim sacræ habitæ.
r Placentã orbicularẽ in quatuor partes sectam.
f Erat enim in fatis, & ab Harpia Celęno prędictum supra l. 3. non prius babituros erroruin, & laborum finẽ, quam dira eos fames adegisset mẽsas absumere.
t Ευφημισμὸ gratia tribuit patri, quod edixerat Harpia, vel forte idem prædixerat Anchises.
u Maris erroribus. *nã terra graviora manent.* *x* Incolant, habitent. *y* Metonymia continentis. *z* Consecratum scil. ut lib. 5. *a* Ex more sacra facientium. *b* Regionem aliquam ingressis religiosi moris erat Genios loci, Deosque Topicos salutare. *c* Ab Idamonte Phrygiæ, vel Ida Cretæ, incunabulis Jovis celebri. *d* Cybelen. *e* Venerem apud Superos, Anchisen apud inferos. *f* Claro sono, & sereno cœlo, quod fausti erat ominis. *g* Longe, latèque spargitur. Lucret. lib. 5. de fulmine; *inde omnis flammarum diditur ardor.*

Crateras læti ſtatuunt, & vina h *coronant.*
Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies: urbem, & fines, & littora gentis
Diverſi explorant: i *hæc fontis ſtagna Numici,*
Hunc Tybrim fluvium: hic fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa, delectos ordine ab omni,
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, k *ramis velatos Palladis omnes:*
Donaque ferre viro, pacemq; expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus. ipſe humili l *deſignat mœnia foſſa,*
Moliturque locum, primaſque in littore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis, atque aggere cingit.
Jamque iter emenſi, turres, & tecta m *Latinorum*
Ardua cernebant juvenes, muroque ſubibant.
Ante urbem pueri, & primævo flore juventus
Exercentur equis: domitantque in pulvere n *currus:*
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent: curſuque, ictuque laceſſunt.
Cum provectus equo, longævi regis ad aures
Nuncius, ingentes ignota in veſte reportat
Advenisſe viros. Ille intra tecta vocari
Imperat: & ſolio medius conſedit avito.
Tectum auguſtum, ingens, centum ſublime co-
o *Urbe fuit ſumma, Laurentis regia* [illegible],
p *Horrendum ſylvis, & relligione parentum.*
q *Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces*
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quinetiam veterum r *effigies ex ordine avorum*
Antiqua ex ſ *cedro, Italuſque, paterque Sabinus,*
Vitiſator curvam ſervans ſub imagine falcem,
Saturnuſque ſenex, Janique bifrontis imago,
Veſtibulo aſtabant: aliique t *ab origine reges,*
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.

h Non vino tantum ad ſummã coronam, & marginem implevit, inquit Turnebus l. 21. c. 13. Sed & crateras floreis coronis ornant, cõvivalis hilaritatis cauſa, & libationis.

i Et exploratum referunt, hæc eſſe ſtagna Numicii, &c.

k Oleaginis, ut qui pacem peterent.

l Sulco, foſſa, vallo, & aggere munito in morem caſtrorũ munit adverſum vim omnẽ, & impetũ.

m Al. *Latini.* ad cavẽdum Hypermetrũ.

n Equos ſub curribus. Alluſum autem ad exercitia pubis, & juventutis Rom.

o Ἐν πόλει ἀκροτάτῃ. Acropoli.

p Arboribus conſitum, quarum horror ſacrum quendam horrorem animis incuteret.

q Alluſum ad Rom. mores, Capitolii, Curiæ Hoſtiliæ, palatii. Unde magiſtratus faſces deſumebant, ubi ſacra curabant, epulas dabant.

r Statuæ, ſtemmata.

ſ Quæ cariem non ſentit.

t Aboriginum reges.

u *Multa-*

u Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
185
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
x Ipſe Quirinali lituo, parvaque ſedebat
Succinctus y trabea, lævaque z ancile gerebat
Picus equum domitor: quem capta cupidine
a *conjux*
b Aurea percuſſum virga, verſumque c venenis,
190
Fecit avem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo divum, patriaque Latinus
Sede ſedens, Teucros ad ſeſe in tecta vocavit.
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore: 194
Dicite Dardanidæ (neque enim neſcimus & urbem,
Et genus, auditique advertitis æquore curſum)
Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
Lettus ad Auſonium tot per vada cærula vexit?
Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti
(*Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto*) 200
Fluminis intraſtis ripas, portuque ſedetis:
Ne fugite hoſpitium: neve ignorate Latinos
Saturni gentem, d haud vinclo, nec legibus æquam,
Sponte ſua, veteriſque dei ſe more tenentem. 204
Atque equidem memini (e fama eſt obſcurior annis)
f Auruncos ita ferre ſenes: his ortus ut agris
g Dardanus Idæas Phrygię penetravit ad urbes,

u Spoliæ Diis ſuſpēſa, & templis affixa. *x* Inſignis, ut 6. l. Agellius, Macrobius, & Turnebus exponunt. Picus erat cum lituo, ſedebatque ſuccinctus trabea. Quirinalis vero, quali bacillo incurvo Romulus, & ab illo augures cœli templa deſignabant. *y* Tunica, quam augures coccco, & purpura trabeatim intertextam gerebant. *z* Clypeum ἄγκυλον, à ſumma parte inflexum ad imam, ut ſit quaſi concavum. reſpicit autem mores Rom. *a* Circe amore illius capta; inſidiis eum ambiens, ſed repulſa. uxorem autem Picus habuit Canentem Jani ex Venilia filiam. vide Fab. 14. Ovid. Met. *b* Solis filia. Aliis placet, ut contracta ſit Ablat. Et referatur ad *virga*. *c* Veneficiis. *d* Non pœnis, & legibus coercitam, & coactam. *Non vincla minacia collo Ære ligabantur*. Ovid. 1. Met. *ſed vindice nullo Sponte ſua ſine lege fidem, rectumque colentem*, referentem ſc. aurei ſęculi mores. *e* Haud ita multi ſunt anni, ſed fama pervagata non eſt. Scal. *f* Veteres Campaniæ pop. Rutulis vicinos. ut 11. lib. infra. quorum traditione nititur. *g* Dardanus Jovis ex Electra filius, propter fratrem Jaſium interemptum ex Italia in Samothraciam fugit, inde Phrygiam. ſacra, quæ ex Italia ecum aſportavit, retulit multa poſt ſęcula Æneas.

Tirei;

Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur,
Hinc illum h *Coriti Tyrrhena ab sede profectum,*
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, & numerum divorum altaribus auget.
Dixerat: & dicta Ilioneus sic voce sequutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hyems vestris succedere terris,
Nec isidus regione viæ, littusve fefellit.
Consilio hanc omnes, animisque volentibus urbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens sol aspiciebat Olympo.
Ab Jove principium generis, Jove Dardanæ pubes
Gaudet avo. rex ipse Jovis de gente suprema
Troius Æneas tua nos ad limina misit:
Quanta per Idæos sævis effusa Mycenis
k *Tempestas icrit campos:* l *quibus actus uterq;*
Europæ, atque Asiæ fatis concurrerit orbis:
m *Audiit, & si quem tellus extrema refuso*
Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
n *Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti,*
Diis sedem exiguam patriis, littusque rogamus
o *Innocuum, &* p *cunctis undamque, auramque patentem.*
Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
Fama levis, tantique abolescet gratia facti:
Nec q *Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.*
Fata per Æneæ juro, dextramq; potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus, & armis:
r *Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro*
Præferimus manibus s *vittas, ac verba precantum)*
Et petiere sibi, & voluere adjungere gentes.
Sed nos fata Deum vestras exquirere terras
Imperiis egere suis. hinc Dardanus ortus,
Huc repetit, jussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Tybrim, & fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, reliquias Troja ex ardente receptas.

h Arcis Etruscæ, Corona. Cluv. 2. l. 3. c. vid. l. 3. *Coritum terrasque require Ausonias.*
i Sideris observatio.
k Belli.
l Græcia Barbariæ lento collisa duello Horat. 2. Epist. l. 1.
m Audierunt, & qui extra Herculeas fauces, qua se refundit Oceanus, habitant, & si qui sub torrida zona, quæ media est quatuor aliarum, degant.
n Clade universa belli, & excidii.
o Unde vobis nullum sit detrimentum.
p Jure Naturæ, & gentium aquæ, & aeris usum liberum. q Trojæ reliquias, Æneadas. r Siculi, Pœni. s Supplices pacem, aut veniam petentes præferebant oleæ ramos laneis vittis obvolutos, qui repræsentarent manus velamentis illigatas, vinctas, & sese dedentes.

t *Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:*
Hoc Priami u *geſtamen erat, cum jura vocatis*
More daret populis, ſceptrumque, ſacerque x *tiaras,*
y *Iliadumque labor, veſtes.*
Talibus Ilioneï dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque immobilis hæret,
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
z *Picta movet, nec ſceptra movent Priameia tantum,*
Quantum in connubio natæ, thalamoque moratur:
Et veteris Fauni volvit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa à ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Dii noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum: dabitur, Trojane, a quod optas.
Munera nec ſperno. non vobis, rege Latino,
Divitis b *uber agri, Trojæve opulentia deerit.*
Ipſe modo Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si jungi hoſpitio properat, ſociuſque vocari)
Adveniat, vultus neve exhorreſcat amicos:
c *Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe* d *tyranni.*
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: e generos externis affore ab oris,
Hoc latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant: hunc illum poſcere fata
Et reor, & ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant tercentum nitidi in præſepibus altis,
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos f *oſtro alipedes, pictiſque tapetis.*
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent,
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus g *aurum.*
Abſenti Æneæ currum, geminoſque jugales

t Hac patéra aurea. u Capitis geſtamen, diadema. x Sacerdotis mitra, infulis ornata, buccullis ſub mẽto ligata. l. 9. *Et habent redimicula mitræ.* Perſis, & Turcis hodie in uſu. *à turbant.* y Phrygiæ acus opera. purpura, & auro intertexta. Regia vere. z Oraculi reſponsũ. a Unda, aura, terra, pax, quæcunque optas. Inſuper —— b Fertile ſumen agri, & uberitas ſoli non Trojæ ipſi ceſſura. c Interea, donec juſta ſanciantur fœdera, pro pacis pignore erit juncta dextra. d Regis. Τυράννυς nomen initio honeſtum erat: poſtea principum improbitate odio eſſe cœpit. e Generum, Synecd. Occurrit fatis ab Ilioneo memoratis oraculum Fauno redditum Latino de genero externo. f Stramentis acu pictis, oſtro intertextis, & auro mox, Tecti auro. g Frena aurea.

h *Semine ab ætherio ſpirantes naribus ignem,*
Illorum de gente, patri quos i *Dædala Circe*
k *Suppoſita de matre nothos furata creavit.*
Talibus Æneadæ donis, dictiſque Latini,
Sublimes in equis redeunt, pacemq; reportant. 285
Ecce autem l *Inachiis ſeſe referebat ab Argis*
Sæva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longe
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque m *Pachyno.*
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ, 290
Deſeruiſſe rates, ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
Heu ſtirpem inviſam, & fatis n *contraria noſtris*
Fata Phrygum! num o *Siggis occumbere campis,*
Num p *capti potuere capi? num incenſa cremavit* 295
Troja viros? medias acies, mediosque per ignes
Invenere viam. q *at, credo, mea numina tandem*
Feſſa jacent, odiis haud exſaturata quievi.
Quinetiam patria excuſſos infeſta per undas
q *Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.* 300
Abſumptæ in Teucros r *vires, cœlique, mariſque.*
Quid ſ *Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis*
Profuit? optato conduntur Tybridis alveo,
Securi pelagi, atque mei. t *Mars perdere gentem*
Immanem Lapithum valuit: conceſſit in iras 305
u *Ipſe deum antiquam genitor Calydona Dianæ:*
(x *Quod ſcelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?*)
Aſt ego magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Æneâ: quod ſi mea numina non ſunt 310
Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare, quod uſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.

h Semine ab ætherio ſpirantes naribus ignem, Illorum de gente, patri quos i Dædala Circe k Suppoſita de matre nothos furata creavit. Talibus Æneadæ donis, dictiſque Latini, Sublimes in equis redeunt, pacemq; reportant. 285

Ecce autem l Inachiis ſeſe referebat ab Argis Sæva Jovis conjux, auraſque invecta tenebat: Et lætum Æneam, claſſemque ex æthere longe Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque m Pachyno. Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ, 290 Deſeruiſſe rates, ſtetit acri fixa dolore: Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta: Heu ſtirpem inviſam, & fatis n contraria noſtris Fata Phrygum! num o Siggis occumbere campis, Num p capti potuere capi? num incenſa cremavit 295 Troja viros? medias acies, mediosque per ignes Invenere viam. q at, credo, mea numina tandem Feſſa jacent, odiis haud exſaturata quievi. Quinetiam patria excuſſos infeſta per undas q Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto. 300 Abſumptæ in Teucros r vires, cœlique, mariſque. Quid ſ Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis Profuit? optato conduntur Tybridis alveo, Securi pelagi, atque mei. t Mars perdere gentem Immanem Lapithum valuit: conceſſit in iras 305 u Ipſe deum antiquam genitor Calydona Dianæ: (x Quod ſcelus, aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?) Aſt ego magna Jovis conjux, nil linquere inauſum Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti, Vincor ab Æneâ: quod ſi mea numina non ſunt 310 Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare, quod uſquam eſt. Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta movebo.

h Qui referãt patres, Solis equos, *animoſos ignibus illis, Quos in pectore habent; quos ore, & naribus efflant.*

i Ingenioſa artifex.

k Mortali matre equa.

l Ab Inacho olim regnatis, ut diſtinguat ab aliis.

m Promontorio Siciliæ.

n Imo victricia.

o Trojanis.

p Sigęo promontorio.

p Qui, capta Troja, & incenſa, evaſerunt tamen.

q At me forte defeſſam, aut odiis exſaturatam cellare putant? Non ita. *Non ſic abibunt omnia*, apud Senec. Herc. F. *q* Contra fata, atque extra meæ ditionis regna. Neptuni ſcil. *r* Imbres, tempeſtates, &c. aeris vires, quæ tamen omnia incaſſum ceſſerunt, nec minus —— *ſ* —— Brevia. Scopuli, maris monſtra. è Catulli verſu. *Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vaſta Charybdis.*

t Iratus Pirithoo, quod in nuptiali ſolemnitate ab ipſo pręteritus fuiſſet. cæteris Diis, adeoque Centauris invitatis, immiſit furorem ad diſturbandas nuptias, & excidium Lapitharum.

u Juppiter permiſit Dianæ ulciſci Oenea regem Calydonis immiſſo apro, quod de primitiis ſacrificaſſet reliquis Diis, illa excepta. *x* Quam ſceleris pœnam?

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos y *exscindere regum.*
Hac gener, atque socer coeant mercede suorum.
Sanguine Trojano, & Rutulo dotabere a *virgo:*
Et b *Bellona manet te pronuba:* c *nec face tantum*
Cisseis prægnans d *ignes enixa jugales:*
e *Quin idem Veneri partus suus, & Paris alter,*
Funestæque iterum f *recidiva in Pergama tedæ.*
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit:
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum,
Infernisque ciet tenebris: cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, g *virgo* h *fata per noctem,*
laborem;
Hanc operam, ne noster honos, i *infractave cedat*
Fama loco, neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.
Tu potes unanimes armare in prælia fratres,
Atque odiis versare domos: tu verbera tectis,
Funereasque inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus:
Disjice compositam pacem, sere crimina belli:
k *Arma velit, poscatque simul, rapiatque juventus.*
Exin l *Gorgoneis Alecto infecta venenis*
Principio Latium, & Laurentis tecta m *tyranni*
Celsa petit, n *tacitumque obsedit limen Amatæ:*
Quam super adventu Teucrum, Turnique, hymenæis
Fœmineæ ardentem, curæque, iræque coquebant.
Huic dea cæruleis unum de crinibus o *anguem*
Conjicit, inque sinum p *præcordia ad intima subdit:*
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem,
Ille inter vestes, & lævia pectora lapsus
q *Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,*

y Si non excindere, accidere tamen.
z Æneas, & Latinus.
a Lavinia.
b Dea belli, Haud ego.
c Neque enim Hecuba Cisſei filia, sola experta est vere somniasse se parituram facem, quæ Trojam incenderet.
d Illicitis cõjugiis patriæ suæ incendium, & exitium illaturos.
e Æneas erit alter Paris, Venus Hecuba, Lavinia Helena.
f In hanc resurgentis Trojæ spẽ.
g Αεὶ παρθένοι ἔστωσαν. nec prece, nec precio corruptæ ne violentur

scelera. h Furiæ enim Acherontis, & Noctis filiæ. i Hucusque infracta, vel jam valde fracta. k Animo velit, voce poscat, manu rapiat arma contra jus, omina, fata, regis imperium. l Auxiliaribus Gorgonum venenis instructa. m Regis. ut supra. n Tacitè. o Vesanum mentis affectum, errorem, dissidium. p Affectuum sedes. q Insinuat se sine sensu furoris primum.

Vipeream inſpirans animam. r *fit tortile collo*
Aurum ingens coluber, fit longæ ſ tænia vittæ:
Innectitque comas, & membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem;
Nec dum animus toto percepit pectore flammam:
Mollius, & ſolito matrum de more loquuta eſt,
Multa ſuper gnata lacrymans, Phrygiiſque Hymenæis:
t *Exulibuſne datur ducenda Lavinia Teucris,*
O genitor? nec te miſeret, gnatæque, tuique?
Nec matris miſeret, quam primo Aquilone relinquet?
Perfidus, alta petens, abducta virgine prædo?
An non ſic u *Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,*
Ledæamque Helenam Trojanas vexit ad arces?
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
Et x *conſanguineo toties data dextera Turno?*
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque ſedet, Faunique premunt te juſſa parentis:
Omnem equidem ſceptris terram, quæ libera noſtris
Diſſidet, externam reor, & ſic dicere divos:
Et Turno ſi prima domus repetatur origo,
y *Inachus, Acriſiuſque patres, mediæque Mycenæ.*
His ubi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt: penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat:
Tum vero infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit z *lymphata per urbem:*
Ceu quondam torto volitans ſub verbere a turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias urbes agitur, populoſque feroces.
Quinetiam in ſylvas, b *ſimulato numine Bacchi,*
Majus adorta nefas, majoremque orſa furorem,
Evolat, & natam frondoſis montibus abdit,
Quo thalamum eripiat Teucris, tedaſque moretur,
Evohe Bacche fremens, ſolum te virgine dignum

r Seſe in omnes formas vertit, in omnes partes fūdit.
ſ Pars vittę dependens, & extenſa, à τείνω.
t Nuptiis jūgenda erroni, qui mox eā abducat prædo?
u Paris.
x Filio Veniliæ, quæ ſoror Amatæ.
y Inachus primus fuit rex Argivorum, Acriſius ultimus, ab eo translatum regnū Mycenas. Acriſius filiam Danaenarca inclusā in mare projecit, quam littori Apulo appulſam Pilumnus duxit, ex iis natus Daunus patèr Turni ex Venilia nympha.
z Mente mota, furibunda. ὑδροφοβικῷ πάθει agitata. a Res longe à trocho diverſa, quæ tamen interpretes confundunt. b Simulans ſe inflatam Bacchi numine, & Orgia celebrans eva, evohe ingeminans

Vocife-

Vociferans. etenim c molles d tibi sumere et yr-
sos:
Te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem,
Fama volat, furiisque accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit, nova quærere tecta.
Deseruere domos: ventis dant colla, comasque.
Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineasque gerunt intinctæ f pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem fervida g pinum
Sustinet, ac natæ, Turnique canit hymenæos,
h *Sanguineam torquens aciem, torvumque repente*
Clamat. Ite matres audite ubi quæque Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si juris materni cura remordet:
* *Solvite crinales vittas, capite Orgia mecum.*
Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque, omnemque domum vertisse Latini;
Protinus hinc fuscis tristis i dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur urbem
k *Acrisioneis Danae fundasse colonis,*
Præcipiti delata Noto. locus Ardea quondam
Dictus l avis: & nunc magnum manet Ardea nomen.
m *Sed fortuna fuit; tectis hic Turnus in altis*
Jam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem, & furialia membra
Exuit, in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscœnam rugis arat; induit albos
Cum n vitta crines; tum ramum innectit olivæ,
Fit Calybe Junonis anus, templique sacerdos:
Et juveni ante oculos his se cum vocibus offert:
Turne, tot incassum fusos patiere labores?
Et tua Dardaniis o transcribi sceptra colonis?
Rex tibi conjugium, & quæsitas p sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te irrise periclis:
Tyrrhenas, i, sterne acies, tege pace Latinos.

c Hastas pampineas. ut mox: pāpineis, & hedera vestitas 55. Ecl.

d in tuam gratiam, tibi devotā, tuis nuptiis dignam, atque è voto tibi nutrire comam.

e Ut l. 10. *lustrare choris.* nō *choros*, ut vulgo.

f Cervinis. νεβρίδας indutus rediit Bacchus ab expeditione Indica.

g Pineā facem, ut pronuba, quæ nuptias filiæ suæ cū Turno caneret.

h Oculos, ira, & furore inflammatos. l. 4. *sāguineam volvens aciem.*

* Solutis crinibus celebrate mecum Bacchanalia, ab εἴργω, arcentur enim à sacris profani, & non initiati. *i* Furia. *dea dira.* 12. Æn. *invisum numen* infra Pœnarum Dea. *k* A patris Acrisii nomine dictis colonis. vel, qui è Græcia ad urbem à Danae conditam adventarint. Servius vult esse Nominativum Patronymicum fœm. refertq; ad *Danae*. *l.* Ovid. 14. Met. *m* Tum forte Turnus, &c. *n* Ut quę sumeret sibi formā sacerdotis. *o* A te in alienū transferri, & propriè *transcribi* de colonis. *p* Tuo, tuorumq; fuso in pręliis, dū Latino auxiliū fers contra Thuscos. l. 8.

Hæc adeo tibi me, placida cum nocte jaceres,
Ipsa palam fari omnipotens Saturnia jussit.
Quare age, & armari pubem, portisque moveri
Lætus in arma para, & Phrygios, qui q. flumine pulchro
Consedere duces, r pictasque exure carinas.
Cœlestum vis magna jubet. rex ipse Latinus,
Ni dare conjugium, & dicto parere fatetur:
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic juvenis t vatem irridens, sic ora vicissim
Ore refert: classes invectas Tybridis undam,
Non, ut rere, meas effugit nuncius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Juno
Immemor est nostri.
u *Sed te victa situ, verique effœta senectus,*
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit:
Cura tibi divum effigies, & templa tueri:
Bella viri, pacemque gerant quæis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
x *At juveni oranti subitus tremor occupat artus:*
Diriguere oculi: tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit, tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & y geminos erexit crinibus angues,
z *Verberaq; insonuit, rabidoque hæc addidit ore:*
a *En ego victa situ, quam veri effœta senectus*
Arma inter regum falsa formidine ludit.
Respice ad b *hæc: adsum dirarum ab sede sororum:*
Bella manu, lethumque gero.
Sic effata c *facem* d *juveni conjecit, & atro*
Lumine fumantes fixit sub pectore tedas.
Olli somnum ingens rupit pavor, ossaq; & artus
Perfudit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens e *fremit, arma toro, tectisque requirit:*
Sævit amor ferri, & scelerata insania belli,
Ira super. f *magno veluti cum flamma sonore*
Virgea suggeritur costis undantis aheni.

q Tybride.
r Ad pompā potius, quam pugnam adornatas, *vel potius* ob Deos tutelares, & insigne navis in puppe pictos.
s Juno.
t Alecto, quam credidit Calyben.
u Sed te senectus gravis, & delira à veris ad vana, & curas nihil ad te pertinentes abducit.
x At Turno etiamnum loquenti.
y Instar cornuum erexit. *Alii*, pares crinibus. *Alii*, exspuit duos angues.
z Vel *Verbere*. i. e. flagello.
a Verba Turni insultans furia in ipsum retorquet, Sarcasticè. b Angues, facem, flagellum, insignia belli, ac lethi; & agnosce Furiam. c Incèndentem desiderium belli ferro, ac face furentis. d Turno. e Cum fremitu poscit *arma* ingeminans. f Lege Macrobium l. 5. c. 11. Sat. exponentem hanc comparationem, & cum Homeri loco Il. 21. conferentem, & Jul. Scal. lib. 5. Poet. cap. 3.

Exultantque æstu latices : furit intus g aquæ vi,
Fumidus , atque alte spumis exuberat amnis :
Nec jam se capit unda : volat vapor ater ad auras.
h Ergo iter ad regem , i polluta pace, Latinum
Indicit primis juvenum , & jubet arma parari :
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem :
Se satis ambobus, Teucrisq; venire, Latinisque.
Hæc ubi dicta dedit , divosque in vota vocavit :
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma .
Hunc decus egregium formæ movet , atq; juventæ:
Hunc atavi reges , hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet ,
Alecto in Teucros Stygiis sese concitat alis ,
Arte nova speculata locum , quo littore pulcher
k Insidiis , cursuque feras agitabat Iulus
Hic subitam canibus rabiem l Cocytia virgo
Objicit, & noto nares contingit odore ,
Ut cervum ardentes agerent : m quæ prima malorum
Causa fuit , belloque animos accendit agrestes .
Cervus erat forma præstanti , & cornibus ingens ;
n Tyrrhidæ pueri, quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrhusque pater, cui regia parent
Armenta , & late custodia credita campi .
Assuetum imperiis soror omni o Sylvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis ,
Pectebatque p ferum , puroque in fonte lavabat .
Ille manum patiens, mensæque assuetus herili ,
Errabat sylvis , rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat .
Hunc procul errantem q rabidæ venantis Iuli
Commovere canes , fluvio cum forte secundo
Deflueret , ripaque æstus viridante levaret .
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius, curvo direxit spicula cornu :
Nec dextræ errantis deus abfuit; actaque multo
Perque uterum sonitu , perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque gemens stabulis, questuque, cruentus,
Atque imploranti similis , tectum omne replevit .
Sylvia prima soror , palmis percussa lacertos,

g Alii præferunt lectionem *furit intus aquai fumidus , &c.*
h Mittit princeps juvenum ad Latinum , qui moveant, bellum indicant, &c.
i A Turno , qui violavit pacem initam inter Latinũ. & Æneam. an à Latino, qui violavit pacẽ cũ Turno?
k Subsessoribus, & alatis venatoribus.
l Infernalis à Cocyto fl.
m Locum hũc exagitat Macrobius , ineptam dictitans , futilemq; tanti belli causã, Sed & ille, passus suos manes , à plurimis, iisque doctis, qui Virgilium asserunt, probe compulsatus vapulat. *n* Filii Tyrrhi, qui regii pecoris magister, & custos erat. *o* Soror Tyrrhidarum , non Tyrrhi . *p* Cervum . ut 2. Æn. *In latus inq; feri*, &c. de equo ligneo. Alii leg. *feram*. *q* In animalibus observatum, ubi de feritate sermo, nominari fœminas; ubi dẽ generositate, mares. *r* Alecto dea suprà. Deos autem volũt esse ὑποσυνθήλειας. ut 2. Æn. *Descendo: ac ducente Deo*, i. e. Venere.

Auxilium vocat, & duros f *conclamat agreſtes.*
Olli (t peſtis enim tacitis latet aſpera ſylvis)
Improviſi adſunt, hic torre arrjatus obuſto,
Stipitis hic gravidi nodis. quod cuique u repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſæva è ſpeculis tempus x dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit, ſtabuli, & de culmine ſummo
y *Paſtorale canit ſignum, cornuque recurvo*
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit z *nemus, & ſylvæ intonuere profundæ.*
Audiit & a Triviæ longe b lacus, audiit amnis
Sulfurea c Nar albus aqua, fonteſque d Velini:
Et trepidæ matres e preſſere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt, undique telis
Indomiti agricolæ: nec non & Troia pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxere acies: non jam certamine agreſti,
Stipitibus duris agitur, ſudibuſve præuſtis:
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
f *Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent*
g *Sole laceſſita, & lucem ſub nubila jactant:*
h *Fluctus uti primo cœpit cum albeſcere vento,*
Paulatim ſeſe tollit mare, & altius undas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo:
Hic juvenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Natorum Tyrrhi fuerat, qui maximus, Almon
Sternitur. hæſit enim ſub gutture i *vulnus, & udæ*
Vocis iter, tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virum circa, ſeniorque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert; juſtiſſimus unus
Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.

f Clamore convocat agreſtes. Alias, verbũ caſtrenſe; ad bellũ, vel convaſare ſignificans.
z Alecto. Cerda paſtores intelligit.
a Neq; tamen locus hic componitdividias Grammaticorum litigantium de diſcrimine inter *reperio*, & *invenio*.
ſpero à me diremptas in Indice Rhetorico. tit. Schematis Oxymori.
x Alecto. ut ſupra.
y Paſtoribus notũ Claſſicum, quo audito ad arma concurrere ſolebant. z Aricinum. a Diana cur vocetur Trivia, vide, quæ nos ad Senecæ Hippolytum. v. 11. b Aricinus, qui & Dianæ ſpeculum dicitur. c Fluvius Sabinos ab Umbris diſterminans. hodie. *la ſolforata*, à ſulphureis aquis. d Velinus fl. per lacum Velinum defluit in Narem. e Arctius, ut in timore, complexe. f Horreſcunt vibrati enſes inſtar ſegetis fluctuantis. 2. Georg. *denſiſque virum ſeges horruit haſtis*. πέφρικε δ' ὥσε λήϊα γῆα λόγχαις ἔποσίλβοντες. g Ex repercuſſu Solis. h Comparationem hanc cum Homerica, vide apud Macrob. lib. 5. Satyr. cap. 13.

Sagitta vulnerans.

At-

Atque ea per campos k *æquo dum Marte geruntur,*
Promissi Idea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, & primæ commisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, & cœli m *convexa per auras*
Junonem victrix affatur voce superba:
En perfecta tibi bello discordia tristi:
n *Dic, in amicitiam coeant, & fœdera jungant:*
Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros:
Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos insani Martis amore;
Undique ut auxilio veniant, o spargam arma per agros.
Tum contra Juno: Terrorum, & fraudis abunde est.
p *Stant belli causæ: pugnatur cominus armis,*
Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma.
Talia connubia, & tales celebrent hymenæos
q *Egregium Veneris genus, & rex ipse Latinus.*
Te super ætherias errare licentius auras,
Haud pater ipse velit summi regnator Olympi.
Cede locis: ego si qua r *super fortuna laborum est,*
Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces,
Illa autem attollit stridentes anguibus alas,
Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
s *Est locus Italiæ in medio, sub montibus altis,*
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Amsancti valles. densis hunc frondibus atrum
Urget utrinque latus nemoris, medioque fragosus
Dat sonitum saxis, & torto vortice torrens.
Hic specus horrendum, & sævi spiracula Ditis
Monstrantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces: t quis condita Erynnis,
Invisum numen, terras, cœlumque levabat.

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. ruit omnis in urbem
Pastorum ex acie numerus; cæsosque reportant,
Almonem puerum, u *fœdatique ora Galesi:*
Implorantque Deos, obtestanturque Latinum.
Turnus adest, medioq; in crimine x *cædis, & ignis*
Terrorem ingeminat: Teucrosque in regna vocari,
Stirpem admisceri Phrygiam, se limine pelli.

k Justo prælio, & jam dissidio palam facto, neq; enim æquo Marte pugnacum, cum Itali soli fuerint interempti.
l Alecto.
m Convecta per cœli auras. ut in 4. Geor. *amnis devexus ab Indis*. non ut l. 6. Æn. *cœli convexa tueri*.
n Ironica insultatio.
o Omnes ũdique agrestes concitabo ad arma.
p Jacta sũt belli fundamina, sparsa semina.
q Æneas: Iro.
r Supereſt fortuna laborũ. Tmesis.
s Nec in meditullio, & umbilico Italiæ, ut volunt interprętes, nec sub montibus est lacus iste Amsanctus in Hirpinis, neque enim Scrobes hic Charoneæ. Sed vide Cluverii Italiam lib. 4. cap. 8. t Per specum hunc, faucès pestiferas, & spiracula Ditis ad inferos remeasse Furiam dicit Poeta. u Cruore, & sanie. x Belli, quod ferro grassatur, & igne, terrorèm ingeminat,

y Tum juvenes, quorũ matres Baccho furiatæ choreis lustrabãt nemora, in gratiam Amatæ, deposcunt bellum.

z Choreis. Eclog. 5. *thyasos inducere Baccho*. vide, quę nos ibi.

a Contra prodigia, & oraculum Fauni.

b Utcunq; firmus, uti pelagi rupes, frangor tamen, & tanquam navis vi tẽpestatis victa auferor.

c Quia sacris Deorũ prodigiis, & oráculis adversati bella parabant.

d Precaberé. e Vitæ actæ securus ego, & felix, quid si funeris honore destituar? vestro cedant res periculo. *ego in portu navigo*.

f Mores sui ævi transfert non raro, tribuitque superiori ævo, ut majestas ab antiquitate rebus accedat. uti hic de Martis, & Jani templo, quod ortum habuit sub Numa. g Hæc cum respectu sui temporis. ubi Aug. Dacos, atque Sarmatas repressit, & coercuit: & quem veriti Parthi signa M. Crasso, & Antonio adempta remiserunt. h Lucr. 2. l. *& duri robora ferri*. i Judex pacis, & belli. apertus significabat in armis esse civitatem; clausus, pacatos circa omnes populos. Liv. 1. l.

y *Tum quorum attonitæ Baccho nemora avia matres*
Insultant z thyasis (neq; enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti a contra omnia bellum,
Contra fata Deum perverso numine poscunt.
Certatim regis circumstant tecta Latini. 585
Ille, velut pelagi rupes immota, resistit: 5
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ sese, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet: scopuli nequicquam, & spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga. 590
Verum ubi nulla datur cæcum exsuperare potestas
Consilium, & sævæ nutu Junonis eunt res:
Multa deos, auraſque pater testatus inanes,
b *Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella.*
Ipsi has c sacrilego pendetis sanguine pœnas, 595
O miseri; te, Turne, nefas, te triste manebit
Supplicium, votisque deos d venerabere seris.
e *Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus:*
Funere felici spolior. Nec plura loquutus,
Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas. 600
f *Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes*
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prælia Martem:
g *Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,* 604
Hyrcanisve, Arabisve parant, seu tendere ad Indos,
Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt)
Religione sacræ, & sævi formidine Martis:
Centum æerei claudunt vectes, h æternaque ferri
Robora: nec custos absistit limine i Janus. 610
Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,

Ipſe, k *Quirinali trabea*, l *cinctuque Gabino*
Inſignis, reſerat ſtridentia limina conſul.
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes:
Æreaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, m *triſteſque recludere portas.*
Abſtinuit tactu pater, averſuſque refugit
Fœda miniſteria, & cæcis ſe condidit umbris.
Tum regina deum cælo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
n *Belli ferratos rupit Saturnia poſtes:*
Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis ante,
Pars pedeſtre parat campis; o pars arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos, & ſpicula lucida tergent
Arvina pingui, ſubiguntque in cote ſecures:
Signaq; ferre juvat, ſonituſq; audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus urbes
Tela p *novant, Atina potens, Tyburque* q *ſuperbum,*
Ardea, r *Cruſtumerique, & turrigeræ* ſ *Antemnæ.*
t *Tegmina tuta cavant capitum*, u *flectuntque ſalignas*
Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt x *argento.*
y *Vomeris huc, & falcis honos, huc omnis aratri*
Ceſſit amor: recoquunt z *patrios fornacibus enſes.*
a *Claſſica jamque ſonant: it bello* b *teſſera ſignum.*
Hic galeam teſtis c *trepidus rapit; ille frementes*
Ad juga cogit equos, clypeumque, auroque d *trilicem*
Loricam induitur, fidoque accingitur enſe.

k Quali utebatur poſtea Quirinus regia ſc. purpurea, cui admiſtum eſt aliquid alibi ſupra.
l Toga ſic in tergũ rejecta, ut ejus lacinia revocata hominem cingeret. à Gabiis mos ortus, quorum cives ad ſubitaneum belli ſignum ita cincti exierunt, redierunt, redierunt q; victores.
m Triſtis belli indices.
n Ennius citãte Hor. 4. Sat. 1. li. *Belli ferratos poſtes*, *portaſque refregit*. o Alii ſublimes in equis, ſenſu ſano, voce parum congrua. p Incudibus fingunt nova, refringunt vetera arma. q Prolepſis reſpiciens tempora Romana. Cum enim à Senatu auxilia poſcerent Tiburtes commemoratis ſuis beneficiis, & quaſi benemeritis debita, tulerunt reſponſum, *Superbi eſtis*. vel quia in monte ſitum. Hor. *Tyburque ſupinum*. & *Tyburis arces*. r Cruſtumerium. in Sabinis opp. ſ Oppidum à Latinis conditum cis Anienem, unde nomen, *ante amnem*. t Galeas. u In uſum ſcutorum, quæ reguntur corio. x Spondæus in quinto loco producit ocreas è lento argento. y Georg. 1. *Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem*. z Veteres, avitos. a Signa tubarum ad arma conclamantium. *alarmes*. b Muta in tabellis, aut inſignibus ad diſtinguendũ. aut vocalis. *thevvorth* in excubiis, & expeditionibus. c Feſtinus, propere huc illuc diſcurrens. d Τρίμιτον, è tribus liciis, tertio quoque aureo.

e Εσπετε νυν μοι μουσαι, &c Hom. 2. Il. exorsurus catalogum.
f Estis enim filiæ Mnemosynes.
g Quia suis imperavit, ut sibi offerrent primitias Diis debitas.
h Excepto Turno. Hellen.
i Agylla opp. Etruriæ, eadem cum Cære.
k Statim enim perierũt in bello, una cadẽte duce.
l Dignus melioribus auspiciis, meliore patre.
m Victoriæ in certaminibus præmio, & insigni. ergo *victores equos* est.
n De catalogi hujus artificio, fabulisque vero miscendis, vide Macrob. 5. lib. 16. cap. In fab. enim Aventini ex Hercule, & Rhea nati respicit ad historiam Romuli, & Remi, qui Marte, & Ilia geniti.
o Cui à sylva collis Aventini, ubi natus est, nomen inditum vult.
p Τῷ θεῷ μιγεῖσα γυνή.
q Rege Hispaniæ.
r Hercules, à Tiryntha opp. Argis vicino, ubi nutritus est.
s Tibride.
t Hispanas.
u Pilum fuit hastile pedum quinque, & semis ferro præfixum, respicit Rom. peditatum, cujus hoc erat telum. Vèget. l. 2. 15. c.
x Gladiolos in ligneo conto latentes.
y Ab lęva Veru, vèl veruto Sabino, cui teres mucro.
* Herculis ritu.
z torquens recinctam leonis pelleni.
a Pellis quippe caput adaptabatur capiti Aventini, galeæ loco, ad terrorem, & munimen.

e *Pandite nunc Helicona deæ, cantusq; movete,*
Qui bello exciti reges, quæ quemque secutæ
Complerint campos acies, quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arserit armis,
Et f *meministis enim divæ, & memorare potestis.* 645
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
g *Contemptor divum Mezentius, agminaque armat*
Filius huic juxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, h *excepto Laurentis corpore Turni:* 650
Lausus, equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit i *Agyllina* k *nequicquam ex urbe secutos*
Mille viros, l *dignus patriis, qui lætior esset*
Imperiis, & cui pater haud Mezentius esset. 654
Post hos insignem m *palma per gramina currum,*
Victoresque ostentat equos, n *satus Hercule pulchro*
Pulcher o *Aventinus, clypeoq; insigne paternum,*
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus hydram.
Collis Aventini silva, quem Rhea sacerdos
Furtivum partu sub liminis edidit auras, 660
p *Mista deo mulier: postquam Laurentia victor*
q *Geryone exstincto,* r *Tirynthius attigit arva,*
s *Tyrrhenoque boves in flumine lavit* t *Iberas.*
u *Pila manu, sævosque gerunt in bella* x *dolones:*
Et tereti pugnant mucrone, y *veruque Sabello.* 665
Ipse * *pedes,* z *tegmen torquens immane leonis,*
Terribili impexum seta, cum dentibus albis
a *Indutus capiti, sic regia tecta subibat,*
Horridus, * *Herculeoque humeros innixus amictu.*
Tum gemini fratres Tyburtia mœnia linquunt,
670
Fratris Tyburti dictam cognomine gentem,

Catilluſque, acerque Coras, b *Argiva juventus:*
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur,
¶ Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendunt Centauri, c *Omolen, Othrynque nivalem*
Linquentes: curſu rapido dat cuntibus ingens
Sylva locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inventumq; focis, omnis, quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique d *altum Præneste viri, quique arva* e *Gabinæ*
Junonis, gelidumq; Anienem, & f *roſcida rivis*
g *Hernica ſaxa colunt: quos* h *dives Anagnia paſcit,*
Quos i *Amaſene pater, non illis omnibus arma,*
Nec clypei, curruſve ſonant: pars maxima k *glandes*
Liventis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fulvoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti: l *veſtigia nuda ſiniſtri*
Inſtituere pedis: crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equum domitor, m *Neptunia proles,*
Quem neque fas n *igni cuiquam, nec ſternere ferro,*
Jampridem reſides o *populos, deſuetaque bello*
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumque retractat,
Hip Feſcenninas acies, q *æquoſque Faliſcos,*
Hi r *Soractis habent arces,* ſ *Flaviniaque arva,*
Et t *Cymini cum monte lacum, lucoſque* u *Capenos.*
Ibant æquati x *numero, regemque canebant:*
y Ceu quondam nivei liquida inter nubila cygni,
¶ Cum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos; ſonat z *amnis, & Aſia longe*
Pulſa palus.

b Filii ſc. Amphiarai, qui ab Argis huc vecti Tibur cõdiderũt.
c Theſſaliæ montes.
d Editũ, in monte ſitũ.
e Quæ Gabiis colitur.
f Trero, & Cola fluviis rigata.
g Loca mõtoſa. Hernã ſaxũ à Sabinis dici ferunt.
h Fertilis urbs.
i Priverna-tium fl patera. Nympharum, i. e aquarum ſ. paſcis.
k Funditores ſc.
l Hernicos ab Ætolis oriũdos ad ipſorũ morem μονοκρήπιδας producit, Macrobiũ,

vide lib. 5. cap. 18. *m* Sic enim mari advectos aliunde, appellabant. *n* Quia Dei aquarum filium *o* Etruſcos. *p* A Feſcennia Tuſciæ opp. Epithalamio, ab ea invento nobili. *q* A quibus Romani acceperunt jura fec alia, & ſupplementa 12. tabularum. vel à ſanctitate, qua tuti per ardentes prunas illæſi incedebant. Æneid. 11. *r* Montem Soracte in Faliſcis Apollinis templo clarum. *ſ* Flavinia Etruriæ opp. *t* Prope lacum Volſinienſem. *u* Capena, oppidum, non longe à Faliſcis, & Soracte *x* Ordine, & numero. *Al.* numerosè ad tympana ſe moventes. *y* Hom. Iliad. 2. Scal. Poet. 5. lib. 3. cap. 7. Cayſter Aſiæ minoris fl.

Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Miscери putet, aeriam sed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad littora a nubem. 705
Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum
Agmen agens Clausus, magniq; ipse agminis instar:
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus, & gens
Per Latium, b *postquam in partem data Roma Sabinis.*
Una ingens * *Amiterna cohors, prisciq;* c *Quirites,*
* *Ereti manus omnis, oliviferæq;* * *Mutuscæ:* 711
Qui * *Nomentum urbem, qui* d *Rosea rura Velini,*
Qui e *Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,*
* *Casperiamque colunt,* * *Foruloſque,* f *& flumen Himellæ.*
Qui Tyberim, g *Fabarimque bibunt, quos frigida misit*
* *Nursia, &* h *Hortinæ classes, populiq; Latini:* 716
Quosque secans infaustum interluit i *Allia nomen:*
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus, ¶
Sævus ubi k *Orion hybernis conditur undis;*
Vel cum Sole novo densæ torrentur aristæ, 720
Aut l *Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis:*
Scuta sonant, pulsuq; pedum tremit excita tellus.
Hinc m *Agamemnonius, Trojani nominis hostis,*
Curru jungit Halesus equos, Turnoque feroces
Mille rapit n *populos: vertunt felicia Baccho* 725
o *Massica qui rastris, & quos de collibus altis*
Aurunci misere patres, Sidicinaque juxta
Æquora, quique Cales linquunt, amnisque vadosi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus p *asper,*
Oscorumq; manus: teretes sunt q *aclides illis* 730
Tela: sed hæc lento mos est aptare flagello,
Lævas r *cetra tegit, falcati comminus enses.*
Nec tu carminibus nostris indictus abibis,

a Cygnorũ gregem.
b Respicit tẽpora Romana. conciliatos à fœminis Sabinis Romanos, & Sabinos, inde initã in pacem, & fœdus, urbem datã, vidè Manutii quæsita per Epistolas 1. li. 1. Ep.
c Amiterni, Curenses, unde Quirites.
d Rosea, cãpus Reatini agri fertilissimus prope Velinũ fl. Alii *roscida*, legi volunt, sed perperã.
e Tetricum, & Severum, montes in Sabinis. * Sabinorum opp. vide Cluverii Italiam l. 2. c. 8. neque enim Geographis vett. certa semper fides. Servio minime. f Prope Casperiam. g Qui & Farfarus dictus, hod. *Farfa*. h Ex Horta, vel Hortano Etruriæ oppido milites in classes divisi. i Fl. clade accepta XVII. Kal. Sextiles, à Gallis, Brenno duce. k Sidus. ortu, & occasu nimbosus. l Fl. Phrigiæ. m Agamemnonis dudum partes secutus. Agamemnonis comes, vel notus. n Campanos sc. Auruncos, Sidicinos, Cilenos, Vulturni fl. accolas, Saticulos, Oscos. o Colles Massicos, seu Garranos in Campania. p Montosus. q Tela è tereti ligno, aut ferro, vel amentata loro, vel funda vibrata, tortaque, quod flagellum appellat. r Scutum Hispanum, levis armaturæ.

Ocha-

Oebale: quem generasse Telon f *Sebethide Nympha*
Fertur, t *Teleboum Capreas cum regna teneret*
Jam senior: patriis sed non & filius arvis
Contentus: late jam tum ditione premebat
u *Sarrastes populos, & quæ rigat,* x *æquora Sarnus,*
Quique y *Rufas,* z *Batulumque tenent, atque arva Celennæ*
Et quos maliferæ despectant mœnia a *Abellæ,*
Teutonico ritu soliti torquere b *cateias:*
c *Tegmina queis capitum raptus de subere cortex,*
d *Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis,*
Et te monte sæ misere in prælia Nursæ,
Ufens, insignem fama, & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo
Venatu nemorum, duris e *Æquicola glebis,*
Armati terram exercent, semperque recentes
Convectare juvat prædas, & vivere rapto.
Quin & f *Marrubia venit de gente sacerdos*
g *Fronde super galeam, & felici comptus oliva,*
Archippi regis missu, fortissimus Umbro:
h *Vipereo generi, & graviter spirantibus hydris,*
Spargere qui somnos, cantuque, manuque solebat,
Mulcebatque iras, & morsus arte levabat:
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Evaluit, neque eum juvere in vulnera cantus
Somniferi, & Marsis quæsitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitrea te i *Fucinus unda,*
Te liquidi flevere lacus.
Ibat & k *Hippolyti proles pulcherrima bello*
l *Virbius: insignem quem mater Aricia misit,*
Eductum m *Egeriæ lucis,* n *Hymettia circum*

f Sebethus fl. Campaniæ prope Neapolim.
t Græcos ea tenuisse, Capreasq; Telebois habitatas fama refert. Tacit. 4. Anal.
u Sarni accolas.
x Agros planos.
y Opp. in finibus Hirpinorũ, ultra Apenninum.
z Batulum, & Celennę, ubi sitę fuerint, non liquet Cluverio accuratissimo Italiæ antiquæ investigatori.
a Opp. supra fontes Liris fl. malis Punicis nobile. b Tela, quæ Hisp. *chucos*. c Galeæ è recenti subere. d Æreis laminis tectæ. e Opp. Æquorum, qui quotannis rebelles, semper raptores. f Marrubium urbs, caput Marsorum. g Oleagina fronde undiquè compta coronatus, uti sacerdos. *Undique decerptę frondem prępponere olivę*. Hor. 2. l. od. 7. Sed variatur lectio. h Viperas sopire, atque incantare, vipereos sanare morsus, innatum, à Circe, unde ducebant originem, munus. Agell. 16. lib. cap. 11. i Opp. apud ipsum lacum Fucinum in Marsis. h. *Luco*. k Noti ex Ovidio, & Seneca tragico. l Primo, Demophoon dictus est, ab equis discerptus, Hippolytus: ab Æsculapio restitutus vitæ, Virbius. m Nymphæ, cum qua Numa nocturnos congressus simulavit. n *Humentia* legendum monet Ptol. Flavius 4. l. conject. cap. 16. quo minus *Hymettia* obtineat, vetat lex Pedia, & sensus, nisi cum respectu ad suas Athenas.

Litto-

Littora, o pinguis ubi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama, Hippolytum postquam arte p novercæ
Occiderit, q patriasque explerit sanguine pœnas,
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Ætheria, & superas cœli venisse sub auras,
r Pæoniis revocatum herbis, & amore Dianæ.
Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis, & artis,
Fulmine s Phœbigenam Stygias detrusit ad undas.
At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, & nymphæ Egeriæ, nemoriq; relegat;
Solus ubi in sylvis Italis t ignobilis ævum
Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset.
Unde etiam Triviæ templo, lucisque sacratis
Cornipedes arcentur equi, quod littore currum,
Et juvenem monstris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes u haud secius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
x Vertitur, arma tenens, & toto vertice supra est:
Cui y triplici crinita juba galea alta z Chimæram
Sustinet, a Ætnæos efflantem faucibus ignes.
Tam magis illa fremens, & tristibus b effera flammis;
Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At c levem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, jam setis obsita, jam bos.
d Argumentum ingens, & e custos virginis Argus,
f Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina densantur campis, g Argivaque pubes,
Auruncæque manus: Rutuli, veteresque h Sicani,

o Pecudum adipe, non sanguine humano, ut in Tauricis Scyth. p Phœdræ q Thesei irati. r Medicis. Pæon insignis medicus. Hom. Il. 5. s Æsculapium Phœbi natum. *Al. pœnigenam.* Coronidisma tris pœna natum. t Ignotus, latens. u Non segnius, quã pater, inquiunt interpretes. Palmerius *nihilo sectius* à seco. Simplicius, & verius exponi posse arbitror, nihilo secius, i. e. nihilo minus. x Versatur, hinc inde se rotans. y Τελφάλεια, galea insignis tribus conis, seu cristis. z Chimeræ effigiem, ad terrorem. a Instar Ætnæ montis Siculi flammivomi. b Motu, & tumultu pugnæ crebrius evomuit flammas. c Ob nitorem, vel Io nondum cornutam. d Cælatura hæc argumentum erat generis ducti ab Acrisio rege Argivorum, atque inde ab Inacho. e Additus à Junone: f Quod fluviorum insigne est, & cælatura. g Cum respectu ad originem Turni ab Argis, ut modo. h Latium olim Sicilia dicebatur, hinc Latini, veteres Sicani.

Et i *Sacranæ acies, & picti scuta* k *Labici,*
Qui saltus, Tyberine, tuos, sacrumque l *Numici*
Littus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
Circæumque m *jugum, queis Juppiter Anxuris arvis*
Præsidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua n *Saturæ jacet atra palus, gelidusque per imas*
Quærit iter valles, atque in mare conditur Ufens.
Hos super advenit o *volsca de gente Camilla,*
Agmen agens equitum, & p *florentes ære catervas,*
Bellatrix. q *non illa colo, calathisve Minervæ*
Fœmineas assueta manus; sed prælia virgo
Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium, r *fluctu suspensa tumenti*
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis, agrisq; effusa juventus,
Turbaq; miratur matrum, & prospectat euntem,
Attonitis inhians animis: ut regius ostro
Velet honos leves humeros, ut fibula crinem:
Auro internectat, s *Lyciam ut gerat ipsa pharetram,*
Et pastoralem præfixa cuspide t *myrtum.*

i Sacrani Reate orti Roma Ligures, Siculosque exegerant. Festus.

k Latii pop. à Glauco Labico oriundi Minois filio. qui pictum gentis suæ scutũ primus in Italia ostẽdit.

l Supra.

m Promontoriũ Circæum, cui opponitur ultra Ufentem fl. Anxur, seu Tarracina, ubi Juppiter imberbis ἀνὸ ξυρῷ, colebatur. ut in vicinia colebatur Feronia Jovis Anxuris uxor. legitur & *Anxurus*. *n* Saturam hanc Patinam esse paludem sunt, qui autumant. *o* Priverno Volscorum oppido profecta à gente Amazonum, quæ in Attica devictæ in Italiam fugerunt. *p* Fulgentes æreis armis. Lucr. 4. *florentia lumina flammis*. *q* Non illa lanificio, & studiis Minervæ assueta; sed Palladis. *r* Cujus cursu ne tumor quidem fluctuum deprimeretur, inquit Scaliger, quem vide 5. lib. Poet. 3. cap. ista cum Hom. Iliad. 20. conferentem. *s* Apollinis, & Dianæ gestamen, qui in Lycia colebatur. Lycii autem sagittandi arte claruerunt. *t* Hastam myrteam.

ÆNEI-

ÆNEIDOS LIB. VIII.

ARGUMENTUM.

BElli ſignum Turnus Laurenti arce proponit, Latiique totius, finitimarumque urbium ſibi auxilia adjungit. Venulus quoque Argos ad Diomedem mittitur, ut eum periculi ſimilitudine ad belli ſocietatem impellat. Quibus rebus permotus Æneas, copiarumque ſuarum paucitati diffidens, Tyberini monitu, adverſo flumine in ea loca ſubvehitur, in quibus poſtea Roma condita fuit: Evandrique regis, qui ex Arcadia profugus, in Palatino monte oppidum nomine Palanteum condiderat, auxilium implorat. Evander Æneam, adventus ejus cauſa cognita, benigne hoſpitio excipit: ſacriſque Herculis, quibus tum intentus erat, adhibitum cauſſam, rituſque ſacrificii edocet, locaque ejus tractus nobiliora obiter hoſpiti recenſet. Poſtridie Æneas, equitum quadringentorum ſubſidio adjutus (quibus præerat Pallas, unicus Evandri filius) partem copiarum ſecundo flumine ad ſuos remittit. ipſe cum reliquis Agyllam florentiſſimam Tyrrhenorum civitatem petit: cui cum Mezentio, quem ob intolerandam crudelitatem regno expulerat, internecina odia intercedebant. Interim Vulcanus ex oris blanditiis adductus, privigno ſuo arma fabricatur: eademque à Venere ad Æneam deferuntur: qui armorum pulchritudine delectatus, cum cætera omnia, tum clypeum imprimis, qui res à poſteritate ſua ſtrenue gerendas habebat depictas, ſtudioſe admiratur.

Ut belli a *ſignum Laurenti* b *Turnus ab arce*
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Utque acres c *concuſſit equos, utque* d *impulit*
arma:
Extemplo turbati animi: ſimul omne e *tumultu*
Conjurat trepido Latium, ſævitque juventus 5

a Vexillũ, ad comitia, & exercitũ conſcribendum.

b Namque Latinus, Sepſerat ſe tectis, rerumque reliquerat habenas. ſupra 7. lib. c Procurſu excitavit. d Animos diu jam reſides ad arma retractanda vibratione, ventilatione, & concuſſione exacuit. Alluſum volunt ad Rom. morem, ubi, qui curam belli ſuſceperat, Martis ſacrarium ingreſſus ancilla movit, ipſumque Martis ſimulachrum, cum hoc dicto, *Mars vigila*. e Simpliciter, vel cum reſpectu ad militæ genera, conjurationem, evocationem, tumultum, ſacramentum, Et tumultus proprie de bello Italico, & Gallico.

Effe-

Effera. ductores primi, f Messapus, & Ufens
g Contemptorque deum Mezentius, undique cogunt
Auxilia, & latos h vastant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus, i Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, & Latio consistere Teucros,
Advectum Æneam classi, victosque penates
Inferre, & fatis regem se dicere posci,
Edoceat; multasque viro se adjungere gentes
Dardanio, & late Latio increbrescere nomen.
Quid struat his coptis, quem si fortuna sequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifestius k ipsi,
Quam Turno l regi, aut regi apparere Latino.
m Talia per Latium: quæ n Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu:
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.
o Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis p imagine lunæ,
Omnia pervolitat late loca, jamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat, & terras animalia fessa per omnes
Alituum, pecudumque genus sopor altus habebat,
Cum pater in ripa, q gelidique sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci, fluvio Tyberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus. eum tenuis glauco velabat amictu
r Carbasus, & crines umbrosa tegebat s arundo.
Tum sic affari: & curas his demere dictis.
O sate gente deum, Trojanam ex hostibus urbem
Qui t revehis nobis, æternaque Pergama u servas,
Exspectate solo Laurenti, arvisque Latinis,
Hic tibi certa domus, certi (ne absiste) penates:
Neu belli terrere minis, timor omnis, & iræ
Concessere x Deum.
Jamque tibi (ne vana putes hæc fingere somnium)

f Dè his supra 7. l.
g Qui sibi divinos honores, & primitias offerri imperavit.
h Pecore, frugibus, ipsis colonis spoliant.
i Argyripam, sive Arpos opp. in Apulia, à Diomede Ætolia pulso conditum.
k Ut qui Trojanos prius, propiusque noverat.
l Rutulorum duci, aut cui jus ad regnum Laurenti.
m Gerebantur, agitabantur.
n Æneas.
o Ἡελίῳ ὡς ὅτε τε δόμοις ἐνιπάλλεται ἀγλὴ, &c. Apollon. Arg. 3. lib. *p* Lumen in laquearibus intelligit, lunæ imaginem exceptam, atque repercussam, inquit Jul. Scal. 5. lib. Poetic. 6. cap. *q* Sub dio. *r* Vestis carbasina glauca, fluvio concolor. *s* Corona arundinea; qua prætexebantur ripæ. *t* Ita Ilioneus. lib. 7. supr. *Hinc Dardanus ortus huc repetit*. *u* Ne intereant, reliquiis advectis; servando facit, ut sint æterna. *x* Jovis, &c. namque Junonis etiamnum manebant.

y *Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,*
z *Triginta capitum fœtus enixa, jacebit*
Alba, ſolo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum.
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione, quod inſtat,
Expedias victor, paucis (adverte) docebo.
a *Arcades his oris, genus à Pallante profectum,*
Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſequuti
Delegere locum, & poſuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera iunge.
Ipſe ego te ripis, & b *recto flumine ducam,*
Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
Surge age, nate dea, c *primiſque cadentibus aſtris*
Junoni fer rite preces, iramque, minaſque
Supplicibus ſupera votis: mihi victor honorem
Perſolves. ego ſum, pleno quem flumine cernis
d *Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem,*
Cæruleus Tybris, e *cœlo gratiſſimus amnis.*
Hic mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.
Dixit, deinde f *lacu fluvius ſe condidit alto,*
Ima petens. nox Æneam, ſomnuſque reliquit:
Surgit, & ætherei g *ſpectans orientia ſolis*
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, h *genus amnibus unde eſt;*
i *Tuque, ò Tybri, tuo genitor cum flumine ſancto,*
Accipite Æneam, & tandem arcete periclis.
Quo te cunque k *lacus miſerantem incommoda noſtra*
Fonte tenent, l *quocunque ſolo pulcherrimus exis:*
Semper m *honore meo, ſemper celebrabere* m *donis,*

y Heleni idem vaticinium iiſdem verſibus prolatum habes lib. 3.
z Porcelli 30. ſignant annos totidem, quibus exactis Aſcanius conditurus erat urbem à ſue alba dictam Albam. *Et ſtabit Alba potens albæ ſuis omine dicta.* Propert l. 4. El. 1.
a Evander pronepos Pallantis, patre occiſo patria profugus Arcadia, in has Italiæ partes cum ſuis venit, Aborigenes expulit, urbem à proavo dictam Pallanteum condidit. quo in loco poſtea Roma condita eſt. b Alii leg. *tecto* ſylva ſc. & arboribus. quia Tybris flexuoſus. c Albeſcente Aurora, quæ fugat aſtra. d Præmordentem, radentem, ſubruentem, quæ Tybridis natura eſt. e Cælitibus, quorum numine Oceanus deceſſerit Tybri, ad quem Roma condita, arx, & metropolis erit Italiæ, caput devicti orbis. f Antro, regia, domo ſua. g Ad orientem ſolem converſus, ter libato vivo flumine ſe luſtravit. h A quibus amnes ducunt originem. à lymphis ſc. i Ennius 1. Annal. *Tuque pater Tyberine tuo cum flumine ſancto.* k Antrum, regia. l Hæc, ut advena dubitans, neſciuſque loci, & originis ſi. m Sacris.

n Cor-

s *Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.*
Adsis ò tandem, & propius tua numina firmes.
Sic memorat: geminasque legit de classe biremes,
Remigioque aptat: o socios simul instruit p *armis.*
Ecce autem subitum atque oculis mirabile q *monstrum:*
Candida per sylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in r *littore conspicitur sus:*
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Juno
Mactat, sacra ferens, & cum grege sistit ad aram:
Tybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
Leniit, & tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut in morem stagni, placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celebrant t *rumore secundo:*
Labitur uncta vadis abies: mirantur & undæ,
Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta virum fluvio, t pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque, diemque fatigant,
Et longos superant u *flexus, variisque teguntur*
Arboribus, viridesque secant placido æquore x *sylvas.*
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Cum muros, arcemque procul, & rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocius advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die solennem illo rex Arcas honorem
y *Amphitryoniadæ magno, divisque ferebat*
Ante urbem, in luco. Pallas huic filius una,
Una omnes juvenum primi, pauperq; z senatus,
Thura dabant: tepidusq; cruor fumabat ad aras.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Adlabi nemus, & a *tacitis incumbere remis:*
Terrentur visu subito, cunctique relictis

n Cornuti finguntur majorum gentium fluvii, ab alveis geminis, vel ostiis pluribus, in quæ divisi sese in mare exonerant. 4. Georg.
o Remiges, nautas, milites.
p Remis, armamentis, telis.
q Portentum, prædictum ab Heleno. 3. I. & à Tiberino, supra.
r Satis tamen longinqua à Tybridis ripa erat sedes Albæ longæ.
s Unde remis proscissæ strepitu, & fluore secundi amnis à βρύω, fluo, vel κῦμα φερομένῳ. Alii *Rumone* quod nomen est Tybridis, unde *Ruminalis ficus*. Neque enim placet, quod de plausu nautico intelligi volunt. t Rubrica, vel puppes pictas, vel Phrygias. Juno 7. Æn. supra, *pictasque exuræ carinas*. u Mæandros sinuosos *VVinding reaches* Angl. x Impendentium sylvarum imagines in placidis undis apparentes *Reddit navales vitreo sub gurgite formas*, Auson. Mosel. y Herculi, Amphitruonis filio. z Senes, vel simpliciter senatus. a In amne placido, nullo, aut leni remorum luctamine.

Con-

Consurgunt mensis. audax quos b rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse:
Et procul è tumulo; Juvenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui c genus? d unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta
(e Pacifereq; manu ramum prætendit olivæ.)
Trojugenas, ac tela vides inimica Latinis,
Quos illi bello f profugos egere superbo.
Evandrum petimus. ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto perculsus nomine Pallas:
Egredere, ò quicunque es, ait: coramque parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Accepitque manu, g dextramque amplexus inhæsit.
Progressi subeunt luco, fluviumq; relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Grajugenum, h cui me fortuna precari,
i Et k vitta comptos voluit prætendere ramos:
Non equidem extimui, Danaum quod ductor, & Arcas,
l Quodque à stirpe fores geminis conjunctus Atridis:
Sed mea me virtus, & sancta oracula divum,
m Cognatiq; patres, tua terris n dicta fama,
Conjunxere tibi, & fatis egere volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater urbis, & author,
Electra (ut Graji perhibent) Atlantide cretus,
Advehitur Teucros. Electram maximus Atlas
Edidit, æthereos humero qui sustinet orbes.
Vobis Mercurius pater est, quem o candida Maia
Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
At Majam (auditis si quicquam credimus) Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
p His fretus, q non legatos, neq; prima per artem

a Interrumpi sacra nefas, infaustiq; ominis.
c E quo genere, i. e. gente estis?
d E qua domo, i. e. patria?
e Pacem petentes præferebãt oleæ ramos laneis vittis obvolutos. l. 7. *Præferimus manibus vittas.* vitta autem religionis, oliva pacis insigne.
f Uti & vos advenas.
g Fidei pignus.
h Hellenismus. Εὔχεο Απόλλωνι.
i Supplici-ter pacem petere, ut modo, nota e.
k Innexos, & illigatos vitta lanea.
l Ex Sterope Atlantis filia natus Oenomaus, ex illo Hippodamia; è quâ Pelops Atreum genuit, patrem Agamemnonis, & Menelai. Ex Maja Sterobes sorore Mercurius, ab illo Evander.
m Dardanus Trojanæ gentis pater filius Majæ, quæ soror Electræ. filia utraque Atlantis, ut sequ. quamvis tres fuerint Atlantes.
n Sparsa 7. Æn. *Ditur hic subito Trojana per agmina rumor.*
o Pulchra. vel cum respectu ad Pleiades, quarum lucidissima est Maja.
p Virtute mea, Deorum oraculis, cognatione nostra.
q Néque per fœdera, aut legatos experiri, aut pacisci placuit; sed ipse coram, & cum fiducia supplex adsum.

Ten-

Tentamenta tui pepigi: me me ipſe, meumque
Objeci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli r Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub juga mittant:
Et mare, quod ſ ſupra, teneant, quodque alluit ſinfra.
Accipe, daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus t ſpectata juventus.
Dixerat Æneas. ille os, oculoſque loquentis
Jamdudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert. u *Ut te, fortiſſime Teucrum,*
Accipio, agnoſcoque libens! ut verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni, vultumque recordor!
x *Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis*
Laomedontiadem Priamum, Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inviſere fines.
Tum mihi prima genas veſtibat flore juventa:
Mirabarque duces Teucros, mirabar & ipſum
Laomedontiadem; ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
y *Ille mihi inſignem pharetram, Lyciaſque ſagittas*
Diſcedens, chlamydemque auro dedit z *intertextam,*
Fœnaque bina, a meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo &, quam petitis, junctа eſt mihi b *fœdere dextra:*
Et lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
c *Auxilio lætos dimittam, opibuſque juvabo.*
Interea ſacra hæc (quando huc veniſtis amici)
Annua, quæ differre nefas, celebrate d *ſaventes*
Nobiſcum, & jam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.
Hæc ubi dicta, dapes jubet, & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque e *toro, & villoſi pelle leonis*
Accipit Æneam, f *ſolioque invitat acerno.*
Tum lecti juvenes certatim, araque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantque caniſtris

r Rutuli à Dauno Turni patre. ſ Adriaticum, & Tyrrhenum. t Decennali bello circa Trojam. u Ως; hou Angl. x Refert, ubi Anchiſen viderit Evander qui Trojano bello non interfuiſſet, comitem ſc. Priami, cum ſororem Heſionem Telamoni Salamino nuptam viſeret, inde Arcadiam venere, ubi excepti ſunt ab Evandro in Pheneo, urbe Arcadiæ. y Gratus beneficii æſtimator munera hoſpitalia accepta agnoſcit, recenſet gratus, elogiiſque ornat. z Opus Phrygium proprie. a Filius. b Olim ſancito, nunc renovato. c Copiis militaribus. d Animis, linguiique, ἀΰφημοῦντες. e Herba, & fronde exſtructo. ſτιβάδι. f Sacra Herculis celebrantes ſedere moris erat.

g De-

g Panem, vinumque.
h Νώτοισι δηνεκέεσσι, Hom. 7. Il. porrecto tergo bovis vescebatur Æneas, socii extis.
i Quæ reliqua erant è sacrificio.
k Ad verbum ex notissimo illo Homerico, Αυτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο.
l Herculeam, quæ Magno dicata numini dicta est *Maxima*. infra, quæ Maxima semper, &c.
m Labentem, & ruinam minitantem, lapsuræ similem.
n Infra.

g *Dona laboratæ Cereris*, g *Bacchumque ministrant.*
Vescitur Æneas simul, & Trojana juventus
h *Perpetui tergo bovis, & lustralibus* i *extis.*
k *Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,*
Rex Evandrus ait: Non hæc solennia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis l *aram,*
Vana superstitio, veterumve ignara deorum
Imposuit. sævis, hospes Trojane, periclis
Servati facimus, meritosque novamus honores.
Jam primum saxis m *suspensam hanc aspice rupem:*
Disjectæ procul ut moles, desertaque montis
Stat domus, & scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit, vasto submota recessu,
n *Semihominis Caci: facies quam dira tegebat,*
Solis inaccessam radiis, semperque recenti
Cæde tepebat humus; foribusque affixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit o *& nobis aliquando optantibus ætas*
Auxilium, adventumque dei. nam maximus p *ultor,*
q *Tergemini nece Geryonis,* r *spoliisque superbus*
Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentes; vallemque boves, amnemq; tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intentatum scelerisve, dolive fuisset,
Quatuor à stabulis præstanti corpore tauros
Avertit, totidem forma superante juvencas.
s *Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,*
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
Quærentem nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea cum jam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet;
villosaque setis Pectora semiferi. o Sicut antè multis aliis. p Scelerum vindex tyrannorum exactor, monstrorum domitor. q Ter ampli, tricorporis, cui propter concordiam, & mutuum auxilium 3 fratrum, tria adfinguntur corpora. Justin. 44. lib. r Bobus abductis ex Hispania. s *Hic, ne certa forent manifestæ signa rapinæ, Adversos cauda traxit in antra boves.* Propert. 4. lib. 10. eleg. quem lege ad plenum fabulam Caci referentem; ut & Ovidium 1. Fast. & Liv. 1. lib. & Dionys. Hal. 1. lib.

Di-

Discessu t mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem; vastoque sub antro
Mugiit, & Caci spem custodita fefellit.
Hìc vero Alcidæ furiis exarserat atro
u *Felle dolor: rapit* x *arma manu, y nodisque gravatum*
y *Robur. & aerii cursu petit ardua montis.*
Tum primum nostri Cacum videre timentem,
Turbatumque z *oculis, fugit ilicet ocyor Euro,*
Speluncamque petit. pedibus timor addidit alas.
Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
Dejecit saxum, a ferro quod & arte paterna
Pendebat; fultosque emuniit obice postes:
Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemque
Accessum lustrans, huc ora ferebat, & illuc,
Dentibus infrendens. ter totum fervidus ira
Lustrat Aventini montem: ter saxea tentat
Limina nequicquam: ter b *fessus valle resedit.*
Stabat acuta silex, præcisis undique saxis,
Speluncæ dorso insurgens, altissima visu,
c *Dirarum nidis domus opportuna volucrum.*
Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad d *amnem,*
Dexter in adversum nitens concussit, & imis
Avulsam solvit radicibus. inde repente
Impulit: impulsu quo maximus insonat æther,
Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At specus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia; & umbrosæ penitus patuere cavernæ.
Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, & regna recludat
Pallida, e *diis invisa,* f *superque immane* g *barathrum*
Cernatur, trepidentq; immisso lumine manes.
Ergo insperata deprensum in luce repente,
Inclusumq; cavo saxo, atque insueta h *rudentem,*
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, & i *ramis, vastisq; molaribus instat.*
Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli est)

t Relictine pascui, an ab actorum boum desiderio, ut Livius. κἀὶ δὲ τὰ θήλεια τῶν συντρεφομένων ἀποστωώμενα, ταῦτα ποθοῦντα φαίνεται. Plutarch. Pæd.

u Quæ bilis sedes. atra vero bilis, ubi incaluit, commoto animo, ac perturbata ratione, hominem in furias agit.

x Arcum, & sagittas.

y Nodosam clavam. ῥόπαλον.

z Qui mentis perturbationum indices.

a Quod ferreis catenis libratum arte Vulcania, obstrueret aditum antri. b Inops consilii. c Rapacium, & mali ominis. d Tyberim. e Stygia. ἄστυγέτοι θεοὶ. f Desuper. g Vorago inferorum. propriè, puteus profundus Athenis, in quem nocentes dabantur præcipites. h De Caco semper ut de fera loquitur. i Truncis simpliciter, vel, clava ex oleastro cum ramalibus, & radice. *Mœnalio jactus pulsus tria tempora ramo Cacus.* Propert. 10. El. 4. lib.

Fau-

k Nebulam fumei vaporis.
l Nihil adversus Herculem proficientia.
m Brachiorum arcte stringentium.
n Obstinate abnegatæ. Dion. 1. lib.
o Posteri. propriè, qui ultra trinepotes; ut majores, qui supra tritavum.
p Potitium, & Pinarium senes duos instituebat Hercules sacerdotes suos. manstrque cultus ratio, & sacrorum Herculis minus diu in duabus

Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis, glomeratq; sub antro
k *Fumiferam noctem, commistis igne tenebris.*
Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
Præcipiti jecit saltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atra,
Hìc Cacum in tenebris incendia l vana vomentem
Corripit in m *nodum complexus, & angit inhærentem*
Elisos oculos, & siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulsis:
Abstractæque boves, n *abjuratæq; rapinæ*
Cœlo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
Pectora semiferi, atque exstinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique o *minores*
Servavere diem: primusque p *Potitius author,*
Et domus: Herculeique custos p *Pinaria sacri,*
Hanc aram luco statuit, quæ Maxima semper
Dicetur nobis, & erit quæ Maxima semper.
Quare agite, ò juvenes, tantarum in munere laudum
Cingite r *fronde comas, &* s *pocula porgite dextris,*
t *Communemque vocate deum, & date vina volentes:*
Dixerat: u *Herculea bicolor cum populus umbra*
Velavitque comas, foliisque innexa pependit:
Et x *sacer implevit dextram scyphus. ocius omnes*
In mensam læti libant, divosque precantur.
y *Devexo interea propior fit vesper Olympo:*
Jamque sacerdotes, primusque Potitius ibant,

illis familiis. primus honor Potitiis, secundus Pinariis datus. rationem vide apud Livium 1. lib. Festum, Macrobium 3. Sat. 6. c. *q* Ministra. *r* Ad preces. *s* Ad libamina. *t* Trojanis, & omnibus patentem, & ad auxilia paratum? An, quia idem cum Marte, qui *κοινὸς*, ut & Mercurius? *u* Populus alba ab Hercule ad inferos descendente in coronam adoptata, cujus interior pars, qua capiti adhæsit, alba permansit, exterior ab inferis nigredinem contraxit. *x* Herculi propriè dicatus, ut Baccho cantharus. capax scilicet, ut qui manum impleverit. *y* In noctem inclinante.

Pellibus in morem cincti, flammasque ferebant.
Instaurant epulas, & mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantq; oneratis lancibus aras.
Tum z *Salii ad cantus, incensa altaria circum,*
Populeis adsunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes
Herculeas, & facta ferunt. a *ut* b *prima* c *noverca*
Monstra manu, geminosque premens eliserit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
d *Trojamque*, e *Oechaliamque: ut duros mille labores*
Rege sub f *Euristheo fatis* g *Junonis iniquæ,*
Pertulerit. Tu g *nubigenas, invicte, bimembres,*
Hylæumque, Pholumque manu, tu h *Cretia mactas*
Prodigia, & vastum Nemeæ sub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te i *janitor Orci,*
Ossa super recubans antro semesa cruento:
Nec te ullæ k *facies, non terruit ipse* l *Typhœus*
Arduus, arma tenens: m *non te rationis egentem*
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salve vera Jovis proles, decus addite divis:
Et nos, & tua n *dexter adi pede sacra secundo.*
Talia carminibus celebrant: super omnia Caci
Speluncam adjiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant.
Bexin se cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. ibat rex o *obsitus ævo,*
Et comitem Æneam juxta, natumque tenebat
Ingrediens; varioque viam sermone levabat.
Miratur, p *facilesq; oculos fert omnia circum*
Æneas: capiturque locis, & singula lætus

z Ludii, qui ab tibiam, & cantu in sacris saltant, nec sacris tantu Martis, ut Macrobius habet, qui idem est cu Hercule 3. l. 12. c. Sed & qui ἐνόπλιον ὄρχησιν saltarunt, Salii dicti sunt. Jos. Scal. in Catull. 17. epigr.

a Hymnus laudes Herculis comprehendens. Præter Homerum, Orphea, & alios, qui ex professo hymnos canebant, vide Ovidium, initio l. 4. Horat. l. 1. Od. 21. & 2. l. Od. 19. &c. Statium sub fine 1. l. Thebaidos, &c.

b In cunis. c Junonis. d A Laomedonte pacta mercede fraudatus. e Ab Eurylo rege rejectus in nuptiis desponsatæ ei filiæ. f Rege Argivorum, ministro Junonis, Herculem ad difficillima obeunda adigente. g Centauros ex nube in Junonis speciem informatæ, & Ixione genitos. h Taurum Cretensem. sed de his videndi Mythologi. Ovid. 9. Metam. &c. i Cerberus, κρεοβόρον. k Formæ monstrorum, species malorum. l Gigas. m Non examinatum, aut confusum te sensit Hydra multiceps. n Favens, propitius. o Annis confectus. Terent. Eun. *pannis, annisque obsitus*. p Curiosos omnia lustrantes.

q Exquiritque, auditque virum monimenta priorum.
Tum rex Evandrus, r Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora ſ indigenæ Fauni, nympbæq; tenebant,
Genſque virum truncis, & duro robore nata:
Queis neque mos, neque cultus erat: nec jungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed t rami, atque aſper victu venatus alebat.
u Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exul ademptis.
Is genus x indocile, ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit; his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aureaque (ut perhibent) illo ſub rege fuere
Sæcula: ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paulatim, ac y decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſoniæ, & gentes venere Sicanæ:
z Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore a Tybris:
A quo poſt Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens, & ineluctabile fatum
His poſuere locis: matriſque egere tremenda
Carmentis nymphæ monita, & deus author Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus, monſtrat & b aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant c Nymphæ priſcum Carmentis honorem
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
d Æneadas magnos, & nobile e Pallanteum.
Hinc lucum ingentem (ſ quem Romulus acer Aſylum

q Vide Macrob. 7. c. 2.
r Pallanteę, quod poſtea Palatiũ Rom.
ſ Αὐτόχθονες, ἔπιχώριοι, Aborigines Fauni homines rudes, & bruti ſub dio agebãt; quibus nymphæ ſuæ ſętum ſub ilicibus, aut fagis fuderũt: mox & cavas arbores habitarunt, unde naſci dicebantur.
t Fructibus ſponte natis veſcebantur, venatione victitabant.
u Creta pulſus à Jove filio; propter artes ab indigenis de cęlo deſcendiſſe creditus. x Rude, & ſerum. y Colore detrito, ac vitiato, ab auri ſplendore in argenti pallorem, mox in ferruginem belli, avaritiæ, & omnium vitiorum degenerans. z Primum dicta Argeſſa, inde Cameſene, mox Heſperia, hinc Auſonia, dein Oenotria, denique Italia. Cluve. lib. 1 c. 1. a Thuſcorum dux prædabundus Albula demerſus mutavit fluvio nomen. b Carmentæ matri dicatam. c Supple, retinuiſſe priſcum honorem. d Romanos olim, Æneæ progeniem. e Palarium Rom. Imperii ſedem. f Quem Romulus poſtea retulit in aſylum, quo quicumque confugerent, benigne accepti in ſocietatem invitabantur.

Ret-

Rettulit) *& gelida monſtrat ſub* g *rupe Lupercal*,
h *Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.*
Nec non & i *ſacri monſtrat nemus* k *Argileti:*
Teſtaturque locum, & lethum docet hoſpitis Argi.
Hinc ad l *Tarpejam ſedem, & capitolia ducit,*
m *Aurea nunc, olim ſylveſtribus horrida dumis.*
n *Jam tum relligio pavidos terrebat agreſtes*
Dira loci: jam tum ſylvam, ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, o hunc (inquit) frondoſo vertice collem
(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus: p *Arcades ipſum*
Credunt ſe vidiſſe q *Jovem; cum ſæpe nigrantem*
r *Ægida concuteret dextra, nimboſque cieret.*
Hæc duo præterea diſjectis oppida muris,
Relliquias, veterumque vides monimenta virorum.
Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis, ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri: paſſimque armenta videbant,
Romanoque foro, & t *lautis mugire* u *Carinis.*
Ut ventum ad ſedes: x *Hæc (inquit) limina victor*
Alcides ſubiit: hæc illum regia cepit.
Aude hoſpes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge deo: rebuſque veni non aſper egenis.

g Monte Palatino. *h* Templum Arcadico ritu,& cultu cõſecratum Pani Lycæo, nomen utrique à λύκος, lupus *i* Execrandi ſceleſto tumulo Argi violantis hoſpitalia jura. *k* A letho Argi cujuſdam, qui hoſpitio ab Evãdro acceptus conjurabat in Evandrũ, à cuju comitibus interfectus eſt. cujus cædis invidiam à ſe, atteſtatione loci, amovet. *l* Arcem Tarpejam dictam à filia Sp. Tarpeji, quæ illam Sabinis prodidit. poſtea Capitolium, à capite Toli ibi invento. Liv. Dionyſ. alii. *m* Ovid 1. Faſtor. & Propert. 4. lib. 1. el. *n* Sic l. 7. de Latini tecto, *Horrendum ſylvis, & relligione parentum*. *o* Rupem Tarpejam. *p* Noſtri. *q* Agnitum poſtea à Romanis, & Capitolini nomine, & honore cultum. *r* Scutum Jovis, Amaltheæ αἰγίδος pelle tectum. *ſ* Illo loco, in quo poſtea erant Romanum forum, & Carinæ. Prolepticus Anacroniſmus. *t* Ædificiorum magnificentia, namque ibi Pompeji domus poſtea, Ciceronis, & aliorum. Prolepticè. *u* Vico Rom. extructo ędificiis in morem carinarum inverſarum. *x* Hercules ille monſtrorum domitor victo Gerione reverſus non dedignatus eſt ſubire humilia hæc limina, hanc qualemcunque regiam. Tu quoque tantum heroa imitatus, imo Deum ipſum, contemnendo opes luxurioſas, noli faſtidire res tenues, ſed lætus ſuccede anguſtis hiſce tectis. Seneca laudato hoc verſu, Ep. 18. *Nemo*, inquit, *alius eſt Deo dignus, quam qui opes contemſit*. Et Juv. 11. Sat. Perſicum ad frugalem invitans cœnam, *habebis Evandrum, venies Tirynthius, aut minor illo Hoſpes*, &c. Æneas ſc.

Dixit:

Dixit: & y anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit: ſtratiſque locavit
Effultum foliis, & pelle Libyſtidis z urſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis. 369.
At Venus haud animo nequicquam exterrita mater,
Laurentumque minis, & duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur: a thalamoque hæc conjugis aureo
Incipit, & dictis divinum aſpirat amorem.
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
b *Debita, caſuraſque inimicis ignibus arces:* 375
Non ullum auxilium miſeris, non arma rogavi
Artis, opiſque tuæ: nec te, chariſſime conjux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamvis & Priami deberem plurima c natis:
Et durum Æneæ fleviſſem ſæpe laborem. 380
Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum conſtitit oris:
Ergo eadem ſupplex venio; & ſanctum mihi numen
Arma rogo, d *genitrix nato te* e *filia Nerei,*
Te potuit lacrymis f *Tithonia flectere conjux.*
Aſpice, qui coeant populi, g *quæ mœnia clauſis* 385
Ferrum acuant portis in me, excidiumq; meorum.
Dixerat: & niveis hinc, atq; hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet: ille repente

y Pulchra Antitheſis. Sic Martialis de Domit. 4. l. 8. Epigr. *Ingẽique tenet pocula parca manu.*

z An Leonis. vide, quę ad verſum illum 5. l. *Horridus in jaculis, & pelle Libyſtidis urſæ.*

a *Hos illa Dei molles aditus, molliſſima fandi Tempora* notat, hic fragrare cydonia, dominari Suadas, Gratias, Veneres geminatas.

b Ruinæ, & exitio deſtinata à fatis.

c Paridi præcipue, cujus judicio de forma palmam tuli, nec non Creuſæ.

d Non leves hic dividiæ inter Grammaticos, quorum alii judicium Poetæ deſiderant inducentis Venerem deprecantem filio arma à marito, cui ſodali nupſerat, neque ex eo prolem ſuſcepiſſe ſe noverat. Sic itaque diſtinguendum cenſent. *Arma rogo genitrix nato te filia Nerei, Te potuit, &c.* Alii contra tuentes, quam retinuimus lectionem, parant defenſionem: eſſe bonum virum Vulcanum, qui Marti retibus impliciro ignoverit, qui Venerem patienter amet, rivalem Anchiſen ferat, cujus iram lacrymula una vix vi expreſſa reſtinguat; apud quem blanditiæ interlodicales, *chariſſime conjux*, *ſanctum mihi numen* delere valeant omnem nequitiarum, furtorumque Veneris ſuæ memoriam. Ab his inſuper ſtat Anaphoræ gratia, *Te filia Nerei, te potuit lacrymis* —— Quamvis & illis in mundo ſit, quod opponant precanti Ven. *mihi arma rogo*, & mox Vulc. reſp. *ſi bellare paras* —— namque & illa bellatrix, Il. ε. e Thetis Achilli ſuo. Il. 18. unde hæc adumbrata. f Aurora Memnoni. g Supra lib. 7. *Quinque adeo magnæ, poſitis incudibus, urbes Tela novant.*

Acce-

Accepit solitam h *flammam, notusque medullas*
Intravit calor, & labefacta per ossa cucurrit.
Non secus, atque olim tonitru cum rupta coruſco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, & formæ conscia conjux.
Tum pater i *æterno fatur devictus amore:*
Quid causas petis k *ex alto? fiducia cessit*
Quo tibi diva mei? l similis si cura fuisset,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset.
Nec pater omnipotens Trojam, nec m *fata vetabant*
Stare, decemq; alios Priamum superesse per annos.
Et nunc si bellare paras, atq; hæc tibi mens est;
Quidquid in arte mea possum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquido ve potestur n *electro:*
Quantum ignes, o animæque valent: absiste precando
Viribus p *indubitare tuis. Ea verba locutus,*
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Conjugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, ubi prima quies medio jam noctis abactæ
q *Curriculo expulerat somnum: r ceu fœmina primum,*
Cui s *tolerare colo vitam, tenuiq; t Minerva,*
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penso; castum ut servare cubile
Conjugis, & possit parvos educere natos:
Haud secus u *ignipotens, nec tempore segnior illo*
Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
x *Insula Sicanium juxta latus,* y *Æoliamque*
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis:
Quam subter specus, & z *Cyclopum exesa caminis*
Antra a *Ætnæa tonant, validique incudibus ictus*
Auditi referunt gemitum, b *stridentque cavernis*
c *Strictura chalybum, & fornacibus ignis anhelat:*
Vulcani domus, & Vulcania nomine tellus.

h Vulcano conveniũt *flamma* per *medullas*, & *calor* per *ossa*.
i Magno, & divino, qualem agnoscunt Dii æterni. Sed & Lucret. præibat lib. 1. *æterno devinctus vulnere amoris*; de Marte amante Venerem.
k Ab ovo quasi Trojani belli, ab exẽplis.
l Si tibi similis cura armorum fuisset prius.
m Fata Trojæ mutare non potui, differre potui.
n Factitio, vel etiam nativo, ubi auro conflatur quinta argenti portio, ad duritiam metalli ideo *liquido*. *o Aurarum animæ*. Lucret. & follium flabra.
p Diffidere, particula *In ἐπιτατικῇ*. ut *incana*, *insanus*, &c. *q* Cursu. *r* Ὡς ὅ γυνὴ ἱμερλερῶ πυρὶ, &c. Apollon. Arg. 3. *s* Benè, ac pudice vitam instituit, lana, ac tela victum quæritans. Terent. Andr. *t* Lanificio, Minervæ invento, ac opere. *u* Mulciber, ferrariæ deus. *x* Hiera inſ. Vulcani officina, inter Siciliam, & Liparen —— *y* Unam ex Æoliis insulis. *z* Qui fabricam ferrariam inveniſſe feruntur. *a* Ignivoma, instar Ætnæ. *b* Ictu sc. malleorum in incudibus. *c* Scintillę erumpentes è ferro dũ cuditur, stringiturq;

d Hoc tunc ignipotens cælo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyracmon.
His e informatum manibus jam parte polita
Fulmen erat (toto genitor f quæ plurima cælo
Dejicit in terras) pars imperfecta manebat.
g Tres imbris torti radios, h tres nubis aquosæ
Addiderant, rutili i tres ignis, & k alitis Austri.
Fulgores nunc terrificos, sonitumque, metumque
Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marti, currumque, rotasque volucres
l Instabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes:
m Ægidaque horrificam n turbatæ Palladis arma,
Certatim squamis serpentum, auroque polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore divæ
Gorgona desecto vertentem lumina collo
Tollite cuncta (inquit) cœptosq; auferte labores,
Ætnei Cyclopes, & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro: nunc viribus usus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra:
Præcipitate moras. Nec plura effatus. at illi
Ocyus incubuere omnes, o pariterque laborem
Sortiti: p fluit æs rivis, aurique metallum;
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum: septenosque orbibus orbes
Impediunt. alii ventosis follibus auras
Accipiunt, redduntque; alii q stridentia tingunt
Æra lacu: gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi bracchia tollunt
r In numerum, versantque tenaci forcipe massam.

d Non sine autoritate Grammaticorum, pro huc. & quod habent nõnulli codices.
e Formam habens, sed rudem. fulmen nondum erat plane perfectum, & absolutum. infra, *clypeum informant*.
f Qualia plurima Juppiter dejicit cœlo.
g Grandinis. 3.
h Pluviæ. 3.
i Ignis, seu æstuantis aeris. 3.
k Venti. 3.
l Intenta opera fabricabant.
m Munimentũ pectoris ęreũ, Jovis, aut Palladis proprium, squamoso draconum corio contectum, sic ut extremum ipsius ambitum dracunculi ad limbi, aut fimbriæ vicem circumcluderent: in medio habent Gorgonis caput. n Ad bellum concitatæ, turbidis oculis torvum intuitæ. o Divisis inter se operibus. p Conflatum liquitur ad modum fluentis aquæ. q Stridet sc. ferrum, dum in aqua tingitur. r In ordinem, ita ut ex alternis ictibus numerus, & concentus advertatur. vide, quæ ad hos versus supra. 4. Georg.

Hæc f *pater Æoliis properat dum* f *Lemnius oris;*
Evandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, t tunicaque inducitur artus,
Et u *Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis:*
Tum lateri, atque humeris x *Tegeæum subligat ensem,*
y *Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.*
Nec non & z *gemini custodes limine ab alto*
Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.
Hospitis Æneæ sedem, & secreta petebat,
Sermonum memor, & promissi muneris hæros.
Nec minus Æneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congressi jungunt dextras, mediisque residunt
Ædibus: & a *licito tandem sermone fruuntur.*
Rex prior hæc.
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Res equidem Trojæ victas, aut regna fatebor:
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires: hinc b *Thusco claudimur amni:*
Hinc Rutulus premit, & murum circumsonat armis.
Sed tibi ego c *ingentes populos, opulentaque regnis*
Jungere castra paro: quam fors inopina salutem
Ostentat: fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
Urbis d *Agyllinæ sedes: e ubi Lydia quondam*
Gens bello præclara, jugis insedit Etruscis.
Hanc multos florentem annos, rex deinde superbo
Imperio, & sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dii capiti ipsius, generique reservent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora
(Tormenti genus) & sanie, taboque fluentes
Complexu in misero, longa sic morte necabat.

f Vulcanus à Lemno insula, in qua à Lemniis excipiebatur cœlo à Junone dejectus ob deformitatẽ. nec nõ precipitatus à Jove, eodem cecidit. Il. α. t Il. 2. Agamemnon μελανὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα, Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα. u ὑποδήματα, sandalia, soleas corrigiis subvinctas. x Arcadicum. Tegea urbs arcadiæ. y Pellem pantheræ ab humero lævo demissam revocans ad partem sinistram. z Telemacum ἄμφ. δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο. 2. Odyss. a Remotis arbitris. b Tyberi. c Etruriam, in qua 12 urbes à Tyrrheno conditæ sub præfectis totidem. d Agylla, quæ & Cære urbs Etruriæ. e Ubi Lydia colonia quondam insedit Tyrrheno duce, infra.

At fessi tandem cives f infanda furentem
Armati circumsistunt, ipsumque, domumque:
Obtruncant socios; ignem ad fastigia jactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
Confugere & g Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis h *furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium i præsenti Marte reposcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam,
Toto namque fremunt condensæ littore puppes,
Signaque ferre jubent. retinet longævus k *aruspex*
Fata canens: O l Mœoniæ delecta juventus,
Flos veterum, virtusque virum, quos justus in hostem
Fert dolor, & merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam subjungere gentem:
Externos m *optate duces. Tum Etrusca resedit*
Hoc acies campo, monitis exterrita divum.
Ipse oratores ad me, regnique n *coronam*
Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarchon:
o Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
Sed mihi tarda p *gelu,* q *secli sque effœta senectus*
Invidet imperium; seræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni r *mistus matre Sabella*
f Hinc partem patriæ traheret. Tu cujus, & t *annis.*
Et u *generi fatum indulget: quem numina poscunt,*
Ingredere, ò Teucrum, atque Italum fortissime
ductor.
Hunc tibi præterea, spes, & solatia nostri,
Pallanta adjungam: sub te tolerare magistro
Militiam, & grave Martis opus: tua cerne-
re facta
Assuescat, primis & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta dabo, totidemque suo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
Æneas Anchisiades, & fidus Achates:
Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
Ni signum x *cœlo* x *Cytherea dedisset* y *aperto.*
Namque improviso vibratus ab æthere fulgor
Cum z *sonitu venit; & ruere omnia visa re-*
pente,

f Infandū. Helenis m. Infādo scelere,& suppliciis.
g Inversa à nostro historia. nāq; Turnus ad Mezentiū confugit. Liv. 1. lib.
h Ira. tumultu.
i Ne mora intermissus tepescat calor.
k Tarchon forte; cujus ministerio usus fuerat Tyrrhenus rex ad condendas 12. urbes. jam quasi Interrex.
l Hetrusci à Lydis, & Mœoniis oriundi, qui sub Tyrrheno Lydi fratre duce hāc Italiæ partem appulsi occuparunt.
m Adoptate.
n Diadema.
o Ut velim. succedere castris. p Gēlida senecta novis imperiis inepta. q Sęculum hic 30. annis cēnsetur. r Duxerat enim Evander filiam regis Sabinorum. s A materna parte ēsset Italus. t Cum respectu ad Evandrum. u Cum respectu ad Pallantem. x Vēnus ab inf. Cythera, ad quam orta mari appulit. y Disrupto, & hi ante fulgetris, & tonitribus. z Tonitru.

a *Tyrrhe-*

a *Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.*
Suspiciunt: b *iterum, atque iterum fragor intonat ingens*:
Arma inter nubem, cœli in regione serena
Per sudum rutilare vident, & pulsa tonare.
Obstupuere animis alii: sed Troius heros
c *Agnovit sonitum, & divæ promissa parentis.*
Tum memorat: *Ne vero hospes, ne quære profecto.*
Quem casum portenta ferant: d *ego poscor Olympo.*
Hoc signum cecinit missuram diva e *creatrix,*
Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu! quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa sub undas
Scuta virum, galeasq; & fortia corpora volves
Tybri pater! f poscant acies, & fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit; solio se tollit ab alto,
Et primum Herculeis g *sopitas ignibus aras*
Excitat, h *hesternumque larem*, i *parvosque penates*
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit:
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Præstantes virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
Nuncia ventura Ascanio, rerumq; patrisque.
Dantur equi k *Teucris Tyrrhena petentibus arva:*
Ducunt l *ex sortem Æneæ, quem fulva leonis*
Pellis obit totum, præfulgens unguibus m *aureis.*
Fama volat parvam subito vulgata per urbem,
Ocius ire equites n *Tyrrheni ad littora regis.*
Vota metu duplicant matres, propiusque periclo
It timor, & major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O mihi præteritos referat si Juppiter annos:

a Proprie. inventum enim Tyrrhenorum tuba. Cum respectu tamen ad Etruscos ducem externum jam poscentes. b Ad firmãdũ omen. c Prodigio hoc armorum conjicit sibi delata à matre arma contra arma inimica; nec non acies, & prœlia. d Me cœlestia hæc portẽta designant ad hoc bellũ. e Mater Venus. f Permissio Ironica. Eant jam, vi, ac bello rumpant fœdera pacta inter me, & Latinum. se nõ diu impune. g Sopitos ignes in aris Hërculeis. h Hesternum focum excitat. vel, adit Larem, cui pridie sacrum factum. i Domesticos, ut distinguat à Provincialibus, & Urbanis. k Electis illis, qui cum Ænea ad Tarchontem, & Etruscos ituri erant. l Extra ordinem sortis; eximium supra alios. m Aurum referentibus ex politie; *aut* aureis ung. arte insertis, *aut* aureis laminis opertis. n Mezentii, in Etruriam sc.

Qualis eram, o cum primã aciem Pręneſte ſub ipſa
Stravi, p ſcutorumque incendi victor acervos,
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui q tres animas r Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat: terna arma movenda,
Ter letho ſternendus erat: cui tum tamen omnes
Abſtulit hæc animas dextra, & totidem exuit armis.
ſ Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
Nate tuo: neque finitimus Mezentius unquam
Huic capiti inſultans tot ferro ſæva dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
At vos, ò ſuperi, & divum tu maxime rector
Juppiter, Arcadii quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. t ſi numina veſtra
Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
Si viſurus eum vivo, & venturus in unum:
Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum u caſum fortuna minaris;
Nunc, ò nunc liceat crudelem abrumpere vitam:
x Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri,
Dum te, chare puer, mea y ſera, & ſola voluptas,
Complexu teneo; gravior ne nuncius aures
Vulneret. Hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli z collapſum in tecta ferebant.
Jamq; adeo exierat portis equitatus apertis;
Æneas inter primos, & fidus Achates,
Inde alii Trojæ proceres: ipſe agmine Pallas
In medio, clamyde, & pictis a conſpectus in armis:
b Qualis ubi Oceani c perfuſus d Lucifer unda
(Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes)
Extulit os ſacrum cęlo, e tenebraſque reſolvit:
Stant pavidæ in muris matres, oculiſque ſequuntur
f Pulveream nubem, & fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, & agmine facto
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.

o Evãdrum ex Arcadia venientem in Italiam repellere conatus eſt Herilus rex Prænesti-nus; ſed ab Evãdro vi-ctus, cęſuſ-que.

p Victores arma, ſcuta præſertim, eorũ, quos vicerãt, in-cendebant ex more, & voto.

q Tres vitas, namq; *ter letho ſter-nẽdus erat.* ſeq.

r Dea ne-moris Tar-racini. Jovis Auxuris u-xor. ſupra 7. lib.

ſ Ipse una profectus comitarer Æneam.

t Si reducẽ filiũ ſoſpitẽ recepturus ſum.

u Mortem, ſed male o-minato verbo abſtinet. x *Dum metus eſt, nec adhuc dolor.* Val. 1. l. *Nec dum eſt ille dolor, ſed jam metus.* Lucan. 2. y Mihi Seni natus, & unigena. z Delinquentem animam præ dolore. a Con-ſpicuus. b Homer. Il. 5. & 22. c Ex opinione veterum, qui humore ali ſidera credebant. d Eadem cum ſit ſtella, Luciferum intel-ligit globum, & corpus; Venerem autem numen illud, quam intelligentiam vocant Metaphyſici. Scal Poet. 5. l. 3. e Proxime Solem, ac Lunam ſtella clariſſima, diei prænuncia. f Ab equiti-bus concitatam.

Est ingens gelidum lucus prope Cæritis g *amnem,*
Religione patrum late sacer: undique colles
Incluſere cavi, & nigra nemus abjete cingunt.
Sylvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Arvorum, pecorisque deo, lucumque, h *diemque:*
i *Qui primi fines aliquando habuere Latinos.*
Haud procul hinc Tarcho, & Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis; celsoque omnis de colle videri
Jam poterat legio, & latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas, & k *bello lecta juventus*
Succedunt, fessique & equos, & corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natumque in valle reducta
Ut procul l *è gelido secretum flumine vidit,*
Talibus affata est dictis, seque obtulit m *ultro.*
En perfecta mei promissa conjugis arte
Munera: ne mox aut Laurentes (nate) superbos,
Aut acrem dubites in prælia n *poscere Turnum.*
Dixit, & amplexus nati Cytherea petivit:
Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
Ille deæ donis, & tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per singula volvit:
Miraturque, interque manus, & brachia versat
Terribilem cristis galeam, o *flammasque vomentem,*
p *Fatiferumque ensem, loricam ex ære rigentem,*
Sanguineam ingentem: qualis cum cærula nubes
Solis inardescit radiis, longeque refulget.
Tum leves ocreas q *electro, auroque recocto,*
Hastamque, & clypei non enarrabile r *textum.*
Illic res Italas, Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus, s *venturique inscius ævi,*
Fecerat ignipotens. illic genus omne futuræ
Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella,
Fecerat & viridi t *fœtam Mavortis in antro*
Procubuisse u *lupam:* x *geminos huic ubera circum*
Ludere pendentes pueros, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexam

g Minionẽ. H. 10. Æn.
h Festum annua celebritate.
i Qui primi è Græcia advenæ incoluêre Italiam.
k Supra. *qui sese in bella sequantur Præstantes virtute legit.*
l Ἐν ποταμῷ λιασθεὶς divisũ à sociis interjecto flumine. Al. leg *egelido.*
m Confessa Deã, aggressendam.
n Provocare.
o De Turni galea, quæ Chimęram sustinuit. Ætneos effãtem faucibus ignes. vide 7 l. sub fine. quãvis alii hoc ad ensem fulmineũ referunt.

p Fatalem Turno, & aliis. q Metallo mixto: ubi auro conflatur quinta argenti portio. supra. r Ego potius ad imagines insculptas, quam ad varia metalla, è quibus confectus fuit, retulerim. ut sit quasi transeundi ansa ad historias, & gesta Romana inibi cęlata, quę contineantur ad exitum hujus libri. s Non ignarus artis vaticinandi, ut qui futura pręsciret. t Partu levatam. u Verane fuerit lupa, an fœmina; videndi historici, Livius, Dionys. Plutarch. &c. x Romulum, & Remum.

Mulcere alternos, & corpora y *fingere lingua.* 634
Nec procul hinc Romam, & raptas sine z *more Sabinas*
a *Consessu cavcæ*, b *magnis Circensibus* c *actis,*
Addiderat; subitoque novum consurgere bellum
Romulidis, d *Tatioque seni,* e *Curiousque severis.*
Post f *iidem inter se posito certamine reges*
Armati, Jovis ante aras, pateraque tenentes
640
Stabant, & cæsa jungebant fœdera g *porca.*
Haud procul inde, citæ h *Metium in diversa*
quadrigæ
Distulerant (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
Per sylvam, & sparsi rorabant sanguine ve-
pres. 645
Nec non Tarquinium ejectum i *Porsenna jubebat*
Accipere, ingentique urbem obsidione premebat:
k *Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.*
l *Illum indignanti similem, similemq; minanti*
Aspiceres: pontem auderet, quod m *vellere Co-*
cles, 650
Et fluvium vinclis innaret n *Cloelia ruptis.*
o *In summo custos* p *Tarpejæ* q *Manlius arcis*
Stabat pro templo, & Capitolia celsa tenebat,
r *Romuleoque recens horrebat regia culmo.*
Atque hic auratis volitans s *argenteus anser* 655
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:

y Alluſum ad urſos, qui informi fœtui lambendo formâ inducere finguntur.
z Malo more.
a Circi, ceu Theatri ſedibus, unde ſpectabantur ludi.
b Conſualibus, in quibus raptæ Sabinæ 683. Neptuno, aut Conſo, & Magnis Diis ludi hi inſtituti, magnisimpenſis. Aſconius.
c Dum agerentur.
d Sabinorum regi. e Cures opp. caput quondam Sabinorum, triſti, ac maſcula morum gravitate, ac diſciplina nobile. f Romulus, & Tatius in acie conciliati interventu Sabinarum. g In ſacris potentiores victimæ fœmineæ. h Metium Suffetium Albanorum regem, qui à Tullo Hoſtilio in auxilium contra Fidenates accinctus, ſuos in collem ſubduxit. Rom. victor eum binis quadrigis illigatum diſcerpſit. i Rex Etruſcorum Tarquin. regem Roma ejectum reſtituere conatus. k Romani in arma ruebant ad tuendam libertatem partam exactis regib. l Porſenam. m Tueri; hoſtem ſuſtinens, dum Romani à tergo pontem revellerent. n Virginum Veſtalium una, quæ obſes Porſenæ data, deceptis cuſtodib. Tybrim ad ſuos tranavit. de his vid. Liv. 1. Dionyſ. lib. 3. 4. o In ſumma clypei parte. p De Tarpeja arce, & Capitolio, ſupr. q Manlii hiſtoria, excitati ab anſere, cum Galli, qui ſub Brenno Romam occuparant, Capitolium conſcendentes noctu pene cepiſſent, vid. Liv. 2. & hiſt. alios. r Porticibus licet auratis, culmo tamen horrebat caſa Romuli, ut moneret eos morum vetuſtatis. ſ Candidus, an ex argento flatus in clypeo?

Galli

Galli per dumos aderant, arcemque t *tenebant*
Defensi tenebris, & u *dono noctis opacæ.*
Aurea cæsaries ollis, atque aurea x *vestis:*
y *Virgatis lucent sagulis: tum lactea colla*
z *Auro innectuntur: duo quisque* a *Alpina coruscant*
b *Gesa manu, scutis protecti corpora longis.*
Hinc exultantes c *Salios,* d *nudosque Lupercos,*
Lanigerosque e *apices, & lapsa* f *ancilia cœlo*
Extuderat: castæ ducebant sacra per urbem
g *Pilentis matres in mollibus. hinc procul addit*
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis:
Et scelerum pœnas, & te, h *Catilina, minaci*
Pendentem scopulo, furiarumque ora trementem:
Secretosque pios, i *his dantem jura* k *Catonem.*
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: sed fluctu spumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstumque secabant.
In medio classes æratas, l *Actia bella*
Cernere erat: totumque instructo Marte videres
Fervere in Leucatem, n *auroque effulgere fluctus.*
Hinc Augustus agens Italos in prælia Cæsar
o *Cum patribus, populoque, penatibus, & magnis Diis,*

t Parũ abfuit, quin tenerent.
u Beneficio.
x Barba, hinc imberbis.
y Vario colore ad modum virgarum distinctis, aut segmentatis.
z Torquib. aureis.
a Ex arborib. montanis, Alpinis sc.
b Jacula Gallorum, uti pila Romanorum.
c Sacerdotes Martis.

supr. ad, *Tum Salii ad cantus*. d Sacerdotes Panos Lycæi, qui nudi per compita in Lupercalibus discurrebant. e Pileos Flaminum, & sacerdotum. f Clypeos incurvos, quorum unus è cœlo delapsus, cum fato Imperii, ad cujus formam, & undecim alii efficti, ne internosceretur verus. g Pilentis vehi ad sacra, ludosque indultum matronis, quod ex mundo suo aurum suppleverant Apollini Delphico ex voto Camilli. h Catilinam ad supplicia, ut insidiatorem relegat: Catonem ad judicia inferna, ut rigidum, nec sibi parcentem. i In Elysiis judicem piorum sistit Catonem, cum Minoa, Æacum, Rhadamanthum Græci damnatis dent judices. k Censorium intelligi volunt, ne honorem Uticensi habitum indigne ferat Augustus. Sed & hujus rigidam, vanamque de Rep. Cæsare, Pompeio ipso, scil. omnibus opinionem ad inferos relegatam damnare videtur. l Inter Augustum, & Antonium depugnata sub Actio Acarnaniæ opp. maritimo. m Acarnaniæ promontorium, & peninsulam in sinu Ambracio. n Aureorum armorum, & rostrorum reflexu. o A Cæsare stabant Senatus, & populus. Penates, & Dii magni Juppiter, Mercurius, Minerva supr. lib. 3. v. Macrob. lib. 3. cap. 4. Satur. & Arnob. lib. 3. adverf. gentes.

Staps

Stans celsa in puppi: geminas cui p *tempora flammas*
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.
Parte alia, ventis, & diis Agrippa q *secundis,*
Arduus, agmen agens: cui belli insigne superbum
Tempora r *navali fulgent* s *rostrata corona.*
Hinc t *ope barbarica, variisque Antonius armis*
u *Victor ab auroræ populis, & littore* x *rubro*
Ægyptum, viresque Orientis, & y *ultima secum*
Bactra vehit, sequiturque, z nefas! Ægyptia conjux.
Una omnes ruere, ac totum spumare reductis
Convulsum remis, a rostrisq; stridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tanta mole viri b *turritis puppibus instant.*
c *Stuppea flamma manu, telisque volatile ferrum*
Spargitur: d *arva nova Neptunia cæde rubescunt.*
e *Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:*
Nec dum etiam geminos à tergo respicit g *angues.*

p Galea, hinc inde flammivoma. uti Turni, & Æneæ galeæ supra. aut splendore flammeo, quam gloriâ vocamus, insignitæ; ut & sidere Julii Cæs. iii cujus ludis funebrib. cum apparuisset stella crinita per dies septẽ, habita est Julii anima; adjectaque illa statuis, & ab Augusto gestata in galea. q Prosperis, & proxime Augusti auspicia secundis. Namque Augustus dextrum, M. Agrippa gener ejus sinistrum cornu classis tuebatur. r Bello navali Siculo ob rem feliciter gestam contra Pompeii filium, sibi ab Augusto datam. s Et quasi navium rostris insignita est, inquit Agell. lib. 5. cap. 6. t Africæ, Ciciliæ, Cappadociæ, Thraciæ, aliis, quæ enumerat Plutarch. auxiliis. u Parthos decem, & octo præliis vicit. Sed Cadmeæ erant victoriæ. x Rubri maris, ab Erythro rege, non à colore. y Imperii sui ultimos. Bactrianos. z Contra disciplinam Rom. militiæ: & quia peregrina, & maxime repudiata uxore Octavia sorore Imper. Rom. a Al. *rostrisque tridentibus* propter rostra trifida. *spumas vomit ære tridenti*. Valer. Flac. 1. lib. b Turrib. super tabulatis erectis. Liburnis. Agrippæ, ut volunt, inventum. Sed utraque classis erat turrita, videatur Dio lib. 50. & Flor. lib 4. c Cæsariani phalaricis, & ignitis telis; Antoniani missilibus pugnabant. d Mare. e Jusserat enim Antonius, ut legiones parerent Cleopatræ. f Instrumento musico Ægyptiorum, quod opponit Poeta Buccinæ Rom. g Aspides, in clypeo à tergo Cleopatræ, cælatas. quarum morsu interiisse creditur.

h Omni-

h *Omnigenumque deum monstra, & i latrator Anubis,*
Contra Neptunum, & Venerem, contraque Minervam
Tela tenent: sævit medio in certamine Mavors,
Cælatus ferro, tristesque ex æthere k Diræ:
Et scissa gaudens vadit Discordia palla:
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello:
l *Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo*
Desuper: omnis eo terrore m *Ægyptus, & Indi,*
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa n *videbatur ventis regina vocatis*
Vela dare, & laxos jam jamque immittere funes:
Illam inter cædes, pallentem morte futura
o *Fecerat ignipotens undis, &* p *Iapyge ferri.*
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemque q *sinus, & tota veste vocantem*
Cæruleum in gremium, latebrosaque flumina victos.
At Cæsar, r *triplici invectus Romana* s *triumpho*
Mœnia, diis Italis, t *votum immortale, sacrabat*
u *Maxima ter centum totam delubra per urbem;*
Lætitia, ludisque viæ, plausuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæsi straverc juvenci.
Ipse sedens x *nivco candentis limine Phœbi,*
y *Dona recognoscit populorum, aptatque superbis*
Postibus. incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis, & armis.
Hic Nomadum genus, & z *discinctos Mulciber Afros,*
Hic a *Lelegas,* b *Carasque, sagittiferosque* c *Gelonos*

h *Quis nescit qualia demens Ægyptus portenta colat?* Juven. 15. sat.
i Canino enim capite colebatur.
k Martis ministrę, & comites.
l Hæc in gratiã Augusti, cujus mater Actia credita est ab Apolline sub forma draconis compressa. Apollini autem in littore Leucadio vetus erat templum; quod post hanc victoriam ampliavit Augustus.
m Ægyptii.
n In clypei cælatura.
o Cælarat Vulcanus. p Vento ex Japige, & Gargano in Apulia flante. q Allusum ad septem Nili ostia. r Curules triumphos (inquit Sveton. c 22.) tres egit. Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum, continuo triduo omnes. s Diruptis enim mœnibus intrabant triumphantes, non portis. t Vota in periculis extremis nuncupare solebant Imperatores. Augustus templum Apollini. u Qui & omnium templorum conditor, aut restitutor agnitus ab historicis. Liv. Svet. vel leg. 300. *totam delubra per urbem Lætitia, ludisq; vig* (idest Compitalitiis) *plausuq; fremebant.* x Marmoreo templo Apollinis ab Augusto exstructo in Palatio, marmore advecto à portu Lunæ in Liguria. y In his coronas, & aurum. z Veste fluxa, mente ignava. a Mysiæ pop. ad finum Adramytenum. b Minoris Asiæ pop. c Scythiæ pop.

d Paphos. quasi se victũ agnoscens. Medium*q*; flumen gentibus additũ Victis, minores volvere vortices. Horat. lib. 2. Ode. 9.

Finxerat: d *Euphrates ibat jam mollior undis*,
Extremique hominum e *Morini*, *Rhenusque* f *bicornis*,
Indomitique g *Dacæ*, *&* h *pontem indignatus* i *Araxes*,
Talia per clypeum Vulcani dona parentis
Miratur: *rerumque ignarus imagine gaudet*.
Attollens humero, *famamque*, *& fata nepotum*.

fl. Mesopotamiæ. e Belgæ littorales, ad Ictium, & Gesloriacum, unde transitus in Britanniam. f Ostiis duobus, cognomine alteros alteros Vahali in mare exiens. g Scythiæ pop. h Pathos. cum respectu ad Alexandri pontem à rapido flumine dirutum, quem tamen Augustus firmiore coercuit. i Armeniæ fl.

ÆNEIDOS LIB. IX.

ARGUMENTUM.

ABsente Ænea, & in Tuscia conquirendis auxiliis occupato. Turnus à Junone per Iridem admonitus, ne tantam rei bene gerendæ occasionem amitteret, quam proxime ad hostes copias admovet. Qui cum suis se mœnibus continerent, neque æquo loco facerent dimicandi potestatem, ut illis spem omnem fugæ intercluderet, classem exurere conatur. Erat ejus classis materia ex Idææ matris luco cæsa: quapropter matris precibus adductus Juppiter, naves omnes instanti incendio eripuit, & in totidem nymphas marinas convertit. Post hæc imminente jam nocte, Turnus adversus hostium eruptiones ad oppidi portam excubias disponit: iis Messapum præficit. Interim consultantibus Trojanorum ducibus, quemnam potissimum ad Æneam mitterent, qui de suorum periculo eum faceret certiorem, ultro eam provinciam suscipiunt Nisus, & Euryalus, conjunctissimum amicorum par: qui cum urbe emissi, hostium excubias vino, somnoque obrutas offendissent, Rhamnetem cum magno Rutulorum numero trucidant, eorumque se spoliis exornant. Verum cum instante jam luce se recipere conantur, à Volscentis equitibus conspecti, ad sylvas confugiunt. Ibi Euryalus armorum pondere, viæque errore impeditus, in hostes incidit, & à Volscente, frustra de-

pre-

precante Niſo, confoditur. Niſus quoque cæſo Volſcente,& Euryali nece ſtrenue vindicata,multis vulneribus confoſſus ſuper amici corpus concidit. Capita haſtis affixa, in caſtra deferuntur: ubi à Trojanis è mœnibus agnita, ingentem in urbe luctum excitant. Interim Turnus totis viribus hoſtes oppugnat, magna utrinque ſtrages editur. Ibi Aſcanius Numanum, inſolentius ſe jactantem, ſagittæ ictu interficit. Pandarus, & Bitias ſucceſſu elati portam recludunt, hoſteſque ſubeuntes ingenti cæde propellunt. Ejus rei nuntio accepto Turnus per portam patentem in oppidum irrumpit, Trojanoſque in fugam convertit, tandem hoſtium multitudine circumventus, paulatim cedit ad eam oppidi partem, quæ fluvio alluitur: & ut erat armatus, flumen tranans incolumis ad ſuos revertitur.

ATque ea a *diverſa* b *penitus dum parte geruntur*,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. luco tum forte c *parentis*
Pilumni Turnus ſacrata valle d *ſedebat.*
Ad quem ſic roſco e *Thaumantias ore locuta eſt:*
Turne, quod optanti divum promittere nemo
Auderet, f *volvenda dies en attulit ultro.*
Æneas, urbe, & ſociis, & claſſe relicta,
Sceptra Palatini, ſedemque g *petit Evandri:*
Nec ſatis, extremas h *Coryti penetravit ad urbes,*
Lydorumque manum i *, collectos armat agreſtes.*
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
Rumpe moras omnes, & k *turbata arripe caſtra.*
Dixit, & in cœlum paribus ſe juſtulit alis;

a In Etruria; ubi jam Æneas ——

b —— Longe à caſtris.

extremas ſc. *Coryti penetravit ad urbes*: mox.

c Avi ſui, ſive abavi, *Pilumnuſque illi quartus pater*. Sed à primo, & poſteri omnes dicti ſunt Pilumni. v. 10. lib. *d* Rite. qui enim manibus majorum parentabant, utpote mortuis feriati, ſolo ſedere ſolebant. *e* Thaumantis filia. Iris, vere θαῦμ. *f* Se volvens, jam voluta. *g* Ne prima ſyllaba Evandri corripiatur. cum alias legatur, *petivit*. *h* Arcis Etruriæ, ſupra lib. 3. & 7. *i* Etruſcos. Namque Lydi, Tyrrheno duce, in hac Italiæ parte conſederant. *k* Abſente Ænea, auxilio, & conſilio deſtituta.

Ingen-

Ingentemque fuga l secuit sub nubibus arcum.
Agnovit juvenis, dupliceſque ad ſidera palmas
Suſtulit, & tali fugientem eſt voce ſequutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempeſtas? video medium m diſcedere cœlum,
n *Palanteſque polo ſtellas. ſequar omnia tanta,*
Quiſquis in arma vocas. & ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummoque hauſit de gurgite o lymphas,
Multa deos orans; oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, p poſtrema coercent
q *Tyrrhidæ juvenes: medio dux agmine Turnus*
r *Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.*
Ceu ſ ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut t pingui flumine Nilus,
u *Cum reſtuit campis, & jam ſe condidit alveo.*
Hic ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac x tenebras inſurgere campis.
Primus ab adverſa conclamat y mole Caycus:
Quis globus, ò cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, z ſcandite muros.
Hoſtis adeſt: eja, ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, & a mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat b optimus armis
Æneas: c ſiqua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modo, & tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor, iraq; d monſtrat,
Objiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt:
Armatique cavis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antevolans e tardū præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
Improviſus adeſt: f maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, ò juvenes, qui primus in hoſtem?

l Ipſa ſuo ſubvecta arcu.
m Chaſmate, & hiatu diviſum a periri.
n Tempore, locoq; non ſuo apparẽtes, *vel* cadentes ſtellas.
o Queis viſa purgaret, purioreque ad precandū accederet.
p Agmen claudunt.
q Tyrrhi filii, de quib. ſupr. 7.
r Videtur hic verſus huc irrepſiſſe ex 7. l. quem reſpice.
ſ Cum reſpectu ad Nilum ſeptemfluũ. namq; unicum Gangis oſtium agnoſcunt autores probati, niſi intelligi placeat de fluminib. quæ recipit Ganges profundus amnis, adeoq; tacitus. t Fęcundans Ægyptum. u Cum ab inundatione recedit, redditq; ſe ſuo alveo. x Caliginem à pulvere. y Turre ſpeculatoria. z Præ feſtinatione, cęſpitatum, peccatumq; contra legem Pediam. Excuſant alii leg. *& ſcandite*, *alii aſcendite*. a Muros, & propugnacula caſtrorum. b Rei militaris ſcientiſſimus c Si quis forte oppugnationis, aliuſve belli caſus, ſe abſente, daretur. d Suadet, urget. e Peditum ſi collati ad equites Turni. *aut* Turno feſtinanti tardum viſum. f Sic lib. 5. *quem Thracius albis Portat equus bicolor maculis.*

En,

En, ait, & g jaculum intorquens emittit in auras,
Principium pugnæ, & campo sese arduus infert.
h Clamorem excipiunt socii, fremituque sequuntur
Horrisono, Teucrum i mirantur inertia corda;
Non æquo dare se campo, non obvia ferre
Arma viros, sed castra fovere. huc turbidus, atque huc
Lustrat equo muros, aditumq; k per avia quærit.
*Ac veluti * pleno lupus insidiatus ovili,*
*Cum * fremit ad caulas, * ventos perpessus, & imbres,*
*Nocte super media; * tuti sub matribus agni*
*Balatum exercent; ille * asper, & * improbus ira*
Sævit in m *absentes: * collecta fatigat edendi*
*Ex longo rabies, & * sicce sanguine fauces:*
Haud aliter Rutulo muros, & castra tuenti,
Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet:
Qua tentet ratione aditus, n *& qua via clausos*
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus septam circum, & fluvialibus undis
Invadit: socios que incendia poscit ovantes;
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt, urget præsentia Turni:
Atque omnis facibus pubes o *accingitur atris.*
Diripuere focos. piceum fert fumida lumen
Teda, & commistam p *Vulcanus ad astra favillam.*
Quis deus, q *ò Musæ, tam sæva incendia Teucris*
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite, prisca fides facto, r *sed fama perennis.*
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas classem, & pelagi petere alta parabat:
Ipsa deum fertur genitrix [*Berecynthia magnum*
Vocibus his affata Jovem: Da, nate, petenti,
Quod tua chara t *parens domito te poscit Olympo:*
Pinea sylva mihi multos dilecta per annos,
Lucus in u *arce fuit summa, quo sacra ferebant,*
Nigranti picea, trabibusque obscurus acernis:
Has ego x *Dardanio juveni, cum classis egeret,*
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius urget.
Solve metus, atq; hoc precibus sine posse parentem,
y Neu cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.

g Respicit morē Romanū, ubi fecialis clarigatū missus; vel etiam Græcū morem, ubi dux, hasta in fines hostium missa, principiū pugnæ dedisse putabatur.

h Al. *Clamore.* i. applausu.

i Bene consultos, cautosq; interpretantur ignavos.

k Qua via, qua nō via.

* Emphatica omnia. 2. Æneid. *quos improba ventris Exegit cæcos rabies.*

m Secluſos, & quos rapere negatum.

n Et qua ratione via aliqua eliciat, aut excutiat Troas castrorū vallo in aciem, & campum. proinde init consilium incendendæ classis.

o Expedite instruitur. *p* Incendium. *q* Rei haud ita probabilis fidem penes Musas autores esse mavult. *r* Atq; etiamdum fama ad nos constans pervenit. *s* Cybele, à Berecyntho Phrygię monte. *t* Ego. *u* Cacumine Idæ montis, quæ Gargara dicuntur. κάρα, κρατός. *x* Æneæ. *y* Ne intereat classis pinea.

Filius

Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi,
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ, immortale carinæ
a *Fas habeant? certuſque incerta pericula luſtret*
Æneas? cui tanta deo promiſſa poteſtas?
Imo ubi b *defunctæ finem, portuſque tenebunt*
Auſonios, olim quæcunque evaſerit undis,
Dardaniumq; ducem Laurentia vexerit arva:
Mortalem eripiam formam, magnique jubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereia Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.
Dixerat: idq; ratum c *Stygii per flumina fratris,*
Per pice torrentes, atraque voragine ripas,
Annuit, & d *totum nutu tremefecit Olympum.*
Ergo aderat e *promiſſa dies, & tempora Parcæ*
Debita complerant: cum Turni injuria f *matrem*
Admonuit, ſacris ratibus depellere tedas.
Hic primum nova lux oculis effulſit, & ingens
Viſus ab aurora cælum tranſcurrere g *nimbus,*
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum, Rutulorumq; agmina complet:
h *Ne trepidate meas Teucri defendere naves,*
Neve armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam ſacras dabitur pinus. Vos ite ſolutæ,
Ite ideæ pelagi, genitrix jubet, & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt, hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur,
Quot prius k *æratæ ſteterant ad littora proræ.*
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis: cunctatur & amnis
Rauca ſonans, m *revocatque pedem Tyberinus ab alto,*
At non audaci ceſſit fiducia Turno:
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
n *Troianos hæc monſtra petunt: his Juppiter ipſe*
Auxilium ſolitum eripuit. non tela, nec ignes
Exſpectant Rutulos. ergo maria invia Teucris,
Nec ſpes ulla fugæ: o *rerum pars altera adempta eſt:*

a Navibus, *aut* iſtis precibus.
a Jus, immortalitatis ſc. navibus: & ſecuritatis Æneæ in incertis periculis.
b Curſu ſuo.
c Styga, quæ jurata facit cælo fidem. lib. 6. *Dii, cujus jurare timent, & fallere numen.*
d Κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων. μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον. 1. Iliad.
e Qua naves munere ſuo defuncte ſalvum Æneã in Italiam perduxiſſent.
f Cybelen.
g Nubes ſplendore inſignis, in qua Cybele, & Phrygii Deæ comites. h Ne feſtinatè ſolliciti. i Transformatæ in deas pelagi. lege Ovid. 14. Met. k Roſtris æreis armatæ proræ. i. naves. l Utut Neptuni filius. m Sic 8. lib. *reſtituitque exterritus amnis*. de eodem Tybri. n Portenta hæc Trojanos ſpectant, eorum perniciem prædicunt. o Fuga ſc. per mare amiſſis jam navibus.

Terra autem in manibus noſtris: p tot millia gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe jactant reſponſa deorum.
q Sat fatis, Venerique datum eſt, tetigere quod ar-
va 135
Fertilis Auſoniæ Troes: ſunt & mea contra
Fata mihi, r ferro ſceleratam exſcindere gentem,
s Conjuge præreptâ. t nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſoliſque licet capere arma Mycenis.
u Sed periiſſe ſemel ſatis eſt: peccare fuiſſet 140
Ante ſatis, penitus modo non genus omne peroſos
Fœmineum: quibus hæc mediis fiducia vallis,
Foſſarumque moræ, lethi diſcrimina parva
Dant animos. an non viderunt mœnia Trojæ,
Neptuni fabricata manu, conſidere in ignes? 145
Sed vos ô lecti, ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum invadit trepidantia caſtra?
x Non armis mihi Vulcani, y non mille carinis
Eſt opus in Teucros: z addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios; a tenebras, & inertia furta 150
Palladii, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant: nec equi cæca condemur in alvo:
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo, & pube Pelaſga
154
Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei eſt:
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate viri, & b pugnam ſperate parati.
Interea vigilum excubiis obſidere portas, 159
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere c flam-
mis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur
Purpurei criſtis juvenes, auroque coruſci
Diſcurrunt, d variantque vices: fuſique per her-
bam
Indulgent vino, & vertunt crateras ahenos. 165

p Copiæ, & auxilia recenſita ſupra l. 7.
q Adimplentur fata, Jovisque promiſſa Veneri, eo quod ——
r Namque hoc jubent fata, ulciſci ſceleratos qui aliena præripiunt conjugia *Inverſo.*
s Sponſa Lavinia.
t Η μᾶνις φιλέεσθ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ατρεΐδης. Iliad. 6.
u Verum dicent Trojani, ſe luiſſe jam Helenæ raptum reſp. deſiiſſent ergo peccare; didiciſſent odiſſe potius fœminas omnes, quam vel unam rapere, quod quia in Lavinia faciunt, iterum pereant. *x* Non mihi ut Achilli, opus eſt παννυχίδα, Vulcaniiſque armis: ſatis enſis erit. 12. Æn. *y* Ut Græcis Trojam expugnaturis. *z* Hoc propter Evandri, Tarchontis, Thuſcorumque auxilia. *a* Non inſidiis, ut Græci, rem agemus; ſed palam luce media, igni muros circumdabimus. De Palladio, & equo Duraæo, l. 3. ſupra. *b* Craſtinam, curatis, refectiſque corporibus, parte, quæ ſupereſt, hodierna. *c* Accenſis ab excubitoribus. ad lucem; ne erumperent rebus deſperatis Trojani, aut etiam abirent. *d* Per vices ſuccedunt vigiliis, primæ, ſecundæ, tertiæ.

Col-

*Colluc*ent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc super è vallo prospectant Troes, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, epontesq & propugnacula jungunt;
Tela gerunt: instant Mnestheus, acerque Serestus:
Quos pater Æneas, si quando adversa vocarent,
Rectores f juvenum, & rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio g sortita periclum
Excubat, excercetque vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides (comitem Æneæ, quem miserat h Ida
Venatrix, jaculo celerem, levibusque sagittis)
Et juxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadum, i Trojana nec induit arma,
Ora puer k prima signans intonsa juventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait: Diine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? l an sua cuiq; Deus fit m *dira cupido?*
Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
Mens agitat mihi. nec placida contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:
Lumina rara micant: somno, vinoque soluti
Procubuere: silent late loca: percipe porro
n *Quid dubitem, & quæ nunc animo sententia surgat.*
Æneam acciri omnes, populusque, patresque
Exposcunt, mittique viros, qui certa reportent.
o *Si tibi, quæ posco, promittunt (nam mihi facti*
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo

«Pontes inter propugnacula, per quos transitus, & discursus.
f Alii leg. *juveni*. Ascanio sc. prospectores, consultores, institutores, præsides.
g Sorte dispositа ad muniatuēdi muros per vices, & loca.
h Mons Phrygiæ, patria, & parens venatorum opt. inter alios Nisi. neq; enim placet, ut nomen sit matris, quod quidam volunt. *i* Neque omnium, qui Trojana induerunt arma, alius quispiam pulchrior fuit. *k* Lanugine, inventæ primæ insigni. *l* An suam quisq; cupiditatem, ut ut diram pro Deo habet? *Animus humanus etiam nunc in corpore situs*, inquit Apulejus de Deo Socratis, Δαίμων *nuncupatur*, citat deinde hos versus, deinde pergit: *Igitur & bona cupido animi, bonus Deus est*. *m* Vehemens, & magna. *n* Quid mihi varia in animo versanti, deliberatum tandem, fixumque sedeat. *o* Ut una mecum eas, inquiunt interpretes. Verum expeditior, & ex mente poetæ sanior, ut puto, erit expositio; Si proceres Trojani tibi se soluturos promiserint, quæ poscam expeditionis hujus præmia; nam mihi facti fama sat est. Rationes enim postea reddit tres, cur Euryalum non admissurus comitem, sibi superasse velit.

Posse

Posse viam ad muros, & mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum perculsus amore
Euryalus, simul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur socium summis adjungere rebus,
Nise, fugis? solum te in tanta pericula p mittam?

200.

Non ita me genitor bellis assuetus Opheltes
q Argolicum terrorem inter, Trojæque labores:
Sublatum erudiit: nec tecum talia gessi,
Magnanimum Æneam, & fata extrema sequutus.
Est hic, est animus r lucis contemptor, & istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc: equidem de te nil tale verebar,
Nec fas: non ita me referat tibi magnus ovantem
Juppiter, aut quicunque oculis hæc aspicit æquis:
Sed si quis (quæ multa vides discrimine tali)
Si quis in adversum rapiat casusve, deusve,
Te superesse velim: tua vita dignior ætas.
Sit qui me raptum pugna, pretiove redemptum
Mandet humo s solita: aut, si qua id fortuna vetabit,
Absenti t ferat inferias, decoretque sepulchro.
Neu matri miseræ tanti sim causa doloris,
Quæ te sola, puer, multis è matribus ausa
Prosequitur, magni u nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem: Causas nequicquam nectis inanes,
Nec mea jam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait, vigiles simul excitat: illi
Succedunt, servantque vices; statione relicta
Ipse comes Niso graditur, x regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas, & corda oblita laborum:
Ductores Teucrum primi, & delecta juventus,
y Consilium z summis regni de rebus habebant;
Quid facerent, quisve Æneæ jam nuncius esset.
Stant longis adnixi hastis, & scuta tenentes,
Castrorum, & campi medio tum Nisus, & una
Euryalus confestim alacres admittier orant.
Rem magnam, a pretiumq; morę fore. primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere jussit.
Tum sic Hyrtacides: Audite ò mentibus æquis,

p Mitti sinam?
q Inter bella, quę Græci Trojanis inferebant, natũ, educatumque.
r Vitæ.
s More solito, debitoq; exequiarũ munere: sin minus; cenotaphio saltem decoret,
t Inferebãtur autem sacris hisce mortuorũ mel, lac, oleum, vinũ, sãguis, comæ.
u Nec cum reliquis matribus remãsit in urbe ab Acesta rege condita, donataque Trojanis, ut lib 5.
x Ascaniũ principem,

regis filium, cui jus ad regnum. Ita l. 6. Ariadna Minois regis filia dicitur regina, & Laviniæ datur corona. 7. l. y Consiliis nox apta hinc ὀψέ νη dicta Euripidi in Iphigenia. z Et jam quasi extremis, & in summo periculo sitis. a Temporis indulti precium, ut, operæ precium. fieri quidem potest, ut importunus videatur interventus hic noster, qui consultationes vestras remoretur; fore tamen speramus, ut rei oblatæ pondus moram officio compenset.

Æneas-

Æneadæ, neq; hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno, vinoque ſepulti
Conticuere, locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in bivio b *portæ, quæ proxima ponto.*
c *Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus*
Erigitur, d *ſi fortuna permittitis uti:*
Quæſitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis. nec nos via fallet euntes.
Vidimus obſcuris f *primam ſub vallibus* f *urbem*
Venatu aſſiduo, & totum cognovimus g *amnem,*
Hic annis gravis, atque animi maturus Alethes:
Dii patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
Non tamen omnino Teucris delere paratis;
Cum tales animos juvenum, & tam certa tuliſtis
Pectora: ſic memorans, humeros, dextraſque tenebat
Amborum, & vultum lacrymis, atque ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus auſis
Præmia poſſe rear ſolvi? pulcherrima primum
Dii, moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
h *Actutum pius Æneas, atque integer ævi*
Aſcanius, meriti tanti non immemor unquam.
Imo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto
(i *Excipit Aſcanius*) *per magnos, Niſe, Penates,*
Aſſaracique larem, & h *canæ penetralia* k *Veſtæ*
Obteſtor (quæcunque mihi fortuna, l *fideſque eſt,*
In veſtris pono m *gremiis*) *revocate parentem,*
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.
Bina dabo argento perfecta, atque aſpera ſignis
Pocula, devicta genitor quæ cepit n *Arisba:*

b Caſtrorum portæ, quæ proxima eſt Tyrrheno mari.
c Aliis ſc. exſtinctis, aut certe deficientibus, quod ex fumo apparet, quod ſignũ eſt ignium ſopitorum.
d Si occaſione oblata per vos, veſtrumque imperium uti liceat. neque enim ex rei militaris diſciplina, atque ſacramenti licet à caſtris diſcedere, inconſulto duce. *f* Frontem ædificiorum ſub vallibus obſcuris, ſic enim è longinquo ſpectantibus viſa nemus, & luci. l. 8. *ſolennem xcx Arcas honorem Herculi ferebat Ante urbem in luco.*
g Tyberim, qui Pallantis urbem præterlabitur. *h* Statim & in præſentia Æneas, in poſterum, & æternum Aſcanius, ubi ad ætatis maturitatem, & imperium ſummum pervenerit.
i Interrumpit Aſcanius. ut ad quem iſta propius ſpectant.
k Antiquiſſimæ Deorum terræ, & parentis Deorum. *l* Quæ in principe debet eſſe maxima. *m* Fidis, & fortibus.
n Troadis oppido. Il. 12. & 21.

Et o tripodas geminos, auri duo magna talenta:
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere sortem:
Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus? p ipsum illum, clypeum, cristasque rubentes
q Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captivosque dabit, suaque omnibus arma:
r Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
s Te vero, mea quem spatiis propioribus ætas
Insequitur, t venerande puer, jam pectore toto
Accipio, & comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, seu bella geram: tibi maxima rerum,
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus. Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit: u tantum fortuna secunda,
Aut adversa cadat. sed te super omnia dona
Unum oro: genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non x Ilia tellus,
Mecum incedentem, non y mœnia regis Acestæ
Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcunque periculi est,
z Inque salutatam linquo a (nox, & tua testis
Dextera) quod nequeam lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, solare inopem, & succurre relictæ.
Hanc sine me spem ferre tui. audentior ibo
In casus omnes. Perculsa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas: ante omnes pulcher Iulus,
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur.
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit ista mihi genitrix, nomenque Creusæ
Solum defuerit: nec b partum gratia talem
Parva manet, casus factum quicunque sequetur
Per caput hoc juro, c per quod pater ante solebat,
Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
Hæc eadem matrique tuæ, genericque d manebunt.
Sic ait illacrymans: humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon

o Virorum præmia fortium. tripodum duo erant genera. alterum, quo aqua calefiebat, εὐπυρέβητος: alterum, in quo vinum diluebatur, ἄκρατον, vide, quæ ad 3. l. *In medio sacri tripodes*.
p Equum. Sic Il. 10. Hector Doloni promittit equos Achillis.
q Extra sortem divisæ prædæ, exsortes.
r Al. leg. *Insuper id campi quod*.
s Euryale.
t Forma, & forti pectore.
u Hoc tantum de me promitto; fortuna, quod volet, faciat. Lect. alia, *tantum fortuna secunda, Haud adversa cadat*. x Trojana. y Segesta, modo & l. 5. z Tmesis, non vale dicto. a Quæ conscia rite adhibetur testis eorum, quæ nocte geruntur. b Nã quę te talẽ peperit, ingentẽ meretur gratiã. c More sumpto à *Græcis jurare paratis Per caput alterius* Juv. 6. Sat. d Si quid secius accidit. abstinet vero à verbis male ominatis.

e Gnoſſius, atq; habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntes
f Primorum manus ad portas, juvenumque, ſenumque
Proſequitur votis: nec non & pulcher Iulus,
Ante annos, animumq; gerens, curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus g irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per umbram
Caſtra inimica petunt: multis tamen ante futuri
Exitio. Paſſim vino, ſomnoque per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos littore currus,
Inter lora, rotaſque viros, ſimul arma jacere,
h Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore loquutus:
Euryale, i audendum dextra, nunc ipſa vocat res.
k Hac iter eſt: tu, nequa manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; ſimul enſe ſuperbum
* Rhamnetem aggreditur: qui forte tapetibus altis
m Exſtructus, toto proſtabat pectore ſomnum:
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur:
n Sed non augurio potuit depellere o peſtem.
Tres p juxta famulos q temere inter tela jacentes,
Armigerumque * Remi premit, aurigamque ſub ipſis
Nactus equis, ferroque ſecat pendentia colla;
Tum caput ipſi aufert r domino, truncumque relinquit
Sanguine ſingultantem. atro tepefacta cruore
Terra, torique madent, nec non * Lamyrumque,
* Lamumque,
Et juvenem * Serranum, illa qui ſ plurima nocte
Luſerat, inſignis facie, multoque jacebat
Membra t deo victus: felix, u ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.

* Cretenſis, ad diſtinctionem ab Arcade illo fab. notiſſimo.
f Procerum, à recto, primores.
g Ad Æneã non pervẽtura, quorũ ſc. nuncii interierint, magniſque exciderint auſis.
h Dolia, ſcyphos, vaſa vivaria.
i Ulyſſes ad Diomedẽ. Iliad. 10. Ἀλλ' ἄγε δὴ προφέρε κρατερὸν μένος.
k Per hoſtiũ noſtra virtute cæſorũ ſtrages.
* Gaudet (inquit Turnebus l. 22 Adv. c. 15.) poematı ſuo Latina intexere nomina Virgilius, Romanis gratificaturus familiis.
m Fultu toro alto tapetibus ornato, ſtertebat. Al. Extructis. n Ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν. Iliad. 3.
o Mortem. p Junctim, ut ſint famuli Rhemi. q Negligenter, ſecure. r Rhemo. ſ Plurimum. t Baccho; aut etiam Somno. u Si ludum continuaſſet pervigil.

x Im-

x *Impastus ceu plena leo per ovilia* y *turbans*
(Suadet enim vesana fames) manditque, trahitque
Molle pecus, mutumq; metu; fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incensus & ipse
Perfurit: ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadumque, Hebesumque subit, Rhętumque, Abarimque,
z *Ignaros: Rhętum vigilantem, & cuncta videntem:*
Sed magnum metuens se post a *cratera tegebat:*
Pectore in adverso totum cui comminus ensem
Condidit assurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cum sanguine mista
Vina refert moriens. hic b *furto fervidus instat:*
Jamque ad Messapi socios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breviter cum talia Nisus
(Sensit enim nimia cæde, atque cupidine ferri)
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est: via facta per hostes.
Multa virum solido argento perfecta relinquunt,
Armaque, Craterasq; simul, pulchrosq; tapetas.
Euryalus c *phaleras Rhamnetis, & aurea bullis*
d *Cingula Tiburti Remulo ditissimus olim*
Quæ mittit e *dona, hospitio cum jungeret absens*
Cædicus: ille suo moriens f *dat habere nepoti;*
Post mortem bello Rutuli, prædaque potiti:
Hæc rapit, atque humeris g *nequicquam fortibus aptat.*
Tum galeam Messapi habilem, cristisque decoram
Induit: excedunt castris, & tuta capessunt.
Interea præmissi equites ex h *urbe Latina,*
Cætera dum i *legio campis instructa moratur,*
Ibant, & Turno regi responsa ferebant,

x Ως ϑ λέων μήλοισιν, &c. Il. 10. de Diomede, Thracas somno oppressos cædente.
y Grassatus. Alii agnoscũt Tmesin, perturbans ovilia.
z Dormientes sc. à somno traditos fratri suo, letho.
a Tãquam clypeum, qui alias pro telo.
b Nocturnę cædis, & tacitæ.
c Phaleræ propriè sũt frontis equinæ ornamenta scutulata, quas alii à monilibus distinguũt, alii frontalia, & monilia cõstituere phaleras sentiunt. Sed & nobilium virorum ornamenta sunt, scribit enim Livius lib. 9. plerosque nobilium indignatos Cn. Flavii scribæ ædilitatem aureos annulos, & phaleras deposuisse. d Et equorum hæc esse cingula volunt, bullis, seu clavis aureis stellata. e Ξένια, conciliatoria hospitum dona. f Heleniśm. dat habenda. g Neque enim diu fruiturus erat. periturus sc. Volscentis manu. h Lauro lavinio, regis Latini urbe. i Peditatus, cui traditor incessus, quam equitibus.

k Tercentũ, lſcutati omnes, Volſcente magiſtro. 370
Jamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant.
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt:
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbra
Prodidit m immemorem, n radiiſq; adverſa refulſit.
Haud temere eſt viſum: conclamat ab agmine Volſcens,
State viri; quæ cauſa viæ? quive eſtis in armis? 376
Quove tenetis iter? o Nihil illi tendere contra:
Sed celerare fugam in ſylvas, & fidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota,
Hinc, atque hinc, omnemque p aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit late dumis, atque ilice nigra 381
Horrida, quam denſi complerant undique ſentes;
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum, oneroſaque præda
Impediunt, fallitque timor regione viarum. 385
Niſus abit: jamque q imprudens evaſerat hoſtes,
Atque locos, qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani; tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
r Euryale infelix, qua te regione reliqui? 390
Quave ſequar? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſylvæ, ſimul & veſtigia retro
Obſervata legit, dumiſque ſilentibus errat.
Audit equos, audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum. 394
Nec longum in medio tempus cum clamor ad aures
Pervenit: ac videt Euryalum, quem jam manus omnis
Fraude loci, & noctis ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? ſ qua vi juvenem quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes 402
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortem?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
Tu dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus, & nemorum Latonia cuſtos. 405
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,

k Reſpicit militiam Rom. ubi equitum hic numerus in quaque legione, ut & magiſtrũ equitum reſpicit in Volſcente.
l Armati. ubi Servius ait, ſcuta fuiſſe equitũ, clypeos peditum.
m Galeæ levis, & nitidæ, quæ ipſum proditura eſſet.
n Diei adpetentis. ſupra, *nam lux inimica propinquat*.
o Neque reſpondebant, neq; contra adverſos tendebant.
p Al. *abitum*. abcundi facultatem adimunt, ſylva undique cincta.
q Relicti Euryali. vel paſſivè, ἐκλαθὼν, qui hoſtes fefellerat. de paſtore 4. Æn. *liquitque volatile telum Neſcius*. i. latens. r Hæc ſecum. ſ Quibus viribus, copiis, aut auxiliis?

ſuſ-

Suſpendive t tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi:
u Hunc ſine me turbare globum, & x rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Conjicit: haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit y averſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac z fixo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt, hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure.
Dum trepidant, a it haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquã
Auctorem, nec b quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolves c amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum, tunc vero exterritus, amens
Conclamat Niſus, nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuiſſe perferre dolorem.
d Me, me: a dſum qui feci: in me convertite ferrum,
O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
Nec potuit (e cœlum hoc, & ſidera e conſcia teſtor)
f Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſabit coſtas, & candida pectora rupit.
Volvitur Euryalus letho, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit:
g Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens, laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Niſus ruit in medios, h ſolumque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes, hinc comminus, atque hinc
i Proturbant; inſtat non ſegnius, ac rotat enſem
Fulmineum: donec k Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, & moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum

t Centro, & quaſi umbilico faſtigiatæ fornicis in templo. ubi trabes coeunt fixo inſuper ſcuto, à quo dona ſuſpenduntur.
u Globum hunc militum confuſum diſtrahere, quo amicum eripiam.
x Nam & ipſa Diana venatrix jaculatoriæ arti præeſt, cũ fratre.
y Al. *adverſi*. ſed prę placet, averſi à Niſo, converſi ad Euryalum.
z Al. *fiſſo*. i.e fracto.
a Al. *iit*.
b In quem.
c Sulmonis, & Tagi cęſorum. neque enim conſtabat Volſcenti de numero ſociorum Euryali.
d Me occidite, me ferro petite. *e* Teſtes rerum in nocte geſtarum. *f* Me, cui ſe comitem junxit. Poteſt & eſſe Epiphonematis loco. Tantum Niſus dilexit infelicem Euryalum. *g* Hyacinthus Serv. Homer. Il. 8. Μήκων δ' ὡς ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἤτ' ἐνὶ κήπῳ, &c. *h* Alios nil moratus Volſcentem petit. *i* Protelant, ut Volſcentem protegant. *k* Volſcentis.

Confossus, placidaq; ibi demum morte m *quievit.*
Fortunati ambo; si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo;
Dum domus Æneæ Capitoli n *immobile saxum*
Accolet, imperiumque o *pater Romanus habebit.*
Victores præda Rutuli, spoliisque potiti,
Volscentem exanimem flentes in castra ferebant.
Nec minor in castris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, & primis una tot cæde peremptis,
Serranoque, Numaque. ingens concursus ad ipsa
Corpora, semineesque viros, tepidumque recenti
Cæde locum, & plenos spumanti sanguine rivos.
Agnoscunt spolia inter se, galeamque nitentem
Messapi, & multo phaleras sudore receptas.
Et jam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam sole infuso, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse
Suscitat, æratasque acies: in prælia cogit
Quisque suas, variisque acuunt p rumoribus iras.
Quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis
Præfigunt capita, & multo clamore sequuntur,
Euryali, & Nisi.
Æneadæ q duri murorum in parte sinistra
Oppositere aciem (nam dextera cingitur r amni)
Ingentesqu tenent fossas, & turribus altis
Stant mœsti, s simul ora virum præfixa movebant,
Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matrisque allabitur aures
Euryali; ac subitus miseræ calor ossa reliquit.
Excussi manibus t radii, revolutaque u pensa.
Evolat infelix, & fœmineo ululatu,
Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
Prima petit: non illa virum, non illa periclí,
Telorumve memor: cœlum dehinc questibus implet.
Hunc ego te, Euryale, aspicio (tune ille x senectæ
Sera meæ requies? potuisti linquere solam

l Ipse à se, an ab hostibus?

m Rituale, ex formula defunctorum.

n Cũ Tarquinius vovisset Jovi templũ in rupe Tarpeja, cęterique Dii à Numa ibi dicati cessissent, Terminus solus, qui sub forma saxi colebatur, cedere voluit. quod omen arripuerũt Romani, Imperium sibi fore æternum.

o Princeps. Imperator Romanus. Rom. Imperiũ; quod sibi æternũ promittebant Poetę. *Roma triũphanti dum caput orbis erit.* Ovid. Amor. l. 1. eleg. ult. *Stabit dum terra, polusque, dum Romana dies.* Statius Syl. 1. de equo Domitiani. hoc autem noster in gratiam Augusti, & Juliæ gentis. *p* Super his Nisi, atque Euryali ausis, strage, cæde. *q* Laboribus assueti, & mœnibus olim defensandis. proxime nota *h. r* Tyberi. *s* Simulac. *t* Instrumenta, quibus in tela stamini intexitur subtegmen, quod & pecten dicitur. *u* Fila neudum ducta. *x* Spe mea futuræ requies senectæ meæ.

Cru-

Crudelis? y nec te ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſeræ data copia matri?
Heu terra ignota canibus data præda Latinis,
Alitibuſque jaces: nec te tua funera mater
Produxi, preſſive oculos, aut vulnera lavi,
Veſte tegens, tibi z quam noctes feſtina, dieſque
Urgebam, & telæ curas ſolabar aniles.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus, avulſaq; membra,
Et a funus lacerum tellus habet? b hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc ſum terraque, mariq; ſequuta?
Figite me, ſi qua eſt pietas, in me omnia tela
Conjicite, ò Rutuli: me primam abſumite ferro.
Aut tu, magne pater divum, miſerere, tuoque
Inviſum c hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concuſſi animi; mœſtuſque per omnes
It gemitus: torpent d infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus, & Actor
Ilioneï monitu, & multum lacrymantis Iuli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlumq; remugit.
Accelerant acta pariter e teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac f vellere vallum:
Quærunt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros,
g Qua rara eſt acies, interluceſque corona
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti h longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi qua
Poſſent i tectam aciem perrumpere: cum tamen omnes
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus.
Nec jam k ſufficiunt. nam qua globus imminet ingens.
Immanem Teucri molem, volvuntque, ruuntq;
Quæ ſtravit Rutulos latè, armorumque reſolvit

yNec te, utl par fuit, produxi ad veſtibulũ domus, extuli ad funus, non tibi oculos in morte clauſi, non lavi, non unxi, &c. pertinebat hęc cura ad funera, quę vere dolebant: preſicę .n. fictè, ut quæ cõducebãtur in funere. Alii leg *funere*, & ſubintelligunt *in*. Scal. *funera*, & ſubaud. *ad*. z Ex more veterum, qui ſibi, aut ſuis in vita funebrem parabant veſtẽ, qua mortui efferrẽtur. ſic Penelope Laerti. 2.

Odyſ. *a* Cadaver. *b* Hoc caput? *c* Me. *d* Prius infractæ, nunc torpent. vel infractæ intenſivè. valde fractæ, vide, quę ad primum verſum lib. 12. *e* Teſtudo erat tabulatum coriis, & cilicciis contextum adverſus tela, & incendium, quo tecti milites ſolum æquabant, ac muros appropinquabant. Subita teſtudo erat ſeries ſcutorum ſupra capita ſublatorum, continuata in morem ſquammarum. *f* Diruere vallum ex palis, aut ſudibus terra aggeſta depactis. *g* Qua rari ſtant propugnatores, neque corona, & pinnæ murorum frequenti defenſore ſtipatæ. *h* Bello decennali in Troja antiqua. *i* Teſtudinem, ſupra nota c. *k* Rutuli non ferre valent.

Tegmina: nec curant l cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat m Etruscam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignes.
At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, & scalas in mœnia poscit.
Vos ò n Calliope precor aspirate canenti,
Quas ibi tum ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco:
Et mecum ingentes oras evolvite belli.
Et o meministis enim, divæ, & memorare potestis.
Turris erat vasto suspectu, & p pontibus altis,
Opportuna loco: summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque evertere opum vi
Certabant: Troes contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri; quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraque malorum
Velle fugam, dum se glomerant, retroque residunt
In partem, quæ q peste caret: tum pondere turris
Procubuit subito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole sequuta,
Confixique suis telis, & pectora duro
Transfossi ligno veniunt. r vix unus Helenor,
Et Lycus elapsi. quorum s primævus Helenor,
Mæonio regi quem serva Lycimnia t furtim
u *Sustulerat*, x *vetitisque ad Trojam miserat armis*:
y *Ense levis nudo*, a *parmaque inglorius* a *alba.*
Isque, ubi se Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies astare Latinas,
* *Ut fera, quæ densa venantum septa corona*
Contra tela furit, seseque b *haud nescia morti*
Injicit, & saltu supra venabula fertur:

¶ Subter testudine. m Ad signandam patriam, molem, & vires. hastam ex solida pinu, *vel* facem pineam Hediadys. n Unam nominat, reginam sc. & principem, reliquas Musas implicite invocat. χαίρετε τοίνυν ὦ Διονυσε. Aristophan. Ran. o Utpote Mnemosynes filiæ. vide eundem hunc versum lib. 7. p Tabulatis, quibus ascendebatur turris ab intra, *vel* pontibus interpropugnacula. ut supra. q Incendio. Sic l. 5. *Est vapor, & tot descendit corpore pestis*. i. flamma. r Vix unus, & alter. s Ætate major forte cum respectu ad Lycum tanquam fratrem. t Illegitimo concubitu. u Natum educaverat. supra, *Sublatum erudiit*. x Cum respectu ad disciplinam Rom. quæ servis interdicebat militiam. y Levis armaturæ miles. a Tironibus Rom. ad quos alludum, dabatur parma alba, & pura, insigni prorsus nuda; quod argumento facinoris alicujus à se editi insignire in sua manu, & virtute erat. b Certa mori, & desperata. *si subeant venabula pectus, Per ferrum tanti securus vulneris exit*, Lucan. 1.

Haud

Haud aliter juvenis medios moriturus in hostes
Irruit, & qua tela videt densissima, tendit
At pedibus longe melior Lycus, inter & hostes,
Inter & arma fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, sociumque attingere dextras.
Quem Turnus pariter cursu, teloque secutus;
Increpat his victor: Nostrasne evadere demens
Speraste te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, & magna muri cum parte revellit.
* *Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnum*
Sustulit alta petens pedibus c *Jovis armiger uncis:*
* *Quæsitum aut matri multis balatibus agnum*
d *Martius à stabulis rapuit* d *lupus. undiq; clamor*
Tollitur: invadunt, & fossas aggere complent.
Ardentes tedas alii ad fastigia jactant.
Ilioneus saxo, atque ingenti fragmine montis
e *Lucetium portæ subeuntem, ignesque ferentẽ.*
e *Emathiona* f *Liger*, f *Chorinæum sternit* e *Asylas:*
(Hic jaculo bonus, hic g *longe fallente sagitta)*
e *Ortygium* f *Cęneus, victorem Cęnea Turnus;*
Turnus f *Ityn*, f *Cloniumque*, f *Dioxippum*, f *Promulumque*
Et f *Sagarim, & summis* h *stantẽ pro turribus* f *Idã:*
e *Privernum* f *Capys. hunc primo levis hasta* f *Themillæ*
i *Strinxerat: ille manum projecto* k *tegmine demens*
Ad vulnus tulit: ergo l *alis allapsa sagitta,*
Et lævo infixa est lateri manus, abditaque intus
m *Spiramenta animę lethali vulnere rupit.*
Stabat in egregiis n *Arcentis filius armis,*
Pictus acu chlamydem, & o *ferrugine clarus Ibera,*
Insignis facie: genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, p *Simethia circum*
Flumina, pinguis ubi & placabilis ara q *Palici.*
Stridentem fundam positis Mezentius armis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena,

* Macrob. Sat. l. 5. c. 12 & 13. & Jul. Scal. Poetic. 5. l. c. 3. ex Ho. Il. 12. & 22.

c Aquila, Jovis dicta armigera, quod sublime volet, nec unquam fulmine exanimetur. Plin. 10. l. 3. c.

d Martis fera.

e Ital.

f Trojan.

g Eminus quippe missa non animadvertitur, neque ita facile declinatur.

h Propugnantem defendentemque turres.

i Levi vulnere.

k Clypeo.

l Pennata, volucris sagitta.

m Pulmones, instrumenta respirationis, cor domicilium spirationis.

n Siculi.

o Nativo colore pullo, Hispano aut Bętico.

p Simęthus Siciliç fl. prope Catanam.

h *la Jaretta.*

q Palicorum. Erant Palici filii Iovis, & Thaliæ nymphæ, Siculis dii habiti, culti ad lacus duos *Crateras* dictos; insignes juramenti religione, in perjurium sc. implacabiles, in veracem placabiles, quorum aræ uberibus fertilis Siciliæ donis annuis coronantur, v. Macrob. Sat. 5. l. 19. c. Cluveriu slegit, *pinguis ubi implacabilis ara Palici.* vide geminum huic locum l. 7. supra, *pinguis ubi & implacabilis ara Dianæ.*

Et media adverſi r *liquefacto tempora plumbo*
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, ante feras ſolitus terrere fugaces
Aſcanius; fortemque manu fudiſſe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat, Turnique minorem
Germanam nuper thalamo ſociatus habebat.
Is primam ante aciem digna, atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque novo præcordia [*regno*
Ibat, & ingenti ſeſe clamore ferebat.
Non pudet obſidione iterum, valloque teneri,
t *Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?*
En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt.
Quis deus u *Italiam, quæ vos dementia adegit?*
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulyſſes:
x *Durum à ſtirpe genus: natos ad flumina primum*
Deferimus, ſævoque gelu duramus, & undis.
Venatu invigilant pueri, ſylvaſque fatigant:
Flectere y *ludus equos, & ſpicula tendere cornu.*
At patiens operum, parvoque aſſueta juventus,
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, verſaque juvencum
Terga fatigamus z *haſta: nec tarda ſenectus*
Debilitat vires animi, mutatque vigorem:
Caniciem galea premimus: ſemperque recentes
a *Convectare juvat prædas, &* a *vivere rapto.*
Vobis b *picta croco, & fulgenti murice veſtis;*
Deſidiæ cordi; juvat indulgere choreis.
Et c *tunicæ manicas, & habent redimicula* d *mitræ.*

r Ex attritione aeris, & celeri motu, quo aer attenuatus accéditur.
ſ Regis Turni affinitate.
namque Regum fratres, & affines olim nomine Regum inſignièbantur.
t Ab Hercule primum, ſecundo à Græcis, Tzetzes ter. ab Amazonib; ſc. ſecundo, à Græcis tertio.
u Bello claram petere vos imbelles adegit? quos qui vicerunt Græci, ſi nobiſcum conferantur, ignavi, & vani. x Ut primum nati ſunt infantes, gelidis undis fluviorum induramus. Alluſum ad Celtas, qui recens natos ad fl. Rhenum clypeo impoſitos deferebant, exploraturi, ſi fluitaret ſcutum, ſobolem genuinam; ſi mergeretur, ſpuriam. nec non ad indurandum eos bello, & rebus aſperis; *vel* Natationi à prima pueritia natos noſtros aſſuefacimus. y Qui viris alibi labor, noſtris pueris ludus eſt. z Stimuli loco. a Qui primus hominibus, rudibus, & ferarum more viventibus honor erat. b Crocotium innuit, veſtem muliebrem, acu pictam, croco, & purpura intertinctam. c Tunicas χειροδωτὰς innuit, prolixas ſc. infra brachia, & uſque in primores manus geſtare viris Rom. indecorum fuit. Agell. 7. lib. 12. c. d Mitræ quidem Lydis, ac Phrygibus tegmina erant capitis: aliis vero geſtare turpe, & molle habebatur. magis, ſi redimiculis mento ſubligarentur.

e O vere Phrygię (neque enim Phryges) ite per alta
Dindyma, ubi assuetis f biforem dat tibia cantum.
Tympana vos, buxusque vocat g Berecynthia matris
Idææ: sinite arma viris, & cedite ferro.
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius; nervoque obversus h equino
Contendit telum, diversaque brachia ducens,
Constitit ante Jovem, supplex per vota precatus:
Juppiter omnipotens, audacibus annue cęptis:
Ipse tibi ad tua templa feram solennia dona,
Et statuam ante aras i aurata fronte juvencum
Candentem, k pariterque caput cum matre ferentem,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.
Audiit, & cœli genitor de parte l serena
Intonuit m lęvum; sonat una lethifer arcus:
Et fugit horrendum stridens elapsa sagitta,
Perque caput Remuli venit, & cava tempora ferro
Trajicit. I, verbis virtutem illude superbis:
n Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
Hæc tantum Ascanius: Teucri clamore sequuntur,
Lætitiaque fremunt, animosque ad sidera tollunt.
Ætheria tum forte plaga o crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies, urbemque videbat,
Nube sedens, atq; his victorem affatur Iulum:
p Macte nova virtute puer, sic itur ad astra,
q Diis genite, & genitore r deos. s Jure omnia bella
Gente sub Assaraci fato ventura residunt:
t Nec te Troja capit. Simul hæc effatus, ab alto

e Αχαϊδες, ὐκ ἔτ' Αχαιοί. Il. 7. choris Cybeles per Dindyma montem Phrygiæ celebrandis ad sonũ tympani, & tibiæ potius quam armis apti. f Gravẽ, & acutum, tibiis sc. dextris, & sinistris, quæ Phrygiæ. g Berecynthus, mons Phrygiæ. Phryges autem inventores tibiæ buxeæ, quæ Elymos dicebatur. Jul. Scal. l. 1. Poet. c. 20. h Nervo ex equinis setis, Hesychius. nisi lubeat intelligere de arcu, cujusmodi usi Parthi, hodie Turcæ, & Tartari, ex nervis equinis. i Taurorum cornua deaurare: vitulorum frontes aureis laminis, & coronis ornare in sacris ad magnificentiam victimæ faciebat. k Statura matri æqualem. l Prodigiosum, ut quod extra rationis aleam. m Quod boni ominis. Nam quibus auspicia captantibus antica pars fuerit Meridiẽs, læva auguria sunt ab Oriente, quæ melior cęli pars, sive servantibus antica fuerit Oriens, lęva erit Septentrionalis pars, cujus vertex sublimis; Meridionalem sub Horizonte depressum. *Sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi.* n Sarcasticè in Numanum sua dicta, cum lethifera sagitta repensa. o Propter radios Solis dicitur Apollo crinitus, ut & sagittis instructus. p Amplificate honore. Rituale à sacris, in quibus hostia immolata, & cęsa, boni ominis gratia dicebatur, mactus esto taurus. i. e. magis auctus. q Venere, perinde Jove. r Juliũ Cęs. & Augustũ. s Trojanæ gentis auspiciis quiescant bella, ubiq; claudentur Jani limina, hoc vaticiniũ in Augusti gratiã. t Major es, quam quem capere t Troja.

Æthere se mittit ; u spirantes dimovet auras ,
Ascaniumque petit . forma tum vertitur oris
Antiquum in Butem . hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusque x ad limina custos .
Tum comitem Ascanio pater addidit . ibat Apollo
y Omnia longævo similis vocemque, coloremque ,
Et crines albos , & z sæva sonoribus arma :
Atque a his ardentem dictis affatur Iulum :
Sit satis b Æneide telis c impune Numanum
Oppetiisse tuis : primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem , & d paribus non invidet armis :
e Cætera parce puer bello . Sic orsus Apollo ,
Mortales medio aspectus sermone reliquit ,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram .
Agnovere deum proceres , divinaque tela
Dardanidæ : pharetramque fuga sensere f sonantem .
Ergo avidum pugnæ dictis , ac numine Phœbi
Ascanium prohibent . ipsi in certamina rursus
Succedunt , animasque in aperta pericula mittunt .
It clamor totis per propugnacula muris :
Intendunt acres arcus , g amentaque torquent .
Sternitur omne solum telis ; tum scuta , cavæque
Dant sonitum h flictu galeæ : pugna aspera surgit .
Quantus ab occasu veniens pluvialibus i Hœdis
Verberat imber humum : quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant , cum Juppiter horridus Austri
k Torquet aquosam hyemem , & cœlo cava nubila rumpit ,
Pandarus , & Bitias , Idæo Alcanore creti ,
Quos Jovis eduxit luco sylvestris l Hiera ,
Abjectibus juvenes patriis , & montibus æquos :
m Portam , quæ ducis imperio commissa , recludunt ,
Freti armis , ultroque invitant mœnibus hostem .

a Suave à Deo Sole spirantes. x Atriarius. ut *ad pocula, ad mensam*, &c. y Per omnia. ϰ, sub. z Arcus, & pharetra. Δεινὴ ϑ' ὑλαγγὴ, &c. Il. α. a Hæc coram, & clare, nam prius illud elogium ad Ascanii aures nõ pervenit. b Æneade. c Citra noxam tuam. d Et gloriã tibi concedit in suis armis. i. e. arcu, & sagittis. e Cæterum in præsens supersede cessaque ab ulteriore pugna. f Ἐκλαγξαν δ' ἄρ' ὀϊστοὶ, &c. Il. α.

g Amentata tela . h Afflictu . i Stellis duabus in Aurigæ brachio, quarum ortu, & occasu concitantur pluviæ, tempestates . k In grandinem rotat. l Mater Idæa . Alii ab hyena nutriri hos volunt, ut à cerva , cane , lupa, alios . vide Turneb. lib. 22. cap. 7. Adversar. m Macrob. li. 5. Sat. cap. 11. legit, *Portam , quæ imperio ducis est commissa* . ubi locum hunc cum illo 12. Iliad. comparat.

Ipſi intus dextra, ac læva n *pro turribus aſtant*
Armati ferro, & criſtis capita alta coruſci:
Quales aeriæ o *liquentia flumina circum,* q
Sive Padi ripis, p *Atheſim, ſeu propter amœnum,*
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cælo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes,
Continuo q *Quercens, & pulcher Aquicolus armis,*
Et præceps animi Tmarus, & Mavortius Hæmon,
Agminibus totis, aut verſi terga dedere,
Aut ipſo portæ poſuere in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et jam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno diverſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hoſtem
Fervere cæde nova, & portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus ira
r *Dardanium ruit ad portam, fratreſque ſuperbos,*
Et primum Antiphaten (is enim ſe primus agebat)
Thebana de matre nothum Sarpedonis ſ *alti,*
Conjecto ſternit jaculo: volat Italæ cornus
Aera per tenuem, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit t *ſpecus atri vulneris undam*
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem, atque Erymanthia u *manu tum*
ſternit Aphidnum,
Tum Bitian ardentem oculis, animiſque frementem,
Non jaculo (neque enim jaculo vitam ille dediſſet)
Sed magnum ſtridens contorta x *phalarica venit,*
Fulminis acta modo: quam y *nec duo taurea terga,*
z *Nec duplici ſquama lorica fidelis, & auro*
Suſtinuit. collapſa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeum ſuper intonat ingens.

n Propugnantes, ut ſupra *ſtantẽ pro turribus Idæã.* Alii. Ipſi Pand. & Bitias inſtar turrium, *quia abjectibus Idgis, & montibus æqui.*

o Alii, *Liquetia flumina.* Rectius *Liquẽtia*, qui fl. eſt Venetæ dictionis ex montibus Opiterginis ortus: hodie *Livenza.* Cluv. Ital. l. 1. c. 18.

p Celebrem, & maximum, poſt Padũ Italię fl. Venetæ ditionis ultra Hadriã opp.

q Itali duces.

r Caſtrorũ hic portã, cognominẽ illi veteris Troję.

ſ Nobilis, utpote nepotis Jovis: t Hiatus, cavitas vulneris. u Hos tres comminus: Antipharem eminus interfecerat. x Haſta valido præfixa ferro, ſulfure, reſina, bitumine, ſtupiſque convoluta, infuſo oleo incendiario; quæ baliſtæ impetu deſtinata, ardens figitur phalis, & turribus incendendis. y Non clypeus ex duplici taurino tergore ſuſtinere valuit. z Nec lorica ex laminis aureis ſquamarum in morem conſerta.

Qualis in a *Euboico Bajarum littore quondam* ¶
b *Saxea pila cadit, magnis quam molibus ante* 711
Conſtructam jaciunt ponto: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
c *Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ.*
Tum ſonitu d *Prochyta alta tremit, durumque cubile*
e *Inarime Jovis imperiis impoſta Typhœo.* 716
Hic Mars armipotens animum, viresque Latinis
Addidit, & ſtimulos acres ſub pectore vertit.
Immiſitque fugam Teucris, f atrumque timorem.
Undique g *convenium: quoniam data copia pugnæ,* 720
Bellatorque animo deus incidit.
Pandarus ut fuſo germanum corpore cernit,
Et quo ſit fortuna loco, qui caſus agat res,
Portam vi multa converſo cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum 725
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
Aſt h *alios ſecum includit, recipitque ruentes*
Demens: qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultroque incluſerit urbi, 729
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim. ¶
Continuo nova lux oculis effulſit, & arma
Horrendum ſonuere: tremunt in vertice criſtæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciem inviſam, atq; i immania membra
Turbati ſubito Æneadæ. Tum Pandarus ingens
735
Emicat, & mortis fraternæ fervidus ira
Effatur: k *Non hæc dotalis regia Amatæ,*
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli l *ſubridens ſedato pectore Turnus,* 740
Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
m *Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.*
Dixerat: n *ille rudem nodis, & cortice crudo*
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepere auræ vulnus: Saturnia Juno 745
Detorſit veniens; portæque infigitur haſta.

a Bajas in ſinu Puteolano coudiderē Chalcidē-ſes ex Eubœa Inſ. coloni.

b Moles ex ſaxo, latere, cęmento, ligneiſque pilis jacta, eductaque ad arcendum mare, & tutādos portus χηλή.

c Intra molem, & extra.

d Inſula littoris Cāpani inter Miſenum promontoriū, & inſulam Pithecuſam, quæ

——e——

Ænaria, & Inarime, Homero εἰν ἀρίμοις, quā, quod flāmas quandoque vomit, Typhœo giganti ſuperjectam fabulantur. f Funeſtum, turpem, ut Horat. *atra cura*. aut pallidum ad nigredinem uſque. g Itali. h Suos, Trojanos. nam Turnus ſolus ex hoſtibus receptus. i *Præſtanti corpore* Turnum, *ac toto vertice ſupra*. k Hæc non eſt regia Latini, quam tibi filiæ dotis nomine aſſignāvit Amata, neque enim tua regia, Ardea. l Sui fiducia, neglectu, & contemptu hoſtis. m Manu mea cæſus nuncius ibis Priamo. narrans te incidiſſe in alterum Achillem. i. e. Turnum. n Pandarus.

o *At non hoc telum, mea quod vi dextera versat*
Effugies: p *neque enim is teli, nec vulneris author.*
Sic ait, & sublatum alte consurgit in ensem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubesque immani vulnere malas.
Fit sonus, ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus, atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illim partibus æquis
754
Huc caput, atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troes.
Et, q *si continuo victorem ea cura subisset,*
Rumpere claustra manu, sociosque immittere portis,
Ultimus ille dies bello, gentique fuisset.
Sed furor ardentem, cædisque insana cupido
Egit in r *adversos.*
Principio Phalarim, & succiso poplite Gygen
Excipit: hinc s *raptas fugientibus ingerit hastas*
In tergum Junonis vires, animumque ministrat.
Addit Halyn comitem, & t *confixa Phegea parma.*
Ignaros deinde in muris, Martemque cientes,
Alcandrumque, Haliumque, Noemonaque, Prytanimque
Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere u *dexter*
Occupat: huic uno dejectum comminus ictu
Cum galea longe jacuit caput: inde ferarum
Vastatorem Amycum: quo non x *felicior alter*
Ungere tela manu, ferrumque armare y *veneno,*
Et Clytium z *Æoliden, &* a *amicum Cretea Musis:*
Cretea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis:
Semper equos, atque arma virum; pugnasq; canebat.
Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus, acerque Serestus,
Palantesque vident socios, hostemque receptum.
Et Mnestheus, Quo deinde fugã? quo tẽditis? inquit.
Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
Unus homo, & vestris (ò cives) undique septus
Aggeribus, tantas strages impune per urbem
Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque deorum,

o Inquit Turnus.
p Neque enim ego, sicut tu modo, erravero.
q Si Turno in animũ subiisset portas reserare. Si tam uti victoria, quam vincere novisset.
r Qui ante eum ex adverso erant. Alii leg. *aversos*. fugientes sc. quos insequi ardebat.
s Quas in fuga trepidi hostes abjecerant.
t Transixerat hasta Turnus parmam junctim, & corpus Phegei.
u A parte dextra, an successu felix.
x Peritior.
y Τοξικῷ, lethali, & immedicabili. z Ex Æoli familia, an ex Æolia in Trojã, inde cũ Ænea in Italiam profectũ. a Varem Lyricum, ab instrumentis, & argumentis. *Musa dedit fidibus divos, puerosq; deorum, & pugilem victorem, & equum certamine primum.*

Et magni Æneæ ſegnes b *miſeretque, pudetque?*
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et c *fluvium petere, ac partem, quæ cingitur amni.*
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum, d *ceu ſævum turba leonem*
Cum telis premit infenſis: at territus ille.
Aſper, acerba tuens, retro redit: & neque terga
Ira dare, aut virtus patitur, nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens, potis eſt per tela, virosque.
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
e *Improperata refert, & mens exæſtuat ira.*
Quinetiam bis tum medios invaſerat hoſtes:
Bis converſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in unum,
Nec contra vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aeriam cœlo nam Juppiter Irim
Demiſit f, *germanæ* g *haud mollia juſſa ferentem,*
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet: injectis ſic undique telis
Obruitur; ſtrepit aſſiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
Diſcuſſæque jubæ capiti; nec ſufficit umbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troes, & ipſe
Fulmineus Meneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & h *piceum* (*nec reſpirare poteſtas*)
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps * *ſaltu ſeſe omnibus armis*
In fluvium dedit. ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et lætum ſociis i *abluta cæde remiſit.*

b *Miſeret* reſpicit ad *patriam pudet* ad *Æneam.*
c Tyberim.
d Ὡς λῖς ἠϋγένυς, ὀρχηκώϊες τε, καὶ ἄνδρες, &c. Il. 17.
e Non curſu contento, ſed lente, & paulatim.
f Junoni.
g Minacia, ni cedat Turnus.
h Pulvere miſto ſordidum, *vel* lentum, & viſcoſum.
* Seſe armatum in fluviũ projecit. Alluſum ad hiſtoriã Romanã Horatii Coclitis.
i Patri fluminis benignitati tribuit Poeta religioſum morem; quo redeuntes è bello, & ſanguine ſe abluebant. Parabat Andromache. Ἐκτορέη θερμὰ λοετρὰ μάχης ἐκνοσφίσσαι. Iliad. 22.

ÆNEIDOS LIB. X.

ARGUMENTUM.

JUppiter convocato deorum concilio, ad concordiam ipsos adhortatur. Ibi Venus de Trojanorum periculo, insatiabilique Junonis odio conqueritur: aliquamque tandem tot calamitatum requiem petit. Juno contra malorum omnium causam in Trojanos, veluti primos belli auctores, atque adeo in Venerem ipsam rejecit. Frustra itaque tentata reconciliatione, Juppiter, ubi nullum videt esse contentionum finem, ne aut uxorem, aut filiam læderet, se neutrarum partium studia sequuturum pronuntiat, sed, pro sua æquitate omnia fatis esse permissurum. Interim Rutuli totis viribus ad oppugnationem redeunt, non minore animo obsessi se ad defensionem parant. Dum hæc in Latio geruntur, Æneas, rebus in Etruria ex animi sententia confectis, multorumque sibi populorum auxiliis adjunctis, triginta navium classe ad suos revehitur. Ibi nymphas, paulo ante in eam formam ex navibus suis transformatas, obvias habet: ex his, & de classis amissione, & de suorum periculo certior redditur. Inde in hostium usque conspectum profectus, copias suas exponit. Rutuli oppugnatione desistunt, occurentesque ad littus, terra hostem prohibere conantur. Magno utrinque detrimento pugnatur. Ibi Pallas, magna prius edita hostium strage, tandem à Turno occiditur. Cujus rei dolore percitus Æneas, magnos Rutulorum acervos amico inferias mittit: Ascanius quoque eruptione facta, suas cum patre copias conjungit. Quibus rebus permota Juno, & pro Turno solicita, impetrata à Jove venia, præsenti eum periculo eripit, objecta illi falsa Æneæ imagine, quam dum in navim quandam fugientem insequitur, vinculis à Junone ruptis, vi tempestatis ad littora Ardeæ proxima devehitur. Interim Mezentius Jovis monitu puguæ succedens magnum tam Trojanorum, quam Etruscorum numerum prosternit; donec ab Ænea hastæ ictu vulneratus, & à Lauso filio protectus, ægre se ad obligandum vulnus ex acie recipit. Ibi Lausus quoq; dum patrem ulciscì conatur, ab Ænea interficitur, ejus rei nuntio accepto, Mezentius conscenso equo in prœliũ redit: ubi dum filii mortẽ vindicare parat, eadem, qua filius, dextra concidit.

a Panditur interea domus b omnipotentis Olympi;
Conciliumq; vocat divum pater, atq; hominum rex;
c Sideream in sedem: terras unde arduus omnes,
Castraq; Dardanidum aspectat, populosq; Latinos.
Considunt tectis bipatentibus: incipit ipse.
Cælicolæ magni, d quia nam sententia vobis
Versa retro? tantumq; animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris,
Quæ contra vetitum discordia? quis metus, aut hos,
Aut hos arma sequi, ferrumq; lacessere suasit?
Adveniet justum pugnæ (ne arcessite) e tempus,
Cum fera Carthago f Romanis arcibus olim
Exitium magnum, atq; Alpes immittet g apertas.
Tum certare odiis, tum res g rapuisse licebit.
Nunc finite, & placidum læti componite fœdus.
Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert:
O pater, ò hominum, divumq; æterna potestas;
(Namque aliud quid sit, quod jam implorare queamus?)
Cernis, ut insultent Rutuli, Turnusq; feratur
Per medios insignis equis, tumidusq; secundo
Marte ruat? non clausa tegunt jam mœnia Teucros:
Quin intra portas, atque ipsis prælia miscent

a Conciliũ hoc habitũ volũt interpretes summo mane aperta scilicet Cœli porta oriẽte. Quoniã vero nulla interveniẽs nox prœliũ, & obsidionem diremerat, Cęli arcem, & curiam pãdi intelligo, ad consilium deorum, & spectacula hominũ. ut in seq. *terras ũde arduas omnes, castraq; Dardanidum aspectat, populosq; Latinos.* b Alii leg. *omnipatentis*, i.e. omni ex parte patentis. alii *omniparentis*. alii *omnipotentis olympia*. alii *omnipotentis olympii*. i. e. Jovis, qui, ut sciunt plerique omnes, & desertim habet L. Cæcilius Minutius Libello de Ortographia, Olympius appellatur. Ubi ex nostro citat hunc versum, uno tantum epitheto immutatum ab illo Nævii: *Panditur interea domus altitonantis Olympi*, ut contractione facta, sicut in *peculi*, *tuguri*, *Patavi*, *oti*, &c. vel denotet *Jovem*, vel etiam *cælum*: Quod cum Cleanthes deorum omnium maximum pronunciarit, *omnipotentis* epitheton hic ferri poterit, non secus atque in 12. Lib. *Junonem interea rex omnipotentis Olympi Alloquitur*. Adde, quod & Quintilianus, & Priscianus, in hoc versu quinque tantum agnoscunt dactylos, quorum authoritate, & *Olympia*, & *Olympii* exploduntur. c In cęli summam arcem, & palatium Jovis. Allusum ad circulum Lacteum διερόεντα, *Qua superis iter est ad agni tecta Tonantis, Regalemq; domum*. d Cur? ex Enniana antiquitate dignitatem conciliat, atque autoritatem acerrimi judicii P. Virgilius. in *Olli, quianam, mi*, &c. Quintilianus 8. l. & Æneid. 5. lib. *Heu quianam tanti cinxerunt æthera nimbi*. e Bellum innuit Punicum secundum. f Ab Annibale, igne, & aceto. g Res per injuriam abreptas repetere, clarigare. bellum per feciales indicere; inde qua vi, qua armis rapere.

Aggc-

Aggeribus h *mœrorum, & inundant sanguine fossæ.*
Æneas ignarus abest. numquamne levari
Obsidione fines? muris iterum imminet hostis
Nascentis Trojæ, necnon exercitus alter:
Atq; iterum in Teucros Ætolis surgit ab i *Arpis*
Tydides: equidem (credo) mea vulnera k *restant:*
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si sine pace tua, atque invito numine Troes
Italiam petiere, luant peccata, neque illos
Juveris auxilio: sin tot responsa sequuti,
Quæ l *superi*, m *manesque dabant, cur nunc tua quisquam*
Flectere jussa potest? aut cur nova condere fata?
Quid repetam exustas n *Erycino in littore classes?*
Quid tempestatum o *regem, ventosq; furentes,*
Æolia excitos? aut actam nubibus p *Irim?*
Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
q *Sors rerum) movet, & superis immissa repente*
Alecto, medias Italum bacchata per urbes.
Nil super imperio moveor: r *speravimus ista,*
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua conjux
Dura per eversæ (genitor) [*fumantia Trojæ*
Excidia obtestor, liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat supersesse nepotem.
Æneas sane ignotis jactetur in t *undis,*
Et quamcumque viam dederit fortuna, sequatur:
Hunc tegere, & diræ valeam subducere pugnæ.
Est u *Amathus, est celsa mihi Paphos, atque Cythera,*
Idaliæque domus: positis inglorius armis
Exigat hic ævum, magna ditione jubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil urbibus x *inde*
Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli
Juvit, & Argolicos medium fugisse per ignes?
Totque maris, vastæque exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri, y *recidivaque Pergama quærunt?*
Non satius cineres patriæ insedisse supremos,

h Murorũ. antiquè.
i Diomedes ex Ætolia adveniens cõdidit Arpos, sive Argyripam in Apulia.
k Respexit ad vulnus, quod acceperat à Diomede. Il. ε.
l Juppiter. lib. 1. *Cernes urbem, & promissa Lavini Mœnia.* Et Apollo lib. 3. *Antiquã exquirite matrem.*
m Creusa l. 2. *Ad terram Hesperiã venies.* Et Anchises, *gens dura, atque aspera cultu, Debellanda tibi Latio est.* lib. 5. & 6.
n Siculo ab Eryce. lib. 5. Æn.
o Æolum. sup. l. 1. pag. 112. p Li. 5. & 9. sup. q Inferi, qui sortito obtigere Plutoni tertio fratri. *Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.* lib. 7. inde Alecto excita res mortalium in terris mistura. r Italiæ devictæ imperium speravimus olim felices. nunc sufficiet, si salvi evadere possimus. s Etiamdum. pene fumantia, nec dum extincta. Ad movendam misericordiam. t Tyberi vivus, Nimicio mortuus. u Cyprii inf. urbs. x Ab Italia. y Renascentia in Italia ex reliquiis Trojæ, regna rediviva.

At-

Atque ſolum, quo Troja fuit? Xanthum, & Simoenta
Redde oro miſeris: iterumque revolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris: Tum regia Juno
Acta furore gravi: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam hominum quiſquam, divumque ſubegit
Bella ſequi? aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
Italiam petiit fatis auctoribus: eſto,
z Caſſandræ impulſus furiis, num linquere caſtra
Hortati ſumus? aut vitam committere ventis?
Num a puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentes agitare quietas?
Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
Egit? ubi hic Juno, demiſſave nubibus Iris?
Indignum eſt Italos b Trojam circumdare flammis
Naſcentem; & patria Turnum conſiſtere terra,
Cui c Pilumnus avus, cui d diva Venilia mater.
e Quid? face Trojanos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena jugo premere, atq; avertere prædas?
Quid? f ſoceros legere, & gremiis abducere pactas?
g Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus ſubducere h Grajum,
Proque viro nebulam, & ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem i claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra juviſſe k nefandum eſt.
l Æneas ignarus abeſt: ignarus & abſit.
Eſt Paphos, Idaliumq; tibi, ſunt alta Cythera:
Quid m gravidam bellis urbem, & corda aſperæ tentas?
No ſne tibi n ſtuxas Phrygiæ res vertere fundo

a Anchiſes 3. lib. *Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat. Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare,* &c.

a Aſcanio, cui tamen Æneas non crediderat; ſed Mneſtheo, & Sergeſto.

b Caſtra Trojana flamma, & ferro oppugnare, ut lib. 9.

c Pilumnus, & Picumnus filii Jovis, auſpiciis conjugalibus, natiſq; pueris præſides dati. ſed vide l. hunc ſub fine, *Pilumnuſq; illi quartus pater.* *d* Ut male urat Venerem, & Turni natales natalibus Æneæ adæquare videatur. Veniliam appellat Divam, quæ nympha maris, ut & Salacia. *e* Quid quod Latinos bello infeſtent, imperium affectent, prædentur arva, &c. Hæc propter cervum Tyrrhidaſque. lib. 7. *f* Latinum. Ad invidiam plurali utitur, ut & Gremio Turni intercipere deſponſatam Laviniam. *g* Pacem prætendere, paratos interea vi cogere, & extorquere arma oſtentando. idque propter *Centum oratores auguſta ad*, &c. Et *geminaſque legit de claſſe biremes. Remigioque aptat, ſocios ſimul inſtruit armis*, &, *Scuta virum fluvio*, &c l. 7. *h* Diomedis. Il. 5. & Achillis Il 20. quibuſcum Æneas congreſſus ultimo diſcrimini ereptus eſt à Venere, & Neptuno *i* Supra l. 9. *k* Ironicè. vel ἐρωτηματικῶς. *l* Irriſoriè, & contemptim. *m* Ardeam, & Rutulos, *Durum à ſtirpe genus*, &c. ut Numanus ſupra 9. lib. *n* Molles, ex ſe, aut etiam fato perituras.

Cena-

Conamur? nos o an miseros, qui Troas Achivis
Objecit? quæ causa fuit consurgere in arma
Europamque, Asiamque, & fœdera solvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovique cupidine bella?
Tunc decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
Haud justis assurgis, & irrita jurgia jactas.
Talibus orabat Juno; cunctique fremebant
Cœlicolæ assensu vario: ceu p flamina prima,
Cum deprensa fremunt sylvis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tam pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Infit: eo dicente, deum domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther:
Tum Zephyri q posuere, premit placida æquora pontus.
Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta:
Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem
Quæ cuique est fortuna hodie, r quam quisque secat spem,
Tros, Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu t fatis talum castra obsidione tenentur,
Sive u errore malo Trojæ, monitisque siniſtris.
Nec Rutulos solvo. x sua cuique exorsa laborem,
Fortunamq; ferent. rex Juppiter omnibus y idem.
Fata viam invenient. z *Stygii per flumina fratris,*
Per picea torrentes, atraque voragine ripas,
a *Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.*
Hic finis fandi, solio tum Juppiter aureo
Surgit: b *cœlicolæ medium quem ad limina ducunt,*
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere c *flammis.*
At legio Æneadum vallis obsessa tenetur;
Nec spes ulla fugæ, miseri stant turribus altis
Nequisquam, & rara muros cinxere d *corona.*
e *Ilsius Imbrasides*, f *Hicetaoniusque Thymœtes,*
Assaracique duo, & senior cum Castore Tybris,
Prima acies: hos germani g *Sarpedonis ambo,*
Et Clarus, & Hæmon Lycia comitantur ab h *alta.*
Fert ingens toto connixus corpore saxum,

o An quia rapta Helena, prædaque abacta Troas obnoxios fecit Græcis?
p Nemorum increbrescere murmur. interprognostica. Geor. 1.
q Sc. flatus, i. e. quievere.
r Quã quisque spei sue, & secte viã aperit.
s Antiquè, pro *fuerit*.
t Iniquis, ut noxii sint Itali; non absolvo tamen Trojanos.
u Male, & siniſtre interpretati responsa, ut Italiam peterent. Non absolvo Rutulos.
x Sua cuiq; opera adferent, aut cladẽ, aut victoriam.
y Æquus, in neutrarum partiũ studia inclinans. z Solemne, & inviolatum Deorum juramentum. l. 6. a Ἠ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων, &c. Il. α.
b Allusum ad morem Senatorum deducentium domum Coss.
c Facibus, ad incendia. non ignibus e cubitoriis, ut quidam volunt. d Propugnantium. e Al. *Asius*. f Hicetaonis filius. Il. 3. g Regis Lyciæ, qui Trojanis venerat auxilio, h Nobili.

Haud

Haud partem exiguam montis, i *Lyrnesius Acmon*,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
k *Hi jaculis, illi certant defendere saxis,*
Molirique ignem, nervoque aptare sagittas:
Ipse inter medios, Veneris justissima cura,
l *Dardanius* m *caput ecce puer* m *detectus* n *honestum:*
Qualis gemma micat, fulvum quæ o *dividit aurum,*
Aut p *collo decus, aut* p *capiti: vel quale per artem*
Inclusum buxo, aut q *Oricia terebintho*
Lucet ebur: fusos cervix cui lactea crines
Accipit, & molli subnectit circulus auro.
Te quoque r *magnanimæ viderunt Ismare gentes*
Vulnera dirigere, & s *calamos armare veneno,*
t *Mœonia generose domo: ubi pinguia culta*
Exercentque viri, u *Pactolusque irrigat auro.*
Affuit & Mnestheus, x *quem pulsi pristina Turni*
Aggere murorum sublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen y *Campanæ ducitur* y *urbi.*
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant. media Æneas freta nocte secabat:
Nãque ut ab Evandro z *castris ingressus Etruscis,*
a *Regem adit, & regi memorat nomenque genusque:*
Quid ve petat, quidve ipse ferat: Mezentius arma
Quæ sibi concilict; violentaque pectora Turni
Edocet: humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet, immiscetque preces: haud fit mora, Tarchon
Jungit opes, fœdusque ferit. b *tum libera fatis*
Classem conscendit jussis c *gens* c *Lydia divum*
Externo commissa duci. Ænea puppis
d *Prima tenet,* e *rostro Phrygios subjuncta leones:*

i Ex Lyrneso urbe Phrygiæ. k Itali jaculis, Trojani saxis. l Ascanius. m Cum respectu ad Jul. Cæsarem, qui nudo capite sæpe cum hoste conflixit. n Pulchrũ. o Auro sc. incluſa, circumdata. ut 1. Æn. *aut ubi flavo Argẽtum, Pariusve lapis circumdatur auro.* p Monile, aut corona. q Ex Orico Epiri urbe maritima terebintho electri æmula.

r Italæ. s Mittentem sagittas veneno illitas. t Lydia. u Lydiæ fl. aureis ramentis nobilis. x Cujus hortatu, & virtute pulsis castris heri Turnus lib. 9. y Capuæ. z In castro Etr. Græca constructio a Tarchonta lib. 8. b Absoluta religione interdicti aruspicis Etrusci, ne militarent sub Etruscis auspiciis, sed *exter nos adoptarent duces*. lib. 8. c Hetrusci Lydis orti. supra lib 8. & 9. d Prætoria sc. & regia, quæ flammas noctu cæteris præfert. *vel* tenet prima loca, seu maria. e Rostrum præfert geminos leones veluti Cybeles currum trahentes. τὸ παρέσημον, statuebatur in prora semper, animal plerumque aut aliud quid, aliquando deus, aut Heros. Tutela in puppi, semper deus, aut dea.

f Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
Eventus belli varios: Pallasque sinistro
Affixus lateri, jam quærit sidera opacæ
Noctis iter: jam quæ passus terraque, marique.
Pandite nunc Helicona deæ, cantusque movete,
Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Æneam; armetque rates, pelagoque vehatur.
g Massicus h ærata princeps secat æquora i Tigri:
Sub quo mille manus juvenum, qui k mœnia Clusi,
Quique urbem liquere l Cosas: queis tela, sagittæ,
m Corityque leves humeris, & lethifer arcus.
Una n torvus Abas: huic totum insignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat o Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat p Populonia mater
Expertos belli juvenes: ast q Ilva trecentos
Insula inexhaustis chalybum generosa metallis.
Tertius ille r hominum, s divumque interpres Asylas,
t Cui pecudum fibræ, cæli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, & præsagi fulminis ignes;
Mille u rapit densos acie, atque horrentibus hastis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine x Pisæ,
Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur,
Astur y equo fidens, & versicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una sequendi)
Quiz Cærete domo, qui sunt a Minionis in arvis,
Et b Pyrgi veteres, c intempestæque c Graviscæ.
Non ego te Ligurum ductor, fortissime bello,
Transierim Cycne, & d paucis comitate Cupavo:

f In puppi effigiata erat Idæ mõs Phrygiæ, quæ suppeditaverat materiam classi Æneæ.
g Dux Clusinorum.
h Ære, seu ferro rostrata.
i Navi, cui nomen ab insigni Tigridis.
k Urbem Clusium, Porsenæ postea regiam.
l Urbem Etruriæ, cui subjacet Herculis portus.
m Pharetræ. γωρυτοὶ
n Acer vultu in hostem.
o Insigni, tutela, παρασήμῳ, navis, qui in puppi insculptus. p Patria, ut, *quem mater Aricia misit*. 7. lib. q Æthalia olim. h. Elba. *chalybum memorabilis Ilva metallis*. Rutil. r In quorum gratiam. s Quorum oracula interpretatus est. t De Heleno lib. 3. *qui numina Phœbi, Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis, Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ*. v. quæ nos ibi. u Raptim ducit. x Urbs Etruriæ condita à colonia deducta à Pisis opp. juxta Alpheum Arcadiæ fl. y Equitandi peritissimus, ἱππόδαμος. z Ex urbe Thusca Care, seu Cærete, Agylla. lib. 8. a Etruriæ fl. b Colonia Etruriæ, castra olim ad navale Cæretanorum. *Quas premit æstivæ sæpe paludis odor*. Rutilii Itinerar. unde & nomen Graviscæ, Etruriæ opp. d *Qui pauci numero, sed bello vivida virtus*. 5. Æneid.

c Cu-

e *Cujus olorinæ surgunt de vertice pennæ,*
Crimen amor vestrum, formęque insigne paternæ.
Namque ferunt luctu Cygnum Phaetontis amati,
Populeas inter frondes, umbramq; f sororum,
Dum canit, & mœstum musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam,
g *Linquentem terras, & sidera voce sequentem.*
Filius, h *æquales comitatus classe catervas,*
Ingentem remis i *Centaurum promovet ille*
Instat aquę, saxumque undis immane minatur
Arduus, & longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet k *Ocnus ab oris,*
Fatidicæ Mantus, & Thusci filius amnis;
Qui muros, matrisque dedit tibi, Mantua nomen:
Mantua dives avis; sed non genus omnibus unum,
l *Gens illi triplex, populi sub gente quaterni;*
Ipsa caput populis, Thusco de sanguine vires.
Hinc quoq; quingentos m *in se Mezentius armat,*
Quos patre Benaco velatus arundine glauca,
n *Mincius infesta ducebat in æquora pinu.*
It o *gravis Aulestes,* p *centenaq; arbore fluctum*
Verberat assurgens: spumant vada q *marmore verso.*
Hunc vehit immanis r *Triton, & cærula concha*
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in Pristin desinit alvus:
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subsidio s *Trojæ, &* t *campos salis ære secabant.*

e Cygni filii cristas ex olorinis plumis in galea gestans, insigne patris in cygnũ mutati. fab. notiss. ex Ovid. 2. Met. erat autem Cygnus rex Ligurum, in musicis eximius.

f Sor. Phaethontis in populos mutatarũ, aut alnos.

g Subvolãtem, & in sidera relatum.

h Socias virtute, & cultu æquales.

i Navem, cui nomen à parasemo, seu insigni Centauri; qui in prora effigiatus saxum ingens projecturus in mare videbatur. k Qui & Bianor dictus. Eclog. 9. filius Mantus filiæ Tiresiæ vatis, & Tyberis fl. conditor Mantuæ, quæ Etruriæ caput. Sed hoc Poeta in gratiam suæ Mantuæ. Namque Felsina, quæ post Bononia dicta, veteris Etruriæ caput fuit. l Ex tribus gentibus conflata in tres tribus divisa est, singulæ autem tribus quatuor urbibus imperabant. hoc propter 12. Lucumones, quibus 12. principes Thuscæ urbes paruerint. Liv. 5. lib. m In odium, & vindictam sui e citat Mezentius, sub Ocno duce. n Mincius sc. ex lacu Benaco profluit. Erat & puppis hujus insigne. o Infestus Mezentio! Fortis, & militaris. p Centum remis. q Mari. r Navis cui insigne Triton, cujus pars anterior in prora secabat undas, præferens hominis hispidi formam: posterior sub puppi in piscem desinebat. s Æneæ, & Trojanorum. Trojæ regnatæ. t Æquor.

Jam.

Jamq; u *dies cęlo conceſſerat, almaq; curru*
Nocti vago Phœbe medium pulſabat Olympum.
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
x *Ipſe ſedens clavumq; regit, veliſq; miniſtrat.*
Atque illi medio in ſpatio, y *chorus ecce ſuarum*
Occurrit comitum, nymphæ: quas alma Cybele
Numen habere maris, nymphaſq; è navibus eſſe
Juſſerat. innabant pariter, fluctuſq; ſecabant,
Quot prius æratæ ſteterant ad littora z puppes.
Agnoſcunt longe regem, a luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea,
Pone ſequens, dextra puppim tenet, ipſaque dorſo
Eminet, ac læva tacitis ſubremigat undis.
Tum ſic b *ignarum alloquitur: Vigilaſne deum*
gens
Æneа? vigila, & c *velis immitte rudentes.*
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ, claſſis tua. d *perfidus ut nos*
Præcipites ferro Rutulus, flammaq; premebat;
Rupimus e *invitæ tua vincula, teque per æquor*
Quærimus: hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas, ævumq; agitare ſub undis.
At puer Aſcanius muro, foſſiſque tenetur
Tela inter media, atq; horrentes Marte Latinos.
Jam loca juſſa tenet forti permiſtus Etruſco
f *Arcas eques. medias illis opponere turmas,*
Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
Surge age, & aurora ſocios veniente vocari
Primus in arma jube: & clypeum cape, quem de-
dit ipſe
Invictum g *ignipotens, atque oras ambiit auro.*
Craſtina lux (mea ſi non irrita dicta putaris)
Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos
Dixerat, & dextra diſcedens impulit altam,
h *Haud ignara modi, puppim: fugit* i *illa per undas*
Ocyor & jaculo, & ventos æquante ſagitta.
Inde aliæ celerant curſus, ſtupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades, animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
Alma parens Idæa deum, k *cui Dindyma cordi,*

u Dies prior, qui Romanis abſolvebatur meridie .i. e. nocte media.

x Sic & l. 5. Amiſſo Palinuro *ipſe ratem nocturnis rexit in undis.*

y Ex navibus ſuis in totidem Nymphas maris mutatæ. ſupra lib. 9.

z Alii, *proræ* legunt, ne æreis roſtris armẽtur puppes, quę tamen Synecdochicè ſumũtur pro navibus, ſed vide Florid. Sabini Subciſiv. lib. 5. cap. 3.

a Circumeũt natatu.

b Rerum, quæ in caſtris, & navium ab incendio vindicatarum, atque in Nymphas transformatarum. *c* Pande totos ſinus velorum, & propera. *d* Turnus, qui poſt fœdus Latini cum Æneа, pacem rupit. *e* Lubenter tibi potius miniſtraturæ, ſi pervim Rutulorum licuiſſet. *f* Auxilia Arcadum equitum ab Evandro, quos cum Etruſcis præmiſiſti, impediuntur à Turno, ne ſe Aſcanio jungant. *g* Vulcanus. 8. Æneid. *h* Ut quæ ipſa fuerat navis. *i* Navis. *k* Mons Phrygiæ ſacer Cybelæ.

l Turrigeræque urbes, m bijugique ad frena leones,
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibusque adsis pede, diva, secundo.
Tantum effatus: & interea revoluta ruebat
Matura jam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæq; parent se.
Jamque in conspectu Teucros habet, & sua castra,
Stans celsa in puppi. clypeum tum deinde sinistra
Extulit ardentem. clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ è muris. spes addita suscitat iras.
Tela manu jaciunt. n quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, o fugiuntq; Notos clamore p secundo.
At Rutulo Regi, ducibusq; ea mira videri
Ausoniis; donec versas ad littora puppes
Respiciunt, totumque allabi classibus æquor.
q Ardet apex capiti, cristisque, ac vertice flamma
Funditur, & vastos umbo vomit aureus ignes:
Non secus, ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut r Sirius ardor:
Ille sitim, morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, & s lævo contristat lumine cælum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Littora præripere, & venientes pellere terra.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
t Quod votis optastis, adest, perfringere dextra:
In manibus Mars ipse, viri. Nunc conjugis esto
Quisq; suæ, tectiq; memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudesque: ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egressisque labant vestigia prima.
Audentes fortuna juvat.
Hæc ait. & secum versat, quos ducere contra,
Vel quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Æneas socios de puppibus altis

l Cybele, quę eadem cum Vesta, & Terra, turrita incedere dicitur, propter turritas urbes, quas gerit; vel, *Quod primis turres urbibus illa dedit.* m Ipsa junctis vecta leonibus. in prǒptu est fab. Hippomenis, atq; Atalanthę, qui à Cybele versi, *Dente premunt domito Cybeleja fræna leones.* Ovid. 10. Metam. n Ορνιθες ὥ. Ηὖτε πεϱὶ πλαγγῆ γεϱάνων, &c. Il. 3. o Redeuntes sc. à Nilo ad suum Strymona Thraciæ fl. p Lęto, & ominis boni.

q Fulgorem tribuit Æneæ armis, à luce Homerica Iliad. 5. ubi Diomedis galeæ, clypeique splendor, Ἀς ἐρ' ὀπωρινῷ ἀστὴρ λίγυιον. r Sirius est stella primæ magnitudinis in ore Canis majoris; cujus accendentis vapores Solares influentia est sæva, & pestifera. *Jam rapidus torrens sitientes Sirius agros Ardebat cęlo.* Geor. 4. s Infelici, & tristi. t Quod in votis dudum fuerat, nunc adeo in manibus est. datur jam manum conferendi copia. Breve quidem, sed acre, & pulchrum Hortatoriæ exemplum.

u *Pon-*

u Pontibus exponit: multi x ſervare recurſus
Languentis pelagi, & y brevibus ſe credere ſaltu:
Per z remos alii. Speculatus littora Tarchon,
a Qua vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu:
Advertit ſubito proras, ſocioſque precatur.
Nunc, ò lecta manus, validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates, b inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina,
Frangere nec tali puppes ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel. Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocii conſurgere tonſis,
Spumanteſque rates arvis inferre Latinis c
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedere carinæ
Omnes c innocuæ: ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis d dorſo dum pendet iniquo,
Anceps, ſuſtentata diu, e fluctuſque fatigat,
f Solvitur, atq; viros mediis exponit in undis:
Fragmina remorum quos; & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque g pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in littore ſiſtit.
Signa canunt. primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen h pugnæ; ſtravitque Latinos,
Occiſo Therone, virum qui maximus ultro
Æneam petit: huic gladio, perque ærea ſcuta,
Per tunicam i ſqualentem auro, k latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exſectum jam matre perempta,
Et l tibi, Phœbe, ſacrum: caſus evadere ferri
Cui licuit parvo, nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyam ſternentes agmina clava,
Dejecit letho. nihil illos Herculis m arma,
Nil validæ juvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra n labores
Præbuit. Ecce, Pharon, voces dum jactat inertes,
Intorquens jaculum clamanti ſiſtit in ore.
Tu quoque flaventem prima lanugine malas

u Cataractis, ſeu ἀποβάθραις, ſcalis.
x Obſervabant reflui maris æſtū, aut fluctuū recurſum.
y Vadoſis dorſis pelagi.
z Projectos è navi ad modū ponticulorum.
a Qua ſperabat profundū eſſe mare, quia infractum. Al. leg. *ſpirant*, hoc ſenſu. Qua vada non movent aquas. Scal. Poët. lib. 4. cap. 16.
b Indignatione, & odio in Mezentium, & Italos.
c Sine noxa. indemnes.
d Arenę cumulo altiori.
e Dum eorū impetus ſuſtinet.
f Frāgitur.
g Lapſantes. h Victoriam uſque laturæ. i Aureis laminis contextam in ſpeciem ſquamarum. k Sanguinem, & ſpiritum è latere confoſſo elicit. l Qui prodeunt exſecti ex matris utero, Phœbo, ut medicorum præſidi, ſacri ſunt. Hinc Æſculapius Phœbi filius. m Clava. n Monſtra, virtutis exercendæ ſegetem, & materiam.

Dum sequeris Clytium o infelix, nova p gaudia,
q Cydon,
Dardania stratus dextra, r securus amorum,
Qui juvenum tibi semper erant, miserande jaceres?
Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies, septem numero, septenaque tela
Conjiciunt: partim galea, clypeoque resultant
Irrita; deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus. fidum Æneas affatur Achatem.
Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra,
Torserit in Rutulos) s steterunt, quæ in corpore Grajum
Iliacis campis. tum magnam corripit hastam,
Et jacit: illa volans clypei transverberat æra
Mæonis, & thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextra. trajecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, servatq; cruenta tenorem,
Dexteraq; ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit: sed non & figere contra
Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatæ.
Hic t Curibus, fidens primævo corpore, Clausus
Advenit, & rigida Dryopen ferit eminus hasta
Sub mentum graviter pressa, pariterq; loquentis
Vocem, animamq; rapit, trajecto gutture. at ille
u Fronte ferit terram, & crassum vomit ore cruorem.
Tres quoq; Treicios, x Boreæ de gente suprema,
Et tres, quos Idas pater, & patria y Ismara mittit,
Per varios sternit casus. accurrit Halesus,
z Auruncæque manus: jubit & Neptunia proles,
Insignis a Messapus equis. expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur b limine in ipso
Ausoniæ. c magno discordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis, & viribus æquis:
Non ipsi inter se, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu: stant obnixi omnia contra:
Haud aliter Trojanæ acies, aciesque Latinæ
d Concurrunt: hæret pede pes, densusq; viro vir.
At parte ex alia, qua saxa rotantia late
Intulerat torrens, arbustaq; diruta ripis,
co de sanguine magnum agmen agens Clausus. u Ὃς χθόνα τύπτε μετώπῳ.

• Amore perdito, an fato?
p Delicias, amasium.
q Appositè Proprium. Cretenses enim nefādo hoc amore infames. Plutar. De puerorū educatione, & Athenæus lib. 1. cap. 27. Cydona. urbs Cretę.
r Privatus, secretusq; ab amorū cura.
s Idomeneus. Il. 13. Τὰ κταμένων ἀποαίνυμαι.
t Cures opp. erat caput quondam Sabinorū. Unde *Clausus* retinetur potius, quam *Lausus*, ut in vulgatis libb. namque Æn. 7. *Ecce Sabinorum prisci*

Od. 22. x Ab extimo Septentrione. y Thracię mons, & urbs. z Ex Aurunca Suessa, hodie *Sessa*, Aurunci, Ausonii, Opici. a *At Messapus equum domitor, Neptunia proles, Quem neq; fas igni cuiquam, nec sternere ferro.* l. 7. b Littore, aditu Italiæ. c Ὡς δ' εὖρός τε, νότος τ' ἐριδαίνετο, &c. Il. 16. d Φράξαντες δόρυ δυσὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ, Ασπὶς ἀρ' ἀσπίδ' ἔρυτο, κόρυς κόρυν, ἀνὴρ δ' ἀνήρ. Il. 16.

Ar-

Arcadas e inſuetos acies inferre pedeſtres
Ut vidit Pallas f Latio dare terga ſequaci
(Aſperæ qucis natura loci dimittere quando
Suaſit equos) g unum, quod rebus reſtat egenis;
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris.
Quo fugitis ſocii? per vos, & fortia facta,
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudis,
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hoſtes
Eſt via, qua globus ille virum denſiſſimus urget:
Hac vos, & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt; mortali urgemur ab hoſte
Mortales: totidem nobis, animæq; manuſque.
Ecce maris magno claudit nos obice pontus:
Deeſt jam terra fugæ: pelago Trojamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primum fatis adductus iniquis
Fit Lagus; hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dedit, haſtamque receptat
Oſſibus hærentem. h quem non ſuper occupat Hisbon,
Ille quidem hoc ſperans. Nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atq; enſem rumido in pulmone recondit.
Hinc i Helenum petit, & Rhæti de k gente vetuſta
Anchemolum, l thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
m Daucia, Laride, Thymberq; ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
n At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput o Evandrius abſtulit enſis;
Te deciſa ſuum Laride dextera quærit,
Semianimeſque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor, & pudor armat in hoſtes.

e Cum non poſſent per loca ſaxis, & arbuſtis impedita equos agere, nec pedeſtri prælio certare aſſueti eſſent.

f Latinis inſequentibus.

g Fuga, quę in rebus extremis ſola ſalus, ultimum perfugium.

h Quem tamen inclinatum, ut haſtam revelleret, non occupavit deſuper, uti ſuperaverat Hisbon.

i Servius legit Stheniũ. Quod præplacet. nãq; Helenus Trojanum nomen.

k Rhętus n. originem ducebat à Phorco marino Deo.

l Rhœtus Marrubiorum in Italia rex Caſperiam ſecundam uxorem filio Anchemolo ſuperinduxerat, privignus novercam ſtupravit. hinc iratum patrem fugiens ſe ad Turnum contulit. *m* Laride, Thymberque gemelli, Dauci filii, ita inter ſe ſimiles, ut vix diſcerni poſſent: ne à parentibus quidem. Alii Dauciam, & Thymbrum Lari filios eſſe volunt. *n Diſcrevit mors ſæva viros*, &c. Lucan. 3. *o* Pallantis fil. Evandri, enſis.

rum Pallas bijugis p *fugientem Rhœtea præter*
Trajicit : hoc ſpatium , tantumque more fuit q
Ilo :
Ilo namque procul validam direxerat haſtam ;
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra ,
r *Te fugiens , fratremq; Tyren , currugq: volutus*
Cædis ſemianimis Rutulorum s *calcibus arva.*
Ac velut t *optato ventis æſtate coortis*
Diſperſa immittit u *ſylvis incendia paſtor ;*
Correptis ſubito mediis extenditur una
Horrida per latos z *acies Vulcania campos :*
y *Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes :*
Non aliter ſocium virtus coit omnis in unum ,
Teque juvat, Palla . ſed bellis acer z *Haleſus*
Tendit in adverſos, ſeque in ſua colligit arma .
Hic mactat a *Ladona , Pheretaque , Demodocumque ;*
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe ,
Elatam in jugulum ; ſaxo ferit ora Thoantis ,
Oſſaque diſpergit cerebro permiſta cruento .
Fata b *canens ſylvis genitor celarat Haleſum :*
c *Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit ,*
d *Injecere manum Parcæ,* e *teliſque ſacrarunt*
Evandri; quem ſic Pallas petit ante precatus .
Da nunc, Tybri f *pater, ferro, quod miſſile libro ,*
Fortunam, atque viam duri per pectus Haleſi :
Hæc arma , exuviaſque viri tua quercus habebit .
Audiit illa deus : dum g *texit Imaona Haleſus ,*
i *Arcadio infelix telo dat pectus inermum.*
k *At non cæde viri tanta perterrita Lauſus ,*
Pars ingens belli, ſinit agmina: primus Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ l *nodumque , moramq;*
Sternitur Arcadiæ proles , ſternuntur Etruſci ,
Et vos ò Graiis m *imperdita corpora Teucri .*
Agmina concurrunt ducibuſq; & viribus æquis.
Extremi addenſant acies , n *nec turba moveri*
Tela, manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat , & urget.
Hinc contra Lauſus . nec multum diſcrepat ætas ;
Egregii forma , ſed queis fortuna negarat
In patriam reditus . Ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi :

p Præter fugientem Rhętea; qui Rutulus, ut & Ilus.
q Cujus mortem aliquantulũ morata eſt mors interpoſita Rhęti.
r Arcades.
s Χθόνα ποσὶν ἀρείων .
Nonnus . lib. 22.
t Et voto tempeſtivè.
u Stipulæ, credo , & calamis , Ariſt. Meteor. lib. 4. c. 4. ὥσπερ ἐν ἀῤῥάχῳ καιομένης καλάμης .
x Ignis.
y Paſtor.
z Rutulus.
a Arcad.
b Al. *cavens.*
c Poſt obitum vero patris.
d Tãquam in rem ſuã. Ex formula vindicationis. e Letho conſecrarunt , à manu, & telo Pallantis. f Numen vicinum, & præſens. g Dum ſcuto protegit. Imaona. Alii. Dum detexit. i. e. ſpoliat . i Pallantis . k At Lauſus non patitur agmina Rutulorũ eſſe perterrita cæde Haleſi : quin ipſe reſtaurat prælium . l In quo hæſerat ſtrages ſuorum . obicem pugnæ . m Quos non perdiderant Græci , Reliquiæ Danaum . n Turba dẽnſa , conferta non dat ſpatium movendis telis, manibuſque.

Nox

Nox o illos sua fata manent majore sub hoste.
Interea p soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen
Ut vidit socios; tempus desistere pugna;
Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
Debetur: cuperem, ipse q parens spectator adesset.
Hæc ait: & socii cesserunt æquore r jussi.
At Rutulum abscessu s juvenis, tum jussa superba
Miratus, stupet in Turno; corpusque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu:
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis:
Aut letho insigni: t sorti pater æquus utrique est.
Tolle minas. fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus bijugis, pedes apparat ire
Comminus. u utque leo, specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat: haud alia est Turni venientis imago.
Hunc x ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, si qua fors adjuvet ausum.
Viribus imparibus, magnumque ita y ad æthera fatur:
Per patris hospitium, & mensas, quas advena adisti,
Te precor, Alcide, ceptis ingentibus adsis:
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides juvenem, magnumque sub imo
Corde premit gemitum, lacrymasque effudit z inanes.
Tum a genitor natum dictis affatur amicis:
b Stat sua cuique dies: breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. *Trojæ sub mœnibus altis*
c *Tot gnati cecidere deum: quin occidit una*
Sarpedon, mea progenies: etiam sua Turnum
Fata vocant, d metasque dati pervenit ad ævi.

o Pallantē interimendū à Turno; Lausū ab Ænea. *p* Juturna soror Turni, quę Diva, & Nympha, adeoq; præsens. *q* Evander. *r* Alii, *jusso*. ut sit Hypallage. *s* Pallas. *t* Æquo, certe scio, animo feret pater utramq; sortem, aut victoriæ, aut pulchræ mortis. resp. ad id, *cuperem ipse parens spectator adesset*. *u* Ἡΰτε ταῦρον ἔπεφνε λέων, &c. Iliad. 16. *x* Ubi credidit Turnū esse intra jactum hastæ. *y* Cœlum suspiciens, ubi Herculēs.

z Non profuturās, ut cui contra fata auxilio venire non liceret. *a* Juppiter Herculem. *b* Μοῖρά γέ τοι δὲ ἑκάστῳ, &c. Il. 6. *c* Achilles Thetidis, Memnon Auroræ, Ascalaphus Martis, Sarpedon meus f. *d* Ἤιε· τὴν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλος δέ. Iliad. 13.

Sic ait, atque oculos Rutulorum e rejicit arvis,
At Pallas magnis emittit viribus hostam,
Vaginaque cava fulgentem diripit ensem.
Illa volans humeris surgunt qua tegmina summa,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno f strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum g robur acuto
In Pallanta, diu librans, jacit, atque ita fatur:
Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum.
Dixerat: ac clypeum, tot ferri h terga, tot æris,
Cum pellis toties obeant circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
Loricæque moras, & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum;
Una, eademque via sanguisque, animusque sequuntur.
Corruit in vulnus: sonitum super arma dedere,
Et i terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus k super assistens,
Arcades hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro, l qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi est,
Largior: m haud illi stabunt Æncia parvo
Hospitia. & lævo pressit pede, talia fatus
Exanimum; rapiens immania pondera baltei,
Impressumque n nefas, una sub nocte jugali
Cæsa manus juvenum fœde, thalamique cruenti;
Quæ o bonus Eurytion multo cælaverat auro.
Quo nunc Turnus ovat spolio, gaudetque potitus.

Nescia mens hominum fati, sortisque futuræ,
Et servare modum rebus sublata secundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum
Intactum Pallanta, & cum p spolia ista, diemque
Oderit: At socii multo gemitu, lacrymisque
q *Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.*
O dolor, atque decus magnum rediture r parenti:
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:

e Avertit oculos ab his campis, neutrius exercitus res curaturus, permittens omnia fatis.

f Levi sc. vulnere.

g Hastam.

h Laminas, quibus armabatur clypeus è taurina pelle.

i Γοὐλω ὅ δαὶξ ἔλε: Iliad. *Procubuit moriens, & humum simul ore momordit.* Æn. II. vide, quæ nos ibi.

k Pede premens, & insultabundus. Alii supplent versum hunc, *sic ore profatur*. quod non agnoscunt lib. boni.

l Mortuum, dignum sc. fœdere, & hospitio inito cum Ænea. Scaligero visum est potius elogium, quam sarcasmus.

m Magno constabunt Æneæ hospitia.

n In quo insculptum erat nefandum facinus Danaidum, quæ prima nocte & nuptiali maritos suos Ægypti filios interfecerunt, uno tantum excepto.

o Artifex bonus, & peritus.

p Namque Æneam dubium utrum parceret Turno supplici, admonuit vindictæ balteus iste in humero Turni conspectus.

q Ex more, & honore militari.

r Parenti jam orbo, & seni.

Cum

Cum tamen ingentes f *Rutulorum linquis acervos.*
Nec jam fama mali tanti, sed t *certior auctor*
Advolat Æneæ: tenui discrimine lethi
Esse suos, tempus u *versis succurrere Teucris* t
Proxima quæque metit gladio, x *latumq; per agmen*
Ardens limitem agit ferro: te, Turne, superbum
Cæde nova quærens, Pallas, Evander, in ipsis
Omnia sunt oculis; mensæ, quas advena primus
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quattuor hic juvenes, totidem quos educat y *Ufens,*
z *Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,*
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.
Inde Mago procul infensam cum tenderet hastam,
a *Ille astu subit, ac tremebunda supervolat hasta:*
Et b *genua amplectens effatur talia supplex.*
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves c *natoque patrique.*
Est domus alta; jacent penitus defossa talenta
Cælati argenti; sunt auri pondera d *facti,*
e *Infectique mihi, non hic victoria Teucrum*
Vertitur, f *haud anima una dabit discrimina tãta.*
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit.
Argenti, atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis. belli g *commercia Turnus*
Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
h *Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.*
Sic fatus, galeam læva tenet: atque reflexa
Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Æmonides, Phœbi, Triviæque sacerdos,
i *Infula cui sacra redimibat tempora vitta,*
Totus colluces veste, atque insignibus k *armis.*
Quem congressus agit campo, lapsumque superstans
Immolat, ingentique l *umbra tegit. arma Sereſtus*
Lecta refert humeris, tibi rex, Gradive, trophæum.
Instaurant acies Vulcani stirpe creatus

f Edita tãta Rutulorum strage, quorũ acervos liquisti.
t Nuncius super ea remissius.
u In fugã.
x Latam per cæsos hostes sibi sternit viam.
y Fl. Latii juxta Tarracinam.
z Moris erat, in funere virorum fortiũ captivos necari, ceu inferias placandis eorũ Manib. Sic Il. 23. Achilles 12. Trojanos Patroclo mittit inferias
a Ὁ δ' ὑπὲκ δραμε κυδὶ λαβὲ γύνων Κύψας. Il. 21.

b Pro more supplicum, vide, quæ ad Senecæ Troad. v. 689. Et Hom. Il. 6. de Adrasto supplice. unde hic locus adumbratus. c Meo. d In vasis, & signis. e Rudis, & gravis in massa, f Una hæc anima mea servata non lancem victoriæ inverget. *Non pondera rerum, Non momenta sumus.* g Λύτρων, & ἀποίνων rationem sustulit Turnus. h Ref. ad illud, *Per patrios manes, & spes surgentis Iuli.* i Velamentum capitis sacerdotalis vittis ornatum laneis, albis, & coccineis, iisque utrinque dependentibus. k Al. Albis. l Morte σκότῳ ὄσ' ἐκάλυψεν. Hom.

m *Cæculus , & veniens Marſorum à montibus*
Umbro .
*Dardanides contra furit(*n *Anxuris enſe ſiniſtram,*
Et totum clypei ferro dejecerat orbem .)
Dixerat ille aliquid o *magnum , vimque affore*
verbo
Crediderat , cæloque animum fortaſſe ferebat ,
Canitiemque ſibi , & longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contra fulgentibus armis ,
Sylvicolæ Fauno Dryope , quem nympha crearat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit : ille p *reducta*
q *Loricam , clypeique ingens onus impedit haſta .*
Tum caput orantis nequicquam , & multa parantis
Dicere, deturbat terræ, truncumq; repente
Provolvens, ſuper hæc inimico pectore fatur .
Iſtic nunc, metuende, jace: non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquere feris, aut gurgite merſum
Unda feret, r *piſcesq; impaſti vulnera lambent.*
Protinus Anthemum , & Lycam , prima agmina
Turni
Perſequitur , fortemque Numam , fulvumque Camertem ,
Magnanimo Volſcente ſatum ; ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum , & ſ *tacitis regnavit Amyclis .*
t *Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt ,*
Centenaſq; manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſq; u *arſiſſe: Jovis cum fulmina contra*
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes .
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
x *Ut ſemel intepuit mucro : quin ecce Nyphæi*
Quadrijuges in equos, adverſaq; pectora tendit :
Atque illi y *longe gradientem , & dira frementem*
Ut videre , metu verſi , retroque ruentes ,
Funduntque ducem, rapiuntq; ad littora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger : ſed frater habenis
Flectit equos , ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.

m De Cæculo, & Umbrone li. 7. ſub fine .

n Ita ſeparandũ per Parẽtheſin à contextu, Umbrone ; vel idem erit Anxur cum Umbrone.

o Elatum , ſuperbificum, τὶ μέγα . Sunt qui legũt, *magicum* . ut qui ſe carmine magico adverſus vulnera muniviſſet, nãq; *vim affore verbo crediderat.* Et viperas incãtare norat. *Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum Evaluit* , &c. lib. 7.

p Retroacta ad majorẽ vibrandi impetum. q Æneas conſixit haſta loricam, & clypeum Tarquiti , adeoque impedivit . r Piſces avidi vorabunt . ſ Latii opp. prope Tarracinam , quod ſilentio periiſſe fertur , captum ſc. ab hoſte , cujus adventum nemo nunciare auderet , poſtquam interdicto cautum eſſet , ne quis interturbaret Remp. multoties rumoribus hoſtilibus territam. t Ægæon, ſeu Briareus, qui centum brachia , totidemq; manus , quinquaginta capita, totidẽ vẽtres habuiſſe fingitur. u Spiraſſe, evomuiſſe. x Poſtquam ſemel incaluit brachiũ, ait Orator. y Longis grandibus ſpatiantẽ.

Haud

Haud tulit Æneas tanto fervore furentes;
Irruit, adversaque zingens apparuit hasta,
Cui Liger:
a *Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,*
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis, & b ævi
His dabitur terris, vesano talia late
Dicta volant Ligeri. sed non & Troius heros
Dicta parat contra: jaculum nam torquet in hostem.
Lucagus, ut c pronus pendens in verbera telo
d *Admovit bijugos, projecto dum pede lævis*
Aptat se pugnæ, subit oras e hasta per imas
Fulgentis clypei; tum lævum perforat inguen.
Excussus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, f nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ:
Ipse rotis saliens juga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit bijugos: frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem.
Per te, per qui te talem genuere parentes,
Vir Trojane, sine hanc animam, & miserere precantis.
Pluribus oranti Æneas: haud talia dudum
Dicta dabas. morere, & fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ, vel turbinis atri
More furens: Tandem erumpunt, & castra relinquunt
Ascanius puer, & nequicquam obsessa juventus.
Junonem interea compellat Juppiter ultro:
g *O germana mihi, atq; eadem gratissima conjux:*
h *Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)*
Trojanas sustentat opes: i non vivida bello
Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui Juno submissa, Quid, ô pulcherrime conjux,
Sollicitas ægram, & tua k tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque esse decebat,
Vis in amore foret: non hoc mihi namq; negares
Omnipotens: quin & pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem servare parenti.

z Uti Heroas inducunt Poetę.
a Sic Turnus lib. 9. *Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasgæ esse putem.* mollitiem sc. exprobrãs. Alii ad hos, à quibus victus est Æneas, alluſum volunt.
b Vitę tuę.
c Habitum hunc aurigarum memoravit sub fine 3. Georg. *pronique in verbera pędent.*
d Flagello, aut telo.
e Ab Æneæ missa.
f Nec te, qui tarde fugientes, nec territi prodiderũt, sed te ipse.
g Καστγνήτη ἄλοχός τε. Il. 18.
h Ironicè, & παραβλήδην dictum, ut 4. Il.
i Quinimo ipsi Martii non egent Veneris auxilio. k Επεα πτερόμια, 4. Il.

N. unc pereat, Teucrisque l pio det sanguine pœnas.
Ille tamen nostra deducit origine nomen:
Pilumnusque illi m *quartus pater, & tua larga*
Sæpe manu, multisque oneravit limina donis.
Cui rex ætherei breviter sic fatur Olympi.
Si mora præsentis lethi, tempusque n *caduco*
Oratur juveni, o meque hoc ita ponere sentis;
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat. sin altior istis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri,
Mutarive putas bellum, spes pascis inanes.
Cui Juno illacrymans: Quid si, quod p *voce gravaris,*
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem gravis exitus: aut ego veri
q *Vana feror; quod ut ò potius formidine falsa*
Ludar; & in melius tua, qui potes, orsa reflectas.
Hæc ubi dicta dedit, cælo se protinus alto
Misit, agens hyemem nimbo succincta per auras;
Iliacamque aciem, & Laurentia castra petivit
r *Tum dea nube cava tenuem sine viribus umbram,*
In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis ornat telis, clypeumque, & jubasque
Divini assimulat capitis, dat inania verba;
Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis.
Morte obita quales fama est volitare figuras. ¶
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exsultat imago,
Irritatque virum telis, & voce lacessit. ¶
Instat cui Turnus, stridentemque eminus hastam
Conjicit: illa dato vertit vestigia tergo.
Tum vero Æneam aversum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo spem t *turbidus hausit inanem:*
Quo fugis, Æneas? thalamos ne desere pactos.

1 Mox: *multisque oneravit limina donis.* i. e. tholos templi.

m Supra l. 9. *parens.* hoc libro, *avus*, his, *quartus pater*. A primo generis autore Pilumno posteri quoque dicti Pilumni. ut Arsaces, Pharaones, Ptolemæi, Cæsares.

n Quem in bello hoc casurum in fatis est.

o Statuere me posse putas, cupisque.

p Fato. namque *Jovis vocem fata sequuntur.*

q A vero errans, & falsa.

r Αὐτὰρ ὁ εἴδωλον τοῦ ξ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων Αὐτῷ τ' Αἰνείᾳ ἴκελον καὶ τοῦχε τοῖον. Hom. 5. Il. *Terribilem crista galeam.* Æne. l. 8. Galeas autem ornare solebant avium pennis, plumisque, leonum, & equorum jubis, vel etiam setis caudæ equinæ, infra hoc eodem libro, *Æreæ caput fulgens, cristaque hirsutus equina*. hinc ἱππουρὶς, κόρυς ἱππόδασεια, ipsique ἱππουροκορυσταί. nec non capitibus, atque rictibus luporum, canum, vulpium, felium, unde λυκέαι, κυνέαι, ἀλωπεκέαι, γαλέαι. Pyrrhus gestabat hircina cornua. t Mente mota vana spe elatus.

u *Hæc dabitur dextra tellus quæsita per undas.*
Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat
Mucronem, nec ferre videt sua x gaudia ventos.
Forte ratis celsi y conjuncta crepidine saxi
Expositis stabat z scalis, & ponte parato,
Qua rex Clusinis advectus a Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras; nec Turnus segnior instat,
Exuperatque moras, & pontes transilit altos.
Vix proram attigerat, rumpit Saturnia funem,
Avulsamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas absentem in prælia poscit;
Obvia multa virum demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultra latebras jam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ;
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo,
Respicit ignarus rerum, b ingratusque salutis,
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens genitor, tanton' me c crimine dignum
Duxisti? & tales voluisti expendere pœnas?
Quo feror? undè abii? quæ me fuga? d quemve reducet?
Laurentesne iterum muros, aut castra videbo?
Quid manus illa virum, qui me, meaque arma secuti?
Quosque, nefas, omnes infanda in morte reliqui?
Et nunc palantes e video, gemitumque cadentum
Accipio: quid agam? aut quæ jam satis ima dehiscat
Terra mihi? vos ò potius miserescite venti;
In rupes, in saxa, volens vos Turnus adoro,
Ferte ratem, sævisque vadis immittite Syrtis:
f *Quo neque me Rutuli, neque conscia fama sequatur.*
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc:
An sese g mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, & crudum per costas exigat ensem:
Fluctibus an jaciat mediis, & littora nando
Curva petat, Teucrumq; iterum se reddat in arma.
Ter conatus utramque viam; ter maxima Juno
Continuit, juvenemque animo miserata repressit.
Labitur alta secans, fluctuque, æstuque secundo,

u Ironicè. ut illud *En agros, & quam bello, Trojane, petisti Hesperiam metire jacens.*
x Inania sc. futura, & fallacia, ut quæ vēti dissipent.
y Fune alligata rupi.
z Quibus in navim conscenderetur,
a Osinius Massicus
b Ingrato animo salutem acceptam ferens.
c Inhonestæ fugæ, utut invitæ, mihique ingratæ, probro, & quæ Turno objecta est à Drance. l. 11.
d Qualem? fugæ sc. crimini obnoxium,

meorumque desertorem. e Videre mihi videor. f *Nesciat hoc quisquam nisi tu quæ, &c. me privatum, Fortuna mori.* Cæsar. 5. lib. Lucan. g Sic 7. bell. Gall. Cæs *se ipsi acutissimis vallis inducebant.*

Et

Et patris antiquam Dauni defertur ad h *urbem.*
At Jovis interea i *monitis Mezentius ardens*
Succedit pugnæ, Teucrosque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus k *uni,*
Uni, odiisque viro, telisque frequentibus instant.
l *Ille, velut rupes, vastum quæ prodit in æquor*
Obvia ventorum furiis, expostaque ponto,
Vim cunctam, atque minas perfert cœlique, marisque,
Ipsa immota manet, prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi; cum quo Latagum, Palmumque fugacem,
Sed m *Latagum saxo, atq; ingenti fragmine montis*
Occupat os, faciemque adversam: poplite Palmum
Succiso volvi segnem sinit, armaque Lauso
Donat habere humeris, & vertice figere cristas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridisque Mimãta
Æqualem, comitemque, n *una quem nocte Theano*
In lucem genitori Amyco dedit, & face prægnans
Cisseis regina Parin creat: o *urbe paterna*
Occubat; p *ignarum Laurens habet ora Mimanta.*
q *Ac velut ille canum morsu de montibus altis*
Actus aper (multos r *Vesulus quem pinifer annos*
Defendit, multosque palus Laurentia) sylva
Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:
Nec cuiquam irasci, propiusve accedere virtus,
Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant:
Haud aliter justæ quibus est Mezentius iræ,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro:
Missilibus longe, & vasto clamore lacessunt.
Ille autem impavidus partes t *cunctatur in omnes,*
Dentibus infrendens, & u *tergo decutit hastas.*
Venerat antiquis x *Coriti de finibus Acron,*
Grajus homo, y *infectos linquens profugus hymenæos,*
Hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
z *Purpureum pennis, & pactæ conjugis ostro:*
a *Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans*
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem

b Ardeam. *i* Vltricibusne irreligiosi Mezentii? an præbentibus gloriæ segetem Æneæ? *k* Mezentio. 8. lib. *l* Comparatio huic gemina l. 6. & 7. supra ex Il. Homer. 15. *m* Græca constructio gemini Accusativi. *n* Eadem nocte, qua Hecuba Cissei regis Thraciæ filia peperit Paridem, quem utero gestans se facem parturire somniavit. *o* Paris in Troja *p* Ignoratum, advenam, peregrinum. *q* Il. 11. Hom. & Hes. in scuto. *r* Mons Liguriæ *s Licet eminus esse Fortibus*. Ovid. *t* Se versat. *u* Scuto è tergore bubulo, si de Mezentio capias: Si de apro, interpretaberis ex illo Lucani de elephanto: *Omne repercussum squalenti missile tergo Frangit, & hærentes mota cute discutit hastas*. lib. 6. *x* Thusciæ opp. *y* Sponsam, nuptias infestas. *z* Purpurea eminentem crista, & ostro sponsæ suæ insignai. *a* Ὡς τε λέων ἐχάρη, &c. Il. *j*.

Con-

Conſpexit capream, aut b *ſurgentem in cornua cervum,*
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hæret
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, & c *calcibus atram*
Tundit humũ exſpirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jacta d *cæcum dare cuſpide vulnus.*
Obvius adverſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit, haud e *furto melior, ſed fortibus armis.*
Tum ſuper adjectum poſito pede nixus, & haſta,
Pars belli haud temnenda viris, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii lætum f *Pæana ſequuti.*
g *Illo autem exſpirans; non me, quicunque es, inulto,*
Victor, nec longum lætabere, te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem ſubridens miſta Mezentius ira:
h *Nunc morere: aſt de me divum pater, atque hominum rex*
Viderit. hoc dicens, eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus, in æternam clauduntur lumina noctem.
i *Cædicus Alcathoum obtruncat, i Sacrator Hydaſpem*
Parthenniũque i *Rapo, & prædurum viribus Orſen;*
i *Meſſapus Cloniumque, Lycaoniumque Ericaten:*
Illum k *infrœnis equi lapſu tellure jacentem;*
Hunc peditem pedes; & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers l *Valerus virtutis avitæ*
Dejicit, l *Atronium Salius, Saliumque* l *Nealces,*
Inſignis jaculo, & l *longe fallente ſagitta.*
Tã gravis æquabat luctus, & mutua Mavors
Funera: cædebant pariter, pariterque ruebant
Victores, victique: neque his fuga nota, nec illis.
Dii Jovis in tectis iram miſerantur m *inanem*
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc cõtra ſpectat Saturnia Juno:
Pallida Tiſiphone media inter millia ſævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam

b Caput alte fremen-tem *Cornibus arboreis*. 1. Æneid.
c In morte λακτίζων ποσὶ γαῖαν χθόνα λὰξ ἀράσσων. alibi ſæpe.
d Quod fugienti, & averſo infigitur. *vel* altum, ab haſta, aut gladio punctim feriente.
e Non inſidiis, aut dolis peritior.
f Acclamationem exultantium ſuper hoſte ſtrato. Propriè equidem hymnum in laudem Apollinis ἀπὸ τῆ πυθίωλ, à confecto Pythone.
g Ita Patroclus 16. Il.
h Sic Achilles Hectori. Il. 22. i Rutuli reliqui ſunt Trojani. k Efferati, fræno non parentis, nec audientis habenas. quid ſibi velint *Effrænes Numidæ* vide lib. 4. l Quæ miſſa eminus non advertitur, nec cavetur. m Nihil proficientem ad hujus, aut illius partis victoriam.

Tur-

Turbidus ingreditur campo. n *quã magnus Orion,* ¶
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam scindens, humero supereminet undas.
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat: manet imperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, & mole sua stat.
Atque oculis spatium emensus quantum satis hastæ;
o *Dextra mihi Deus, & telum quod missile libro,*
Nunc adsint: voveo p *prædonis corpore raptis*
Indutum spoliis, ipsum te, Lause, trophæum
Æneæ. dixit, stridentemque eminus hastam
Jecit: at illa volans clypeo est excussa, proculque
Egregium q *Anthorem latus inter, & ilia figit:*
Herculis Anthorem comitem, qui missus ab Argis
Hæserat Evandro, atque Itala consederat Urbe.
Sternitur infelix r *alieno vulnere, cœlumque*
Aspicit, & dulces moriens reminiscitur Argos.
Tum pius Æneas hastam jacit: illa s *per orbem*
Ære cavum triplici per t *linea terga, tribusque*
Transiit intextum tauris opus, imaque sedit
Inguine: sed vires haud pertulit ocius ensem
Æneas, viso Tyrrheni sanguine, lætus
Eripit à femore, & trepidanti fervidus instat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lausus, lacrymæque per ora volutæ,
Hic mortis u *duræ casum, tuaque optima facta,*
Si qua fidem tanto est x *operi latura vetustas,*
Non equidem, nec te, juvenis memorande silebo.
y *Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus*
Cedebat, clypeoque inimicum hastile trahebat.
Proripuit juvenis, seseque immiscuit armis:
Jamque assurgentis dextræ, plagamque ferentis
Æneæ subiit mucronem, ipsumque morando
Sustinuit. z *socii magno clamore sequuntur,*
Dum genitor nati parma protectus abiret:
Telaque conjiciunt, proturbantque eminus hostem

Qualis Orion, qui ab Oenopione occęcatus consuluit oraculum, qua ratione posset visũ recipere responsũ tulit, si per mare, ortũ versus incederet, ut solis radii oculis illucescerent. quod fecit. Turneb. 27. l. 28. c. Hyginus Natalis. 8 lib. 12. cap.

o Æque impius est Turnus 12. l. Euripidis Polynices, Sophoclis Ajax, Statii Capaneus, Silii Annibal, quibus telum pro numine.

p Æneæ.

q Al. leg. *Antonem*. unde Antoniorum familiã duci volunt.

r Non in illum directo. *telo non in sua vulnera misso*. Sic 7. l. s Clypeum. t Tergora trium taurorum in scuto, tecta lino, cui posset appingi insigne. u Acerbæ sc. & præmaturæ. x Pietati, & virtuti. y Mezentius. z Illigatus, & impeditus hasta Æneæ. a Rutuli.

Missi-

Missilibus furit Æneas, b tectusque tenet se.
Ac velut effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet c arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris: ut possint sole reducto
n Exercere diem: sic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detinet, omnis
Sustinet; & Lausum increpitat, Lausoque minatur.
Quo moriture ruis? majoraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exultat demens, sævæ jamque altius iræ
Dardanio surgunt ductori; extremaque Lauso
Parce fila legunt. validum namque exigit ensem
Per medium Æneas juvenem, totumque recondit.
Transiit & parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam nevrat auro:
Implevitque sinum sanguis, tum vita per auras
Concessit mœsta ad manes, corpusque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis, & ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miseransgraviter, dextramque tetendit:
e Et mentem patriæ subiit pietatis imago,
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus, & cineri (f si qua est ea cura) remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere morrem;
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantes socios, & terra sublevat ipsum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.
Interea g genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera h siccabat lymphis, corpusque levabat
Arboris acclivis trunco: procul ærea ramis
Dependet galea, & prato gravia i arma quiescunt.
Stant lecti circum juvenes: ipse æger, anhelans
Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
Multa super Lauso rogitat, multosque remittit,
Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.
At Lausum socii exanimum super arma ferebant
Flentes ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum præsaga mali mens;
k Canitiem immundo deformat pulvere, & ambas
Ad cælum tendit palmas, & corpore inhæret.

b Tectus clypeo se tuetur, continetq; donec denotet telorũ imber.
c Arboris, ripæ, aut saxi, quevim, & injuriâ tempestatis arceat.
d Redire ad opus diurnum.
e Subiitque Æneæ in animum, quonã ipse afficeretur dolore, si quid simile suo contigisset Ascanio.
f Si qua te facto functum muneris hujus tangat cura, aut gratia.
g Mezẽtius.
h Sistebat sanguinẽ, lavabat, purgabatq;
i Clypeum.
k Quod in gravi luctu fieri solet, caput canũ spargit pulvere.
l Tan-

Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas?
Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,
Quem genui? tuane hæc genitor per m *vulnera servor,*
Morte tua vivens? heu nunc misero mihi demum
Exilium infelix, nunc alte vulnus n *adactum.*
Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam solio, sceptrisque paternis.
o Debueram patriæ pœnas, odiisque meorum:
Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.
Nunc vivo; neque adhuc homines, lucemque relinquo.
Sed linquam. Simul hæc dicens, attollit in p *ægrum*
Se femur, & quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet; q *hoc decus illi,*
Hoc solamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. alloquitur mœrentem, & talibus infit:
Phœbe diu, Res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus: aut hodie victor spolia illa r *cruenta,*
Et caput Æneæ referes, Lausique dolorum
Ultor eris mecum: aut, si aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter; neque enim fortissime, credo,
Jussa aliena pati, & dominos dignabere Teucros:
Dixit: & exceptus tergo consueta locavit
Membra, manusque ambas jaculis oneravit acutis,
Ære caput fulgens, t *cristaque hirsutus equina.*
Sic cursum in medios rapidus dedit, æstuat ingens
Imo in corde u *pudor, mistoque insania* x *luctu,*
Et furiis agitatus amor, & m *conscia virtus.*
Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, lætusque precatur:
y Sic pater ille deum faciat, sic altus Apollo;
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infesta subit obvius hasta.
Ille autem: Quid me erepto, sævissime, nato
Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses.

l Eane misero mihi lucis tam dira cupido, ut fatis male judicantibus, adeoque pietate præposteram, servari velim morte filii?
m Vulnus. Invidiose, & patheticè.
n Per filii mei pectus.
o Morte tua suis crimen, invidiam, pœnas meas: quas ipse lubens obiissem.
p Saucium.
q Equum. Sic Achilles Xanthũ equũ alloquitur 19. Il.
r Arma Æneæ Lausi sanguine cruentata. Namque arma Lauso jussit habere sua. *s* Si virtuti adversus sit adventus. *t* Κόρυθ' ἱππόδασείᾳ. Sic Paris 3. Il. κυνέην δ' ὕπτιον ἔθηκεν Ἱππουρίν, δεινὸν δὲ λόφῳ καθύπερθεν ἔνευεν. supra. *u* Quod ipse jam victus cessisset. *x* Quod filium amisisset. *y* Precantis, optantisque Adverbium.

Nec

Nec mortem horremus, z nec divum parcimus ulli.
Desine, jam venio moriturus, & hæc tibi porto
a Dona prius. Dixit, telumq; intorsit in hostem,
Inde aliud super, atque aliud figitque, volatq;
Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
Ter circum astantem b lævos equitavit in orbes,
885
Tela manu jaciens: ter secum Troius heros
Immanem ærato circumfert tegmine c sylvam.
Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
Vellere, & urgetur pugna congressus d iniqua, 889
Multa movens animo, jam tandem erumpit, & inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse sequutus
Implicat; e ejectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum, Troesq; Latiniq; f 895
Advolat Æneas, vaginaque eripit ensem:
Et super hæc, Ubi nunc Mezentius acer, & illa
Effera vis animi? contra g Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit cœlum, mentemq; recepit, 899
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
h Nullum in cæde nefas: nec sic ad prælia veni,
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Unum hoc per, i siqua est victis venia hostibus, oro,
Corpus humo patiare tegi. scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc (oro) k defende furorem.
905
Et me consortem nati concede sepulchro.
Hæc loquitur, jugulóque haud insscius accipit ensem:
l Undantique animam diffundit in arma cruore.

z Neque enim deorũ quempiam veneror supplex, utì tu, neque ulli deum vitam debere volo, cujus me usque tædet amisso filio. Impiè, ex persona contemptoris deum.
a Infesta jacula.
b Sibi lævos Æneæ sc. dextrã partem nudã, neque scuto tectam consequuturus telo.
c Clypeum præfert impeditum, tot exceptis jaculis horrentem instar sylvæ.
d Ipse pedes incumbit, contra Mezentium equitem. *e* Cernuus armo ejecto Mezentio. *f* Hypermeter, ad extenti clamoris significationem. *g* Mezentius, ut ad se rediit, recepitque animum ruina equi, & sua consternatum. *h* Neque duxi nefas mori, neque vivendi animo huc veni. neque ex pacto tecum redemit vitam meam sua morte filius. *i* Abruptè, & imperfectè. Neque enim Deos agnovit, per quos oraret. *k* Ne corpus insepultum exponatur ludibrio infestis mihi civibus. *l* Ordo, diffundit animam cruore undanti in arma.

ÆNEIDOS LIB. XI.

ARGUMENTUM.

OCciso Mezentio, victor Æneas Marti trophæum erigit. Pallantis mortui corpus, magno pompæ apparatu, ad Evandri urbem remittit; ubi summo & patris, & suorum omnium luctu excipitur. Interim oratores à Latinis missi, dierum 12. indicias impetrant: quo temporis spatio utriq; suorum cadavera perquirunt, supremoque sepulturæ honore prosequuntur. Eodem quoque tempore Venulus, quem sub belli initium legatum ad Diomedem miserant Latini, ad suos rediens, auxilia sibi denegata renunciat. Ea spe destitutus Latinus, consilio convocato, de summa belli consultat, legatosq; de pacis conditionibus ad Æneam mittendos censet. Ibi Drances, & Turnus, pro inveterato inter ipsos odio, se mutuis conviciis proscindunt. Interim Æneas bipartito divisis copiis, levis armaturæ equites planis itineribus ad urbem præmittit: ipse cum reliquo exercitu per loca sylvis, montibusque impedita, ad editiorem oppidi partem contendit. Cujusrei nuncio Laurentum perlato, concilium dimittitur: paranturque ea, quæ ad urbis defensionem putantur pertinere. Turnus, cognito per exploratores Æneæ consilio, bifariam & ipse suas copias partitur. Equitibus Messapum, & Camillam præficit, eosque hostium equitibus opponit: ipse cum peditibus angustias, qua necessario Æneæ ad urbem iter erat, breviori itinere occupat, atque ibi in insidiis subsistit. Interim equestre prælium committit, diuque dubio utrinque eventu pugnatur. Ibi Camilla, magna prius edita hostium strage, dum Chloreum Cybeles sacerdotem, armorum ejus pulcritudine capta incautius sequitur, ex insidiis ab Arunte hasta trajicitur. Quam tamen sacræ virginis cædem Aruns non diu tulit inultam: nam & ipse paulo post ab Opi Dianæ ministra sagitta trajectus, offensi numinis pœnas persolvit. Camillæ nece consternati Rutuli, fugam arripiunt: Trojani urbis oppugnationem parant. Ejus calamitatis nuncio ab Acca Camillæ comite ad Turnum perlato, relictis, quas obsederat, angustiis suis, auxilio occurrit. Eodem subsequitur & Æneas, &, quoniam imminente jam nocte prælium committi non poterat, utrique positis ante urbem castris considunt.

Occa-

OCeanum interea surgens aurora reliquit.
Æneas (quanquam & sociis dare tempus humandis
a Præcipitant curæ, turbataq; b funere mens est)
Vota deum c primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo; fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias (tibi magne d trophæum
e Bellipotens) aptat rorantes sanguine f cristas,
Telaque trunca viri, & g bis sex thoraca petitum,
Perfossumque locis, clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit h eburnum.
Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes.
Maxima res effecta viri, timor omnis abesto,
Quod superest. hæc sunt spolia, & de rege superbo
Primitiæ, manibusq; i meis k Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis, murosque Latinos:
Arma parate animis, & spe præsumite bellum.
Ne qua mora ignaros (ubi primum vellere signa
l Annuerint superi, pubemque educere castris)
Impediat, segnesque metu sententia tardet.
Interea socios, m inhumataque corpora terræ
Mandemus: n qui solus bonos Acheronte subimo est.
Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus, mœstamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas: quem non virtutis egentem

a Festinate urgent, premunt.
b Pallantis inprimis.
c Primo mane, albescente Aurora.
d De trophęo, vide, quæ nos ad Juvenal. sat. 10. *Bellorum exuvię truncis affixa trophæis*, &c.
e Mars. cui enim debętur potius? ut cui grata, ἔναρα, καὶ λάφυρα suspendūtur si fracta, sanguinea, mutila, trūca, curta, perfossa.

f Ut trophæum referat hominis formam, ecce primum cristas galeæ, deinde tela in manu, clypeum ad sinistram, thoraca in media arbore, ensem dimissum ad latus ex balteo, qui collo appensus. g Tot vulneribus ab Ænea perfossum thoraca intelligo potius, quam à 12. Etruriæ principibus, ut volunt quidam. h Propter vaginam, aut capulum. i Cum respectu ad spolia opima, ubi dux sua manu hostium ducem confecit. k Refero ad titulum trophæi. *Mezentius hic est*, &c. l Neque enim nisi captato augurio, aut sine Deum numine evellebantur signa. m Cæsorum in bello funebres pompæ à suis honestabantur elogiis, orationibus, epitaphiis. n Τὸ γὰρ γέρας ὅτι θανόντων. 16. Iliad. neque enim animas Charonti licet Stygis *rauca fluenta transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.* *Centum errant annos*, &c. 6. lib. Æneid.

Abstulit atra dies, & o funere mersit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum,
Corpus ubi exanimi p positum Pallantis Acetes
Servabat senior, qui Parrasio Evandro
Armiger ante fuit: sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis charo datus ibat alumno.
Circum omnes, famulumque manus, Trojanaq; turba,
Et mœsta Iliades crinem de more solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
Ipse caput nivei q fultum Pallantis, & ora
Ut vidit; lævique patens in pectore vulnus
r *Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:*
Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
Invidit fortuna mihi? ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
Acres esse viros, cum t dura prælia gente.
Et nunc ille quidem spe multum captus inani,
Fors, & vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos juvenem exanimum, & u nil jam cœlestibus ullis
Debentem, vano mœsti comitamur honore.
Infelix nati funus crudele videbis.
Hi nostri reditus, expectatique triumphi;
Hæc mea magna fides. at x non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulsum aspicies, y nec sospite dirum
Optabis nato funus pater. hei mihi quantum
Præsidium Ausonia, & quantum tu perdis, Iule.
Hæc ubi deflevit, z tolli miserabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem.
Interfintque patris lacrymis: solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.

o Fato immaturo, & *miser ante diem.*

p Rite omnia. Conclamatorũ n. corpora in limine ædium collocabantur efferenda: pedibus ad viã extentis, quasi non reversuris, aut quia homines capite nascuntur, pedibus efferuntur. In funere vero familia, amici, fœminæ inprimis φιλοίκτιρον γένος, crinibus solutis, luctu, planctu, ejulatu omnia replebant, vide, quę nos ad Sen. Tr. v. 83. & Lucan. lib. 2. v. 30.

q Pulvinari, & toro funereo. r Ab hasta Turni. s Injecta jam spe potiundæ Italiæ. t Latina, Rutula, Volsca, lib. 9. u Non ultra obnoxium Diis cœlestibus, quando transierit in potestatem Deorum inferorum. x Non aversis, & à tergo, sed pulchris. loco honestis, adversis. y Neque imprecaberis tibi, aut filio mortem, tædio, aut pudore, quod filius inhonesta fuga saluti suæ consuluerit. z Funebris pompæ apparatus, rituum, & cerèmoniarum pulchra descriptio, sicut funeris. 6. lib. pag. 240.

a *Haud segnes alii crates, & molle pheretrum*
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
Extructoſque toros b *obtentu frondis inumbrant.*
Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
c *Qualem virgineo demiſſum pollice florem*
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi
Cui neque fulgor adhuc, nec dum ſua forma receſſit.
d *Non jam mater alit tellus, viresque miniſtrat.*
Tum geminas veſtes oſtroque, auroque rigentes
Extulit Æneas, quas illi e *læta laborum,*
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreverat auro,
f *Harum unam juveni ſupremum mœſtus honorem*
Induit; arſuraſque comas obnubit amictu.
g *Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ*
Aggerat, & longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos, & tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat, & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas:
Indutoſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur h *infelix ævo confectus Acetes,*
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora,
Sternitur, & toto projectus corpore terræ.
Ducunt, & i *Rutulo perfuſos ſanguine currus.*
Poſt bellator equus, k *poſitis inſignibus, Æthon*
It l *lacrymans, guttiſque humectat grandibus ora.*
Haſtam alii, galeamque ferunt: nam m *cætera Turnus*
Victor habet. tum mœſta phalanx, Teucrique ſequuntur,
Tyrrhenique duces, & n *verſis Arcades armis.*
Poſtquam omnis longe comitum proceſſerat ordo,
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto.
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli

a Properãt alii pheretrum cratibus ex arbuteis virgis texere, &c.
b Obtentis frondibus.
c Ut flos in ſeptis ſecretus naſcitur hortis, &c. vide Cat. 63. Ep. Quem mulcent auræ, firmat ſol, educat imber, ibid.
d Quia in gratiam Æneæ, quẽ amabat, munus hoc texebat.
f Harum unam corpori Pallãtis induit, altera caput velat. Imperatores autem paludamẽto velati efferebantur.
g Præferebantur ſpolia hoſtibus erepta: quin & equi, & captivi vincti, *inferias*, *quos immolet umbris*. l. 10. nec non trunci arborum, ad modum trophæorum iuduti arma hoſtium cæſorum, quorum & nomina affigebantur. vide Patrocli inferias. Iliad. 20. *h Qui non felicibus æque Tum comes auſpiciis*, &c. modo. *i* Pallantiſne, ſanguine hoſtium perfuſi? an hoſtibus ereptos. *k* Exutus phaleris. *l* Δάκρυα δέσφιν Θερμὰ χυ βλεφάρων χαμάδις ῥέε μυρομένοισιν. Achillis equis Patroclum flentibus. Iliad. 17. lacrymari autem equos aſſerunt Sveton. cap 81. Jul. Plin. lib. 8. cap. 42. & alii. *m* Arma, cum balteo. *n* Inverſis haſtis mucrone inclinato, & per terram tracto, pro uſitato more, ac recepto in exequiis militaribus.

Fata

Fata vocant: o salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
Famque oratores aderant ex p urbe Latina,
q *Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:*
Corpora, per r campos ferro quæ fusa jacebant,
Redderet, ac tumulo sineret s succedere terræ:
Nullum cum victis certamen, & t æthere cassis;
Parceret hospitibus quondam, socerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
Prosequitur venia, & verbis hæc insuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacemne exanimis, & Martis sorte peremptis
Oratis? u equidem & vivis concedere vellem.
Nec veni, nisi fata locum, sedemque dedissent:
Nec bellum cum gente gero. Rex nostra reliquit
Hospitia, & Turni potius se credidit armis.
Æquius x *hinc Turno fuerat se opponere morti.*
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his decuit mecum concurrere telis.
y *Vixet, cui vitam deus, aut sua dextra dedisset.*
Nunc ite, & miseris supponite civibus ignem.
Dixerat Æneas. olli obstupuere silentes,
Conversique oculos inter se, atque ora tenebant.
Tum senior: z semperque odiis, & crimine Drances
Infensus juveni Turno, sic ore vicissim
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Trojane, quibus a cælo te laudibus æquem?
Justitiæne prius mirer, belline laborum?
b
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
Jungemus regi: quærat sibi fœdera Turnus.
Quin & c *fatales murorum attollere moles,*
Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant,
Bis senos pepigere dies, & d *pace sequestra*
Per sylvas Teucri, mistique impune Latini

p Mortuis *Salve*, & *Vale* dicitur, quod ab eis dividimur, non ultra visuri eos. Varro.

p Laurolavinio, urbe Latini.

q Ad illud 7. l. *Præferimus manibus vittas.*

r Qui jam penes Trojanos victores.

s Terram subire, terra condi.

t Mortuis.

u Sepulturam mortuis, & pacem vivis concedere vellem.

x Jũge *huic* potius morti quã *Turno*, quod quidẽ voluunt. decuisset Turnum singulari potius certamine mecum decertasse, quam hunc suorum fudisse sanguinem, ut *his telis*. y Vixisset. Syncope. z Infenso odio, & ad criminandum semper prompto. a Cœlitibus ob pietatem, & virtutem æquem? *vel* ad cœlum te laudibus tollam? b Constructio Græca, τῆς δικαιοσύνης σε θαυμάσαιμι ἄν; & subintelligendum ἕνεκα. c Fato tibi debita novæ urbis mœnia. d Ad templis media, & quasi deposita, quæ non terminet, sed differat bellum. Induciis.

Erra-

Erravere jugis, ferro sonat alta e bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad sidera pinus.
Robora nec cuneis, & solentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos:
Et jam fama volans tanti prænuncia luctus
Evandrum, Evandrique domos, & mœnia complet,
g Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat:
Arcades h ad portas ruere, & de more vetusto
Funereas rapuere faces: lucet via longo
Ordine flammarum, & late i discriminat agros.
Contra turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina: quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam k incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis est vis ulla tenere,
Sed venit in medios, pheretro Pallanta reposto
Procubuit super, atq; hæret lacrymansq; gemensq;
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non hæc, ò Palla, dederas promissa parenti,
l Cautius ut sævo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis
Et m prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ, juvenis, miseræ, bellique propinqui
n Dura rudimenta; & nulli exaudita deorum
Vota, precesq; meæ. tuque, ò o sanctissima conjux,
Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem.
Contra ego vivendo p vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor, q Troum socia arma sequutum
Obruerent Rutuli telis, animam ipse dedissem:
Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta referret.
r Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec quas
Junximus hospitio dextras; sors ista senectæ
Debita erat nostræ, quod si immatura manebat
Mors natum, cæsis Volscorum millibus ante,
s Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
Quin ego non alio dignor te funere Palla,
Quum pius Æneas, & quã magni Phryges, & quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna Trophea ferunt, quos dat tua dextera letho,

e Ancipiti, est enim *ferrum bipenne* Periphrasis *securis ἀμφήρης*. Neque enim *bipenni* est substantivum constructione Græca, ut volunt.
f Funereã arborem, quę & odorem in funere ipso, & famam fortiter cadentibus ęternam referat.
g Eadẽ, quę nuper ferebat Pall. victorem, & bello strenuum.
h Ex urbe ad portas ruebant.
i Illustrat, ut ipsi agri discerni, ac discriminari possẽt.
k Quasi in publico incendio clamoribus omnia complent, miscentque. *l Cauta sit, ut virtus, nec te temerarius ardor*, &c. Mart. 6. lib. 25. ep. *m* Belli gloria inexpertis nimium dulcis. *n* Infelicia tyrocinia. *o* Casta, pia. *p* Inverso, & præpostero fatorum ordine, filio meo superstes. *q* Æquius fuerat me sequutũ Trojana arma mortem oppetiisse, quam te. *r* Quin & absolvo Teucros. misero meo fato magis imputo. *s* Solatio tamen mihi est, Teucros nati mei ductu licet sibi exitiali, mihiq; tristi Latio consedisse, exsistis tamen tot ab illo hostibus, quorũ huc allata video trophęa-

t *Tu quoq; nunc stares immanis truncus in armis,*
Esset par ætas, & idem si robur ab annis,
Turne; sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,
Dextera causa tua est, Turnum gnatoque, patrique
u *Quam debere vides: meritis vacat hic tibi solus*
Fortunæque locus: non vitæ gaudia quæro:
Nec fas: sed gnato manes perferre sub imos.
Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera, atq; labores,
Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
Constituere pyras: huc corpora x quisq; suorum
More tulere patrum, subjectisq; ignibus atris
Conditur in tenebras altum y caligine cœlum.
z *Ter circum accensos cincti fulgentibus armis*
Decurrere rogos; ter mœstum funeris ignem
Lustravere in equis, ululatusque ore dedere.
Spargitur & tellus lacrymis, sparguntur & arma:
It cœlo clamorque virum, clangorque tubarum.
Hinc alii spolia occisis directa Latinis
Conjiciunt igni, galeas, ensesque decoros,
Frænaque, a ferventesque rotas: pars munera nota,
Ipsorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora b morti:
Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes spectant socios, semustaq; servant
Busta: neque avelli possunt, c nox humida donec
Invertit cœlum stellis fulgentibus d aptum.
Nec minus & miseri diversa in parte Latini
e *Innumeras struxere pyras, & corpora partim*
Multa virum terræ infodiunt: avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt.
Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
Nec numero, nec honore cremant, tunc undiq; vasti

x—Quibus & adjiceretur trophæum de Turno, fuisset modo Pallas meus æqualis illi ætate.

u Quam ultricem nescis filii mei futurã, & spero, & ob hoc solũ in vita maneo, ut interfecti Turni nũciũ ad natũ ipse moriẽs deferã.

x Æneas Trojanos, Tarchon Etruscos suos, uterq; Arcadas: more patrio.

y Fumea.

z Pulchra funebris Pompæ hypotyposis, nec cedens illi, quæ 6. l. in funere Miseni.

Namq; hic pyrę lustratio trigemina, luctus, ululatus, lacrymis sparsum solum, sparsa arma, tubicines, spolia hostium, tela sua, hostiæ, bustum, ossilegium, tumuli. *a* Quondam in cursu, ferventes continuo motu. *b* Morte, simpliciter; non Morti, tanquam numini, ut volunt quidam. *c* Namq; ossilegium de nocte erat, si plane essent combusti: alias extinguebatur flamma vino, & die sequente rursus accensa. *d* Ἀπόμενον, ἄρμενον, stellis quasi clavis fixum, & distinctum. *e* Utpote longe majori clade affecti. *f* Amicorum cadavera nota in agros, & urbes cremanda mittuntur. cætera congesta in rogos acervatim.

Cer-

Certatim crebris colluc ent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cælo dimoverat umbram:
Mœrentes g altum cinerem, & confusa ruebant
Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Jam vero in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, & longe pars maxima luctus.
Hic matres, miseræque nurus, hic chara sororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, h Turnique hymenæos:
Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ, & primos sibi poscat honores.
i Ingravat hæc k sævus Drances, solumque vocari
Testatur, solum poscI in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno, & magnum l reginæ nomen obumbrat;
Multa virum meritis sustentat fama trophæis.
Hos inter motus medio flagrante tumultu,
Ecce super mœsti magni Diomedis ab urbe
m Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona, nec aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut n pacem Trojano ab rege petendum.
Defecit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri,
Admonet ira deum, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primosque suorum
Imperio accitos alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. sedet in mediis & maximus ævo,
o Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.
*Atque hic legatos * Ætola ex urbe remissos,*
Quæ referant, fari jubet, & responsa reposcit
Ordine cuncta suo: tunc facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens, ita farier infit:
Vidimus, ò cives, Diomedem, Argivaque castra,
Atque iter emensi casus superavimus omnes,
Contigimusque manum, qua concidit p Ilia tellus.

g Eruebant ossa, & cineres è focis, quę terræ mandabant. extructo aggere.
h Turnum Laviniæ nuptias quasi sponsalium jure sibi debitas poscentem.
i Ut qui eadem audierat ex orè Æneæ, supra, *Æquius huic Turno fuerat se opponere morti, Si bellum finire manu, si pellere Teucros Apparat, his decuit mecum concurrere telis.*
k Infestus Turno.
l Amatæ favor Turno profuit.
m Venulus, aliiq; missi à Latino, Turno, Mezentio ad Argyripam petitum auxilia à Diomede lib. 8. per initia. *n* Αἰτέον εἰρήνην. Græcismus Lucretio familiaris. *Pœnas in morte timendum, & motu privandum est corpora.* *o* Ut ætate, ita imperio primus. Alii, primus inter sceptriferos duces, Turnum, Mezentium, &c. ut qui sceptris innixi curiam intrarint. 8. Æneid. *Quam Turno regi*, &c. * Ætola urbs est Arpi. *p* Urbs Ilii.

Ille urbem q *Argyripam patriæ cognomine gentis,*
Victor r *Gargani condebat Japygis agris.*
Postquam introgressi, & coram data copia fandi;
s *Munera præferimus, nomen, patriamq; docemus;*
Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore: 251
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, suadetque ignota lacessere bella?
Quicunque Iliacos ferro t *violavimus agros* 255
(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
u *Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem*
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus omnes,
x *Vel Priamo miseranda manus.* y *Scit triste Minervæ*
Sidus, z *& Euboicæ cautes, ultorq; Caphareus.* 260
Militia ex illa diversum ad littus adacti,
a *Atrides Protei Menelaus ad usque columnas*
Exulat; b *Etnæos vidit Cyclopas Ulysses.*
Regna c *Neoptolemi referam,* d *versosq; penates*
Idomenei, e *Lybicove habitantes littore Locros?* 265
f *Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum*
Conjugis infandæ prima inter limina dextra
Oppetiit, devicta Asia subsedit adulter.
g *Invidisse deos, patriis ut redditus oris,* 269
Conjugium optatum, & pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur:

q Argyripã, Arpos, hodie, *Monte S. Angelo.* Argos hippion, ut volunt, à Diomede dictam 9. Ἄργος ἱππόβοτον.

r Gargani Japygii. est a. Japygia pars Apuliæ in qua mons Garganus.

s Pro more gentiũ. ut legati semper munera ferant.

t Tanquam sacros. seq. inde scelesti *supplicia expendimus.*

u Qui pro sepulchro habuerunt Simoenta fl. x *Miseranda vel hosti*; Ovid. 6. Metam. y Testis, & infensæ Minervæ ira tempestas concitata, qua naufragi allisi sumus ad rupes Euboicas, & promontorium Capharea. z Solino 17. ca. Arcturus; aliis Aries; aliis, ipsa Minerva tempestatem ex sideris ortu concitans; aliis fax, quam Nauplius Palamedis filii mortem ulturus, Minervæ suasu extulit noctu Græcis tempestate laborantibus, quasi signum portus; unde illi ad Capharea, & cautes Euboicas naufragi interierunt. a Menelaus delatus ventis ad Ægypti fines, ubi regnabat Proteus, ibi exulavit. b Ulysses longis erroribus per Siciliam, Cyclopas, &c. vectus. c Ab Oreste cæsi. ut pag. 168. v. 1. d Ad alium translatos, ipso à civibus pulso, quod filium, ex voto licet, immolasset. e Ajacis socios à Trojano bello redeuntes, ad Pentapolim Africæ delatos. f Agamemn. A[illegible]a devicta, redux ab uxore Clytæmnestra, & Ægystho adultero, l cti, vitæ, regni subsessore cæsus est. g Referamne, & mihi invidisse Deos? Namq: Venus ultura vulnus, quod à me acceperat bello Trojano Il. 5. summisit adulterum Sthenelı filium, uxoris meæ Ægialæ corruptorem. Unde patriam Ætoliam, in qua Calydon urbs, fugiens huc in Apuliã migravi.

h *Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,*
Fluminibuſque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lacrymoſis votibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi iam i *ſperanda fuerunt*
Tempore, cum ferro k *cæleſtia corpora demens*
Appetii, & Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum poſt cruꝛa bellum
Pergama; nec veterum memini, l *lætorve malorum.*
Munera, quæ patriis ad me portaſtis ab oris,
Vertite ad Æneam: ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus: m *experto credite, quantus*
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
Terra viros; ultro Inachias veniſſet ad urbes
n *Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.*
Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ,
Hectoris, Æneæque manu victoria Graium
Hæſit, & in decimum veſtigia rettulit annum.
o *Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis:*
Hic pietate prior. coeant in fœdera dextræ,
p *Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cavete.*
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime regum,
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidum turbata fremor: q *ceu ſaxa morantur*
Cum rapidos amnes, clauſo fit gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, & trepida ora quierunt,
r *Præfatus divos, ſolio rex inſit ab alto.*
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe, Latini,
Et vellem, & fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cum muros obſidet hoſtis.
Bellum importunum, cives, cum ſgente deorum,

h De ſociis Diomedis in aves, quas Diomedæas, Græci ἐρωδίους, nos herons vocamus, Ovid. 25. Met.
i Expectanda, timenda. *Sperare* mediæ, atque ambiguæ ſignificationis vocem eſſe diximus ad l. 1. *At ſperate Deos memores fandi, atq; nefandi.* p. 126. m.
k Martis, & Veneris. Il. 5. modo g.
l Supra hoc l. *quas illi læta laborum Ipſa ſuis, &c.* Cui non diſſimilis & illa conſtructio. *Juſtitiæne*

prius mirer, belline laborum? ſupra hoc lib. m Qui cominus ſenſi, quantum valeat impulſu clypei in congreſſu ἐπαλμῷ: eminus, quantum valeat jactu haſtæ. Saltus quoque, & ictus facere pariter aſſueſcant, inſurgere tripudiantes in clypeũ, rurſuſque ſubſidere. Vegetius l. 2. c. 16. n Dardanius. Trojani laceſſiviſſent Græciam; quæ, vice verſa, lugeret victa, quæ nunc victrix. o Ἕκτωρ, Αἰνείας θ' οἱ Τρώων εἰσὶν ἄριστοι. Il. 17. p Quacunq; ratione, aut conditione licẽt, & permittitur. q Μέγ' ἴαχον, ὡς ὅτε κῦμα. Ακτῇ ἐφ' ὑψηλῇ, &c. Il. 2. r Præmiſſa precatione, & invocatione deorum. Pro more veterum orationum. ſ Originem ducente à diis, propter Æneam, necnon Dardanios.

Invictisque viris gerimus, t quos nulla fatigant
Prælia: nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam accitis Ætolum habuistis in armis,
Ponite: spes sibi quisque, sed hæc quam augusta, videtis.
u *Cætera qua rerum jaccant perculsa ruina,*
Ante oculos, interque manus sunt omnia vestras.
Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit: toto certatum est x corpore regni.
Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, & paucis (animos adhibete) docebo:
y *Est antiquus ager*, z *Thusco mihi proximus amni,*
a *Longus in occasum*, b *fines super usque Sicanos:*
Aurunci, Rutulique serunt, & vomere duros
Exercent colles, atque c *horum asperrima pascunt.*
Hæc omnis regio, & celsi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum: & d *fœderis æquas*
Dicamus leges, sociosque in regna vocemus:
Considant, si tantus amor, & mœnia condant.
Sin alios fines, aliamque capessere gentem
Est animus, e *possuntque solo decedere nostro;*
f *Bis denas Italo texamus robore naves,*
Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
g *Materies: ipsi numerumque, modumq; carinis*
Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant, & fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, h *pacisq; manu prætendere ramos,*
i *Munera portantes eboris que, aurique talenta,*

* Hinc Annibali suo dat orationem illam Livius. Cū eo hoste res est, qui nec bonam, nec malam ferre fortunā potest, seu vincit, ferociter instar victis; seu victus est, instaurat cum victoribus certamen.

u Spes, res, vires, auxilia.

x Et animo. totis viribus.

y Livio, Sisenna, Catone, aliis adductus autoribus contendit Servius cōtra Donatum, Romanos in fœdere cum Latino accepisse agrum, qui est inter Laurentum, & castra Trojana, jugerum 700. z Tyberi. *a* Hostiam versus. *b* In tractum illum Latii, ubi nunc Roma est, olim *gentes venere Sicanæ*. lib. 8. Quos inde Ligures expulerunt, hos Sacrani, sed & hos Aborigenes. & 7. *vetereſque Sicani*. *Et Sacranæ acies*. *c* Loca montosa, & sylvis aspera in pascuorum usum vertunt. *d* Secundi generis eorum, quæ à Livio statuuntur 24. lib. 1 quod victi accipiebant à victoribus. 2 quo pares bello inter se coibant. 3 quo convenerunt, qui nunquam hostes fuere. *e* Al. *poscuntque*. *f* Quo numero instructi Æneadæ mare conscenderant. lib. 9. *g* Materiam, sumptus, artifices, alia, quæ fabricæ necessaria. *h* Oleam, pacis insigne, à legatis prælatam. *i* Ex consilio Diomedis, supra.

k Et

k *Et sellam regni, l trabeamq; insignia nostri.*
Consulite m *in medium, & rebus succurrite fessis.*

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
n *Obliqua invidia, stimulisque agitabat amaris,*
Largus opum, & lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (o genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, & his onerat dictis, atque aggerat iras.
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem
Consulis, ò bone rex: cuncti se scire fatentur
Quid fortuna ferat populi, sed dicere p *mussant.*
Det q *libertatem fandi,* r *flatusque remittat,*
Cujus ob s *auspicium infaustum, moresque siniſtros*
(Dicam equidem, licet arma mihi, mortemque minctur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
t *Consedisse urbem luctu: dum Troia tentat*
Castra, u *fugæ fidens, & cœlum territat armis.*
Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
x *Dardanidis*, y *ducique jubes, Anum, optime regum,*
Adjicias, nec te ullius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero, dignisq; hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
z *Quot si tantus habet mentes, & pectora terror;*
Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula cives
Projicis? ò Latio caput horum, & causa malorum.
Nulla salus bello: pacem à te poscimus omnes,
Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego, invisum quem tu tibi fingis (& esse
Nil moror) en supplex venio; miserere tuorum;

k Cum respectu ad Romanos, qui regibus bene meritis, & sociis summo pro munere mittebant sellâ eburneâ curulem, quali vehebatur magistratus sui præcipui, Ædiles, Prętores, Consules.
l Trabea erat vestis Romana segmentis varii coloris instar trabium liminis, & obliquis picta, eaque Regia. Quirinalis, vel Trossula, Equitum. supra l. 7.
m Εἰς κοινόν.
n Non directa, sed per latus Reip. & prętextu boni publ. o Hominem lingua magis, quam manu strenuum aptissime inducit materno, quam paterno genere clariorem *gli fatti sono maschi, le parole femine.* p Cõtra Turnum clare eloqui non audent, ne mutire quidem: mussant ergo, & intra se murmurant. μύζουσι. q Παῤῥησιάζω. r Φύσημα, spiritus altos. s Inauspicatos ductus. t Clade afflictam in luctu jacere. u Fugam Turno objicit, quod falsam Æneæ imaginem à Junone objecta, quo Turnus eriperet, insequutus à prælio fuerit subductus l. 10. p. 525. x Cognatis, civibus, oriundis à Dardano, qui hinc ex Italia profectus. y Al. *Diciq;* z Quod si per Turnum facere non audes, oremus ipsum tandẽ, ut patiatur te Regẽ, ac patrẽ uti jure tuo. Invidiosè, & Ironicè. a O Turne.

Pone animos, & b pulsus abi, sat funera fusi
Vidimus, ingentes & c desolavimus agros.
Aut (si fama movet, si tantum pectore robur
Concipis, & si adeo d dotalis regia cordi est)
Aude, atque e adversum fidens fer pectus in hostem.
f Scilicet, ut Turno contingat regia conjux.
Nos, animæ viles, inhumata, inflectaq; turba,
Sternamur campis: etiam tu, si qua tibi g vis,
Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
Qui vocat.
Talibus exarsit dictis h violentia Turni.
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
i Larga quidem semper tibi, Drance, copia fandi,
Tunc cum bella manus poscunt, patribusq; vocatis
Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
k Quæ tuto tibi magna volant, dum l distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, m solitum tibi, meq; timoris
Argue tu Drance: n tot quando stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque trophæis
Insignis agros: possit quid vivida virtus,
Experiare licet: nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis: circumstant undique muros.
o Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
Semper erit?
p Pulsus ego? aut quisquam merito, fœdissime, pulsum
Arguet? Iliaco tumidum, qui crescere Tybrim
Sanguine, & q Evandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atq; exutos Arcadas armis?

369 375 380 385 390 395

& Respicit commentũ illud Junonis, quo subtrahebatur Turnus lib. 10. modo nota u.

c Inaratos reliquimus, ut quibus desunt manus agricolarum, abductis ad bella colonis.

d Regnum Latini, quod tu tibi dotale ex nuptiis Laviniæ tibi deberi credis, & spe devorasti.

e Tu singulari certamine cum Æneæ congredere.

f Nos interea, ut tu potiaris Lavinia, & regno, mactemur tanquam viles more pecudum, honore funeris, & luctus destituti. g Virtus. h Turnus ipse. ut βίη Ηρακλείη. μῆτίς & Αλκινόοιο, Scipiadum virtus. sapientia Lælii. i Supereſt quidem tibi eloquentia, sed importuna, & impotens. poscunt hæc tempora non in Curia orationem, sed urbis propugnationem. Recriminationis, ut & translati criminis artem in hac Turni oratione lege apud Jul. Scal. 3. l. poet. c. 23. k Quæ tibi incolumi, & in pacis tempore fluunt. Alii *tutò*. l Arcet, διείργει. m Pro more tuo, quod facere soles. n Ironia acerbis. o Quin age, progrediamur in hostem jam in proximo experturi uter nostrum fortior, quid, an cessas ire? *Tutius est igitur vana contendere lingua, Quam pugnare manu.* p Respondet ad illa, quæ dixerat Drances, *fugæ fidens*, & *pulsus abi*. vide not. u. & b. q Cæso Pallante filio ejus unico.

Haud

Haud ita me experti Bitias, & Pandarus ringens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi,
f Inclusus muris, hostilique aggere septus.
t Nulla salus bello? u capiti cane talia demens
Dardanio, rebusque tuis: proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ, contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt,
Nunc & Tydides, & Larissæus Achilles:
Amnis & Adriacas retro fugit x Aufidus undas.
Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit
y Artificis scelus, & formidine crimen acerbat.
z Nunquam animam talem dextra hac (absiste moveri)
Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto.
Nunc ad te, & tua (magne a pater) b consulta revertor.
c Si 1 nullam nostris ultra spem ponis in armis;
2 Si tam deserti sumus, 3 & semel agmine verso,
Funditus occidimus, 4 nec habet fortuna regressum:
Oremus pacem, & dextras tendamus inermes.
d (Quanquam ò! si solitæ quidquam virtutis adesset,
Ille mihi ante alios, e fortunatusque laborum,
Egregiusque f animi, qui ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & g humum semel ore momordit.)
1 Sin & opes nobis, & adhuc intacta juventus,
2 Auxilioque urbes Italæ, populiq; supersunt:

r Gigantęq; molis uterque 1. 9. *s* Intra ipsa hostiũ castra, sub sine 1. 9. *t* Repetit cum indignatione, & Ironicè, verba hæc Drancis. *u* Æneæ tuo, gentique quam sic extollis; nimirum, quia bis victam, sub Hercule primum, mox sub Agamemnone, quam tamen tu, pro mendaci tua eloquentia, arguesterrori fuisse Græcis, æque verax, ac si diceres flumina Itala præ metu Trojanorum retro fugere. *x* Apuliæ fl. se in mare Adriaticum exonerans. *y* Artifex scelestus. i. Drances, qui dixerat, *licet arma mihi, mortemque minetur*. *z* Per me fruere anima ignava, & indigna, qua inquinetur manus mea. *Nos hac à scabie tenemus ungues.* *a* Latinè. *b* Consultationes, Latinus hortatus fuerat, *consulite in medium*. *c* Objectiones 4. diluit disertè, rationibus contra allatis totidem. 1. 2. 3. 4. *d* Ἀποσιώπησις, quasi abhorrentis illud *Oremus pacem*, qua tam iniqua, & indigne petita quando honestus foret emori, si quid antiquæ virtutis nobis inesset felices, itaque ii pronunciandi sunt, qui in acie fortiter ceciderunt, neque indigna hæc vident. *e* Feliciter functus laboribus vitæ. Hellen. ut *Egregius animi* —— *f* —— Loci, in quo est passio. egregium referens animum. *g* Quod in bello cadentes, facere ubique memorant Poetæ Græci, & Latini. οὐδὰξ ἔλον ἔδας. Iliad. 11. rabie sc. & indignatione, ἔσφιγξε μεμηνὸς γαῖαν οὐδόντι. Nonn. 22. & de Pallant. lib. 10.

3 *Sin* h *& Trojanis, cum multo gloria venit*
Sanguine : sunt illis sua funera, parq; per omnes
Tempestas : cur indecores in limine primo
Deficimus? i *cur ante turbam tremor occupat artus?*
Multa dies, variusque labor mutabilis ævi
Rettulit in melius : 4 multos k alterna revisens
Lusit, & in solido rursus fortuna locavit.
l *Non erit auxilio nobis Ætolus, & Arpi?*
At Messapus erit, felixque Tolumnius : & quos
Tot populi misere duces : m *nec parva sequetur*
Gloria delectos Latio, & Laurentibus agris.
Est & n *Volscorum egregia de gente Camilla,*
Agmen agens equitum, & florentes ære catervas.
o *Quod si me solum Teucri in certamina poscunt:*
Idque placet, tantumq; bonis communibus obsto:
Non adeo has exosa manus victoria fugit,
Ut tanta quicquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis contra : vel magnum præstet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc, soceroque Latino,

Turnus ego haud ulli veterum virtute secundus,
p *Devoveo. solum Æneas vocat? & vocet, oro.*
q *Nec Drances potius, sive est hæc ira deorum,*
Morte luat; sive est virtus, & gloria, tollat.
Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant
Certantes : castra Æneas, aciemque movebat.
Nuncius ingenti per regis tecta tumultu
Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet,
Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenamq; manum totis descendere campis,
Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
Pectora, & arrectæ stimulis haud mollibus iræ.

k Neque Trojanis cessit incruenta victoria, sed plane Cadmæa.
i Cur ante classicum trepidi male ominamur belli exitum?
kΑλλοπρόσαλλος.
l Quid si Græculus ille. Diomedem innuit, iners, & infelix, quod accepistis ex oratione legatorum, neget auxilia: at certe aderit nobis Messapus fortis, utpote invulnerabilis li. 7. & Tolumnius augur felix. l. 8. m Alii, *nec tarda*. ut Græcis post decennium. n De Camilla, & cataphractis suis, vide, quæ ad l. 7. sub fine. ubi & hoc hemistichium cum seq. versu habetur. o *Ad* id resp. quod in fine orationis adjecerat Drances, provocatum Turnum ab Æneâ, ut singulari certamine rem decernerent. p Allusum ad morem, & formulam Rom. ducum se pro legionibus, & patria devoventium. de Deciis l. 6. p. 262. & Liv. l. 9. q Neque enim Dranci credo, ut, sive hoc poscat deorum ira, ille se devoveat, sive hoc virtutis sit, ille mihi devotionis gloriam præripiat. Ego Turnus nulli virtute secundus me pro vobis devoveo. *Alii sic*. Si vincar, ipse volo deorum iram subire, non vulgi invidiam: si Drances lueret: si vincam, nolo meæ gloriæ Drances particeps sit, ut *tollere* significet αἴρειν κῦδος. Alii aliter concipiunt. suo quisque libere utatur ingenio, & judicio. Neque tamen ego prior illi meæ expositioni obstinatè adhæreo.

r *Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma juventus:*
Flent mœſti, ſ muſſantque patres: hic undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus, atque alto in luco cum forte catervæ
Conſedere avium, piſcoſove amne t Paduſæ
Dant ſonitum u rauci per ſtagna loquacia cygni.
x *Imo, ait, ò cives, y arrepto tempore, Turnus,*
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura loquutus
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum z edice a maniplis,
Duc, ait, & Rutulos: equites Meſſapus in armis,
Et cum b fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turreſque capeſſant:
Cætera, c qua juſſo, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater, & magna incœpta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt:
d *Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ultro*
Dardanium Æneam, generumque adſciverit urbi.
e *Præfodiunt alii portas, aut f ſaxa, ſudeſque*
Subvectant: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina: tunc muros varia cinxere corona
Matronæ, puerique: vocat g labor ultimus omnes.
Nec non ad templum, ſummaſque ad Palladis arces
h *Subvehitur magna matrum regina caterva,*
i *Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,*
Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant,
Et mœſtas alto fundunt de limine voces.
k *Armipotens belli præſes Tritonia virgo,*
Frange manu telum Phrygii prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.

r Animis, ira, manu, voce, fremitu arma poſcunt, ad arma conclamant.
ſ Intra ſe murmurant, mutiunt, ſupra, *ſed dicere muſſat.*
t Quam alii foſſam, alii caput, partem alii ſtatuunt Padi Cluv. oſtium Padi. l. 1. Italiæ antiq. cap. 35.
u *Volucrũ raucarum ad littora nubem.* Æneid. 7.
x Scoptica reprehenſio conſulantium, ubi armis uſus erat.
y Sumpta hac occaſione. z Edic. a Reſpicit Rom. militiam. ubi ante vexilla inventa pro vexillis erant manipuli fœni, vel ſtipulæ ſingulis contuberniis. Veget. autem li. 2. cap. 13. Contuberniuum manipulus vocatur, ab eo, quod conjunctis manibus pariter dimicabant. b Catillo. lib. 7. c In omnem occaſionem, & eventum. d Πολλὰ, multum. e Ducunt foſſas ante portas. ut ex præcepto Turni *aditus urbis firment*. f Ad feriendum, & repellendum hoſtem. g Extrema neceſſitas, quaſi ille dies vitæ, aut mortis, libertatis, aut ſervitutis futurus ſit arbiter. h Pilento, ut l. 8. *caſtæ ducebant ſacræ per urbem Pilentis matres in mollibus.* i Et in his peplum, ut Iliad. Æn. 1. & Il. 7. k Πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι δῖα θεάων, Αἶψα δὴ ἔγχος Διομήδεος, &c. Iliad. 6. comparat utrumque Scal. lib. 5. cap. 3.

l Et hunc Turni apparatum confert Scal. l. 5. c. 3. cum illo Achillis se accingentis, armantisque Il. 19. Κνημῖδας μὲν πρῶτον, &c.

m Loricâ aheneis laminis in speciem squamarum contextam.

n Aureis ocreis.

o Quo obequitans agnoscerètur à suis, dum oratione eos cohortaretur.

p Ὡς δ' ὅτε τις σατὸς ἵππος ἐπὶ φάτνῃ, &c. Il. 6.

l Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus:
Jamque adeo Rutulum m thoraca indutus ahenis
Horrebat squamis, surasque incluserat n auro.
o Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat ensem,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce,
Exultatque animis, & spe jam præcipit hostem.
p Qualis ubi abruptis fugit præsepia vinclis
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in pastus armentaque tendit equarum:
Aut assuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui Volscorum acie comitante Camilla
Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
q Desiluit: quam tota r cohors imitata, relictis
Ad terram s defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
Audeo, & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, & mœnia serva.
Turnus ad hæc, oculos t horrenda in virgine fixus,
O decus Italiæ virgo, quas dicere grates,
Quasve referre parem? sed nunc (est omnia quando
Iste animus supra) mecum partire laborem.
Æneas (ut fama fidem, missique reportant
Exploratores) u equitum l cuvia improbus arma
Præmisit, quatercnt campos: ipse ardua montis
Per deserta jugo properans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite sylvæ,
Ut bivias armato obsidam milite fauces.
x Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis:
Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
y Tyburtique manus, ducis & tu concipe curam.

vide & Macrob. l. 6 c. 3. & Scal. Poet. l. 5 c. 3. q Propere, salutatura Turnum ut exercitus ducem. r Turma, nam cohors proprie est equitum. s Notatur hoc verbo ars facilis descendendi ex equis, & expedita. t Φοβερᾷ καὶ χαροπῇ. quod de Pallade dicit Cupido Luciani. Ἀρηΐᾳ κούρῃ de Penthesilea Calaber l. 1. u Consilio satis callido, atque improbo præmisit huc levis armaturæ equites, qui integrarum copiarum speciem ferant, & *Transmittant valido quatientes impete campos*. Luc. 2. l. Ipse interea valida manu per montis ardua properat, ex eminenti urbem obsessurus, quem mihi est animus, ex insidiis angustiarum, in itinere incautum ex improviso intercipere. x Adverte hic dædalam Poetæ œconomiam, qui alio avocat duces primarios Æneam, & Turnũ, ut fœminę interea locus sit edendi facinora.

Sic

Sic ait, & paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocioſque duces: & pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu z *vallis, accommoda* a *fraudi,*
Armorumque dolis, quam denſis frondibus atrum
Urget utrinque latus, tenuis qua ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces; adituſque maligni.
Hanc ſuper, in ſpeculis, ſummoque in vertice montis
Planities ignota jacet, tutique b *receptus:*
Seu dextra, lævaque velis occurrere pugnæ,
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc c *juvenis nota fertur regione viarum,*
Aripuitque locum, & ſylvis inſedit iniquis.
Velocem interea d *ſuperis in ſedibus Opim,*
Unam ex e *virginibus ſociis, ſacraque caterva*
Compellabat; & has triſtes Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellũ ad crudele Camilla,
O virgo, & noſtris f *nequicquam cingitur armis,*
Cara mihi ante alias. nec enim novus iſte g *Dianæ*
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine movit.
Pulſus ob invidiam regno, h *viresque ſuperbas,*
i *Priverno antiqua Metabus cũ excederet urbe,*
Infantem fugiens media inter prælia belli
Suſtulit exilio comitem, matriſque vocavit
Nomine Caſmillæ, mutata parte k *Camillam.*
Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
Solorum nemorum: tela undique ſæva premebant,

Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce, fugæ medio ſummis l *Amaſenus abundans*
Spumabat ripis (tantus ſe nubibus imber
Ruperat) ille innare parans infantis amore
Tardatur, charoque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti, ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis, & robore m *cocto,*

y Catillus, & Corax Tyburti fratres.
z Cæſura. Servius, ut metrum conſter, legit, *valles.* unde vallecula, ut à *vulpes vulpecula.*
a Inſidiis, ἐνέδραις, quas modo dixit *ſurta belli.* *embuſcades*
b Latebræ, & receptui locus, unde vel improviſi adoriri hoſtẽ conſerta manu poſſint, vel, ſi velint, hoſtẽ è jugis utrinque montium telis, & ſaxis obruere. huic loco non diſ-

ſimiles Furcæ Caudinæ, quas deſcribit Liv. 9. l. c Turnus. d Cæ-lo. e Comitibus, nymphis, quin & ipſa Diana Opis vocabatur. Macrob. 5. l. Sat. c. 22. f Quippe hic peritura. g Mihi. h Potentiorum inimicorum. i Volſcorum opp. ultra Setiam, hodie *Piperno.* k Qui ſacerdotibus in ſacris miniſtrabant pueri ἀμφιθαλεῖς patrimi, matrimique vocabantur Camilli. inde Camillæ. Turneb. 14. c. 13. dici vult uti Camenęnas, quæ prius Camœnæ, ſed infra, Dianæ à patre vovẽtur famula λάτρεις. l Volſcorum fl. videtur Poeta hoc ex hiſtoria Pyrrhi regis Epirotarum commentus. namque is puer fluvii obicem ægre trajectus contentiſſima fuga ſibi conſuluit. m Durato ab ætate, Sole, igne, fumo, *ut ramale vetus vegrandi ſubere coctum.* Perſius de hoc ipſo Virgilii opere.

Huic natam, n *libro & ſylveſtri ſubere clauſam*,
Implicat, *atque habilem mediæ circumligat haſtæ*:
555
Quam dextra ingenti librans, ita o *ad ætheraturi*
Alma tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,
p *Ipſe pater famulam voveo; tua prima per auras*
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit: accipe, teſtor,
Diva, tuam: quæ nunc dubiis committitur auris.
560
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit. ſonuere undæ, rapidum ſuper amnem
q *Infelix, fugit in jaculo ſtridente Camilla.*
At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine r *victor*
565
Gramineo ſ *donum Triviæ, de* t *ceſpite vellit.*
Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
Accepere u (*neque ipſe manus feritate dediſſet*)
Paſtorum, & ſolis exegit montibus ævum.
Hic natam in dumis, interque horrentia luſtra, 570
Armentalis equæ mammis, & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto,
Spiculoque ex humero parvæ ſuſpendit, & arcum,
575
x *Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ*;
Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu jam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput y *egit habena*,
z *Strymoniamq; gruem, aut album dejecit olorem.* 580
a *Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres*
Optavere nurum: ſola contenta Diana
b *Æternum telorum, & virginitatis amorem*
Intemerata colit: vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali conata laceſſere Teucros: 585
Chara mihi, comitumque foret nunc una mearum:
Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis.

n Interiori arboris tunica, & ſubere involutam, ut εὐπλεκὴς ſe haberet citra noxam, haſtæ alligavit. *o* Cœlum ſuſpiciens precatur. *p* Tuis telis alligatam, per nemora tua fugientẽ ab hoſtibus, tuæ curæ creditam, pater ego natã hanc meam tibi voveo, dico do, ut tibi ſacra ſerviat, modo nota K. Alluſum ſimul ad morem, & formulam adoptionis, quæ fiebat per armorũ traditionẽ. *q* Miſera. *r* Voti cõpos. l. 8. *mihi victor honorem Perſolves.* *ſ* Filiam, Dianæ munere, & opera incolumem. Al. quam pater Dianę dederat. *t* Terra, in qua fixa erat haſta. *u* Neq; ipſe feræ vitæ aſſuetus ceſſiſſet, ſi qui eum excepiſſe voluiſſent. *Manus dare*, *herbam dare*, adagii formam obtinuerunt. *x* Pro vitta auro intexta, qua ſolent crines ligari. *y* Rotavit. *z* E Tracia advenã, à fl. Strymone. *a* Hoc noſter fortè, ſed rectius: Ovidius certe illud. *Multi illũ juvenes, multæ petiere puellæ*, & quæ ſequ. 3. Met. Manifeſto à magiſtro ſuo Catullo ſumpſiſſe arguitur epigr. elegantiſſimo. 63. *b* In æternum: neque enim *amorem* conjungi volunt.

c La-

c *Labere nympha polo, finesque invise Latinos,*
Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
Hæc cape, & ultricem pharetra deprome sagittam:
Hac quicunque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros, Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.
Post ego d *nube cava miserandæ corpus, & arma*
Inspoliata e *feram tumulo, patriæque reponam.*
Dixit. at illa leves cæli demissa per auras
Insonuit, f *nigro circumdata turbine corpus.*
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis,
g *Compositi numero in turmas. fremit æquore toto*
Insultans sonipes, & pressis pugnat habenis.
Huc obversus, & huc. tum late h *ferreus hastis*
Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
Nec non Messapus contra, i *celeresque Latini,*
Et cum fratre Coras, & virginis k *ala Camillæ:*
Adversi campo apparent, hastasque l *reductis*
Protendunt longe dextris, & spicula vibrant:
Adventusque virum, fremitusque ardescit equorum.
Jamque intra jactum teli progressus m *uterque*
Substiterat: subito erumpunt clamore, frementesque
Exhortantur equos; fundunt simul undiq; tela
Crebra, nivis ritu: n *cœlumque obtexitur umbra.* ¶
Continuo adversis o *Tyrrhenus, & acer Aconteus*
Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
Dant sonitu ingenti, p *præfractaque quadrupedantum*
Pectora pectoribus rumpunt. excussus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento q *ponderis acti,* ¶
r *Præcipitat longe, & vitam dispergit in auras.*
Extemplo turbatæ acies, versique Latini
Rejiciunt parmas; & equos ad mœnia vertunt.
Troes agunt, princeps turmas inducit Asylas.

c Βάσκ' ἴθι Ἰριτυχεῖα λιπὼν ἕδος Οὐλύμποιο. Il. 23.

d Quę Deorum machina fertur à Poetis.

e Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων. Il. 16.

f Ad luctum concolori nube tecta descendit. Venus contra ad lætitiam æthereos inter dea candida nimbos Dona ferens aderat. lib. 8.

g Distributi in turmas. turma autem constat ex 30. ut plurimum equitibus. h Ferratis hastis, non secus ac aristis horret ager. i Respicit militiam Rom. & equites Romuli, quos *Celeres* appellavit. k Auxiliorum, & sociorum. Quæ duxit Camilla. Alæ verò proprie equitum, ut Cornua peditum. l Ad majorem impetum. m Exercitus. n Licuit ergo in umbra pugnare, quod dixit Lacon. o Videtur hic esse Orphitus, cui à se interfecto infra insultat Camilla. *Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?* p Præfracta certe, & confraga syllabarum asperitas, repetitæque literæ cauinæ conflictus aures perstringit, atque incursum utrumque exprimit. q Pilæ ferreæ, vel plumbeæ à tormento actæ. r Præcipitatur, præceps ruit.

Jam-

Jamque propinquabant portis: f *rursusq; Latini*
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
t *Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.*
u *Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus* ¶
Nunc ruit ad terras, scopulosq; superjacit undam
625
Spumeus, extremamque sinus perfundit arenam;
Nunc rapidus retro, atque æstu revoluta resorbens
Saxa, fugit, littusque vado labente relinquit,
Bis Thusci Rutulos egere ad mœnia versos,
Bis rejecti armis respectant terga tegentes. 630
Tertia se postquam congressi in prælia totas
x *Implicuere inter se acies,* y *legitque virum vir,*
Tum vero & gemitus morientum, & sanguine in alto
Armaque, corporaque, & permisti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit. 635
Orsilochus Remuli (quando ipsum horrebat adire)
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit.
z *Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat*
Vulneris impatiens, arrecto pectore, crura.
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolam, 640
Ingentemque animis, ingentem corpore, & armis
Dejicit a Herminium: nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri: nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic hasta per armos
644
Arcta tremit, b *duplicatque, virum transfixa, dolorem.*
Funditur ater ubique cruor; dant funera ferro
Certantes, pulchramq; petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exultat c *Amazon.*

f Resumptis viribus? an quia fugã ex arte, & consilio simularant?
t Trojani.
u Alternãte impetu, recessuq; fluctuãt hinc inde undãtes vicissim exercitus, non secus, atque mare æstu reciproco fluens, refluensq; Veniliæ, ac Salaciæ vicibus actum.
x Statario jam prælio, & manu conserta.
y Non ex suis strenuum aliquem, qui latus suum tegeret, quẽ eligendi

potestas militibus indulta, ut volunt interpretes: namque hoc fiebat ante aciem instructam. Sed, quisque sibi hostem ex adverso destinabat, cum quo confligeret. z Parem in equo Mezentii casum habes li. 10. sub exitu. a Respici hic ad Herminium, qui cum Coclite in ponte stetit contra Thuscos volunt. Alii, ex notatione corporis ingentis, flavi crinis, nudi capitis, vulnerum contemptorum respexisse poetam ad Herminium Cheruscorum ducem, qui Qu. Varum cum tribus Rom. legionibus delevit. Et Septentrionales populi, inquit Vegetius lib. 1. cap. 2. largo sanguine redundantes sunt ad bella promptissimi. b Ingeminat dolorem à vulnere duplici, quia transfixa. Alii leg. *duplicatque virum transfixa, dolore*, ut incurvetur Hermin. dolore, ἰδυώθη δὲ πεσών. Iliad. 2. Tanquam Amazon, Amazonis more. ut habent sc. hæc bella Italica, & suam Penthesileam.

d *Unum*

d *Unũ exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla.*
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat,
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
e *Spicula conversо fugientia dirigit arcu*
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, & æratam quatiens Tarpeja securim,
Italides: quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonæ, bellique ministras.
Quales Threiciæ cum f flumina Thermodoontis
Pulsant, & pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum g *Hippolyten, seu cum se* h *Martia curru*
Penthesilea refert: magnoque i *ululante tumultu,*
Fœminea exultant k *lunatis agmina peltis.*
l *Quem telo primum, quem postremum aspera virgo*
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adversi longa transverberat m *abiete pectus.*
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
n *Mandit humum, moriensque suo se in* o *vulnere versat.*
Tum Lirin, Pagasumque super: quorum alter habenas
p *Suffosso revolutus equo dum colligit, alter*
Dum subit, ac dextram labenti tendit q *inertem,*
Præcipites pariterque ruunt. his addit Amastrum
Hippotaden: sequiturque incumbens eminus hasta
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta, Chromimque:
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. procul Orphitus armis

d Sinistra sc. mamma nuda, & exerta, sub qua balteũ cinctum, dextra vero adusta erat Amazonibus, quo expeditius tela torquerẽt, sagittas mitterent.
e Partorum more, *qui mittũt post terga sagittas.*
f Ripas fluẽtorum, quę CIV. se derivãt ex Thermodonte fl. Cappadociæ hodie *Pormon.* Porro legẽdum monet Erythęus Thermodontis,

à Nom. Θερμώδων. *g* Hippolyte, & Penthesilea sorores erãt reginę Amazonum, illa Theseo, ex quo Hippolytum peperit, hęc bello Trojano nobilitata. *h* Bellatrix, uti decet Martis ramos ὄζος Αρης. *i* Ελελίζουτι, ab ἐλελὺ acclamatione bellicâ. *k* Cẽtris lunam semiplenam referentibus; aut, ut Plinius, folium ficus Judicæ, quod formam habet Lunæ cum morsu aliquo. vid. pag. 114. sc. *l* Ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάριξεν; Hector. 5. Il. Homeri. *m* Hasta abiegna. *n* Vide, quæ supra ad. *humum semel ore momordit*. *o* Sanguine. *p* Calcaribus asperius monito. Non *suffuso*, ut legunt lib. cespitante, Ferox equus simul stimulis provocatus, & habenis coercitus, sessorem excutere molitur, lapsabundo dum succurrit Pagasus. utrumque interficit Camilla. *q* Parum efficacem, nihil proficientem.

r Ignotis, & equo venator [Japyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit: caput ingens, oris hiatus,
Et malæ texere lupi, cum dentibus albis;
Agrestisque manus armat sparus: ipse catervis
Vertitur in mediis, & toto vertice supra est.
Hunc illa exceptum (t neque enim labor agmine verso)
Trajicit, & super hæc inimico pectore fatur:
u Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
Advenit qui vestra dies muliebribus armis
Verba redargueret: nomen tamen haud læve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora: sed Buten adversum cuspide figit
Loricam, galeamque inter, qua colla x sedentis
Lucent, & lævo dependet parma lacerto.
Orsilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem,
Eludit y gyro interior, z sequiturq; sequentem.
Tum validam perque arma viro, perque ossa securim,
Altior insurgens, oranti, & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, subitoque aspectu territus hæsit
a Appenninicolæ bellator filius Auni,
b Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
Isque ubi se nullo jam cursu evadere c pugna
Posse, neque instantem reginam avertere cernit:
Consilio versare dolos ingressus, & astu,
Incipit hæc. quid tam egregium, si fœmina forti
Fidis equo? dimitte d fugam, & te comminus æquo
Mecum crede solo, pugnæque accinge pedestri:
Jam nosces ventosa ferat cui gloria e laudem.
Dixit. at illa furens, acrique incensa dolore,
Tradit equum comiti, paribusque assistit in armis,

r Qui mox numerantur. pro lorica tergus taurinum, pro galea lupi caput, pro hasta sparus.
s Apulo.
t Quod illi non difficile erat, toto agmine in fugã converso, unaque Orphito.
u An utiq; putabas tibi venatori rem esse cum feris? est cũ viris; imo cum fœmina; eaque, cujus manu cecidisse tibi laudi erit, & apud inferos solatio.
x Sessoris equitis.
y Breviori sc. gyro, & ad centrũ tendente. revertendi sc. animo, illumq; ex compendio adoriendi, quod à gallis pugnacibus fieri videmus. z Quod necesse est in circulo redeuntibus. *Volvitur Ixion, & se sequiturque, fugitque.* a Liguria majore ex parte Appennino monti subjacet. b Nobilis. c Al. *pugnæ*. ut 10. Æneid. *tempus desistere pugnæ*. d Cujus equestri arte intercepisti modo Orsilochum. e Alii leg. *fraudem*, hac mente. Scies illico, utri nostrum fraudi, & damno cessura sit inanis gloria.

Ense pedes nudo, f puraque interrita parma.
At juvenis g vicisse dolo ratus, avolat ipse
(Haud mora) conversisque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrato calce fatigat.
h *Vane Ligus, frustraque animis elate superbis:* 715
Nequicquam patrias tentasti i lubricus artes:
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus k ignea plantis
Transit equum cursu: frænisq; adversa prehensis
Congreditur, pœnasq; inimico à sanguine sumit. 720
Quam facile accipiter saxo l sacer ales ab alto ¶
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensamq; tenet, pedibusq; eviscerat uncis:
Tum cruor, & vulsæ labuntur ab æthere plumæ. 725
m *At non hæc nullis hominum sator, atq; deorum*
Observans oculis, summo sedet altus Olympo:
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia sæva
Suscitat, & stimulis haud mollibus n incitat iras.
Ergo inter cædes, cedentiaque o agmina Tarchon
Fertur equo, variisque instigat vocibus p alas, 730
Nomine quenq; vocans, reficitq; in prælia pulsos.
Quis metus, ò q nunquam dolituri, ò semper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum? quidve hæc geritis tela irrita dextris?
At r non in Venerem segnes, nocturnaq; bella, 736
s Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Expectare dapes, & plenæ pocula mensæ.
Hic amor, t hoc studium, dum sacra secundus aruspex
Nunciet: ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740
Hæc effatus, equum in medios, moriturus & ipse,
Concitat, & Venulo adversum se turbidus offert:

f Jã. n. primũ in bella descẽdebat Camilla, nec dũ specimẽ aliquod virtutis ediderat, quo parma insigniri mereretur. vide, quæ ad 9. l. *parmaque inglorius alba.*

g Evasisse illam. Al. *vexisse.*

h Nam Ligures. referente Nigidio, qui Appenninũ tenuerunt, latrones, insidiosi, fallaces, mendaces. idẽ ref. Cato 2. Orig.

i Fallax.

k Citato cursu, & quasi igneo levis, ipsum equitem antevertit. de Camillæ pernicitate dictum 7. l. sub exitu. *Illa vel intactæ segetis per summa volare, &c.* *l* Putatur Poeta originem ἱέρακος respexisse, ὡσεὶ τὸ ἱερὰ ἁρπάζειν, vel quia augurib. ἱερὰ ὄρνις.

m Nec tamen res Trojanas prorsus adversas neglexit. Οὐ δέπολε Ζεὺς τρέψεν ἀπὸ ὑσμίνης ὄπατε Φαείνω. Il. 16. sed respexit tandem. *n* Al. *injicit iras.* indignationem, & ulciscendi animum.

o Peditum. *p* Equitum. *q* Stupidi dolorem non sentientes patienter olim ferentes Mezentii tyrannidem, nunc fugientes fœminam immemores naturę vestrę. *r* In venerẽ, amores, & nocturnam, cum & pro fœminis, prælia proni alias, & alacres. *s* Nec minus segnes in Bacchi festis sicinnida, & inconditas choreas ducere ad modũ curvæ tibię, epularũ, & poculorũ lurcones strenui. *t* Hæc disciplina, hęc militia vestra est in deorũ sacris, ubi aruspex in lucis immolat, litat, & prospera nunciat, ruburcinari.

u *Direptumq; ab equo dextra complectitur hostem,*
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cælum clamor, cunctique Latini
Convertere oculos: volat x igneus æquore Tarchon
y *Arma, virumque ferens: tum summa ipsius ab ha-*
sta
Defringit ferrum, & partes z rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat: contra ille repugnans
sustinet à jugulo dextram, & vim viribus a exit.
b *Utque volans alte raptum cum fulvi draconẽ*
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus
hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, & sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tyburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. Ducis c *exemplum, eventumque se-*
quuti
d *Mæonidæ incurrunt. tum* e *fatis debitus Aruns*
Velocem jaculo, & multa prior f *arte Camillam*
Circuit, & g *quæ sit fortuna facillima tentat.*
Qua se cunque furens medio tulit agmine virgo:
Hac Aruns subit, & tacitus vestigia lustrat:
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat:
Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum, & certam quatit improbus
hastam
Forte h *sacer* i *Cybelę Cloreus, olimque sacerdos,*

* Hoc cũ respectu ad historiã Julii Cęsaris, ita ab hoste Gallo rapti, se ipso referente in Ephemeride.

x Cursu citatus celeri. ut modo de Camilla.

y Cũ Venulum, inquit Scal. 3. Poet. cap. 26. inter brachia Tarchontis audio, video quoq; &c. 28.

z Diffidens scrutatur, ut pag. 203. p. cum relatione etiam ad aquilam in comparatione mox subjicienda. *a* Evitat, aut etiam evitare laborat. sic Entellus, *Corpore tela modo, atque oculis vigilantibus exit.* pag. 198. 6. Αἰετὸς ὑψιπέτης, &c. Iliad. 12. quos versus à Cicerone versos 2. 1. Divinat. vide, ut & à Macrob. Homer. posthabitos l. 5. Sat. c. 13. à Jul. Scal. vindicatos, prælatosque l. 5. Poet. c. 3. *c* Ductum & auspicium, virtutem, & felicitatem sequuti. *d* Tyrrheni ex Mæonia, i. Lydia oriundi. l. 8. *Mæoniæ delecta juventus.* *e* Fatale enim erat, ex mandato Dianæ, ut supra, mori illum, quisquis Camillam interficeret. *f* Fraude, & quasi ex insidiis: non ausus congredi. *g* Quæ offeratur occasio, qua citius, & tutius eam intercipere posset. *h* Aptissimè, & ex arte. ut sc. dum Camilla majoris numinis sacerdotem interficere conatur, exauthoretur ipsa suæ Dianæ favore, & tutela, adeoque neci pateat. *i* Alii leg. *Cybelo*, nempe ut mons pro numine, quod ibi colitur, ponatur.

Insignis longe k *Phrygiis fulgebat in armis*,
Stumantemque agitabat equum, l *quem pellis ahenis*
In plumam squamis, auroque inserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus, & ostro,
Spicula torquebat Lycio n *Cortynia cornu:*
Aureus ex humeris sonat arcus, & aurea vati
Cassida: tum croceam, clamidemque, sinusque o *crepantes*
Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
p *Pictus acu tunicas, &* q *barbara tegmina crurum.*
Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
Troia, captivo sive ut se ferret in auro,
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
r *Cæca sequebatur, totumque sim ensa per agmen*
t *Fœmineo prædæ, & spoliorum ardebat amore.*
Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
Conjicit, & superos Arruns sic voce precatur:
Summe deum, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui u *pineus ardor acervo*
Pascitur, & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna:
Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis.
Omnipotens, non exuvias, pulsæve trophæum
Virginis, aut spolia ulla peto, mihi cætera laudem
Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere pestis
Pulsa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.
Audiit, & voti Phœbus succedere partem

k Thorace πολυμίτῳ & ocreis, quæ mox, *Pictas acu tunicas, & barbara tegmina crurum.*
l Equum Chlorei cataphracti tegebat pellis, & illa tota æris laminis auratis in modum plumarũ, aut squamarum cooperta.
m Hispana ferrugine, & ostro, proprie: utroque claruit enim Hispania ferro, & cocco, ut & velleribus nativi ferruginei coloris. l. 9. *ferrugine clarus Ibera.* n Cretensia. Cortyna enim urbs Cretæ sagittandi arte nobilis. o Aureis laminis, & signis asperos. p Indutus tunicam Phrygia pictam arte, & acu. q E Phrygio opere ocreas; vel ut quidam, bracchas. Tacit. 28. Annal. *bracchas tegmen barbarum indutus.* r Cupidine potiundi horum spoliorum, quibus vel ornaret ex voto templa, vel innato fœminis amore sui his ornanda. s Al. *incauta.* t In Faliscorum agro, inquit Plinius lib. 2. c. 2. familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soracte Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non adurumtur: idem Solinus c. 8. Strabo autem l. 5. in Feroniæ sactis hoc fieri refert. γυμνοῖς γὰρ ποσὶ διεξίασιν ἀνθρακιὰν καὶ πυρὰν διὰν ἀπαθεῖς. Pyra è prunis pineis. u Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκεν πατὴρ, ἕτερον δ' ἀνένευσε. Il. 16. Annuit sc. de occidenda Camilla, abnuit de redeundo in patriam. x Voti partem irritam fecit, ventis itaque dedit ludibria, negavit sc. reditum in patriam. Sed vide Jul. Scal. l. 5. Poet. c. 3. x Nonnulli *auras*, ex secunda forma Græcorum, pro *auræ*. y Sinistram. supra hoc l.

Mem-

Mente dedit, z partẽ volucres dispersit in auras.
1 Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: 2 reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
Ergo ut missa manu sonitũ dedit hasta per x auras,
Convertere animos acres, oculosque tulere
Cuncti ad reginam Volsci, nihil ipsa, nec auræ,
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli.
Hasta sub y exertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suscipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitia, mistoque metu: nec jam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
z Ac velut a ille, prius quam tela inimica sequantur,
Continuo in montes sese avius abdidit altos
Occiso pastore b lupus, magnove juvenco,
Conscius audacis facti, caudamque c remulcens
Subjecit d pavitantem utero, sylvasque petivit:
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Aruns,
e Contentusque fuga, mediis se immiscuit armis.
f Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exanguis: labuntur frigida letho
Lumina: purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic exspirans Accam, ex æqualibus unam,
Alloquitur (fida ante alias quę sola Camillæ,
Quicum g partiri curas) atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca soror, h potui: nunc vulnus acerbum
Confioit, & tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, & hęc i Turno mãdata novissima perfer:
Succedat pugnæ, Trojanosque arceat urbe:
Jamque vale. simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens: tum frigida toto
Paulatim exsolvit se corpore: k lentaque colla,
Et captum letho posuit caput arma relinquens.
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum vero immensus surgens ferit aurea l clamor
Sidera: dejecta crudescit pugna Camilla.
Incurrunt densi, simul omnis copia Teucrum,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcadis alæ.

z Hom. Il. 15. de Antilocho filio Nestoris, v. omnino Scal. l. 5. c. 3.

a Signate, & ornatus gratia: non necessitatis.

b Aruntem lupo comparat, quia Hirpus Samnitum lingua lupum significat. Aruntem vero ex Hirpiarũ familia esse volunt.

c Demittens, & subter alvum retrahens. vide Scal. l. 5. Poet. c. 3.

d Ipse pavitans.

e Contendens fugã. fuga contenta.

f *Ille rapit calidum frustra de vulnere telum.* l. 10. de Pallãte.

g Solebat partiri, partiebatur, communicabat.

h Bello potens fui.

i Sui secura, de publico sollicita, ad Turnum mittit mandata.

k Vigore defecta. *inque humeros cervix collapsa recumbit.* l. 9.

l Trojanorum exultantium ob interfectam Camillam.

At

At Trivię cuſtos jamdudum in montibus m *Opis*
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnis.
Utq; procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti n *mulctatam morte Camillam,*
Ingemuitque, deditq; has imo pectore voces:
Heu nimium virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata lacesſere bello:
Nec tibi o *deſertæ in dumis coluiſſe Dianam*
Profuit, aut n ſtras humero geſſiſſe pharetras:
p *Non tamen indecorem tua te regina relinquet*
Extrema jam in morte: neque hoc ſine nomine letum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ.
Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. fuit ingens q *monte ſub alto*
Regis r *Dercenni terreno ex aggere buſtum*
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum.
Hìc dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac t vana tumentem.
Cur (inquit) diverſus abis? huc dirige greſſum,
Huc, peritura, veni: capias ut digna Camillæ
Præmia: u tune etiam telis moricre Dianæ?
Dixit, & aurata volucrem x *Threiſſa ſagittam*
Deprompſit pharetra, y *cornuque infenſa tetendit,*
Et duxit longe, donec curvata coirent
Inter ſe capita, & manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra, nervoque papillam.
Extemplo teli ſtridorem, auraſque ſonantes
*Audiit una Arun*s, *hæſitque in corpore ferrum.*
z *Illum expirantem ſocii, atque extrema gementem*
Obliti, ignoto camporum in pulvere linquunt.
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.

m Miniſtræ Dianæ, cui ultio Camillæ mãdata.
n Al. *mulcatam*.
o In ſylvis degenti.
p Neq; tamen oblivionis lethe obruet tuũ lethũ, neque ipſa cades inulta, aut interibis ingloria. Camillæ epicedium.
q Aut enim in montibus, & aggeſtis tumulis; aut ſub pyramidũ mole reges ſepeliebantur.
r Regis forte antiqui Aborigenũ, vel urbis Laurẽtis, cui certe deeſt lux Hiſtoriæ. *ſ* Sepulchrum. *t* Vano Camillæ àſe interemptæ honore tumidum. *u* Uſque adeo glorioſæ mortis te furiavit ambitio, ut Dianæ telis perire cuperes, violata, cæſaque ipſius miniſtra. *x* Una ex Hyperboreis Nymphis, quæ in Thraciam venerunt ad Latonam, educandæ Dianæ gratia. *vel*, tanquam Treiſſa venatrix ſagittandi arte nobilis. *y* Arcum intendit, ſinuavitque, ut adductæ cornua circulum implerent, dextra, qua nervus tenebatur, papillam tangeret, ſiniſtram ſagittæ cuſpis. Νδυρὴν μὲν μαζῷ τέλασεν, τόξῳ δ σίδηρον. Iliad. 4. *z* Camillæ corpus curavit, ſupra pag. 347. Diana nube cavà ſublatum tumulo patrio mandandum, Aruntis hic, qui illam interfecit, neglectum, & inſepultum jacet.

Pri-

Prima a fugit, domina amissa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas:
Disjectique duces, desolatique manipli
Tuta petunt, & equis aversi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros, lethumq; ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contra.
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
b *Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum.*
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, & è speculis percussæ pectora matres,
Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
c *Qui cursu portas primi irrupere patentes,*
Hos inimica super misto premit agmine turba;
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
Mœnibus in patriis, atq; inter tuta domorum
Confixi exspirant animas; pars claudere portas;
Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: d *oriturq; miserrima cædes*
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi ante oculos, lacrymantumque ora parentum,
Pars in præcipites fossas, urgente ruina,
Volvitur: e *immissis pars cæca, & concita frænis*
Arietat in portas, & duros f *obice postes.*
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ) g *ut videre Camillam,*
Tela manu h *trepide jaciunt:* i *ac robore duro,*
Stipitibus ferrum, sudibusque imitantur obustis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus audent.
Interea Turnum in sylvis sævissimus implet
Nuncius, & juveni ingentem fert k *Acca tumultum:*
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
Ingruere infensos hostes, & Marte secundo
Omnia corripuisse: metum jam ad mœnia ferri.

* Trepidatione orta, omnes sibi fugam consulũt. equites, auxilia, cohortes, duces, signiferi deserti, & soli derelicti. de maniplis vero dictũ supra ad, *Volscorum edice maniplis*. pag. 344. not. z.

b Equitum fragorem imitatur versus dactylicus, ut ille lib. 8. *Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.*

c Trojani una portas ingressi, hos in urbe ipsa, inque ipsis domibus cędunt.

d Qui aditus urbis defendebant, necesse habuerunt & suos ferire, dum hostes una irruentes peterent. e Pars fugientium unda, & insequentis hostis impetu ruens, more arietis instrumenti, de quo pag. 135. not. f. dictum, ad portas adfligitur. *quis tam proterve nostras ædes arietat?* i. pulsat, Plautus in Truculento. f Agell. lib. 4. cap. 17. g Secutæ exemplum Camillæ, cujus virtutem in aliena causa vidissent, & ipsæ strenuæ mœnia defensabant, hostem propellebant, tela certatim mittebant. h Vel, natura sua, *vel*, festinæ. Scal. 2. li. Poet. 14. i Pro ferro utuntur palis, & sudibus præustis, & igne oburatis. k Ex mandato Camillæ morientis supra.

Ille l furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campumque tenebat,
Cum pater Æneas, ſaltus ingreſſus m apertos,
Exſuperatque jugum, ſylvaque evadit opaca. 905
Sic ambo ad muros rapidi, totoque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus abſunt.
At ſimul Æneas n fumantes pulvere campos
Proſpexit longe, Laurentiaque agmina vidit:
Et o ſævum Æneam agnovit Turnus in armis, 910
Adventumque pedum, p flatuſque audivit equorum:
Continuo q pugnas ineant, & prælia tentent:
Ni roſeus feſſos jam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Conſidunt caſtris ante urbem, & mœnia vallant. 915

l Amens à nimi. ſana ſc. mente diis ita volētibus adempta, ut omiſſa intercipiendi ex inſidiis Æneæ opportunitate, ſe reciperet ad urbis laborantis auxilium.

m Inſidiis jam excitos, non, ut ante, obſeſſos. n Καπνῷ ἐναλίγκιος. o Hoſtem, jamque ferocius appropinquante muros. p Hinnitus. q Iniiſſent pugnam, tentaſſentque prælia, niſi diſtinuiſſet utrumque nos interveniens: quam deſcribit ex occaſu Solis urgentis ſe Heſperio æquore, ultra Hiſpaniam. partim ex opinione Poſſidonii, cui Sol occidens, ad modum candentis ferri in mari, non ſine ſtrepitu tingitur: partim ex opinione vulgi, cui hemiſphærium creditur eſſe plenum. ergo uterque exercitus in armis ante urbem, munitis vallo caſtris.

ÆNEIDOS LIB. XII.

ARGUMENTUM.

ATtritis duobus adverſis prælis, Latinorum viribus, animiſque eorum fractis; Turnus, ubi omnem ſpem ſuam in ſeipſo ſitam videt, fruſtra diſſuadente Latino, reginaque multis eum cum lacrymis nequicquam retinente, ſingulari certamine cum Ænea dimicare ſtatuit: ejuſque rei Æneam, per quendam ex ſuis, Idmonem nomine, facit certiorem. Accipit conditionem Æneas, ſolennique utrinque ſacramento fœdus ſancitur. Id Junonis impulſu à Juturna nympha, Turni ſorore, in falſam Camertis imaginem converſa, perturbatur: primuſque omnium Tolumnius augur falſo augurio certam ſuis victoriam promittens, unum ex Gylippi filiis haſta trajicit. Æneas quoque, dum ſubiti tumultus cauſam ignorans, ſuos revocare conatur, ab incerto auctore ſagitta vulneratus, prælio excedere cogitur.

Qua re intellecta Turnus magnâ ſibi rei bene gerendæ occaſionem oblatam ratus, ingentem hoſtiũ ſtragem edit. Interim Venus, decerpto ex Ida Cretenſi dictamno herba, filio ſuo medetur. Refectis viribus Æneas, Aſcanium paucis ſuo exemplo ad virtutem cohortatus, ſuis auxilio occurrit, Turnumque nominatim ad pugnam depoſcit. Verum cum Turnus ſui copiam non faceret (Juturna enim, quæ excuſſo Metiſco auriga curruum ejus moderabatur, in diverſam ſemper partem habenas deflectens, congredi eos non patiebatur) oppugnandæ urbis conſilium capit: admotoque ad mœnia exercitu, in propugnacula, proximaque ædificia ignem conjicit. Ibi Amata, cum Turnum occiſum arbitraretur, doloris impatientia laqueo vitam finit. His rebus Turno per Sagem nunciatis, cum eo rem ductam vide et, ut ſibi neceſſario dimicandum eſſet, niſi perpeti malet ſociorum urbem ſe inſpiciente in hoſtium poteſtatem pervenire, ultro Æneam ex præſcripto fœderis ad ſingulare certamen provocat. Ea pugna ſuperior Æneas, cum victi hoſtis precibus jam penè ad miſericordiam flecteretur, conſpecto in humeris ejus balteo, quem occiſo Pallanti Turnus detraxerat, repente ira accenſus, gladio per pectus adacto, eum vita ſpoliat.

Turnus ut a infractos adverſo Marte Latinos
b *Defeciſſe videt, ſua nunc c promiſſa repoſci,*
Se ſignari oculis, ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Pœnorum qualis in arvis ¶
d *Saucius e ille gravi venantum vulnere pectus,* §
Tum demum movet arma leo: gaudetq; comantes
Excutiens cervice toros, fixumque f latronis
Impavidus frangit telum, & fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.

a Acciſos jam, & vere fractos. Neq; enim ſubſcribo Servio exponenti, *ante ſemper infractos, & invictos.* quo ſenſu vix reperias *infractos* apud autorem legitimum. A nobis ſtant quamplurimi. Liv. l. 3. *oratio ſubmiſſa, & infracta.* Seneca de brevitate vitæ, 5. c. idem 90. & 102. Ep. Val. Max. l. 4. c. 7. Alii.
b Animos deſpondiſſe. c De ſingulari certamine. lib. 11. *Ibo animis contra.* d Ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηϊθόων αἰζηῶν Δυσὶ βάλῃ. ἐάλη τε χλωρὼν περὶ τ' ἀφρὸς ὀδόντας Γίγνεται, ἐν δέ τε οἱ κραδίῃ στένει ἄλκιμον ἦτορ, &c. Iliad. 20. quamvis comparationem hanc totam eſſe Virgilii contendit Jul. Scal. 5. lib. Poet. cap. 3. e Κατ' ἐξοχὴν. ut lib. præced. & alibi ſæpius. f Venatoris, latentis ſc. ſubſeſſoris, λάθρα, vel à latere, inſidiantis. Aliis λάτρα. i. mercede conducti, ut λάτρις ſervus, & latro, lateris cuſtos, ſtipator, miles.

Tum sic affatur regem, atque ita g *turbidus infit:*
Nulla mora in Turno, nihil est, quod h *dicta retractent*
Ignavi Æneadæ, nec, quæ pepigere, recusent.
Congredior: fer sacra, pater, & concipe i *fœdus.*
Aut hac Dardanium dextra sub tartara mittam,
k *Desertorem Asiæ* (l *sedeant, spectentque Latini*)
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos, cedat Lavinia conjux.
Olli m *sedato respondit corde Latinus:*
O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atq; omnes metuentem expendere casus.
1 *Sunt* n *tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta*
Multa manu: nec non aurumque, animusque Latino est.
2 *Sunt alig innuptæ Latio, & Laurentibus agris,*
Nec genus indecores: sine me hæc o *haud mollia fatus*
Sublatis aperire dolis, simul hæc animo hauri.
3 *Me natam nulli veterum sociare procorum*
Fas erat: idque omnes p *divique, hominesque canebant:*
q *Victus amore tui,* r *cognato sanguine victus,*
Conjugis & mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi:
Promissam eripui genero; atq; sacra impia sumpsi.
4 *Ex illo, qui me casus, quæ, Turne, sequantur*
Bella, vides: quantos primus patiare labores,

g Pro decoro juvenis, illiusq; ira, & indignatione commoti Latinus contra. *Olli sedato respondet corde.* mox. h Respexit ad nuncium Æneæ lib. 11. *His decuit mecum concurrere telis*, contemptim autem utitur plurali pro Æneæ. i Cujus formam habes infra. k Ex Asia profugum, patriæ desertorem, imo proditorem. l Neque ad spectacula refero, neque ad ignaviam Latinis objectam, cum interpretibus: sed ad milites utriusque exercitus in congressu Menelai, & Paridis. Iliad. 3. qui ἵζοντο κὴ σίχας, ἦχι ἑκάστῳ Ἵπποι εἰσρίτωδες, & ποικίλα τεύχε' ἔκειτο. m Modo, not. h. gravi sane consilio, & rationibus adductis. 7. dissuadet à μονομαχίᾳ. n Tibi regnum satis amplum est, res luculentæ; nec mihi opes, & copiæ, nec animus deest. licet tibi res tuas agere sine me: liceat mihi per te meas disponere, neuter ita alterius indiget, ut necesse habeat hoc bellum, has nuptias persequi. o Aspera quidem, sed vera. p Fauni oraculum, & vates, redi ad lib. 7. q Ego tamen contra fata, & responsa Deum, victus amore tui, cognatione, precibus, & lacrymis uxoris meæ Amatæ, religionis, & fœderis, cum Ænea rupi vincula. r Venilia enim mater Turni, erat soror Amatæ. s Alii ad hiatum versus obstipandum interseruntatque.

t *Bis magna victi pugna, vix urbe tuemur*
Spes Italas : u *recalent nostro Tyberina fluenta*
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si, Turno extincto, socios sum acire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si te (x *fors dicta refutet*)
Prodiderim, natam & connubia nostra petentem?
6 *Respice* y *res bello varias*: 7 *miserere parentis*
Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: *exsuperat magis*, z *ægrescitque medendo.*
Ut primum fari potuit, sic incipit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas: *lethumque sinas pro laude pacisci.*
a *Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra*
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.
b *Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem*
Fœminea tegat, & vanis c *sese occulat umbris.*
At d *regina nova pugnæ conterrita sorte*
Flebat: *& ardentem generum moritura tenebat:*
Turne, per has ego te lacrymas, per si quis amata
Tangit honos animum (*spes tu nunc una senectæ,*
Tu requies miseræ: *decus, imperiumque Latini*
Te penes; *in te omnis domus inclinata recumbit*)
Unum oro, desiste manum committere Teucris.
e *Qui te cunque manent isto certamine casus,*
Et me, Turne, manent: *simul hæc invisa relinquam*
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
f *Accepit vocem lacrymis Lavinia matris*

t Semel: occiso Mezentio l. 10. iterum, Camilla cæsa lib. 11.
u Ob repetitam cladem, quasi secundo calent.
x Quod omen avertãt Superi.
y Incertos belli exitus, & quos supra dixerat casus.
z Quæ furoris remedia sperabat Latinus, sedatã orationem, & rationes ponderosissimas: adaugent illa ægrũ, turbatumque Turni animum.
a Επειη', καὶ ἐμὸν βέλος οὐκ ἀπόνητο. Hector ad Achillem Iliad. 20. b Neque enim semper victori eum eripiet Venus mater nube tectum, ut Diomedi quondam. Iliad. 5. & Æneid. 2. pag. 188. not. f. c Se ipsa. *vel* se, & Æneam infra, *At Venus obscuro faciem circumdata nimbo*. d Amata regis uxor. Adumbratus est hic locus ex Iliad. 6. ubi Hectorem ad bella ruentem laborat retinere Andromache, & ex Iliad. 22. ubi Hecuba idem molitur. e Mihi enim certum extincto tibi non superesse. f Lavinia accepit vocem matris una cum lacrymis. Namque illa interpretum dispositio, Lavinia perfusa lacrymis flagrantes genas, accepit vocem matris, nostro Poeta indigna est. atque insuper lacrymæ sunt Amatæ, non Laviniæ. *Regina flebat*, obtestaturque, *per has ego te lacrymas*.

Fla-

Flagrantes perfusa genas : cui plurimus ignem
Subjecit rubor, & calefacta per ora cucurrit.
h *Indum sanguineo veluti violaverit ostro*
Si quis ebur, vel mista i rubent ubi lilia multa
Alba rosa : talis virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus.
Ardet in arma magis, paucisq; affatur Amatam.
Ne quaeso, ne me lacrymis, neve k omine tanto
Prosequere, in duri certamina Martis euntem,
O mater : l neque enim Turno mora libera mortis.
Nuncius haec Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud platitura refer. Cum primum crastina caelo
Puniceis invecta rotis aurora rubebit,
Non Teucros agat in Rutulos : Teucrum arma quiescant,
Et Rutulum, nostro dirimatur sanguine bellum :
m *Illo quaeratur conjux Lavinia campo.*
Haec ubi dicta dedit, rapidusq; in tecta recessit,
Poscit equos : gaudetq; tuens ante ora frementes,
n *Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,*
o *Qui candore nives anteirent, cursibus auras.*
Circumstant properi aurigae, manibusque lacessunt
Pectora plausa cavis, & colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro p *squalentem, alboque* q *orichalco*
Circumdat loricam humeris : simul aptat r *habendo*

g Cui verecundia igneum per genas suffuderat ruborẽ: quorsum enim Hypallage illa? ignis animi subjecit rubo rem?

h Ὡς δ' ὅτε τὶς τ' ἐλέφαντα γυνὴ Φοίνιξ μιήνῃ Μῄονίς. Il. 4. i Attrahentia sibi ruborem à vicinia rosarum.

k Trahuntur lacrymæ in malum augurium, & sui felix omen.

l Non est hæc res libera, & arbitrii mei; detrectare certamen non licet; eundum mihi vel ad certam mortem. vide Turnebum lib. 23. cap. 14. *m Ense petas : medio posuit Deus omnia campo*. Pompeius apud Lucanum, lib. 7.

n Locum hunc à Criticis vexatum strenue defendit, & fuse Turnebus lib. 23. cap. 14. Quid quod, & Calabri illud lib. 1. voluit exprimere? ἕζετο δ' ἵππῳ Καλῷ τ' ὠκυτάτῳ Βορέαο Ὦπασεν Ὀρείθυια, &c. o Λευκότεροι χιόνος θείειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοῖοι. Iliad. 10. de equis Rhesi. Sed vide Scalig. Poet. lib. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. 3. p Aureis laminis contextam, in speciem squamarum depositis. q Ὀρείχαλκος, quasi dicas, æs montanum, an sit, fueritve unquam, vide, quæ H. Salmuth ad Pancirolum cap. de Orichalco, lib. de reb. perditis. r Ut habilis sit. s Geminas cristas cornua referentes. Neque enim cornua in galea gestabat, quod de Gallis Diodorus, de Pyrrho scribit Plutarchus, *Cui triplici crinita juba galea alta Chimæram sustinuit Turni*. lib. 7. pag. 263.

Ensem, t *quem Dauno ignipotens deus ipse parenti*
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabat, validam vi corripit hastam,
u *Actoris Aurunci spolium; quassatque trementem,*
Vociferans. x *Nunc, ò numquam frustrata vocatus*
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulsam
y *Semiviri Phrygis, & fœdare in pulvere crines*
z *Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.*
a *His agitur furiis, totoque ardentis ab ore*
Scintillæ absistunt; oculis micat acribus ignis.
b *Mugitus veluti cum prima in prælia taurus*
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat
Arboris obnixus trunco, ventosque lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea c *maternis sævus in armis*
Æneas d *acuit Martem, & se suscitat ira,*
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios, mœstique metum solatur Iuli,
e *Fata docens: regique jubet responsa Latino*
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Postera quin primum lustrabat lumine montes
Orta dies, cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, f *lucemque elatis naribus efflant:*
g *Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis*
Dimensi Rutuliqué viri, Teucrique parabant:

t Quẽ Turni parenti Vulcanus ipse fabricarat, temperatum Stygia aqua.

u Dono acceptam ab Actore Aurunco, quã tamen ille inter alia spolia detraxerat cuipiã hosti. namq; honorifica postea mẽtio Actoris, quæ hosti à se spoliato non cõveniſſet.

x Ità equũ suum allocutus Mezentius sub exitu l. 10.

y *Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu*, &c. Hiarbas, pag. 170. not. x; z Crispatos calamistro, & unguento delibutos. a Jamque furiato, atque atra bile percito inflammatur facies, scintillant oculi. *Hic vero Alcidæ furiis exarserat atro Felle dolor.* Æneid. 8. b Præludit pugnæ, mugitu, experiendo corona ad arboris truncum, tanquam ad palum se exercendo, ventilatione, & arena pedum pulsu sparsa, vide pag. 57. ubi hi versus. c Quæ mater ei impetraverat à Vulcano lib. 8. d Sedatior Æneæ mens, ut quæ iram lente distringat, acu atque in cote fortitudinis. e Esse in fatis, ut ab ipsius victoria Urbi, & Imperio æterno jaciantur fundamina. f Ennius; *fundunt elatis naribus lucem*, ἵπποι πῦρ πνέοντες. Pindarus. Ode 7. Olymp. *ignemque vomentes*. Ovid. 2. Met. g Apparatus hic campi, fœderis, certaminis, expressus est ad illum Paridis, & Menelai Iliad. 3.

In medioque focos, & h *Diis communibus aras*
Gramineas: alii i *fontemque, ignemque ferebant,*
k *Velati lino, &* l *verbena tempora vincti.*
Procedit legio Ausonidum, m *pilataque plenis*
Agmina se fundunt portis: hinc Troius omnis,
Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis:
Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
Pugna vocet: nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant, ostroque decori;
Et genus Assaraci Mnestheus: & fortis Asylas,
Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
n *Defigunt tellure hastas, & scuta reclinant.*
Tum studio effusæ matres, & vulgus inermum,
Invalidique senes, turres, & tecta domorum
Obsedere: alii portis sublimibus astant.
At Juno ex summo, qui nunc Albanus habetur
*(*o *Tum neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)*
Prospiciens tumulo, campum spectabat, & ambas
Laurentum, Troumque acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem,
p *Diva deam,* q *stagnis, quæ fluminibusque sonoris*
Præsidet (hunc illi rex ætheris altus honorem
Juppiter erepta pro virginitate sacravit)
r *Nympha,* s *decus fluviorum, animo gratissima nostro,*
Scis ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ
Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,
Prætulerim, t *cœlique libens in parte locarim;*
Disce tuum (ne me incuses) Juturna, dolorem.

h Utriusq; gentis diis, futuris fœderum utrinq; testibus. sic li. 5. *adhibete penates Et patrios epulis, & quos colit hospes Acestes.* quamvis agnoscam alias, & deos communes esse Martẽ, Bellonam, Victoriam.
i Adhibita in fœderibus ferendis Aqua, & Ignis, sicut etiam arcendi à societate interdicebantur aqua, & igni.

k Pro more sacrorum, ubi supra, & candida omnia, feciales, cognitores, arbitrique pacis, & belli, lineis induti vestibus.
l Herba pura, sacra, sagmine, propriè. namque ex Capitolii sacro loco poscebant sagmina fecialis, & pater patratus bella indicturi, vel fœdus icturi. Liv. l. 1. m Stipata, conferta, addensata. Agmina enim vel incedunt *Quadrata* immistis jumentis, vel *pilata* sine jumentis. *trouping.* n Sic Iliad. 3. ὣς δ' ἔγχεα μακρὰ πέσοντο. & ἀσπίσι κεκλιμένοι. in eodem spectaculo. o Post enim condita est Alba. p Dea divam. Hypallage. Divi enim assumpti sunt, Dii æterni. Quin & Juno Diva, quia Juppiter Divus. sub Divo, vel Dio. i. sub Jove. q Italiæ. numen quippe fontis juxta Numicium fluv. r Nymphæ. i. fontes omnes sub Junonis. i. aeris præsidio sunt, ex causa naturali: s Vel à salubritate, utpote cujus aqua ægrotis medetur; vel à sanctitate, hinc enim aqua ad omnia sacrificia Romam allata. t Hinc Deæ Lutatius Catulus templum fecit in campo Martio.

u *Qua visa est fortuna pati, Parcæque sinebant*
Cedere res Latio, Turnum, & tua mœnia texi:
Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies, & vis inimica propinquat.
x *Non pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum.*
Tu progermano, si quid præsentius audes,
Perge, decet; forsan miseros meliora sequentur.
y *Vix ea, cum lacrymas oculis Juturna profudit,*
Terque, quaterque manu pectus percussit honestum.
Non lacrymis hoc tempus (ait Saturnia Juno)
Accelera, & fratrem, si quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, & tristi turbatam vulnere mentis.
Interea reges (ingenti z mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
a *Auratis bis sex radii fulgentia cingunt;*
Solis avi specimen. bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato b *crispans hastilia ferro.*
Hinc pater Æneas Romanæ stirpis origo,
c *Sidereo flagrans clypeo, & cœlestibus armis,*
Et juxta Ascanius, d *magnæ spes altera Romæ)*
Procedunt castris: e puraque in veste sacerdos
f *Setigeræ fœtum suis, intonsamque bidentem*
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
g *Illi ad surgentem conversi lumine solem,*

u Quatenus à fortuna, & fatis cõcessum est, ego protexi fratrẽ tusi, & urbem.
x Ἐπεὶ ὅπως τλήσομ' ἐν ὀφθαλμοῖσιν ὁρᾶσ Μαρνάμενον φίλον υἱὸν ἀρηϊφίλῳ Μενελάῳ. Priamus 3. Il. quin & amica numina morituros deserère dicũtur.
y Vix ea fata est Juno, cum Juturna tota in lacrymas solvitur.
z Pompa, & comitatu.

a Corona radios habens 12. referèns signa Zodiaci, argumentum generis sui, cui mater erat Circe filia Solis. b Vibrans, coruscans, πάλλων. versus hic habetur 1. Æneid. c Cœlesti munere, opere. Vulcani, cujus inenarrabile textum continens res Rom. & Cass. in Deos referendos, habet Æneid. 8. d De hoc hemistichio, & quæ fabulantur de Tullio Cic. vide Antonium Jov. Pontani. e Καθαρᾷ ἐσθῆτι κεκοσμημένῳ candida sc. *Casta placent superis, pura cum veste venite*. Tibul. 2. lib. eleg. 2. Neque enim hic intelligi arbitror, interpretum *puram vestem, quæ neque funesta sit, neque fulgurata*. f Porcam in fœderibus feriendis cædi solitam nemo non novit, ex Liv. lib. 1. Svetonii Claud. cap. 25. supra. Æneid. 8. *cæsa jungebant fœdera porca*. illud non ita forte. Quod in rebus, quas augeri volebant, de minoribus, & adhuc crescentibus immolabant. porculus itaque hic, & ovicula nondum tonsa allati. g Diis superis sacra fiebant Sole oriente, Inferis obeunte.

h *Dant fruges manibus salsas, & tempora i ferro*
Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.
Tum pius Æneas stricto sic ense precatur:
k *Esto nunc Sol testis, & hæc mihi terra precanti,*
Quam propter tantos potui perferre labores:
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Juno,
Jam l melior, jam diva, precor: tuque, inclyte Mavors,
Cuncta tuo, qui bella, pater, sub numine torques:
Fontesque, fluviosq; voco, quæque ætheris alti
Religio, & quæ cæruleo sunt numina ponto.
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos discedere ad urbem:
Cedet Julus agris, nec post arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacessent.
m *Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem*
(Ut potius reor, & potius dii numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
Nec mihi regna peto: paribus se legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
n *Sacra, deosque dabo: socer arma Latinus habeto,*
Imperium solenne socer; mihi mœnia Teucri
Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas, sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram:
Hæc eadem, Ænea, terram, mare, sidera juro,
o *Latonæque genus duplex*, p *Janumq; bifrontem,*
Vimque deum infernam, diri sacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, q *qui fœdera fulmine sancit:*
r *Tango aras, mediosq; ignes, & numina testor:*
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem

h Prima hostiæ probatio fiebat sparsa mola, vel è frugibus salsis; i. farre tosto, & sale misto. Secunda, setis inter cornua, vel è fröte hostiæ avulsis, vel desectis, inde in ignem conjectis. Tertia, vivo inter cornua fuso, & è paternis in aram libato Æneid. 4. & 6.

i Cespita ducta à fronte ad caudã notandæ sc. hostiæ.

k Cum respectu hæc ad Romani fœderis morem, quem dabit Livius lib. 1. *Audi, Juppiter, & tu Juno, Quirine, Diique omnes cælestes, vosque terrestres, vosque inferni audite*, &c. nec non fœdus Græcorum, & Trojanorum Iliad. 3. Omnia tamen apte ad rem præsentem. *l* Faventior jam, & vere Dea. *m* Hypallage. Si nobis annuerit victoriam Mars; & noster. i. nobis favens: cum Turno supra fors assignata. *n* Modestè, nec minus piè arma, & imperii habenas cedit Latino, sibi retinet religionis curam, & Pontificatum. Hoc vero à poeta dictum in gratiam Juliæ familiæ, quam penes sacra ab Julo usque. Tacit. 3. Annal. nomen urbis insuper à Lavinia. *o* Solem, & Lunam. *p* Deum patrium, nec non pacis, bellique arbitrum. *q* Qui fulmine ulciscitur fœdifragos, & perjuros. *r* Ex sollenni jusjurandum, & preces concipientium more.

Avertet: ſ non ſi tellurem effundat in undas
Diluvio miſcens, cœlumve in Tartara ſolvat:
t Ut ſceptrum hoc (dextra ſceptrum nam forte gerebat)
Nunquã fronde levi fundet virgulta, nec umbras,
Cum ſemel in ſylvis ima de ſtirpe reciſum
u Matre caret, poſuitque comas, & brachia ferro:
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, x patribusque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum y rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, & viſcera vivis
z Eripiunt, cumulantque oneratis à lancibus aras.
At vero Rutulis b impar ea pugna videri
Jamdudum, & vario miſceri pectora motu.
Tum magis, ut propius cernunt b non viribus æquis,
Adjuvat inceſſu tacito progreſſus, & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Pubentesque genæ, & juvenili in corpore pallor.
Quem ſimul ac Juturna ſoror crebreſcere vidit
Sermonem, & vulgi variare labantia corda,
In medias acies, formam aſſimulata Camerti,
Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoresque ſerit varios: ac talia fatur.
Non pudet, ò Rutuli, cunctis pro talibus c unam
Objectare animam? numerone, an viribus æqui
Non ſumus? en omnes & Troes, & Arcades hic
ſunt,
d *Fataliſque manus, infenſa Etruria Turno:*

ſ Perpetuitatem fœderis aſſeverat, adjuncta cõditione impoſſibili, quæ vim habet negationis. q. d. Diluvio prius, aut machinæ hujus in Chaos reverſæ ruina interibunt omnia, quã pacis hujus, fœderiſque diſſolutio. t Expreſſum hoc ad illud Achillis Iliad. α. Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους Φύσει, &c. u Terranè? ut 11. Æneid. *Non jam mater alit tellus*. An Arbore? ut 2. Georg. *Laurus Parva ſub ingenii matris ſe ſubjicit umbra*. x Regibus Latinis. y Probatas, & exploratas, ut modo not. *b*. z Palpitantia enim, & adhuc ſpirantia exta raptim evellebantur victimis, ut poſſent conſuli. Æn. 4. pag. 166. d. *a* Quibus proficiæ, & ablegmina in focum conjiciuntur. *Lancibus & pandis fumantia reddimus exta*. 2. Georg. *b* Quia Æneas animo, ætate, experientia, & militari ſcientia viſus melior. Turni vero ad aram accedentis infirmitatem proderent inceſſus ſegnis, oculi demiſſi, tabentes genæ, pallor. *c* Turni. *d* Fugientem Mezentium excepit, defenditque Turnus. *Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis*, &c. Æneid. 8.

e *Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.*
Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
Succedet fama, vivusque per ora feretur:
Nos patria missa dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
Jam magis, atque magis, serpitque per agmina murmur.
f *Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini,*
Qui sibi jam requiem pugnæ, rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
Infectum, & Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat signum cœlo: quo g non præsentius ullum
Turbavit mentes Italas, h monstroque fefellit.
Namque volans i rubra fulvus k Jovis ales in æthra:
Littoreas agitabat aves, turbamque sonantem
Aginis aligeri, subito cum lapsus ad undas
Cygnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam (miserabile visu)
Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
Facta nube premunt: donec vi victus, & ipso
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore l salutant,
Expediuntque manus. primusque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis (inquit) quod sæpe petivi.
m *Accipio, agnoscoque deos: me, me duce ferrum*
Corripite, ò Rutuli, n quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves, & littora vestra
Vi populat. petet ille fugam, penitusque profundo
Vela dabit: vos unanimi o densate catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.

e Si secundus quisq; nostrum congrediatur. Illis ergo duplo plures sumus: promptum hoc ex illo Agamemnonis de numero Græcorum per decurias confidentium, & pincernis singulis Trojanorum. Il. 2.

f Vide vulgi in horas mutati inconstantiam. qui modo bellum execrabantur, Turno infesti ipsũ jubebant rem ferro decernere, nunc arma repetunt, fœdus infectum volunt,

Turni sortem miserantur. g Non efficacius, quia opportunum. vel ex mandato Junonis supra: *Tu pro germano, si quid præsentius audes, Perge.* Alii leg. *præstantius.* h Augurio, sed futili, & sinistre excepto, expositoque. i Summa aeris regione, prope Ignem. k Αἰετὸς ἀργὴν χῆνα φέρων ὠγκύχεσι, &c. Odyss. 15. l Venerati lætum interpretantur. m Augurium oblativum in impetrativum vertit, sinistre interpretatus. n Aquilam interpretatur Æneam Italica littora vastantem; littoreas volucres, Rutulos; cycnum, Turnum. o *Densete.* vett. codices.

Dixit, & p *adversos telum contorsit in hostes*
Procurrens: sonitum dat stridula q *cornus*, & an-
ras
Certa secat. simul hoc, simul ingens clamor, & omnes
Turbati r *cunei, calefactaq; corda tumultu* 269
Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contra, quos sida crearat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo:
Horum s *unum ad medium, teritur qua sutilis*
alvo
Balteus, & l *laterum junctura fibula mordet,*
Egregium forma juvenem, & fulgentibus armis, 275
Transadigit costas, fulvaq; extendit arena.
At fratres, animosa u *phalanx, accensaq; luctu,*
Pars gladios stringunt manibus: pars missile ferrum
Corripiunt, cæciq; ruunt: quos agmina contra
Procurrunt Laurentum: hinc densi rursus inundant 280
Troes, x *Agyliniq; & pictis Arcades armis.*
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras, it toto turbida cœlo
Tempestas telorum, ac y *ferreus ingruit imber:*
Craterasq; focosq; ferunt: fugit ipse Latinus, 285
z *Pulsatos referens infecto fœdere divos.*
Infrenant alii a currus, aut corpora saltu
Subjiciunt in equos, & strictis ensibus adsunt.
Messapus regem, regisque b *insigne gerentem*
Tyrrhenum Auleslen, avidus confundere fœdus, 290
Adverso proterret equo, ruit ille recedens,
Et miser oppositis à tergo involvitur aris
In caput, inq; humeros: at fervidus advolat hasta
Messapus, teloque orantem multa c *trabali*
Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fa-
tur: 295
d *Hoc habet*, e *hæc melior magnis data victima divis.*
Concurrunt Itali, spoliantque calentia membra.

p Sic Pandarus Il. 3. sagitta Menelaum vulnerat, fœdusque rũpit Æn. 5. pa. 200. q. q Hasta cornea. & *bona bello cornus.* Geor. 2. r Peditum ordines, propriè in formam cunei redactorum: s Hellenism. gemini Accusativi. Aliis pro *unius*, vel *uni*. t Qua fibula, *the buckle*, morsu jungit Jatera baltei. u Conserta, & instructa turba ad modum phalangis Maced. x Cærites l. 7. pa. 259. i. y *Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.* Ennius 8. An. ita hic tempestas telorum; alibi, sagittarum nimbi, & nubes ὄμβρος οἰστῶν, grando, seges, &c. z Simulachra Deorum violata. a Equos. b Diadema. c Ingenti instar trabis. d Vulnus sc. lethale. formula accepta ab arena, & ludo gladiatorio. ubi hac voce usus victor insultabat victo. Neque enim placet, quod exponit Scal. lib. 4. Poet. cap. 16. Sic, sic agendum. e Sic Entellus 5. lib. pag. 199. *Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis Persolvo.*

Obvius

Obvius ambustum torrem f *Chorineus ab ara*
Corripit: & venienti Ebuso, plagamque ferenti
Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit,
Nidoremque ambusta dedit: super ipse sequutus
Cæsariem læva turbati corripit hostis,
Impressoque genu nitens, terræ applicat ipsum:
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primaque acie per tela ruentem
Ense sequens nudo superimminet: ille securi
Aversi frontem mediam, mentumque reducta
g *Dissicit, & sparso late rigat arma* h *cruore.*
Olli dura quies oculos, & i *ferreus urget*
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat k *inermem,*
l *Nudato capite, atque suos clamore vocabat.*
Quo ruitis? quæve ista m *repens discordia surgit?*
O cohibete iras: ictum jam fœdus, & omnes
Compositæ leges: mihi jus concurrere soli.
Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera faxo
*Firma manu: * Turnum jam debent hæc mihi sacra.*
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, n *viro stridens alis allapsa sagitta est:*
o *Incertum qua pulsa manu, quo turbine adacta:*
Quis tantam Rutulis laudem, casusne, deusne
Attulerit: pressa est insignis gloria facti.
Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
Multa virum volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
p *Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri*

f Alterius Chorinci mentio, casi ab Asilo, lib. 9.
g Al. *discidit*. alii, *diffidit*.
h Al. *cerebro* ut l. 9. *arma cruenta cerebro*.
i Hom. 22. Il. κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον. i. mortem obiit.
k Quo in fœdere faciendo admoneret omnes pacis.
l Alludi volunt ad Julium Cæsarem, qui, ut obequitans à suis agnosceretur, suosque alloqueretur nudo capite processit in aciem. quod & fa-

ctitabant alii Imperatores, Cyrus, Annibal, Masinissa, Æmylius, Adrianus, alii. m Repentina. Alii leg. *recens*.
* Ex convento, & fœdere pacto mihi, & Turno debetur hæc pugna, non vobis. n Æneæ. o Autor vulneris ignotus est. creditur tamen submissus aliquis à Juturna, ex incusatione Jovis, infra *Mortalin' decuit violari vulnere divum*? & Junonis responso, *Futurnam misero, fateor, succurrere fratri Suasi, & pro vita majora audere probavi: Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.* p Οἵ & βροτολοιγὸς Ἄρης πόλεμον δὲ μέτεισι. 13. Iliad.

Sanguineus Mavors clypeo q *increpat, atque furentes*
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos, Zephyrumque volant: gemit ultima pulsu
r *Thraca pedum: circumque atræ Formidinis ora,*
335
Iræque, Insidiæque dei ſ *comitatus aguntur.*
Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes ſudore quatit (miſerabile) cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, miſtaque cruor calcatur arena. 340
Famque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Polumque:
Hunc t *congreſſus, & hunc, illum eminus: eminus ambos*
Imbraſidas, Glaucum, atque Ladem: quos Imbraſus ipſe
Nutricrat Lycia, paribuſque ornaverat armis,
el conferre manū, vel equo prævertere ventos. 345
Parte alia, media Eumedes in prælia fertur
Antiqui proles bello u *præclara Dolonis,*
Nomine avum referens, animo, manibuſque parentem.
x *Qui quondam caſtra ut Danaum ſpeculator adiret,*
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus. 350
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aperto,
Ante levi jaculo longum per inane ſequutus,
Siſtit equos bijugos, & curru deſilit, atque 355
Semianimi, lapſoque ſupervenit, & pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, & alto
Fulgentem tinxit jugulo, atque hæc inſuper addit:
y *En agros, & quam bello, Trojane, petiſti,*
Heſperiam metire jacens; hæc præmia, qui me 360
Ferro auſi tentare, ferunt; ſic mœnia condunt.
Huic comitem Buten, conjecta cuſpide mittit:
Chloreaque, Sybarimque, Dareaque, Therſilochumque,

q Illiſa clypeo haſta.
r Θρήκη Thracia.
ſ Dignus Marte comitatus, Formido, Ira, Inſidię Iliade vero 4. Δεῖμός, τ'ἠδὲ Φόβος, καὶ ἔρις ἄμοτον μεμαυῖα, Ἀρὲς ἀνδροφόνοιο κασιγνήτη, ἑτάρη τε.
t Cominus.
u Ironice credo. nāque ſi referat animo, & manibus parentem, imbellem eſſe oportet, atque ignavum, talis enim ab Homero deſcribitur Dolon. Iliad. 10.
x Dolon miſſus ſpeculatum res Græcorum, à Diomede, & Ulyſe interceptus, mortem precium ſe magis dignum tulit, quam quod cum Hectore pactus eſt, equos Achillis, ad quos imbellis adſpirare auſus eſt. y Agros, quos ſperaſti, tibi, tuiſque tanquam victoribus dividendos, ea ſic metire jacens, tu ſis pertica, & arvipendium. quali uſus Sarcaſmo inſultat Dorilæ, qui fuit *ditiſſimus agri* Halcyoneus, *hoc quod premis, inquit, habeto De tot agris terræ*: Ov. 5. Met.

Et

Et z sternacis equi lapsum cervice Thymœten.
Ac velut a Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat Ægæo, sequiturque ad littora fluctus,
Qua venti incubuere, b fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno, quacunque viam secat, agmina cedunt;
Conversæque ruunt acies. fert impetus ipsum,
Et cristam adverso curru quatit aura volantem,
Non tulit instantem Phegeus, animisque frementem:
Objecit sese ad currum, & spumantia frænis
Ora citatorum dextra contorsit equorum.
Dum c trahitur, pendetque jugis: hunc lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, & summum d deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
Ibat, & auxilium ducto mucrone petebat;
Quem rota præcipitem, & procursu concitus axis
Impulit, effuditque solo; Turnusque sequutus,
Imam inter galeam, summi thoracis & oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arena.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus, & fidus Achates,
Ascaniusque comes castris statuere cruentum,
e Alternos longa nitentem cuspide gressus.
f Sævit, & infracta luctatur arundine telum
Eripere: auxilioque viam quæ proxima poscit:
Ense g scecent lato vulnus, h telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Famque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
i Jasides, acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera lætus Apollo
Augurium, citharamque k dabat, celeresque sagittas.
Ille, l ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum, usumque medendi

z Ferocis qui sessorẽ sternit, atque excutit. Scal. l. 4. Poet. c. 16. calcitronis.
a Thraci, nam Edon mons est Thraciæ.
b Boreas enim αἰθριγενὴς nubila dissipat, cœlum serenat.
c Namque dum equos torquet trahit, ipse actrahitur, & pendet jugis.
d Libat, lẽvi stringit vulnere.
e Vulnerati pedis passus hastili sustẽtantem, & fulcientem. alter enim pes, qui saucius non erat, sine adminiculo firmos, & liberos metiebatur gressus. Tur. 3. l. 13. c. *f* Sui contemptor, gloriæ dominus. civium servator, indignatur, sibiquẽ irascitur quod saucius ad pugnam procedere nequeat. Scal. 3. Poet. c. 11. neque sibi parcit. *g* Hamata ergo sagittæ hæc, & quæ citra ἐκτομὴν evelli non posset. *barbed.* *h* Latentem sagittæ cuspidem. *i* Medicus Jasii filius. nec ineptè παρὰ τὸ ἰᾶσθαι. à medendo. *k* Dare voluit, offerebat. *l* Ut produceret vitam patris, quæ jam prope desperata.

Maluit, & m mutas agitare n inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in haſtam,
Æneas, magno juvenum, & mœrentis Juli
Concurſu, lacrymiſque immobilis. o Ille retorto
Pæonium in morem p ſenior ſuccinctus amictu,
q Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat: nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: & ſævus campis magis, ac magis horror
Crebreſcit, propiuſque malum eſt, jam pulvere cœlum
Stare vident, ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis: it triſtis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, & duro ſub Marte cadentum.
Hic Venus, r indigno nati concuſſa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
ſ Puberibus caulem foliis, & t flore comantem
Purpureo, u non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus, x obſcuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc y fuſum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occultè medicans: ſpargitque ſalubris
z Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam a Panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longævus Japis
Ignorans: ſubitoque omnis de corpore fugit

m Si cum cęteris Apollinis artibus Muſica, & Divinatione comparentur. Alii ad tactum venæ, alii ad empiricen referunt: quam tamen æquè ac clinicē exercebant olim medici, qui iidem chirurgi.

n Cum reſpectu hoc ad Romanos, & alias gentes, quibus medicina non in honore, adeoque ſervis communicata. o Japis medicus rejecto amictu more medicorum. Pæon enim nomen medici apud Homerum, Il. 5. à quo Pluto curatus. quin & ipſe Apollo Pæan dictus. p Ad experientiam notandam *ſeris venit uſus ab annis*, infra, longævus. q Multa trepidus, & properans tentat; ſed fruſtra, nihil valente fortuna, nihil arte. r Nato ex vulnere indignè illato, inter feriendum fœdus; & ipſi Duci, indignato ſe detineri jam, diſtrahique à ſuis. ſ Villoſa pube lanuginoſis, vel ſucco pubeſcentibus. ut 4. Æn. *Pubentes herbæ*. t Dioſcorides lib. 3. 32. Dictamnum neque ſemen, neque florem ferre ſcribit. Idem tamen cap. 34. fatetur aliud genus Dictamni afferri è Creta, in quo flos eſt agreſti origano ſimilis. u Ferunt in Creta capras, cum ſagittis feriuntur, Dictamnum quærere ibi naſcens, quod ut ederint, excutiunt ſtatim ſagittas. Ariſtot. Ælianus, Plinius, Dioſcorides, Plutarch. alii. x Aere ſepta tota, ne videretur. y Infuſam lebeti aquam, lavando, ac fovendo vulneri. z Herbæ, cujus 3. Species, ſativa, ſpontanea, tenui folio. a Herbam ipſo nomine omnia promittentem remedia. ex πᾶν, & ακος.

Quip-

Quippe dolor, omnis b *ſtetit imo vulnere ſanguis:*
Famque ſequuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque novæ rediere in priſtina vires.
Arma citi properate viro: quid ſtatis? Iapis
Conclamat: primuſque animos accendit in hoſtes,
Non hæc humanis opibus: non arte magiſtra
Proveniunt: neque te, Ænea, mea dextera ſervat:
Major agit c *deus, atque opera ad majora remittit.*
Ille avidus pugnæ, ſuras incluſerat d *auro*
Hinc atque hinc: oditque moras, haſtamque coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clypeus, loricaque tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis:
e *Summaque per galeam delibans oſcula, fatur:*
f Diſce puer virtutem ex me, verumq; laborem,
Fortunam ex aliis: *nunc te mea dextera bello*
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet,
Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
g *Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum,*
Et pater Æneas, & h *avunculus excitet Hector.*
Hæc ubi dicta dedit, portis ſeſe extulit, ingens
Telum immane manu quatiens: ſimul agmine denſo
Antæus; Mneſtheuſque ruunt: omniſque relictis
Turba fluit caſtris, tum cæco pulvere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverſo venientes aggere Turnus,
Videre Auſonii: gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor, prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovitque ſonum: tremefacta refugit.
Ille volat, campoque i *atrum rapit agmen aperto,*
k *Qualis ubi ad terras abrupto* l *ſidere nimbus* ¶
It mare per medium (miſeris heu præſcia longe
m *Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas*
Arboribus, ſtragemque ſatis, n *ruet omnia latè.*
o *Ante volant, ſonitumq; ferunt ad littora venti.)*

b Siſtebat ſe.
c Numen, in genere. vel Venus. ut Æneid. 2. *Docente Deo*. pag. 139. vide notam b.
d Ocreis aureis, vel auratis.
e Hector tenerum oſculatus filium ἀπὸ κρατὸς κόρυθ' εἵλετο. Il. 6. bene precatus filio, ut evaderet πατρὸς πολλὸν ἀμείνων.
f Ὦ παῖ γένοιο πατρὸς δύτυχέστερος, πὸ δ' ἄλλ' ὀμοίως, καὶ γένοι' ἂν κακὸς. Ajax apud Sophoclẽ.
g Autores referat generoſa propago. reſpiciat ſuos; domi enim habet, unde diſcat. *h* Frater Creuſæ, quæ mater Aſcanio. *i* Pulveris nube coopertum. *k* Ἀνέμων ὅτε πάλλωτοι ἀέλλαι. Il. 23. *l* Tempeſtate, quam ſidus aliquod ortu, vel occaſu ſuo ciere ſolet. *m* Ῥίγησέν τε ἰδών, Il. 4. *n* Ernet, evertet. *o* Quomodo nimbum antevolant venti, ſi illum impellant. quia nimbus craſſior aer eſt. itaque ventus poſt, & ante, & cum illo. Jul. Scal. l. 5. Poet. cap. 3.

Talis

Talis in adverſos ductor p *Rheteius hoſtes*
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant, ferit enſe gravem Thymbræus Oſirim,
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemq; Gyas q *cadit ipſe Tolumnius augur,*
Primus in adverſos telum qui torſerat hoſtes.
Tollitur in cœlum clamor: verſique r *vicissim*
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros:
Ipſe neque s *adverſos dignatur ſternere morti:*
t *Nec pede congreſſos, nec equo, nec tela ferentes*
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Juturna u *virago,*
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit, manibuſque x *undantes flectit habenas,*
Cuncta gerens, vocemq; & corpus, & arma Metiſci.
y *Nigra velut magnas domini cum divitis ædes*
Pervolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
z *Pabula parva legens,* a *nidiſque loquacibus eſcas:*
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Famq; hic germanum, jamque hic oſtendit ovantem:
Nec conferre manum patitur. volat b *avia longe.*

Haud minus Æneas tortos c *legit obvius orbes,*
Veſtigatque virum, & diſjecta per agmina, magna
Voce vocat, quotics oculos conjecit in hoſtem,
Aliped umque fugam curſu tentavit equorum,
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diverſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus, uti læva duo forte gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, & d *ſe collegit in arma,*

p Qualis à mari tempeſtas, talis à promontorio tempeſtatem referens, Æneas, Trojanus à Rheteo promontorio Trojæ.

q Redit in autorem ſcelus. recidit in Tolumnium augurium, conſiliumque peſſimum, fœdus ruptum.

r Vulnerato quippe Æneâ Trojani fugiebant.

s Alii leg. *averſos*.

t Ἑκτωρ δ' ἄλλυς μὲν Δαναὸς ἔα, ὃδ' ἐνόρουσεν. Il. 16.

u Virile ſubiens munus, à *vira*, quæ olim fœmina. Ductus autem hic locus ex Il. 5. ubi Pallas inducitur aurigæ ſupplens officium Diomedi, excuſſo Sthenelo. x Undarum more criſpantes, & ſinuoſos. Æn. 5. *undantia lora*. y Ad differentiam Riparjarum, quæ ſpecies eſt hirundinis non nigræ, neque ædibus aſſuetæ. Scal. 3. Poet. c. 27. z Muſcas. a Pullis, qui in nido. b Declinat congreſſum Æneæ. c Breviore ſc. curſu, & gyro interiore occurſurus Turno lib. 11. Orſilocho Camilla. d Clypeo ſe texit adverſus ictum haſtæ, *in clypeum turbatus colligit artus*. Statius 11. 1. Thebaid.

c *Popli.*

e *Poplite subsidens*: f *apicem tamen incita summum*
Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
Tum vero assurgunt iræ, insidiisque subactus
Diversos ubi sensit equos, currumque referri,
Multa Jovem, & læsi testatus fœderis aras:
Jam tandem invadit medios, & Marte secundo
Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
Suscitat, irarumque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes
Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Jupiter, æternas gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima g ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, & h qua fata celerrima, crudo
Transadigit costas, & crates pectoris ense.
Turnus, equo dejectum Amycum, fratremque Diorem
Congressus pedes, hunc venientẽ i cuspide longa,
Hunc k mucrone ferit: curruque abscissa duorum
Suspendit capita, & rorantia sanguine portat.
Ille Talon, Tanaimque neci, fortemque Cethegum,
Tres uno congressu, & mœstum mittit Onyten,
l *Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ.*
Hic fratres m *Lycia missos, & Apollinis agris,*
Et juvenem exosum n *nequicquam bella Menoeten*
Arvadio piscosa univit cum flumina p *Lernæ*
Ars fuerat, pauperque domus: q *nec nota potentum*
Limina, r conducta pater tellure serebat.

e Se inclinans. ex disciplina militari. Veget. 2. l. c 16. assuescant insurgere tripudiantes in clypeũ, rursusque subsidere.

f Conum galeæ, vel cristam in cono. *tamẽ inde volãs secum abstulit hastæ Insigne.* Ennius Macrob. 6. l. Saturn. c. 1.

g Non fugientes, ut volunt interpretes: sed cum duce Æneæ persequentes hostem, palabundo fortasse agmine, & effuso impetu, donec ventum est ad Sucronem militem strenuum, is paulum remoratus est ruẽtium vim, stataria mque fecit pugnam. quem tamen Æneas interfecit. *h Quaque est via proximæ letho.* Ovid. 8. Met. transfosso corde. *i* Hasta. *k* Gladio cæsim. *l* Thebanum genere, & filium Peridiæ. Echion autem Cadmi comes in condendis Thebis. *m* Ex Lycia venientes, ubi agri Apollini sacri. *n* Namque in bello periit. *o* Hinc fictitius ille Acœtes, *Non mihi quæ duri colerent pater arva juvenci, Lanigerosque greges non ulla armenta reliquit. Pauper & ipse fuit, linoque solebat, & hamis Decipere, & calamo saliens inducere pisces. Ars illi sua census erat.* Ovid. 3. Metam. *p* Paludis in agro Argivo, seu Mycenço. *q* Neque enim cliens frequentabat potentiorum Limina. Alii leg. *Munera.* i. obsequia. *r* Vectigali, & stipendiaria. qualem regis Latini agrum Aurunci, Rutulique serebant. Æn. 11.

Ac velut immissi diversis partibus ignes
Arentem in sylvam, & virgulta sonantia lauro:
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitũ spumosi amnes, & in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter. non segnius ambo
Æneas, Turnusque ruunt per prælia. nunc nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur nescia vinci
Pectora: *nunc totis in vulnera viribus itur.*
Murranum hic, atavos, & avorum antiqua sonantem
Nomina, per regesq; actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo; atque t ingentis turbine saxi
Excutit, effunditque solo: hunc lora, & juga subter
Provolvere rotæ, crebro super ungula pulsu
Incita, nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Ilo, animisque immane frementi
Occurrit, telumque u *aurata ad tempora torquet:*
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te, Grajum fortissime x Creten,
Eripuit Turno: y nec dii texere Cupentum,
Æneæ veniente, sui: dedit obvia ferro
Pectora, nec misero clypei mora profuit ærei:
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, & late terram consternere tergo.
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum z eversor Achilles:

Hic tibi mortis erant metæ, a *domus alta sub Ida,*
b *Lyrnessi domus alta. sub Laurente sepulchrum:*
Totæ adeo conversæ acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mnesthens, acerque Serestus,
Et Messapus equum domitor, & fortis Asylas,
Thuscorumque phalanx, Evandrique Arcadis alæ:
Pro se quisque viri, c *summa nituntur opum vi.*
Nec mora, nec requies: vasto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix d *pulcherrima misit,*
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocius, & subita turbaret cade Latinos.
Ille ut vestigans diversa per agmina Turnum,

§ In segetem veluti cum flamma, &c. Æneid. l. 2. vide. sed geminantur hic fluvius, & ignis, ut exprimant stragem hinc inde duorum Ducum.

t *Ingenti fragmine montis.* lib. 9. pag. 300.

u Propter galeam inauratã. l. 8. *geminas cui tempora flammas Læta vomunt.*

x Alterius Creteos Musarum comitis mentio. l. 9. sub exitu.

y Neque dii, quorum sacerdos erat, potuerunt servare Cupentum. *Cupentus* autem lingua Sabina *sacerdotem* significat. z Sublato Hectore, per quem stetit Troja.

a Adverte Antitheta. 1. domus. 2. alte, 3. Lyrnessi. 4. sub Ida. 1. sepulcrum, 2. humile, 3. sub solo, 4. Laurente. *b* Opp. ad radices Idæ, patria Briseidos. Plin. 5. l. 30. c. est & insula Sigæo opposita, id. 31. c. *c Romani scalis nituntur opum vi* ex Ennii lib. 6. citante Macrob. lib. 6. c. 1. *d* Consilium sane suggessit pulcherrimum.

Huc, atque huc acies circumtulit, aſpicit urbem,
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit majoris imago,
Mneſthea, Sergeſtumq; vocat, fortemq; Sereſtum,
Ductores: f tumulumq; capit, quo cætera Teucrum
Concurrit legio: nec ſcuta, aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
Nequa meis eſto dictis mora. g Juppiter hac ſtat:
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Urbem hodie, h cauſam belli, regna ipſa Latini
(Ni frenum accipere, & victi parere fatentur)
Eruam: & æquo ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
Noſtra pati? rurſuſq; velit concurrere i victus?
Hoc caput, ò cives, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, k fœduſq; repoſcite flammis.
Dixerat, atq; animis pariter certantibus omnes
l Dant cuneum, denſaq; ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſo, ſubitusque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alii torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum:
Teſtaturque deos, ſe invitum ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes, hæc m altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, & pandere portas
Dardanidis, ipſumq; n trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii, & pergunt defendere muros.
Incluſas ut cum latebroſo in o pumice p paſtor
Veſtigavit apes, q fumoque implevit amaro:

c Oculorũ.
f Ex more militari. ut armati ad concionem adeant milites, ut ex aggere aut tumulo cõcionetur Imperator.
g Stat Juppiter pro fœdere, cujus nos religioſi obſervatores, cõtra hoſtes fœdifragos. Scal. lib. 4. Poet. c. 16. Juppiter hac ſtat. id eſt, hic eſt modus, hæc via imponendi fatis finem. Ex Ennio ſũprum citat Macrob. 6. lib. 1. cap.

Non ſemper veſtra evertit, nunc Juppiter hac ſtat. *h* Urbemne, an Laviniam, an Amatam? quæ infra, *Se cauſam clamat, crimenque, caputque malorum.* *i* Cujus jam partes bis victæ. *k* Flammas fœderis renovare, vindicare urbis incendio. *l* Componunt ſe in cuneum. eſt autem cuneus, deſcribente Vegetio. lib. 3. cap. 19. multitudo peditum, quæ juncta cum acie, primo anguſtior, deinde latior procedit, & adverſariorum ordines rumpit. quam milites nominant *caput porcinum*. *m* Primum fœdus initum per Ilionem legatum. lib. 7. alterum per me ipſum de ſingulari certamine, hoc ipſo lib. utrumque violatum. *n* Ut ſit ſpectator ſuæ cladis. *o Pumicibuſque cavis* lib. 4. Georg. vide pag. 90. *p* Qui idem mellarius. Appollonius enim 2. Arg. unde noſter ſumpſit. Ὡς ὅ μελισσάων σμῆνος μέγα μηλοβοτῆρες, Ἠὲ μελισσοκόμοι πέτρῃ ἐνὶ καπνιόωσιν, &c. vide & 4. Georg. pag. 95. *q* Averte translationes à ſenſu diverſas, ratione aptas, *fumo amaro, ater odor, murmure cæco.*

Illæ

Illæ intus r trepidæ rerum per ſcerea caſtra
Diſcurrunt, magniſq; accuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant, vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc foſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
t Incendi muros, ignes ad tecta volare,
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina
Turni:
Infelix pugnæ u juvenem in certamine credit
Extinctum, & ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſam clamat, crimenque, caputque malorum:
Multaque per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu x diſcindit amictus,
Et nodum y informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines,
Et roſeas laniata genas, tum cætera circum
Turba furit: reſonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
Demittunt mentes: z it ſciſſa veſte Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbiſque ruina,
Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans:
Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque adſciverit ultro.
Interea a extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minus, atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi b cæcis terroribus aura
Commiſtum clamorem, c arrectaſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, & illætabile murmur.
Hei mihi, quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſve ruit tantus diverſa clamor ab urbe?
Sic ait, d adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror, ut converſa Metiſci
Aurigæ, currumque & equos, & lora regebat,
Talibus occurrit dictis. Hac, Turne, ſequamur
Trojugenas, qua prima viam victoria pandit.

r Sollicitę, quid rebus ſuis agant.
ſ Mellaria in caverno ſa petra, *cerea regna*. Geor. l. 4.
t Refertur ad *ſcalas* ſupra. explodenda enim lectio *incendi*.
u Turnum.
x Ex more lugentiũ, & furiatorum. *Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem.* Æn. 5. p. 226. i. *it ſciſſa veſte Latinus.* infra, *Et ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla*, ſub exitu li. 8.
y An quia ſe reddit literã longã, ut illa apud Plautum, an quia pęna hæc prępoſtera Plinio. infamis certe eſt, & ignominioſa. z Quod in dolore, & luctu factitatũ. Mezentius l. 10. *canitiem immundo deformat pulvere.* p. 382. *b. a* In acie extrema, non inter primos. idq; dolo Juturnæ, animi ſui languore, & equis fatigatis *b* Clamoribus confuſa aura vento impulſa. *c* Metaphora ſumpta ab iis animantibus, quæ ut à longe audiant, aures ſurrigunt, quę etiam timidiora ſunt. Æn. 1. *arrectiſque auribus adſtant.* *d* Animo conſternatus, & conſilii inops adduxit habenas, & ſubſtitit.

Sunt

Sunt alii, qui tecta manu defendere possunt.
Ingruit Æneas Italis, & prælia miscet:
Et nos sæva manu mittamus funera Teucris:
Nec e numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc.
O soror, & dudum agnovi, f cum prima per artem
Fœdera turbasti. teque hæc in bella dedisti:
g Et nunc nequicquam fallis dea. sed quis Olympo
Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri lethum, ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ jam spondet fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos, h me voce vocantem
Murranum (quo non i superat mihi charior alter)
Oppetere k ingentem, atq; ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
Aspiceret: Teucri potiuntur corpore, & armis.
Excindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnum fugientem hæc terra videbit?
Usque adeone mori miserum est? m *vos ô mihi manes*
Este boni, quoniam superis aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia n culpæ,
Descendam o *magnorum haud unquam indignus avorum.*
Vix ea fatus erat: medios volat ecce per hostes
Vectus equo spumante Sages, adversa sagitta
Saucius ora: ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, p in te suprema salus, miserere tuorum.
q Fulminat Æneas armis, summasque minatur
Dejecturum arces Italum, excidioque daturum:

e Cæsorum à te hostiũ.
f Cum tu primũ Cameriti assimulata, nec minus usa Tolumnii opera fœdus turbasti.
g Et nunc assumpta Mitisci aurigæ mei persona, & munere.
h Κατὰ τὸ σιωπώμενον. nulla enim mentio supra facta Turni à Murrano (quem Scal. 3. lib. Poet. ca. 6. vocat Numanum) in auxiliũ vocati. vel, omen mortis est, sibi audire visi vocẽ Murrani vocantis. ut 4. l. *Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis Visa viri.* *i* Supersest, superstes est, vivit. *k* Sic Lucret. 1. lib. *Et graviter magni magnos cecidere ibi casu.* *l* Quænam illa? *dum Troja tentat Castra fugæ fidens.* l. 11. *m* Vos inferi Manes estote mihi morituro propitii: neque enim mei ulterior cura à Diis superis. Ajax apud Sophoclem ὅ κάτοιδ' ἐγὼ θεοῖς ὡς οὐδὲν ἀρκεῖν ἐμ' ὀφειλέτης ἔτι; *nil jam cœlestibus ullis Debentem.* Æn. 11. de Palante mortuo. *n* Fugæ, quæ grave viro forti crimen. *o* Et ipse claris majoribus ortus. Constructio Græca. *p* Amata. supra, *decus, Imperiumque Latini Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit.* *q* Horrendumque intonat armis. infra.

Jam

Famque faces ad tecta volant: r in te ora Latini,
In te oculos referunt. ſ muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Prætrea regina tui fidiſſima, dextra
Occidit ipſa ſua, lucemque exterrita fugit. 660
Soli pro portis Meſſapus, & acer Atinas
Suſtentant aciem, circum hos utrinque phalanges
Stant denſæ, t ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum u deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit x varia confuſus imagine rerum 665
Turnus, & obtutu tacito ſtetit, æſtuat ingens
Imo in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
y Ut primum diſcuſſæ umbræ, & lux reddita menti eſt,
Ardentes oculorum acies ad mœnia torſit 670
Turbidus, z eque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex. turrimque tenebat,
a Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque b rotas, c pontesque inſtraverat altos.
Jam jam fata, ſoror, ſuperant: abſiſte morari: 676
Quo Deus, & quo dura vocat fortuna, ſequamur.
d Stat conferre manum Æneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius: hunc, oro, ſine me furere ante e furorem.
Dixit, & è curru ſaltum dedit ocius arvis, 681
Perque hoſtes, per tela ruit: mœſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.

r Latini te ſignant oculis, tua nunc promiſſa reposcunt. ſupra. ad cõgreſſum ſingularẽ. *ſ* Intra ſe murmurat, dubius, utrum admittat generum, *ſtent mœſti, muſſantq; patres.* Æneid. 11. p. 344 *ſ.*

t Denſiſque virum ſeges horruit haſtis. 2. Georg.

u Extremo bellator in æquore Turnus. ad quæ vide notam. a. ſupra.

x Tot ſimul rerũ nuncio, quarum imago varia animum ipſius diſtraxit, accepto, & ipſe vario confuſus eſt affectu, ſtupore, pudore, inſania, luctu, amore, ſui fiducia, vide Scal. l. 3. Poet. c. 19. *y* Quam primum vero turbidam hanc affectuum caliginem diſpulerat ratio, & mora, ſibique lux mentis reddita eſt. z E curru. *a* Turrim ambulatoriam. de qua Vegetius l. 4. c. 17. & de ratione incendendi eam c. 18. *b* Ad motum, ut huc illuc trahi poſſet. de equo Durateo. 2. Æneid. *c* Ad aſcenſum, & diſcurſum militum. l. 2. pag. 289. *d* Lege Scalig. li. 3. Poet. cap. 19. explicantem hanc Turni conſtantiam. *e* Ardentem hunc impetum, qui me incitat cum Ænea confligere. *Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum Mens agitat mihi*, Niſus 9. Æneid. pag. 290.

f Ac veluti montis saxum de vertice præceps ¶
g Cum ruit avulsum vento: seu turbidus imber
Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas:
Fertur in abruptum magno mons improbus h actu,
Exultat que solo, sylvas, armenta, virosque
Involvens secum: disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, stridentque hastilibus auræ:
Significatque manu, & magno simul incipit ore:
Parcite jam Rutuli, & vos tela inhibete Latini,
Quæcunque est fortuna, mea est: me i verius unum
Pro vobis k fœdus luere, & decernere ferro.
Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
At pater Æneas, l audito nomine Turni,
Deserit & muros, & summas deserit arces,
Præcipitat q; m moras omnes, opera omnia rumpit,
Lætitia exultans, horrendumque intonat armis.
n Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse,
coruscis
Cum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali ¶
Vertice se attollens o pater Apenninus ad auras.
Jam vero & Rutuli certatim, & Troes, & omnes
Convertere oculos Itali: quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros:
Armaque deposuere humeris. stupet ipse Latinus,
Ingentes, p genitos diversis partibus orbis,
Inter se coiisse viros, & q cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis, atque ære sonoro.
Dat gemitum tellus. tum crebros ensibus ictus
r Congeminant: fors, & virtus miscentur in unum.
Ac velut ingenti s Sila, summove t Taburno, ¶

f Ὁλοοὶ τρα-
χῶν, ὡς
ἀπὸ πέ-
τρης, Ὅντε
κατὰ σε-
φάνης πο-
ταμὸς χει-
μῶρός, ὅσῃ Ῥή-
ξας ἀσπέ-
τῳ ὄμβρῳ
ἀναιδέος
ἔχματα
πέτρης,
&c. quæ nostro est improbus mons. s. pars montis ingens, saxū. g Qui volet affectus, modo dictos in nota x. cōferre cum hac ruina impulsa à vento, imbre, vetustate, videbit belle quadrare omnia, ut

&, Exultatque solo, sylvas, armenta, virosque Involvens secum respondere, è curru saltum dedit ocius auris, Perque hostes, per tela ruit, &c. h Agmine, impetu. i Justius, æquius. k Fœderis violati pœnas. l Æneæ hanc magnanimitatem expendit Scalig. lib. 3. Poet. 11. cap. m Institutæ oppugnationis. n In nupera comparatione Turnus erat pars montis: Æneas hic complet tres montes: est Ἄθως mons Thraciæ, Eryx Siciliæ, Apenninus Italiæ. o Montes sacri, & religiosi. ergo pater Apenninus. p Æneam Asia oriundum, Turnum Europa. q Decernere. ut κρίνειν. συγερῷ κρίνονται Ἀρηϊ. Il. 18. r Præpositio auget sonum, & duos designat. Scalig. s Monte, & sylva Brutiorum, Apennini parte. t Samnii jugo, quod furcas Caudinas, atque valles Isceti amnis ab dextera ripa claudit. Cluver. l. 4. c. 7. hodie Tabor.

u Cum duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt: pavidi cessere x magistri,
Stat pecus omne metu mutum, y mussantque juvencæ,
Quis pecori imperitet: quem tota armenta sequantur.
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaque obnixi infigunt: & sanguine largo
Colla, armosq; lavant gemitu nemus omne remugit.
Haud aliter Tros Æneas, & Daunius heros
Concurrunt clypeis; ingens fragor æthera complet.
z Juppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diversa duorum:
a Quem damnet labor, & quo vergat pondere lethum.
Emicat hic impune putans, & corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit. exclamant Troes, trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies. at perfidus ensis
Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu,
Ni fuga subsidio subeat: fugit ocior Euro,
b Ut capulum ignotum, dextramque aspexit inermem.
Fama est, c præcipitem, cum prima in prælia junctos
Conscendebat equos, d patrio mucrone relicto,
e Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci.
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit: postquam arma dei ad Vulcania ventum
est,
f Mortalis mucro glacies ceu g futilis, ictu
Dissiluit: fulva resplendent fragmina arena.
Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus:
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim densa Teucri inclusere corona:
Atque hinc vasta palus, hinc arduæ mœnia cingunt.
Nec minus Æneas (quanquam tardante h sagitta
Interdum genua impediunt, i cursumque recusant)
Insequitur; trepidique pedem pede fervidus urget.
Inclusum veluti si quando in flumine nactus

u Ὅτε ταύρω Φορβάδος ἀμφὶ βοὸς κεκοτηότε δηϊάασθον Apollon. Argon. 2. l. vide nostrum 3. Georg pag. 79.
x Bubulci, pastores.
y Tacitè, & intra se mugiunt. ut lib. 11. pag. 379. & supra pag. 417.
z Il. 22. in pugna Hectoris, & Achillis. Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα, &c.
a A quo frustra labor suci-piatur. Jul. Scalig. lib. 5. cap. 3. cujus expositio præponderat cæteras omnium. Al. quem labor morti destinet, Al. liberet, parta scilicet victoria. ut, *damnabis tu quoque votis*. b Ut gladium ex capulo non suum esse agnovit. c Supra, discusso fœdere festinus *poscit equos, atque arma simul*. d Quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda. supra. e Dum properat. f Mortali manu factus: g Ἀδρανὴς. impotens, iners. Al. δύχυτος, fusilis. ut sit quasi glacies fusa, & soluta ad arma Vulcania. i. ignem potius, fragilis. h Vulnere, & sagitta. i Cursuiq; vix sufficiunt.

Cervum, aut puniceæ ſeptum k *formidine pennæ,*
Venator curſu, m *canis & latratibus inſtat:*
Ille autem inſidiis, & ripa territus alta,
Mille fugit, refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians: jam jamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, n *morſuque eluſus inani eſt.*
Tum vero exoritur clamor, ripæque, lacuſque
o *Reſponſant circa, & cœlum tonat omne tumultu.*
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnes,
Nomine quemque vocans, notumq; efflagitat enſem
Æneas mortem contra, præſenſque minatur
Exitium, ſi quiſquam adeat: terretque trementes,
Exciſurum urbem minitans; & ſauciùs inſtat.
p *Quinque orbes explent curſu, totidemque retexunt*
Huc, illuc: q *nec enim levia, aut ludicra petuntur*
Præmia: ſed Turni de vita, & ſanguine certât.
Forte r *ſacer Fauno foliis oleaſter amaris*
Hic ſteterat, nautis olim ſ *venerabile lignum:*
Servati ex undis ubi figere dona ſolebant
Laurenti divo, & votas ſuſpendere veſtes.
Sed ſtirpem Teucri, nullo diſcrimine, ſacrum
Suſtulerant, puro ut poſſent concurrere campo.
Hic t *haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam*
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, u *teloque ſequi, quem prendere curſu*
Non poterat. tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor miſerere, inquit. tuque optima ferrum
Terra tene, colui veſtros ſi ſemper honores,
Quos contra Æneadæ x *bello fecere profanos.*
Dixit; opemque Dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere z *morſus*
y *Roboris Æneas. dum nititur acer, & inſtat,*
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratriq; enſem z *dea Daunia reddit.*
Quod venus audaci nymphæ indignata licere,

k Linea plumis variis, iiſdēque uſtulatis inter texta ſuſpenditur ad terrendas feras, quo in veras plagas obſtantes impellat. l Venaticus canis ex Umbria canibus generoſis nobili. m Ὡς δ' ὅτε νεβρὸν ἢ ὄρεσφι κύων ἐλάφοιο δίηται, &c. Iliad. 22. n Alter in ambiguo eſt, an ſit comprenſus & ipſis Morſibus cripitur, tangentiaque ora relinquit. Ovid. 1. Metam. o Replicatili echus ſono. p Alluſum ad ſpatia certaminum currulium 8.7. quandoq; 5.9 Ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην Ἀρνύσθην, Ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον Ἕκτορ'. Il. 22. r Ante fana oleaſtri conſiti, utpote arbores vivaces, in quibus dona diis ſuſpenderentur. ſ Religione, & uſu. Naufragio ejectos Neptuno, aut alii numinū veſtes, aliaq; ex voto ſuſpendiſſe nemo ignorat. t Conjecta in Turnum fugientem. Adumbratum hoc ex Il. 22. u Haſta jacta conſequi, ferire. x Loca ab hoſtibus capta, ſacra, vel religioſa eſſe declarunt. Pōponius l. 11. Pandect. tit. 7. Bellum omnia profanat, Macrob. 3. Saturn. c. 3 y Oleaſtri mordicus tenentis haſtam. z Juturna, Dauni filia.

Accessit, a telumque alta ab radice revellit.
Olli sublimes, armis, animisque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer, & arduus hasta,
Insistunt contra, certamine Martis anheli.
Junonem interea rex b omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de c nube tuentem:
Quæ jam finis erit conjux? quid denique restat?
d *Indigetem Æneam scis ipsa, & scire fateris*
Deberi cælo, fatisque ad sidera tolli?
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
e *Mortalin' decuit violari vulnere divum?*
Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim crescere victis?
Desine jam tandem, precibusq; inflectere nostris:
f *Nec te tantus edat tacitam dolor, & mihi curæ*
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recurrent.
Ventum ad supremum est: terris agitare, vel undis
Trojanos potuisti, infandum accendere bellum,
Deformare domum, & g luctu miscere hymenæos:
Ulterius tentare veto. Sic Juppiter orsus.
Sic dea submisso contra Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua, h magne, voluntas
Juppiter, & Turnum, & terras invita reliqui.
Nec tu me aeria solam nunc sede videres
i *Digna indigna pati: sed k flammis cincta sub ipsa*
Starem acie, traheremque inimica in prælia Teucros.
Juturnam misero (fateor) succurrere fratri
Suasi, & pro vita majora audere probavi:
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
l *Adjuro Stygii caput implacabile fontis,*
m *Una superstitio superis, quæ reddita divis.*
Et nunc cedo equidem, pugnasq; exosa relinquo,
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,

a Quod officium Pallas præstat Achilli. Iliad. 21.
b Al. *omnipotentis*.
c Propriè, ut quę dea sit regionis imæ aëris.
d Dii Indigetes sunt, qui ex mortalibus indigenis in Deorũ numerum relati sunt, & quorum priora nomina post ἀποθέωσιν, divinos honores indeptos, & nova nomina adoptata, vulgari nõ licet, ἀνθρωποδαίμονες, Opici, & Topici, ἐγχώριοι. e Æquumnè fuërat Æneam divum futurum vulnerari, ut mortalem? *vel* vulnere mortali manu inflicto. sc. ab aliquo à Juturna submisso, supra; *Incertum qua pulsa manu*. p. 404. f Si quid animum tuum edat, noli te cruciare, sed amanter potius ad me defer querelas tuas. g Quod minata fuerat Juno. 7. l. p. 282. v. ult. & p. 275. *Bellona manet te pronuba*. h Al. *magna voluntas*. i Quælibet; ut *facta, infecta, dicenda, tacenda, locutus*. k Ut Æn. 2. *Ferro accincta*, pag. 138. l Præter rationes hujus jusjurandi Deorum, quas dedi ad Herc. Furent. Senecæ v. 711. vide, quæ Aristoteles 1. Metaphys. cap. 3. & quæ Æneid. pag. 115. s. m Quæ una religio Diis superstes reddit eos Inferis obnoxios, si Stygem jurati fallant.

Pro Latio obteſtor, pro majeſtate n *tuorum:*
Cum jam connubiis pacem felicibus (eſto)
Component, cum jam leges, & fœdera jungent:
o *Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,*
Neu Troas fieri jubeas, Teucroſque vocari:
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
Sit Latium, ſint Albani per ſæcula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troja.
Olli ſubridens hominum, rerumque repertor,
p *Es germana Jovis, Saturnique altera proles;*
Irarum tantos volvis ſub pectore fluctus?
Verum age, & inceptum fruſtra ſubmitte furorem:
Do, quod vis: & me victuſque, volenſque remitto.
Sermonem Auſonii patrium, moreſque tenebunt:
Utque eſt, nomen erit: commiſti corpore tantum
Subſident Teucri, morem, rituſque ſacrorum
Adjiciam: faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio miſtum quod ſanguine ſurget,
Supra homines, q ſupra ire deos pietate videbis.
Nec gens ulla r *tuos æque celebrabit honores.*
Annuit his Juno, & mentem lætata ſ *rctorſit.*
Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat:
Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur t *geminæ peſtes, cognomine Diræ,*
Quas & tartaream Nox intempeſta Megæram
Uno, eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentum ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Jovis ad ſolium, ſævique in limine regis
u *Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris.*
Si quando lethum horrificum, morboſque deum rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes,
Harum unam celerem demittit ab æthere ſummo
Juppiter, inque x *omen Juturnæ occurrere juſſit.*
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,

820 *n* Latini, cæterorumq; Regũ Italorum, qui à patre tuo Saturno in Latio regnaverunt. *o* Abolea-tur modo mihi infeſtum nomen Trojanorum, ſub Latino nomine manente, vel etiam Albano, aut Romano vigeat, imperet, det jura triumphato orbi. vide, quæ ad *genus unde Latinũ.* Æn. 1 pag. 101. g. & Horat. 3. Od. 3. lib. *p* Non degeneras à patre, aut fratre, ſi iram retineas. & hoc tibi indulgendũ eſt, cognationis nomine, ut & indignationem, & votum condonem, do ergo, quod vis, nomen patriũ, linguam, & veſtes retineant. *q* Propter inductam religionem; vel multos è Julia familia relatos in Deos. *r* Propter templum Junonis in monte Aventino, & Junonia feſta celebrata ſumma populi Ro. propenſione; nec non Junonis ſimulacrum evocatum Carthagine, & Romam advectum. / Mutavit, inflecti paſſa eſt. *t* Secernit à ſororibus Megæram, utpote huic miniſterio à Jove deſtinatã. Acherontis, & Noctis filias eſſe furias dictum 7. Æn. p. 254. ubi de Alecto. *u* Præſto ſunt ad obſequium, & mandata Jovis. eſtq; nomen Juris. unde Apparitores Magiſtratuum. *x* Quo omine fraterni fati avocaretur Juturna.

y *Armatam sævi Parthus quam felle veneni,*
Parthus, sive z Cydon, telum immedicabile torsit:
Stridens, & celeres incognita transilit umbras.
Talis se sata nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
a *Alitis in parvæ subito collecta figuram,*
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, b *serum canit importuna per umbras:*
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ad ora
Fertque, refertque sonans, clypeumq; everberat alis.
Illi membra c *novus solvit formidine torpor:*
d *Arrectæque horrore comæ, &* e *vox faucibus hæsit.*
At procul ut Diræ f *stridorem agnovit, & alas,*
Infelix crines scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis.
Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare?
Aut quid jam miseræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Jam jam linquo acies: ne me terrete timentem
Obscenæ g *volucres: alarum verbera nosco,*
Letalemque sonum: nec fallunt jussa superba
Magnanimi Jovis, h *hæc pro virginitate reponit?*
Quo vitam dedit æternam? cur mortis adempta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certe, & misero fratri comes ire per umbras,
i *Immortalis ego. haud quicquam mihi dulce meorum*
Te sine, frater, erit. o quæ satis ima dehiscat
Terra mihi, manesque deam demittat ad imos?
Tantum effata; caput k *glauco contexit amictu,*
Multa gemens, & se fluvio dea condidit alto.

y Sic lib. 9. *Ungere tela manu, ferrumque armare veneno*, qui mos Parthis, aliisque barbaris tingere spicula veneno, ut Hercules felle Hydræ.

z Cretensis à Cydone urbe Cretæ, quæ insula sagittando clara.

a In noctuam cõtracta, ex Furia.

b Νυκτερὸν ἄϊσσα, καὶ ὀψιβοῶντας ἀολλοῖσί. Aratus.

c In Turno insolens.

d Ὀρθαὶ δὲ τείχες ἔστηκαν. Il. ω.

e Æneid. 2. pag. 146. f Infelix augurium oscinis in stridore, præpetis in alis. g Invidiosè, namque de una tantum sermo. h Allusum ad Παρθενία, munera data pro virginitate delibata. & Juno ad Juturnam supra pag. 367. *Scis ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ Magnanimi Jovis ingratum adscendere cubile, Prætulerim.* i Sed immortalis sum, *Nec finire licet tantos mihi morte dolores.* Al. *Jam mortalis ego.* k Dea enim fluvii, cui convenit glaucus amictus. *Tyberinum glauco velabit amictu Carbasus.* lib. 8. pag. 268.

Æneas instat contra, l telumque coruscat
Ingens arboreum; & sævo sic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, retractas?
Non cursu, sævis certandum est comminus armis.
Verte omnes te te in facies, & m contrahe quicquid
Sive animis, sive arte vales: opta ardua pennis
Astra sequi, clausumque cava te condere terra.
Ille caput quassans: non me tua fervida terrent
Dicta ferox, dii me terrent, & n Juppiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens.
Saxum antiquum, ingens, o campo qui forte jacebat
Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.
p *Vix illud lecti bis sex cervice subirent,*
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem
Altior insurgens, & cursu concitus heros.
q *Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,*
Tollentemve manu, saxumque immane moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
r *Ac velut in somnis oculos ubi languida pressit* ¶
Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus: non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox, nec verba sequuntur:
Sic Turno (quacunque viam virtute petivit)
Successum t dea dira negat: tum pectore sensus
Vertuntur varii: Rutulos adspectat, & urbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit.
Nec quo se eripiat, nec qua vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, u aurigamque sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
x *Sortitus fortunam oculis, & corpore toto* ¶
Eminus intorquet. murali concita nunquam ¶
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti ¶

l Hastam quæ magnitudine referebat integram pinum, fraxinum, aliamve arborem.
m Πλῆτοίης ἀρετῆς μεμνήσκεο, &c. Achilles Hectori. Il. 22.
n Juppiter mihi infensus. Alii terrent me Dii, & Juppiter, Æneas ferox hostis.
o Τὸν ῥ' ἄνδρες ὠρόθυνον ἐπιθέσθαι ἔμμεναι ἄντην ἔγχεος ἀΐξαντα. Il. 21.
p Οὐ μὲν δύο γ' ἄνδρε φέροιεν οἷοι νῦν βροτοί εἰσι, δέ μιν ῥέα πάλλε κορυστής οἷος &. Il. 5.
q Sed eventu irrito, quia ipse præ formidine nec mentis, nec virium compos. r Ὡς δ' ἐν ὀνείρῳ δύναται φεύγοντα διώκειν, &c. Iliad. 22. vide Jul. Scalig. lib 5. Poetices cap. 3. Sunt, qui ad ἐφιάλτεω referunt. s *Clamor frustratur hiantes*, Æneid. 6. lib. t Furia. u Sic Hector se destitutum advertens Deiphobo, cujus formam induerat Pallas, ut ipsum sisteret, animum despondit Iliad. 22. x Opportunitatem sibi forte oblatam loci corporis, ubi Turnum feriret, nactus Æneas. Εἰστρόων χρόα καλὸν, ὅπῃ ἕξαιε μάλιστα. Iliad. 2 5

Dissultant crepitus: volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, oraſque recludit
Loricæ, & clypei extremos ſeptemplicis orbes
Per medium ſtridens transit femur. incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
y *Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit*
Mons circum, & vocem late nemora alta remittunt.
Ille z *humilis, ſupplexque oculos, dextramque*
a *precantem*
Protendens; Equidem merui, nec deprecor (inquit)
b *Utere ſorte tua. Miſeri te ſi qua parentis*
Tangere cura poteſt, oro (fuit, & tibi talis
Anchiſes genitor) Dauni miſerere ſenectæ:
d *Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,*
Redde meis: vicisti: & victum tendere palmas,
Ausonii videre: tua eſt Lavinia conjux.
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas volvens oculos, dextramque repreſſit.
Et jam, jamq; magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat e *infelix humero cum apparuit alto,*
Balteus, & notis fulſerunt cingula f *bullis*
Pallantis pueri, victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris g *inimicum inſigne gerebat.*
Ille oculis poſtquam ſævi monumenta doloris,
Exuviaſque hauſit, furiis accenſus, & ira
Terribilis: Tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, h *Pallas*
i *Immolat, & pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.*
Hoc dicens, ferrum adverſo ſub pectore condit
Fervidus. at illi ſolvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit k *indignata ſub umbras.*

y A Rutulis ſublatus inſurgit gemitus.
z Victus, & humi ſtratus.
a Sublatam more ſupplicum.
b Interfice hoſtẽ tuũ, in quem fortuna tibi poteſtatem indulſit.
c Non eſt, quod mihi parcas cauſa mea. ego quidẽ mori meritus ſum: Sed tamen, in gratiam patris mei ſenis Dauni, miſerere memor, quam gravis foret tuo patri mors filii immatura. d Et me, ſi non vivum, mortuum ſaltem redde meis. e Ethalis ſc. Turno, Æneæ in memoriam revocans cæſum à Turno Pallantem. f Quibus ſtellatum, & inoculatum fuit baltheum. g Quod ibſe ad gloriam geſtabat, utpote ſpolium hoſti ereptum. h Iteratum Pallantis nomen denotare videtur ictum repetitum. Amici inſuper nomini, & memoriæ ultionem, quaſi neceſſariam imputat. i Tanquam inferias Pallantis manibus gratas futuras, adverſus eos, qui ſævitiam Æneæ in ſupplicem incuſant, habes patrocinium Jul. Cæſ. Scal. l. 3. Poet. c. 11. k Οἱ μὲν εὔψυχοι ξὼ ὀργῇ τελευτῶσιν; οἱ δ' ἀθυμότεροι ξὼ δέει. Philoſtratus l. 8. vitæ Apollonii.

FINIS.

BSB Bayerische StaatsBibliothek

MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Vergilius Maro, Publius,

Opera

Patavium 1701

A.lat.a. 2183
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10243068-8